

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DOKTORI ISKOLA – JOGTÖRTÉNETI ALPROGRAM

PERES ZSUZSANNA

***A magyar „hitbizományi” jog
kezdetei***

(doktori értekezés)

Témavezető:

Dr. Kajtár István

Tanszékvezető, egyetemi tanár

PTE ÁJK Jogtörténeti Tanszék

Pécs, 2009

Tartalom

1. Bevezetés	5
1.1 Köszönetnyilvánítás	5
1.2 A kutatás célja és tárgya.....	5
1.3 A kutatás módszertana.....	6
2. Majorátusok és fideicommissumok Európában a Habsburgok által uralt területeken	11
2.1 A „mayorazgo” a spanyol jogban.....	11
2.2 A fideicommissum az itáliai és a német területeken.	18
2.3. A fideicommissumok megjelenése és szabályozása az osztrák örökös tartományokban.	22
3. A magyarországi hitbizomány definíciói	26
4. Majorátusok az 1687:9. tc. keletkezését megelőző időszakból	36
4.1 Az alapítók személye.....	36
4.1.1 A Thurzó család	36
4.1.2 A Pálffy család	39
4.1.3 Az Esterházy család	43
4.2 A kötött öröklési rendnek alávetett jószágok jogi természete	44
4.2.1 Ingatlanok	44
4.2.1.1 A Thurzó család ingatlanai.....	44
4.2.1.2 A Pálffy család ingatlanai	46
4.2.1.2.1 A pozsonyi adománybirtok.....	46
4.2.1.2.2 A vöröskői jószág	51
4.2.1.2.3 A bazini és a szentgyörgyi birtokok	51
4.2.1.2.4 A borostyánkői vagy stomffai jószág	52
4.2.1.2.5 A detrekői, marcheggi, bajmóczi és pozsonyváraljai birtokok	54
4.2.1.2.6 A dévényi jószágok	57
4.2.1.3 Az Esterházy család birtokai	59
4.2.2 Ingók	63
4.3 A rendelkezési jog terjedelme	67
4.4 Öröklési rend meghatározása és egyéb kikötések	74
4.4.1 Öröklési rendek a Thurzó családban.....	74
4.4.1.1 Öröklési rend kikötése Thurzó Elek országbíró végrendeletében.....	74
4.4.1.2 Öröklési rend meghatározás Thurzó György nádor végrendeletében.	76
4.4.2 Öröklési rendek a Pálffy családban.....	78

4.4.2.1 A Pálffy Miklós által meghatározott, Vöröskőre vonatkozó öröklési rend.....	78
4.4.2.2 A Pálffy Katalin által Bazinra és Szent Györgyre meghatározott öröklési rend.....	79
4.4.2.4 A Pálffy Pál által alapított hitbizományok öröklési rendje	79
4.4.2.5 Az ifjabb Pálffy Miklós által alapított majorátus öröklési rendje	81
4.4.3 Öröklési rendek az Esterházy családban.....	83
4.4.3.1 Esterházy Miklós nádor végrendelete szerinti öröklési rend.....	83
4.5 <i>Alaki kellékek</i>	85
4.6. <i>A kötött öröklési rendnek alávetett jószágok későbbi jogi sorsa</i>	86
4.6.1 A Thurzó család birtokainak sorsa.....	86
4.6.2 A Pálffy család birtokainak sorsa.....	88
4.6.2.1 A vöröskői majorátus	88
4.6.2.2 A bazini és a szentgyörgyi jószágok sorsa.	90
4.6.2.3 A Pálffy Pál nádor által alapított hitbizományok későbbi sorsa.	91
4.6.3 Az Esterházy Miklós által alapított majorátus sorsa.....	93
5. A hitbizományokra vonatkozó 1687: 9. tc. keletkezése	94
6. A törvényi szabályozást követően 1723-ig alapított hitbizományok	100
6.1. <i>A hitbizomány-alapítók személye</i>	100
6.1.1 A Zichy család	100
6.1.2 Az Esterházy család	100
6.1.3 A Szirmay család	102
6.1.4 Az Erdődy család	105
6.2 <i>A hitbizományhoz rendelt jószágok jogi természete</i>	105
6.2.1 Ingatlanok	105
6.2.1.1. A Zichy család divényi birtokai	105
6.2.1.2 Az Esterházy család hitbizományi jószágai	107
6.2.1.3 A Szirmay család hitbizományi jószágai.....	109
6.2.1.4 Az Erdődy család galgóczi birtokai	112
6.3 Ingók	112
6.3 <i>Hitbizományi öröklési rend és egyéb kikötések</i>	117
6.3.1 A Zichy hitbizomány öröklési rendje.....	117
6.3.2 Az Esterházy hitbizomány öröklési rendje	118
6.3.3 A Szirmay hitbizomány öröklési rendje.....	123
6.3.4 Az Erdődyek galgóczi hitbizományának öröklési rendje	124
6.4. <i>A hitbizományok alaki kellékei</i>	125
6.5 <i>A hitbizományok későbbi jogi sorsa</i>	129
6.5.1 A Zichy seniorátus későbbi sorsa	129

6.5.2 Az Esterházy hitbizomány későbbi sorsa	130
6.5.3 A Szirmay hitbizomány későbbi sorsa.....	132
6.5.4 Az Erdődy hitbizomány későbbi sorsa	136
7. Az 1723. évi 50. tc. az 1687: 9. tc. magyarázatáról.....	137
8. Összegzés	139
Függelék	143
<i>Jogbiztosító dokumentumok</i>	<i>155</i>
<i>Adománylevelek</i>	<i>158</i>
<i>Végrendeletek.....</i>	<i>187</i>
Forrásjegyzék	264
Irodalomjegyzék.....	278

1. Bevezetés

1.1 Köszönetnyilvánítás

Jelen munka szerzője mindenekelőtt köszönetét szeretné nyilvánítani mindazoknak, akik a dolgozat megszületésében támogatták.

E keretek között köszönet illeti mindenekelőtt témavezetőmet, Dr. Kajtár Istvánt, Dr. Béli Gábort, aki szakmai segítségével előmozdította a kutatásom menetét, kollegáimat és barátaimat és Dr. Fazekas Istvánt, a bécsi Haus-Hof- und Staatsarchiv magyar anyagának referensét. Külön köszönöm Dr. Homoki-Nagy Máriának és Dr. Szabó Bélának, hogy a műhelyvita alkalmával nyilvánított véleményükkel elősegítették a dolgozat végleges formába öntését.

Köszönet illeti továbbá Dr. iur. Martin Pálffy, Dr. iur. Markus Trauttmansdorffot és Erdődy Imrét, akik hozzájárultak, hogy a családi levéltári anyagaikat kutathassam, illetve a pécsi Klimó könyvtár munkatársait, Kokovai Szabinát és Pohánka Évát, akik a hadtörténeti háttéranyag felkutatásában segítettek.

Jelen dolgozat a Deák Ferenc Ösztöndíj, a bécsi Collegium Hungaricum és az Osztrák-Magyar Akció Alapítvány ösztöndíjainak támogatásával készült.

1.2 A kutatás célja és tárgya

A kutatás eredeti célja az volt – miután a modern jogtörténetírás a „*Rechtstransfer*” kérdését tűzte újabban a zászlójára –, hogy a hitbizomány intézményét, amelynek idegeneredetűségét nem lehet tagadni, dogmatikai összehasonlítás keretében elemezni. Ezzel a módszerrel kívántam feltárni a jogintézmény magyar jogban való megjelenésének okát és módját. Az eddig olvasott szakirodalom alapján, elfogadva azt az alapfeltevést, miszerint a hitbizományt mint idegen jogintézményt 1687-ben az örökös királyság elfogadása miatt jutalomként kaptuk, arra jutottam, hogy ha összevetem a jogintézmény magyar sajátosságait a külföldi példákkal, akkor közelebb jutok a kérdés megoldásához. Az idők során viszont be kellett látnom, hogy ha igazán meg akarom érteni ezt a jogintézményt, akkor először az eredeti források alapján kell a korai magyarországi hitbizományokat feldolgoznom, majd azt összehasonlítani az európai hitbizományok és majorátusok sajátosságaival.

A dolgozat célja a szerzett vagyonban elrendelt kötött öröklési rend megjelenésének vizsgálata az egyes nemesi végrendeletek alapján addig, míg a hitbizomány-alapítás gyakorlata a magyar nemesség körében a jogi szabályozást a hitbizományokra vonatkozóan teljessé tevő 1723:50.tc.-kel meg nem szilárdult, egészen a 19. század közepéig. Nem célom annak bebizonyítása, hogy a hitbizományok már korábban, 1687 előtt is léteztek, inkább annak vizsgálata, hogy a magyar jogrendszerben és öröklési jogi gyakorlatban volt-e olyan törekvés, amely elősegítette a hitbizományok recepcióját. Célom volt annak vizsgálata, hogy vajon azokban a nemesi családokban, amelyeket később rendszerint hitbizomány-alapító családokként tart számon a szakirodalom, kimutatható-e az a törekvés, hogy a család vagyona osztatlanul maradjon és szálljon át az örökhagyót túlélő örökösökre.

Ezen túlmenően a dolgozatnak releváns részét és ezáltal célját is képezi a magyar hitbizományi jog kezdeteinek a bemutatása, a jogi szabályozás történetén túl az egyes, 1723-ig Magyarországon alapított hitbizományoknak az elemzése.

Mivel a dolgozat keretei között a teljes intézménytörténetet mélységében feltárni nem lehetne, a dolgozat időbeli kerete a 16. század közepétől (Thurzó Elek országbíró 1542. évi végrendeletétől) a 18. század első harmadáig (1723:50.tc.) terjed.

A kutatás tárgyát a magyar “hitbizományi” jog kezdeteinek bemutatása képezi. Azért használom a hitbizományi szót idézőjelben, mert 1687 előtt egy okleveles forrás sem nevezi

fideicommissumnak latinul, vagy hitbizománynak magyarul az elrendelt kötött öröklési rendet. Nem is állítható az, hogy maga a hitbizomány létezett volna korábban, mindössze Pálffy Pál nádor 1653.évi végrendeletét tekinti az 1687: 9 tc.–t megelőző hitbizomány-alapításnak a szakirodalom.

Azonban a dolgozat tárgyát nemcsak annak a néhány alapítólevélnek a vizsgálata képezi, amelyben a magyar főnemesek 1723-ig hazánkban hitbizományt alapítottak, hanem annak bemutatása is, hogy az általam vizsgált hat nemesi család (Thurzó, Esterházy, Pálffy, Zichy, Szirmay, Erdődy) tagjai közül többeknél is kimutatható az a tendencia, hogy a család vagyonát és maguk az örökhagyók által szerzett nem kevés mennyiségű vagyont törekedtek örökösük között egynek a kezében összpontosítani.

A dolgozat céljának megvalósítása érdekében a kutatás tárgyát képezte az 1687/88. évi, valamint az 1723. évi pozsonyi országgyűléseknek az anyaga is, ahol több fontos, a hitbizományt szabályozó törvénycikk is elfogadásra került.

A magyar hitbizományi jog és gyakorlat elemzésén túl a dolgozatnak tárgya a magyar hitbizományi sajátosságoknak az egyes európai országokban (Spanyolország, Itália, Osztrák örökös tartományok) létező hitbizományi szabályozás sajátosságaival való összevetése. Ennek az összehasonlító elemzésnek alapján kívánom bemutatni azokat az azonosságokat és különbségeket, melyek a magyar hitbizományi jogot és gyakorlatot a külföldi szabályozáshoz képest jellemezték.

1.3 A kutatás módszertana

Jelen dolgozat elkészítésénél elsősorban a fennmaradt levéltári anyagok elemzésére támaszkodtam, megkísérelve ezen primér forrásanyag alapján, a szakirodalmi háttéranyaggal kiegészítve, feldolgozni a kérdéses témát.

Levéltári forráselemzés tekintetében olyan okiratokat elemeztem, amelyek itthon a Magyar Országos Levéltárban, illetve a bécsi Haus-Hof und Staatsarchivban találhatóak.

Felhasználtam azoknak a nemesi családoknak a levéltári anyagait, akik Magyarországon 1723-ig hitbizományt alapítottak. Az anyagok száma véges, mindössze hat család anyagaiba kellett betekintnem, hiszen szabályos, a fent említett törvénycikk értelmében valóban hitbizománynak tekintendő öröklési rend meghatározás csak a Pálffy, Esterházy, Erdődy, Zichy és Szirmay családok esetében található, illetve az előzmények feltárása szempontjából az Erdélyi Aladár által is kutatott Thurzó családi anyagokat kellett megvizsgálni. Ez utóbbira azért volt szükség, mert a szakirodalomban nem egyértelmű az álláspont abban a kérdésben, hogy a Thurzók hitbizományt alapítottak-e vagy sem. Ezen anyagok kutatása során viszont újabb családok anyagai is előkerültek (pl. Illésházy, Nádasdy), melyek tovább mélyítették a hitbizományról és a szerzett javakban egyre gyakrabban megnyilvánuló kötött öröklési rendről kialakult képet.

A végrendeleteken túlmenően, amelyek az egyes hitbizomány-alapításokat dokumentálják, vizsgálni kívántam azt is, hogy azok a jószágok, amelyekre az egyes magyar főnemesek hitbizományokat alapítottak, vagy egyéb, a vagyon osztatlanul tartását célzó öröklési rendet írtak elő, jogi természetüket tekintve milyen sajátosságokat hordoznak. Így vizsgáltam a végrendeletek mellett inventáriumokat, adományleveleket és egyéb örökvalló- és bevalló leveleket, amelyek fontos támpontot nyújtottak az egyes nemesi jószágok eredetét, illetve azok további jogi sorsát illetően.

Az összes olyan forrást, amelyet a dolgozat megírásához felhasználtam, a forrásjegyzékben külön megjelöltem, leírva azok rövid tartalmát, illetve a dolgozatban az állításaim alátámasztására lábjegyzetben elhelyeztem az okiratok vonatkozó részeit az eredeti latin vagy magyar szöveggel és az azonosításhoz használt levéltári jelzettel. Ezen túlmenően a függelékben teljes egészében megtalálhatóak a dolgozatban általam legtöbbet használt és

idézett végrendeletek és egyéb források, mint a rendelkezési jogot biztosító dokumentumok és adománylevelek, amelyek a dolgozatom téziseit támasztják alá. A függelékben található okiratok esetében megjelöltem azt is, hogy az esetleges szövegközlések, illetve levéltári források közül melyiket használtam.

Ugyancsak a függelékben helyeztem el az általam vizsgált családok családfáit, megkönnyítendő az egyes családtagok esetében kimutatható átszállási rendet. A családfarajzokon pirossal jelöltem azokat a leszármazókat, akik a kötött öröklési rend szempontjából lényegtelenek voltak, tekintve, hogy ők nem örököltek a kötött öröklési rendnek alávetett jószágokban, míg feketével azokat, akik részesültek a hagyatékban, vagy hitbizományi birtokosok voltak. A családfák elkészítéséhez Nagy Iván "Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal" c. munkáját vettem alapul, illetve, ahol az oklevelek alapján szükségesnek tűnt bizonyos korrekció, mint pl. a Pálffyak és a Szirmayak esetében, ott összevettem a családfaábrákat Jedlicska Pál "Adatok Erdődi Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552-1600" c. munkájával, illetve a Szirmay család okleveles anyagához készült repertóriumban található családfával. Felhasználtam továbbá az Erdődy család esetében Kiss Máriának és Benda Borbálának az Erdődyekkel kapcsolatos tanulmányait a családfaábrák kiegészítéséhez.¹

A lábjegyzetben elhelyezett forrásrészleteken túlmenően a dolgozat főszövegében csak azokat a részleteket közlöm szó szerinti magyar fordításban és mellette az eredeti latin szöveggel, amelyekkel olyan állítást kívánok bizonyítani, amely a szakirodalomban fellelhető megállapításoktól eltér, vagy azoknak az alátámasztására szolgál.

A szakirodalmat illetően felhasználtam azokat a történeti, művészettörténeti és jogtörténeti munkákat, melyek hitbizományokkal foglalkoztak, illetve, ha nem is kifejezetten, de érintették az általam vizsgált témakört. Hasonlóképpen, az idegen szakirodalom esetében is, melyet az európai kitekintéshez vettem alapul, csak azokat a munkákat tüntettem fel, melyeket a dolgozat megírásához ténylegesen alapul vettem, és amelyeket az egyes külföldi kutatóútjaim során találtam a témára vonatkozóan. Ennek következtében nem állítom azt, hogy az általam felhasznált külföldi szakirodalom az adott témára vonatkozóan teljesnek tekintendő, mégis nagymértékben lefedi az általam tett megállapításokat. Azt mindenképpen kijelenthetem, hogy a témában legtöbbet idézett és alapirodalomnak tekintett jogtörténeti munkákat, mint amilyenek többek között Luis de Molina, illetve Philippus Knippschilt munkái, ténylegesen felhasználtam.

A terminológia tekintetében az 1687 előtt keletkezett forrásokból kimutatható kötött öröklési rendek esetében mindig a felhasznált forrásban fellelhető elnevezést használtam, nem alkottam saját terminológiát, mégis összefoglaló névvel a fejezetek címében majorátusoknak vagy kötött öröklési rend alá eső jószágoknak tituláltam őket. Ezek esetében ugyanis nem használható a hitbizomány kifejezés vagy annak latin megfelelője, a *fideicommissum*, tekintve, hogy ez a kifejezés egyik általam használt forrásban sem fordul elő magyar vonatkozásban, ezért ezeket a kötött öröklési rendeket mindössze hitbizományszerűeknek lehetne nevezni, de mivel ez is adott esetben félreérthető következtetésekre adhat okot – jelesül arra, hogy a hitbizományok hazánkban már a törvényi szabályozás előtt is léteztek –, ettől a kifejezéshasználattól is tartózkodtam. A majorátus kifejezés alatt itt semmiképpen nem az az intézmény értendő, amely a spanyol terminológiában "*mayorazgo*" vagy "*mayorazgo*", az olaszban "*maggiorsco*" vagy "*Fedecomesso*", illetve latinul "*majoratus seu fideicommissum*" elnevezéssel fordul elő, tekintve, hogy ezek a külföldi jogterületeken azt a jogintézményt jelölik, amely nálunk az 1687 utáni hitbizománynak feleltethető meg, és nem az azt megelőzően az öröklési rend tekintetében előforduló "*majoratus*", illetve az örökös megnevezésében előforduló "*major natus*" kifejezéseknek.

¹Kiss, 1982; Kiss 1978; Benda, 2007

Az 1687. évi 9. tc. keletkezését követően azonban ténylegesen a hitbizomány kifejezést alkalmazom, itt is a forrásokban előforduló, hitbizomány vagy *fideicommissum*, illetve *majoratus* megjelölésekre támaszkodva. Mindenképpen megjegyzendő, hogy az általam használt, 1687 utáni forrásokban általában előforduló „*majoratus*” kifejezések esetében mindig kifejezetten feltüntettem azt, amikor az a hitbizományra mint jogintézményre, és nem az abban megjelölt öröklési rendre vonatkozik.

Amikor a dolgozatban a „tulajdonba adta”, illetve a „szabad rendelkezési jogot biztosított” kifejezésekkel élek, nem a modern értelemben vett szabad tulajdonra és szabad rendelkezésre kívánok utalni. Az adományok vonatkozásában tulajdon alatt a rendi monarchiában létező nemesi tulajdont értem, mely tartalmát tekintve általában egyfajta korlátozott, a király dologi, illetve szükségképpen örökösönti, háramlási jogával megterhelt tulajdon. Meggyőződésem szerint – mint azt a dolgozatban az egyes okleveles forrásokkal alá is támasztom –, az általam vizsgált családok esetében ez jelnehetett néha valóságos, a tulajdonjogra jellemző tényleges rendelkezési jogát a szerző félnek a család többi tagjának vonatkozásában.

Ugyanígy a „szabad rendelkezési jog” kifejezés használata is csak abban az esetben fordul elő, amikor az oklevelekben a „*liberam disponendi facultatem habeat*” kifejezést, illetve a „*liberam disponendi, agendi, legandi et testandi auctoritatem, plenariamque et omnimodam habeat potestatis facultatem*”, valamint a „*tam in vita quam in mortii articulo tanquam legitimus praefatorum ac deinceps acquirendorum bonorum acquiritor et dominus liberam disponendi, agendi, legandi, et testandi auctoritatem plenariamque et omnimodam habeat potestatis facultatem*” kifejezéseket találtam meg, melyeknek ezt a szószerinti fordítást adtam.² A 4.3 fejezetben kifejtésre kerül az is, hogy az általam szabad rendelkezési jogként megjelölt jogbiztosítás meddig terjedt ki pontosan.

Az öröklési rend vonatkozásában az oklevelekben előforduló szóhasználatot és azt is mindig feltüntettem, hogy a gyakorlatban előforduló átszállási rend ismeretében az adott esetben seniorátusnak vagy ténylegesen majorátusnak, esetlegesen primogeniturának feleltethető-e meg.

A dolgozat egyes fejezeteit nem családok, hanem az egyes definitív elemek alapján, az abban megnyilvánuló dogmatikai sajátosságok mentén építettem fel, eltekintve a hitbizományokat alapító családok egyenkénti lineáris időbeli elemzésétől, így a magyar hitbizományi szabályozás történetét a hitbizomány általános definíciójából kinyert elemek szerint csoportosítva, a szabályozástörténettől a gyakorlati megvalósulásig törekedtem elemezni. Ennek oka, hogy az egyes családoknál előforduló eseteknek a lineáris időbeli bemutatása adott esetben átláthatatlanná teheti azt, hogy mikor beszélünk ténylegesen hitbizományról, és mikor egyéb, a vagyon osztatlan átszállását biztosító eszközként használt, kötött öröklési rendről. Ráadásul az 1687:9. tc. mindenképpen egy időbeli választóvonalat képez az azt megelőző és az azt követő esetek között, tekintve, hogy más a háttérként hivatkozott jogszabályi norma, hiszen míg 1687 többnyire a Tripartitum szokásjogi normáit hivatkozzák a források, addig az 1687 után keletkezett hitbizományok esetében egyértelműen kimutatható az 1687:9. tc.-re való hivatkozás is a Tripartitum mellett.

A dolgozat második fejezetében bemutatom az egyes európai országok hitbizományokra vonatkozó jogi szabályozását. Elsősorban a spanyol „*mayorazgo*”-ra vonatkozó legfontosabb jogszabályokra és a jogintézmény sajátosságainak bemutatására helyezem a hangsúlyt. Mindezt azért tartom szükségesnek, mert a dolgozat bevezetőjének első sorában elismertem azt a szakiroadlomban általánosan elfogadott véleményt, hogy a hitbizomány idegen eredetű jogintézmény, amely a spanyol hűbérjogból került át osztrák közvetítéssel a magyar jogba. Ezen az állásponton van Eckhart, Homoki-Nagy és Béli is. Erre vonatkozóan található megjegyzés már Esterházy Pál 1664. évi végrendeletében is, mint az a dolgozat 5. fejezetében

²Lásd az erre vonatkozó oklevelek teljes szövegét a függelékben.

is olvasható. A spanyol *“mayorazgo”* sajátosságainak felvázolásán túlmenően, ugyancsak ebben a fejezetben tárgyalom az itáliai területeken megjelenő *“fedecommeso”*-t, illetve azokat a legfontosabb munkákat, amelyeket a bolognai egyetemi tananyagban és a római jogon iskolázott jogászok a témában írtak, ezzel mintegy hiánypótló jelleggel kitöltve azt az űrt, amelyet a jogi szabályozás keretjellege hagyott. Két, a korszakban meghatározó jelentőségű szerző, Luis de Molina *“De hispaniorum primogeniorum origine”* és Phillippus Knipschildt *“Tractatus de fideicommissis”* c. munkáira helyezem a hangsúlyt. Ezt követően tárgyalom a német területekre jellemző *“fideicommissum”* sajátosságait, illetve az osztrák örökös tartományokban létező *“fideicommissum”* és *“majorat”* jellemzőit és a vonatkozó legfontosabb jogszabályokat. Időben ezt a fejezetet 1687 körül zárom le, mert célom nem a teljes szabályozástörténet bemutatása a kezdetektől a hitbizományok felszámolásáig, hanem mindössze annak az állításnak a megalapozása, amelyet az 5. fejezetben, illetve az összefoglalásban teszek, miszerint a magyar arisztokrácia külföldi egyetemjáró és *“kavallierstour”*-okon részt vevő tagjai ezzel a jogintézménnyel már találkozhattak és annak egyes jellemzőit megismerhették. Nem állítom azt, hogy ennek köszönhetően került sor a hitbizomány recepciójára, mindössze azt mutatom be, hogy Esterházy Pál és Nádasdy Ferenc mint művelt magyar arisztokraták, amikor a végrendeleteikben a spanyol vagy az osztrák példára hivatkoztak, mit tudhattak az adott jogintézményről. Okleveles forrásokra csak az osztrák örökös tartományokbeli fideicommissumok esetében hivatkozom, azokra is csak néhány, az 1674. évi október 2-i pátenst megelőzően alapítottak közül, mellyel a szokásjogi gyakorlat egyes példáinak felvázolására törekszem. Az itt elemzett okiratok mindössze példálózó jellegűek, ugyanis a birtokomban lévő, még feldolgozatlan források szerint a felsorolt példáknál jóval több hitbizomány-alapításra került sor az osztrák örökös tartományokban, különösen Alsó-Ausztriában, ám miután a dolgozatnak nem az osztrák fideicommissumok karakterjegyeinek bemutatása a tárgya, az összes forrást feldolgozni e dolgozat keretei között nem tartottam szükségességnek.

A következő, harmadik fejezetben a magyar hitbizományfogalom tisztázására kerül sor, hiszen amellett, hogy ez alapozza meg a téma későbbi részletes kifejtését, szükséges annak meghatározása, hogy mit ért pontosan a szakirodalom pontosan, illetve annak *majoratus*, illetve *fideicommissum* latin megfelelője alatt. Az egyes szakirodalmi definíciókon túl az 1687:9 tc. által megalapozott hitbizomány-fogalmat is elemzem.

A dolgozat következő fejezete az 1687:9 tc.-et megelőzően alapított majorátusokat elemzi, amelyek a törvény keletkezését követően alapított hitbizományok előfutárainak is tekinthetőek, nemcsak azért, mert igen sok azonos karakterjegy található bennük, hanem azért is, mert ezeket a törvényi szabályozást követően elrendelt hitbizományok alapítóinak felmenői alapították, mintegy megalapozva „az öröklési gyakorlatot” a családban. Fontos ismételt hangsúlyoznom, hogy nem a hitbizományt mint jogintézményt kívánom feltárni ebben a fejezetben, hanem azokat az eszközöket, melyekkel az egyes örökhagyók éltek végrendeleteikben annak érdekében, hogy a későbbiekben az örökösök közti vagyoni jogi vitákat és viszálykodást megelőzzék. Az elemzés és a sajátosságok bemutatása itt is a hitbizományi definíció elemeinek mentén történik, tehát az alapítók személyét, a korszakbeli politikai és katonai jelentőségüket, az általuk bírt azon ingó és ingatlan javaik jogi természetét, amelyekről a végrendeleteikben rendelkeztek, az intézkedéseik alakja és érdemi kellékeit, valamint a jószágoknak a későbbi jogi sorsát elemzem. Ez utóbbi ad ugyanis pontos képet arról, hogy az örökhagyók a gyakorlatban a számukra *“de jure”* biztosított jogaikkal *“de facto”* hogyan éltek, és ezt örökösök mennyire tartották tiszteletben. Az ingatlanokról szóló alfejezetet az egyes családok szerint további alfejezetekre bontottam, ezzel téve átláthatóbbá a nagy mennyiségű birtokszerzésről szóló okleveles anyag tárgyalását.

Ebben a fejezetben többek között Thurzó Elek és Thurzó György végrendeletét vizsgáltam, arra való tekintettel, hogy Erdélyi Aladár a „Régi magyar hitbizományok” c. művében arra az

állásontra helyezkedett, hogy Thurzó Elek országbíró és Thurzó György nádor végrendeletei a magyarországi hitbizományok első példái.

Az elemzést valamelyest nehezítette az a tény, hogy a Magyar Országos Levéltárban található Thurzó családi iratok egy része ún. „*irregesztrata irat*”, ami jelenleg nem kutatható, mivel átrendezés alatt áll,³ és sajnos ezek közé tartoznak többnyire a család birtokjogi iratai is. Ami kutatható, az ún. „*regesztrata iratok*” inkább közjogi-politikai tartalmú iratokat tartalmaznak, mint pl. Thurzó György nádorként folytatott levelezései és egyéb iratai, valamint a Báthory Erzsébettel kapcsolatos iratanyag. Így kénytelen vagyok arra a kevés számú okiratra támaszkodni, amely a Bécsi Haus- Hof- und Staatsarchivban található az ott letétben lévő magyar iratok között, illetve az egyéb családi okleveles hagyatékból előkerült okiratokra,⁴ amelyek azonban elősegítik a feltevéseim alátámasztását.

Ugyancsak ebben a fejezetben elemzem a Pálffy és az Illésházy család tagjai, valamint Esterházy Miklós nádor végrendeleteit. Mivel a szakirodalom álláspontja szerint Pálffy Pál nádor 1653. évi végrendeletében hitbizományt alapított, az ő esetében a hitbizomány terminológiát használom annak ellenére, hogy az 1687. évi 9. tc.-et tárgyaló 5. fejezetet megelőző, majorátusokról szóló fejezetben tárgyalom végrendeletét.

A dolgozat következő fejezete az 1687/88-as országgyűlés anyagait tárgyalja, amelynek eredménye többek között az 1687:9. tc. megalkotása lett, amely a magyarországi mágnások részére lehetővé tette a hitbizomány-alapítást. A hangsúly az országgyűlési anyagokon kívül Esterházy Pál nádor tevékenységén van, hiszen az ő személyes közbenjárásának, politikai törekvéseinek köszönhető a hitbizományok becikkelyezése.

A dolgozat tartalma szempontjából célszerűnek látszott ezután a törvényi szabályozást követően alapított hitbizományokat elemezni. A fejezetcím esetében szándékosan alkalmaztam a hitbizomány szót – eltérően az 1687:9. tc.-t megelőző fejezet esetében használt kötött öröklési rend, illetve majorátus kifejezéstől –, hiszen itt már minden kétséget kizáróan ezt a jogi terminológiát alkalmazzák maguk a végrendeletek és alapító okiratok is. Itt ugyanazon logikai bontásnak megfelelően tagoltam az egyes alfejezeteket, mint tettem azt a 4. fejezet esetében is.

A gyakorlati példák elemzését követően a dolgozat az 1723. évi országgyűlési anyagnak a tárgyalásával zárul, amely időlegesen pontot tett a magyar hitbizományi szabályozásra, kiegészítve a meglehetősen szűkszavú 1687:9. tc. rendelkezéseit.

A dolgozat összefoglaló fejezetében tárgyalom azokat az eredményeket, melyekre az egyes oklevelek vizsgálatát követően jutottam.

A dolgozatot függelék, forrás- és irodalomjegyzék zárja.

³Erről tájékoztatott az érintett iratok levéltári referense, Dr. Németh István, 2008. augusztus 28-i levelében.

⁴MOL Zichy család oklevéltára.

2. Majorátusok és *fideicommissumok* Európában a Habsburgok által uralt területeken

2.1 A „mayorazgo” a spanyol jogban

Spanyolország a középkori hitbizományok szülőhazája. Ez az a hely, ahonnan a hitbizomány vándorútra indult, hogy bejárva Európát Magyarországra is eljuthasson a 17. században. Tulajdonképpen a spanyol hitbizományi sajátosságok tükröződnek a minden egyéb európai országban létező ugyanezen vagy *fideicommissum* név alatt előforduló jogintézményben, hiszen közvetlenül vagy közvetve, de egyértelműen kimutatható a spanyol jogi hatás az összes Habsburg fennhatóság alá tartozó európai területen.

A hitbizomány vagy spanyol nevén „*mayorazgo*”⁵ nem volt más, mint egy család feljogosítása meghatározott javak örökös élvezetére, abban való öröklési kötelezettséggel, az alapító okirat szerint meghatározott öröklési rendnek vagy a törvény rendelkezéseinek megfelelően.⁶ Nevezik örökös lekötésnek is, azon örökös dologi korlátnál fogva, mellyel a hitbizományi vagyon rendelkezik. A hitbizomány alapító okirata egy végtelen, előre láthatatlan öröklési sorrendet jelöl egy meghatározott, a hitbizományban részesített családon belül.

A spanyol jogban a hitbizományok létrejöttének lehetősége tágabb volt, mint Európa más országaiban, hiszen az alapító még csak nem is volt arra kötelezve, hogy pontosan meghatározza azokat a személyeket, akik őutána a hitbizományban örökölnék, sem a lekötött jószágok körét nem kellett pontosan megjelölnie. A joggyakorlat ugyanis vélelmezte az ún. „hallgatólagos alapítást”⁷, ha a gyakorlatban tanúkkal igazolható módon a hagyaték úgy öröklődött, mintha hitbizomány lenne. Ilyen esetekben a törvény által meghatározott, a korona átszállására jellemző majorátus szerinti öröklési rendet kellett követni a hagyaték átszállásában és a javak tekintetében hitbizománynak tekintettek minden olyan jószágot, melyre az örökhagyó szabad rendelkezési joggal bírt a halála előtt. A hitbizományok általánossá tétele tulajdonképpen az örökhagyó hagyaték feletti végrendelkezési jogát volt hivatott biztosítani, hiszen a királyi engedéllyel alapított hitbizomány révén lehetett kibújni a hagyaték 4/5-ére kötelező törvényes öröklés alól.⁸

⁵A szó kettős jelentéstartalmat hordoz. Egyrészt jelenti a hitbizományi birtokost magát, aki a hitbizományi vagyonban csak birtokosi minőségben van jelen, nincs rendelkezési joga a hitbizomány felett, mindössze a haszonélvezet illeti meg. Másrészt jelenti azt a sajátos öröklési jogi intézményt is, amelyben az alapító egy kötött öröklési rendnek veti alá a hagyatékát. Gibert, 1968, pp. 1-2, Hasonlóképpen mindkét értelemben használja a kifejezést Lasarte Cordero, 1955, p. 268

⁶Ramón - de Morato, 1877, p. 130, 136; Miguel y Romero, 1911, p.105

⁷Amikor a hitbizomány alapítója az alapítólevélben nem rendelkezik sem a lekötött vagyonról, sem az öröklési rendről kifejezetten. Ilyenkor azt kellett igazolni, hogy a hagyaték már több mint negyven éve a hitbizományokra jellemző öröklési rend szerint szállt át. „*Mandamos que en el mayorazgo se pueda provar la escritura de la institucion del con la escriptura de la licencia del Rey que la dió, seyendo tales las dichas escripturas que hagan fé: o por testigos que depongan en la forma que el derecho quiere del temor de las dichas escripturas y así mismo por costumbre immemorial provada con las qualidades, que concluyan los pasados aver tenido y poseydo aquellos bienes por mayorazgo: es á saber que los hijos mayores legitimos y sus descendientes succedian en los dichos bienes por via del mayorazgo, caso que el tenedor del dexase otro hijo, ó hijos legitimos sin darles los que succedian en el dicho mayorazgo alguna cosa, ó equivalencia por succeder en él: y que los testigos sean de buena fama: y digan que así lo vieron ellos pasar por tiempo de quarenta años: y así oyeron decir á sus mayores, y ancianos que ellos siempre así lo vieran y oyeran: y que nunca vieron ni oyeron decir lo contrario: y que dello es publica voz y fama, y comun opinion entre los vecinos y moradores de la tierra.*” Códigos Antiguos de España – Leyes de Toro 41. törvény; Nolasco de Llano, 1785, p. 167

⁸Megjegyzendő, hogy az örökhagyó végrendelkezési jogát mindössze a „*mejora*” korlátozta ilyenkor. A „*mejora*” fogalmára pontos magyar nyelvű megfelelőt nem tudunk találni, a szó ugyanis a „*mejorar*” igéből

Annak ellenére, hogy a hitbizomány elsősorban egy magánjogi, pontosabban öröklési jogi jogintézmény, kialakulásának oka nem az öröklési jogban keresendő. A „mayorazgo”-k ugyanis kezdetben elsősorban közjogi jelentőséggel bírtak, hiszen az alapításnak a célja az volt, hogy a spanyol „*ricosombres*”⁹ családokat a monarchiához, az államhoz hasonlóan megerősítse. Ezzel kívánta a spanyol főnemesség megvetni a lábát a politikában. A hitbizományok feletti szuverenitás ugyanakkor azt is hivatott volt megmutatni, hogy amit egyszer a király megállapított, azt a király hozzájárulása nélkül eltörölni sem lehetett. Biztosan állítható – ahogy a későbbi kritikai szemlélet is megjegyezte –, hogy ezeket a törvényeket a szabad javakon fennálló tulajdonközösséggel kapcsolatos reformokkal összefüggésben alkották.¹⁰

A hitbizomány legfőbb hatása a lekötött vagyon örökös élvezete az alapító által meghatározott összes ágra nézve, értjük ezalatt, hogy mindegyik birtokos az összes többtől öröklési jog szerint, a legutolsó birtokostól pedig vérségi kötelék alapján örökölte meg azt. Ebből következik, hogy mivel a hitbizományi birtokosok az alapító jogutódjának számítottak, ezen minőségüknél fogva átszállt rájuk az alapító összes olyan adóssága is, amelyeket még a hitbizomány visszavonhatatlan alapítása előtt halmozott fel és azóta nem fizetett ki. A hitbizományi vagyon viszont nem tűrte a megterhelést, ezért a hitbizományi birtokos halálával megszűnt az összes, a lekötött jószágra szóló bérleti szerződés; akkor is, ha a szerződésben kikötött bérleti idő még nem járt le. Ha az elhunyt birtokosnak nem maradt a lekötöttektől különválasztott szabad vagyona, amelyből a hitelezők igényeit kielégíthették volna, a hitelezőket megfosztották az adósság behajtásának jogától. A hitbizományi birtokos számára megtiltották, hogy a gyermekeit vagy egyéb örököseit örökségükből kitagadhasa, még akkor is, ha erre törvény által meghatározott alapos oka lett volna, hiszen kötve volt az alapítólevél tartalmához.

A hitbizomány másik sajátossága az volt, hogy oszthatatlan javakból állt, mert az alapító akaratából, a korona öröklési szabályainak megfelelően, minden generációból egy személynek kellett az ő nevét, a neki járó tekintéllyel és dicsőséggel képviselni. Ezt nem tudta volna megtenni, ha a vagyon a törvényes öröklés szabályai szerint megosztható lett volna. Ez az oszthatatlansági követelmény fennállt akkor is, ha a birtokosnak ikrei születtek, és az általános

ered, amely javítani, jobbítani jelentéssel bír. A „mejora” olyan szokásjogi intézmény volt, amelyet Spanyolországban először egységesen az ún. „*Leyes de Toro*”-ban (magyarozatát lásd 35. lábjegyzet) szabályozták 1505-ben. Lényege, hogy az örökhagyó, ha van fiú vagy más leszármazója, csak a vagyona 1/5 részéről rendelkezhet szabadon, mert a maradék 4/5 rész a leszármazókat illeti meg törvényes kötelekrészként, és ezzel egyidejűleg az említett 4/5 részből még kiszakíthat 1/3 részt, amellyel megjutalmazhatja valamely leszármazóját vagy leszármazóit hálája jeléül. Az elsőt nevezik 1/5 részbeni, az utóbbit pedig 1/3 részbeni ráígérésnek, javításnak (mejora). Ez utóbbinak kettős jellege van, mint mejora és mint kötelekrész. Tehát amennyiben az örökhagyó szeretné valamelyik leszármazója vagy egyéb törvényes rokona vagyoni helyzetét „jobbítani” a többi örököséhez képest, megteheti, de csak a vagyona 4/5 részének 1/3-a erejéig. Ezt általában végrendeletben vagy egyéb végintézkedésben, illetve élők közötti jogügyletben is megtehetette. Ha élt a lehetőséggel, akkor a „mejora” kedvezményezettje követelhetette annak kiadását, ám amennyiben az örökhagyó nem rendelkezett a „mejoráról”, annak kiadására az örökösöket nem lehet kötelezni. E tekintetben tehát a „mejora” eltért a kötelekrésztől. Tekintható azonban olyan ajándéknak, amelynek mértéke semmiképpen nem haladhatja meg az örökhagyó hagyatékának 1/3 részét, mert amennyiben meghaladná, akkor vissza lehet szorítani az 1/3-ra. A mejorát általában természetben kellett kiadni, kivéve a természetben meg nem osztható hagyaték esetét, amikor a „*Leyes de Toro*” 20. törvénye értelmében megengedett a pénzbeli megváltás. Erről bővebben lásd Codigós Antiguos de España – *Leyes de Toro* 6, 9, 10, 12, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 31. törvény, illetve Elfgen, 1962, pp. 30-35, Pfaff – Hofmann, 1884, p. 8, 13

⁹A „*ricosombres*” magyarul gazdag embereket jelent, státusz tekintetében a főneméseknek feleltethetők meg. Ők, a *ricosombres* voltak azok, akiknél az uradalom, azaz a „*baronia*”, vagy más nevén „*señorio*” az ahhoz kapcsolódó méltósággal együtt apáról fiúra szállt. Pfaff – Hofmann, 1884, pp. 8-9

¹⁰Gibert, 1975, pp. 64.-65; Leonhard, 1909, p. 76

öröklési szabályok vagy a törvény szerint őket közösen illette meg a jog a vagyon öröklésében. Ilyenkor sorsolás útján döntötték el a birtokos személyét.¹¹

A fentieken túl a hitbizományi vagyon kezdetben elidegeníthetetlen volt. Ez olyannyira szigorú szabálynak bizonyult, hogy minden olyan elidegenítési szerződést, amelyhez a hitbizomány hasznának vagy szükségének okán a király nem adott jóváhagyást, semmisnek tekintettek.

A hitbizományi vagyont a fentieken túlmenően elbirtokolhatatlanná nyilvánították, ehhez igazodott a bírósági gyakorlat is.¹² Ráadásul a hitbizományi vagyon gazdasági és pénzügyi szempontból olyan volt, mint egy „fekete lyuk”, elnyelt mindent, és az abban eszközölt beruházásokat később nem lehetett visszakövetelni¹³, hiszen a hitbizományi birtokban eszközölt beruházás a hitbizomány részévé válik, attól többé el nem választható, osztja annak jogi sorsát. Így tehát senki nem követelheti a beruházásból a törvényes részét, a feleségnek sem keletkezik törvényes zálogjoga a hitbizományi birtok felett az őt illető vagyoni jogok kielégítéséig, hiszen akkor sem vonható ki a beruházás értéke, ha az a nő különvagyonának a terhére történt. A jogtudomány ezt a törvényt kiterjesztően értelmezte, és ide sorolt minden beruházást, amit a hitbizományi vagyonon eszközöltek, ezzel a nemesség számára mérhetetlenül hatalmas károkat okozott¹⁴.

A törvény megalkotásának alapjául politikai okok szolgáltak: az uralkodó így kívánt akadályt állítani a törvény által említett erődítmények, kastélyok és egyéb építmények létrehozása elé, amely akadály, habár indirekt módon építették be a rendszerbe, mégis sokkal nagyobb hatáskörrel működött, mintha csak egyszerű törvényi tiltásként fogalmazta volna meg az uralkodó. Tette ezt azért a törvényhozó, mert úgy gondolta, hogy ha ily módon megszűnik a beruházó és utódainak rendelkezési joga a beruházott vagyontömeg felett, nagyon kevesen fognak a királyhoz folyamodni jóváhagyásért, hogy az említetteket foganatosíthassák a saját vagyonuk terhére. Az eredmény igazolta az uralkodó elképzeléseit, sőt meg is haladta azt. A törvény előírásai nyomán rövid időn belül minden erődítmény, erőd és kastély romba dőlt vagy elpusztult, és ezzel hozzájárult a királyi hatalom, a közrend és a közbiztonság megerősödéséhez. A jogtudósok a törvény értelmezésénél azonban elkövették azt a hibát, hogy habár a törvény csak a városi beruházásokról beszélt, kiterjesztő értelemben

¹¹Ramón - de Morato, 1877, p. 138

¹²Ezzel kapcsolatban a 45. torói törvény kimondta, hogy minden, a hitbizományhoz tartozó vagyon a birtokos halálát követően automatikusan száll át az öröklési sorrend szerint következő birtokosra, akkor is, ha az előző hitbizományi birtokos azt életében másnak engedte át. *“Mandamos que las cosas que son de mayorazgo, agora sean villas, ó fortalezas, ó de otra qualquier calidad que sean, muerto del tenedor del mayorazgo, luego sin otro acto de reprehension de posesion se traspase la posesion civil, y natural en el siguiente en grado que segun la disposicion del mayorazgo debiere succeder en el, aunque haya otro tomado la posesion de ellas en vida del tenedor del mayorazgo, ó el muerto, ó el dicho tenedor le haya dado posesion dellas.”*Códigos Antiguos de España – Leyes de Toro 45. törvény

¹³*“Todas las fortalezas que de aqui adelante se hicieren en las ciudades, villas y lugares, y heredamientos de mayorazgo, y todas las cercas de las dichas ciudades, villas y lugares de mayorazgo asi las que de alli adelante se hicieren de nuevo, como lo que se reparare, o mejorarre en ellas, y asimismo los edificios que de aqui adelante se hicieren en las casas de mayorazgo labrando, ó reparando, ó reedificando en ellas, sean asi de mayorazgo como lo son, ó fueren las ciudades, villas ó lugares y heredamientos, y casas donde se labraren. Y mandamos que en todo ello succede el que fuere llamado al mayorazgo con los vinculos y condiciones en el mayorazgo contenidas, sin que sea obligado á dar parte alguna de estimacion, ó valor de los dichos edificios á las mugeres del que los hizo, ni a sus hijos, ni a sus herederos ni sucesores. Pero por esto no es nuestra intencion de dar licencia ni facultad, para que sin nuestra licencia, ó de los Reyes que de nos vinieren se puedan hacer, ó reparar las dichas cercas, ó fortalezas: mas que sobre esto se guarden las leyes de nuestros reynos como en ellas se contiene.”* Códigos Antiguos de España – Leyes de Toro 46. törvény

¹⁴Ezzel beigazolódt az az id. Plinius alapján megfogalmazott állítás is, hogy *„vincula et majoratus perdidere Hispaniam”*, hiszen az „alapítási mánia” („el furor de los mayorazgos”) elhatalmasodott a spanyolokon, ugyanakkor beruházni már a fenti okoknál fogva nem voltak hajlandóak, ami a hitbizományi birtokok amortizációjához és elnéptelenedéséhez vezetett. Pfaff – Hofmann, 1884, pp. 15-16 lbj. 39-40

a falusi birtokokra is alkalmazták, mondván, hogy jogilag nincsen különbség közöttük. Ez pedig a lekötött, mezőgazdasági termelésre berendezkedett birtokok lassú pusztulásához vezetett, mivel itt sem eszközöltek ezentúl új beruházásokat. A törvényhozó akaratát szűken értelmezve el lehetett volna kerülni a pusztulást.¹⁵

Hitbizományt alapítani a spanyol jog szerint is lehetett végrendelet vagy szerződés útján, tehát élők között és halál esetére is, a legfontosabb alaki kellék a cselekvőképesség megléte és az alapításhoz adott királyi jóváhagyás volt. A hitbizományi alapítólevél a királyi jóváhagyásról szóló okirattal együtt vált érvényessé.¹⁶ Az általános szabály az volt, hogy mindig előzetes jóváhagyást kellett kérni az uralkodótól. Egy kivételt engedélyezett a törvény: akkor érvényes az előzetesen írásba foglalt alapító okirat, ha az utólag kiadott királyi jóváhagyás azt kifejezetten megerősítette.¹⁷ A királyi kegyelemgyakorlás örökre szólt, ezért a 43. torói törvény elrendelte, hogy sem az általuk, sem az utódaik által adott jóváhagyások nem vesztik hatályukat egy új király trónra lépése esetén, még akkor sem, ha az a személy, aki a királytól a hitbizomány alapításához engedélyt kért, később mégsem élt a király által megadott jóváhagyással.

Ha a hitbizomány-alapítás hatályba lépett, onnantól kezdve már nem lehetett azt visszavonni, a hatályba lépést megelőzően pedig a szerződések módosítására, illetve a végrendeletek visszavonására irányadó szabályok szerint rendezte a törvény a kérdést.¹⁸

Öröklési rend tekintetében, ha az alapító másként nem rendelte, akkor a primogenitura elve volt irányadó.¹⁹ A hitbizományban való öröklés az elsőszülött számára egy előjogot, megtiszteltetést jelentett tulajdonképpen. Ez az öröklési elv az isteni jogból, a törzsi szokásokból és a pozitív jogból egyaránt levezethető.²⁰ Hagyományosan a legidősebb fiú

¹⁵Erről többet lásd. Lynch, 1992³ pp. 201-220; Lynch, 1981² pp. 119-129

¹⁶„Ordenamos y mandamos que la licencia del Rey para hacer mayorazgo, proceda al hacer del mayorazgo, de manera, que aunque el Rey dé licencia para hacer mayorazgo por virtud de tal licencia no se confirme el mayorazgo que antes estuviere fecho, salvo si en tal licencia expresamente se dixese, que aprovava el mayorazgo que estava fecho.”Códigos Antiguos de España - Leyes de Toro 42. törvény

¹⁷Nolasco de Llano, 1784, p. 29,168

¹⁸„El que hiciere segundo mayorazgo aunque sea con autoridad nuestra, ú de los Reyes que de nos venieren, ora por via de contrato, ora en qualquier ultima voluntad despues de hecho pueda lo revocar á su voluntad, salvo si el que hiciere por contrato entre vivos oviere entregado la posesion de las cosas ó cosa contenidas en el dicho mayorazgo á la persona en quien lo hiciere, ó á quien su poder oviere, ó le oviere entregado la escriptura dello ante Escribano, o si el contrato de mayorazgo se oviere hecho por causa onerosa con otro tercero, así como por via de casamiento, ó por otra causa semejante: que en estos casos mandamos que no se pueda revocar, salvo si en el poder de la licencia que el Rey le dió estoviese clausula, para que despues de echo lo pudiese revocar, ó que al tiempo que lo hizo el que lo instituyó reservase en la misma escriptura que hizo del dicho mayorazgo el poder para lo revocar, que en estos casos mandamos que despues de hecho lo pueda revocar.” Códigos Antiguos de España - Leyes de Toro 44. törvény; Nolasco de Llano, 1785, p. 29, 82

¹⁹„En la sucesion del mayorazgo, aunque el hijo mayor muera en vida del tenedor del mayorazgo, ó de aquel á quien pertenesce, si el tal hijo dexare fijo, o nieto, ó descendente legitimo, estos tales descendientes del hijo mayor por su orden prefieran al hijo segundo del dicho tenedor, ó del aquel á quien el dicho mayorazgo pertenesca. Lo qual no solamente mandemos que se guarde, y platique en la sucesion de los mayorazgos á los transversales, de manera que siempre el hijo y sus descendientes legitimos por su orden representan la persona de sus padres, aunque sus padres no ayan sucedido en los dichos mayorazgos, salvo si otra cosa estuviere dispuesta por el que primeramente constituyó, y ordenó el mayorazgo, que en tal caso, mandamos que se guarde la voluntad del que lo instituyó.”Códigos Antiguos de España - Leyes de Toro 40. törvény

²⁰Molina a Bibliából vezette le a primogenitura elvét a Genesis 25,31 és 27,32, valamint az Exodus 13,2, Deut. 21,17; Krónikák I. 5,1 és Krónikák II, 21,3 alapján. Az idézett részek arról szólnak, hogyan adja el Ézsau az elsőszülöttségét kenyérért és lencsérért Jákobnak, aki utána Ézsau ruhába és báránybőrbe bújva megáldatja magát atyjával, Izsákkal, mintha annak elsőszülött fia lenne. Szól továbbá az elsőszülöttek felszenteléséről és annak jelentőségéről József és fiai származása és Jósafát elsőszülött fia, Jorám, uralkodásának vonatkozásában. A legtöbb információval a Deut. 21.17 szolgál az elsőszülöttek öröklését illetően, amely előírja, hogy amennyiben egy férfinak két feleségétől több fia születne, függetlenül attól, hogy az elsőszülöttje attól a feleségétől származik, akit gyűlöl, kötelessége annak elsőszülött fiú jogait elismernie és hagyatékának 2/3 részét neki juttatnia. Molina, 1601, lib. I. pp. 13-14; Brentano, 1911, p. 14

előjogokat élvezett az egyes családon belüli dolgokban, például ő ajánlhatta fel az áldozatokat, az atya halálakor ő kapta meg az atyai áldást, ő ülhetett mindig az atyja jobbján.

A primogenitura szabályai a spanyol jogban először a korona öröklésében öltöttek testet, azoknak az esetében, akik felett nem áll más hatalom, illetve akik habár alá vannak rendelve valamely felettük álló uralkodónak, de kiemelkedően nagy tiszteletnek örvendenek és jurisdictióval rendelkeznek. A koronához való jogot mindig az uralkodó rokonai öröklik, meghatározott fok szerint. Lehet ez akár nagyon távoli rokon is, akiben meg kell legyen az idoneitas az uralkodásra. Ez pedig egyszerre mindig csak egy személyben testesül meg, a legidősebb fiági férfi leszármazóban, és ennek hiányában, a leányágban.²¹

A hitbizományok lehettek rendesek és rendkívüliek egyaránt. Rendes hitbizományoknak tekintjük azokat, amelyek a koronára meghatározott öröklési sorrend²² szerint szállnak át. Eszerint tehát a kedvezményezettek a jobb ág (tehát férfi, ennek hiányában női), a jobb fok (közelebbi), a jobb nem (férfiak, ennek hiányában nők) szerintiek és a korelőnyben lévők, az egyenes- és az oldalágon belül egyaránt, fokok szerinti behatárolás nélkül. Így a különböző ágakból a leszármazók előbb lesznek jogosultak a hitbizományi javak élvezetére, mint az oldalágiak; ha mindketten ugyanazon ágból származnak, akkor a korábbi megelőzi a későbbit; a kedvezményezett ágból származó rokonok közül a fokban közelebb álló megelőzi a távolabbat, a férfi megelőzi a nőt, az azonos neműek esetében pedig a korkülönbség a döntő, az idősebb megelőzi a fiatalabbat.²³

Minden hitbizományi birtokos tulajdonképpen az alapítót, illetve annak akaratát képviselte a hitbizományban.²⁴

A rendkívüli hitbizományok körébe tartozik az összes többi hitbizomány, ahol a törvényestől eltérő öröklési rendet határozott meg az alapító. Ezeknek a formája végtelen lehet, az alapító keze nincs megkötve semmilyen tekintetben.²⁵

A hitbizományokkal kapcsolatos problémák elkerülése végett a törvényhozó igyekezett különféle biztosítékokat beépíteni a rendszerbe, ilyen volt például a lekötött hitbizományi vagyon egyesítésének tilalma, a új hitbizományok alapításának és a meglévők kiterjesztésének megtiltása, az elidegenítéssel kapcsolatos garanciák szabályozása.

A hitbizományok egyesítésével kapcsolatosan V. Károly és Johanna királynő már 1534. december 12-én kelt törvényükben kimondták, hogy tilos házasság okán olyan hitbizományokat egyesíteni, amelyeknek tőkége meghaladja a két millió *maravedíest*. Ilyenkor a hitbizományokban való öröklés oszoljon meg a leszármazók között oly módon, hogy az egyikük öröklje az egyik, a másikuk a másik hitbizományt. Ha csak egy leszármazó lenne, akkor sem lehet kumulálni a hitbizományokat.²⁶

²¹Nolasco de Llano, 1785, p. 29., 143; Leonhard, 1909, p. 75

²²Barrio y Angulo - Diaz de la Carrera, 1640, 5. könyv, 7. cím a hitbizományokról, az V. Fülöp által kiadott 5. törvény a mi királyságainkban való fiági öröklés formájáról; Brentano, 1911, pp. 6-8

²³Ezen a sorrenden változtatott III. Fülöp, aki a számtalan hitbizományban való örökléssel kapcsolatos perekből okulva az 1615. április 5-e után alapított hitbizományokban a képviseleti jog szabályaiból eredően a fok szerinti öröklési sorrendnél változtatásokat eszközölt. Eszerint a közelebbi nőági leszármazó sorrendben megelőzték a távolabbi férfiági leszármazókat, kivéve, ha az alapító kifejezetten kizárta őket az öröklésből. Códigos Antiguos de España - Novísima Recopilación 10. könyv, 17. cím, 9. törvény a képviselet rendje szerinti öröklésről a hitbizományban, amikor az alapító nem rendelkezett más módon.

²⁴Ramón - de Morato, 1877, p. 132

²⁵A rendkívüli hitbizományok köréből néhány példa: a) szigorúan atyai fiági; b) színlelt atyai fiági; c) csak férfi leszármazók; d) csak női leszármazók; e) választottak; f) ugrással, kihagyással; g) másodszületti; h) összeférhetetlenek (kifejezett vagy hallgatóságos, abszolút-relatív, tényleges-egyenesági-személyi, stb.)

²⁶“...mandamos, que en los matrimonios que hasta agora no estan contraidos, cada y cuando por via de casamiento se vinieren a juntar dos casas de mayorazgo, que sea la una de ellas de valor de dos cuentos de renta ó dende arriba, el hijo mayor que en las dichas dos casas así juntas por casamiento podia suceder, suceda solamente en uno de los tales mayorazgos, y en el mejor y mas principal qual él quisiere escoger, y el hijo o hija segundo suceda en el otro mayorazgo; y si no hubiere mas de un hijo ó de una hija, se dividan y

Alapszabály szerint a hitbizományi birtok elidegeníthetetlen volt, de a későbbiek során korlátozott mértékben feloldották ezt a tilalmat, hogy serkentsék a hitbizományokba való beruházási kedvet, hiszen a cél, a család nevének és fényének megőrzése egy gazdaságilag elhanyagolt hitbizományi jószággal aligha valósul meg.²⁷

A 17. század végére, de a 18. századra már mindenképpen világossá vált az, hogy a hitbizományok tulajdonképpen a gazdasági haladás fékjét képezik, és egyre több olyan jogszabály keletkezett, amelyek a hitbizományi birtokok elidegenítésének körülményeit szabályozták, továbbá több agrárreformot célzó rendelkezést is életbe léptettek a mezőgazdaság fellendítése céljából.²⁸

Az Ibériai-félszigeten már a 14. századtól kimutathatóan léteztek *mayorazgo*-k, amelyeket bizonyítanak bizonyos korábbi időszakból fennmaradt dokumentumok.²⁹ Az első törvényi szintű szabályozásra utaló nyomok II. Henrik 1374. évi végrendeletében fordulnak elő, és a jogtudomány is innen, az ún. „*donaciones enriqueñas*”-ból vagy más néven „*mercedes enriqueñas*”-ból vezeti le őket.³⁰ II. Henrik ugyanis a végrendeletében királyi kegyelemként adományozta a hozzá hűségesek számára azt a jogot, hogy elsőszülöttjeikre³¹ hagyományozhassák az adományos vagyonukat, és ezzel, mintegy hitbizomány alapíthassanak rá. A hitbizomány intézményének alapjai az adományokban való öröklésben rejlenek.

A végrendeletben kötelező jelleggel hátrahagyja a királyné és a trónörökös számára, hogy hagyják helyben az ő akaratát, ne vegyék vissza az általa tett adományokat, és megengedi, hogy az adományokban az adománybirtokos elsőszülött fia örököljön. Elsőszülött fiú leszármazó nemlétében viszont az adomány szálljon vissza a koronára.³²

aparten los dos mayorazgos segun habemos dicho, de manera que dos mayorazgos siendo como diximos el uno dellos de dos cuentos de renta ó dende arriba, no concurran en una persona, ni los pueda uno tener y poseer...” Códigos Antiguos de España - Novísima Recopilación, 10. könyv, 17. cím, 7. törvény a kétmillió maravedies értéket meghaladó jövedelmű hitbizományok házasság útján történő egyesítésének tilalmáról.

²⁷Az 1534. évi szabályozás okát Antonio Xavier Pérez y López a „*Teatro de la legislación universal de España y Indias*” című művében fejtette ki, amelyben azt kifogásolta, hogy a hitbizomány-alapítások teljes egészében a király jóváhagyásától függték. Az alapítók célja eredetileg a család nevének és fényének megőrzése volt, de a gyakorlatban épp az ellenkezőjét érték el vele, hiszen a hitbizományok következtében a vagyon egy-egy személy kezében összpontosult, és ameddig megengedett volt a hitbizományok összevonása, addig a hitbizományok „házasodtak össze” egymással. Ráadásul a birtokosok képtelenek voltak arra, hogy befektessenek a hatalmasra duzzadt hitbizományokba, hiszen nem volt elegendő szabad tőkájük, így viszont a hitbizományok sem voltak profitképesek. Emiatt Menéndez Valdés 1791-ben, a cáceresi bírósági épület megnyitásakor a hitbizomány megszüntetése mellett érvelt, úgy jellemezve azt, mint „*káros lekötöttséget, egy olyan intézményt, amely méltó volt azokhoz az évszázadokhoz, amelyeket a horror és a vér jellemezett.*” Pérez y López, 1797, Tomo XIX. pp. 433-453

²⁸Erről bővebben lásd. Clavero, 1974, pp. 102-180

²⁹Porro, 1962, pp. 79-99; Peres, 2005, pp. 275-276

³⁰Clavero, 1974, pp. 28-31; Pfaff – Hofmann, 1884, pp. 10-11; Az adományok okát azzal magyarázta Sempere y Guarinos, hogy amikor II. Henrik megörökölte a trónt, és hosszas franciaországi száműzetés után visszatért az Ibériai-félszigetre, okulván testvére, D. Pedro hibájából, úgy kívánta megalapozni a hatalmát, hogy adományaival maga mellé állította a politikai befolyással bíró spanyol főnemességet. A krónikák szerint állítólag a testvéreinek hatalmi politikáját kritizáló Pedrót a nájerai ütközetben kisegítő angol csapatok kapitánya az ország elhagyása előtt megjósolta az uralkodónak, hogy ha továbbra is ezt a politikát folytatja, D. Pedro el fogja veszíteni a királyságát. „...*estades en gran peligro de perder el vuestro regno...*”. Sempere y Guarinos, 1847², p. 142; Pietschman, 1982, p. 211

³¹II. Henrik végrendeletét később 1486. február 16-án a katolikus uralkodók (Ferdinánd és Izabella) is megerősítették, illetve V. Fülöp is az 1720. október 23-án Madridban kiadott pátensében, és annak rendelkezéseit szigorúan csak a primogenitura szabályai szerint rendelte alkalmazni. Lásd: *Nueva Recopilación* 5. könyv, 7. cím a hitbizományokról, 7. törvény „A mi urunk, II. Henrik király által gyakorolt kegyelemről és a korona háramlási jogáról ezen javakban”. In: Códigos Nuevos de España.

³²„*Por razon de los muchos y grandes y señalados servicios que nos hicieron en nuestros menesteres los Perlados, y Condes y Duques, y Ricos-homes é Infanzones, y los Caballeros y Escuderos, y Ciudadanos, así de los naturales de nuestros reynos como de fuera dellos, y algunas ciudades, villas y lugares de los nuestros*”

Tulajdonképpen ez a rendelkezés burkoltan a királyi hatalom megerősítését is hivatott volt szolgálni, hiszen a korona háramlási jogát rögzítette a magvaszakadt jószágokban. II. Henrik eme végrendeletében adott és a katolikus királyok által 1486. február 16-án megerősített privilégiuma mellett a *Siete Partidas*³³ is tartalmaz olyan rendelkezést, amelyben a spanyol jogtudósok a későbbi hitbizományok kialakulásának csíráit vélték felfedezni, mivel a végrendeletben örökösként megnevezett személy javainak védelméről és elidegenítésének tilalmáról szólt.³⁴ Később az itt követett öröklési rend szabályai beépültek a magántulajdonra vonatkozó öröklési szabályok közé is. Míg kezdetben csak bizonyos kiváltságosoknak adatott meg a primogenitura szerinti örökítés, később általános jelleggel a birtokos nemesekre is kiterjesztették ezt a szabályt.

A hitbizomány intézménye azonban csak később vált általánossá, miután a torói törvények³⁵ először átfogó jelleggel rendezték a mayorazgókkal kapcsolatos közjogi kérdéseket, és azok alapítását mindig királyi engedélyhez kötötték, hiszen az alapító oklevélben az örökagyó eltért a törvény szerinti általános öröklési rendtől. A törvénygyűjtemény megalkotásának, csakúgy, mint a hitbizományok szabályozásának célja a „*reconquistát*” követően a központi hatalom megerősítése volt.³⁶

reynos, y otras personas singulares de qualquier estado ó condicion que sean; por lo qual Nos les hubimos de hacer algunas gracias y mercedes, porque nos lo habian bién servido, y son tales que lo merecerán, y servirán de aquí adelante: por ende mandamos á la Reyna é Infante mi hijo, que les guarden y cumplan y mantengan las dichas gracias y mercedes que les Nos hicimos, y que las no quebranten ni mengüen por ninguna razon: y Nos ge las confirmamos y tenemos por bien que las hayan, segun que se las Nos dimos, y confirmamos y mandamos guardar en las Córtes que hicimos en Toro: pero todavía que las hayan por mayorazgo, y finquen al hijo legitimo mayor de cada uno dellos, y si muriere sin hijo legitimo, que tornen sus bienes del que así muriere á la Corona de los nuestros reynos”. Códigos Antiguos de España, Novísima Recopilación, 10. könyv, 17. cím, 10. törvény - II. Henrik király végrendeletében tett adománya a hitbizományok alapításáról.

³³A törvénykönyv eredetileg a „*Libro de las Leyes*”, azaz a „Törvények könyve” névre hallgatott, de mivel hét kötetből, részből állt, és ebben az időben a hetes számnak sötét szimbolikus jelentősége volt, ezért a gyakorlatban „*Las siete Partidas*”, a „hét rész” vagy „hét könyv” néven terjedt el. Tomás y Valiente, 2003, p. 237

³⁴Las Siete Partidas, Tomo III, Partida V., Título V., ley XLIV; Gibert, 1968, p. 3

³⁵1502-ben a torói cortex jelezte azokat a területeket, amelyekre nézve a korabeli hatályos, kasztíliai jogforrások nem adtak szabályozást, ennek eredményeképpen bocsátotta ki 1505-ben azzal egy időben Johanna, hogy a spanyol rendek rá mint királynőre felesküdtek, eme 83 törvényből álló, többnyire családjogi és büntetőjogi tartalmú törvénygyűjteményt, amely először rendezte átfogó jelleggel a hitbizományokra vonatkozó szabályozást. Moneva y Puyol, 1925, p. 60; Leonhard, 1909, pp. 77-80. Mesa Fernández, 1968, pp. 657-688, pp. 801-816. A torói törvények egészen 1889-ig, a polgári törvénykönyv hatályba lépéséig fennálltak, de az újabb hitbizományok alapítását már az 1820. október 11-i törvény megtiltotta.

³⁶„*Az utazó udvarral rendelkező, csavargó, vándorló, félig katona, félig bíró uralkodói eszményképet felváltja az új, állandó székhellyel rendelkező, az életét az íróasztala mögött töltő, bürokrata királynak a képe.*” Tomás y Valiente, 2003, p. 9, 235, 264. A 15. századig ugyanis, míg nem létezett egységes Spanyolország, az egyes királyságokat egymástól eltérő szokásjog és joggyakorlat jellemezte, melyet a „*furo*”-k rögzítettek. Az uralkodónak, ha egységes hatalmat akart, rendezettséget, szervezettséget kellett vinnie a káoszba, amit a jog egységesítése révén tudott elérni több-kevesebb sikerrel attól függően, hogy az egyes királyságokban élők milyen erős rendi előjogokkal és befolyásoló képességgel rendelkeztek. Az egyes királyságok közül is kiemelkedett Kasztília, amely az egységes Spanyolország uralkodójának a székhelyévé vált, központi fekvése és területének nagysága miatt, hiszen évszázadokon keresztül ő termelte ki az ország költségvetésének több mint a felét. Az uralkodóknak könnyebb volt szót érteniük a kasztíliai rendekkel, mint az összes többivel, hiszen ők nem voltak úgy körülbástyázva alapjogokkal, mint szomszédjaik. A 15. század közepéig Kasztíliában is teljes jogi összevisszaság uralkodott. Ennek fő oka az volt, hogy minden alkalommal csak újabb és újabb jogszabályok születtek, amelyek aztán elfelejtették eltörölni a korábbiakat, sőt néha kifejezetten fenntartották azokat, így gyakran előfordult, hogy egymással ellentétes tartalmú jogforrásokat alkalmaztak. Csak IV. Henrik kasztíliai király uralkodásától kezdődött el az a tendencia, hogy az uralkodó az általa alkotott dekrétumokkal egyidejűleg hatályon kívül helyezte a korábbiakat, és kifejezetten rendelkezett arról, hogy még melyik jogforrásokra lehet hivatkozni. Ennek a fejlődési folyamatnak az egyik eredménye volt a Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd uralkodása alatt létrehozott és később Johanna királynő által kihirdetett torói törvénygyűjtemény is, amelynek megalkotásánál a katolikus királyok a dialógusos formát választották, meghallgatták a panaszokat, és ahhoz

A torói törvényeket *Juan Lopez de Palacios Rubios*, a királyi udvar jogtudósa dolgozta ki a felügyelete alatt álló tanáccsal együtt. A későbbiek során átmásolták őket a különböző törvénygyűjteményekbe, és nem képeztek többé külön törvénytestet, így történt ez 1567-ben is, amikor II. Fülöp elrendelte a hatályos jogszabályok összegyűjtését és *Nueva Recopilación*³⁷ néven kiadatta azokat. Szubszidiárius jogforrásként rendelték alkalmazni a X. (Bölcs) Alfonz által kibocsátott, korábban már említett törvénykönyvet, a *Las Siete Partidas*-t, amennyiben annak rendelkezései nem álltak ellentétben a torói törvényekkel és egyéb fuerókkal. Ez utóbbiak alatt a katolikus királyok által kiadott, „*Nuevo Ordenamiento Real*”-t³⁸ és a XI. Alfonz által 1348-ban Alcalá de Hénarésben kiadott „*Ordenamiento de Alcalá*”-t kell érteni. Hatályát tekintve a torói törvények kiterjedtek az egész országra, az összes keresztény királyság területére, akik a katolikus királyok fennhatósága alá tartoztak.³⁹

A torói törvényekről is ugyanaz mondható el, mint a többi középkori jogforrásról általában: eseti jellegű szabályozást adott az egyes felmerülő vitás kérdésekre. Habár a hitbizományok tekintetében ez volt az első átfogó jellegű szabályozás, de korántsem volt teljes. Ezért az egyes spanyol uralkodók ahhoz a módszerhez folyamodtak, hogy a hitbizománnyal kapcsolatos felmerülő aktuális problémákra a jogszabályi választ mindig kiegészítő jelleggel fogalmazták meg, ennek következtében a 18. század végére a gazdasági helyzet megváltozásának eredményeképpen alakult ki a minden kérdést részletesen kimerítő hitbizományi szabályozás. Az egységes szabályozási jelleget úgy próbálták meg biztosítani, hogy minden egyes nagyobb jogszabálygyűjteménybe (*Nueva Recopilación*, *Novísima Recopilación*) összemásolták az adott tárgykörben addig megalkotott összes még hatályos törvényt, szétszabdalva az egyes rendelkezéseket jogágak szerint.

2.2 A fideicommissum az itáliai és a német területeken.

A „mayorazgo” jogintézménye a spanyolok két évszázados nápolyi uralmának köszönhetően az itáliai félszigeten is megjelent. Tulajdonképpen az ide betelepülő spanyol családok hozták magukkal a saját szokásaikat,⁴⁰ illetve az itáliai területekről Spanyolországba beáramló szolgálattevők és hivatalnokok is közvetítették a spanyol szokásokat. A dél-itáliai területen, különösen Nápolyban és Szicíliában érezhető normann hatásnak⁴¹ köszönhetően a vagyoni osztatlanság és az elsőszülöttségi jog nem volt ismeretlen, ezért található itt táptalajra a hitbizomány. Az észak-itáliai területekre jellemző városi patricius réteggel szemben itt a politikában a nagybirtokos arisztokrácia játszotta a vezető szerepet, aki hatalma bázisát a vagyoni osztatlanságra és az elsőszülöttségi öröklésre helyezte.⁴²

mérten adekvát törvényeket alkottak. Így jött létre a „modern” spanyol állam. Sempere y Guarinos, 1847², p.169; Mesa Fernández, 1968, p. 662; Pietschmann, 1982, pp. 212-218

³⁷Kilenc, címekre tagozódó kötetből álló törvénygyűjtemény, amelynek megalkotását II. Fülöp 1567-ben rendelte el.

³⁸Ezt a királyi rendeletgyűjteményt II. Fülöp 1567. március 14-én hatályon kívül helyezte, és helyette a *Nueva Recopilación* 2. könyve 1. címének 9. törvényét rendelte alkalmazni.

³⁹Códigos Antiguos de España - Leyes de Toro 1. törvény

⁴⁰Ilyen családok voltak a Sanchez de Luna, Cordova, Cardoni, Alarconi, Mendoza, Leva, Padigli és az Enriquez családok, akik az általuk szerzett területeket ezáltal tették örökletessé a családjaik számára. Idézi Pietro Giannone „*Istoria civile del Regno di Napoli*” c. munkáját, Pfaff – Hofmann, 1884, pp. 16, lbj. 41; Trifone, 1914, p. 161; Erről lásd bővebben Frithjof Noack, 1911, pp. 1-41; Meyer, 1914, p. 233; Brentano, 1911, p. 9

⁴¹Ciccaglione, 1892, pp. 1-2; Pertile, 1893², Vol. IV. pp. 145-148

⁴²„*Alla fortuna, alla dignità all'onore della famiglia bisognava dar la precedenza; chi non aveva famiglia doveva procurarsela, chi ne vedeva prossima la fine doveva rafforzarla, a costo di associarla a qualtre altra; e quai a chi del nome o dello stemma non si fosse fatto un simbolo di decoro e di norma per la vita*”. Trifone, 1914, p. 149; lásd erről bővebben Bianchini, 1859, pp. 130-136; Pertile, 1892², p. 155; Az arisztokráciáról írja Brentano „*Er konnte nur mehr vorwärts kommen, wenn es ihm gelang, die Aufmerksamkeit der Fürsten auf sich zu ziehen und seine Gunst zu erlangen. Je größer der Glanz, den das Haupt einer Familie bei Hof entfaltete, um*

Másrésről a talaj a római jognak köszönhetően is előkészítettnek bizonyult az új jogintézmény befogadására.⁴³ Ugyanis a római és a kánonjogon nevelkedő, jogtudósok a „*mayorazgo*”-ban a justinianusi jogban létező „*fideicommissum familiae relictum*”⁴⁴ intézményét látták újjáéledni, és római jogon alapuló magyarázatokkal egészítették ki a „*mayorazgo*”-ra vonatkozó jogi szabályozást. A justinianusi jogban meglévő eme intézménnyel lehetne némi átfedést felfedezni a tekintetben, hogy az is a hagyaték családon belüli megőrzését és ezáltal a család fennmaradását szolgálta az alapító által meghatározott öröklési rend szerint gazdasági célból, mégpedig négy generációra kiterjedően, melyek kihaltát követően a hagyaték szabad rendelkezésű vagyonná változott az utolsó birtokos kezében.⁴⁵

A *fideicommissum* elnevezést is itt kapta a korábban *mayorazgóként* megismert jogintézmény. Az elnevezés a latin *fidei committere* szóösszetételből származik, amelynek jelentése: „hitre bízni”.⁴⁶ Ebből ered a magyar hitbizomány, illetve hitrebízottság⁴⁷ szavunk is.

Itáliában a római joggal való találkozásának köszönhetően vált a majorátus és *fideicommissum* tulajdonképpen szinonim kifejezéssé, annak ellenére, hogy a római jogi *fideicommissum*-nak és a spanyol jogból eredő „*mayorazgo*”-nak azon kívül, hogy mindkettő a vagyon osztatlanul való megőrzésére szolgáló intézmény volt, jogfolytonossági szempontból semmi köze nem volt egymáshoz.⁴⁸ Ezt bizonyítja az is, hogy a római jogi *fideicommissum*-ból hiányzik: 1) az „örökösség”, hiszen csak a negyedik generációig engedte meg az öröklési rend kikötését; 2) az egyéni öröklés, hiszen a római jogi *fideicommissum*-nak alávetett vagyonban általában többen osztoztak egyszerre; 3) az egyedileg meghatározott

so größer sein Ansehen und Einfluß.”Brentano, 1911, p. 7 „*In den ältesten Zeiten waren, wie gesagt, die Familienfideikommissse ein ausschließliches Vorrecht des hohen Adels. Dieser sorgte als Dynastienadel mit Besitz und Titel für die Erhaltung seiner Hausgüter kraft seiner gesetzgeberischen Befugnisse durch Hausgesetze und nach fideikommissarischen Grundsätzen.*” Kaufman, 1925, p. 15

⁴³Ciccaglione, 1892, pp. 65-67; Pfaff – Hofmann, 1884, p. 17;

⁴⁴Torrent, 1973, p. 19; Besta, 1961, pp. 171-172, Lewis, 1868, pp. 3-20, Litewski, 1987, vol. V. pp. 164-166; Söllner, 1976, pp. 659-669; Brentano, 1911, p. 5; Floßmann, 2001⁴, p. 329; Coing, 1985, pp.387-388

⁴⁵Maga az intézmény a *ius civile* szigorúságának áttörésére jött létre. Kezdeti formájában a *fideicommissum* lényege, hogy a tulajdonos a vagyonát vagy annak egy részét átengedi a *fiduciarusnak* mint vevőnek, aki jelképesen egy sesterciusért megveszi azt, azzal a kötelezettséggel, hogy az örökhagyó halála esetére átengedi azt egy harmadik személynek, a *fideicommissariusnak*, akinek a részére a tulajdonos egyébként nem végrendelkezhetett. Miután erre nézve semmilyen követelési jogalapja nem volt a *fideicommissariusnak*, azaz jogi úton nem érvényesíthette az igényét a hagyaték megszerzésére, annak átadása a *fiduciarus* „jó hitére” volt bízva. Kezdetben ünnepélyes körülmények között zajlott a *fideicommissum* kikötése, ám a justinianusi jogban már semmilyen formakényszer nem érvényesült sem az alapításra, sem a visszavonásra vonatkozóan. A posztklasszikus jogban a *legatum* és a *fideicommissum* szinonim fogalmakká váltak, végleges összeolvadásuk Justinianusnak köszönhető, aki egyik törvényében (Codex Justinianus 6, 43 (AD. 529)) lefektette az alapjait a *fideicommissum* peresíthetőségének, személyi igényként és dologi keresetként is, mely utóbbinál az igényt egy, a hitbizományi vagyonon létesülő törvényi záloggal biztosította. Ezzel lett a *fideicommissum* harmadik személyekkel szemben hagyományá. Justinianus másik törvénye (Codex Justinianus 6,43,2 (AD. 531)) végleg összeolvasztotta a két jogintézményt. Esetleges összeütközésükkor *fideicommissumként* kellett tekinteni őket, az arra vonatkozó enyhébb szabályok miatt. Emellett létrejött a *substitutio fideicommissaria* intézménye, amelynek értelmében az örökhagyó az élő családtagjai és örökösei között felállíthatott a vagyonára vonatkozóan egy öröklési sorrendet. A 159. novellában Justinianus a családi hitbizományokban való öröklést négy generációra korlátozta, melyeket követően az utolsó örökös kezében a vagyon szabad tulajdonná változott, aki azon újabb családi hitbizományt alapíthatott. vö. Marton, 1958, p. 298; Torrent, 1973, pp. 6-8; Fraydeneg und Monzello, 1979, pp. 778-779

⁴⁶„*Fidei committere heißt: „einem andern etwas zu treuen Händen übergeben”, damit er es für den Eigentümer verwahre.*”Kaufman, 1925, p. 11

⁴⁷Ezt a kifejezést használja Deák Ferenc, amikor az 1834. július 12.- én Pozsonyban a kerületi ülésen felszólal a hitbizományok eltörlése mellett, illetve Czövek is ekként fordítja a Kelemen által használt *fideicommissum* terminológiát. Kónyi, 1882, p. 94-96; Czövek, 1822, p. 399

⁴⁸Pfaff – Hofmann, 1884, p. 17; Voglhuber, 1808, p. 2

öröklési rend, hiszen vagy név szerint jelölték ki az örökösöket, vagy csak a rokonokat, illetve a családot nevezték meg, ahol a hagyaték átszállási rendje a törvényes öröklés rendjét követte; 4) a nők, illetve a nőági rokonok kizárása az öröklésből, ami a középkori spanyol „*mayorazgo*”-ra és az itáliai fideicommissumra általában jellemző. 5) A római jogban a fideicommissum egyszerű öröklési jogi jogintézmény, míg a középkori hitbizomány királyi jóváhagyáshoz kötött privilégium volt; 6) a római jog alapján bárki rendelkezett fideicommissumot, akinek volt hagyatéka és „*testamenti factio activa*”-ja, míg a középkorban ez csak a nemesség számára adott lehetőség volt, amely a római jogi fideicommissummal ellentétben hordozott közjogi jelentőséget is; 7) *fideicommissumot* elsősorban végrendeletben lehetett alapítani, míg *mayorazgót* élők közti ügyletben is.⁴⁹

A megjelenésüket követően nem sokkal Itáliában is szabályozták a hitbizomány-alapításokat. I. Cosimo 1569-ben Toscanában, VIII. Klement pápa 1535-ben és VIII. Orbán pápa 1596-ban kiadott bullájukban a hitbizomány-alapítást bejegyzéshez és kihirdetéshez kötötték.⁵⁰ 1596-ban I. Károly Emmánuel Piemontban csak a negyedik generációig engedte meg a hitbizományi öröklési rend kikötését, a jusztiniánusi jog mintájára.⁵¹ Savoyában és Szardiniában II. Victor Amadeus 1770-ben megtiltotta a nem nemesek számára, hogy hitbizományt alapítsanak. A hitbizomány-alapítás futótűzként terjedt az itáliai félszigeten is, a 17. századra Toscanában a nagybirtokok $\frac{3}{4}$ -e hitbizományi kötöttség alatt állt.⁵² Jellegét és sajátosságait tekintve az itáliai *fideicommissum* nem tért el a spanyol *mayorazgótól*. A jogi szabályozás hiányosságait pedig a jogirodalom töltötte ki.

Számos, a témát tárgyaló, összefoglaló jellegű munka született a 16-17. századi itáliai szerzők tollából.⁵³ Ezek közül kiemelkedő jelentőségű Ludovicus de Molina „*De hispaniorum primogeniorum origine*” c. munkája, amelynek jelentőségét az is bizonyítja, hogy mind a mai napig talán ez a témában legtöbbet hivatkozott szakirodalom. Molina a hitbizományokat a spanyol *mayorazgóból* vezette le, és kijelentette, hogy „*Fideicommissa etiam perpetua Hispanorum primogeniis similia non sunt.*”⁵⁴ Azt az itáliai jogtudósok is elfogadták, hogy a hitbizományok a trónöröklés mintájára alakultak ki, és az itáliai és német területeken az uralkodócsaládokban a primogenitura szerinti öröklési rend tulajdonképpen a családi hitbizományok megjelenésével egy időben alakult ki.⁵⁵ Pertile szerint a feudumok öröklésében megjelenő elv, kombinálva a római jogban létező „*substitutio fideicommissaria*” szabályaival, hozta létre a hitbizománynak nevezett új jogi jelenséget, amely lehetővé tette, hogy egy családon belül egy jószág meghatározott öröklési rend szerint szálljon át. Az alapítás történetben végrendeletben, családi egyezséggel vagy adomány útján.⁵⁶

⁴⁹Pfaff – Hofmann, 1884, pp. 17-18

⁵⁰ „...in tutte le cancellarie delle città, castelle e altri luogi nostri, si da terra como da mar, sia tenuto un libro de bergamina alphabettado, ove tutti li nodari, de qualunque sorte, che de cetero farano testamenti, nelli quali vi sia facta mentione de stabili, possession, over altro fondo condizionato sive fideicommissio quomodocunque, siano obligati i termine de mise uno da poi publicato il testamento, andar a quella cancellaria sotto la quale serano li beni conditionati a darli in nota, legendo il testamento il cancellier de qualle cancelleria, tutto quello che fusse quovismodo conditionato, con la expressa dichiarazione di essa conditione particular e distincta nel testamento, alla qual nota ut supra debbasi sottoscrivere il nostro rector...” Pertile, 1892², p. 159

⁵¹Besta, 1961, p. 175

⁵²Pfaff – Hofmann, 1884, p. 25; Pertile, 1893², p. 153

⁵³pl. Paulus de Castro, perugiai Oddus Sforza, vincenzai Marcus Antonius Peregrinus, Petrus de Petra, Vincenz Fusarius, Franz Anton Bonfinius. lásd erről bővebben Pfaff – Hofmann, 1884, pp. 18-23

⁵⁴Molina, 1601, lib. I. p. 31

⁵⁵Pfaff – Hofmann, 1884, p. 24

⁵⁶ „Ciò posto, combinando le regole, a cui s’informava in molti luoghi la successione feudale, colla facoltà di nominare un secondo ed un terzo erede propria delle sostituzioni fedecommissarie di diritto romano, e coll’altra di vincolare i beni per un dato tempo a un casato, che trovava applicazione ne’ fideicommissa familiae relicta di questa medesima legislazione, si formò un nuovo ente giuridico, che denominassi fedecommissio, vincolando, un dato patrimonio ad una perpetua inalienabilità, assegnandolo ad una determinata famiglia, e stabilendo per esso, nel seno della medesima, un particolar ordine di successione: provvedimenti che potevani venir dati tanto

Az észak-itáliai egyetemeken tanuló német és német-osztrák területekről származó ifjak magukkal vitték a hitbizomány eszméjét hazájukba, valamint az osztrák Habsburg udvar tisztségviselői is, akik külszolgálatot teljesítettek a spanyol és az itáliai területeken, megismerkedtek ezzel a jogintézménnyel. Emellett a spanyol királyi, a nápolyi királyságbeli és az osztrák területeken lévő Habsburg udvartartásban élők között számtalan házasság kötött.

A német területeken az 1495-ös *Reichskammergerichtsordnung*nak köszönhetően a *fideicommissum*nak a római jog alapján kidolgozott változata terjedt el. Köszönhető ez annak is, hogy a német területeken jogforrási jelleggel használták Philippus Knipschildt „*Tractatus de fideicommissis*” c. munkáját, aki egyrészt a hitbizományt a „*stammgut*”-tal azonosítja,⁵⁸ másrészt a római jogi eredetelméletet teszi magáévá. Munkája a maga korszakában hatalmas elismerésnek és sikernek örvendett, hiszen pótolta a jogi szabályozás hiányosságait a legfontosabb jogi kérdések tisztázásával, mégis a hitbizományok eredetét tekintve inkább a tőle eltérő álláspontot képviselő és a hitbizományok őshazájának Spanyolországot tekintő Ludovicus de Molina álláspontja a helytálló.⁵⁹

A német tartományokban is léteztek már szokásjogi alapon létrehozott, Knipschildt művének megszületését megelőzően létrejött *fideicommissumok*, amelyek egyértelműen bizonyítják, hogy spanyol-flamand-itáliai hatásra már a 17. század közepét megelőzően alapítottak *fideicommissumot* egyes családok a német tartományokban is, egyéni uralkodói privilégium alapján.⁶⁰

con un testamento o con un patto successorio, comme un atto fra vivi, quale patto di famiglia o una donazione.” Pertile, 1893², pp. 151-152

⁵⁷Pfaff – Hofmann, 1884, p. 26

⁵⁸„*Germanis dicuntur Stammgüter, so zu Erhaltung eines Fürstlichen, Gräffischen, Freyherrlichen, Adelichen Stammens und Namens verordnet senn. ...Fideicommissa haec familiarum, si constituantur, vel consistant in aedibus, dicuntur Stamm – häuser et differunt ab aedibus seu arcibus istis, ex quibus nobilis aliqua familia originem et nomen ducit, eo quod hae regulariter alienari possint, illae vero alienationem non admittant.*” Knipschildt, 1750, pp. 7-8. Tulajdonképpen a *fideicommissum* és a *stammgut* ugyanazt a célt szolgálta, ám a *fideicommissum* a kisebb nemesség körében terjedt el, a főnemesek a *stammgut* adta lehetőségekkel éltek. A kettő közötti legszignifikánsabb eltérés abban mutatkozott meg, hogy míg *fideicommissum* alatt abszolút elidegenítési és terhelési tilalom alá tartozó vagyont értendő, addig a *stammgutot* a várományosok beleegyezésével el lehet idegeníteni. Fraydenegg und Monzello, 1979, p. 783; Gierke, 1909, p. 104-105

⁵⁹Knipschildt 1626-ban a strassburgi egyetemen nyújtotta be a *fideicommissumok* tárgyaló disszertációját. 28 esztendővel később a disszertációt könyvvé bővítette, amelyet először 1654-ben Ulmban nyomtattak ki. A könyv ezt követően számtalan kiadást ért meg. Kiadták 1654-ben, 1657-ben, 1661-ben, 1687-ben Ulmban újra, 1693-ban és 1696-ban Kölnben, 1710-ben, 1735-ben és 1750-ben Augsburgban. Jelentőségét tekintve ez a mű „korszakalkotónak” mondható, hiszen a praxisban gyakran úgy hivatkoztak rá, mint egy törvénykönyvre, mert azidáig hiányzott egy olyan munka, amely a német területen élő hazai szokások alapján magyarázta a hitbizomány jogintézményét. Pfaff és Hoffmann azonban eléggé lesújtó véleményt nyilvánítanak a műről. „*Wenn man den ungeheueren Erfolg dieses Buches betrachtet, so möchte man Außerordentliches von seinem Inhalte erwarten. Wie sehr würde man aber da enttäuscht! Nach Form und Inhalt ist es ein recht schwächliches Machwerk.*” Tulajdonképpen nem más, mint az itáliai és spanyol jogtudósok korábbi munkáinak a kompilációja. Pfaff – Hofmann, 1884, pp. 32-33; Luig, 1998, p. 369; Lewis, 1868, pp. 28-35; Meyer, 1914, pp. 229-230

⁶⁰Eberhard von Königstein gróf 1527. július 3-i végrendelete is egy királyi engedéllyel megerősített hitbizománynak tekinthető, csakúgy, mint pl. a Saurma családé, akik 1569. június 9-én a családi vagyont úgy említik, mint „*substitution und Fideikommiß*” alá rendelt javakat, és azt követően évszázadokon keresztül úgy is kezelik őket. Ebben az oklevélben a három, magát „Sauerma von der Jeltsch” testvéreknek nevező fiú, az atyjuktól, Konrad Sauermanntól örökölt javakra használják a *fideicommissum* elnevezést. 1569. augusztus 25-i végrendeletében Ulrich von Rechberg is hitbizományt alapított a vagyonán fia, Wolf Christoph von Rechberg és fiú leszármazói részére. A Fugger család 1575-ben alapított hitbizományt a családi jószágokra, 1576-ban Wilhelm von Adelmanntól örökölt javak is tartalmaz hasonló rendelkezéseket. 1582. május 27-i végrendeletében Hans Ernst von Welden zu Erzholzheim alapított a családjára nevének és hírének fennmaradása végett hitbizományt. Ezen felül még számtalan példát lehetne hozni német területeken alapított *fideicommissumokra*. Erről lásd bővebben Meyer, 1914, pp. 229-240

Tulajdonképpen a fideicommissum a német területeken sem volt más, mint egy már létező jogszokásnak Knipschildt általi római jogi ruhába öltöztetése.⁶¹ A hitbizományokat illetően egységes jogi szabályozásra csak viszonylag későn, az ALR-ben került sor.⁶²

2.3. A fideicommissumok megjelenése és szabályozása az osztrák örökös tartományokban.

Célját tekintve a fideicommissum az osztrák örökös tartományokban is az ún. „fény és érdem” fenntartására szolgáló jogintézmény volt. Alapítása kezdetben az egyes személyre szóló tartományúri privilégiumok által volt lehetséges, amelyek megerősítették a főnemesek azon végrendeleteit, melyekben fideicommissumot alapítottak. Fideicommissum alapjául bármilyen vagyon szolgálhatott, értékes ingó, ingatlan és pénz egyaránt, ám a gyakorlatban általában ingatlanra alapították, illetve ahhoz rendelve értékes családi ékszerekre és egyéb ingókra. Pénzhitbizomány elvétve fordult elő. Az öröklés rendje alapján, ami általában a primogenitura volt, az intézményt „*fideikommiß und primogenitur*” néven említették a végrendeletek, amely azt igazolja, hogy a két fogalmat egymásnak feleltették meg.⁶³ Néhány kivétel mégis akad, amelyben nem a primogenitura, hanem a majorátus az irányadó öröklési rend, ezeket viszont nem *fideicommissum*nak titulálják a végrendeletek, hanem „*Majoratsordnungnak*”.⁶⁴ Általában a nőket és az egyházi rendbe lépő férfi leszármazókat az

⁶¹Meyer, 1914, p. 231

⁶²Erről lásd bővebben Hager, 1897

⁶³Ez a kifejezés fordul elő néhány kivételtől eltekintve az összes hitbizományi alapítólevélben. Néhány példa ezek közül: Ily módon alapított hitbizományt Seyfried Christoph Breiner, Stübing, Fladnitz és Rabenstein grófja, 1630. december 8-án kelt végrendeletében, aki az örökösire nézve a primogenitúra szerinti hitbizományt alapít uralkodói engedéllyel. A végrendelet szerint Stäz és Aspern általános örökösévé elsőszülött fiát, Seyfried Leonhard Breinert és az ő elsőszülött fiú leszármazóit teszi meg. Amint az ő ága kihal, a hitbizományi vagyon átszáll az alapító testvérének, Maximilian Breinernek a fiágára, ugyancsak az elsőszülöttség rendje szerint, azok kihalásával pedig az utolsó hitbizományi birtokos szabadon rendelkezhet majd a hitbizományi birtokkal. III. Ferdinánd 1631. április 12-én megerősítette a végrendeletet, és elrendelte annak betartását. HHStA Wien, OLMA Urkunden B2 Seyfried Christoph Breiner Fideicommiss. Ennek mintájára tíz esztendővel később Philipp Friedrich Breiner is hitbizományt alapított. AVA, Wien Saalbuch Nr. 50. pp. 289-295 Philipp Friedrich Breiner Fideikommiss. Hasonló a Breiner-féle *fideicommissumokhoz* a Georg Achatß Loßenstein gróf által, 1653. november 23-i végrendeletében elrendelt hitbizomány. Három fiú és hét lány maradt utána. A hitbizomány a fiúkat illette, akiknek az adósságok törlesztése is kötelezettsége lett, mégpedig oly módon, hogy az adósságok kétharmad részét a legidősebb fiú, Franz Adam Loßenstein, a fennmaradó egyharmad részt pedig felerészből a két fiatalabb fiú, Ferdinand Winzl és Franz Anthon Loßenstein kellett megfizesse. A Loßenstein hagyatékon hitbizományt alapított a „majorátus és primogenitura” rendje szerint, mégpedig úgy, hogy elsősorban az elsőszülött fia és annak férfiága az elsőszülöttség rendje szerint bírták a hitbizományi vagyont, majd kihalásuk esetére a fiúk közül a másodikként született Ferdinand Winzl és férfiága, majd Franz Anthon és fiága örökölt. Ha ők is kihalnak, akkor a lányok leszármazói részesednek a vagyonban egyenlő arányban és a *fideicommissum* megszűnik. 1654. január 15-én III. Ferdinánd megerősítette a végrendeletet. HHStA Wien, OLMA Urkunden B27, Georg Achatß zu Loßenstein Fideicommiss

⁶⁴Ez egybevág és egyúttal igazolja Pfaff és Hofmann azon állítását, mely szerint a fideicommissum és a majorátus egymással szinonim fogalmak, melyek magának a jogintézménynek a megjelölésére szolgálnak és nem az öröklési rend jellegére utaló kifejezések. „*Unzählige Male findet man in Urkunden und Gesetzen „Fideikommiss und Majorate”, „Fideikommiss oder Majorate”. Dies wird gedankelos bis auf den heutigen Tag wiederholt, und wer sich dabei etwas denkt, denkt an eine Verschiedenheit der Successions – ordnungen. Mit Unrecht. Die italienischen Juristen, welche diese Wortverbindung aufgebracht, dachten sich bald die Fideikommiss und Majorate als zwei verwandte Institute, bald diese als Unterart von jenen. Gehörte doch zum Begriffe der Fideikommiss damals weder Individual –Succession, noch Vorzug der Agnaten. Später gebrauchte man das Wortpaar in jener bald vorsichtigen, bald pleonastischen Art, wie man im alten Rom sagte: „lex sive id plebiscitum est.” Wo aber Primogenitur und Majorat in ähnlicher Verbindung sich finden, sind sie in älterer Zeit schlechtweg als synonyma gedacht, und dieses ist ein neues Argument für den spanischen Ursprung.*” Pfaff – Hofmann, 1884, pp. 26-27; Ennek a megállapításnak a mi 1687:9 tc.-ünk fordításánál használt terminológia szempontjából is jelentősége lesz. Lásd később a 3. fejezetben.

alapító kizárta az öröklésből, hiszen általuk nem teljesülhet a jogintézmény célja. Már egészen a korai időszakban az öröklési rend mellett a legfontosabb kikötés az alapítólevelekben az igen szigorú elidegenítési és terhelési tilalom, melynek megszegése a hitbizományi vagyon elvesztését vonja maga után.

A *fideicommissum* a spanyol udvari etikett szerint élő osztrák udvarban is megjelent, amikor a 30 éves háborúban megváltoztak a birtokviszonyok. II. Ferdinánd 1627-ben kiadott egy tartományi rendtartást a csehországi területekre kötelezően, melyben előírta, hogy aki a csehországi birtokaira hitbizományt kíván alapítani, csak királyi engedéllyel teheti azt meg.⁶⁵ Ezzel egyidejűleg elkobozta a csehországi felkelők vagyonát. Az uralkodó a hozzá hűséges nemeseket ugyanis birtokadományokkal kívánta maga mellé állítani a jövőre nézve is, ezért engedélyezte számukra, hogy a megszerzett uradalmakban hitbizományokat alapíthassanak. Ezt általában azzal a kikötéssel tette, hogy a mindenkori hitbizományi birtokosok a római katolikus valláshoz mindig hűségesek maradnak.⁶⁶

Számtalan, a pátens keletkezését megelőző időkből datált hitbizományi alapítólevél maradt fenn az osztrák levéltárakban, melyek bizonyítják azt, hogy az osztrák örökös tartományokban is ismert volt már korábbról is ez a jogintézmény az arisztokrácia körében.⁶⁷

A főhatalomnak – spanyol mintára – hitbizományként való öröklése hamarosan egyéb területeken is elterjedt. 1584-ben Károly főherceg steierországi uradalmait örökös hitbizománnyá tette. 1606-ban pedig a lichtensteini herceg, Karl von Liechtenstein, miután testvéreivel, Maximiliannal és Gundakerrel apjuk halálát követően egyesítette a család vagyonát, hitbizományt alapított a hercegséghez tartozó összes területre nézve a primogenitura rendje szerint, spanyol mintára. A hitbizomány-alapítást II. Rudolf is megerősítette 1607. március 30-án.⁶⁸ 1610-ben II. Mátyás a család tekintélyéről úgy szólt, mint amelynek fényét „*Magorazgó*” által lehet állandóan fenntartani. 1621-ben II. Ferdinánd minden országát és tartományát hitbizománnyá nyilvánította, melyet 1621. május 20-i codicillusában is megerősített.⁶⁹

⁶⁵ „*Wann aber jemand eine Primogenitur unter seinen Kindern hinführo aufrichten wollte; Derselbe soll darüber von Uns, oder Unseren Erben Nachfolgenden Königen, zufferst eine Confirmation erhalten.*” Der Röm. Kays...Majestät Ferdinandi des Andern, etc. Verneuerte Landesordnung deroelben Erb-Königreich Böhheim...mit unterschiedlichen Declaratorien und Novellen vermehret. Idézi Fraydenegg und Monzello, 1979, p. 785

⁶⁶ Pfaff – Hofmann, 1884, p. 31; Fraydenegg und Monzello, 1979, pp. 785-786

⁶⁷ Khevenhüller (1605), Bubna (1608), Wurmbrand (1616), Harrach (1628), Breiner (1640), Trauttmandorff (1650), Tilly (1661), Traun (1666), Walterskirchen (1674), Wägele von Wlasegg (1675), Stahremberg (1666). lásd bővebben Pfaff-Hofmann, 1884, p. 27, 30. Ezek közül számunkra különös jelentőséggel bír a Maximilian von Trauttmandorff által 1650-ben alapított hitbizomány, akiről tudjuk, hogy igen szoros rokoni és baráti szálak fűzték az „első” magyar hitbizomány-alapítóhoz, Pálffy Pál nádorhoz. Ezt bizonyítják a kettejük között kelt levelek, illetve az, hogy Maximilian von Trauttmandorff volt az, aki Pálffy Pál grófot mint lehetséges nádorjelöltet az uralkodó figyelmébe ajánlotta, és az is, hogy a magyar főrendek közül egyedül Pálffy Pál kapott helyet az uralkodó titkos tanácsában, melynek Trauttmandorff grófja is a tagja volt. „...wegen der candidatorum ad Palatinatum Hungaric. Bin ich ganz indifferent, und geschehe Ihrer Kays. Mt. Allergnedigster will, allein möcht ich gern drunden sein, umb allerhand besorgende faction zu verhütten, wie ich dan schier versichern wollte, das ich derjenige welcher dem herrn Paul Pálffy zugethan...” Idézi Maximilian von Trauttmandorff levelét róla írt disszertációjában Brigitte Lernet. Lernet, 2004, p. 212. Ráadásul a nádor és Maximilian von Trauttmandorff három év különbséggel kelt végrendelete rendkívül sok hasonlóságot mutat egymással. A végrendelet eredetiben megtalálható a következő jelzet alatt Bécsben: AVA Wien Saalbuch nr. 51 pp. 432-446

⁶⁸ Hofmeister, 1990, pp. 57-58

⁶⁹ „*Das von Nuhn hinfüran, zu Ewigen Zeitten, alle unsere Erbkünigreich, Erzherzogthumber, Fürstenthumber, lande, und leüthe, sambt aller Ein- und Zugehörung, keines wegs, noch auf Einige weis, Es seye durch verrer Testament, Vermächt, Heüraths oder Einige andere benannte, noch unbenannte conträct zertthalt, oder zertrennt, sondern allezeit Inns gesambt auf denn Eltisten descendenten nach art und aufweisung des Juris Primogeniturae und Maioratus fallen und verstammert werden solle.*” Turba, 1913, p. 6 illetve „*Imperator Ferdinandus II. glor. mem. qui in suo ultimo elogio 10 May anni 1621 confecto ac subinde per codicillos suos 8*

Ezt követően csak viszonylag későn, a magyar jogi szabályozást mindössze 13 évvel megelőzően került sor a hitbizományok jogi szabályozására, I. Lipót 1674. november 2-án életbe léptetett pátensében.⁷⁰ A pátens, mely tartalmában emlékeztet VIII. Klement és VIII. Orbán pápa fentebb említett bulláinak tartalmára, három fontos szabályozási tárgykör köré csoportosul.

Először a már korábban létrejött és az alapító halála által úgymond „meghiteltetett”, azaz érvényesen létrejött hitbizományokról rendelkezik. Ezeknek esetében – a jóhiszemű hitelezők és vevők jövőbeni megkárosítását megelőzendő – elrendeli a hitbizományok fekvés helyén történő kihirdetését és az illetékes bíróság általi jegyzékbe vételét. Előírja továbbá, hogy az aktuális hitbizományi birtokos, illetve az a személy, aki a vonatkozó családi okleveleknek a birtokában van, mellyel a hitbizomány-alapítás tényét igazolni lehet, adja át az okleveleket az illetékes bíróságnak. Mindennek megtételére egy év és egy nap határidő áll a rendelkezésére 100 dukát bírság terhe mellett. Ugyancsak a rendelkezés első felében ad tájékoztatást arról, hogy a hitbizomány, amelyet a pátens a „*majorat- und fidei-commissa*” kifejezésekkel mint szinonimapárral illet, egy olyan jogintézmény, amelynek célja a család rangjának és jólétének fenntartása, és egyben annak megakadályozása, hogy a hitbizományi örökösök a hitbizományi birtokkal mint saját tulajdonukkal rendelkezzenek.⁷¹

Augusti 1635 corroborato etc. successionem modumque succedendi inter filios Archi – Duces eorumque posteros masculos in forma fideicommissi et ut vulgo Maioratus luculenter sancivit.... “ HHSStA Wien, Hungarica Allgemeine Akten 1717-22, Fasc. 200 Konv. A. 1720. január 19. „1621-ben II. Ferdinánd kijelenti, hogy az összes öröklési jogon bírt országai és tartományai: királyságok, főhercegségek, hercegségek, grófságok és így tovább idősb fízülöttség elve szerint, a mint azt a *jus primogeniturae* és *majoratus* megszabják, szálljanak át utódaira. Fiókvégrendeletében még hozzá teszi, hogy minden országa, birtoka, jószága eme felállított Majorazgónak alája rendeltessék. A trónöröklésnek illetén hitbizomány elvei szerint való berendezése az intézmény elterjedésének rendkívüli módon kedvezett.” Fordítja le Pfaff és Hofmann (1884, p. 27) művét Katona, 1894, p. 22. A primogenitura jelentősége már az állatok világában is megfigyelhető - írja Andreas Tiraquellus a primogenituráról szóló munkájában. „...diese Regelung als eine Konstante der Natur bezeichnete: Säugetiere wie Elefanten, Schweine und Hunde würden ihre Ergeborenen zuerst die Möglichkeit zu trinken einräumen. Größere Bedeutung als solchen scheinbaren Konstanten biologischer Natur müssen wir jedoch der Herrschaftsordnung des Heiligen Römischen Reiches beimessen.” Idézi Schulze, 1982, p. 252

⁷⁰Vogelhuber, 1808, p. 2

⁷¹ „... /daß nicht allein unterschiedliche Testatores und andere/ Durch ihre privatim aufgerichtete Majorat- und Fideicommissa das vorgesteckte Ziel/nemblich ihre hinterlassene vinculierte Gutter unzertrennter auff ihres Geschlechts Posterität zu bringen/und dasselbe dardurch in besseren Stand zu erhalten/am wenigsten erraiht; sondern auch / indeme vergleichen Dispositiones bißweilen gleich von denen ersten Fidei-Commis-Erben supprimirt, und durch dieselben mit denen Fidei-Commis-Gütern/als mit ihrem Aigethumb gehandelt: und dadurch viel gutherzige Creditores und Abtauffer/welche von der Qualitate Fidei-Commissaria, wormit die verhypothecirt- oder gar verkauffte Gütter behafft/nichts wissen können/unverschuldet Dingen in Grossen Schaden eingeführt worden. Wann aber dem gemeinen Weesen mercklich daran gelegen/das die jenigen letzten Willen/und andere Dispositiones, welche vornemblich zu Erhaltung der Adelichen Geschlechter angesehen sennd/ununterbrüchig vollzogen: wie nicht weniger auch die jenigen/so auff ligende Gütter leihen/oder dieselbe kauffen wollen/mehrere Wissenschaft/was etwo für Onera und Vincula darauff hafften/erlangen/und desto sicherer contrahiren können/folgich solcher Gestalt im Land bey dem Credit Weesen mehrers Trawen und Glauben gepflanzt und erhalten werde: Als haben wir zu solchem Ende/über die/ von gehörigen Orthen eingelangte Bericht und Guetachten /am Fünffzehenden Tag deß nächst abgewichenen Monats Septembris, Uns dahin Allergnädigist resolvirt, daß Erstlich / so viel die bereits gemachte/und mit dem Todt der Fidei-Committenten bekräftigte Majoraten/und Fidei-Commissa betrifft/von denen Fidei-Commis-Erben/ oder auch anderen auß der Familia, so darvon Wissenschaft/und das Testament/ oder andere Disposition, in handen haben/ bey Pöenfahl ein hundert Duggaten/welche sie ipso facto verwürckt haben sollen/inner Jahr und Tag/ von Publicierung dieseß Generals anzuraitten/bey den Testatoris oder anderen Fidei-Committenten ordentlichen Instanz, Schriftlich angemeldet/die Original-Disposition zugleich zu Gerichts handen erlegt/und solche/über ergangene Gerichtliche Verbschaidung/bey unserer R:D: Regierung in deß Unter-Marschallen/und bey dem Land-Marschallischen Gericht/in deß Weissbottens Protocoll, bey ander Instanzen aber in denen Grund-Büchern/oder an anderen gebührlichen Orthen/zu den Vormerckung unwerlängt/gebracht werden solle” HHSStA Wien, Staatskanzlei, Patente, Kt. nr. 14. (Alt.11)

Másodsorban a jövőben alapítandó hitbizományok esetében kimondja, hogy mindaddig, míg kihirdetésük és földkönyvbe jegyzésük meg nem történik, ugyanazon hitelezővédelmi okokból érvényesen létre sem jönnek. A jegyzékbe vétel és a hitbizományi fekvő jószágok összeírása a fekvés szerinti illetékes bíróságnak hivatali kötelezettsége. Az alapítás tényét igazoló végrendeletet, illetve egyéb intézkedést a kancelláriának kell megküldeni.⁷²

Harmadsorban a hitbizományi birtokosok szabad akaratára bízva, hogy az általuk alapított hitbizományokra megkérlik-e a tartományúr beleegyezését vagy sem, ám az újonnan létrejövő hitbizományoknak érvényességi követelménye lesz a tartományúri jóváhagyás.⁷³ Azokban az esetekben nem kötelező a tartományúri, illetve uralkodói jóváhagyás, ha az alapító olyan vagyonára alapított hitbizományt, amelyen teljes, szabad rendelkezési joggal bír.⁷⁴

A pátens kihirdetését követően, gyakorlatilag a magyar hitbizományi szabályozással párhuzamosan, elkezdődött a korábban alapított hitbizományok kihirdetése és bejegyztetése. Emellett a 18. század közepéig igen nagy számban jöttek létre új hitbizományok is az osztrák örökös tartományokban, különösen Alsó-Ausztriában.

⁷²„Was aber andertens die noch zukünffige Majorat- und Fidei-Commissa belanget/sollen hinfüro nicht allein auff ein /oder deß andern Todtfall/die Testamenter und andere Dispositiones durch den verstorbenen ordentliche Instanz-Obrigkeit/ ex officio abgefordert/und / dahin deren Publication, darinnen ein Majorat, oder Fidei – commissisgefunden wurde/ der Erb/daß er dasselbe gehöriger Orthen/ wie oben ratione der ältern Fidei-Commissen gemeldt/ohne Verzug vormercken lasse/ ex officio darzue angehalten/ und bis er solches nicht vollzogen / ihme entzwischen keine authentische Abschrift von dem Testament/ oder anderen vergleichen Disposition, von den Canzley erfolgt/ weniger aber die Fidei-Commiss – Güter eingantwortet/oder destwegen einige andere Gerichtliche Assistenz gelaistet werden/ sondern es solle auch eine Jede Instanz vor sich selbst ex officio aller Orthen inquiriren/ und Fleiß ankehren/ auff den Grund zukommen/ ob nicht etwann dergleichen Majorats- oder Fidei-Commiss-Dispositiones vorhanden senn.“ HHStA Wien, Staatskanzlei, Patente, Kt. nr. 14. (Alt.11)

⁷³„Drittens lassen Wir es bey der Fidei-Committenten Willkür ferren Gnädigist bewenden/ ob Sye über ihre Dispositiones Unsere Lands.Fürstliche Confirmation begehren wollen/ oder nicht; Jedoch mit dem Unterscheid/ und Erklärung/ daß die Guldigkeit dergleichen ohne Lands-Fürstliche Confirmation gemachter/ und noch künfftig auffrichtender Fidei-Commissen dahin zu verstehen/ als denen Rechten erfordert wird/ unwerbündlich und ohne Kräftten ist.“ HHStA Wien, Staatskanzlei, Patente, Kt. nr. 14. (Alt.11)

⁷⁴Pfaff – Hofmann, 1884, p. 30

3. A magyarországi hitbizomány definíciói

Mielőtt a magyar hitbizományi jog kialakulásának részletes tárgyalására sor kerülne, mindenképpen érdemes tisztázni azt, hogy mi is az a jogintézmény, amit mi hitbizománynak nevezünk és nevezünk még ma is hosszú évszázadok óta, hiszen az évek során a szakirodalomban több definíció is törekedett visszaadni a jogintézmény tartalmát.

Ezek a definíciók azonban soha nem voltak „vegytiszták” abban az értelemben, hogy csak és kizárólag a jogintézmény lényegét kívánták volna megragadni – erre talán csak a 18. századi jogtudósaink tettek kísérletet –, sokkal inkább tekinthetők ezek a meghatározások olyanoknak, amelyeket minduntalan áthat az adott korszak gondolkodásának hitbizományokkal kapcsolatos emóciója. Ennek okán e definíciók elemzésekor nem lehet eltekinteni attól, hogy egyúttal az intézmény jelentőségét és megítélését is megkíséreljük bemutatni, hiszen ez nagymértékben befolyásolta a definíció tartalmát. Probléma az is, hogy a hitbizományról készült monográfiák nagy többsége akkor született, amikor a 19/20. század törvényhozása napirendre tűzte annak reformját, illetve esetleges megszüntetését. Emiatt a hitbizomány meghatározása anakronisztikus a szerzők többségénél, hiszen annak 19. századi jelentőségét és jelentéstartalmát alapul véve kívánták a 17. századi jogelődöt meghatározni. Ezen írások többségének célja nem volt más, mint alátámasztani egy idejét múltnak tartott jogintézmény eltörlésének szükségességét.

Álláspontom szerint egy adott jogintézményt csak akkor láthatunk és láttathatunk a maga teljességében, amikor már érzelemmentesen értékelhető, amikor már véglegesen adaptálódott és a jogrendszer elfogadott részévé vált, avagy miután megszüntették. Mindazonáltal megfelelő definíciót alkotni csak akkor lehet, ha azt a többinek az ismeretében, azoknak adott esetben a megcáfolásával, illetve alátámasztásával tesszük.

Ha ennek a jogintézménynek meghatározást kívánunk adni, akkor azt két irányból megközelítve tehetjük meg: egyrészt a témában író szerzők meghatározásai alapján, azokban megkeresve a közös tartalmi elemeket, másrészt a vonatkozó jogszabályok felől.

A jogtörténet-tudomány jelenlegi álláspontja szerint – az egyes szerzők álláspontjait összevetve – hitbizománynak tekintendő: az alapító által, királyi engedéllyel felruházott, meghatározott, kötött öröklési rendnek alávetett, eredete szerinti szerzett jószág vagy jószágok összessége, amelyre nézve elidegenítési és terhelési tilalom áll fenn. Ezek azok a tartalmi elemek, amelyek az egyes szerzők álláspontjaiban közösek a hitbizomány meghatározására nézve. Vannak szerzők, akik törekszenek pontos definíciót adni, mint Huszty⁷⁵, Kövy⁷⁶, az ő nyomán Fogarasi⁷⁷, Kelemen⁷⁸, Frank⁷⁹, Kelemen nyomán Czövek⁸⁰,

⁷⁵ „Fideicommissum est id, quod absolute alienari nequit, 1687. 9. idem est dicere de bonis Majoratus, cum bona Majoratus et bona fidei-commissa sint synonyma 1723.48 *proprietatis enim est totius familiae in haereditate institutae, praesentium nempe, et futurorum, usque semen institutorum haeredum superfuerit, semper in familia manere debeat*” Huszty, 1758, p. 186

⁷⁶ „Fideicommissa in senso lata sunt omnia avita, quia non possunt perrennialiter valide alienari nisi necessitas cogat, vel rationabilitas svadeat. Verum hic agitur de fideicommisso in sensu stricto, id est de bonis mobilibus et immobilibus, quae primus acquiritor ita regulavit, ut absque divisione, alienatione et inonatione ad posterum masculos transmittantur.” Kövy, 1823, p. 321

⁷⁷ A hitbizomány nem más, mint: „széles értelemben minden ősi javak, mivel örökösen eladni érvényesen nem lehet, hanem a szükség kiszűti, vagy az okszerűség javasolja. Hanem itt a szoros értelembeli hitbizományról van szó, az-az oly ingó 's ingatlan vagyronról, melyet az első szerző úgy szabályozta, hogy osztály, elidegenítés és terhelés nélkül hagyassék a fimaradékokra, tehát mintegy jó hitőkre bízta azt.” Fogarasi, 1839, p. 182

⁷⁸ Kelemen a törvényből kiindulva a következő definíciót adja: „Norma successionis ab acquiratore, pro splendore et magnificentia familiae, legitime constituta, qua bona uni stirpis suae Masculo ita attribuit, ut ille sine divisione, oneratione vel alienatione, ad suum successorem praescripto modo transmittat.” Kelemen, 1818, p. 392

⁷⁹ „Conservationi familiarum inserviunt fideicommissa et maioratus. Est nempe fideicommissum hereditas ad praescriptos heredes necessario et integre transmittenda. Maioratus autem appellatur fideicommissum familiae,

Szlemenics⁸¹, Markovics⁸², illetve a későbbi szerzők közül Katona⁸³, Eckhart⁸⁴, és van olyan, aki a jogintézmény egyes tartalmi elemeit taglalva igyekszik közelebb jutni a jogintézmény lényegéhez, anélkül, hogy egy összefoglaló jellegű meghatározást adna, mint Kállay István,⁸⁵ Zlinszky Imre⁸⁶ illetve Zlinszky János⁸⁷.

Más szerzők mindössze az intézmény története és egyes sajátosságai szempontjából lényeges, viszont kevésbé definitív megállapításokat tesznek.⁸⁸ Ökröss Bálint a

quod nunquam dividitur. Ejusque tria genera dantur: primogenitura si linealis primo genitorum successio servetur; maioratus in specie, si gradus et aetas; senioratus denique, si sola aetas ordinem succedendi determinat. In primogenitura filius vel nepos praemortui primo geniti patrum secundo genitum excludit; in majoratu contrarium obtinet.” Frank, 1829, p. 269; Kissé kevésbé definitív jelleggel „*Tapasztalván a főurak, hogy régi hatalmas nemzetségek is lassan elgyengülnek, és ennek okát, részint az okatlan pazarlásban találván, mind a kettőnek elejét venni kívánták, és e végett a fejedelmek példájára úgy intézkedtek, hogy bizonyos javak a köztörvény alól kivéve osztály nélkül mindég csak egygy örökös kezébe jussanak, és hogy azokat soha sem elidegeníteni, sem szertelenül megterhelni ne lehessen. Más országokban ez régebb szokás volt, és ugyan ott keletkezett az efféle örökségnek neve (perpetuum) fideicommissum; melly szó a római törvényből származik, de ottan mást jelent.*” Frank, 1845, p. 461

⁸⁰„A szerző által, az örökösödés sinórmértékjének, olly törvényes elrendeltetése a' familia fényjének és méltóságának fentartására, a' melly szerint, a' jószágot egy férfinak a' maga törzsökéből, úgy adja által, hogy az osztozás, megterhelés, vagy elidegenítés nélkül, a' maga következőjére vagyis örökösére, a' megirtt módon reá hagyja” Czövek, 1822, p. 400

⁸¹„*Est vero fideicommissum peculiaris regulatio per acquirentem magnatem aut nobilem pro splendore familiae conservando legitime constituta, vi cuius bona quaedam posteris suis legitimis aliive ita attribuit ut in iisdem unicum semper familiae membrum juxta praescriptam normam succedat possessorque alienandi aut debitis onerandi facultate exclusa usufructu tantummodo polleat.*” Szlemenics, 1819, pp. 315-316 illetve „*Születéselsőbbégi intézet (majoratus institutio) alatt valamely Mágnásnak vagy Nemesnek olyatén rendelése értendő, melly által ő a' Nemzetség fényjének fenntartására némelly szabad rendelés alatt álló ingó vagy ingatlan Jószágait Maradékainak vagy másnak valakinek olly formán hagyja, hogy azok az általa meghatározott rend szerint a' Nemzetségnek csak egyetlen tagjára osztály nélkül szálljanak úgy mindazonáltal, hogy ez azokat se el ne idegeníthesse se adósságokkal ne terhelhesse, hanem egyedül csak haszonvételekkel bírjon.* Szlemenics, 1823, p. 212 Itt azért tartottam fontosnak mindkét definíciót közölni, mert annak ellenére, hogy alapjaiban a magyar nyelvű meghatározás a latinak a fordítása, mégis az elnevezés más. A latin nyelvű definíciónál a fideicommissum szó, míg a magyarban a *majoratus institutio*, mint születéselsőbbégi intézet kerül be a meghatározás szövegébe.

⁸²„Olyan jogintézmény, amelynek „*célja a család hírnevének a megőrzése*” és amely „*akkor tekintendő érvényesen létrejöttnek, ha ünnepélyes aktus, mint királyi adomány, vagy végrendelet, vagy bevallás útján, királyi jóváhagyással ellátva alapíttatik, célszerű és az ily intézmény harmadik személy jogait nem sérti; valamint abban a vármegyében, ahol a hitbizományi javak fekszenek, ki van hirdetve.*” Markovics, 1822, p. 167

⁸³„A családi hitbizomány elidegeníthetetlenül lekötött vagyonnak osztatlan átszállása egyetlen fiörökösre.” Katona, 1894, p. 38

⁸⁴„A hitbizomány el nem idegeníthető és meghatározott öröklési rendnek alávetett vagyon.” Eckhart, 2000, p. 300

⁸⁵„A legszorosabb kötöttséget jelentő hitbizomány alatt azt az örökösödési rendezést értjük, amelynél fogva a vagyont a jövőre nézve a család elidegeníthetetlen tulajdonának nyilvánítják. A hitbizomány fogalma különösen a nemesi fekvő javakra nézve kettős tekintetben volt szorosabban meghatározva: a birtok- és a tulajdoni jog rendkívüli elrendezése és a célnak megfelelő sajátos örökösödési szabályozás.” Kállay, 1981, p. 705

⁸⁶„Annak az iránynak védői ugyanis, mely a család díszének fenntartását tűzte ki céljául, a haladó korszellem s a szerzeményeknek ezzel kapcsolatban mindinkább tért foglalni kezdő jelentősége mellett, az ősiségi törvényeket nem látták többé elegendőnek, arra akartak tehát módot nyújtani, hogy lehetővé tétessék, miszerint a vagyonnak legalább egy része a család bizonyos tagja, vagy tagjai számára azok elidegeníthetetlen tulajdonaként kijelöltessék, s ez által a család fényének fenntartása míg csak a család egy tagja is létezik, biztosíttassék. E célból eszközölték ki a hitbizományi intézmény létesítését.” Zlinszky, 1877, p. 245

⁸⁷Zlinszky, 2004, p. 112

⁸⁸„Pálffy Pál grófnak 1651-ben egyszerre két hitbizományt ad; a senioratusit a pozsonyi grófsággal és egy elsőszülöttségét. A magyar urak közül a Pálffy – család akkoriban az első volt. Pálffy Pál gróf egész életében vagyonával, személyes szolgálataival rendíthetetlen híve volt a Habsburg-háznak. A király kitüntette mindennel, a mi csak a rendelkezésére állott. Donatiók, adók. Pálffy Pál meg katonailag és adminisztratív módon dolgozott. Volt az ország nádora, Magyarország katonai főparancsnoka. Bizonyosan bizalmas embere is volt a királynak. A király 1651 márczius 22-én Pálffy Pál grófnak egy, még az akkori időben is szokatlan díszes adománylevelet ad. Tudatja ebben, hogy ő követni akarja Majorum nostrum laudabile institutum, hogy az országnak heroicus

hitbizományról mindössze annyit mondott, hogy habár a törvény (1687:IX.tc.) csak az elsőszülöttségi alapítást ismerte, nálunk a hitbizománynak két neme, az elsőszülöttségi és a korörökségi volt gyakorlatban⁸⁹

Mille Géza a Gyakorlati Gazdalexikonban a következő definíciót adja, amelyet átvesz tőle Aczél Béla is, a hitbizományokról szóló munkájában: A hitbizomány nem más, mint „a tulajdonjog korlátozásának tulajdonos akaratóból folyó esete. A főnemesekre nézve 1687-ben, a köznemesekre 1723-ban vezették be. Alapításához tehermentes birtok, a köteles résznek kiadása és a királyi jóváhagyás volt szükséges. A hitbizomány elidegeníthetetlen és csak erősen korlátozva terhelhető meg. A legáltalánosabb öröklési módjai: a primogenitura (elsőszülöttség), a majorátus (a mindenkori birtokoshoz legközelebbi férfirokon öröklése), és a senioratus (a nemzetség legidősebb férfitagjának öröklése).”⁹⁰ Alapvetően ezzel a definícióval nem is lenne baj, ha meg tudjuk határozni a tehermentes birtok és a köteles rész pontos fogalmát az 1848 előtti magyar öröklési jog rendszerében. Volt, aki költőibb megfogalmazással élt a hitbizományt illetően, amelyből nemcsak az intézmény lényegéről, hanem annak megítéléséről is képet kapunk.⁹¹

Abban egyezik az egyes szerzők álláspontja, hogy az intézmény lényege az, hogy az alapító a szerzett vagyonának meghatározott részét kiemeli az általános öröklési szabályok alól, és arra nézve egy különös öröklési rendet állapít meg, hanem a család neve és fénye fennmaradása végett, a vagyon osztatlanul öröklődését írja elő,⁹² illetve elidegenítési és terhelési tilalom alá vonja.

Akad olyan szerző is, aki arról értekezett, hogy miért jelent meg a hitbizomány egyáltalán a magyar jogban és aki úgy fogja fel, hogy ez a jogintézmény jutalom volt a mágnásoknak, azért, mert elfogadták a Habsburgok örökös királyságát a magyar trónon.⁹³

Ha a törvény alapján kívánjuk a hitbizományt definiálni, akkor a törvény szavaiból a következőket olvashatjuk ki: „Az ország mágnásai és előkelői romlásának elhárítása, s a fekvő jószágok szokás szerint megkísérlett önkényes elidegenítésének s elpazarlásának megfékezése végett, méltán elhatározták: hogy mától ezentúlra, ha valaki e mágnások vagy előkelők közül az ő szolgálataival, vagy saját vitézségével, vagy az ősi javak jövedelmeiből

embereit megjutalmazza. Lapokon át magasztalja a Pálffy családját. Most újra nekik adja, még pedig mint hitbizományt, a pozsonyi várat sok faluval, melyet még Rudolf király adott volt gr. Pálffy Miklósnak. Helybenhagyja, hogy a várat in ordine senioris a Pálffy-család bizonyos tagjai örökké bírják. Elzálogosítani, eladni a várat nem szabad. Ugyanakkor Pálffy pál grófnak még egy elsőszülöttségi hitbizományt ad. Ez az első magyar hitbizomány. Minden törvény nélkül, királyi felségjogából hozta a király. A hitbizományi jog recepciója a Pálffy grófi családjához és Pozsony várához van fűzve.” Králik, 1909, p. 8; Olyan leírásokkal is találkozhatunk, miszerint léteztek már sokkal régebben alapított hitbizományok, pontosabban majorátusok is, amelyeknek 1687 előtt az „engedélyezése felségjog volt tisztán, ezért nem folyamodhatott bárki, annak az engedélyezése tisztán a király tetszésétől függött.”⁸⁸ Szellemesen megfogalmazva: „...naiv elgondolás alapján, mert ez néha közelebb esik az igazsághoz, arra az időpontra tehetjük a keletkezését, amikor az első nagy vagyonú utód elpazarolta a vagyont és ennek örökösei már semmit sem kaptak.” Hajnal, 1913, p. 6

⁸⁹„...a hitbizománynak hazánkban eddigelé két neme volt gyakorlatban, t.i. az elsőszülöttségi (majoratus) és korörökségi (senioratus); a szerint, a mint a hitbizományi örökösödésben vagy az elsőszülöttek és a tőlük leszármazó törvényes utódok – mindenkor az elsőszülöttség rendjében – vagy születésrei tekintet nélkül a család legkorosabb tagjai részesültek.” Ökröss, 1872, p. 460

⁹⁰Gazdalexikon, 1927, p. I./556., Aczél, 1937, p. 1

⁹¹„Fogantaték I. Lipóttól, születék az 1687. évi IX. tc. által, a kereszténységben anno dacumal hitbizomány nevet vett fel, élt, virágzott, melegített, fényt, pompát és jólétet nyújtott, a sarkazmussal határos kritikát vont maga után, vesszőparipa és célpont lett éles, de korszerű bírálóknak és meg fog halni, amikor a magyar nemzet egyöntetűen tudára ébred feleslegességének, túlon-túl feudális ízének, idegen szagának, arisztokratikus göggyének, elbizakodott kiáltásának...Még fut, még él. Még terpeszkedik, még kéjeleg....Még nem érett meg teljesen a csökevény kiirtására, hogy mint egy szomorú-fájdalmas, zűr-zavaros, tetszergő idők törvényesített fattya – mintegy szomorú emlék – kísértetképpen hazajárjon csábitani, úszítani, fertőzni...” Aczél, 1937, p. 10.

⁹²“a vagyont nem osztja meg az utódok között, hanem az alapítólevélben megjelölt egy várományos kezében együtt tartja, hogy az ő személyében a nemzetség fénye gyarapodjék és fenntartassék” Löw, 1933, p. 6

⁹³Bérenger – Kecskeméti, 2008, p. 109

szerezett birtokaira nézve a megyékben előzetesen közzé teendő végrendeleti intézkedéssel Ő császári és királyi szent felségétől megerősített hitbizományt és elsőszülöttségi öröklési rendet alapított s állított föl: örököseinek és utódainak semmi joguk ne legyen az efféle, atyai, végrendeleti intézkedés alá vetett javakat, annak tartalma ellenére, azok szerzési tőkeösszegére nézve, elzálogosítani és elidegeníteni. Hanem azokból a javakból csak a haszonvételt és jövedelmet húzhaszák, az elsőszülöttségi birtoklás elvesztésének büntetése alatt. Ez a törvénycikkely azonban a köznemesekre semmiképpen ki nem terjed.”⁹⁴

Az 1723. évi 50. törvénycikk pedig a fent említett 1687. évi 9. tc.-t magyarázza azon túlmenően, hogy az alapításnak a lehetőségét a köznemesekre is kiterjeszti.

A törvény a majorátus szó mellett a római jogi fideicommissum megjelölést használja a jogintézményre, annak ellenére, hogy, a középkori hitbizománynak vajmi kevés köze van a klasszikus római jogi fideicommissumhoz. Miután a középkori hitbizományoknak a célja a család hírneve fennmaradásának a biztosítása, e célnak okán, magyarul is találóbb az az elnevezés, amellyel Frank Ignác illeti a hitbizományokat: „nemzetségi díszöröklés.”⁹⁵ A külföldön használt terminológia hatása azonban a magyarországi hitbizományi törvénycikk megfogalmazásán is érezhető.

Az általam vizsgált okleveles anyag alapján a hitbizományokat alapvetően kétféleképpen jelölik. A leggyakrabban használt terminológia a „majorátus” volt, ami adott esetben az öröklési rend szempontjából seniorátust jelentett. Ha a majorátus kifejezés a primogenitura elve szerint öröklődő hitbizományok esetében fordult elő, akkor az a hitbizományra használt fideicommissum megjelölés a szinonimájának tekintendő.

Itt választóvonalat kell húzni az 1687-et megelőzően keletkezett, talán „hitbizományszerű”-ként titulálható, de hitbizománynak semmiképpen nem tekinthető intézkedéseket tartalmazó oklevelek és az 1687-et követően keletkezett alapítólevelek között. A törvény keletkezését megelőző időszakban létező hitbizományszerű intézkedésekre, feltehetően az abban foglalt öröklési rend alapján, a latin nyelvű oklevelek egyértelműen a „majoratus” elnevezést használják. A fideicommissum kifejezés az általam megvizsgált oklevelek egyikében sem fordult elő 1687-et megelőzően. A majorátus itt még nem fordítható hitbizománynak a szónak a klasszikus értelmében, minthogy nem is tekinthető annak, hanem egy olyan egyre gyakrabban alkalmazott öröklési rendet jelölt, mellyel az egyes főnemesi családok tagjai éltek a vagyonuk egy kézben tartása céljából. Itt a hangsúly még az öröklési renden van, és csak mellékes jelentőséggel bírt, hogy az örökhagyó egyébként megtiltja ezen jószágok elidegenítését és megterhelését az örökösök számára. A majorátus, mint a jogintézményt jelölő terminológia pedig még nem szilárdult meg a gyakorlatban, csak egyes nemesi családok leszármazói használták eseti jelleggel. Itt még nem domborodott ki az a fideicommissum jelleg sem, hogy a mindenkor hitbizományi birtokos csak haszonélvező azzal a kötelezettséggel, hogy a hitbizományi vagyont az eredeti állapotban átadja az őt követő öröklésre jogosultnak, hiszen ez, miután nem volt még rá törvényi rendelkezés, még nem volt kikényszeríthető. Ezt alátámasztja az is, hogy a majorátus alapítójának a halálát követően az örökösök, miután törvény nem kényszeríti őket, hogy annak megfelelően

⁹⁴„Ad avertendam magnatum et procerum regni ruinam, refraenandamque licentiosam attentari solitam bonorum abalienationem, et prodigalitatem; justo statutum est: quod, si quispiam amodo imposterum eorundem magnatum, seu procerum de bonis suis sive per servitia, aut proprio Marte, sive ex fructibus aviticorum bonorum acquisitis, per dispositionem testamentariam, praevis in comitatibus publicandam, fidei-commissum, et majoratum, a sacra caesarea regiaque majestate confirmatum, fecerit, constitueritque; haeredes, et successores ejusdem, de ejusmodi bonis testamentariae dispositioni paternae subjectis, contra tenorem ejusdem, nullam habeant quoad capitalem acquisitionis illorum summam, impignorandi et abalienandi facultatem; Verum duntaxat de iisdem bonis, usum et fructum capere possint, sub poena amissionis majoratus; Hoc tamen articulo, ad nobiles se nullo modo extendente.” Az 1687:9. tc. a Corpus Juris Hungarici milleniumi emlékkiadásában.

⁹⁵Frank, 1845, p. 461

cselekedjenek, időnként eltérnek a végrendelet tartalmától és mégis megosztóznak a jószágokon, sőt azt akár el is idegenítik vagy kölcsönrel megterhelik illetve zálogba adják.

Amikor a törvénycikket a pozsonyi országgyűlés becikkelyezi, megjelenik nálunk is a *fideicommissum* megjelölés, amelyet a majorátus szinonimájaként kezdenek használni, és itt a hangsúly már áttevődik a jogintézmény egy másik lényegi elemére, annak – a vagyon egy kézben tartását szolgáló – elidegeníthetetlen és megterhelhetetlen voltára, amelynek körülbástyázására az 1723. évi pozsonyi országgyűlés alkalmával több, az elidegenítés és megterhelés megakadályozását célzó törvénycikket is becikkelyeztek.

A fentiek okán törvény szövegének fordítása a Corpus Juris Hungarici millenniumi emlékkiadásában bizonyos tekintetben téves és félreértésekre adhat okot. A „*fidei-commissum et majoratum...fecerit*” kifejezések „hitbizományt és elsőszülöttségi öröklésrendet alapított...”-ként való szó szerinti fordítás félrevezető. A „*majoratus*” megjelölést ebben az esetben a „*fideicommissum*” szinonimájaként kell említeni,⁹⁶ és nem úgy, mint elsőszülöttségi öröklési rendet. Ennek a félrefordításnak az indokát már korábban a 2. fejezetben, a külföldi hitbizományok elnevezése kapcsán már érintettem.

Ha tüzetesebben megvizsgáljuk a törvény rendelkezéseit, akkor láthatjuk belőle azt is, hogy olyan intézményről van szó, amely a magyar főnemesek számára azelőtt sem volt ismeretlen. Ezt állíthatjuk többek azért is, mert még az 1687 előtt évekből is maradt ránk olyan végrendeletek, amelyek hasonló sajátosságokat mutatnak, mint a hitbizományok (ezekről részletesen lesz szó a továbbiakban), illetve maga a törvény sem magyarázza meg eme új intézménynek a mibenlétét, hanem egyszerűen az Európában használatos elnevezésekkel illeti azt, és meghatározza alapításának legfontosabb paramétereit. Ugyancsak a fent említettek alapján a „*sub poena amissionis majoratus*” kifejezésnek „az elsőszülöttségi birtoklás elvesztésének büntetése alatt” kifejezés helyett a „hitbizományi birtoklási jog elvesztésének büntetése alatt” való fordítása célszerűbb lenne.

A fent említett definíciókban és a törvény szövegében közös elemek: a hitbizomány céljaként megjelölt „*pro splendore familiae*”, illetve a családok romlásának megakadályozása végett történő alapítás, azaz egy speciális öröklési rend megállapítása⁹⁷; az, hogy ingó és ingatlan – mégpedig szerzett – jószágra egyaránt alapítható; a hitbizományi jelleg alapját képező elidegenítési és terhelési tilalom, valamint a királyi jóváhagyás szükségessége; az alapítás módjára nézve a végrendelet, adománylevél vagy a bevallás, és az, hogy a hitbizományi vagyon tekintetében elválik egymástól a tulajdon és a birtok, hiszen a tulajdon a család egészét, míg a haszonélvezeti jog, pontosabban a teljes mértékű használati jog és bizonyos mértékben a haszonélvezeti is - (hiszen általában a jószág jövedelmén osztozik azokkal, akiknek az alapító, habár a birtoklásból kizárta őket, de a mindenkori birtokosnak kötelességévé tette, hogy évente meghatározott „járadékot” fizessen számukra a birtok hasznaiból) - , a mindenkori hitbizományi birtokost illeti.⁹⁸

⁹⁶Erre utal Huszty is amikor külön kezeli a majorátus fogalmát a hitbizományétól mint *fideicommissum*tól, és a kettőt egymással csak akkor azonosítja, amikor az 1687:9. tc. rendelkezéseit magyarázza. Ezzel tehát egyrészt alátámasztja azt az állítást, miszerint a majorátus intézménye már ismert volt a magyar jogban még a törvényi rögzítést megelőző időkben is, *fideicommissum*ként való elnevezését viszont csak később, a törvény megjelenését követően nyerte el. Másrészt a *fideicommissum* jelleget is más alapokról indulva magyarázza, nem az öröklési rend meghatározására helyezve a hangsúlyt, hanem a jogintézményből fakadó elidegenítési és terhelési tilalomra. A *fideicommissum* mint a szó jelentéstartalmát adó „hitre bízottság” jelleget ugyanis szerinte az abszolút elidegenítési tilalom teremti meg, amelyet az 1687:9. tc. értelmében a majorátusról is el lehet mondani, tekintve, hogy azt a *fideicommissum* szinonim intézménynek tekinti. „*Fidei-commissum est id, quod absolute alienari nequit, 1687. 9. idem est dicere de bonis Majoratus, cum bona Majoratus et bona fidei-commissa sint synonyma 1723. 48.*” Huszty, 1758, p. 186; Frank, 1829, p. 269

⁹⁷primogenitura, maioratus vagy senioratus

⁹⁸A „hitbizományosnak akárminő vétkei miatt nem lehet a javakat elvenni, mint más ösieket, hanem a haszonvételt vagy jövedelmet kell tenni zár alá, és ezt is az adósságot tevő hitbizományosnak éltéig”, őt megilleti a jog, hogy „haláláig haszonbérbe adhatja”, „valamint ha a jószágba valamit beruházott vagy költött, például

A család hírnevének és tündöklésének hitbizomány általi biztosítása mint cél Esterházy Pál 1678. évi végrendeletében fejeződik ki a legképletebben, ahol külföldi példákra hivatkozva igyekszik rávenni leszármazóit arra, hogy a törvény kényszerítő ereje hiányában, józan megfontolásból tartsák tiszteletben az általa elrendeltek. A későbbi nádor a vagyon megosztását látja a magyar nemesi családok legnagyobb ellenségének, akik az elapozódás által elveszítették a politikai befolyásukat is. Ellenben a vagyonnak egy kézen való öröklése elősegítené, hogy annak mindenkori birtokosa pénzügyileg is segítse a birtoklásból kizárt testvéreit azáltal, hogy osztozik velük a vagyon hasznáiban.⁹⁹ Egyértelműen kiderül a végrendelet szavaiból, hogy mi a nádor terve, a saját családja fennmaradásának biztosítása, mondhatni nála jelenik meg, mint a 17. századi feltörekvő emberben annak az eszméje, hogy valami maradandónak az alapjait kell az utókor számára lerakni, ez pedig csak az ún. „*splendor familiae*” megőrzése¹⁰⁰ által lehetséges. Ki is jelenti, hogy amennyiben fiai betartják az általa elrendeltek, akkor az Esterházy család Magyarország legnemesebb és leghatalmasabb családjai közé fog tartozni, amely ezáltal az uralkodóját is hívebben szolgálhatja majd, sőt az egyház számára is hasznos adományokat és alapítványokat tehet. Tulajdonképpen igazat adhatunk Esterházy Pálnak a tekintetben, hogy egy családra sokkal jobban odafigyelnek, ha van legalább egy olyan tagja, akinek nagy vagyontömeg összpontosul a kezében, hiszen nagyobb a politikai súlya. Másrészt, ha Esterházy Pál életének példájából indulunk ki, számtalan török elleni csatában vett részt a saját költségén kiállított ezredével, ily módon az uralkodóhoz való hűségével saját személyével a leszármazóira nézve is megteremtette annak lehetőségét, hogy az uralkodó rájuk mint hűséges alattvalóira a jövőre nézve számíthasson.

Az öröklési rend tekintetében az egyes szerzők megállapításaiból¹⁰¹ egyértelműen három lehetséges öröklési rend vázolódik fel, amelyet Magyarországon alkalmaztak, illetve a törvény, mint látjuk, ezek közül két lehetőséget, a majorátust és a primogenitúrát ismeri el. Erről a jogtörténeti munkák szerzői úgy vélekednek, hogy ami máshol primogenitura azt nálunk majorátusnak szokás nevezni, ami majorátus, az nálunk a seniorátus, vagy ahogyan Szlemenics Pál nevezi „*öregbségi vagy nagyobbkorúsági intézet*”.¹⁰²

Az öröklési rend esetében mindenekelőtt azt szükséges leszögezni, hogy tisztán egyik sem fordul elő kizárólagosan. Az elmélet szintjén jól elkülöníthetőek egymástól, ám a gyakorlatban, mint azt a későbbiek során látni fogjuk, legtöbbször a majorátus és a primogenitura elvének egymás szubszidiárius tényezőkénti alkalmazására kerül sor

A primogenitura és a majorátus szabályai nagy mértékben hasonlítanak is egymásra.. A majorátus szerinti öröklési rend csak abban az esetben tér el a primogenitúrától, és száll át a hitbizományi jószág más hitbizományi birtokosra, mint akit a primogenitura rendje jelölne, ha a birtoklásra jogosultak közül valaki idő előtt hal meg, és ezáltal kiesik az öröklési rendből, még mielőtt a hitbizományi vagyon birtokába lépne. Ez esetben a legutolsó tényleges

zálogra örökvallomást, örökvallomásra k. jóváhagyást, kamarai kötésre adományt hozott, a jószágot javította”, ennek ellenére csak a hitbizományi birtok hasznáival rendelkezhet, magához a törzstökéhez nem nyúlhat. Fogarasi, 1839, p. 183, illetve Huszty szerint a hitbizományi vagyon tulajdona az egész családot, a jelenbeli és a jövőbeli, még meg nem született leszármazókat egyaránt illeti, és mindaddig, míg annak magva nem szakad, ők tulajdonostársaknak tekinthetők a hitbizományi vagyonban, míg a „*dominium utile*” azaz a haszonélvezeti jog a mindenkori, az alapítólevélben meghatározott öröklési rend szerint következő birtokost illeti meg. „*proprietatis enim est totius familiae in haereditate institutae, praesentium nempe et futurorum, ut quoad usque semen institutorum haereditatem superfructus, semper in familia manere debeat: et Dominium duntaxat utile, seu ususfructus sit paenes haereditatem actualem.*” Huszty, 1758, p. 186

⁹⁹Esterházy Pál 1678. évi végrendeletének teljes szövegét lásd a Függelékben.

¹⁰⁰Kelemen, 1818, p. 392; „*honor ac familiae dignitas floreat et conservetur.*” Fleischhacker, 1795, p. 147; Szlemenics, 1819, p. 316, Szlemenics, 1823, p. 212; Huszty, 1758, II. p. 190

¹⁰¹Kelemen, 1818, p. 396-399; Fleischhacker, 1795, p. 146, 148; Szlemenics, 1819, p. 317-318; Szlemenics 1823, pp. 213-214; Katona, 1894, p. 108. A törvény (1687:9.tc.) csak az elsőszülöttségi alapítást ismerte.

¹⁰²Szlemenics, 1823, p. 214

hitbizományi birtokoshoz az ízközelség szerinti legközelebbi rokon lesz a következő hitbizományi birtokos, egyenlő rokonsági fok esetében pedig a korban idősebb.¹⁰³

A seniorátus elve szerinti öröklési sorrend meghatározásánál van a legkönnyebb dolgunk, hiszen ott csak és kizárólag az életkor dönt az öröklés tekintetében. Igaz itt is előfordulhattak vitás kérdések, mint ahogyan az a Zichy családban is, amikor az alapító, Zichy István, a hitbizományi vagyron átszállását úgy határozta meg, hogy kombinálta egymással a majorátus és a seniorátus elvét, midőn fia egyensági férfi leszármazóinak kihalása esetére rendelte csak koröröklési hitbizományként öröklődni a divényi birtokait.¹⁰⁴

A hitbizomány alá rendelt jószág tekintetében egyöntetű az a nézet az egyes szerzők műveiben, hogy csak szerzett vagyron lehetett alapítani,¹⁰⁵ mégpedig általános megállapítás szerint elsősorban adományozáson kívül szerzett jószágokra.¹⁰⁶ Főszabályként valóban ez a helyzet, akár a törvény szövegét tekintjük, akár az egyes jogtörténeti munkákat, amelyek a törvény magyarázatából indulnak ki. Ezt a megállapítást azonban nem lehet kizárólagossággal elfogadni, ha az egyes okleveleket végigvizsgáljuk, hiszen előfordul az is, hogy az alapító majorátust vagy hitbizományt rendel akár ősi jószágán is, vagy akár olyan adományos jószágon, amelyre nézve a királytól szabad rendelkezési jogot kapott. Ezen felül a Tripartitum I. részének 5. és 57. címe értelmében a „*nemes a maga munkája, szolgálatai és érdemei által bármiképpen szerzett vagy nyert összes dolgok, fekvő jószágok és birtokjogok fölött az atyjával vagy testvéreivel történt osztály előtt (a mint akarja) mindig szabadon rendelkezhetik*” életében.¹⁰⁷ Ha viszont az adományos jószágra szabad végintézkedési jogot kap a királytól, akkor halála esetére is tetszése szerint rendelkezhet róla a királyi jóváhagyás által, hiszen ezzel a király mintegy felhatalmazza az adományost, hogy az adománylevélben meghatározott öröklési rendtől eltérjen. Ha ezt nem teszi meg, akkor életbe lép az adománylevél szerinti átszállási rend.

Szlemenics elismeri, hogy ősiekre nézve csak akkor lehet hitbizományt alapítani, ha abban egyébként magszakadás következne be, azaz nincs olyan osztályos atyafiú, akinek ez a jogát sértené.¹⁰⁸ Huszty pedig azok szerint az alapítási módok szerint tesz különbséget, a hitbizomány alapjául szolgáló jószágok eredetére vonatkozóan, amelyeket az 1723. évi 50. tc. vezetett be.

Állítása szerint végrendelet útján hitbizományt lehet alapítani minden olyan jószágra, amelyre egyébként a végrendekezés szabadsága kiterjed.¹⁰⁹ Ennek kapcsán lesz majd jelentősége azoknak a privilégiumoknak, amelyeket az uralkodó személyre szólóan ad a hozzá hűséges nemesei számára.

Bevallás útján mindazokra a jószágokra, amelyekre nézve egyébként végrendekezni is lehet. A királyi adományok esetében viszont mindenképpen megkívánt hozzá az uralkodó jóváhagyása a jószág más jogi minősége okán.

¹⁰³Ezt alátámasztja Katona is: „*A majoratus egyébként sok tekintetben rokon a primogenitúrával, nemzedéken keresztül a primogenitura utódlási elvei érvényesülhetnek, mert csak ott tér el, a hol a primogenitus előbb elhunyt, mint a hitbizományi birtokos, valamint esetleg akkor is, midőn a hitbizományi birtokos ága kihalt, és nem a legközelebbi ágra, mint a primogenitúránál, hanem a hitbizományi birtokosnak legközelebbi ízben való rokonára megy át a hitbizományi birtok.*” Katona, 1894, p. 123-124

¹⁰⁴Bővebben lásd később a 6. fejezetben.

¹⁰⁵A szerzett jószágok lehettek ingatlanok és értékesebb ingók egyaránt, minden olyan jószág, amiről egyébként szabadon rendelkezik az alapító, más jogainak sérelme nélkül. Fleischhacker, 1795, p.149, Szlemenics, 1819, p. 316; Szlemenics, 1823, pp. 212-213; Huszty, 1758, II. pp. 188-189

¹⁰⁶Homoki-Nagy, 2004, p. 93; Homoki-Nagy, 2001, p. 83

¹⁰⁷Werböczy itt csak rendelkezésről beszél, de azt élők és halál esetére is kell érteni. Somogyi, 1937, p. 131

¹⁰⁸Szlemenics, 1823, p.213; Szlemenics, 1819, p. 318;

¹⁰⁹Huszty, 1758, II. p. 188

Adomány útján alapít a király a hozzá hűsége, szolgálattevők számára hitbizományt,¹¹⁰ amelyben az uralkodó fogja meghatározni a hitbizományi öröklési rendet is.

A gyakorlatban igazolódik Szlemenics állítása, hiszen amennyiben az osztályos atyafiak beleegyeznek, akkor ősiből is lehetett hitbizományt alapítani. Erre a későbbiek során láthatjuk példaként Esterházy Pál esetében Fraknót és Kismartont, aki örökösei hozzájárulásával azokra nézve is hitbizományt alapít. Találhatunk ellenpéldát is, mint Pálffy Miklósnál a vöröskői majorátus esetében, ahol egy darabig a leszármazók valóban az atyjuk által meghatározott majorátus rendje szerinti öröklési rendet követik, majd később, miután még törvényi kényszerítőerő nincs arra nézve, hogy az említett jószágokat az idők végeztéig osztatlanul a major natus bírja, ősiként megosztóznak rajta. Az elmélet szabályait tehát, mint láthatjuk, néha a valóság felülírja aszerint, hogy a családokon belül milyen megállapodásokra kerül sor az egyes várományosok és az örökhagyó között.

A hitbizományoknak talán a legszembetűnőbb és a legtöbbet kritizált pontja, az elidegenítési és megterhelési tilalom volt, amely az ősihez hasonló,¹¹¹ sőt annál talán némiképpen szigorúbb kötöttséget eredményezett a hitbizományi vagyon tekintetében.

Jellegét tekintve valóban hasonló volt ez az ősiség esetében is megjelenő elvhez, ahol a családban lévő legközelebbi osztályos atyafiak az osztályt megelőzően tulajdonostársak az osztatlan családi vagyonban, de nem biztos, hogy valamennyien birtokosai is voltak annak. Az osztozást követően, a megosztott vagyon is ősivé vált, amelyen az osztályos atyafiak birtokossá és tulajdonossá is váltak egyben. Ezen túlmenően egymásnak az ősiségből eredően az ősi vagyonra kölcsönös szavatossággal tartoztak, halál esetére öröklési igényük keletkezett egymás vagyonán, továbbá elidegenítés illetve megterhelés esetén, pedig igényük a megkínálásra és az esetleges magukhoz váltásra. Ebből következően ősi jószágot elidegeníteni és megterhelni az osztályt megelőzően csak az előzetes beleegyezésükkel, pontosabban megkínálásukkal vagy annak hiányában, illetve a nem törvényes korú osztatlan leszármazók miatt tehervállalással mint szerződésbiztosíték kikötésével volt csak lehetséges, és az osztályt követően is meg kellett kínálni a már megosztott atyafiakat, hogy a jószágokat magukhoz válthassák. Amennyiben a megkínálás elmaradt, vagy az ősi javakat az atya elpazarolta, akkor az osztályos atyafiak felléptek illetve felléphettek vele szemben. A Tripartitum I. részének 53. címe értelmében ugyanis, amennyiben az atya pazarolja az ősi jószágokat, vagy nem ésszerű okból, hanem „álnokságból” azokat elidegeníti vagy elidegeníteni szándékozik, akkor a fia felléphet az atyával szemben, és őt osztályra kényszerítheti. Az ilyen okból végrehajtott osztály esetében viszont csak az ősi jószágok képezik az osztály alapját, nem kell az osztályt megelőzően commassalni azokat a szerzett jószágokat, melyeket az atya élete során saját maga szerzett. Ez a kötelezettség csak közös megegyezéssel végrehajtott osztály esetében áll fenn, a hitbizományi vagyon pedig eleve osztályon kívülinek tekintendő.

Az elidegenítési és terhelési tilalom kezdetben a hitbizományok esetében is relatív volt, hiszen a hitbizományi jószág elidegenítését célzó szerződés nem lett *ipso jure* semmis, hanem mindössze megtámadás által érvényteleníthető, amennyiben a legközelebbi hitbizományi várományos, akinek ez a jogát sértette, megtámadta a szerződést jogsérelmére hivatkozva.¹¹²

¹¹⁰A bevallás kapcsán: „*Fassione vero, jam de Bonis iis, quibus Testamenta, quam de bonis donatione acquisitis; hac tamen posita differentia, quod de illis etiam sine confirmatione Regia, de his vero cum confirmatione, propter insistentem Jurisdictionem et immutationem qualitatis Juris, quod vi donationis, omnibus haeredibus naturalibus et legitimis fuisset commune: ex institutione autem Majoratus uni tantum defertur alternative.*” Huszty, 1758, II. p. 188

¹¹¹Homoki-Nagy, 2001, p. 81

¹¹²Huszty, 1758, p. 186-187. A hitbizományi javakban az egyes hitbizományi birtokosok csak a dolog hasznélvezetét bírják, azt nem idegeníthetik el és nem terhelhetik meg, hiszen ez ellenkezne a hitbizomány céljával. Ha mégis elidegenítették, akkor azt a hitbizományi örökös egyszerűen magához váltja, ezzel a hitelezők és vevők elesnek a követelésüktől, és semmilyen fennálló adósság miatt nem lehet a hitbizományra végrehajtást vezetni. Frank, 1829, p. 269 A „*hitbizományosnak akárminő vétkei miatt nem lehet a javakat elvenni, mint más*

A hitbizományi várományosnak a hitbizományi vagyon tékozlójával szemben külön eljárásban kell fellépnie, még akkor is, ha a hitbizományi vagyon eltékozlásával egyidejűleg az atya az ősi jószágot is pazarolta.

Azért, hogy a hitbizományi vagyon védelme biztosított legyen, a mindenkori hitbizományi birtokos nem szerzett tulajdonjogot a hitbizományi vagyon felett, mindössze annak haszonélvezője lett. E tekintetben tehát szigorúbb volt a megszorítás a birtokos tekintetében, mint az ősiség esetében, hiszen itt a tulajdon és a birtok mindig elvált egymástól, míg az ősi jószág esetében a tulajdonos lehetett adott esetben birtokos is, de birtokon kívül álló személy is. Ez utóbbi akkor fordulhatott elő, ha az osztatlan családi vagyonban az atya képviselte a még nem törvényes korú gyermekeit. Az osztályt követően pedig, függetlenül attól, hogy a vagyonban már megosztottak, az osztályos atyafiaknak igénye keletkezett egymás ősi vagyonára nézve, mint azt már fentebb említettem.

Ezzel szemben a hitbizomány esetében a tulajdonjog mindig az alapító családját, mint egészt illette meg, a mindenkori hitbizományi birtokos pedig csak és kizárólag birtokosi minőségében volt jelen a hitbizományi vagyonban. Ebből következik a hitbizományi birtokos, tulajdonképpen csak a birtokost megillető előnyökkel élhetett, azaz, mint jóhiszemű birtokos szedhette annak hasznait és gyümölcseit (amelyen adott esetben osztoznia kellett a rokonaival), megillette a birtokvédelem, ám semmilyen szinten nem rendelkezhetett a hitbizományi vagyon felett (kivéve ha nem volt olyan hitbizományi várományos, aki követte volna őt a birtokban), a vagyont nem idegeníthette illetve nem terhelhette meg semmilyen körülmények között. Ezen felül természetesen, függetlenül attól, hogy hány évig volt a hitbizományi vagyon birtokában, soha nem birtokolhatta el azt. A hitbizományi várományosnak pedig biztosította a jog azt a lehetőséget, hogy amennyiben az aktuális hitbizományi birtokos a birtokot rongálta, elherdálta vagy azt elidegeníteni vagy záloggal megterhelni kívánta, a saját és a többi várományos jogát sértő módon eljáró birtokost az illetékes bíróság¹¹³ előtt megtámadhatta.¹¹⁴ A várományosok eme védelmének biztosítására vezették be a későbbiekben a hitbizományi gondnok intézményét, illetve rendelték el 1862-ben a hitbizomány helye szerint illetékes bírósághoz, mint hitbizományi bírósághoz a hitbizományi iratok áttételét.

A hitbizományok megtámadásával kapcsolatban annyiban voltak szigorúbbak a szabályok az ősihez képest, hogy míg ott a szerződés a megtámadás okán is érvényes maradhatott, ha az elidegenítő fél ésszerű okát tudta adni az elidegenítésnek, vagy bizonyítani tudta, hogy azt végszükségből tette és kártalanította az osztályos atyafiút aki megtámadta, addig a hitbizományok esetében, az 1723. évi 49. tc. értelmében, nem létezett semmilyen ésszerű ok, amely a szerződés *ex nunc* hatályú érvényességét biztosította volna, így a bíróság a törvény értelmében a szerződés semmisségét állapíthatta csak meg.¹¹⁵

A hitbizományi vagyon soha nem eshetett osztály alá, nem érintették a hűtlenségi és felségsértési perek ítéletei sem, tekintve, hogy erre vagyonkobzást nem lehetett végrehajtani akkor, ha a hitbizományi birtokost hűtlenségben marasztalták, hiszen a hitbizományi jószág tekintetében nem ő volt a tulajdonos. Ebben az esetben a hitbizomány birtokától azonnal megfosztották és a hozzá legközelebbi hitbizományi várományos lépett birtokba.¹¹⁶

ősieket, hanem a' haszonvételt vagy jövedelmet kell tenni zár alá, és ezt is az adósságot tevő hitbizományosnak éltéig.", őt megilleti a jog, hogy "haláláig haszonbérbe adhatja", „valamint ha a jószágba valamit beruházott vagy költött, például zálogra örökvallomást, örökvallomásra k. jóváhagyást, kamarai kötésre adományt hozott, a jószágot javította", ennek ellenére csak a hitbizományi birtok hasznaival rendelkezhet, magához a törzstörvényhez nem nyúlhat. Fogarasi, 1839, p. 183

¹¹³A királyi tábla előtt. Huszty, 1758, II. p. 187

¹¹⁴Huszty, 1758, pp.186-187; Szlemenics, 1823, p. 217; Szlemenics, 1819, p. 319

¹¹⁵Huszty, 1758, II. p. 187

¹¹⁶Fleischhacker, 1795, p.149, Huszty, 1758, II., p. 189

Az alapítás módjára nézve három feltételnek kellett fennforognia ahhoz, hogy egy hitbizományt érvényesen létrejöjtnék tekinthessünk. Egyrészt az 1687:9. tc. értelmében végrendelet által, az 1723. évi 50. tc. értelmében végrendelet, bevallás vagy adomány által lehetett alapítani, szükségeltetett hozzá a királyi jóváhagyás, és az, hogy a birtok fekvése szerinti vármegyében az alapítás tényét kihirdessék.¹¹⁷ A királyi beleegyezés formájára vonatkozóan aszerint, hogy azt végrendeletben vagy bevallás útján alapítják, illetve majorátus vagy seniorátus a meghatározott utódlási rend, Kassics különböző formulákat hozott példaként.¹¹⁸

¹¹⁷Kelemen, 1818, pp. 392-393; Fleischhacker, 1795, p. 149; Szlemenics, 1819, p. 316; Szlemenics, 1823, p. 215; Huszty, 1758, II. p. 188-189

¹¹⁸Kassics, 1841, pp. 228-230; 230-231;246-249

4. Majorátusok az 1687:9. tc. keletkezését megelőző időszakból

Ebben a fejezetben, mint ahogyan azt korábban a bevezetőben is már említettem, olyan rendelkezések részletes bemutatására kerül sor, melyek céljukat tekintve azonosak a hitbizományok céljával, ti. a vagyon osztatlanul megőrzésével a család számára, de mindezt más okból kifolyólag és más jogszabályi háttér alapján, a Tripartitum rendelkezéseiből kiindulva teszik. Álláspontom szerint ezek a majorátusok készítették elő a terepet a hitbizomány bevezetésére Magyarországon.

4.1 Az alapítók személye

Az alapítók között olyan személyeket tudunk felsorolni, akik az ország politikai életének folyamatosan meghatározó szereplői voltak, hosszú évtizedeken keresztül országos tisztségeket töltöttek be, és az uralkodóhoz való hűségükkel kiérdemelték azt, hogy adományokban és egyéb kegyekben részesüljenek.

4.1.1 A Thurzó család

A család Zsigmond király időszakában vált jelentőssé Magyarországon, különösen az észak-magyarországi területeken, a bányavárosokban és a Szepességben kaptak adománybirtokokat. A család tagjai vagyonosak lévén gyakran hiteleztek a koronának is, ha az pénzzavarban szenvedett, illetve igen kiterjedt kereskedelmet folytattak a Fuggerekkel, akikkel az egymás családjaiba való beházasodások révén is összefonódtak.¹¹⁹

A család két kiemelkedő tagja Thurzó Elek országbíró és Thurzó György nádor, akik a 16. és a 17. század elejének meghatározó jelentőségű és igen fontos köztisztségeket betöltő alakjai voltak.

Thurzó Elek 1521-ben körmöci kamarai gróf, majd királyi főkameras mester, ezt követően királyi kincstárnok, 1525-től tárnokmester és végül országbíró lett. 1523-ban Mária királynétől adományképpen megkapta Vöröskő várát,¹²⁰ amelyet eladott a Fuggereknek,¹²¹

¹¹⁹A Fuggerek és a Thurzók kapcsolata akkor kezdődött, amikor Thurzó János a velencei ezüst, réz és ólomércet fémolvasztási csurgatásos technikáját tanulmányozta, és útja során megismerkedett Fugger Jakabbal, aki a Fugger család pénzügyeit intézte Velencében. Ez a kapcsolat alapozta meg a későbbi üzleti megállapodást, amelynek értelmében a Fuggerek pénzt adtak Thurzó Jánosnak, hogy Ernust Zsigmond pécsi püspöktől 22 évre haszonbérbe vegye Besztercebányát, amelyet az előzetesen – Mátyás halálát követően – visszaperelt Corvin Jánostól, valamint építsen kohókat és termeljen ki fát a működtetésükhöz. Az üzlet hatalmas hasznot eredményezett mind a két családnak – 1499-ben újabb 4, majd 26 évre hosszabították a bérleti szerződést 26.000 forint ellenében. Amikor 1521-ben Magyarországon új pénzt verettek (Thurzó János körmöci ispán nevében a Fuggerek, illetve Budán Thurzó Elek) a korábbi ezüsttartalom felével, az ügy bányafelkeléseket eredményezett. Kivizsgálása érdekében az 1525-ös hatvani országgyűlésen a rendek úgy döntöttek, hogy kitiltják a királyi tanácsból az idegeneket, akik kivették az ország ércikincseit. Amikor Thurzó Elek százezer forinttal adós maradt a rossz pénzverés jövedelméből, lefoglalták a magyarországi Thurzó-Fugger vagyont, valamint a Fuggereket kétszázezer forint bírsággal sújtották, és megvonták tőlük a bányászati jogokat. A bírságot végül II. Lajos elengedte, és 1526-ban újabb szerződést kötött a Fuggerekkel az Ernust vállalatra és tartozékaira. A fokozódó török veszély miatt azonban az 1500-as évek közepétől a Fuggerek egyre inkább beszüntették a tevékenységüket Magyarországon, és mindössze a vöröskői és detrekői birtokjogaik maradtak meg. Lásd: Hahn – Hudák – Técsy, 1998 pp. 307-321; Nagy Iván, XI, 1865, pp. 203-204 Jedlicska, 1882, pp. 14-27; Málnási, 1933, pp. 3-5

¹²⁰Vöröskő várában eredetileg a Szapolyai család volt zálogbirtokos, majd amikor 1522-ben II. Lajos Prágában kiadott oklevelében feleségének, Máriának adományozta a várat, per támadt a Szapolyai család és Mária királyné között. A nádor, Báthory Gábor ítéletében Szapolyaiék mellett döntött, és kötelezte a Szapolyaiakat, hogy adják ki a vár birtokát Mária királynénak, amennyiben az a zálogkölcson szerződés tartalma szerinti adósságát megfizeti. Thurzó Elek 1525-ben kiváltotta a várat a zálogból, miután Szapolyaiék tisztviselőinek, Szent Máriai

akiket a király előbb honfiúsított¹²² azért, hogy nemesi jószág szerzésére képessé váljanak. Ez az a vár, amelyet a későbbiek során Pálffy Miklós Fugger Máriával kötendő házassága alkalmából megvásárol, majd a tranzakciót adományként az uralkodó is megerősíti, és ez lesz majd a Pálffy család ősi birtokainak az egyik alapköve.¹²³

Thurzó Eleknek két házasságából két leánya született: Anna és Erzsébet.¹²⁴ 1543. január 25-én hunyt el.

Thurzó Elekről I. Ferdinánd úgy emlékezik meg, mint aki minden fontos, az ő uralkodása alatt történt eseménynél jelen volt, őt mindvégig kitartóan szolgálva, aki úgymond kiérdemelte azt, hogy a király elismerje a tetteit.¹²⁵

Thurzó György 1567. szeptember 2-án született Liethaván. Hatévesen veszítette el édesapját, Thurzó Ferencet, anyja, Zrínyi Katalin ezt követően ghymesí Forgách Imréhez ment feleségül.¹²⁶ Miután a gyámságért folytatott perben¹²⁷ anyjától és nagybátyjától Thurzó

Benedeknek és Zsámbokréthi Péternek 18.000 forintot kifizetett. Jedlicska 1882, p. 14; Jedlicska, 1869, pp. 453-454. Az erre vonatkozó okleveleket a bécsi Haus- Hof- und Staats Archivban őrzött Pálffy családi iratok között találjuk meg (a továbbiakban HHStA Pálffy), a következő jelzet alatt: Arma IV. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 4 (c) - 5. Maga az adomány Thurzó Elek és testvére, János és az ő összes örököseik számára szól. [„...teneret Magro. Domino Alexio Thurzó....et suo fratre Johanni carnali ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis...”]

¹²¹Vöröskő várát a hozzátartozó összes jószággal [„...simul cum universis suis oppidis Schadmesdorff alias Cseszthe, Dwrnpach, alias Zwaha, Nwsdorff alias Thothoyos apellatis. Item villis sew possessionibus Ottenhal, Pwdmerycz, Wystdorff, alias Wyschw, Nyckleshoff alias Helmes, Gesseldorff alias Goschwle, Longendorff: Kapolna, Wuntheldorff alias Wunthwle, Wernerdorff alias Dobo nominatis, colonos habens: necnon Fenchledorff alias Fancel Lottindorff Schenaw: Golthspan: Selpycz, Wynczensky et Newdorff vocatis omnino desertis et colonis sive incolis penitus destitutis....Pwdancz omnino in dicto comitatu Posoniens existens.”] együtt Thurzó Elek 1535-ben a pozsonyi káptalan előtt örökbevallotta Fugger Rajmund, Antonius és Hyeronimus és mindennemű örököseik számára 105.401 magyar forint ellenében. A vár azonban nem volt az ő birtokában, mivel korábban 16.000 forint értékben elzálogosította Móré Lászlónak. A Fuggerek vállalták, hogy kiváltják Vöröskőt, és miután Thurzó Elek tartozott nekik 107.401 forinttal, még a vár eladását követően is neki maradt a Fuggerek felé 18.000 forint adóssága, amelyet a halálát követően az örököseinek kellett megfizetni, azonban addig is az adósság fejében elzálogosította nekik Bajmóc várát is. HHStA Pálffy Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2 Nr. 1&2. illetve Jedlicska, 1882, p. 15. Ezt a szerződést 1536-ban Bécsben Ferdinánd királyi beleegyezésével megerősíti a fent említett Fugger testvérek és mindennemű leszármazóik részére (HHStA Pálffy Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 3.), valamint teljes körű pallosjogot is adományoz a jószágra vonatkozóan a Fuggereknek. (HHStA Pálffy Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 5 &6.) Úgy tűnik, hogy a Fuggereknek idővel terhéssé válik a vöröskői várral kapcsolatos ügyek intézése, ennek bizonyítéka, hogy a későbbi Fugger-leszármazók hagyják a várat amortizálódni és adják-veszik egymás között, míg végül 15.000 magyar forint ellenében Fugger Márk szerzi meg a hozzá tartozó jószágokkal együtt. 1582. november 20-án új adományt nyer rá II. Rudolftól, majd azt követően eladja Pálffy Miklósnak. HHStA Pálffy Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 8-26. illetve Jedlicska, 1882, pp. 19-21

¹²²Ennek az oklevélnek a tartalma szerint Ferdinánd 1535-ben Fugger Rajmundot, Antoniust és Hyeronimust és az ő örököseiket a magyar nemesek sorába emeli, felruhazza őket minden, a magyar nemeseket megillető előjoggal és a magyar nemes birtokszerzési jogával, amelynek értelmében ők maguk is szerezhettek és a királytól is nyerhetnek adományképpen nemesi jószágot. Érdekes ez az oklevél abból a szempontból is, hogy még az ünnepélyes honfiúsítási aktusra vonatkozó szabályok megváltoztatása előtti időre datálható, amikor a honfiúsítás még pusztán egy királyi aktus volt, és tényét nem kellett az országgyűlésnek külön törvényben becikkelyezni. HHStA Pálffy Arma IV. Lad.1. Fasc.1. Nr. 4 (d)

¹²³Jedlicska, 1910, p. 490

¹²⁴Nagy Iván, XI, 1865, p. 204

¹²⁵„...quae idem tam in nostra in regem Hungariae felici electione et coronatione, quam etiam aliis omnibus rebus et negotiis nostrum et dicti regni nostri Hungariae commodum concernentibus, inter tot et tantas. rerum et temporum discrimina ac mutationes cum maxima constantia. et sincera animi promptitudine, diligentia et sollicitudine, non sine maximis denique laboribus et impensis suis, nobis exhibere curavit;” Erdélyi, 1912, p.161

¹²⁶Zrínyi Katalin házasságot kötött ghymesí Forgách Imrével, és felmerült annak gyanúja, hogy a Thurzó vagyon illetéktelen Forgách kezébe kerülhet. erről többet lásd Lengyel Tünde, 2003, p. 234

¹²⁷A vagyon kezelésére és a gyámságra vonatkozóan a gyermek anyja és a törvényes gyám, Thurzó Szaniszló közötti jogvita anyaga fennmaradt a bécsi Haus- Hof- und Staatsarchivban. Ez az iratanyag azért jelentős a hitbizományi probléma szempontjából, mert az itt található iratok fontos támpontot nyújtanak annak megítéléséhez, hogy a család miként kezelte a Thurzó vagyont, és hogy tekintettel voltak-e a Thurzó Elek

Szaniszlótól a gyámság jogát az uralkodó megvonta, a gyermek vagyonát zárolta, és a törvényes korának eléréséig a gyermeket a királyi udvarba helyeztette át,¹²⁸ Thurzó György igen korán udvari szolgálatba állt. A perben nemcsak a Thurzók családi érdekei, de magasabb politikai érdekek is motiválták az uralkodó döntését.¹²⁹ Ifjúkorától fogva gyorsan emelkedett

végrendeletében rendelt öröklési rendre. A jogvita lényegét, amely döntően 1582/83-ban folyt a királyi táblán, az képezte, hogy ki legyen akkor még nem törvényes korú gyermek, Thurzó György gyámja és egyben vagyonának kezelője törvényes korának eléréséig. Zrínyi Katalin mint a gyermek természetes gyámja kérte a vagyon feletti felügyeletet, Thurzó Szaniszló pedig mint a gyermekhez legközelebb álló törvényes rokon, aki a gyermek halála esetén öröklésre jogosult lett volna a gyermeket megillető vagyonban, törvényes és egyben rendelt gyámként kívánt fellépni. A helyzetet bonyolította az is, hogy Thurzó Szaniszló és az udvarban tartózkodó néhány főnemes is arra figyelmeztette az uralkodót, hogy nem vezet jóra Forgách Imrének Báthory Istvánnal való rokonsága, hiszen szíve az uralkodóval szemben a lengyel királyhoz húz. Thurzó Szaniszló arra hivatkozott folyamódványában, hogy Zrínyi Katalin a kezén lévő Thurzó jószágokat, amelyhez már hozományának kiadását követően semmi joga nincs, hiszen férje nevét a házasságkötést követően elhagyta, át akarja „játszani” férje kezére. Tervét siker is koronázhatja, ha csak Thurzó Szaniszló, az árvák jogainak és nem utolsó sorban az adományban fenntartott rejtett királyi jognak a védelmében fellépve azt visszaüzéssel meg nem akadályozza, mondván, hogy azok a jószágok, mármint Árva, Rhyno és Byche kizárólag a fiág számára fenntartott jószágok, és így Thurzó Györgyöt illetik, Liethava vára pedig fiágon és nőágon is öröklődik, és ehhez az özvegynek új házassága okán már csak haszonélvezeti joga sincsen. Amikor Forgách Imre és Zrínyi Katalin Árvába akartak látogatni, Thurzó Szaniszló felvonatta a vár kapuját és nem engedte be a várba a főúri vendégekkel együtt érkező házaspárt. Takáts, 2007, p. 128 Ezért kérte, hogy a király nevezze ki őt törvényes gyámnak, vagy ha úgy jobbnak látja, akkor rendeljen az árvák számára olyan gyámot, aki a király jogának és a gyermekek érdekeinek a védelmében jár majd el. HHStA Hungarica Fasc.114 (1582-1583) fol. 207-210 Emellett Thurzó György kiskorúsága okán kérdéses volt az árvai főispán tisztsége is, hogy ki legyen a vármegyei adminisztrátor. Ez ügyben Árva vármegye az uralkodóhoz folyamodott, hogy nevezze ki Forgách Imrét, míg Thurzó György eléri a törvényes korát. HHStA, Hungarica, Fasc. 109. Konv. D. 1576 VIII. fol. 45-60. A pert bonyolította az is, hogy még azelőtt, hogy a gyám kérdésében a bíróság döntött volna, az anya, Zrínyi Katalin, megosztotta a fent említett jószágokon leányával, Thurzó Annával, annak Perényi Györggyel kötött házassága alkalmából, 1582. április 28-án. Az osztály Zrínyi Katalin és gyermekei, Perényi Györgyné Thurzó Anna, illetve Thurzó Orsolya és Katalin, valamint Thurzó György között történt Thurzó Ferenc minden várára, többek között Árvára is. Amint az osztály megtörténtéről Thurzó Szaniszló tudomást szerzett, prókátora útján ünnepelesen ellentmondott, kard kivonásával az osztályos atyafiakat visszaüzte, és ezzel az osztály végrehajtását megakadályozta. Az ellentmondás alapjának igazolása végett tizenöt napra megidéztek a királyi tábla jelenlétére, ahol a Tripartitum I. részének 113. címe értelmében magának követelte a gyámság jogát. Az osztály végrehajtása során időközben elindult egy másik szál, amely Perényi Györgyné Thurzó Anna és Thurzó György között folyt a rhynoi és bychei jószágokban megállapított öröklési rend tisztázása végett. Thurzó Anna ugyanis azt állította, hogy az említett jószágok mindkét nemet megilletik, hiszen annak ellenére, hogy az adománylevél tartalma szerint azt csak a fiág örökölhette, a Tripartitum I. részének 102. címe értelmében a zálogos jószágot, melyet a férj hátrahagyott a halála esetére, ingó módjára a férfiak és a nők között egyenlő részben kell megosztani, ezért őt 22. 249 forint illeti meg az említett zálogos jószágból. Thurzó György ellentmondott testvére követelésének, hiszen a Tripartitum I. részének 99. címe alapján a lányokat az ingó vagyonból osztályrész csak a kiházásításukat megelőzően illeti meg, a házasságkötésüket követően azt nem követelhetik. Bebizonyosodott, hogy az elzálogosítás időpontjában Thurzó Anna még atyja házában tartózkodott, tehát megillette őt az ingókból leválasztott rész, ráadásul az 1563-as adománylevél értelmében is mindkét ágot megillette az adomány. (HHStA, Hungarica Fasc. 114, Fol 166-179) Hasonlóképpen megosztottak Liethaván és a hozzá tartozó jószágokon, ahol Thurzó György ismét ellentmondott az egyenlő részben tett osztálynak, ám ellentmondásának alapját nem tudta igazolni, hiszen a jószág férfi és nőágot egyaránt illetett, így azt végre lehetett hajtani. HHStA, Hungarica Fasc. 114 (1582-1583), Fol 181-189

¹²⁸A gyámi tisztelet végül megvonják Zrínyi Katalintól és Thurzó Szaniszlótól is, arra való hivatkozással, hogy Zrínyi Katalin és új férje veszélyeztetik a gyermek érdekeit és vagyonát (annak ellenére, hogy ő maga és gyermekei többször is tiltakozásuknak adtak hangot),¹²⁸ Thurzó Szaniszló pedig elhanyagolta gyámi kötelezettségeit. Thurzó Györgyöt a királyi udvarba vitték törvényes korának eléréséig, és vagyonának felügyelete a királyi kamarához került. HHStA, Hungarica Fasc. 114. (1582 -1583) Fol. 191-197 illetve Takáts, 2007, p. 128

¹²⁹Az úgy a pozsonyi királyi tábla elé is kerül 1582-ben, hiszen nemcsak egy szimpla családi vitáról volt szó, hanem – mint az oklevelekből kiderül – magasabb politikai érdekek is befolyásolták a döntést: Árva stratégiai jelentőségű határvármegye volt, és a bécsi udvar, a lengyel királlyá lett erdélyi vajda és a török közötti kényes

az udvari tisztségekben, először királyi tanácsos, majd főpohárnok, valamint főasztalnok mester lett. 1606-ban megkapta Árva vármegye örökös főispáni tisztségét és 1609. december 7-én nádorrá választották. 1616-ban december 24-én halt meg. Két nejétől összesen tizenkét gyermeke született.¹³⁰

Thurzó György is, csakúgy, mint korábban Thurzó Elek mindvégig a király hű szolgálattelvője volt. Mind nádorként, mind az ország főkapitányaként, azaz a katonai és a politikai pályán egyaránt saját életének és vagyonának kockáztatása árán hűségesen szolgálta II. Rudolfot.¹³¹ Thurzó Györgyöt a történelem egyik nagy vagyonszerzőjeként is számon tartják őt, aki ezáltal tovább erősítette a Thurzó család politikai befolyását. Tragédiája, hogy házasságaiból csak két fia született, és közülük csak egy, Imre, érte meg a férfikort. Sajnos azonban ő is viszonylag fiatalon hunyt el, és övele együtt a család is kihalt férfiágon, átadva a vagyon öröklésében a nőknek a helyet.

4.1.2 A Pálffy család

A Thurzókhöz hasonló politikai és katonai karriert fut be a Pálffy család is, amelynek leszármazottját Pálffy Pál nádort, az első királyi engedéllyel felruházott, szabályszerű magyarországi hitbizomány alapítójának tekintenek.

Őket is Magyarország legrégebbi nemesi családjai között tartják számon, amelynek számos tagja szerzett katonai vagy egyéb udvari szolgálatban hírnevet. Történetük a régmúltba nyúlik vissza, de a magyar történészek és genealógusok szerint nem állapítható meg egyértelműen, hogy pontosan honnan is erednek, Nagy Iván a Héderváry nemzetségre vezeti vissza,¹³² míg mások Kont Páltól kezdik a családfát megrajzolni. Jelen dolgozat a család egyik későbbi tagjától kívánja vizsgálni a család felemelkedését, jelesen Pálffy Miklóstól, a „győri hóstól”, hiszen ő az, aki elsőként vált igazán híressé a családból.

Pálffy Miklós életéről sokan megemlékeztek írásaikban, ezekből és a fennmaradt oklevelekből tudjuk, hogyan alakult az életútja. Fiatalságáról a pozsonyi várkapitányi tisztség és a Pozsony vármegyei főispáni tisztség átruházásáról szóló, 1599. július 24-én kiállított adománylevél bevezetőjéből kapunk képet, hiszen itt a király hosszan méltatja az adományosnak az ő szolgálatában tanúsított hűségét és érdemeit. Pálffy Miklós számtalan tisztséget viselt már ebben az időben, az adománylevél úgy említi őt, mint Vöröskő szabad báróját, az aranygyapjas rend lovagját, Pozsony és Komárom vármegye ispánját, a pozsonyi vár kapitányát, a király és a magyar korona tanácsosát és főkamarást, a dunántúli részek főkapitányát, Újvár, Esztergom és Komárom váraknak és erődöknek előljáróját és kapitányát, aki részt vett Esztergom, Újvár, Visegrád, Fülek, Hatvan, Vác, Veszprém, Tata és Palota visszafoglalásában, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Ezenkívül sikeresen harcolt a Hasszán pasa elleni székesfehérvári és a Begler bég elleni esztergomi ütközetben is. nEvéhez

status quo-t könnyen felboríthatta volna, ha egy olyan személy kezébe kerül a jószág, akinek az uralkodóhoz való hűsége esetleg megkérdőjelezhető. HHStA, Hungarica Fasc. 109 Konv. C. 1576 VII. Fol 44

¹³⁰Nagy Iván, XI, 1865, p. 208-209

¹³¹„*que ipse sacrae primum regni nostri Hungariae coronae et deinde maiestati nostrae ab ineunte aetate sua gravioribus negotiis ac servitiis, atque ab initio statim felicitis nostri regiminis ad praesens usque in diversis arduis rebus et negotiis fidei suae concredit, officiisque ac functionibus tum militaribus, tum dicti regni nostri publicis pacis et belli tempore, tam contra infensissimos Christiani nominis hostes Turcas, quam vero in proximis hisce perniciosis tumultibus et nocivis motibus, qui dictum regnum nostrum Hungariae cum memorabili et dira clade aliquamdiu pervagati sunt, cum bonorum suorum iactura, cum vitae etiam periculo conjunctas neque ullis expensis, aut gravibus sumptibus curatis, sed in fideli nostra obsequio constantissime perseverando ac vim hostilem armis fortiter propulsando, invicto plane animo constanter, fideliter, utiliter ac summa cum laude et nostra benigno contenta satisfactione exhibuit, praestitit et impendit ac deinceps quoque pari fidelitatis constantia et sinceritate nobis inserviturum et gratissima obsequia praestiturum non dubitamus.*” Erdélyi p.173

¹³²Nagy Iván, IX, 1862, pp. 34-38; Reiszig, 1926, pp.1-5

fűződik Mohamed megfutamítása a keresztési ütközetben és többek között csapataival elsüllyesztett és felégetett 150 török hadihajót, melyek élelem és pénz utánpótlást szállítottak az itt állomásozó oszmán csapatoknak.¹³³

Életének talán legfényesebben ragyogó tette a győri vár visszafoglalása volt Adolf Schwarzenberggel együtt, amely Európa-szerte nagy visszhangot keltett, és Istvánffy is megemlékezett róla krónikájában.¹³⁴ A vár visszavétele ugyanis fortéllal¹³⁵ és a kor haditechnikai színvonalán még viszonylag új vívmánynak számító petárdák felhasználásával sikerült. Ugyanilyen petárdát használtak korábban Tata visszavételénél is, és ennek beválása okán Győr visszavételénél is alkalmasnak tűnt a használata. A vállalkozás sikerét Pálffy Miklós koronázta meg, aki csapataival hátrvédtként a váron kívül maradt, míg Schwarzenberg

¹³³ „deinde Majestati nostrae a Juventute sua, primum in aula nostra Caesarea, per complures annos in variis itineribus nostris, diversisque officiis et ministeriis Aulicis postmodum vero imperii, et Regnorum in nos devoluta gubernatione in diversis ac gravibus officiis et functionibus Bellicis fidei suae concreditus, variisque expeditionibus particularibus et generalibus tum alias tum vero hoc potissimus aperti Belli tempore, contra intensissimum Christiani nominis hostem Turcam susceptis, quibus omnibus, tanquam generalis dictarum Regni nostri Partium Capitaneus noster, cum subjecto sibi exercitu semper interfuit atque optimi Ducis, et boni militis officia animose, et interpede praestitit, praesertim vero in recuperatione de hostium Turcarum manibus Strigonio, Neogradio, Visegrado, Fülechio, Hatvan, Vaczio. Veszprimio, Tata, Palota, aliarumque comlurium Arcium et Locorum quae brevitatis causa praeter gredimur, nec non in congressu ad Albam Regalem cum Haszan Basa et ad Strigonium cum Begler Beko Graeciae, aliisque pluribus locis, hostibus Turcis feliciter superatis, rebusque benegestis; item in memorabili conflictu illo ad Keresztes habito, in quo cum moderno Turcarum Imperatore Mahomete exercitus noster congressus fuit, eumque castra relinquere et fugam capessere coegit; Deinde in Jaurini totius Christianitatis celebris Propugnaculi proxima felicii expugnatione, et recuperatione quam ipse Nicolaus Pálffy una cum fideli nostro spectabili ac Magnifico Comite Adolpho a Schwarzenberg et non sine vitae suae manifesto et auxilio ad optatum finem per duxerunt, sic etiam in Budae, et Albae Regalis tum obsidione, tum varia incursione denique in demersis et exustis spoliatisque in Danubio longe ultra centum et quinquaginta navibus turcicis et una Triremi munitione, victualibus varioque commeatu, ac ingenti vi pecunia in exolutionem Turcicorum Militum missae onussis et quinque Turcarum millibus, naves praefatas comitantibus, parva liberorum Hajdonum per ipsum Nicolaum Pálffy ad hoc patrandum destinatarum manu caesis, fugatisque ac aliis diversis rebus et negotiis, summo semper studio vigilantique cura, constantia et dexteritate fideliter et utiliter ac benigna pro satisfactione nostra exhibuit, et impendit, ac pari sedulitate et diligentia exhibet, atque impendit, etiam de praesenti.” - HHSTA. F.A. PÁLFFY Arma II. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 3 B

¹³⁴ Istvánffy, 1724, p. 465-466. Magyar fordítását közli Juhász László 1962-ben Budapesten megjelent művének 419. oldalán.

¹³⁵ Biztos forrásból értesültek róla Pálffyék, hogy a törökök 200 janicsárt küldtek ki Győr várából Pécsre eleséért, amelynek érkezése várható volt a napokban, illetve arról, hogy a törökök elbizakodva nem vették komolyan az őrseget. „Az ellenség annyira megveti a mieinket, hogy kellő gonddal még a kapukat sem zárják be, s nem látják el a szokott buzgalommal az éjszakai őrszolgálatot sem; gögösen azzal kérkednek, hogy a keresztények akkor foglalják el Győrt, amikor a templomtornyban lévő vaslemezről készült kakas megszólal.” („Tantus enim hostium animis inerat nostrorum contemptus, ut ne portas quidem claudere fatis cum cura, nec vigiliis solita diligentia obire viderentur; jactarentque supetbo ore, quando Gallus galinaceus e ferrea lamina in turris fastigio collocatus vocem editurus esset, eo tempore Christianos Jaurinum potituros.”) Istvánffy, 1724, p. 466 – Juhász p. 420. 1598. március 27-én éjszaka öt, török nyelvben is jártas katonát előreküldtek a várkapuhoz Vaboucourt századossal az élen, aki a kaput petárdákkal berobbantotta, miután a török őrt a katonák – félrevezetve azzal, hogy ők az élelmiszer-utánpótlást szállítják – ártalmatlanná tették. „Tervük és szándékuk keresztülvitelében azonban egy körülmény akadályozta őket. Attól féltek tudniillik, hogy az egész éjjel világító hold a mieinket fényével könnyen elárulja: az ellenség őrjei igen könnyen észrevehetik őket. De a jóságos és hatalmas Isten kiváltságos és kézzelfogható jótéteménye folytán, a holdat nemsokára, hogy a hadsereg egy kissé előrenyomult, a felhők eltakarták, s a homályban a hold úgy elrejtőzködött, hogy, csak mérsékelt világosságot szórva szét, a mieinknek csak kedvezett, míg az ellenségtől elvette annak lehetőségét, hogy messzire láthasson.” („Sed unum ad explicanda felicius consilia & conatus obstare videbatur, quod luna pernox splendore suo nostrorum hostium excubitoribus haud difficulter conspiciendo proditura videretur, idque duces ante omnia metuebant; Verum enimvero singulari & manifesto Dei Optimi Maximi beneficio, mox illa paululum progressu exercitu, nubibus condit, seque obscurius occultare caepit; ita ut modico sparse lumine, nostris favere inciperet, hostibus vero procul aspiciendi facultatem adimere videretur.” Istvánffy, 1724, p. 466. Ezt követően a magyarok benyomultak a várba, míg a törökök a meglepetésből felocsúdtak, és felkészültek a támadás elhárítására.

segítségére nem szólította, majd ezt követően lováról leszállva, gyalogosan rontott az ellenségre.¹³⁶ Győr város eleste és visszavétele a török ellen folytatott harc két fontos állomása volt.¹³⁷ Ennek okán a vár elvesztése is hatalmas érvágásnak bizonyult az udvar számára, visszavétele pedig az oszmánok ellen vívott háború egyik nagy győzelme lett.¹³⁸

Pálffy Miklós feleségül vette Fugger Máriát, és házassága révén alapozta meg a család vagyonát azzal, hogy apósától megvásárolta Vöröskő várát. Házasságából nyolc gyermeke született, akik közül három, István, János és Pál követte atyját vitézségében és szerzett a hadi pályán soha el nem évülő érdemeket. Pálffy Miklós életútjának bemutatása nem lenne teljes annak megemlézése nélkül, hogy életének 48 éve alatt mindvégig jó keresztény volt, nemcsak a „keresztények legrosszindulatúbb ellenségének nevezett törökök” elleni harcban vállalt részt, mint ez az uralkodó által számára tett adományokról kiállított oklevelekből kiderül, hanem a katolikus hit védelmezőjeként a vöröskői várhoz tartozó Cseszte nevű birtokán szegények otthonát és iskolát is alapított.¹³⁹

¹³⁶ „Szeretett vezérük példája döntő hatással volt a vitézekre, kik gyorsan leszökvén paripáikról, előre szegezett kopjákkal, harci kiáltással rohantak vezérük után, ki egy maga indulván, csapatostul érkezett a viadal helyére.” Győr visszavételének menetéről idézi a szerző, Lengyel, 1959, pp. 215-219. oldalain Drinóczy György „Emlékezetes dolgok” c. kéziratát (Soproni levéltár – Csornai premontrei prépostság könyvtári anyaga pp. 161-163). Március 29-ére Győr már a magyarok kezébe került, amely hatalmas sikert jelentett a török elleni küzdelemben, és emiatt a magyar hadvezéreket dicséret illette. Győr eleste nemcsak a császáriaknak volt siker, hanem a töröknek is óriási veszteség. A Győr várának elestéről hirt hozó futárt a budai pasa haragjában felakasztatta, és három napi szigorú böjtöt rendelt el a hír hallatán. Kozics, 1891, p. 702.

¹³⁷ Abban, hogy a vár stratégiai jelentőségüvé vált, „döntő szerepet játszott az a fordulat, mely a mohácsi vész következtében a hadászat súlypontját nyugatról a délkeleti irányba terelte. ...amennyiben Magyarországnak ez a nyugati védőbástya, mint Németország kapuja, tehát hadászati kulcsa lőn hivatva megfelelni rendeltetésének, hogy a török előtt bezárja a Bécsbe vezető utat.” Magiorotti – Ban, 1932, p. 8

¹³⁸ Lengyel, 1959, p. 205, Peres, 2008, pp. 89-90; Kozics, 1891, pp. 495-496; Hardegg Ferdinánd 1594. szeptember 27-i naplóbejegyzéséből kiderül, hogy „hiábavaló minden erőlködés, az erődöt nem tudjuk huzamosabb ideig tartani, mert kevesen vagyunk az ellenséggel szemben és a további páncélelítéshez, erődítéshez sem embereink, sem szerszámaink nincsenek.” Lengyel, 1959, p. 196; Jedlicska, 1897, p. 55 Hardegg úgy döntött, hogy feladja a várat. Nicola Perlinót Szinán pasához küldte alkudozni és 3 napi szünetet követelni, „kijelentvén, hogy ennek letelte után hajlandó az erősséget azon föltétel alatt átadni, hogy a helyőrség lobogó zászlókkal, teljes fegyverzetben, paripáival és podgyászával a várból kivonulhat, kíséret mellett, M.-Óvárig vezetetik, míg a betegek és sebesültek hajókon lesznek biztos helyre szállítandók.” Kozics, 1891, p. 504 A törökök Hardegg távozását bántatlanul hagyták, de a többi hátul vonuló seregrészt a Rábca-hídnál megtámadták és csak az életüket meghagyva kifosztották őket. A vár feladása miatt Hardegg Ferdinánd és Nicola Perlino hűtlenség vétkébe esett, bűnösségük megállapítását követően pallos általi fővesztésre ítéltettek, amit 1595. június 15-én végre is hajtottak. Ezt követően Pálffy, aki nem tudott belenyugodni Győr elvesztésébe, a törökök utánpótlási vonalainak elzárásában, valamint az élelmiszer- és hadiutánpótlás lefoglalásában jeleskedett. 1596 márciusában két fegyveres sajkát vezényelt Győr alá kémszemlére „s ezek oly közel jutottak a vár alá, hogy nemcsak kisebb ágyúival – de kézi löfegyverrel is belőhettek; - de a törökök közönyét nem bír megzavarni e vakmerő kihívás és a felek mögül egyikök sem mozdulván, a portyázók – egy nehezebb csónakot magukhoz véve – visszatértek.” Kozics 1891, p. 685

¹³⁹ Erre II. Rudolftól kapott is engedélyt egy 1593. augusztus 20-án, Prágában kiállított oklevélben, aki a következőképpen rendelkezik az említett intézmények felállításáról: „Egyszersmind indítatva alázatosságának buzgalma és veleszületett kegyességének törekvése által, hogy annyi gond és fegyvereknek zöreje között a katolikus hit fenntartására és terjesztésére, valamint kegyes jó Krisztus Urunk szegényeinek fenntartására is hajlandó és törekvő: kegyesen helyeseljük szándékát és javaslatát, hogy a Pozsony vármegyében fekvő, említett vöröskői várhoz tartozó, Cseszte vagy Schadmanstorff nevezetű falujában létező elagottak házáat vagy szegények kórházát megalapítani és azonfelül az iskolát javadalommal ellátni és felállítani és annak szükséges fenntartásáról és jövedelméről gondoskodni és a fentemlített vöröskői várához tartozó, ugyancsak nevezett Pozsony vármegyében fekvő és nemrégén újonnan alapított három falujának t.i. Szent István, Szent János és Szent Joachim falvának kilencedét, hegyi jogát és a tizedét ráfordítani és rendelkezésre bocsátani elhatározta és ezt meg is állapította.” HHSTA. F.A. PÁLFFY Arma IV. Lad. 5. Fasc. 2. Nr. 2. – A latin eredetiről KUTASSY JÁNOS vál. győri püspök által készített, a családi hitbizományi levéltár őre által 1926-ban hitelesített magyar nyelvű fordítás ugyanezen szám alatt megtalálható. Az uralkodó az iskola fennállása zavartalanságának biztosítása végett megtiltja az esztergomi érseknek, hogy a három falutól tizedet vagy bármilyen más terhet szedjen, cserébe rendelkezik arról, hogy Pálffy Miklós, illetve örökösei tartoznak az esztergomi érseknek évente,

Az ő katonai hőstettei révén indult meg a Pálffy-család gazdasági felemelkedése, és vált ezt követően az ország legkiválóbb családjainak egyikévé. Élete során mint a keresztény hősiesség példaképét ünnepezték, még VIII. Kelemen pápa is elismerését fejezte ki tetteiért.¹⁴⁰

Hősiességéért cserébe megkapta Pozsony várát adományba a pozsonyi várkapitányi és vármegyei főispáni tisztséggel együtt, melyben őt halála után a fiai követték.¹⁴¹ 1600. április 23-án halt meg Vöröskő várában.

A család tagjai több, mint két évszázadon keresztül viselték a pozsonyi várkapitány és a vármegye főispáni tisztségét, hiszen Pálffy Miklós halálát követően az uralkodó legidősebb fiát, Pálffy Istvánt ruházta fel ugyanezzel a tisztséggel, apja emlékét is méltatva, aki szintén rászolgált az uralkodó elismerésére. Élete során mindvégig megmaradt a Habsburgok hű szolgálatában, még akkor is, amikor Bethlen Gábor fogságába esvén rá akarták bírni arra, hogy az uralkodójához fűződő hűségét szegje meg. Az adománylevél tartalma szerint a tisztségviselők sorában testvére, János követte volna, de a sors különös játszámja folytán János és édesanyjuk, Fugger Mária is ugyanazon a napon, 1646. május 29-én hunytak el Vöröskő várában, melyet István és János közösen birtokoltak atyjuk halálát követően.

Pálffy Pál 1589-ben vagy 1590-ben született. 1625. július 3-án kinevezték a királyi kincstár elnökévé, 1625-től főpohárnokmester és királyi udvari tanácsos lett, 1646. február 6-tól pedig országbíró. Egy 1647. június 18-i keltezésű királyi oklevél szerint¹⁴² Magyarország nádorává is megválasztották az 1646. évi országgyűlésen. Nevéhez, mint pozsonyi várkapitányhoz és a vármegye főispánjához fűződik a romba dőlt pozsonyi vár újjáépíttetése, melynek munkálataival az 1630. évi országgyűlés bízta meg, és amellyel kapcsolatban a rendek elismerésüket fejezték ki neki. Az udvari körökben is nagy népszerűségnek örvendett, IV. Fülöp spanyol király az Aranygyapjas rendet adományozta neki. 1653. november 26-án halt meg pozsonyváraljai birtokán. Felesége Khuenin Mária Franciska volt, kitől három gyermeke született, János Antal, János Károly és Mária Magdolna.¹⁴³

Szent György vértanú ünnepén 16 magyar forintot fizetni. Az uralkodó előírja, hogy Pálffy Miklós „a katolikus vallást pedig ápolni és védeni, a papokat, kántortanítókat és egyéb katolikus tanítókat támogatni és segélyezni köteles, bármiféle eretnekeket vagy sektához tartozókat odabocsájtani tilos, az ősi és szent katolikus hitben folytonosan megmaradni tartozik, és mindezeket örökösei és összes utódai is tartoznak megtartani. Hogyha pedig az idők folytával, az említett Pálffy Miklós örökösei és utódai, amit ugyan nem akarunk, a katolikus hitet elhagynák, az esztergomi érsekség és székesegyház meghatározott időre terjedő jogát nem ismernék el, az évenként járó említett 16 magyar forint fizetését elmulasztanák, s ugyancsak az említett 3 falunak hegyi jogát, kilencedét, a fentemlített csesztei elagottak házának és iskolájának javokra kezelni és nekik meghagyni nem akarnák, azokat gondatlanságból elveszni és elpusztítani engednék, a katolikus papokat és tanítókat el nem tartanák, és az eretnekeket odabocsájtának, ezen okok bármelyikéből őket kegyelmünktől megfosztjuk s a többször mondott három falu tizedét az említett esztergomi székesegyháznak és érsekségnek örök időre teljesen visszaszolgáltatni és a nevezett érsekségnek rendelkezésére bocsájtani kívánjuk és parancsoljuk.” HHSTA. F.A. PÁLFFY Arma IV. Lad. 5. Fasc. 2. Nr. 2. A katolikus hithez való ilymódú ragaszkodás végigkíséri a Pálffyak életét, hiszen a már említett Pálffy Pál nádor is kifejezetten kijelenti végrendeletében, hogy „Kérem az én szerelmes házastársomat és tutor Uramekat ő kglmek hogy meg irt Giermekimet ugj nevelliek á Catholica Religioaba hogi elsöbenis Istennek ő Sz: Feolségének nevének dichéretire, ez világon böcsülettyek és eleomenetelekre és lölkök üdvösségére legien; annyokat, és egymast tisztellyék böcsüllyék és szeressék, ugj varhattyák Istennek ő Sz: Feolségének aldását magokra.” HHStA. F.A. PÁLFFY Arma I. Lad. 9. Fasc III. Nr. 21. – Pálffy Pál nádor végrendelete eredeti példányban, magyar nyelven. Az ő örökösei pedig csak abban az esetben részesülhetnek a hagyatéki vagyonból, ha a katolikus hithez ragaszkodnak.

¹⁴⁰Pálffy Miklós nagyságát talán *Reiszig Ede* adja vissza a legszebben „A Pálffyak” című munkájában, amikor így ír róla: „Férfikora delén, 48 éves korában szállott sírba, akkor, mikor a nemzetnek tán legnagyobb szüksége volt reá, mind a török támadásai, mind a bécsi udvar túlkapásai ellenében. Korának egyik legnagyobb hadvezére volt, a kiben személyes vitézség, bölcs mérséklet, hadvezéri éleslátás párosult. Hadipályája alatt 26 ízben vívott meg győzedelmesen a törökökkel; Székesfehérvár, Fülek, Nógrád, Esztergom, Drégely, Palánk, hősiességének mind megannyi tanúi.” *Reiszig*, 1926, p. 9

¹⁴¹Lásd ezt részletesebben a 4.2.1.2 fejezetben.

¹⁴²HHSTA. F.A. PÁLFFY Arma II. Lad. 1. Fasc.1. Nr. 4 B.

¹⁴³*Reiszig*, 1926, pp. 12-13; Nagy Iván, 1862, pp. 48-49

4.1.3 Az Esterházy család

A felsorolt családok közül talán a leghíresebb és a legtöbb vagyont szerző, a 17. századtól kezdődően politikailag legmeghatározóbb család az Esterházyaké volt, amely több híres leszármazót is magáénak mondhatott az elmúlt évszázadok alatt, akik udvarhoz való hűségükkel folyamatosan bizonyították jutalomra érdemességüket. Tagjai mindig a királyi udvar hű szolgálatában álltak, ám akadt közülük néhány, aki a többiekénél nagyobb mértékben öregbítette a család hírnevét.

A család leszármazói közül elsőként Esterházy Miklós nádort kell megemlíteni, aki politikai pályafutásának és házasságának köszönhetően megalapozta a család vagyonát. Miután Esterházy Miklóst atyja a katolikus hitre való áttérése okán kitagadta a családi házból, előbb elszegődött Illésházy István nádorhoz¹⁴⁴ katonáskodni, majd azt követően Kassára ment, és a felső-magyarországi kapitány, Mágochy Ferenc szolgálatába állt. Mágochy Ferenc 1611-ben bekövetkezett halála után az „illendő” özvegyi gyászidő leteltét követően feleségül vette Mágochy özvegyét, a hatalmas Dersffy vagyont birtokló Dersffy Orsolyát.

A házasság mindössze hét évig tartott, majd Dersffy Orsolya halálát követően öt évvel Esterházy Miklós az újbóli házasságkötés mellett döntött. Választottja Thurzó Imre özvegye, Nyáry Krisztina volt, akinek első házasságából született egy leánya, Thurzó Erzsébet, akit Esterházy Miklós, hogy a Thurzó-vagyont a családja számára biztosítsa, összeházasított a Derffy Orsolyával kötött házasságából származó István nevű fiával.

Nyáry Krisztina, leányával együtt a második házassága előtt katolizált. A házasságot Pázmány Péter celebrálta, amely maga után vonta a Thurzó-rokonság nehezítését. Ezért megakarták fosztani Erzsébetet a Thurzó-vagyontól, hiszen Thurzó György végrendeletének értelmében a jószágainak birtokába csak olyan személy kerülhetett, aki az ágostai evangélikus religiót megtartja.¹⁴⁵

A vagyonszerzés egyszersmind rangemelkedést is jelentett Esterházy Miklós számára, hiszen II. Mátyás 1613 tavaszán, a pozsonyi országgyűlésen bárói címet adományozott Esterházyaknak, testvéreivel, Gáborral, Dániellel és Pállal együtt és azt követően Bereg, majd Zólyom vármegye főispánjaként „*Esterházy tagja lesz annak a meglehetősen szűk körnek, amely az országos politikát irányítja a királyi Magyarországon. S amelynek a tagjai, arra alkalmas, exponált figurái olykor a nemzetközi politika színterein is megjelennek.*”¹⁴⁶

II. Mátyás ezt követően Esterházy Miklóst királyi tanácsossá és királyi főudvarmesterré nevezte ki. II. Ferdinánd koronázásánál mint magyarországi zászlóvivőt Szent István kardjával aransarkantyús vitézzé ütötték.¹⁴⁷ 1622-től kamarás és országbíró lett,¹⁴⁸ majd 1625-ben a soproni országgyűlésen nádorrá választották. 1622-ben adományba kapta Kismartont, 1626-ban Fraknót és egyúttal Fraknó örökös és szabad grófi címét.¹⁴⁹ Amikor 1628-ban tevékenyen részt vállalt a pozsonyi béke megkötésében, IV. Fülöp spanyol király megküldte számára az aranygyapjút.¹⁵⁰ 1645. szeptember 11-én Nagyhefflányban hunyt el.

¹⁴⁴Azt is tartották róla, hogy azért tért át a katolikus hitre, mert Illésházy István a trencsényi uradalmat neki ígérte áttérése esetére, ám később kiderült, hogy ez csak az ellenpártiak rágalma volt, hiszen „...*nála a katolikus hit felvétele nem érdek, hanem legbensőbb meggyőződésének volt kifolyása, mint azt életének egész folyama alatt eléggé észlelhetjük.*” Esterházy, 1901, p. 91

¹⁴⁵Szilágyi, 2006-2007, p. 28

¹⁴⁶Szilágyi, 2006-2007, p. 23;

¹⁴⁷Esterházy Miklósnak komoly szerepe volt abban, hogy a rendeket meggyőzze II. Ferdinánd királlyá koronázásáról. Fraknói, 1921, p. 236-237

¹⁴⁸1622. augusztus 4-én II. Ferdinánd a Hommonai Drugeth György halálával megüresedett tisztségre nevezte ki. MOL, Királyi könyvek, 7.kötet, pp. 266-267

¹⁴⁹Nagy Iván, 1858, III. pp. 83-84

¹⁵⁰Iványi, 1989, p. 430

Esterházy Miklós nádorhoz hasonló nagy személyiségekkel és hozzá hasonló élettörténettel – aki a középnemességhez tartozó fiatalemberként az 1614. évi linci rendi gyűlés alkalmával elmondott beszédének köszönhetően alig harminckét esztendősen nádorrá választatott és Magyarország politikájának meghatározó személyisége lett – csak a megelőző, reneszánsz¹⁵¹ korszakban találkozhattunk.

4.2 A kötött öröklési rendnek alávett jóságok jogi természete

4.2.1 Ingatlanok

A kötött öröklési rendnek alávett jóságok eredetüket tekintve ebben az időszakban többnyire adományos vagy zálogos természetűek, amelyek később vegyes adomány jelleget öltének. Elvértve fordul elő ingóra majorátusalapítás, inkább az a jellemző, hogy az ingatlanokban található ingókat, amelyeket vagy nevesítenek a tulajdonosok vagy nem, egyszerűen csak hozzárendelik a majorátushoz, kiterjesztve arra is az elidegenítési és terhelési tilalmat.

Az adományok nagy számának oka abban rejlik, hogy a politikai pályán emelkedő családok nemcsak maguk törekszenek az adományszerzésre, de az uralkodó is törekszik a maga számára lekötöztetni a hozzá hűséges személyeket. A nagybirtok azon túlmenően, hogy nagyobb vagyoni súlyt biztosított, kötelezettségeket is rótt annak urára, hiszen bandériumot kellett kiállítania, mellyel szükség esetén az uralkodó mellett harcba kellett lépnie, különösen a török által sújtott időkben. Katonai sikereik révén törvényszerű volt felemelkedésük, amelyet az uralkodók a hercegi, grófi és bárói címek adományozásával honoráltak.¹⁵²

4.2.1.1 A Thurzó család ingatlanai

A Thurzók esetében elsősorban tiszta adományos jóságokról van szó, amelyekre a végrendelező személyek adományt vagy új adományt nyertek.

Thurzó Elek országbíró esetében, ezeket a jóságokat vagy maga Thurzó Elek, vagy az ősei még II. Ulászló és II. Lajos királysága alatt szerezték adományképpen örökre vagy zálogba pénzkölcsön biztosítékként. Az az okirat, melyben Thurzó Elek szabad rendelkezési jogot kapott a jóságaira meghatározta azoknak a személyeknek is a körét, akikre ezeket a jóságokat Thurzó Elek átörökíthette, jelesül feleségére, Ormosdi Zekel Margitra, illetve lányaira, Annára és Erzsébetre, és azokra a gyermekekre, akik esetleg az okirat kibocsátása után születnek Thurzó Elek házasságából, továbbá mindezek leszármazóira, egyháziak és világiak számára egyaránt. Tehette ezt élők között és halál esetére, köz- vagy a saját pecsétje alatt kibocsátott magánokiratban is. Mindezekhez a király a jóváhagyását adta úgy, hogy nemcsak a későbbiek során kelt ilyen tárgyú okiratokat, de a korábban keletkezetteket is megerősítette.¹⁵³

Az adománylevél az adományost ebben az értelemben tehát csak a koronával szemben korlátozta, mégpedig úgy, hogy az adománylevélben megemlített öröklésre jogosultak kihalásával a király dologi joga feléledt a jóságon. Amennyiben viszont az első szerző adományos az adománylevélből eltérő öröklést határozott meg, amely az adománylevélben foglalt ág vagy ágak kihaltáig szólt, az a korona jogának feléledésére nézve feltétlenül meghatározónak bizonyult. Ez felvetette azt az érdekes helyzetet, hogy „*ha az adomány csak a fiágnak szól, azért ő mégis örökösül rendelhet mindkét ágat, és ezen intézkedés örökösait*

¹⁵¹Értjük ezalatt I. Mátyás uralkodásának időszakát. Személyi vonatkozásban politikai hatalmának és vagyonának növekedése talán Bakócz Tamáséhoz hasonlítható.

¹⁵²vö. Bónis 1945, pp. 433; 488-489

¹⁵³Az okiratot teljes szövegével lásd a Függelékben.

és utódait, míg csak ilyenek léteztek, minden időre kötelezte. A nőág a fiúggal szemben perben győzhetett ezen az alapon, hogy az első szerző a nőágot is örökösül rendelte,¹⁵⁴ ellenben a kir. kincstárral szemben csak akkor győzhetett, ha az adománylevélben be volt foglalva.”¹⁵⁵

Thurzó György esetében Árva vára és a hozzá tartozó birtokok új adománynak minősültek, hiszen elődje, Thurzó Ferenc is adományképpen bírta már Ferdinánd óta, hasonlóképpen az összes általa és elődei által megszerzett többi jószághoz.

Korábban ugyanis, 1556-ban I. Ferdinánd Árva várát az akkor még nyitrai püspök Thurzó Ferencnek adományozta, amelyben elrendelte, hogy az egész Árva várát az összes mezővárosával együtt az akkor még egyházi rendbe tartozó Thurzó Ferenc élete végéig bírja, és abban az esetben, ha házasságot köt, és ebből gyermeke születik, akkor ezt a férfi leszármazói is örökölhessék. Ha ez nem így történik, tehát nem maradnak fiú leszármazók utána, akkor a várát minden tartozékával együtt átörökítheti vagy átengedheti bárkinek, de mégiscsak olyan személynek, aki szintén hűséges az uralkodóhoz.

1558-ban Ferdinánd újabb adománylevelet adott Thurzó Ferencnek, aki protestáns hitre térve elvette Kosztka Borbálát, s így az adományt már a feleségére és fiaira is kiterjesztette. Ehhez hasonlóan 1558-ban Thurzó Ferenc és Kosztka Borbála Liethava várát is megkapja 12.640 magyar forintért, valamint a felesége hitbérének és leánynegyedének összegéig, amelyet az ő fiú és hiányukban női leszármazóik örökölhetnek. Az adománylevél értelmében, ha Thurzó Ferenc mégis magtalanul halna el, akkor – miután kiadja feleségének az őt megillető leánynegyedet és hitbért – szabadon rendelkezhet a mondott jószágok felett.

Rudolf 1595-ben újra inscribálja Árva várát Thurzó Ferenc fiának, Thurzó Györgynek, mégpedig előre bocsájtván azt, hogy a várát bizonyos feltételek mellett nevezettnek édesapja kapta Ferdinándtól, és fenntartja az általa kiadott adománylevélben foglalt feltételeket.¹⁵⁶

A király valószínűleg azért erősítette meg az árvai adományban Thurzó Györgyöt, hogy a korábban már említett, gyámsággal kapcsolatos ügyet végleges módon tisztázza. Amikor 1606-ban az adománylevelet az uralkodó ismételtén megújítja, akkor már Thurzó György atyja jogaihoz képest többletjogosítványokat is szerez a királytól az adományban.¹⁵⁷

¹⁵⁴Igy győztek Thurzó Elek leányai az ifjabb Thurzó Elekkel szembeni perben 1578-ban, aki arra való hivatkozással, hogy megsértették a végrendeletet és megtagadták az abban foglalt rendelkezések szerint a jószágok kiadását, perrel megtámadta őket. Ők arra való hivatkozással nyerték azt meg, hogy Thurzó Elek végrendelete egy örökös substitutio-t tartalmaz, mely szerint ők lennének a jogszerű birtokosai a hagyatéknak. Erdélyi, 1912, p. 70-72

¹⁵⁵Zlinszky, 1897, p. 888

¹⁵⁶Erdélyi, 1912, p. 35

¹⁵⁷Ebben ugyanis szabad rendelkezési jogot kapott Thurzó György nádor is, hogy bármely adományos és egyéb módon, akár őáltala, akár elődje, Thurzó Ferenc által az I. Ferdinándtól és II. Miksától kapott adományos jószágára nézve szabadon rendelkezzen. Ha pedig úgy döntött volna, hogy nem él ezzel a lehetőséggel, akkor az árvai jószágban az uralkodó által megállapított öröklési rend lépett volna életbe, jelen esetben „*kifejezetten azzal a feltétellel, hogy tudniillik ezt az árvai várát minden tartozékával a fiág, és csupán csak a tőle származó gyermekek [bírák], kihalásuk esetén a nők szerzik a jogot, hogy kezeljék a várát és javakat és azok tartozékait, [legyen az] mindig a legidősebb testvér hatalmában vagy az ő nemléte esetén, a legidősebb leányt illeti és az idősebb fiú vagy leány a jószág jövedelmeit az összes többi fiú és leánytestvérei között egyenlő módon, lelkiismeretesen évente ossza el és ossza meg, ezenfelül hatalmat adunk nevezett Thurzó Györgynek, hogy ugyanarról az árvai várról és tartozékairól bármely időben szabadon rendelkezzen, hagyományozza, átruházhassa, akinek inkább akarja, de mégis a hozzánk hűséges és általunk elfogadott személynek eladhassa és elidegeníthesse, ugyanaz a jog számukra, amelyet az általunk kedvelt árvai várral és tartozékaival tőlünk rá ruháztatott, elismertetik.*” „*tali expressa sub conditione, ut videlicet idem castrum Arwa cum suis pertinentiis sexum masculinum ex liberis eius exstantem illum solum deficienti vero etiam foemineum concernat eo lege, ut administratio castrum ac bonorum eo pertinentiis semper penes fratrem majorem natu vel, illo non exstante, penes filiam senioreman maneat et frater seu filia natu major proventus bonorum inter alias fratres seu sorores aequalite conscientioseque quotannis partiatur et dividat, potestatem insuper facimus eidem Georgio Thurzo, de eadem castro Arwa, ac pertinentiis eius quovis tempore libere disponendi, legandi, inscribendi et cui maluerit, nobis tamen fideli, grata et accepto vendendi et abalienandi, eadem iure quo eidem, arx eadem Arwa cum suis pertinentiis per nos collata esse dinoscitur.*” Ebben az esetben a király *consensus regius* jogcímén

4.2.1.2 A Pálffy család ingatlanai

4.2.1.2.1 A pozsonyi adománybirtok

A Pálffy család esetében a birtokok eredetének vizsgálata során azt látjuk, hogy nem pusztán adományos jószágokról találunk okiratokat, hanem szép számmal voltak a családnak adományozáson kívül szerzett jószágai is, illetve az adományokon belül is különböztethetünk tiszta és vegyes adományok között.

A tiszta adományok közül elsősorban a pozsonyi várkapitányi és vármegyei főispáni tisztséggel együttjáró pozsonyi várbirtokadományt kell elsőként megemlíteni, amely mint tiszta „*acquisita*”¹⁵⁸ – azaz vitézi és egyéb szolgálatok fejében szerzett – jószág került a Pálffyak birtokába.

Győr visszafoglalását követően ugyanis a magyar rendek az 1599. évi 48. tc.-ben megemlékeztek Pálffy Miklósról, hogy részt vett több vár visszafoglalásában, ezáltal a kereszténységet, az országot és az uralkodót hasznosan és hűségesen szolgálta, és arra kérték az uralkodót, hogy erősítse meg Pálffy Miklóst és fiági örököseit a Pozsony vármegyei örökös főispáni tisztségben, Pozsony várával és az ahhoz tartozó fekvőjószágokkal együtt, vagy ha az uralkodónak jobban tetszik, akkor királyi jogáról lemondva, örökös jelleggel adományozza neki inkább Szent György és Bazin jószágokat az iránta tanúsított hűségéért cserébe. Pálffy Miklós maga semmi jutalmat nem kért a tetteiért, hiszen amit tett, azzal a hazájának tartozott. A király, megfontolva a rendek kérését, megjutalmazta Pálffyt,¹⁵⁹ miután ő levelében¹⁶⁰ a királyhoz folyamodva kérte, hogy terjessze ki a pozsonyi várkapitányi és főispáni tisztségben való öröklést a többi fiára is, ne csak a két legidősebbre, és 1599. július 19-én kelt levelében az uralkodó figyelmébe ajánlja a rendek törvényben kifejezett akaratát arról, hogy őt az

megengedi Thurzó Györgynek, hogy a kapott adománnyal élők között bárki, de mégis az uralkodóhoz hűséges személyekjávára rendelkezhesen, halála esetére pedig, a számára biztosított határokon belül dönthet a jószágok átszállási rendjéről. Az 1606-os adománylevelél teljes szövegét lásd a Függelékben.

¹⁵⁸Holub József elsősorban a szolgálatokért kapott adományt tekinti „*acquisita*”-nak, igaz, elismeri, hogy okleveles emlékeink használják ezt a kifejezést az egyéb szerzett jószágokra is. Holub, 1933, p. 247

¹⁵⁹Lengyel, 1959, pp. 219-220. oldalain arra utal, hogy Pálffy Miklós érdemei nem lettek hasonló módon elismerve, mint Adolf Schwarzenbergnek. „*Hogy az elismerésből kevesebb jutott neki, mint Schwarzenbergnek, egyáltalán nem csodálható. Az akkori korszak és az udvari politikának egész beállítottsága nem engedhette, hogy egy ilyen ragyogó haditény a császári hadvezetés háttérbe szorításával elsősorban magyar név dicsőségét hirdesse.*” „*Pálffy Miklóst kedvelték Bécsben és Prágában - Rudolf maga is nem egy alkalommal kifejezte iránta érzett rokonszenvét –, de csak azért, hogy kiváló katonai szolgálataira mindenkor biztosan számíthassanak.*” „*Legfelsőbb helyen azonban másképpen ítélték meg a helyzetet, és ez az álláspont a jutalmak kiszabásánál is érvényesült. Igaz, hogy őt is lovaggá ütötték, sőt, a magyar rendek kezdeményezésére grófi rangra is emelték, de ameddig Schwarzenberg a birtokadományon kívül 100.000 tallért is kapott a császártól, Pálffy Miklós csupán az osztrák rendek nagylelkűsége folytán – kik észrevették az igazságtalan mellőzést – részesült ajándékban.*” Álláspontom szerint, ha megvizsgáljuk a családi iratokat, a család ezt követő elismerését és a királytól nyert tisztségeket, illetve birtokadományokat akár Pálffy Miklós, akár a leszármazóik esetében, akkor azt kell mondanunk, hogy a király nem becsülte alá az érdemeit, hiszen neki adományozta – örököseire is kiterjedő hatállyal – annak a vármegyének és várnak az örökletes főispáni és főkapitányi tisztségét, amely a korszakban kiemelkedő központ volt (lévén, hogy helyet adott az országgyűlésnek), illetve már korábban királyi beleegyezéssel megerősítette Vöröskő (Bibersburg) és Borostyánkő (Peilenstein) jószágokban, valamint 1592. április 3-án kelt levelében szabad rendelkezést adott számára az összes szerzett ingó és ingatlan jószágai tekintetében, köztük az adományozással szerzettekre nézve is. – HHSTA. F.A. PÁLFFY Arma I. Lad. 9. Fasc. 3. Nr.3.

¹⁶⁰„*Derowegen langt ahn Euer Khay Mtt. P. hiemit mein Aller, vnnderthänigist Bitten, Sy wollen mir hierinnen auss Khayserlichen gnaden, auch gelaister vnnd khünfftig erzaigunder diennst wegen diese gnadt Allergnedigist erzaigen vnnd solche Herrschafft (Prespur) auf obbemelte meine Leibliche Mannss Erben Allergnedigist verschreiben vnnd wiederfahren lassen, dass wil vmb Euer Khay. Mtt.p.*” Jedlicska, 1897, p. 655. közli ezt az oklevelet egészben .

uralkodó örökös grófi címmel, valamint a törvényben említett adománnyal ruházta fel.¹⁶¹ Az udvari kamara július 22-i jelentése hivatalosan is tájékoztatást ad az uralkodónak a rendek és Pálffy kéréséről, illetve tolmácsolja Pálffy Miklós folyamodását is arra vonatkozóan, hogy a pozsonyi adományt többi fiára is terjessze ki, ne csak kettőre.¹⁶² Az uralkodó felszólítja a magyar kancelláriát, hogy gondoskodjon az adománylevél kiállításáról,¹⁶³ amelyet a kancellária meg is tesz, így az 1599. július 24 -én kiállított adománylevelében a király odaadományozza Pálffy Miklósnak és fiainak Pozsony királyi várát, a várkapitányi tisztséggel és méltósággal együtt, valamint az ahhoz régtől fogva hozzátartozó Pozsony vármegyei örökös főispáni tisztséget.

Pálffy Miklós már ezt megelőzően is viselte ezt a címet, de nem örökös jelleggel, hanem életére szólóan, hiszen II. Rudolf már 1580. december 23-án kelt adománylevelében felruházta ezzel a tisztséggel, miután az Nicolaus Salmis et Newburgh gróf halálát követően megüresedett. Az adománylevél tartalma szerint, Pálffy Miklós életére szólóan kapja meg csak a megüresedett tisztségek viselésének jogát a pozsonyi várral és az ahhoz tartozó összes birtokkal és az a feletti joghatósággal együtt. Bírhatja tehát mindazokat a jogokat, melyeket korábbi elődje is bírt, viszont ennél több joggal nem ruházta fel őt még ekkor a király.¹⁶⁴

Az uralkodó 1599. július 24-én kelt adománylevelében megerősíti Pálffy Miklós számára az adományt azzal, hogy azt örökös jelleggel, halála esetére fiaira is kiterjeszti – oly módon, hogy közülük az idősebbet az uralkodó mindazokban a tisztségekben és jogokban, melyeket apja élete során élvezett, királyi kegyénél fogva megerősíti majd.

Természetesen az uralkodó fenntartja az adományon lévő dologi jogát, és kifejezetten megtiltja, hogy Pálffy Miklós vagy leszármazói az adományt elidegenítsék, vagy bármilyen

¹⁶¹ „*Allergnedigister Herr. Eur. Khay. May. Haben sich allergnedigist zuerindern, wasz Im nechst gehaltenen hungerischen lanndtag zu Prespur die hungerischen Stänndt, meiner Person halben, ausz aigner bewegunsz, darumben Ich zwar anfangs nichts gewist, an Eur. Khay. May. Intercessionweisz gehorsambist gelangen lassen. So Ich dann Inn ersehung berüertes lanndtags abschiedts gehorsambist befündte, dasz Eur. Khay. May. Nit allain in gedachter lanndt Stänndt underthanigist begern Allergnedigist bewilligt, sonnder unnder andern auch gedachten Articl darein Einvorleben lassen, unnd denselben ausz Khüniglicher Macht und autoritet abprobiert unnd bestätigt, darumben Ich mich gegen Eur. May. Zum allerunderthanigisten bedancken thue, Alsz gelangt Ean ur. May. mein allerunderthanigist gehorsambistes bitten, Sie geruehen sich angeregtes Articls halber auff ainen oder den andern weeg gegen mir anyezt allergnedigist zuresoluiren und mir darauff die notturfft vertigen zulassen.*” Az oklevelet teljes változatában közli Jedlicska, 1912, p. 682.

¹⁶² „*Nun ist Ir der Stände in Hungern Intercession dises inhalts, das Eur Mt. Ihne herrn Palfj seiner ansehlichen, gerumbten nuzlichen kriegsdienstes ergözen unnd Ihme, auch seinen Erben manliches stammes, so lang Sy wahren wurden, sambt des Comitis perpetuj aut maioris, (titulo), auch das Schlosz Prespur und die darzu gehörigen gütter, oder so es Eur. Mt. Mehrers gefiele, Ihr Jus Regium, so Sy in den güettern S. Georgen und Posing haben, erblich sambt obbemelten Comitis perpetuj aut maioris titulo gnedigist bewilligen wolten. ... Do aber Eur. Mt. Ire nechste bewilligung, mit deren Sy Ihme Herrn Palfj die Span: und Habtmanschaft Prespur nach seinem todt auch auf 2 seine ältere Söhne gegeben, nachmallen auf seine sohne, so bereit geboren oder noch geboren werden möchten, mit gnaden extendiren wollen, darwider die Hof Camer wie auch die herrn Gehaimen kain bedencken; so wirdet dasselbe bey dero gnedigistem gefallen stehen. Unnd haben Eur Mt. Ieres willens sich daruber genedigist zu entschlieszen.*” Oklevélközlés egészben Jedlicska, 1897, pp. 682-683.

¹⁶³ Jedlicska, 1897, p. 685

¹⁶⁴ „*Honorem & Dignitatem Comitatus Poseniensis, simul cum Arce ipsa nostra Poseniensi, nec non titulo ejusdem Comitatus per obitum spectabilis & Magnifici Quondam Nicolai comitis a Salmis & Newburgh, hoc tempore de Jure & de facto vacantem, ac supremo comite ac universis oppidis, villis, possessionibus, praediis, vado, caeterisque obventionibus, utilitatibus & emolumentis quovis nominis vocabulo vocitatis, ac antiqua et solita Jurisdictione consuetisque cujusvis generis proventibus & praerogativis, quibus scilicet eundem Honorem dictus quondam Comes Nicolaus a Salmis tenuit et possedit: eidem Nicolao Pálffy de Erdöd, durante vita sua dandum duximus & conferendum. Decernentes & ex certa nostra scientia animoque deliberato statuentes, ut ipse non secus, quam dictus olim comes Nicolaus a Salmis, ac caeteri comites ejusdem comitatus Poseniensis praedecessores scilicet sui. Eundem Honorem & Dignitatem durante uti praemittitur vita sua tenere & administrare valeat, atque possit.*” – Jedlicska, 1897, p. 6, illetve magának az oklevélnek egy 1766-os átirata maradt fenn a HHSTA. F.A.PÁLFFY Arma II. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 1B. jelzet alatt. Az oklevél teljes szövegét lásd a Függelékben.

módon megterheljék. Az uralkodó ebben az adománylevelben meghatározza a tisztség és az ezzel járó birtokok leszállási rendjét is: ha Pálffy Miklós meghal, akkor őt a fiai közül a legidősebb követi a tisztségben, annak halálával pedig az, aki a családban a leszármazók közül a születés szerinti legidősebb, azaz a másodoszülött fiú, az idősebb szülöttség rendjének a mindenkori betartásával. Az ő ágaikból származó férfi leszármazók, ti. Pálffy Miklós unokái közül kettő még bírhatja az adományt, viszont azok halála esetén az adomány visszaszáll a királyra. Ez az öröklési sorrend csak abban az esetben érvényesülhet ha a mindenkori tisztségviselők és adománybirtokosok betartják a király felé tett hűségesküjüket.¹⁶⁵

A pozsonyi várról és az ahhoz tartozó birtokokról, illetve az örökös főispáni és várkapitányi tisztségről szóló adománynak több megerősítő okirata (avagy levélújítása) is létezik, mégpedig időnként eltérő tartalommal.¹⁶⁶ Testvérei halálát követően, 1650-ben és 1651-ben az akkori magyar király, III. Ferdinánd megerősítette II. Rudolf adománylevelét Pálffy Pál számára oly módon, hogy ismételten meghatározza az öröklési rendet, de a két oklevélben eltérő öröklési renddel. Az 1650. március 30 -án kelt adománylevelet Erdélyi Aladár is közli 1912-ben megjelent „Régi magyar családi hitbizományok története és joga” című munkájában, illetve maga az eredeti adománylevel megtalálható a Királyi Könyvekben, illetve Bécsben a Haus- Hof- und Staatsarchivban őrzött Pálffy és Trauttmansdorff¹⁶⁷ családi okiratok között is, ez utóbbiban 1651. március 12-i keltezéssel. Ez utóbbi oklevél alapján a pozsonyi vár és a hozzátartozó jószágok az uralkodóhoz való hűségkötelezettség megtartásával együtt elsőként Pálffy Pált illetik meg, aki az említett javakat és tisztségeket az új adomány kiadása idején is bírta. Az ő halála esetére az adománylevel tartalma szerint korábban elhalt testvérenek, Pálffy Istvánnak a fia, ifjabb Pálffy Miklós örököl, majd az ő halálát követően az adomány és a tisztségek visszazállnak Pálffy Pál nádor fiági örökösre úgy, hogy azokat mindig az idősebb bírja osztatlanul. Az ő kihalásuk esetére pedig ifjabb Pálffy Miklós gyermekei örökölnék a seniorátus elve szerint harmadízigen, az unokák öröklésével bezárólag, illetve mindaddig, míg a fiág ki nem hal. Ennek kihalása esetére viszont az adományhoz tartozó birtokok és a tisztségek átszállnak a Maximilian Trauttmansdorff és Pálffy Zsófia (Pál nádor testvére) házasságából származó fiú leszármazókra, mindaddig, amíg az ő águk megmarad.¹⁶⁸

¹⁶⁵ „*Hac nimirum conditione ut defuncto memorato Nicolao Pálffy senior ejus filius, eoque similiter decedente, qui in ordine senior fuerit, hoc modo et ordine in senio semper observato, quoad linea duraverit, in dictae Arcis nostrae Poseniensis Dominio ac officio illi succedere atque completis et evivis sublatis omnibus dicti Nicolai Pálffy liberis masculis legitimis praefata Arx nostra Poseniensis una cum dictis honoribus comitatus et capitaneatus ad duos Nicolai Pálffy ex praedictis ejus filiis, nepotes legitimos masculini sexus natu videlicet majores devolvatur, et condescendat. Quibus etiam duobus nepotibus suis e vivis sublatis tandem dicta Arx nostra Poseniensis ad nostram et successorum nostrorum legitimorum videlicet Hungariae Regum collationem iterum redire, ac devolvi debeat. Qui tamen nobis, et successoribus nostris legitimis videlicet Hungariae Regibus, juxta senium et successionem eorum Juramento fidelitatis semper obstricti esse debeant.*” - HHSTA. F.A. PÁLFFY Arma II. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 3 B. Ennek okán, miután az uralkodó itt öröklési rendet határoz meg, tartja Králik Lajos az első hitbizománynak a Pálffyaknak adott pozsonyi várbirtok és tisztség adományt. Králik, 1909, p 8

¹⁶⁶ Az adománylevelek közül néhányat teljes szövegükkel lásd a Függelékben.

¹⁶⁷ Okirat jelzetei HHSTA.F.A.PÁLFFY - Arma II. Lad. I. Fasc.1. Nr.5., illetve F.A. TRAUTTMANSDORFF Kt. 17. Fol. 306-309

¹⁶⁸ „*Hac nimirum conditione, ut defuncto memorato comite, Paulo Pálffy, dictus comes Nicolaus, eoque similiter decedente, qui ex filiis annotati comitis Pauli in ordine senior fuerit, hoc modo et ordine etiam quoad nepotes isporum, in senio semper observato, quo usque hac linea duraverit, in dictae arcis nostrae Poseniensis dominio, ac tam supremi comitis, quam capitaneatus eiusdem arcis officii illi succedere possint, ac valeant, atque completis et e vivis sublatis omnibus dictorum comitum Pauli et Nicolai Pálffy liberis masculis legitimis praefata arx nostra Poseniensis ad nepotes eorum legitimos masculini sexus haeredesque et posteritates eorum universos natu videlicet majores, quibus etiam nepotibus suis ac haeredibus et successoribus masculis universis e vivis sublatis, tandem praedicta (arx nostra Poseniensis ad filius fidelis nostri nobis sincere delicti, spectabilis et magnifici Maximiliani Comitis a Trauttmansdorff (titulus) observata similiter primogenitura et iis etiam de vita*

Érdekességként meg kell jegyezni, hogy eltérő tartalommal fennmaradt a Trauttmansdorff családi aktákban egy 1764-ből származó oklevél, „*Corespondenz in substitutionem in Bona Posoniensia*” megjelöléssel, amelyben a pozsonyi egyházmegye levelezik Franciscus Norbertus Trauttmansdorff-Vaißenbergh-gel, illetve az ő kérésére átírja a náluk őrzött pozsonyi birtokokra vonatkozó iratokat.¹⁶⁹ Ebben az oklevélben is megtalálható a Pálffy Pált és Pálffy Miklóst a pozsonyi várba és az azokhoz tartozó birtokokba és tisztségekbe beiktató oklevélnek a másolata, 1651. március 12-i keltezéssel, amelyben a király, III. Ferdinánd a pozsonyi egyházmegyéhez fordul, hogy iktassák be a megadományozottakat a birtokba. Ebben a levélben, amely megismétli az adománylevél tartalmát, az öröklési rend csak úgy lett meghatározva, hogy az adományban, valamint a főispáni és várkapitányi tisztségekben mindössze Pálffy Pál és ifjabb Pálffy Miklós fiága örököl, kihalásukat követően feléled a királynak az adományon fenntartott dologi joga és a többi örökös tartozik azt a királynak visszaszolgáltatni.¹⁷⁰ Ennek magyarázata véleményem szerint abban rejlik, hogy a király, amikor iktatásra szólította fel a pozsonyi egyházmegyét, akkor levelébe az adománylevélnek csak azokra vonatkozó részét másolta be, akiket ténylegesen be kellett iktatni, hiszen a Trauttmansdorff ág csak a Pálffyák fiágának kihalását követően örökölnének az adományban. Erre ténylegesen nem is került sor, hiszen a Pálffyák detrekői ága nem halt ki.

Az adománylevél egyik, 1766. február 12-i átírata, amely az eredeti, 1651. március 12-én Bécsben kiadott adománylevélről készült, kifejezetten kimondja, hogy a váron a király fenntartja a tulajdonjogát és csak a birtoklás jogát engedi át a Pálffyaknak, akik a várat a király engedélye nélkül sem el nem idegeníthetik, sem meg nem terhelhetik, hanem tartoznak azt egészben megőrizni.¹⁷¹

Az iktatólevélből fény derül arra is, hogy milyen birtokok tartoztak még az adományhoz: Verecknye, Földrów, Samaria nevű oppidum, Bodagh, Egyházasgellye, Kis-Lucze,

decidentibus, nepotes eorum legitimos masculini sexus haeredesque et posteritates eorum universos, natu videlicet majores devolvatur et condescendat. Quorum pariter nepotibus ac hoeredibus successoribus masculis universis e vita sublatis tunc demum in sepe dicta arx nostra Posoniensis ad nostram et successorum nostrorum legitimorum videlicet Hungariae regum collationem iterum redire ac devolvi debeat” F.A. TRAUTTMANSDORFF Kt. 17. Fol. 306-309

¹⁶⁹HHSTA. F. A. TRAUTTMANSDORFF – Korrespondenzakten Kt. 46.

¹⁷⁰ „...comes Paulus Pálffy tenet, ac possidet etiam de praesenti, apud eundem comitem Paulum Pálffy non solum benigne relinquendam, verum etiam ut uberius gratiae et clementiae nostrae sit particeps, illum praefato comiti Paulo Pálffy et ad humillimam eiusdem supplicationem et instantiam fideli quoque nostra spectabili itidem et magnifici comiti Nicolao Pálffy de praenotata Erdőd, nepoti eiusdem, filio autem spectabilis ac magnifici quondam comitis Stephani (Pálffy), filii itidem dicti Nicolai Pálffy de saepefata Erdőd, haeredibusque et posteritatibus eorundem in sexu masculino decedentibus iure perennali clementer dandam et conferendam duximus, reservato tamen nobis & successoribus nostris legitimis scilicet Hungariae Regibus Jure Proprietatis praedictae Arcis, hoc nimirum ordine ut defuncto memorato comite, Paulo Pálffy, dictus comes Nicolaus, eoque similiter decedente, qui ex filiis annotati comitis Pauli in ordine senior fuerit, hoc modo et ordine etiam quoad nepotes isporum, in senio semper observato, quo usque hac linea duraverit, in dictae arcis nostrae Posoniensis possessione, ac tam supremi comitis, quam capitaneatus eiusdem arcis officii illi succedere possint, ac valeant, atque completis et e vivis sublatis omnibus ditorum comitum Pauli et Nicolai Pálffy liberis masculis legitimis praefata arx nostra Posoniensis ad nepotes eorum masculini sexus universos natu videlicet majores devolvatur & condescendat. Quorum parite Nepotibus ac Haeredibus & successoribus masculis universis e vita sublatis, tandem praedicta (arx nostra Posoniensis ad nostram & successorum nostrorum legitimorum videlicet Hungariae Regum collationem iterum redire ac devolvi debeat, vigore aliarum literarum nostrarum donationalium superinde uberius emanatorum iure perpetuo & irrevocabilter, ad sexum ut praemissum est Masculinum reliquerimus dederimus, donaverimus & contulerimus velimusque eosdem in Dominium ejusdem per nostrum & vestrum Homines legitime facere introduci.” – HHSTA. F. A. TRAUTTMANSDORFF – Korrespondenzakten Kt. 46.

¹⁷¹ „...jure perpetuo possidenda et tenenda reservata pro regibus Hungariae dictae Arcis Regiae Posoniensis proprietate ita conferuntur...nulla ejus Bona sine praescitu et consensu Reguum Hungariae impignorare aut abalienare sed illa semper integra, tectaque conservare debeant.” HHStA F.A. Pálffy Arma II. Lad. 1. Fasc. 1 Nr. 5B.

Bekettfalva, Szerdahely oppidum, Chéchénpathon, Lögerpaton, Benkepaton, Dióspaton, Homlokospaton, Fölszerpaton, Bergelpaton, Czottfalva, a Barom nevezetű allodium amely Dióspatonhoz tartozik, a Lögépatonhoz tartozó Falufölde, valamint a Nagy Födémes nevű oppidumhoz tartozó Hegysúr, Pinteksúr és Gencz nevű birtokok.¹⁷²

Miután a fentiek alapján egyértelmű, hogy a pozsonyi jószág mindenkor megtartja adományos mivoltát, és soha nem rendelkezhet szabadon róla a birtokosa, Pálffy Pál is mindössze megerősíti végrendeletében az adománylevelekben foglalt öröklési rendet: mégpedig úgy, hogy az ő halálát követően ifjabb Pálffy Miklós öröklí az említett tisztségeket és lép az adomány birtokába, majd az ő halálát követően Pálffy Pál nádor idősebb fiára, Pálffy János Antalra szállnak a tisztségek az adománnyal együtt.¹⁷³

Az uralkodó Pálffy Pál halálát követően személyesen rendeli el a megüresedett várkapitányi és főispáni tisztség betöltését nem „*ipso jure*” jelleggel szálltak át ezek. Ezt bizonyítják az egyes kinevezési oklevelek, amikor a tisztségekben a taxa lerovását követően egyenként erősítette meg a király az örökösöket, Ily módon ifjabb Pálffy Miklóst nevezte ki 1653. december 13-án, aki nem volt más, mint Pál legidősebb testvérének, Pálffy Istvánnak az elsőszülött fia, és egyben a legidősebb az egy sorban álló Pálffy férfi leszármazók közül.

Ugyancsak ezen a napon az uralkodó Pálffy Pál vagyonának kezelőjévé és gyermekeinek gyámjává törvényes koruk eléréséig, illetve Pálffy Terézia kiházásáig, a nádor özvegyét, Francisca Khuenint nevezte ki.¹⁷⁴

A kinevezési okirat körütekintően meghatározza a leendő főispán kötelezettségeit, jelesül: teljes körű jurisdictió-t kap, köteles a vármegyében élő rendeket szabadságukban és jogaikban megtartani, a vármegyei jövedelmeket a király és a kamara hasznára beszedni, és azoknak beszédését felügyelni. Mindezek mellett hűségesküje is köti az uralkodóhoz, és köteles az uralkodó akaratát közvetíteni a vármegye közönsége felé.¹⁷⁵

¹⁷²HHStA F.A. Pálffy Arma II. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 6B.

¹⁷³„*Posony vára hozzá tartozandó jószággal és Grófságot - várbéli kapitánysággal eggyütt, Istnben el niugott atyámnak adatot Donatio szerént, chak szintén két ághra szolgált ugymint Pálffy Miklós Eochem Uramra, és az en Eoregbik fiamra, azok holtok után Eo Feolsége Collatiojára devolváltatott volna, kire nézve jóllehet Pálffy Miklós Uram holta után magam ághára meg kerhettem volna, de az igaz atyafiui joakarattul s ő Kglméhez való szeretetemtől viseltetvén, mind az két ághra egyaránt kértém azért maradgyon az ő Feolsége által ki adatott Donatio szerént.*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc III. Nr. 21. Pálffy Pál nádor végrendelete. A fentiekhez hasonló példára bukkanunk Illésházy István nádor 1600. szeptember 16-i keltezésű végrendeletében is. Illésházy István javai esetében is azt látjuk, hogy egy eredetileg adományos jószág osztatlanul megtartásáról van szó, midőn a végrendeletében a vagyon egy kézben tartása végett elrendeli annak osztatlanul öröklődését. A tisztségekkel együtt járó adományok esetében viszont megismétli az adománylevélben meghatározott öröklési rendet. Egy másik oklevél arról is tájékoztat minket, hogy a végrendelet elkészítését megelőzően Illésházy István nádor privilégiumot nyert a királytól arra, hogy jószágairól szabadon rendelkezék. HHStA F.A. Pálffy Arma VIII. Lad. 4. Fasc. 1. Nr. 23d. A trencsényi és lykawai várkapitányi, illetve a trencsényi és lipői főispáni tisztség esetében viszont ugyanazt figyelhetjük meg, amit a Pálffyknál a pozsonyi adományra vonatkozóan. Illésházy István halálát követően, 1610. január 14-én Illésházy Gáspár II. Mátyás elé járul, hogy őt az uralkodó a Trencsény és Liptó vármegyei főispáni tisztségbe és az említett vármegyékhez tartozó Trencsény és Lykawa váraknak kapitányi tisztségébe is nevezze ki. Az uralkodó megteszi ezt oly módon, hogy meghatározza az említett tisztségeknek a leszállási rendjét, elsősorban Illésházy Gáspár férfi leszármazóira, majd azok kihalását követően ígéretet tesz arra, hogy az említett tisztségekbe az Illésházy-család tagjai közül fog egy arra alkalmas személyt kinevezni. Amit megtudunk az oklevélből és számunkra jelentőséggel bír, az az, hogy a trencsényi várba oly módon nyer jogot Illésházy Gáspár, hogy már ezt megelőzően is adományostársa („*condonarius*”) volt Illésházy Istvánnak. Ebben az esetben mindössze egy ténybeli megerősítés történik. HHStA F.A. Pálffy Arma VIII. Lad. 4. Fasc. 1. Nr. 23b.

¹⁷⁴HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 39.

¹⁷⁵„*...juramentum fidelitatis nobis servandae praestare, Iudicium et Iustitiam citra personarum respectum, in Jurisdictione sua omnibus ex aequo administrare, omnesque status et ordines, qui in praedicto comitatu Posoniensi sunt, in iuribus et libertatibus suis conservare debeat et teneatur, attendatque et invigilet, ut omnes et singuli proventus Camerae nostrae Regiae, de eodem Comitatu provenire debens, Nobis et ad eandem Cameram nostram fideliter administrentur, et quod mandata nostra Regia et ipse observet, et ab omnibus in eodem*

4.2.1.2.2 A vöröskői jószág

A Pálffyak másik legjelentősebb jószágga, amelyet még Pálffy Miklós szerzett a 16. század végén, a vöröskői jószág, amely mondhatni a család vagyoni alapját képezte, hiszen ez volt az első nagyobb szerzett birtokuk.

A vöröskői jószágról azért nem esik szó Pálffy Pál végrendeletében, mert az ősi jószágként van a család tulajdonában, ám mindenképpen itt kell tárgyalni, hiszen ha Pálffy Pál nem is rendelte a családi hitbizományhoz, atyja, Pálffy Miklós végrendeletében – mint az látni fogjuk – igen sajátos, majorátus szerinti öröklési rendet írt elő reá nézve. Eredetét tekintve ez adományon kívül szerzett és a király által utólag adományosként megerősített jószág volt, amelyet Pálffy Miklós, Pálffy Pál atyja vásárolt meg a Fugger családtól és kapott rá királyi beleegyezést II. Rudolftól. A vár eredetileg, a 16. század első harmadában, mint korábban már szó volt róla, a Thurzó család tulajdona volt, mert Thurzó Elek országbíró kapta adományba Mária királynétól, majd ezt követően eladta azt a Fugger családnak.

Amikor erdődi báró, Pálffy Miklós elvette feleségül Fugger Máriát, az apósától, Fugger Márktól 75.000 rajnai forintért megvette a vöröskői uradalom 7/10 részét, amely adásvételi szerződést 1583-ban Istvánffy Miklós helytartó is megerősített. Még ugyanebben az évben megvette Fugger Viktor Ágosttól 10.000 forint értékű tulajdonrészét, amelyet II. Rudolf is megerősített *királyi consensus* útján, majd 1585-ben Fugger Rajmundtól 2173 forintért az ő vöröskői osztályrészét is megszerezte. Ezt követően fokozatosan kivásárolta az összes Fugger családtagot a várból és a hozzá tartozó birtokokból, amelynek okiratait 1583. július 27-én átvette.

4.2.1.2.3 A bazini és a szentgyörgyi birtokok

A vörösköitől eltérő jogi természettel bíró jószágok a szentgyörgyi és bazini birtokok, melyek eredetüket tekintve zálogos természetűek. Ez a két jószág is a Pálffy család birtokában volt, és ezek öröklési rendjére nézve Pálffy Kata végrendelete tartalmazott rendelkezéseket.¹⁷⁶ Pálffy Kata végrendeletében kijelentette, hogy nem örökös jogú, hanem zálogbirtokosa volt mindössze a jószágoknak 326.000 forint erejéig, amelyre nézve meghagyta, hogy ha kiváltanák a zálogból, akkor az érte kapott pénzt szintén birtokszerzésre kell fordítani és akkor abban áll be a fent említett öröklési rend, azzal a feltétellel, hogy a birtokban lévő örökösök az ágostai evangélikus religiót nem háboríthatják.

Eredetileg a jószágokat ő maga és férje, Krusith János, egy 1575. január 9-én kiadott oklevél szerint zálogkölcson biztosítékként kapta meg 132.000 tallér és 70 krajcár fejében II. Miksától 6 évre, azzal, hogy azokat a szerződésben meghatározott ideig ők maguk, leányuk, Helén és annak mindennemű örökösei szabadon birtokolják. A birtokba mindhármukat még abban az évben – az esztergomi káptalan kanonokjának, Kutassy Jánosnak és Magyarbéli Bossnyak András királyi embernek a jelenlétében – be is vezették.¹⁷⁷ 1606-ban a zálogot megújították az ő és második férje, Illésházy István életére szólóan, azzal a kikötéssel, hogy bárkinek részére rendelkezhet róla halála esetére, akik további 10 esztendőn keresztül bírják még a két birtokot a hozzájuk tartozó összes jószággal együtt. Ezért a felek összesen 250.000 magyar forintot adtak kölcsön az uralkodónak. Az uralkodó arra is felhatalmazza őket, hogy

Comitatu existentibus, observari faciat.” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 38 illetve Arma IV. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 40

¹⁷⁶A végrendelet teljes szövegét lásd a Függelékben.

¹⁷⁷HHStA F.A. Pálffy Arma III. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 9.

további 8.000 forint értékig a szükséges javításokat elvégeztessék, és ezt az összeget is számolják hozzá az általa törlesztendő kölcsönhöz.¹⁷⁸

Egy 1609. február 17-i keltezésű oklevél szerint a kölcsönösszeg már a Pálffy Kata végrendeletében említett 326.000 forintra emelkedik, hiszen az uralkodó 275.000 forintért zálogosította el az említett Bazint és Szent Györgyöt, további 10.000 forintot tettek le az uralkodó kezéhez a szentgyörgyi és bazini lakosok, 8.000 forint volt a javítási költség, amely még ugyanennyivel emelkedett időközben, és még korábban további 25.000 forinttal tartozott az uralkodó Krusith Jánosnak, Pálffy Kata első férjének.¹⁷⁹ A kölcsönösszeg növekedéséért cserébe a zálog időtartama 10 évről 20 évre emelkedett az örökösök javára.¹⁸⁰ Pálffy Kata a végrendeletében azt is kérte, hogy amennyiben az ő életében nem kerül sor a fent említett jószágokkal kapcsolatos jogi kérdések tisztázására, akkor az említett örökösök tartsák azt szem előtt és járjanak közbe a királynál.

Több oklevél is fennmaradt arról, hogy a végrendeletben megjelölt örökösök, azaz Pálffy Miklós fiai, István, János és Pál később újra zálogba kapták az uralkodótól a jószágokat 200.000 magyar forint ellenében. II. Ferdinándnak 1625. december 12-én kiadott oklevele szerint a 200.000 magyar forintot részben pénzben, részben a fiscusra visszaháramló cseh- és morvaországi javak átadásával kívánják megfizetni, cserébe az uralkodó a jószágok feletti teljes jogot átengedi a Pálffy testvéreknek, ám kinyilvánítja tulajdonjogának (azaz dologi jogának) fenntartását is. Az összeget az uralkodó számára a következőképpen kívánták teljesíteni: annak jövedelmeiből eddig az uralkodó a magyar kamara által adóként 5%-ot, azaz 10.000 magyar forintot élvezett, azonban erről az összegről lemond a Pálffyak javára, az ezen felüli maradékot azonban számolják bele a 200.000 forint tőke összeg törlesztésébe. A Pálffyak pedig a jószágok jövedelméről adjanak igazolást.¹⁸¹

Egy évvel később, április 24-én II. Ferdinánd kiadott egy oklevelet, amelynek elmondása szerint Pálffy István az uralkodóhoz folyamodott, hogy a részéről megígért összeget, a családjának pénzügyi nehézségei miatt, további hat évig kívánja törleszteni, így a határidő meghosszabbítása ellenében ráigér a 200.000 forinton felül még 60.000 rajnai forintot, 3.000 hordó jó magyar bort és 300 pozsonyi mérő búzát.¹⁸² 1635-ben tovább 50.000 rajnai forinttal nő az uralkodó tartozása.¹⁸³

Az 1649. január 17-én kiadott oklevélből kiderül, hogy ifjabb Pálffy Miklós a bazini várat és birtokokat minden tartozékával 35.000 rajnai forint és 60 krajcár hitbér fejében feleségének birtokába adja, azzal, hogy ha özvegységre jutván úgy dönt, hogy férje nevétől megválik, tartozik a jószágot az örökösök számára az említett összeg ellenében visszabocsátani.¹⁸⁴

4.2.1.2.4 A borostyánkői vagy stomffai jószág

Hasonlóan a szentgyörgyi és bazini jószágokhoz, a borostyánkői, azaz stompfai jószág is először zálogbirtokként kerül a Pálffyakhoz. Megszerzése Pálffy Pál atyjának, Pálffy Miklósnak a nevéhez köthető, aki Vöröskő vára mellett Borostyánkőt (*Peilenstein*) a hozzá tartozó Stompfa oppidummal és egyéb tartozékokkal együtt először zálogba, majd azt követően *„tulajdonba”* kapta.

¹⁷⁸HHStA F.A. Pálffy Arma III. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 14a A zálogkölcsön szerződésről szóló oklevelek teljes szövegét lásd a Függelékben.

¹⁷⁹Ugyanis 1575. január 29-i oklevele szerint II. Miksa elzálogosította Bazint és Szent Györgyöt Krusith Jánosnak és örököseinek 132.000 tallérért. HHStA F.A. Pálffy Arma III. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 8.

¹⁸⁰HHStA F.A. Pálffy Arma III. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 15.a

¹⁸¹HHStA F.A. Pálffy Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 9B

¹⁸²HHStA F.A. Pálffy Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 12B, 13B, 14B, 15B.

¹⁸³HHStA F.A. Pálffy Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 18B.

¹⁸⁴HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 2. Nr. 4.

Borostyánkő vára eredetileg Salmis et Newburg Gyula birtokában volt. A várat – a hozzá tartozó birtokokkal és a borból származó tizeddel – 1583. augusztus 6-án II. Rudolf zálogosította el neki 80.000 tallér fejében 8 évre. A birtokot az uralkodó kiterjesztette Salmis et Newburg Gyula mindennemű leszármazójára,¹⁸⁵ viszont fenntartotta a jószágon a saját dologi jogát, és megtiltotta a zálogbirtokosnak és örököseinek, hogy azt bárkinek elidegeníthessék. Az uralkodó kötelezte magát arra, hogy 8 év elteltével visszaadja a 80.000 forintot, a vár birtokosai, a gróf vagy örökösei, pedig kötelesek azt az uralkodó birtokába visszabocsátani.¹⁸⁶ Erről a szerződés lejártát megelőző harmadik hónapban figyelmeztetni kell a vár és a hozzá tartozó jószágok zálogbirtokosait, akik kötelesek az átvételkori inventarium alapján mindent visszaadni.

1592. július 31-én Fejérvári István nyitrai püspök és Zalai főispán jelenlétében erdődi Pálffy Miklós 84.156 forintnyi összeget fizetett meg Salmis et Newburg Gyulának ezzel mintegy megvéve az uralkodóval szembeni kölcsön követelési jogát tőle.¹⁸⁷ Ezt követően, egy 1592. április 16-i oklevél tanúsága szerint, 1592. április 30-ától kezdődően a borostyánkői jószágot Pálffy Miklós harminc esztendőre zálogbirtokba kapta, ennek fejében 10.000 forintot az uralkodónak átadott azzal a kikötéssel, hogy Pálffy Miklós vagy az ő örökösei az említett „*harminc esztendő elteltét követően a várat visszaadni és átengedni nem tartoznak.*”¹⁸⁸

Itt már nem pusztán királyi beleegyezésről beszélhetünk, hanem tulajdonba adásról, hiszen a király több jogot engedett a birtok felett a Pálffyknak, mint amennyivel a birtokban lévő jogelőd rendelkezett, hiszen a harminc év lejártát követően a jószág a család szabad tulajdonává vált. Itt indokolt a szabad tulajdon kifejezés használata, ugyanis az uralkodó semmilyen jogot nem tart fenn magának a birtokokban.

A vár nem sokáig maradt Pálffy Miklós birtokában, hiszen egy 1592. augusztus 4-i oklevél tanúsága szerint 10.000 forint ellenében zálogkölcsönbe adta sógorának, Illésházy Istvánnak és feleségének Pálffy Katalinnak kilenc esztendőre, azzal, hogy a szerződés lejártát követően

¹⁸⁵ „...praelibatum comitem Julianum ipsiusque haeredes et posteritates utriusque sexus universis in eo assecurandum clementer duxerimus.” HHSTA F.A. Pálffy Arma VI. Lad. 1. Fasc.1. Nr. 2A.

¹⁸⁶ „Et arcem cum suis pertinentiis nobis haeredibusque et successoribus nostris cedere sint obligati donec ac suprascriptis summis priore nimirum sexaginta millium et illorum viginti millium noviter numeratorum quae simul octuaginta mille talleros constituunt.” ...”Sique memoratam octuaginta millium florenorum summam finito octennio Comiti Julio haeredibus legatariisque suis et bonae fidei possessoribus restituere, ac Arcem Borostiankeő redimere voluerimus...” HHSTA F.A. Pálffy Arma VI. Lad. 1. Fasc.1. Nr. 2A.

¹⁸⁷ Az összeg úgy jött ki, hogy Pálffy Miklós megfizette az említett 80.000 forintot és még további 2556 forintot az épületért és egyéb költségekért, valamint a kastélyhoz tartozó Gaier nevű birtokért további 1.000, a Dévény mellett lévő négy szőlőért, valamint a Stompfán lévő két szőlőért és ültetvényért még 600 forintot), amennyiért az uralkodó Borostyánkőt Stompfával és a hozzá tartozó birtokokkal elzálogosította Salmis et Newburg Gyulának, megfizette a grófnak, mégpedig a következő felosztás szerint: 34.390 forintot a szokásos jó pénzben, 17.000 forintnak megfelelő 10.000 aranyforintot, 33.156 forintot kötelezvényben és szokásos pénzben, 600 forintot pedig a borból származó jövedelemből. Ez összesen 84.146 forintot tesz ki és még 10 forintra marad adós a Pálffy Miklós a király felé. „...apud manus Spectabilis ac Magnifici Domini Julii Comitis a Salmis et Neuburg ad oenum, Aulae Imperialis praefatae Sacrae Caesareae et Regiae Majestatis Consilarii titulo inscriptionim hactenus habebat, praefato domino Julio comiti integre et sine quovis defectu coram nobis deposuit, pro aedificiis in per eius pertinentiis factis florenos bis mille quingentos et quinquaginta sex numeravit, pro domo vero et curia in possessione Gaier in pertinentiis dicti castri existente habita, florenos Hungaricales mille et pro quibusdam quatuor vineis in promonthorio oppidi Devin et duabus vineis in promonthorio dicti oppidi Stompfa adiacentibusque et plantatis florenos Hungaricales sexingentos exsolvit, quae quidem summa in toto florenos Hungaricales octuaginta quatuor millia centum et quinquaginta sex constituit cuique quidem summae pars ut puta florenique triginta quatuor mille trecentis et nonaginta in taleris bonae monetae, pars vero utpote sedecim millia in aureis decem millibusque auri veri et iusti ponderis, residua vero pars nempe florenorum triginta tria millia centum et quinquaginta sex in parva alba et usuali moneta per eundem Dominum Nicolaum Pálffy esset deposita.” HHSTA F.A. Pálffy Arma VI. Lad. 1. Fasc.1. Nr. 2A.

¹⁸⁸ „post elapsos illos tredecim annos memoratam arcem resignare et cedere non tenebunt” HHSTA F.A. Pálffy Arma VI. Lad. 1. Fasc.1. Nr. 2B. 3B.

tartozik a 10.000 forintot visszafizetni és ezzel a jószágot kiváltani.¹⁸⁹ Pálffy Miklós a végrendeletében meghagyta a feleségének, Fugger Máriának, hogy az Illésházy Istvánnál zálogban lévő Stompfai birtokot a vöröskői jószág jövedelméből váltsa vissza és a gyermekeiknek adja át.¹⁹⁰

1603. július 7-én II. Rudolf egy adománylevelében Pálffy Miklós eddigi érdemeire tekintettel ismételtelen lemond Borostyánkőről és a hozzá tartozó összes jószágról, „*minden királyi jogával együtt, amely neki a borostyánkői és a hozzá tartozó többi jószágban van*”¹⁹¹ Pálffy Miklós özvegye, Fugger Mária és gyermekei, István, János, Pál és Miklós, valamint Katalin, Magdolna és Zsófia és az ő mindennemű örökösök számára további 180.000 forint ellenében. Ez tulajdonképpen egy adásvételi szerződés, amely az oklevélből ki is derül, hiszen a *dedimus, vendidimus et contulimos*” ígéret használja az uralkodó és emellett szabad végrendelezési jogot ad a jószágra nézve.¹⁹² Arra az esetre, ha a Pálffyaknak mindkét ága kihalna, az uralkodó felhatalmazza őket, hogy bárki számára szabadon rendelkezessenek róla.¹⁹³ Végző soron a jószágok az uralkodóra, mint szükségképpen örökösre szállnak csak majd vissza, eltérő rendelkezés hiányában.

1603. november 3-án Fugger Mária reverzálist ad arról, hogy Borostyánkőrt minden tartozékával együtt a fiainak és azok örökösökének átadja,¹⁹⁴ akiket a jószágba be is vezetnek,¹⁹⁵ majd ezt követően az 1619-ben július 19-i osztályos egyezség értelmében Borostyánkőrt a tartozékaival együtt Pálffy Pál kapja meg, azzal a feltétellel, hogy a család abban lévő, 82.000 forintot kitevő adósságát ő fizesse meg.¹⁹⁶

4.2.1.2.5 A detrekői, marcheggi, bajmóczi és pozsonyváraljai birtokok

A Pálffyak hitbizományaihoz a fenti birtokokon túl, még hozzátartoztak a detrekői, marcheggi, bajmóczi jószágok és a pozsonyváraljai birtokok.

Egy 1634. február 13-án kelt oklevélből, amelyben II. Ferdinánd felszólította a pozsonyi káptalant, hogy Pálffy Pált vezesse be minden, a detrekői várhoz¹⁹⁷ tartozó jószágba, kiderül, hogy korábban, egy 1622. január 7-én kiadott oklevél szerint, Pálffy Pál azt már korábban zálogbirtokként bírta 130.000 rajnai forint pénzkölcsön biztosítékaként. Ebből az oklevélből

¹⁸⁹HHSTA F.A. Pálffy Arma VI. Lad. 1. Fasc.1. Nr. 4B.

¹⁹⁰„*Arx Stompffa quam nos iidem Nicolao Pálffy titulo pignoris dedimus, eodem titulo pignoris apud manus Magnifici Stephani Illésházy habeatur committeret út ex proventibus dictae Arcis Weöreöskew summa et pecuniae pro qua oppignorata est, interea donec tempus oppignorationis complebitur diligenter conquiratur et adveniente termino redemptionis pro liberis suis redimatur.*” HHSTA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 3. Nr. 4.

¹⁹¹„*simul cum omne jure nostro Regio si quo din praescripta arx nostra Stomff alias Peilenstein vocata suisque pertinentiis etiam aliter qualitercunque haberemus*”HHSTA F.A. Pálffy Arma VI. Lad. 1. Fasc.1. Nr. 7B.

¹⁹²„*nekik a vár és tartozékai felett szabad végrendelezési jogot biztosítunk.*” - „*ipsis liberam quoque super hac Arce et eius pertinentiis testandi facultatem fecimus.*”HHSTA F.A. Pálffy Arma VI. Lad. 1. Fasc.1. Nr. 7B.

¹⁹³„*casu vero quo in futurum isti suprascripti Donatarii eorundemque haeredes et posteritates utriusque sexus universis omnino deficere deberent liberum quoque eis permittimus et concedimos talem testamentariam dispositionem etiam ad externos et alienos quospiam successores, qui illis placuerint extendere...*” HHSTA F.A. Pálffy Arma VI. Lad. 1. Fasc.1. Nr. 7B.

¹⁹⁴HHSTA F.A. Pálffy Arma VI. Lad. 1. Fasc.1. Nr. 10B.

¹⁹⁵HHSTA F.A. Pálffy Arma VI. Lad. 1. Fasc.1. Nr. 11B.

¹⁹⁶„*ita tamen et ea cum expressa conditione ut omnia illa debita ad octuaginta duo florenorum Hungaricalium millia sese extendentia Creditoribus persolvere, eosdemque quoad plenum contentare debeat.*” HHStA F.A. Pálffy Arma II. Lad. 21. Cap. 2. Fasc. 1. Nr. 1.

¹⁹⁷Detrekő várát korábban 22.187,5 rajnai forint ellenében I. Ferdinánd Serédy Gáspárnak zálogosította el, akinek örökösétől, Serédy Györgytől Borostyánkő várával együtt gróf Nicolaus Salmis et Newburg 27.187,5 forint ellenében kiváltja, amelyből az adósságon felül maradó 5.000 forint összegért I. Ferdinánd azt Nicolaus Salmis et Newburgnak és örökösökének zálogbirtokként rendelkezésére bocsátja visszaadás terhe alatt. Miután Nicolaus Salmis et Newburg nem tud fizetni, 27.187,5 forint kölcsön ellenében 15 évre zálogba adja az említett Detrekő várát a Fuggereknek azzal, hogy amikor 15 év elteltével a kölcsönt visszafizeti, azok tartoznak a várát neki visszaadni. A király a tranzakcióhoz beleegyezését adja. HHStA, KOS 1553. IV. 28.

kiderül, hogy a Pozsony vármegyében lévő Detrekő várát a hozzá tartozó összes birtokkal és birtokjoggal 130.000 rajnai forint ellenében korábban már elzálogosította a Pálffyknak azzal a feltétellel, hogy Pálffy Pál legyen annak békés birtokában, fizessen 55.000 rajnai forintot készpénzben, a gabonatiszt kezeihez pedig teljesítsen ezer zsák gabonát pozsonyi mérő szerint, mely alapján egy zsák 30 rajnai forintnak számolandó el. Az eltelt időszakban Pálffy Pál a detrekői jószágban javításokat eszközölt, így további 30.000 rajnai forint illette meg.

Az uralkodó 1634-ben ahelyett, hogy kiváltotta volna az említett jószágokat a zálogból, adományba adta neki Detrekő várát minden hozzá tartozó birtokkal, jelesül: Szent Péter, Szent Miklós, Povkragie, Szolochnicza, Raarbocz, Konyha, Pernek, Almás, Malaczka, Kiriczpólcz, Jakabffalva, Magyarffalu, Diernburgh és Istvánffalva nevű birtokokkal együtt, amelyek már régtől fogva Detrekőhöz tartoztak. Ezzel együtt adja továbbá a Csütörtök nevű faluban lévő teljes birtokrészt. Mindezt adta Pálffy Pálnak az abban lévő királyi jogával együtt, örökre és visszavonhatatlanul,¹⁹⁸ úgy, hogy Pálffy Pál arról mindennemű örökösei részére szabadon rendelkezhet, azok nem léteben pedig bármilyen nemű személyeknek hagyományozhatja.¹⁹⁹

II. Ferdinánd felszólította a pozsonyi káptalant, hogy küldje ki hiteles tanúbizonyosággént emberét, együtt Várkonyi Leonárd Amádé alnádor, Bekettfalvi Móricz, Wolfgang Egyed alországbíróval és pozsonyi alispánnal, Spáczay Márton, Baranyai Tamás és Lippay Gáspár királyi táblai ítélőmesterekkel, Kemendy Ferenc és Godóczy Márton királyi táblai ülnökökkel, mint királyi emberekkel, hogy a beiktatást a szomszédok és határosok jelenlétében foganosítsák. Ha a beiktatásnál lennének ellentmondók, akkor őket a királyi tábla személyes jelenlétére idézik, hogy ellentmondásuknak okát adják. Ezen oklevél alapján 1634. október 3-án be is vezették Pálffy Pált a detrekői jószágba. Ugyancsak 1634. február 13-án kelt az az adománylevél is,²⁰⁰ amelyben az uralkodó Pálffy Pált Detrekőben és a hozzá tartozó birtokokban megerősítette a következő módon: „*Pálffy Pál grófnak, az ő mindennemű örököseinek és leszármazóinak, szabad rendelkezési joggal, örökre és visszavonhatatlanul adjuk, adományozzuk és átengedjük.*” [„...*saepedicto comiti Paulo Pálffy cum libera disponendi facultate, ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis et in casu non extans suorum legitimorum liberorum etiam legatariis suis similiter utriusque sexus universis vigore aliarum literarum nostrarum Donationalium superinde emanatarum ad adsumpta evictione jure perpetuo et irrevocabiliter dedimus, donaverimus et contulerimus.*”].²⁰¹

Többletinformációként kiderül az oklevélből, hogy az uralkodó a maga és a királyi kincstár nevében megígérte, hogy saját hatalmánál fogva, saját költségén Pálffy Pált, örököseit és mindazokat, akiknek ő a jószágot juttatja, megvédi. Ezen felül Pálffy Pált és örököseit innentől kezdve megilleti Detrekő örökös grófi címe és az ezzel járó minden előjog.²⁰² Ezt követően Pálffy Pál 1621-ben különböző pénzügyi nehézségei okán a testvérétől, Pálffy Istvántól és annak feleségétől, Puchaimb Éva Zsuzsannától Marchegg megvétele végett

¹⁹⁸ „...*totum quoque et omne Jus nostrum Regium, quod in eadem Arce Detrekő, et ad illam pertinentibus jamque specificatis possessionibus habemque simul...*” HHSa, KOS 1634. II. 13.¹ Az oklevél teljes szövegét lásd a Függelékben.

¹⁹⁹ HHSa, KOS 1634. II. 13.¹

²⁰⁰ Ennek az okiratnak ugyanaz a hivatkozási jelzete a bécsi levéltárban, ezért megkülönböztető indexszel láttam el.

²⁰¹ „*Comitis Pauli Pálffy, ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, cum libera disponendi facultate, Jure perpetuo et irrevocabiliter dedimus, donavimus et contulimus.*” HHSa, KOS 1634. II. 13.²

²⁰² „...*Comites perpetuos de Detrekő germanis Graffen von Plossenstein, dicere, nominare, intitulare et scribere valeant, atque ab omnibusque et singulis illis privilegiis, honoribus, gratiis, praerogativis, indultis et libertatibus, quibus caeteri praefati Regni nostri Hungariae, aliorumque Regnorum et Provinciarum atque partium eiusdem Sacrae Coronae subjectarum, liberi, creati et perpetui Comites, de jure vel antiquae consuetudine, aut alias qualitercunque usi sunt...*” HHSa, KOS 1634. II. 13.²

39.510 rajnai forintot vesz fel kölcsönként, amelynek lejártáig, 1625. május 30-ig az említett marcheggi kastélyt a fent említett személyeknek és örökösöknek jelzálogba adja. Miután a későbbi oklevelekből kiderül, hogy a továbbiakban Pálffy Pál ezekről a jószágokról rendelkezik, feleségének zálogba adja, illetve végrendeletében arra hitbizományt alapít, valószínű, hogy az említett adósságot megfizette testvérének és feleségének és a zálogbirtokot tehermentesítette.²⁰³

Egy másik oklevélből kiderül, hogy a Pálffy Pál bírta még halálát megelőzően Bajmóc várát is, hiszen halálát megelőzően két nappal Pálffy Pál nádor szerződést kötött feleségével, Francisca Khueninnel, melyben 40.000 rajnai forint ellenében zálogbirtokba adta neki a bajmóczi és detrekői várat, a marcheggi és a penczendorffi nemesi kúriát Oroszy György személynek színe előtt, Pozsonyban. A nádor a sürgős és elkerülhetetlen szükség okán, hogy Borostyánkő várát megjavíttassa és felújíttassa, és a vár alatt elhelyezkedő kastélyt felépíttesse, vette fel kölcsönként a 400.000, egyenként 100 dénárnak vagy 60 krajcárnak megfelelő magyar forintot feleségétől,²⁰⁴ amelynek biztosítékeként az ő maga által szerzett, Nyitrában fekvő bajmóczi és a Pozsonyban fekvő detrekői várát, valamint az Ausztriában elhelyezkedő marcheggi és genczendorffi kúriáit minden tartozékukkal együtt, 350.000 forint értékben és jelen esetben a maradékokból további 50.000 forint ellenében felesége kezeihez bocsátotta.²⁰⁵

Ha bárki a feleségét a békés birtoklásban megzavarja, vagy a birtokokból őt kiveti, akkor a magyarországi jószágok esetében egy ítélmester, az ausztriaiak esetében egy ott illetékes bíró előtt jogorvoslattal élhet annak visszaszerzése érdekében. Ha Pálffy Pál felesége meghal, örökösei és hagyományosai, a fiági leszármazók és azok egyéb leszármazói, az ily módon

²⁰³Annak ellenére, hogy hazai jogunkban a kézizálog volt általánosan elterjedt, elmondható az is, hogy a betáblázásnak a nyomait már fel lehet fedezni, amelynek az a lényege, hogy a kölcsön lejártának határnapjáig a birtok az adósnál maradt, majd nem fizetés esetén a hitelező jogosult lett az ingatlant birtokába venni.) vö. Ágoston, 1905, p. 46 Ez tulajdonképpen nem más, mint egy jelzáloggal megerősített kölcsönszerződés, amely az akkori magyar jogban egyes álláspontok szerint még ismeretlen fogalomnak számított. Ezt alátámasztja az is, hogy a korábbi oklevelekben kizárólagos jelleggel használt „*pignus*”, „*impignorare*” kifejezések helyett itt a „*hypotheca*” kifejezés fordul elő: „*a marcheggi kastélyt az előbb említett Pálffy István úrnak és feleségének, Éva Zsuzsanna úrnőnek és az ő mindennemű örökösöknek és leszármazóiknak, hagyományosaiknak és engedményeseiknek, minden néven nevezett tartozékaikkal, amelyek ugyanehhez a kastélyhoz és jószághoz jogilag és régtől fogva hozzátartoznak, különösen kötelezi és jelzálogba átengedi.*” („*Castrum Marchegg antelato Domino Stephano Pálffy conthoralique ejusdem Dominae Evae Susannae ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, legatariis ac cessionariis eorundem, cum eiusdem pertinentiis quovis nominis vocabulo vocitatis ad idem Castrum et bona ejusdem de jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, specialiter duxerat obligans et hypothecans.*”) HHStA, KOS 1682. III. 2. A szerződés lejártát követően azonban Pálffy Pál nem tudott teljesíteni, sőt adóssága további 11.823 rajnai forinttal növekedett, így összesen 51.233 rajnai forintot tett ki, amelyre nézve újabb szerződést kötött, azzal a kötelezettségvállalással, hogy ő maga vagy felesége 1626. június 26-ig tartoznak megfizetni ezt az adósságot Pálffy Istvánnak és feleségének. Amennyiben erre nem kerülne sor, Pálffy István a szerződés lejártát követően egy ítélmester közreműködésével nemcsak Marchegget, de Detrekő várát is minden tartozékával együtt elfoglalhatja, hogy bírja és hasznait szedje, mindaddig, míg az adósságot abból vissza nem törleszti. Addig vele szemben sem ellentmondásnak, sem idézésnek, sem visszaüzésnek, sem semmilyen más jogorvoslatnak nincs helye, mely őt a birtoklásban megakadályozná. HHStA, KOS 1682. III. 2. Hasonlóképpen jelzálogra utal az is, hogy Pálffy István és örökösei csak a szerződés lejártát követően foglalhatják el Detrekő várát a hozzá tartozó birtokokkal együtt, arra az esetre, ha Pálffy Pál a tartozását egy év múltán nem teljesíti.

²⁰⁴HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 2. Nr.1.

²⁰⁵„...*Arcis suas Bajmóc in Nitriens, Detrekő in Psoniens praefatis comitatibus, Marchek, ac Curiam Nostram Genczendorff nuncupatam in Austriam sitas, et propria industria, laborisque dicti comitis Palatini acquisitas, una cum universis earundem civitatibus, oppidis, villis, pagis, possessionibus, praediis, allodiis cunctibusque aliis pertinentiis et utilitatibus quovis nominis vocabulo vocitatis ad easdem Arcem et Curiam Nostram de jure et ab antiquo spectans et pertinere debens, sub suis variis motis et antiquis limitatibus existentis in summa trecentorum quinquaginta millium et in praescriptis casibus ex residuis quinquaginta millibus florenis hungaricis adiacenda summa, praefati dominae consorti suae.....inscripsisset, obligasset et obstringisset...*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad.9. Fasc. 2. Nr. 1.

zálogba adott jószágokat a tartozékaikkal együtt az említett bírók segítségével elfoglalhatják, és az említett 350.000 magyar forint és a tovább 50.000 forint összeg erejéig zálog címén bírhatják.²⁰⁶ Francisca Khuenin a szerződésben megígérte, hogy az említett 400.000 magyar forint tartozásból 350.000 forint értéket a fiági leszármazóik, János Antal és János Károly, valamint az ő férfi leszármazóik számára (kivéve, ha azok közül valamelyik rangjához nem illő házasságot köt, vagy a római katolikus vallást elhagyja) megőrizz, azzal a kikötéssel, hogy egyikük fiágának kihalása esetére a túlélőnek a fiága örököl. Ha mindkét leszármazó fiága kihál, akkor felesége szabadon rendelkezhet az említett 350.000 forintról. A 400.000 forintból fennmaradó 50.000 forintot a leányuknak, Teréziának adja ki hozomány, hitbérkötelezés és egyéb jogcímen,²⁰⁷ amelynek feléről, azaz 25.000 forintról Terézia, amennyiben leszármazók hiányában hunyna el, szabadon rendelkezhet, a másik felét azonban köteles testvérei, a már említett János Antal és János Károly, valamint leszármazóik kezéhez visszabocsátani. Ha Terézia úgy dönt, hogy apáca életet kíván élni, akkor 10.000 magyar forinttal elégedjen meg, a maradék 40.000 forint pedig szálljon Pálffy Pál fiaira, János Antalra és János Károlyra és az ő férfi leszármazóikra.

Egy 1647. június 15-i keltezésű oklevél tartalma szerint a hitbizományhoz tartozó pozsonyváraljai birtokot Pálffy Pál adásvétel útján szerezte, amelynek alsó részét – amelyre házat is építtetett – az ő kegyéből apácák birtokoltak. III. Ferdinándtól ezt követően adományba kapta a pozsonyváraljai birtok összes adójövedelmét és egyéb bevételét, azzal, hogy a király lemondott a birtokban meglévő összes dologi jogáról Pálffy Pál és örökösei számára és a nemesi kúriákra jellemző szabadsággal ruházta azt fel. Ez lett Pálffy Pál központi rezidenciája életének hátralévő részében, és 1653-ban kelt végrendeletében királyi engedéllyel hitbizományt is alapított rá.²⁰⁸

4.2.1.2.6 A dévényi jószágok

A szintén a hitbizományhoz rendelt dévényi jószág ajándékozással vegyes adásvétel útján került a Pálffyak birtokába. Egy 1602. július 23-án kiadott oklevél szerint a korábban elhunyt erdődi Pálffy Miklós felesége, Fugger Mária és gyermekeik, Pálffy István, János, Pál és Miklós, valamint Katalin, Mária Magdolna és Margit megjelentek II. Rudolf színe előtt, hogy az uralkodó erősítse meg és írja át azt az ajándékozási szerződést, amit erdődi Pálffy Miklós és Báthori István országbíró kötöttek a dévényi vár területén fekvő négy szőlőre 1600. január 17-én.²⁰⁹

A szerződés nevesíti, hogy ezek közül három egymás szomszédságában fekszik, kettő Pfangh területén, Antonius és Georgius Langh szőlőinek szomszédságában, a harmadikat Czolpannak nevezik, a negyedik pedig Christophorus Wisspacher szőlőjével határos, és a dévényi szőlőhegyhez tartozik mind a négy. A szőlőket – minden kilenced joggal és hegyvámval és minden néven nevezett rendes és rendkívüli adóval és taxával, ajándékokkal, terhekkal és szolgálatokkal együtt – Báthori István erdődi Pálffy Miklósnak és az ő

²⁰⁶ „...dicta vero Comitissa ex haec luci sublata, successoriis et legatarii ejusdem praeattactas dicti comitis Arcis et Curiam Nobilitarem abligatas, cum praeattactis universis earum pertinentiis, modo praemisso cunctis juridicis remediis abscissis per unum ex Magistris Prothonotariis in praemisso casu defectus seminis masculinis liberorum dictorum fatentius ex propriis uti praemissum est eorum lumbis pereatorum adiicenda pro sibi ipsis occupari facere possint et valeant, usque ad plenariam praeattactae trecentorum quinquaginta millium et in casu infrascripto adiicenda summae persolutionem titulo pignoris possidendas..” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad.9. Fasc. 2. Nr. 1

²⁰⁷ „...in dotim, resque paraphernalio et alias universas ejusdem praetensionis....” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad.9. Fasc. 2. Nr. 1

²⁰⁸ Az adománylevél 1764-es átírata megtalálható HHStA. F.A. TRAUTTMANSDORFF Kt. 46. jelzet alatt, valamint eredetiben HHStA, KOS 1647. VI. 15.

²⁰⁹ HHStA, KOS 1602. VII. 23.

mindennemű leszármazóinak ajándékozta, azzal, hogy azokról élők között és halál esetére bármikor szabadon rendelkezhetett.²¹⁰ Ezért fordultak Pálffy Miklós leszármazói II. Rudolphhoz, hogy királyi beleegyezését adja az ajándékozási szerződéshez és az említett szülőikben erősítse meg a szabad rendelkezési jogát a szerző félnek.²¹¹

A dévényi vár a Keglevich családtól került a Pálffyak tulajdonába, akik az uralkodótól szerezték azt először zálogbirtokként, majd vegyes adományként. Egy 1625. december 2-i, II. Ferdinánd által kiadott oklevél leírja a dévényi jószág megszerzésének menetét. Az oklevél annak okán készült, hogy II. Ferdinánd 10.000 magyar forintot juttatott Keglevich Ferencnek és nőtestvérének, monyorókeréki Erdődy Zsigmondné Keglevich Anna Máriának kárpótlásként, megtérítve nekik azt, hogy a Bethlen féle lázongás idején a császári hadsereget a dévényi várba és birtokokba beszállásolták és elegendő mennyiségű borral és gabonával ellátták. A 10.000 forintnyi összeget az uralkodó hozzászámolta ahhoz a 69.000 magyar forint kölcsönhöz, amelyért Dévény várát a hozzátartozó birtokokkal együtt Keglevich János, az említett Keglevich Ferenc és Keglevich Anna Mária atyja zálogkölcsönbe kapta 1609. február 28-án. Ezzel együtt II. Ferdinánd megígérte, hogy ha ő maga, vagy az utána következő magyar királyok a dévényi várat a hozzá tartozó jószágokkal együtt eladnák, akkor a 79.000 forintot a Keglevicheknek tartoznak kifizetni, illetve amennyiben ezt az összeget nem tudják kifizetni, akkor hasonló értékkel és tulajdonsággal bíró jószágot tartoznak nekik adni. Addig is, ők maguk és örökösök maradjanak meg a vár békés birtokában, amelyben az uralkodó őket saját hatalmánál fogva, költségei árán is tartozik megvédeni.²¹²

1654. február 2-án a zágrábi káptalan írásba foglalta Keglevich Ferenc örökvallását, amelyet azt megelőzően a Varasd vármegyében lévő Crapina várában testi gyengesége okán szóban tett két kanonok, Millich György és Jantolkovich János jelenlétében, akik azt eskü alatt szóról szóra bevallották. Az örökvallás tartalma szerint, Keglevich Ferenc azért, mert Pálffy Pál őt egyszer a törvény előtt megvédte, a dévényi várat és birtokot, együtt Dévény és Rechie városával, a Sinbergh nevű prédiummal, az Újfalui, vagy másnéven Horvátújfalui és Hideghkutt birtokokkal Pozsony vármegyében, Laytával vagy Laitendorffal Moson vármegyében, illetve Köbelkuttal, Batthorközyvel és Kisujjfaluval Esztergom vármegyében és azoknak minden tartozékával, amelyek már régtől fogva a dévényi várhoz tartoznak, Pálffy Pál fiai és örökösök, János Antal és János Károly számára hálából, Pálffy Pál végrendeletének tartalma szerint átengedi. Adja ezt úgy, hogy először abban Pálffy Pál fimaradékai és annak fiú leszármazói örökölnék, majd azoknak kihalása esetére leánya, Terézia és a tőle származó mindennemű örökösök. Ezért Francisca Khuenin, Pálffy Pál özvegye a fent említett kanonokok és Sigray János jószágfelügyelő révén Keglevich Ferencnek 77.500 magyar forintot fizetett. Keglevich Ferenc saját örökösök nevében is lemondott a dévényi jószágokról,²¹³ és egyben a dévényi várral együtt annak minden hadi felszerelését is átadta Pálffy Pál örökösök számára.

²¹⁰ „...temporum in successu quibuscunque voluerint omni eo jure ac eisdem exemptione et libertatione quibus ipsi ex praemissa nostra munificentia eas tenerent et possiderent, testamentaliter legare, inscribere, oppignorare aut jure perennali vendere, libere possint et valeant prout annuimus et concedimus praesentium per vigorem.” HHStA, KOS 1602. VII. 23.

²¹¹ „...totum et omne jus nostrum Regium si quod in praelibato quatuor vineis eorundem in dicto promontorio praefatorum castris et oppidi Deven vocatorum adiacens et in annotato Comitatu Poseniens existens habitis, qualitercunque haberemus, aut eadem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent...dedimus, donavimus et contulimus.” HHStA, KOS 1602. VII. 23.

²¹² HHStA, KOS 1625. XII. 2.

²¹³ „...nullum jus nullamque juris aut domini proprietatem in eadem Arce bonisque praedeclaratis ad eandem pertinentibus pro sese et praememoratis consanguineis suis per amplias quoquo modo reservari;” HHStA, KOS 1654. II. 3. Az oklevél teljes szövegét lásd a Függelékben.

4.2.1.3 Az Esterházy család birtokai

A Pálffyak zálogos jószágaihoz hasonló eseteket találunk az Esterházy családban is, még Esterházy Pál hitbizomány-alapítását megelőzően, amelyre már atyja, Esterházy Miklós nádor is majorátust rendelt.

Esterházy Pál nádor 1695. évi végrendelete adta az ötletet, hogy két jószág, a fraknoi, illetve a kismartoni jószágok esetében talán korábbi majorátusokról van szó, és az egyes oklevelek, valamint Esterházy Miklós végrendelete ezt a feltevést tökéletesen igazolta is. A végrendelet, amelyet két codicillus tesz teljessé, 1695. március 2-án készült Nagyszombatban, Pál nádor saját írnoka által.²¹⁴ A végrendelet szerint két olyan jószága van, amely atyjától, Esterházy Miklóstól rámaradt örökség, ez pedig Kismarton és Fraknó, amelyeket ő mint ősi jószágot említ meg,²¹⁵ holott ez a valóságban szerzett jószág volt,²¹⁶ amely ráadásul kezdetben zálogkölcson jogcímén volt a család birtokában, azt követően pedig a fiágra kiterjedő hatályal adományos jószág lett, amelyre nézve Esterházy Miklós egy sajátos öröklési rendet határozott meg az adományokban való öröklés módjának alapján.

Fraknó és Kismarton bécsi mérték szerinti 5250 véka búza, 9750 véka gabona és 12.000 véka zab jövedelmét, amely 15.000 rajnai forintnak felel meg, II. Ferdinánd elsőként Czobor Imrének zálogosította el 1620. április 11-én 8 esztendőre.²¹⁷

1622. január 24-én II. Ferdinánd 400.000 magyar forintnak megfelelő 500.000 rajnai forint ellenében zálogkölcson biztosítékként a korábban Alsó-Ausztriához tartozó, Sopron vármegyében lévő Fraknó, Kismarton és a hozzájuk tartozó jószágok²¹⁸ birtokába bocsátja²¹⁹ Esterházy Miklós nádort, aki 1622. május 2-án átvételi elismervényt ad a császárnak az említett javak birtokának megszerzéséről, amelyet az oklevél tanúsága szerint azért kapott, mert tevékenyen részt vállalt az 1621. december 31-én megkötött nikolsburgi békében, és az

²¹⁴A végrendeletet közli Erdélyi, pp. 198-223, illetve MOL, Esterházy Repos. 4. Fasc. G. Nr. 66,67,68,70 A végrendeletek teljes szövegét lásd a Függelékben.

²¹⁵„*inprimis sciendum est, quatenus sint bona mea paterno et materno avitica...a patre meo pie defuncto nihil aliud possideo, quam arces et bona Frakno et Kismartony.*” MOL, Esterházy Repos. 4. Fasc. G. Nr. 66

²¹⁶Erről tanúskodik egy oklevél, amely Esterházy Miklós nádor javait írja össze. „*Bonorum vero per me comparatorum et emptorum ut sunt Frakno, Eisenstadt, Regécz, Sempthe, Biche, summae ad septingenta et decem millia florenorum se extendunt. Ex quibus apparet bona per me acquisita, non modo non superare alia bona mea vendita et alienata, adjungendo Iris contracta etiam debita supra specificata, sed ne aequare quidem. Eant jam et videant illi, qui tantopere janctant amplitudinem bonorum meorum quantum divitiarum post tot exanclatos labores et servitia mea acquisiverim.*” MOL Esterházy Repos. 8. Fasc. A. Nr. 26.

²¹⁷MOL Esterházy, Repos. 8. Fasc. A. Nr. 1.

²¹⁸„*simul cum universis suis bonis, iuribusque possessionariis nominatim vero Nagymarthon aliter Marterstorff, Szeleskutt aliter Praitenprun, Frakno aliter Forchnau, Reveffalva aliter Wisen, Cziklesz aliter Sigglass, Tormasfalu aliter Krenstorff, Felszerfalu aliter Hiermb, Pecziened aliter Potsching, Veolgyffalva aliter Czillingthall, Büdeüskua aliter Stinkeprun, Szarazvam aliter Müllichdorff, Nagy Hefflain aliter Grosshöfflein, Darasffalva aliter Traunstorff, Ottava aliter Anthau, Stodra aliter Steder, Czemenffalva aliter Chemendorff, Draszpurgh aliter Drayspurgh, Karosffalva aliter Schadendorff, Marczffalva aliter Martz, Czikrom aliter Siggraben, Hasondorff aliter Haschendorff, Pomogi aliter Pomhacken, Bala aliter Wallernn, earumque utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, Terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque Promonthoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et eorum locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis limitibus existen, et ad easdem de Jure et ab antiquo spectan et pertinere debentibus...*” MOL Esterházy Repos. 8. Fasc. A. Nr. 5. Az oklevél teljes szövegét lásd a Függelékben.

²¹⁹„*...nos ex praemissis respectibus utrumque Dominium nro Frakno aliter Fortenstein, nuncupatum et Kis Marthon aliter Eisenstath appellatum inque Comitatu Soproniensi existens habitum iam inde a pluribus annis, a Archiducatu nro Inferioris Austriae dependens, in certa summa, pro quadringentis nimirum Millibus florenis Hungaricis, id est, pro quingentis millibus Rhenensibus certis tamen sub conditionibus in literis nris Inscriptionalibus superinde emanatis, clarius expressis et denotatis, ipsi Comiti Nicolao Esterházy inscripseramus et oppignoraveramus;*” MOL Esterházy, Repos. 8. Fasc. A. Nr. 1,3,5

Esterházy-család által bírt Munkács várát – a békeszerződés értelmében – átengedte Bethlen Gábornak.²²⁰

Esterházy Miklós a birtokok közül Fraknót a tartozékaival együtt, örökösire is kiterjedő hatállyal 1626. szeptember 25-én adományba kapta,²²¹ úgy, hogy ő maga és mindennemű örökösei az említett fraknói grófságnak²²² az örökös grófi címét viselhessék.²²³ Az adománylevelben meghatározott öröklési rend igen érdekes, ugyanis eltérő feltételeket állapít meg Esterházy Miklós nádor férfi és női leszármazóira. Amennyiben Esterházy Miklósnak férfi leszármazói lesznek, akkor azokat megilleti az említett jószág mint adomány, amelyet az uralkodó számukra örökös joggal és visszavonhatatlanul juttatott,²²⁴ míg a női leszármazók esetében a jószág marad zálog jogcímén 284.704 rajnai forint és nyolc krajcár értékben, amelyből 250.000 rajnai forint pénzkölcsön, a maradék 34.704 rajnai forint és 8 krajcár pedig a nádornak járó fizetési hátralék.²²⁵ A nádor maga azonban, a férfi és női leszármazók számára is tetszése szerint szabadon rendelkezhetett a jószágokról.²²⁶

²²⁰ „...et in utro citroque Hamburgensi nempe et Nicklspurgensi Tractatibus super pacificatione, cum Principe Gabriele Bethlen ineunda, habitis prudenti suo consilio, non minus utiliter quam fideliter et cum benigne satisfactione nrae, longe lataeque contestatam: signanter vero quia ad complendos Articulos inter nos et praefatum Principem Transylvaniae sancitos, ipse Comes Nicolaus Esterházy, publicum Bonum Regni utpote quietem, privatae utilitati praefereus, Arcem et Dominium suum Munkach Iure quidem Inscriptio ab eodem possessum, ad benignam requisitionem nram antefato Principi cesserit et reliquerit,...” MOL Esterházy Repos. 8. Fasc. A. Nr.4, 5. Egyes álláspontok szerint: “Mindennek háttérében azonban II. Ferdinánd azon szándéka állt, miszerint Esterházyt ezzel akarta magához kötni, mégpedig azért, mert Esterházy “kezdtében a magyar nemzeti párt és a Habsburg-szárny között” ingadozott.” Bariska, 2007, p. 139

²²¹ „ad haeredes et posteros quoque suos, perennaturo prosequeremur.” MOL Esterházy Repos. 8. Fasc. A. Nr. 5.

²²² Egy oklevél tanúsága szerint, mely a fraknói jószág történetével foglalkozik, Fraknó múltja több évszázadra tekint vissza. A kissé legendás, homályba vésző történet szerint Fraknó még a pogányok idejében épült, és nevét is Krisztus születését megelőzően 300 évvel kapta. Volt római fennhatóság alatt is, majd a 13. században Giletus nádor nemzetsége kapta meg, aki a Csodatévő Máriának oltárt is emeltetett. Mátyás király elzálogosította IV. Frigyes német-római császárnak a magyar Szent Koronáért Kismartonnal, Szarvkövel, Kabolddal, Küsszöggel és Borostyánkő várával együtt 1464-ben. Frigyes császártól Heinrichus Christophorus Weispriach vette meg Kismartonnal, Szarvkövel, Borostyánkövel, Lansérral és több más jószággal együtt, ám 1590-ben a családja kihalt, és az ausztriai fejedelmekre, pontosabban II. Rudolffra szálltak vissza a jószágok, majd II. Ferdinánd Esterházy Miklósnak adományozta azt. MOL Esterházy Repos. 8. Fasc. A. Nr. 9. Ezeknek a területeknek az elzálogosítását Bariska István három időponthoz köti: az 1447. évi regedei fegyverszünethez, az 1463. évi soproni békeszerződéshez és az 1491. évi pozsonyi békeszerződéshez. 1447-ben Habsburg Frigyes megszerezte Sopron, Kőszeg, Rohonc, Szalónak, Borostyánkő, Dévény, Macskakő, Sopronkertes és Béla/Petőfalva várakat az ahhoz tartozó birtokokkal. Ezzel egyidejűleg öccse, Habsburg Albert pedig megkapta Fraknót, Kismartont, Kaboldot, Lánzsért és Szarvköt. 1453-ig az öccse kezén lévő birtokok is átkerültek Habsburg Frigyes birtokába. Ugyanakkor az 1463. évi soproni békeszerződés elismerte, hogy ezek a birtokok továbbra is a Magyar Királyság területéhez tartoznak. Az 1491. évi pozsonyi békeszerződés már csak Szarvköt, Kismartont, Fraknót, Kaboldot, Borostyánköt, Kőszeg és Rohoncot említette zálogbirtokként. Ezeket a birtokokat 1647-ben csatolták vissza a Magyar Királyság területéhez. Lásd erről bővebben: Bariska, 2007 illetve Bariska, 1999.

²²³ „Quocirca supradictum Dominium nrum Frackno aliter Forchtenstein dicto (quod anno superiori in novissima Regni Diaeta Soproniensi a praefato Archiducatu nro Inferioris Austriae avulsum, Regno nro. Hungariae reincorporatum extitit) et Germaniae Graffschafft, nuncupatum (quo quidem titulo uti utque ipse Nicolaus Eszterhassy, suique haeredes et posteri universi, futuris et perpetuis semper temporibus, Comites de Frackno apellari debeant, altero nro. Diplomate superinde emanato, clementer iam indulsumus et decrevimus)...” MOL Esterházy Repos. 8. Fasc. A. Nr. 5.

²²⁴ „memorato Comiti Palatino et ejusdem haeredibus masculini sexus universis, Iure perpetuo et irrevocabiler, dedimus, donavimus et contulimos;... tali videlicet cum conditione, ut idem Palatinus et haeredes ipsius Masculini sexus, praedictum Dominium Frackno, cum omnibus eiusdem bonis, iure haereditario, seu perennali possidere valeant” MOL Esterházy Repos. 8. Fasc. A. Nr. 5.

²²⁵ „posteritatibus vero foeminei sexus, et Legatariis ejusdem in summa et valore Ducentorum octoginta quatuor millium septingentorum et quatuor florenorum Rhenensium octo cruciferorum unius et dimidii denariorum (quorum nempe ducenta et quinquaginta millia florenorum Rhenens, antehac quoque super illo Dominio Frackno inscripta habebantur) reliqua vero pari summa triginta quatuor millium septingentorum et quatuor florenorum octo cruciferorum et unius cum dimidio denar. constituens, quae ex eiusdem Palatini Restantiis

Az uralkodó továbbá a maga és örökösei, a későbbi magyar királyok nevében is megígérte, hogy mind Esterházy Miklóst, mind a leszármazóit mindenkivel szemben saját költségén megvédi, és megengedte az adományosnak, hogy a jószágokból akár el is zálogosítson részeket.

Amennyiben a nőág leszármazói maradnának csak a dolog birtokában, amikor az uralkodó a fent említett összeg ellenében visszaváltja a jószágokat, akkor a kiváltást megelőzően hat hónappal köteles értesíteni a birtokosokat, és tartozik megfizetni azokat a beruházásokat is, amelyeket a család tagjai az adományban időközben eszközöltek.

1626. október 20-án Esterházy Miklós ugyancsak 284.704 forint ellenében élete végéig zálogkölcsönbe kapja Kismarton várát, ám Kismarton város felett minden jogot és jurisdíciót az uralkodó fenttartott saját magának.²²⁷ Az itt meghatározott feltételeket tanúsítja az a magyar nyelvű oklevélkivonat is, amely összefoglalja az adománylevél tartalmát, és bizonyos többletinformációhoz is hozzájuthatunk belőle a jószágok birtoklásával kapcsolatban.²²⁸ A birtokokba való bevezetés tényéről 1626. október 29-én a Vas megyei káptalan jelentőlevelet is kiállított.²²⁹

Jogilag tehát külön kell kezelnünk Fraknót és Kismartont, hiszen a két jószág eredetileg 500.000 rajnai forint ellenében zálogkölcsön biztosítékeként volt az Esterházyak birtokában 1622-től. Fraknóra később, 1626-ban adományt kaptak az uralkodótól a fiági leszármazókra kiterjedő hatállyal arra az esetre, ha az első adományos, Esterházy Miklós nádor életében vagy halála esetére ettől eltérően nem rendelkezik. Amennyiben ők kihalnak, akkor a nőtől az uralkodó visszaválthatja a fraknói jószágot 284.704. forint ellenében, amelyből ugye 250.000, a fent említett 500.000 rajnai forint fele az a kölcsönösszeg, amelynek biztosítékeként eredetileg Fraknót kapták, a maradék 34.704 rajnai forint pedig a nádori fizetés restanciája. Kismartonnak viszont további 284.704 forint ellenében továbbra is csak zálogbirtokában vannak az Esterházyak. Ennek birtokát az uralkodó Esterházy Miklós életére szólóan engedte át, és tartozik azt a későbbiekben visszaváltani, ez tehát – Fraknótól eltérően – Esterházy Miklós nádor életében még nem adományos jószág .

penes officinam nram solutoriam Bellica Aulicam liquidatis resultat, et per nos superaddi curata est, inscripsimus et impignoveravimus, prout damus, donamus, conferimus, inscribimus et impignoramus,... Deficiente vero masculino sexu, apud foemineum sexum et Legatarius ipsius Palatini Iure duntaxat Impignoraticio, et eo usque donec de inserta summa plenarie contentati fuerint, omnimode permaneat.” MOL Esterházy Repos.8. Fasc. A. Nr. 5.

²²⁶ „*Nihilominus tamen idem saepefatus Palatinus eo quoque in casu tam inter masculinum, quam etiam foemineum sexum, prout voluerit liberam disponendi facultatem habebit.*” MOL Esterházy Repos. 8. Fasc. A. Nr. 5.

²²⁷ MOL Esterházy Repos.8. Fasc. A. Nr. 2.

²²⁸ „*6ta Inventarium szerint valamit attak kezhez ugy vizsais kyvaniak tempore redemptionis.*

7ma. Az minék megh jobbithattiak az jüvedelmet absque disolatione et damno subditorum azt megh engedik.

8va. hogy ha necessitate sic requirente felieb kellene el zalogositani eo Naganak maradekjanak es legatariusoknak pcaeteris odaadgiak.

9na. ha mit epiteni fognak az cum scitu Camerae legien es az expensakat cum evidenti documento tempore redemptionis producalvan cum capitali summa simul tenent refundere.

10ma. bonor. redemptione fel esztendönel előb intimalni fogiak.

11ma. Eö Naga.reversalist adott magarol hogy mindeneket igasagokban megh tarttia es masokal is megh tarttattia. Ezenkivüill az joszagban semit el nem pustit kivaltkepen az erdeoket eppen es kar nekul megh tarttia.

12ma. Casu quo ha kyvantatik nemet guardiak tartozeanak be venni melliet eo Felsége miheken nem kyvantatik is megh ki vihetti es Eö Felsége ellenseginek semmi pactomat ne chinalianak hanem mindenekben eö Felségétol jügienek es varjanak.

13ta Az urasagnak jüvedelmet hasznat minden szamadas nekül vehessek elhessek az jobbagsagnak rendkivüli bantasa nekül.” MOL Esterházy Repos.8. Fasc. A. Nr. 3.

²²⁹ MOL Esterházy Repos. 8. Fasc. A. Nr. 6.

A dolog érdekessége az, hogy Esterházy Miklós halálát követően nem sokkal leányának, Juliannának²³⁰ férje, Nádasdy Ferenc a kismartoni jószágot adományképpen kéri a királytól, aki számára ugyanazokkal a feltételekkel, mint korábban azt Esterházy Miklósnak tette, ki is állítja. Tehát Nádasdy is rendelkezhet arról halála esetére, örökösire és hagyományosaira is kiterjedő hatállyal.²³¹

1646. január 6-án Esterházy László – értesülve sógora impetrációjáról – az uralkodóhoz fordul levelében, és atyja érdemeire való tekintettel kéri, hogy adja neki és testvéreinek adományba Kismartont, amelyet most atyja végrendeletének értelmében bír, mindaddig, míg az uralkodó mint a visszaváltásra egyedülként jogosított²³² azt tőlük vissza nem váltja. Emellett kéri azt is, hogy az uralkodó őt mint testvére leányának, Orsolyának és testvéreinek, Máriának törvényes gyámját erősítse meg gyámi tiszttségében Nádasdy Ferencsel szemben, aki szintén folyamodott a gyámságért. Kéri az uralkodót, hogy tisztázzák az említett jószágok jogi helyzetét. Egy későbbi folyamodványból kiderül, hogy Esterházy László kifizette Nádasdy Ferencnek azt a 29.000 forintot, amelyet az letett a kismartoni jószágokért apja nádori fizetésének a restantiájából, és várta, hogy mi lesz annak a vizsgálatnak az eredménye, amelyet a király rendelt el a kismartoni jószág állásának tisztázására. Levelében remélte, hogy a vizsgálat eredményeképpen az ügy az ő javukra fog eldőlni, és a jószág az atyja végrendeletében megjelölt rend szerint öröklődhet.²³³

Végül egy 1648. szeptember 30-i adománylevelével tanúsága szerint III. Ferdinánd az Esterházy-örökösök javára döntötte el a kérdést, és inscribálta Kismartont a hozzá tartozó jószágokkal együtt²³⁴ Esterházy Lászlónak, Pálnak és Ferencnek további 65.000 rajnai forint megfizetése ellenében, amelyből 15.000 forintot atyja nádori fizetésének hátralékából elégített ki, a fennmaradó 50.000 rajnai forintot pedig készpénzben fizette meg Esterházy László.²³⁵ Ezzel együtt az uralkodó lemondott minden, a kismartoni várban és birtokban meglévő királyi jogáról, az ahhoz tartozó jószágokban meglévő mindenféle haszonvételekkel együtt.²³⁶

²³⁰Akit Nagy Iván Annaként említ. Nagy Iván 1858, III. p. 82.

²³¹MOL Esterházy Repos. 9. Fasc. A. Nr. 8.

²³²„...eodem Bona per neminem alium nisi per Majestatem Vestram Sacratissimam pro se posse a nobis redimi...” MOL Esterházy Repos. 9. Fasc. A. Nr. 9.

²³³MOL Esterházy Repos. 9. Fasc. A. Nr. 17.

²³⁴„...simul cum universis suis bonis Iuribusque possessionariis nominatim vero totalibus et integris Oppidis Sancta Margaretha, Fekete Város aliter Puerpach, item possessionibus totalibus et integris Kis Hefflein aliter Klein Höfflein, Szent György, Fejeregyház aliter Tunnnerskirchen, Szercz aliter Ksies, Uslop aliter Oslop, Oka aliter Okau, Czogerstorff, medietate possessionis Darasffalva aliter Traistorff, Pordany aliter Proderstorff, Ottau aliter Ontau, portionibusque possessionariis Czemendorff et Marcz, omnino in Soproniensi item integris et totalibus possessionibus Ilmecz, Apothlon, portioneque possessionaria in Nesider aliter Neisidl in Mosoniensi Comitatus existens habitis.” MOL Esterházy Repos. 9. Fasc. A. Nr. 24.

²³⁵„Tum ob hoc, tum vero quod praelibatus Comes Ladislaus Esterházy priori summae ducentorum nempe et octuaginta quatuor millium septingentorum et quatuor florenorum Rhenensium germanicalium octo cruciferorum, uniusque et medii teruntii, quae antehac quoque super praescripto Dominio et Arce Kismarton aliter Eisenstatt, per praelibatam Sacram Caesaream Regiamque Maiestatem inscripta habebantur, sexaginta quinque millia florenorum Rhenensium Germanicalium (quorum quindecim millia in defalcationem restantiarum seapedicti olim Comitis Nicolai Esterházy Palatini ex emerito eius salario Palatinali, iam antehac in Camera nostra Aulica liquidatarum per nos superaddi curata essent, caeteroquin per dictum Comitem Ladislaum Esterházy nobis parata in pecunia persoluta ac plenarie deposita) nomine auctionis superaddidisset...” MOL Esterházy Repos. 9. Fasc. A. Nr. 24.

²³⁶„Totum item et omne Jus nostrum Regium si quod in praedicto Dominio et Arce Kismarton aliter Eisenstatt vocitatae extracta inque Comitatu Soproniensi existen habita, ac universis et quibuslibet bonis et pertinentiis earundem oppidis utpote Sancta Margaretha, Fekete Város, aliter Puerpach, item possessionibus totalibus et integris Kis Hefflein, aliter Klein Hefflein, Szent György, Fejeregyház aliter Tunnnerskirchen, Szercz aliter Ksies, Uzlop, aliter Oslop, Oka aliter Okau, Czogerstorff medietate possessionis Darasffalva aliter Traistorff, Pordany aliter Porderstorff, Ottau, aliter Ontau, portionibusque possessionariis Czemendorff et Marcz, omnino in saepefato Soproniensi item integris et totalibus possessionibus Ilmecz, Apothlon, portioneque possessionaria in Nesider aliter Neisidl, in Mosoniensi Comitatus existens habitis, de praesenti haberemus, aut imposterum

A fent említettek okán rendelkezett Esterházy Miklós is majorátusként Fraknóról és Kismartonról. Később kiderült, hogy atyja végrendeletéről Esterházy Pál Esterházy Ferencsel „megalkudott”, amelyet az „*alku szerént helyben is hagyának más törvénytudó okos emberek.*”²³⁷

Az adomány birtokosai, amennyiben a nádor nem rendelkezik másképp, Esterházy László, Pál és Ferenc, valamint az ő férfileszármazóik lettek örökre és visszavonhatatlanul, míg a nőág azt zálogbirtokként fogja bírni a fiág kihalása esetére 349.704 rajnai forint és nyolc krajcár ellenében, azaz a korábban Esterházy Miklós által fizetett 284.704 rajnai forint 8 krajcár és az Esterházy László által később letett 65.000 rajnai forint visszafizetéséig.²³⁸

Az uralkodó fenntartotta magának a visszavásárlás jogát arra az esetre, ha a nőág jutna a jószágok birtokába, de kötelezte magát a fent említett pénzösszeg visszafizetésére, és arra, hogy hat hónappal a visszaváltást megelőzően értesíti a birtokosokat a visszaváltás tényéről. Ezen felül megtéríti az összes időközben eszközölt szükséges beruházás összegét. 1649. február 11-én a pozsonyi káptalan jelentőlevele szerint megtörtént az adományosok bevezetése a birtokba.²³⁹

Miután László 1652-ben a vezekényi csatában elesett, és házassága gyermektelen maradt, a Kismartoni és a Fraknoi jószágok birtokába atyjuk végrendeletének értelmében testvére, Esterházy Pál került, akinek végrendeletei a Magyarországon alapított hitbizományok szempontjából rendkívül jelentősek.²⁴⁰

4.2.2 Ingók

A fent említett családok nemcsak jelentős ingatlanoknak, de nagy értékű ingóságoknak is tulajdonosai voltak, amely ingóságok közül számos értékesebb a későbbiek során házasság által átkerül más családok birtokába, különösen a Thurzóktól az Esterházy családba, amikor Esterházy Miklós elveszi feleségül Thurzó Imre özvegyét, Nyáry Krisztinát, és a Thurzó Imrétől származó gyermekeinek a gyámja lesz.

quovis modo haberemus, vel habere posse speraremus, sive eadem bona nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concerneret Maiestatem simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis, tam intra quam extra moenia praefatae Civitatis Kismarton aliter Eisenstatt videlicet Haebreis, Dominibus habitationibus, Datiis ab eisdem praestari solitis tractuque eorum simul cum Allodio, foro et porta ante Arcem existentibus, necnon Iure montano praeemptioneque Decimarum ac aliis Datiis Civitatis Kismarton aliter Eisenstatt, pro festis Divorum Georgii Martiris et Michaelis Archangeli, ab eadem Civitate hactenus semper praefatae Arci et Dominio dari et infallibiliter enumerari consvetis et praestitis, in quantum eatenus vigore priorum Inscriptionalium ipsi Esterházyani hactenus in quieta possessione extiterunt et quibuslibet terris, scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, campis, foenetis, dumetis, silvys, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promonthoriis, Jure montano praeemptione decimarum, aquis, fluviiis, piscinis, piscaturis, pisciumque clausuris aquarum decursibus, molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiqvis limitibus existentibus et ad easdem de Jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus...” MOL Esterházy, Repos. 9. Fasc. A. Nr. 24. Az oklevél teljes szövegét lásd a Függelékben.

²³⁷Ide sorolandók azok, akik a Sempthén megkötött egyezsénél jelen voltak: Illésházy György, Révay László, Esterházy Farkas, Esterházy Miklós, Esterházy Sándor, Alvinczi Péter és a nagyszombati káptalan kiküldöttei. Merényi, 1911², p. 616

²³⁸„...memoratis Comitibus Ladislao, Paulo et Francisco Esterházy eorundemque haeredibus masculini sexus universis, Iure perpetuo et irrevocabiler dedimus, donavimus et contulimos posteritatibus, vero foeminei sexuseorundem in Summa et valore trecentorum quadraginta novem millium septingentorum ac quatuor florenorum Rhenensium Germanicalium, octo cruciferorum et unius ac dimidi teruntii inscripsimus et impignoravimus, pro ut damus, donamus, conferimus, inscribimus et impignoramus tali videlicet cum conditione.” MOL Esterházy, Repos. 9. Fasc. A. Nr. 24.

²³⁹MOL Esterházy, Repos. 9. Fasc. A. Nr. 28.

²⁴⁰Esterházy Pálnak több végrendelete is fennmaradt, egy 1664-ből, egy pedig 1678-ból, mielőtt a végleges, 1694. évi végrendeletét és annak codicillusait megírta volna.

Az ingókat Thurzó György kincstárából 1612-ben leltározták, amikor leánya, Thurzó Borbála Erdődy Kristóffal kötött házasságot. A leltár óriási kincsmennyiség létezéséről tesz tanúbizonyságot, melynek legnagyobb részét ékszerek képezték, de szép számmal voltak benne egyéb arany és ezüst ötvösművek – különösen ivókupák, tálak és tányérok –, de kárpitok és szőnyegek is. Ugyancsak rögzítette a leltár a családi hadfelszereléseket. Nagy előnye, hogy néhány évente frissítve lett, és rávezették az újonnan megszerzett értékes ingóságokat is.²⁴¹ Ezeknek elidegeníthetetlen és megterhelhetetlen voltáról azonban egyik Thurzó sem rendelkezett, sőt azt látjuk, hogy igen gyakran adták-vették azokat nők hozományaként, és ha ezek vissza is köszönnek a későbbiekben, akkor nem a férfiak, hanem a család női leszármazóinak a végrendeleteiben találjuk meg őket, akik általában visszajuttaták azokat a saját nőrokonainknak vagy legkedvesebb családtagjaiknak.

Az ingó hitbizományok esetében viszont más a helyzet az Esterházy és a Pálffy családok esetében. A győri győzelemért ugyanis nemcsak a magyar rendek voltak hálásak Pálffy Miklósnak, hanem az osztrákok is. A Pálffyval együtt Győrnél harcoló Adolf Schwarzenberg jutalomként százezer tallért és Husztopecs morva mezővárost kapta adományképpen. Az alsó-ausztriai rendek méltányolván Pálffy vitézségét, hálájuk jeléül „ezer arany súlyú művészi kivitelű díszserleget”²⁴² ajánlottak fel.

²⁴¹A leltárat közli Radvánszky, 1879, II. pp. 155-192, 205,228-233,238-239, 240-244, 246-248

²⁴²A serleg története és különleges megmunkálása miatt, annak ellenére, hogy nem mondható a korszak legkiemelkedőbb ötvösművének, megihlette a magyar művészettörténészeket a 19. századtól egészen a jelenkorig, ezért számos munka foglalkozott a leírásával.F. Vattai Erzsébet művészettörténész a serleg tetején lévő kis szoborról így írt tanulmányában: „A figura török fejre tipró büszke alakja, a portrészzerűen megmintázott arc arról vall, hogy készítője a törököt legyőző hadvezért kívánta megjeleníteni, de az is lehet, hogy a megrendelő kívánságát teljesítette. Rudolf császár 1602-ből származó ún. házi koronáján – ugyanis a császári koronát Nürnbergben őrizték – az egyik domborművön Rudolf császárt, mint a török legyőzőjét ábrázolták. Fel lehet vetni a kérdést, hogy a Pálffy Miklós számára felajánlott serlegen valóban magát Pálffy Miklóst örökítették-e meg. A Pálffy Miklósról készült egykorú metszetekkel összevetve a serleg tetején álló kis figurát, valószínűnek látszik, hogy ez Pálffy idealizált portréja, de ez teljes bizonyossággal nem jelenthető ki. Az 1598-as évszám a köriraton viszont tanúsítja, hogy Pálffyt nem egy már korábban elkészült serleggel ajándékozták meg.” F. Vattai, 1966, p. 5. Galavics Géza a korszak művészetéről írt monográfiájában azt írja, hogy a török veszedelem a birodalom életének meghatározó, központi mozzanata volt, az udvar művészeti reprezentációjában a török elleni küzdelem ábrázolása a tizenhatodik század utolsó évtizedéig nem volt számottevő, ezt követően viszont eleven képzőművészeti reakció bontakozott ki. A serleg készítőjének neve nem ismeretes, de valószínűsíthető, hogy II. Rudolf cseh királyi udvarában készült, ahol a művészetek és a tudomány iránt érdeklődő uralkodó a szakma legjelesebb képviselőivel vette magát körül. Ennek magyarázatát abban látja, hogy „Rudolf személyében olyan császár ült a trónon, aki rendkívül fogékony volt a képzőművészet iránt, s aki udvarát az európai manierista kultúra egyik centrumává tette.” Az olykor uralkodásra képtelen császár a mindennapi gondok elől a művészetekhez menekült. „Reakciója – írja Galavics – a 20. századi elefántcsonttoronyba zárkózás előképe, s ez nem csupán tetszetős analógia, hanem a manierizmusban megtestesülő mentalitás és a 20. század művészeti, pszichikai jelenségeinek összefüggéseire utal. Rudolfnak nemcsak menedék volt a művészet, de a művészi kifejezés formai problémáira is – részben talán betegsége okán – rendkívül fogékony személyisége a való világot nemegyszer ugyanúgy műalkotásokon keresztül élte meg, ahogy udvarának művészei.” Galavics, 1986, p. 27 Ebben az ötvösműben „Ars és Ingenium, művészet és mesterségbeli tudás s a felhasznált anyagok – mindenekelőtt az arany – önmagában való értéke együttesen hoznak létre egy elevenebb művészeti struktúrájú országot gesztusaként a magyar hadak fővezérének, Pálffy Miklósnak hősiességét reprezentáló műalkotást.”Galavics, 1986, p. 58 Pulszky Károly és Radisics Jenő is írt róla 1884-ben megjelent művében: „Úgy látszik, hogy a fejedelmi ajándék belértéke által is méltó módon akarták a közelismerést kifejezni. A felhasználni rendelt arany nagy mennyisége nem vált a művészi alkotás előnyére; ez okozta bizonyára a serleg alakjának nehézkes és kissé ügyetlen voltát, melyet a mester elrejtteni iparkodott a számtalan zománcolt díszítmények alá. Fegyver tropheumok, pálma- és olajágak, a harc és a béke jelvényei egészen ellepik a serleget. A művész, nehogy a díszítmények egyhangúakká váljanak, nemcsak a domborműveket borította tarka zománczsal, hanem sík felületen vajt zománcot is használt, és ellepte őket szőnyegekből és virágfüzérekkel összerakott kecses díszítésekkel.” Pulszky -Radisics, 1884, 49. p. illetve, Ipolyi, 1856, pp. 389-395, Ipolyi, 1876, pp. 496-497 A serleg részletes leírását pedig Bárányné Oberschall Magda adta „Pálffy Miklós aranyserlege a Magyar Történelmi Múzeumban” című tanulmányában, miután a serleg Pálffy László herceg letétjének köszönhetően a Múzeumhoz került. In: Magyar Művészet XIV, 1938, pp. 282-285

A serlegen a GOT. DIE. ER. 1598 (Istené a dicsőség) felirat látható, maga a serleg 44 cm, a tetején lévő kis szobor 11 cm magas. „A serleg 5 font 2 ½ lat aranyat nyom. Midőn e serleg Bethlen kezeibe került s megbecsültetett, 8 márka 85 lat vagyis 830 aranyat nyomott, minek egyenértékét a becslés 3735 ezüst pénzben állapította meg.”²⁴³

Győr visszavétele Pálffy Miklós számára Európa-szerte elismerést eredményezett, nevét visszhangozták korszakának külföldi sajtótermékei, és a jegyességük idején Fugger Máriának küldött portréja révén az arca is ismertté vált a neki hálás emberek számára.

A serlegnek nemcsak a kivitelezése, hanem a története is igen nagy érdeklődésre tart számot, mivel a későbbiek során is fontos szerepet játszott a Pálffyak életében. *Jedlicska Pál* írásából megtudjuk, hogy a serleg 1621-ben váltságdíj részeként szolgált, amikor Pálffy Istvánért, aki az érsekújvári csatában Bethlen Gábor fogságába esett, anyja, Fugger Mária több más nagy értékű ingóság és 10.000 magyar forint mellett „egy öreg arany pohár meren, igen sok zománczos”-t is felajánlott.²⁴⁴ Bethlen nyugtát is adott a 10.000 magyar forint és a 14.500 magyar forint értéknek megfelelő ingók átvételéről.²⁴⁵

A serleg később a szultán birtokába jutott, aki azt III. Ferdinándnak visszajuttatta, ő pedig megemlékezve Pálffy István hősiességéről, adományba adta Pálffy Pál nádornak, Pálffy István testvérének. Pálffy Pál oly nagy becsben tartotta e műremeket, hogy 1653-ban írt végrendeletében ingó vagyonként a pozsonyváraljai birtokra alapított seniorátusi hitbizományhoz csatolta oly módon, hogy azt az atyja kardjával együtt mindig a család legidősebb leszármazója bírja.²⁴⁶

Az Esterházy-gyűjteményhez tartozó kincsek gyűjtését Esterházy Miklós nádor kezdte el, ám ő inkább az építészet iránti rajongásáról híres,²⁴⁷ az igazi gyűjtőszennvedéllyel megáldott családtag a fia, a későbbi nádor Esterházy Pál volt, aki a kincstárat jelentősen kibővítette. Esterházy Miklós művészetpártolásában a kincstárépítő és az Esterházy-család genealógiáját igazoló törekvés még nem olyan jelentős, mint Pál esetében, ez abban is látható, hogy a Miklós időszakában készült első genealógia még csak 1200-ig megy vissza, míg a Pál idejében készült először Ádámgig, majd Nagy Károlyig vezet vissza a család leszármazását.²⁴⁸

Esterházy Miklós kincsek birtokába többnyire nem vásárlás útján, hanem ajándékként vagy szerencsés házasságainak folytán jutott. Az Esterházy-gyűjtemény ékszeranyagának legértékesebb darabjai²⁴⁹ például az ő időszakából, a XVII. század első feléből származnak.

²⁴³Jedlicska, 1910, p. 649

²⁴⁴Az eredeti inventárium jegyzéket közli Jedlicska, 1910, pp. 34-35

²⁴⁵Jedlicska, 1910, p. 36

²⁴⁶„Az arany poháromat, kit Istben el niugott Atyamnak Győr meg veteleben való hűséges szolgálattyaíért adott volt Rudolph Austria és a Bátyám Pálffy István Úr feje váltságában adván, került mostani Császár és koronás Kyrály Urunk Eo Feolségéhez s eo Feolsége Ennekem ajándékon küldötte, hagiom az Eoregbik fiamnak, ugy hogy mindekor az Eoregbike legien és semmiúttal á Familiátul ne abalienáltassék.” HHSTA. F.A. PÁLFFY Arma I. Lad. 9. Fasc III. Nr. 21. – Pálffy Pál nádor végrendelete eredeti példányban, magyar nyelven. Pálffy Pál III. Ferdinánd által megerősített végrendeletének latin nyelvű változatában, ha a magyar nyelvű változattal nem is szó szerint megegyezően, de tartalmilag mindenképpen átfedő jelleggel a következőképpen rendelkezik a serlegről: „*Idem etiam statuo de domo ac horto meo Posoniensi, idem quoque de poculo meo aureo, quod parenti meo optima recordationis tempore recuperationis praesidii Jauriensis ob praeclara eiusdem merita obtulerat provincia Austria, quod poculum frater meus, quondam dominus comes Stephanus Pálffy in eliberationem capitis sui dederat, ac tandem in manus suae sacratissimae maiestatis devenerat, quae ex singulari sua gratia illud mihi deinde dona dedit, mandoque ut tam poculum hoc, quam domus ac hortus posoniensis uti etiam framea piae defuncti condam parentis mei, qua in antelata recuperatione praesidii Jauriensis accingebatur, eadem modo, sicut praefata bona, in primogenitura erecta, semper apud primogenitum meum, ac reliquos deinde primogenitos permaneat.*” MOL, Liber Regius XI. kötet, p. 38

²⁴⁷Kovács, 1998, pp. 125-137

²⁴⁸Buzási, 2005¹, p. 161

²⁴⁹„Az ékszerek megformálásánál, „a megmunkálendő ékkövek kiválasztásánál bizonyára szerepe volt azoknak az ősi, mágiikus képzeteknek, amelyek – a késő-antikvitásból eredő előzmények nyomán – a középkor óta némely drágakövekhez fűződtek. Ezek az okkult tanokból táplálkozó hiedelmek ugyanis a középkor vallásosságát

Ezek számottevő része a nádor működése idején jutott a családi „tárházba”, éspedig, néhány kivételtől eltekintve, nem saját megrendeléseinek köszönhetően.²⁵⁰

A Dersffy Orsolyával kötött házasságnak köszönhetően rakta le a hercegi könyvtár alapkövét már a XVII. században, a lakompaki kastélyában őrzött nyomtatványgyűjteménnyel. Képzésigényének és tudományszomjának csillapításához számos akkori teológiai, matematikai, jogtudományi és történeti tárgyú tankönyvet szerzett be, amely *inkunabulumoknak* (ősnyomtatványoknak) nevezett nyomtatványoknak a jelentős része Oláh Miklós esztergomi érsek híres könyvtárából származott, ahogy azt az *ex librisek* is bizonyítják. Dersffy Orsolya, Miklós nádor első felesége, az érsek unokahúga ugyanis örökölte a nagybátyja vagyónát, és ily módon nemcsak a legrégebbi könyvek, hanem történelmi értéktárgyak is a hercegi gyűjteménybe kerültek. Ezek között megtalálhatóak voltak Luther Márton, Rotterdami Erasmus vagy Melancthon első kiadású könyvei csakúgy, mint Homérosz Iliásza 1535-ből. Más *ex librisek* ugyanakkor a Listy-, Nádasdy-családra, valamint nagyszombati, pozsonyi, heidelbergi vagy magdeburgi tudósokra utalnak, mint korábbi tulajdonosokra. Az első munka a Bibliotheca Esterházyana leltára szerint 1482-ben, Velencében jelent meg. Összességében 15 ősnymtatvány és több száz XVI. századi nyomtatvány volt található a Bibliotheca Esterházyanában ebből az időszakból.²⁵¹

Emellett rendkívül nagy értékű ágytakarók és kárpitok is átkerültek a Dersffy-családtól az Esterházyak birtokába, amelyeket Thurzó Erzsébet inventáriuma úgy említett, mint: „*Olah Ersek Paplanai vont arani és Barsoni No.4.*”²⁵² Egy korábbi inventárium alapján valószínűsíthető, hogy ezek is Oláh Miklós lánseri kastélyának ingóságaihoz tartoztak, amelyek halálát követően is ott maradtak, amikor Dersffy Orsolya, akinek édesanyja, Császár Orsolya, Oláh Miklós dédunokája volt, menyének, Thurzó Erzsébetnek ajándékozta őket.²⁵³

A Thurzó-rokonság ármánykodása ellenére a Thurzók vagyonából is szép számmal kerültek át értékes ingóságok a későbbi Esterházy-kincstárba. Ilyen a művészi díszítésű, Hans Petzolt által készített, 450 guldent érő serleg,²⁵⁴ amely eredetileg II. Mátyás tulajdona volt, és azt valószínűleg Thurzó Imre az udvarnál tett látogatása során kapta az uralkodó pártól ajándékba. De megtalálható az Esterházy-kincstárban Thurzó Szaniszló olmützi püspök „méreggyűrűje”²⁵⁵ is, valamint néhány egyedülálló násfa. A kincstár tartalmazott török eredetű tárgyakat is, szám szerint ötvenet, melyek közül egy aranyozott ezüst zászlócsúcsot még Érsekújvár kapitányaként 1623-ban Ibrahim Sokolovitch pasától zsákmányolt Esterházy

jelentősen meghatározó, nagyhatású szerzőknél éppúgy megfogalmazódtak, mint a kora-újkori természettudomány megannyi művelőjénél, akik közül – ismert munkáikban – igen sokan említést tesznek némely drágakövek jótékony hatásairól. ...E felfogást, mely a XVII. század jónéhány tudományos enciklopédiájában is visszhangra talál, bizonyára ismerte, s valószínűleg magáévá is tette az Esterházy-kincstár két becses darabjának a megrendelője. Két nagyértékű, a kiállításon is látható rózsafüzérről van szó: az egyiket achát – a másikat lapis lazuli szemekből állította össze az ez idő szerint ismeretlen mester. Az európai műgyűjteményekben mindkettő ritkaságnak számít: az egyik párdarabját a freiburgi ágostonrendi kolostor múzeuma, a másikat a prágai Szent Vitus székesegyház kincstára őrzi.” „Az Esterházy-gyűjtemény három rózsafüzését valószínűleg történelmi ereklyévé teszi az a körülmény, hogy eredeti tulajdonosaik kivételes formátumú történelmi személyek voltak: e darabok Báthory István, illetve III. (Sobieski) János – Lengyelország királyai – XI. Ince pápa továbbá I. Lipót császár, illetve Esterházy Miklós nádor (1582-1645) hagyatékából származnak.” Pandur – Szilágyi, 1994, pp. 9-10

²⁵⁰“Esterházy Miklósnak a kincstár gyarapításában betöltött szerepét aligha tekinthetjük a szó mai értelmében vett módszeres műgyűjtésnek. Ő ugyanis, aki kora irodalmának és építészetének nagyvonalú támogatója volt, az iparművészet műfajai iránt nem mutatott különösebb fogékonyságot. Kincstárának gazdagodását mindenekelőtt páratlanul sikeres életpályája, üstököszerű „felemelkedése”, s az azt megalapozó szerencsés házasságai tették lehetővé.” Pandur – Szilágyi, 1994, p. 11

²⁵¹Gabriel, 2005, p. 77

²⁵²László, 1990, p. 48

²⁵³László, 1990, p. 48

²⁵⁴Szilágyi, 1990, p. 18

²⁵⁵Szilágyi, 1990, p. 22

Miklós amelyet minden forrás feltüntet, hiszen ez volt az egyik legértékesebb hadiszákmány.²⁵⁶

Az arany ötvösművek közül több is a 17. század első feléből származik, habár az ötvösművészet rajongója igazából Esterházy Pál volt. Mégis van néhány jelentős korai darab, amely a fraknoi vonal megteremtőjének, Esterházy Miklósnak az idejében került a család birtokába, összefüggésben az Esterházy-család ezidőtájtá tehető politikai és gazdasági felemelkedésének tényével. Esterházy Miklós az egyre magasabb tisztségek elnyerésével ugyanis párhuzamosan kezdte el a családi kincstárat létrehozni, mégpedig oly módon, hogy amikor a II. Ferdinándtól adományképpen elnyert Fraknó várát újjáépíttette, két hatalmas boltíves termet szentelt a családi kincstárnak.²⁵⁷

Végrendeletében úgy rendelkezett az ingóságairól, hogy osszák azok a várak jogi sorsát, az általa „csekély”-nek titulált mennyiségű arany és ezüst műveket pedig osszák el egyenlő részben a három fia és a két leánya között.²⁵⁸ Esterházy Miklós végrendelete alapján azt hinnénk, hogy tényleg kevés ingóság maradt hátra, ám a halálát követően, 1645-ben elkészült leltárát látva, találónak érezzük Meller Simon megjegyzését a kincstárról: „*annyi bizonyos, hogy halálakor kincstára távolról sem volt olyan szegényes, mint azt végrendelete szerény szavaiból képzelnők.*”²⁵⁹

A képtár legkorábbi darabjai is az 17. század első felében kerültek a családhoz, Esterházy Miklós nádorrá választása idejében. Körülbelül erre az időszakra tehető annak a szokásnak az elterjedése a magyar főnemesség körében, hogy portrékat készíttetnek magukról. Noha portrék már a 16. század hetvenes éveitől készültek, mindenekelőtt világi és egyházi méltóságokról, akik a bécsi udvarral kapcsolatban álltak, hasonlóképpen a prágai manierista udvarban a 17. század kezdetétől, ám Magyarországon az olajfestmények csak 1610 után jelennek meg a főnemesi családoknál.²⁶⁰ Esterházy Miklós gyermekei már olyan miliőben nőnek fel, ahol kialakul bennük a művészetek iránti fogékonyság, amelyet maguk is továbbvisznek, és ebben az arisztokrata udvari kultúrát is híven tükrözik.²⁶¹

A kincstár tartalmáról 1645-ben készített leltárt Thaly Kálmán közölte a Történelmi Tár 1883. évi számában.²⁶²

4.3 A rendelkezési jog terjedelme

Az általam vizsgált családok ingatlanai jogi jellegüket tekintve zálogosak vagy adományosak voltak. A szerzés módjára nézve pedig lehettek zálogkölcson szerződés biztosítékaként kapott zálogbirtokok, vagy *inscriptio* illetve teljes vagy vegyes adomány útján szerzett jószágok. Többnyire az uralkodó a zálogból vissza nem váltott birtokokat minősítette át a későbbiekben adományos jószággá, azon belül is jellegét tekintve vegyes adománnyá. Ez tulajdonképpen – a tiszta adomány mellett – a nemesi birtok tulajdonjogának megszerzése

²⁵⁶Pásztor, 1990, p. 83

²⁵⁷Szilágyi, 1990, pp. 24-25

²⁵⁸„Az minémő ingo marhám nekem együt is másut is váraimhoz vagyon, mind azok az várokal együt, maragyon azoknak az kiknek az váratat hattam és legáltam arany és ezüst mivemet penigh az mi nekem nem sok vagyon, mert az háborukban mind azoktol teöbère meg voltam fosztatva s az kit ezutan szörzöttem is szegén édes attiamfia ezüst mivével együtt töbire mind zálogban attuk, kit igyekezem Isten valamenté hoszabévtván életemet kíváltanom, és magam el intézem mégh éltemben köztök hol penig Isten másképen rendelne életemet, mingyárt első jószágim jüvedelméből válcsák ki az Tutor attiafiak és az eöt gyermekeim közt ugy mint három fiam és két leániom (az katuna és mindenesteöl firfiokat illeté szerszámokon kívül) egyenlöképen ossák el s aban senki egymás ellen ne zugologyék.”MOL Esterházy Repos. 4. Fasc. E. Nr. 37

²⁵⁹Meller, 1915, p. 12

²⁶⁰Galavics, 1998, p. 107

²⁶¹Galavics, 1998, p. 110

²⁶²Thaly, 1883, pp. 755-767

egyik módjának tekinthető.²⁶³ Előfordult olyan eset is, amikor bizonyos, korábban zálogos jószág, amelyet az uralkodó a későbbiekben adományba adott attól függően, hogy az adományban meghatározott öröklési rend szerint kik voltak éppen a birtokban, eltérő jogi jelleget képviselt. Az adott család fiági leszármazóira nézve ugyanis adományosnak minősült, a nőági leszármazók esetében viszont visszaváltzott zálogos természetűvé, mely csak akkor szállt vissza a kincstárra, ha a kincstár az eredeti kölcsönösszeg megfizetése fejében - mely az idők során megemelkedett a szükséges és hasznos beruházásoknak az értékével -, a birtokban lévő nőági örökösöktől visszaváltotta a jószágot.²⁶⁴

A zálognál tágabb fogalom az *inscriptio*, amelyet magyarra érdemdíjazásnak is szoktak fordítani, de az ideiglenes átruházás kifejezés is előfordult már, amely téves a tekintetben, hogy az érdemdíjazás szólhatott akár örökre is.²⁶⁵ A lényege az, hogy valakinek a hűséges szolgálatát földbirtokkal jutalmazták, amely szólhat akár határozott, akár határozatlan időre is, és az okiratban mindig szerepel egy pénzösszeg, amelynek ellenében az *inscriptio* történik. Emiatt természete szempontjából igencsak hasonlatos a záloghoz, sőt a királytól származó *inscriptio* jogi természetét tekintve semmiben sem különbözött a zálogtól, ugyanúgy nem járt nemesítő jelleggel, mint a zálogba adott birtok, még akkor sem, ha az uralkodó adta, így

²⁶³A nemesi ingatlan tulajdonjogát ugyanis ötféle módon lehetett megszerezni: adomány, *inscriptio*, örökvallás, jószágcsere, perbeli egyezés. vö. Kállay, 1993, p. 160 Attól függően, hogy mit fogadunk el uralkodó álláspontnak, a szerződés létrejöttének célját tekintve, a meghatározott időre, pénz ellenében átadott birtokokat tekinthetjük vegyes adománynak, de zálogkölcsön szerződés biztosítékának is. Ugyanis a vegyes adománynak is abban áll a lényege, hogy a megadományozott család magszakadása esetén, a kincstár nem követelheti egyszerűen vissza a jószágot, hacsaknem előbb megfizeti az érte korábban átvett pénzösszeget. Ezzel Zalán Kornél is egyetért, amikor azt írja, hogy: „Az adománylevél szövege ezt úgy szokta kifejezni, hogy a jószág teljessége csupán a férfiágot, meghatározott összeg erejéig (*usque ad summam T*) pedig a leányágot is illesse.” Zalán, 1931, p. 40 Erre vonatkozóan mondja Frank Ignác azt, hogy a vegyes adomány két jogügyletnek, az adománynak és a zálogszerződésnek a kombinációja. A zálogról pedig azt mondja, hogy azt „közönségesen múltó adás-vevésnek is mongvák; és ez magyar nyelven hibátlan; mert adni venni magában nem éppen annyi, mint örökre adni-venni, de deák nyelven *emptio – venditio* csak örök adás-vevés, úgy, hogy az adó jószágát sajátul átmege a vevőre (*res venditionis titulo proprietatis in emptorem transit*) és a szerint hibátlanul mondani nem lehet, mint mégis nálunk szokásban volt, hogy „*impignoratio bonorum est temporaria emptio – venditio*.” Frank, 1845, p. 367 A zálogkölcsön szerződés biztosítékaként átadott jószágot aszerint lehet elkülöníteni mégis a vegyes adománytól, hogy a zálogkölcsön-szerződés esetében általában az uralkodó kifejezetten megtiltja a zálogtárgy elidegenítését és megterhelését, amely ugyanakkor nem zárja ki, hogy a zálogbirtokos a halála esetére rendelkezzen a zálogtárgyról, tekintve, hogy ez a királynak a visszaváltási jogát nem érinti. Mivel „külön törvényes intézkedés nélkül a zálogból tulajdon soha nem lesz”, és a zálogbirtokon a tulajdonjog soha nem évül el, a zálogbirtokos birtokosnak és dologi jogosultnak tekintendő ugyan, de semmiképpen nem tulajdonosnak. Itt tehát különböztetnünk kell a szerzési mód és a szerzési cím között, mert bár adományszerű szerzési módról beszélünk, a szerzés nem az adomány valamely jogcímén, hanem zálog címén történik. Ahhoz tehát, hogy a zálogbirtokos tulajdonosává váljon a zálogtárgynak, kellett volna a királynak az az aktusa, hogy a zálogtárgyat adományképpen a zálogbirtokos tulajdonába bocsássa. Így, ha a király, illetve a kincstár fellép a zálogtárgy visszaváltásának igényével, az lerontja viszont a zálogbirtokosnak minden, a zálogtárgyra vonatkozó, halála esetére tett rendelkezését, hiszen köteles annak birtokát a kincstárnak visszaadni. Természetesen a kincstárt is terheli annak kötelezettsége, amit általában a szerződésben kifejezetten rögzítenek is, hogy a visszaváltás szándékáról legalább fél évvel korábban értesítse a zálogbirtokosokat. lásd példaként az Esterházyak fraknoi és kismartoni birtokaira vonatkozó okleveleket a Függelékben. A vegyes adomány esetében viszont a kincstár csak az abban bekövetkezett magszakadás esetén lép fel a visszaváltás igényével. Somogyi, 1937, pp. 156-157; Ágoston, 1905, p. 24, 42; Zalán, 1931, p.47. „Régi magánjogunk a zálog lényegét a visszaválthatóságában (*redemptibilitas*) látta, mellyel szemben áll az öröktulajdon állandósága (*perpetuitas perennalitas*). A *verbum regens* így szól: *Jura impignoratiua redemptibilia sunt, a zálogos jószágok visszaválthatók. A redemptibilitas olyannyira kiemelkedő joga volt a zálog fogalmának, hogy mindazokat az eseteket, amelyekben valamilyen oknál fogva, bár hitelezési viszony hiján a jószágot valaki visszaválthatta, zálognak tekintették.*” Zalán, 1931, p. 31

²⁶⁴A 4.3 fejezetben felsorolt esetekből ez leginkább az Esterházyak jószágai tekintetében figyelhető meg, ahol az uralkodó különböző módon rendelkezik: arra az esetre, ha vannak férfi leszármazók, adományos jelleget ölt a jószág, a nők esetében viszont él a visszaváltás jogával az eredeti kölcsönösszeg visszafizetése ellenében.

²⁶⁵Tripartitum I. rész 17. cím, 4. §

joghatása nem ugyanaz, mint az adományoké.²⁶⁶ Itt a birtokost megilletik a dolog gyümölcssei és hasznai, megilleti a birtokvédelem, halála esetére a jószágról visszaváltásig rendelkezhet, de a tulajdonhoz kapcsolódó rendelkezési jog nem illeti meg mindaddig, amíg azt a királytól adományképpen valamilyen jogcímen meg nem szerzi. Az *inscriptio* abban a tekintetben hasonlatos az adományhoz, hogy az *inscriptio* útján szerző felet be kell iktatni a dolog birtokába.

A zálog, az *inscriptio* és az adomány közül az adomány biztosítja a a legtágabb jogokat a megadómozottaknak. Miután a király az adománylevélben mindig meghatározza azt a jogcímet melyen a birtokot az adományosnak juttatja, és az adományos az adománybirtokban jogcímes birtokosnak minősül, megillettek azok az előnyök, amelyek általában a birtokosokat megilletik, de ezen túlmenően a király engedélyével bizonyos fokú rendelkezési joggal is bírnak az adományos jószág felett.

A gyakorlatban a zálogbirtokot lehet elkülöníteni az adományos, illetve az ahhoz hasonló *inscriptio* útján szerzett jószágtól igazán, hiszen az utóbbi kettő jogi jellegét tekintve hasonló sajátosságokat hordozott. A hasonlóságot az *inscribere, impignorare* és a *“donare”* kifejezések egymás melletti előfordulása is jelezte is egy adott oklevélben, amely utalt az intézmények rokon jogi természetére. Ez látható Esterházy Miklós nádor Fraknóra vonatkozó privilégiumlevelében, amikor az uralkodó az *„inscripsimus et impignoveravimus, prout damus, donamus, conferimus, inscribimus et impignoramus”* kifejezéseket használja.²⁶⁷

Álláspontom szerint itt különbséget kell tenni az első adományos és az ő örökösei, mint birtokosok jogállását illetően és aszerint, hogy az adományost megillető jogokat a király és kívülálló harmadik személyek szempontjából, vagy a család szempontjából vizsgáljuk.

Az első adományos szempontjából vizsgálva az adományosok jogait, megállapítható, hogy az első adományos a későbbi adománybirtokosokhoz képest többletjogosítványokkal rendelkezett. A Tripartitum I. részének 5. és 57. címe szerint az első adományos, mint ún. *“primus acquisiteur”*,²⁶⁸ a szolgálataival és maga fáradságával szerzett jószágairól szabadon rendelkezhet, élők között arról tetszése szerint osztályt tehet.²⁶⁹ Az kétségtelen tény, hogy az általam vizsgált oklevelekben valóban adományos jellegű jószágokról rendelkezik a legtöbb

²⁶⁶Zalán, 1931, pp. 41-44

²⁶⁷MOL Esterházy Repos.8. Fasc. A. Nr. 5.

²⁶⁸Szlemenics, 1819, p. 316

²⁶⁹Lásd korábban a 3. fejezetben. v.ö. Zlinszky Imre: *„Az adomány útján szerzett javakra nézve ugyanis az első szerzőnek jogában állott rendelkezni, és pedig nem csak a végrendeletkezési szabadságról alkotott mai fogalmak szerint, hanem az öröklés rendjét minden korlátozás nélkül kiható hatálylyal szabályozni. E szabadságában őt az adománylevél záradéka sem korlátolta.”* Zlinszky, 1877, pp.216-217 Az ok pedig, amiért az első szerző esetében eltér az adomány feletti rendelkezési jog a későbbi adomány birtokosokétól az adományokban való öröklésben rejlik. Ez az 1723. évi 47. tc.-ből derül ki, amely megmagyarázza az 1655. évi 54. tc.-t és a Tripartitum I. részének 43. címét. Ez utóbbi ugyanis úgy szól, hogy amennyiben családi osztatlan tulajdonközösségben élő osztályos atyafiak közül valamelyik a saját szolgálataival adományt szerez, az adománylevélben foglalt *„per eum”* kifejezés által azok az osztályos atyafiai is részesülnek az adományban, akikkel az ősi jószágokon osztozni tartozik. Ettől csak akkor tekinthet el az adományos a Tripartitum I. részének 44. címe értelmében, amennyiben az adományon osztozni nem kívánván az ősből őt megillető osztályrésztől lemond, kifejezve ezzel szándékát, hogy az adományt magának és örököseinek kívánja fenntartani. Az 1655. évi 54. tc. az osztozók körét az egy atyától és egy anyától származó osztatlan testvérekre korlátozza, mégis 1723-ra felmerül az igény, hogy újraszabályozzák azoknak a jószágoknak a körét, melyeket az osztály alkalmával feltétlenül osztályra kell bocsátani. Az 1723. évi 47. tc. már kiveszi az adományos jószágokat az osztályra bocsátandók köréből, és a szerettek tekintetében mindössze az osztályt megelőzően, az atyai vagy anyai ősi jószág jövedelméből szerzett ingatlanokra tartja fenn az osztozási kötelezettséget, míg az adományos jószág tekintetében megengedi, hogy azt az adományos a maga, illetve az örökösei részére tarthassa fenn, azzal a kikötéssel, hogy amennyiben azzal nem él, a törvényes öröklés, illetve az adománylevélben foglalt öröklési szabályok lesznek arra nézve irányadóak. Minden olyan szerződést, amely az ilyen adományos javak atyafiai általi elherdálását célozza, a jövőre nézve semmisnek nyilvánította a törvény, míg az addig megkötött szerződések ellen, a sérelmet szenvedett atyafiak a törvény értelmében jogorvoslati lehetőséggel élhettek.

örökhagyó, viszont azt, hogy ezt tetszése szerint, minden korlátozás nélkül tenné, arról általában nem beszélhetünk. Itt mindig az adománylevél tartalmából kell kiindulni és abból, hogy meddig is terjed az adományos rendelkezési joga.

Ha az adomány az adománylevélben meghatározott öröklési záradék értelmében csak a férfiágot illeti meg, akkor általában véve az adományos, ha végrendeletében rendelkezik az adományos jószágról, akkor azt a sorrendet határozza meg, hogy az adomány a fiági örökösök között hogyan szálljon át. Amennyiben az adomány mindkét nemet megilleti, akkor az örökhagyó általában meghatározza az adomány átszállási rendjét a fiágon és azok kihalása esetére a nőágon belül. A legtágabb rendelkezési joga az adományosnak akkor van, ha az adománylevél záradéka szerint, nemcsak a fiágot és a nőágot illeti meg a jószág, hanem az ún. *“legatariorum et cessionariorum”* részére, egyháziak és világiak számára egyaránt is juttathatja a jószágot.²⁷⁰ Ebben az esetben bírja a király jóváhagyását arra, hogy az adománybirtokot élők között és halál esetére is bárkinek bármilyen jogcímen átengedhesse és ehhez a király is hozzá fog járulni a korábban már megadott királyi beleegyezés jogcíme okán. Tehát a Tripartitum I. rész 5. és 57. cím rendelkezéseit, úgy értelmezhető, hogy a *“primus acquisiteor”* jogát a szerzett jószágokban való rendelkezés tekintetében az osztályos atyafiak nem korlátozhatják.

A rendelkezési jog terjedelmét szélesíthetik a király által adott privilégiumok, melyek adott személynek a jószágait illetően *“szabad rendelkezési jogot”* biztosítanak. Itt a király a lehető legszélesebben vonja meg a jogszerző személy cselekvési szabadságának határát, amikor minden eddig és ezután megszerzendő jószágából, nemcsak leszármazói részére, hanem egyéb rokonainak, illetve bármely más harmadik személyeknek, egyháziaknak és világiaknak egyaránt, életében és halála esetére is tetszése szerint juttathat. A király általában az egyes oklevelekben következő kifejezéseket használja ilyenkor egyöntetűen: *“quibus....voluerit,modis, viis, rationibus, obligaminibus et conditionibus, perpetuo seu pignoraticio, aliisve iuribus et titulis quibuslibet prout ipsi....visum fuerit, simul vel divisim, tam in vita, quam mortis articulo liberam disponendi, agendi, legandi, testandi auctoritatem plenariamque et omnimodam habeat potestatis facultatem....”*²⁷¹ Hogy ennek a szabad rendelkezési jogot

²⁷⁰Homoki-Nagy, 2001², pp.7-8

²⁷¹Igy történt ez akkor is, amikor Thurzó Elek számára I. Ferdinánd 1540-ben külön felhatalmazást biztosított a javaiban való szabad rendelkezésre. Érdekesség az, hogy itt a javai alatt értendő minden jószág, amit saját maga szerzett vagy örökölt²⁷¹, illetve az összes adományos jószág, amelyet „ő maga Thwrzo Elek ispán egyrészt a mi királyi fenségünktől, továbbá a fenséges hercegektől, egykori László úrtól, a mi apósunktól és Lajostól a mi nővérünk révén testvérünktől, szeretett és boldogságos emlékezetű Magyarország királyaitól, tudvalevőleg a mi elődeinktől, örökösen vagy zálogba, bármilyen jogcímen megszerzett és megtartott, és amelyet ezután megszerez és megtart” *„quae ipse comes Alexius Thwrzo tum a nostra maiestate, tum etiam serenissimis principibus quondam dominis Ladislao socero et Ludovico sororio nostris charissimis faelicium recordationum regibus Hungariae, praedecessoribus scilicet nostris perhennali, seu pignoraticio, aliisve iuris titulo acquisivisset et obtinisset, ac deinceps quoque acquireret et obtineret.”* Ugyanezekkel a jogokkal ruházta fel Pálffy Miklóst is II. Rudolf. 1592. április 3-án II. Rudolf a vöröskői várra és a hozzá tartozó birtokokra királyi beleegyezést adott, amelyben egyúttal megengedte Pálffy Miklós számára, hogy minden eddig megszerzett és ezután megszerzendő ingó és ingatlan tulajdonával élők között és halála esetére szabadon rendelkezessék. Ez tehát annyit jelentett, hogy elismerve a megkötött adásvételi szerződést, megerősítette azt azzal, hogy minden esetleges lappangó dologi jogáról lemondott, és ezáltal a vöröskői jószágot örökös, szabad tulajdonba adta Pálffy Miklósnak és örököseinek. A várra a férfiág kihaltával a női ágnak lett volna öröklési joga, feltéve, hogy tulajdonosa nem rendelkezik attól eltérő módon. *„...quibus idem Nicolaus Pálffy voluerit coram quibusvis Judicibus dicti Regni nostri Hungariae Ordinariis aut locis credibilibus et authenticis literis superinde emanandis vel propria saltem ipsius manu exaratis et conscriptus modis, viis, rationibus, obligaminibus et conditionibus perpetuo seu pignoraticio aliisve iuribus et titulis quibuslibet prout ipsi Nicolao Pálffy visum fuerit simul vel divisim tam in vita, quam mortii articulo tanquam legitimus praefatorum ac deinceps acquirendorum bonorum acquisiteor et dominus liberam disponendi, agendi, legandi, et testandi auctoritatem plenariamque et omnimodam habeat potestatis facultatem.”* HHSa Arma I. Lad. 9. Fasc. 3. Nr.3 Lásd a Függelékben az ún. jogbiztosító okleveleket teljes terjedelmükben.

biztosító privilégiumnak az örökhagyók jelentőséget tulajdonítottak, arra utalást találunk Pálffy Katalin 1612. évi végrendeletében²⁷² és Nádasdy Ferenc országbíró végrendeletében is.²⁷³ Az említett végrendeletekből kiderül ugyanis, hogy amennyiben az uralkodó szabad rendelkezési joggal ruházta fel az örökhagyókat a végrendelet tételét megelőzően, az az örökösök igényeivel szemben is megerősítette az örökhagyót a hagyaték feletti rendelkezési jogában.

Ily módon, magyarázható az is, hogy miért törekedtek az adományos jószágról végrendeletet tevő örökhagyók arra, hogy a királlyal a végrendeletüket megerősíttessék, illetve a végrendeletük tartalmához a rokonok beleegyezését is megszerezzék. Így történt ez Thurzó Elek végrendeletében is, aki kijelentette, hogy kifejezetten csak akkor juttatja Nyitra várát és az ahhoz tartozó jószágokat a testvérének, Thurzó Ferencnek, ha az a két Thurzó Györgyhez hasonlóan, akik ezt már korábban megtették, jóváhagyja az általa tett végrendeletet. Ily módon a rendelkezési jog érvényesítésének tényleg nem állt semmi az útjában, a család részéről sem volt többé akadály annak, hogy végrendeletében az örökhagyó tetszése szerint rendelkezzen.²⁷⁴

Amennyiben viszont az első adományos nem rendelkezik végrendeletben a jószág későbbi sorsáról, az örökösök meg fognak osztani rajta és az adományos jószág ősi jelleget ölt.²⁷⁵ Ez akár természetbeni megosztást is eredményezhet és tekintve azt, hogy ezek az adományok többnyire várak és körük összpontosuló birtokok, nem biztos, hogy a háborús időkben teljesen célszerű volt őket természetben megosztani. Ezért az ésszerűség okán az örökhagyó törekedett vagyonának későbbi sorsáról oly módon gondoskodni, hogy amennyiben lehet, összefüggő birtoktestek lehetőleg ugyanannak az örökösnek jussanak, másrésztől ha lehet a legidősebbnek, aki képes annak védelmére megfelelően gondoskodni.²⁷⁶ Másrésztől ha a

²⁷²Pálffy Katalin a hodolói jószágával kapcsolatban írja végrendeletében: *“...abból immár az én mostani testamentomomhoz tartás magokat, minthogy az előtt nem volt énnekem a Császártól plenipotencia levelem disponálni, de minthogy immár vagyon, hát a szerént töttem testamentomot és ahhoz tartás magokat.”* A végrendelet teljes szövegét lásd a Függelékben.

²⁷³Nádasdy Ferenc végrendeletében ősi és szerzett jószágairól egyaránt végrendelezik és az ősi vonatkozásában tesz említést a szabad rendelkezési jogot biztosító privilégiumról, amikor jószágait felsorolja: *“Itt azért teszek emlékezetet, hogy csudásnak ne lássék az őstől maradt jószágimról való rész dispositióm, noha arról is magános libera dispositióm vagyon az mi kegyelmes urunktól, ki mellett statuáltattam is magamat és posteritásimat, régi eleimtől maradt jussomat továbbra és többekre kiterjesztvén nemzetségem következő kiváltképpen való hasznára, úgy hogy méltán azoknak is újabb acquiratorának tartathatom maradékimtól.”* Schönher, 1888, p. 371

²⁷⁴„A rokonok beleegyezése mind a Hármak-, mind a Négyeskönyv szabályaiból analógia útján következik, az olyan végrendeletek érvényéhez, amely a rokonok örökösödési jogát vagy más jogos érdekét sérthetik.” Somogyi, 1937, p. 137; Ha az adományos nem élt a végrendelezési jogával, akkor a jószág ősvivé vált. uo. p. 155

²⁷⁵Zlinszky Imre „A magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire” című munkájában az ősi javakban való öröklés kapcsán különbséget tesz adományos ősi javak és nem adományos ősi javak között. Adományos ősi jószág alatt az adományos vagyon értendő, amelyet az adományos még a családi osztatlan vagyonközösség fennállása alatt, az osztály megtörténte előtt szerzett. Erre a rokonok, akik az osztatlan családi vagyonközösség részesei voltak, az osztály idején – ahogy az *„osztatlan állapot tartama alatt bármi úton és módon”* szerzett más javakra is – igényt tarthattak, és az adományos is tartozott az ily módon szerzett javait is osztályra bocsátani, mert ha nem így tett, akkor minden atyai javakról és jogokról le kellett mondania. Zlinszky, 1897, p. 889 Ha az adományban való öröklési sorrend szerinti örökösök kihaltak és megszakadás állt be, az osztozástól függetlenül feléledt az adományos vagyonban a király háramlási joga.

²⁷⁶Ezzel összefüggően megemlíthető az 1563:19. tc. és az azt megerősítő 1622:72. tc.-k, amelyek a testvérek közös birtokában lévő végváraknak a fenntartásáról rendelkeznek. Az említett törvények megalkotására azért került sor, mert gyakran előfordult, hogy a közös birtokban lévő várak fenntartását és javítási kötelezettségeit a testvérek közül valamelyik elhanyagolta. Mint ezt a 4.5 fejezetben láthatjuk, ilyen eset a Pálffy családban is előfordult. Ezért az ország főkapitánya a vár fekvése szerinti vármegye főispánjával meghatározhatta a testvéreknek a fenntartási költségekhez való hozzájárulásának arányát és annak értékéig a többi testvér a „hozzájárulni vonakodó” személynek a vagyonát le is foglalhatta.

bekövetkezett osztály, illetve törvényes öröklés okán az adományos jószág átszáll az örökösökre, akkor az már az ősiség szabályai értelmében, csak törvényes öröklés alá eshet a későbbiekben és arról az eredetét tekintve adományos birtoknak a birtokosai már többet nem rendelkezhetnek.

Az első adományos esetében tehát eltérően a későbbi örökösök esetétől egy korlátozott tulajdonjogról beszélhetünk, amelyet a királynak az adományban meglévő dologi joga korlátoz, azaz az első adományos rendelkezési joga az adományt tekintve csak addig terjed, míg azt a király által biztosított privilégium megengedi. A későbbi örökösöket, ha azok végrendelet útján örökölték az adományban, ha betartják az örökhagyó akaratát, akkor a végrendelet tartalma köti, ha a törvényes öröklés rendje szerint örökölték benne vagy megosztottak rajta, akkor pedig kifelé, harmadik személyek vonatkozásában a király joga is korlátozza őket, a családtagok vonatkozásában pedig az ősiségből eredő dologi és öröklési jogi kötelezettségek szabnak gátat a rendelkezési jognak. Azaz, a későbbi birtokosokat már nemcsak a nemcsak a király, de az ősiség joga is korlátozza az adománnyal való rendelkezést illetően, tehát ily módon kétszeresen is korlátozott tulajdonjoggal rendelkeznek az adománybirtokban.

Ha a király és kívülálló harmadik személyek oldaláról vizsgáljuk a kérdést, akkor az adományos jószág kifelé, a király és harmadik személyek vonatkozásában mindig megtartja adományos jellegét. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy az adományoknak eltérő típusait lehet megemlíteni aszerint, hogy milyen jószágokat juttat a király a megadományozottnak, hiszen a jószág katonai és közigazgatási jelentőségétől és értékétől függően eltérő annak a jognak a mértéke, amelynek gyakorlásával az uralkodó az adományost felruházta.

Létezett az adományoknak olyan típusa, mint pl. Pozsony vára a Pálffyak esetében, ahol az uralkodó szigorúan kikötötte, hogy kik örökölhettek benne, hogy ettől semmilyen mértékben eltérni nem lehet, illetve, hogy a mindenkori birtokost csak és kizárólag a használat és a haszonélvezet joga illeti meg. Ezek általában a stratégiai fontosságú és nagy értéket képviselő várak esetében fordultak elő, mint amilyen Pozsony, Győr vagy Trencsén vára is volt. Ráadásul ezeknél nem pusztán vár- és birtokadományozásról, hanem egyben várkapitányi és főispáni tisztség adományozásáról is szó volt. Ezekre nézve egy végrendeletben sem találtam, az adománylevéltől eltérő rendelkezést, sőt általában semmilyen rendelkezést, hiszen e felett a birtokban lévő adományosnak semmilyen rendelkezési joga nem volt. Az adománylevél azonban kifejezetten rögzítette, hogy a jószág tulajdona – és itt az uralkodó a „*proprietas*” kifejezéssel él a tulajdon vonatkozásában -, mindig az övé marad.²⁷⁷

Az ennél kisebb, ún. tarisznya- vagy figyelővárakra vonatkozó adománylevelek esetében viszont, melyeknek katonai feladata mindössze az ellenség megfigyelése és a fontosabb várak bevételeinek megnehezítése volt, az uralkodó nem rendelkezett kifejezetten a tulajdon fenntartásáról, de ugyanakkor mégis kikötötte, hogy meghatározott örökösök kihalása esetére visszazállnak a birtokok rá, illetve a koronára. A helyzet az, hogy ezek a várak nem voltak sem stratégiai jelentőségűek, sem igen nagy értékűek, hiszen az ellenség adott esetben egy jól irányzott ostrommal néhány nap leforgása alatt elfoglalhatta, márpedig az oszmánok a várak bevételeiben sokkal jobban képzeletnek bizonyultak, mint mi azoknak a védelmében.²⁷⁸

Ezeknek a váraknak az esetében előfordult, hogy az uralkodó azokat úgy adta adományba, hogy meghatározta rajta az öröklés rendjét, ugyanakkor az adománylevélben már rendelkezett

²⁷⁷Lásd erre vonatkozóan a Pálffyak pozsonyi adománylevelét a Függelékben.

²⁷⁸A fővárak körül ugyanis számos másod- és harmadrendű vár létezik, amelyeknek a néhány fős őrsége (a figyelővárakban különösen) állandóan figyelte az ellenesség török végvárait és csapatmozgásokat. Ezeknek az erődítése és karbantartása emésztette fel a magyar nemesség vagyoni részét, ugyanis a Habsburgok nem tudták ezek fenntartását egymagukban finanszírozni. „A Habsburg-uralkodók relatív gyengeségük, de kivált pénztelenségük és eszköztelenségük miatt kénytelenek voltak respektálni a magyar rendeknek a védelem fenntartásában játszott szerepét.” Ráadásul gyakran a fővárak katonaságának zsoldját és az erődítési munkálatok költségeinek egy részét is a magyar nemesség vállalta magára. Ágoston – Oborni, 2000, pp. 124-125; 129-131

arról is, hogy arról az adományos, aki kapta szabadon rendelkezhet élők között és halála esetére, miután bírja ehhez a király beleegyezését. Ha erre nem került sor az adománylevélben, előfordult, hogy a szabad rendelkezési jogot biztosító okiratokban írta felül a király a korábbi akaratát azzal, hogy kijelentette, hogy az örökhagyó minden addig megszerzett és ezután megszerzendő jószágáról szabadon rendelkezhet oly módon, hogy annak hagyja akinek csak akarja. Itt előfordul, hogy az adománylevél az adományos jogai vonatkozásában a „*possessor*” kifejezés mellett, a „*dominus*” is, azaz a tényleges uralmat írta körül az adományos jószág tekintetében. Itt a „*dominium utile*” mint használati és gyümölcsöztetési jog mellett az adományos a „*dominium directum*” jogával is rendelkezett. Ennek a király joga tekintetében volt elsősorban jelentősége, aki, ha kifejezetten felhatalmazta a szabad rendelkezésre, akkor az adományos biztos lehetett afelől, hogy a kincstár nem fogja a Tripartitum I. részének 65. címe értelmében visszavenni az adománylevéltől eltérően öröklődő adományos jószágot. Az uralkodó elsősorban a török elleni háborúban felhalmozott adósságai fejében zálogosította vagy adományozta el ezeket a várakat a magyar nemességnek, amikor azok „benyújtották nála a számlát”, ezáltal erősítve a rendeket és meggyengítve a saját hatalmi bázisát.²⁷⁹

Mint a gyakorlat bizonyítja, adott esetben az örökhagyó valóban eltért tehát az adománylevél tartalmától, vagyis inkább annak a tartalmát részletesebben körülírta végrendeletében, hiszen ha az adomány először a fiága, majd azt követően a nőágra terjedt ki, előfordult, hogy meghatározta a végrendeletben azt, hogy a fiágon belül mi legyen az átszállási sorrend. Ezt általában rendkívül ésszerű módon, a családját leginkább biztosítva tette meg. Amikor viszont eltért az adománylevél tartalmától általában az uralkodó is jóváhagyta a végrendeletet.

A végrendeletekben emiatt szó sem esik arról, hogy mi lesz akkor, ha kihalnak az ott megjelölt örökösök. Az általam vizsgált családok esetében viszont a gyakorlatban azt figyeltem meg, hogy az adomány birtokába lépő örökösök, gyakran igyekeztek a jogaikat oly módon megerősíteni, hogy az uralkodóhoz fordultak avégett, hogy őket új adomány révén erősítse meg.²⁸⁰ Az uralkodó ezt mindig megtette, így gyakorlatilag nem fordult elő olyan eset, amikor az általam vizsgált birtokok visszaszálltak volna a kincstárra, hiszen a folyamatos új adományok által egyre hosszabb lett azoknak az örökösöknek a sora, akik az adomány birtokába léphettek.

A hagyatékban bekövetkező magszakadás vonatkozásában ily módon különböznek az 1687 előtt tett, adományra rendelt majorátusok a hitbizományoktól. A hitbizományok esetében ugyanis az utolsó hitbizományi birtokos szabad rendelkezési jogot kap a jószágok felett, és tetszése szerint örökítheti azokat amelyet a király korábban a hitbizományhoz adott hozzájárulásával meg is erősített, jelen esetben azonban, mint látjuk, nem erről van szó. Az adományok esetében az uralkodó általában fenntartja a dologi jogát az adományos jószágokban (ellenkező esetben az arról való lemondásról kifejezetten rendelkezik, mint az a Pálffyak borostyánkői jószágában is megfigyelhető), mintegy kifejezve azt a szándékát, hogy a jószág egyszer vissza fog szállni rá, illetve az adomány feletti rendelkezési joghoz emiatt általában az ő beleegyezése illetve utólagos jóváhagyása szükségeltetik. Ennek az időpontja általában az, amikor az adománylevélben meghatározott öröklési rend szerinti utolsó örökös is deficiál. Ugyanis amint azoknak az örökösöknek a köre magszakadt, akiket az adomány

²⁷⁹ Ágoston-Oborni, 2000, p. 131

²⁸⁰ Az új adományról Wenzel Gusztáv azt állítja, hogy általa „a királyi jog megszűnésének folytán azonkívül a családnak az előtt netalán erőltén joga oly erőssé vált, hogy sem a *fiscus*, sem valamely adományos azt többé meg nem dönthette.” Wenzel, 1885, p. 298 A család vonatkozásában amennyiben az adományos vagy az új adományos élt a végrendelet jogával, akkor akarata a tulajdonoséhoz hasonló elbírálásban részesült, és mindaddig, míg az adományban öröklésre jogosultak sora ki nem halt, addig a király, illetve a kincstár sem zavarta az adományosokat a dolog feletti uralomban.

megilletett volna, a király addig lappangó dologi joga feléledt.²⁸¹ Ha a király által biztosított szabad rendelkezési jogával élt az örökhagyó, vagy a király az örökhagyó végrendeletét megerősítő záradékkal látta el, akkor pedig a végrendeletben megjelölt örökösök kihalásával szállt vissza a jószág a királyra.

4.4 Öröklési rend meghatározása és egyéb kikötések²⁸²

4.4.1 Öröklési rendek a Thurzó családban

4.4.1.1 Öröklési rend kikötése Thurzó Elek országbíró végrendeletében.

Ha megvizsgáljuk a Thurzó Elek által tett végrendeletben meghatározott öröklési rendet, akkor láthatjuk, hogy ő egy a hitbizományi helyettesítéshez hasonló, tulajdonképpen majorátus szerinti öröklési rendet írt határozott meg.

A végrendelet érdemi részében először a Bajmóczi és a Szepesi (Scepusiensis) várról rendelkezett, amelyet a testvére, Thurzó Jánosra hagyott. Tette ezt azzal a feltétellel, hogy ennek halála esetére, ha ez a vagyon bárki másnak a birtokába lenne, akkor azt azonnal adják át Thurzó Bernátnak és testvére Thurzó Kristóf fiainak. A jószágokat mindig a legidősebb bírja közülük és annak hasznaival tartozzon elszámolni. Ha Thurzó Bernát és Kristóf fiága kihalna, akkor a jószágok az idősebb és az ifjabb Thurzó Györgyöt és Thurzó Ferencet, az utóbbi testvérét illessék meg – akik közül a két György, már hozzájárult Thurzó Elek végrendeletéhez -, és ha ők is kihalnak fiágon, akkor Thurzó Elek lányainak, Annának és Erzsébetnek a leszármazói (mindkét nemű) örököljenek.²⁸³

Itt tehát nem egy általános öröklési sorrend meghatározásáról van szó, hiszen elsődlegesen a testvérenek, Thurzó Jánosnak, az ő halála esetén a másik testvére, Thurzó György fiú leszármazóinak, Bernátnak és Kristófnak és örökösöknek (Szaniszlónak, Eleknek és Jeromosnak, Kristóf fiainak, mivel Bernát ága hamarabb kihalt) juttatott, illetve az ő magszakadásuk esetére elrendelte, hogy a vagyon szálljon vissza felmenőjüknek, Thurzó Jánosnak fiú leszármazóira, a fiatalabb Thurzó Györgyre és testvére, Thurzó Ferencre és azoknak fiúgyermekére. Ezeknek fiági magvaszakadása esetén örökölhetnek csak Thurzó Elek leányai, Anna és Erzsébet és az ő leszármazóik, ha pedig ők is magtalanul halnának meg, akkor a két vár a korábban meghatározott Bernát, Kristóf és a két Thurzó György még élő bármilyen nemű leszármazóira száll át. 1582-ben az itt meghatározott öröklési sorrend értelmében a fent említett várak Thurzó Szaniszló kezében voltak, hiszen onnan keltezte az összes levelét I. Rudolphoz.

Thurzó Elek hasonló öröklési sorrendet határozott meg további váraira is (Rudabánya, Wámos, Rhyno²⁸⁴), amelyek közül a Trencsényi várat és az ahhoz tartozó harmincad felerészét,

²⁸¹Holub, 1933, p. 248; Wenzel, 1885, p. 279; Both, 1984, pp. 330-331; Kállay, 1986, p. 703

²⁸²Az itt említett családok öröklési rendjét ábrázoló családfa-rajzokat lásd a Függelékben.

²⁸³„*ut si quid illi humanitus contigerit, bona praedicta mox et defacto devolvantur ad Bernardum Thwrzo et liberos fratris sui Christopheri Thwrzo, sed ita, ut qui inter eos senior fuerit, bona ipsa gubernet et possideat, cum reliquis autem quoad redditus et utilitates concordare debeant. Ex quo autem omnibus meis donationibus inserti sunt Georgius Thwrzo senior et alter Georgius Thwrzo iunior et huius iunioris frater Franciscus Thwrzo, quorum duo Georgii iam de facto consenserunt testamentariae dispositioni meae, si quam essem de bonis et haereditatibus meis factururus, volo et decerno, ut si contingat (quod Deus avertat) familiam Bernardi et Christopheri in linea masculina deficere, ex tunc praescripta bona mea in haeredes superstites praedictorum utriusque Georgii, senioris et junioris devolvantur, quamdiu istorum familia durabit, quod si vero istos quoque deficere contingat, volo, ut bona praescripta con descendant ad charissimas filias meas Annam et Elisabeth ipsarumque posteritates universas utriusque sexus.*” Erdélyi, 1912, p. 164

²⁸⁴A fent említett várak közül 1563-ban Rhyno várat Ferdinánd új adományba adta Thurzó Ferencnek, hogy azt a várat és kastélyt minden tartozékával együtt nemcsak Thurzó Ferenc és két másik személy, vagy az örökösök ha

azaz 20.000 magyar forintot a felesége haszonélvezetébe juttatta, azzal a kikötéssel, hogy ezt a lányaik nagykorúsága, illetve házasságkötése alkalmával kellő időben adja majd át nekik a többi hozománnyal együtt.

Sempte, Galgóc és Themetwen vára pedig a lányokat illeti hozományképpen, amelyeket szintén a felesége kezel majd, illetve ha a felesége meghal vagy férjhez megy, akkor helyét Thurzó Bernát veszi át a lányok férjhezmeneteléig.

A végrendelet tételének időpontjában nyilvánvaló volt, hogy a nagyobbik lány, Anna férje a későbbiekben Báthory András gróf lesz, ezért Thurzó Elek elrendelte, hogy amint a felek házasságot elhálták, Báthory Andrást vezessék be az Anna számára rendelt hozományba.²⁸⁵ Azt viszont kiköti Thurzó Elek, hogy sem Báthory Andrást, sem a másik leánya, Erzsébet, ellendő férjét, bárki legyen is az nem lehet addig a jószágok birtokába beiktatni, míg arról kötelezvényt ki nem állítanak, hogy amint a házasság megszűnik, minden per nélkül tartozik a hozományt Thurzó Elek másik leányának a birtokába bocsátani. Eddig a jószágokra vonatkozó rendelkezések semmiben nem térnek el a hozományra vonatkozó szabályoktól, viszont a lányok halálát követően időszakra vonatkozóan is meghatároz Thurzó Elek egy öröklési rendet, mely szerint a korábbi hozományként rendelt ingatlanoknak át kell szállnia. Az öröklési sorrend szerint pedig elsőként Thurzó Jánost, majd Thurzó Bernátot és testvéreinek Kristófnak a fiait illeti meg a jószág. Az ő kihalásuk esetére pedig a két Thurzó György és az ő leszármazóik jutnak a jószágok birtokába.²⁸⁶ A felesége számára megengedte viszont, hogy ha a lányokat túlélve hal meg, akkor élete végéig özvegyként használhassa a fent említett javakat, és az örökösök számára is megtiltotta, hogy a haszonélvezetet tőle megválthassák.

A végrendelet a majorátus szót használja az öröklési rendelkezések vonatkozásában. Azonban ha alaposabban megvizsgáljuk, akkor rájövünk, hogy valójában seniorátusról van szó, ahol a testvérek leszármazóinak kiválasztása Thurzó Elek testvéreinek és azok már élő leszármazóinak név szerinti említésével történt a koröröklés szabályai szerinti sorrend betartásával. Azt kell mondanunk, hogy az egyes öröklési rendekre jellemző, a későbbi hitbizományoknál érvényesülő elvek már itt megjelennek, tehát öröklési rend szempontjából ezt már a hitbizományi öröklési rendhez hasonlíthatjuk.

Az említett 1563-as adománylevél által, amelyben Ferdinánd Rhyno várát Thurzó Ferencnek juttatta, a Thurzó Elek végrendeletében foglaltak gyakorlatilag hatályon kívül

lesznek az életük során egymás után birtokolják a király hozzájárulásával, továbbá ha Thurzó Ferenc hátrahagyása nélkül halna meg, a fent meghatározott összegért, tizenhétézer forintért akárkinek vagy akinek akarja, örökbe adhatja.. „*hac adjecta conditione ut eam arcem et castellum cum suis universis pertinentiis non tantum Franciscus Thurzo vita sua durante, verum etiam duae personae, sive haeredes eius successive sibi inter se succedentes possidere et tenere, durante ipsorum vita possint et valeant...anuimus benigne, ut si ipsum sine haeredibus decedere contingeret, supra nominatam summam septedecim millium florenorum cuicumque vel quibuscunque voluerit, legare possit.*” „1574-ben, midőn már Thurzó Ferencnek második feleségétől, Zrínyi Katalintól két fia élt, ezen inscriptiót átírja, és pedig Rychno várát, Bicsé kastélyt és mezővárosát az előbb említett Thurzo Ferenc ő méltósága által gyermekeire, Thurzó Györgyre és Ferencre, az ő fiaira, hasonlóképpen azok férfi leszármazóira és örökösseire egészben ésösszegért.....” „*praefeto Francisco Thurzo ac per eum magnificiis pueris Georgio et Francisco similiter Thurzo filiis eiusdem, ipsorumque haeredibus et posteritatibus masculini tantum sexus universis in et pro summa....*” Erdélyi, 1912, p. 36. Igaz, a későbbiekben a fiatalabb Thurzó Ferenc még gyermekkorában meghalt, és az egyetlen fiú örökös Thurzó György, a későbbi nádor maradt.

²⁸⁵ „*ubi autem tempus consumandi matrimonii ad. venerit, intromittatur Andreas Bathory in dominium dimidae partis bonorum filiabus legatorum*” Erdélyi, 1912, p. 165

²⁸⁶ „*quod Andreas Bathory et si quis etiam alter futurus esset alterius filiae meae maritus, in dominium castrorum nulla modo intromittatur, nisi prius promittat et litteras obligatorias det, ...vel nubentem sine haeredibus ex hac luce decedere, ex tunc absque omni lite et processu iuris castra, seu bona illa coniugi suae cedenda, filiae meae alteri superstiti, vel si illa quocumque decedere contingeret, fratribus meis de facto reddet et restituet, nam in hoc casu volo et decerno, ut filiabus meis succedat Joannes Thwrzo, et deinde Bernardus cum liberis fratris sui Christopheri, et post decessum horum bona praedicta, ad duos Georgios Thwrzones ipsorumque haeredes devolvantur.*” Erdélyi, 1912, p. 165

helyeződtek, hiszen a később keletkezett királyi okiratban foglaltak lerontották a végrendelet rendelkezéseit és az abban meghatározott öröklési rendet, tekintve, hogy Thurzó Ferenc azokra ismételten szabad rendelkezési jogot nyert. Tulajdonképpen ez a későbbi adománylevél bizonyíték arról, hogy az, aki az adományt megkapta, az adományos jószágról tetszése szerint rendelkezhetett a király felhatalmazásával.

4.4.1.2 Öröklési rend meghatározás Thurzó György nádor végrendeletében.

Bethlenfalvi Thurzó György 1615-ben írt végrendeletéről – amelyet II. Mátyás előtt tett Pozsonyban, Zombori Lippay János császári és királyi tanácsos és királyi személyes jelenlét helytartójának jelenlétében – hasonló megállapításokat tehetünk, mint amiket már korábban Thurzó Elek országbíró végrendelete esetében láttunk.

Végrendeletében elsőként a feleségéről, Czobor Erzsébet úrnőről gondoskodott, akit nagyon szeretett (ennek bizonyítékaul szolgál az a közöttük kelt több száz levél, amelyet ma a Magyar Országos Levéltár őriz), neki hagyva Árva és Tokaj várát az árvai örökös főispáni címmel, és összes birtokának hasznélvezetét is, mindaddig, amíg felesége az ő nevét viseli, és másnak el nem ígérkezik.²⁸⁷

Ennek kapcsán felmerül a kérdés, hogy Czobor Erzsébet férje halálát követően Árva megye főispánja lett-e.²⁸⁸ Véleményem szerint ő mindössze a gyermekek kiskorúsága okán mint természetes gyám, valamint a jószágok özvegyi hasznélvezője adminisztrátori tisztséget töltött be, mindaddig, míg Thurzó Imre el nem érte a törvényes korát, hiszen ezt a tisztséget mint nő *de jure* nem viselhette. A főispáni tisztség ugyanis – az 1608. évi koronázás utáni törvénycikk értelmében – együtt járt a rendi országgyűlés felsőtábláján való részvétellel, ahol pedig nő jelenléte nem volt megengedett. Tehát csak követ útján, a férje jogán képviseltethette magát az alsó házban, illetve főispánként megjelenhetett volna a vármegyei közgyűlésen, ahol hozzászólási joga nő lévén nemigen volt.

Thurzó György 1615-ben készített végrendelete esetében is meg kell említeni, hogy azt összes ingó és ingatlan vagyonára nézve, ösire és szerzetekre egyaránt tette, amit a végrendeletben kifejezetten ki is jelentett.²⁸⁹ Ezek közül néhány jószága, mint például az Árvai és Tokaji várak, osztatlanul fognak átszállni a legidősebb fiúgyermekre, aki viszont mint birtokos köteles ezen jószágok hasznait minden egyes testvérével egyenlő részben megosztani.²⁹⁰

Thurzó György felesége kezét is megkötötte azzal, hogy ha szándékában áll, akkor juttathat a halála előtt ezekből a birtokokból végrendeletében, de csak az ő (Thurzó György) fiának, Thurzó Imrének, illetve, ha Thurzó Imre gyermektelenül halna meg, akkor a lányaiknak kell ezeket kiadnia, akik majd öröklési joggal bírnak bennük. Tehette ezt mindaddig, amíg a férje nevét viseli – ha elígérkezik másnak, akkor a végrendeletben megnevezett gondnokok kötelesek gondoskodni az örökhagyó utolsó akaratának teljesítéséről, és a feleségének vissza kell adnia minden birtokot. Ha a felesége úgy dönt, hogy újra férjhez megy, akkor az özvegyi jog értelmében megilleti őt a rangjához illő kiházásítás, és ki kell adni számára minden vagyont, amelyet magával hozott a házasságba, továbbá azt a hitbért, amelyet a férje kötelezett számára a házasság elhálásának idején, amelyekről ezentúl szabad

²⁸⁷ A végrendelet teljes szövegét lásd a Függelékben.

²⁸⁸ Lengyel Tünde, 2003, p. 237; Jakab, 2007, p. 45

²⁸⁹ „... de omnibus castris, iuribus item possessionariis, bonisque et rebus mobilibus universis, non solum aviticis et paternis, sed etiam acquisitis suis a domino Deo bonorum omnium largitore ex sua immensa bonitate et gratia sibi collatis, ad casum mortis suae legationem, hancque postremam voluntatis suae testamentariam dispositionem fecisset atque ordinasset” Erdélyi, 1912, p. 176

²⁹⁰ „... talis masculinus haeres reliquis fratribus iunioribus ex pertinentiis et proventibus ditorum Arwa et Tokay castrorum et possessionum acquisite singulis eorum ...aequam et iustam divisionem proventum facere..” Erdélyi, 1912, pp. 179-180

rendelkezési joggal bír. Thurzó György elrendelte, hogy a lányaikat illendően tartsák, házasítsák ki, és házasságkötésük idején adják ki számukra hozományként azt, amit az első házasságából származó lányai is kaptak apjuk vagyonából a házasságkötésük alkalmával.²⁹¹

Az öröklési rendet úgy határozta meg, hogy a vagyonából kiemelte Árva és Tokaj várát, és ezekre nézve meghatározta, hogy arra olyan öröklési rendet kíván felállítani, amely megfelel annak az adománylevélt tartalmának, amelyben ő Árva várát megszerezte. E szerint Byche, Hrychon, és Lethava várak Trencsén vármegyében, Árva vára Árva megyében valamint Tokaj Zemplénben Thurzó Imre fiágára szálljon, azok közül is az első szülöttre. Ezek közül Árva és Tokaj vára maradjon osztatlanul, úgy, hogy annak mindenkori birtokosa a testvéreivel, ha vannak, egyenlő részben osztozzon a jövedelmeken évente. „²⁹²

Ha említett Thurzó Imre és fiága kihál, akkor a testvérei közül a legidősebb örököl a mondott javakban, ezek kihálása esetén pedig a lányok, de mindegyikük csak abban az esetben, ha ők maguk és lányok esetében a férjeik is az ágostai evangélikus vallásban hűségesen kitartanak, ellenkező esetben pedig elveszítik minden jogukat az említett javak felett.²⁹³ A felesége és gyermekei birtokainak gondnokaiként kijelöli Beniczky Mártont, Magyarország alnádorát, Szirmai Theodort, a királyi tábla esküdt ülnökét, Sándor Jánost, Diurehánsky Györgyöt és Abaffy Miklóst és Györgyöt, illetve mellettük végrendeleti gyámot is jelöl, mindenekelőtt magát az uralkodót, Batthyány Ferencet, Sopron vármegye ispánját és királyi lovászt, valamint számos más nemes urat is, velük együtt Jakusitt Andrást, „*az ő legkedvesebb vejét, aki olyannyira a hely szomszédsága, mint más miatt is a feleségének és az ő édes gyermekeinek a szükségben hasznukra tud lenni és ott tud állni mellettük*”²⁹⁴ Nekik kell majd gondoskodniuk arról, hogy a gyermekei megfelelő nevelésben részesüljenek, és az ágostai evangélikus hitvallás tanításait magukévá tegyék.

Thurzó György intézkedései rendkívül racionálisak: vagyont úgy osztja fel, hogy mindent törvényes örökösöknek juttat, de úgy, hogy azok haláluk esetére ne aprózhassák fel a hagyatékát, hanem az egyes birtokaira nézve felállít egy-egy öröklési sorrendet. Jelleget tekintve valóban hitbizományszerű rendelés ez, hiszen amellet, hogy öröklési rendet is megállapít, szigorúan megtiltja a birtokban lévő örökös számára, hogy a lekötött vagyont bármi módon megterhelje vagy elidegenítse. Az elsőszülött fiú halála esetén pedig a sorrendben következő másod- és harmadszülött fiú következik, majd azt követően a nőágra száll át a birtok.

Ily módon elmondható az is, hogy a végrendelet tartalmazza a hitbizományok egy jellemzőjét: annak kezelése mindig csak az idősebb szülöttet illeti meg, és annak kiesése esetén száll át a vagyon a sorban következő legidősebb testvérré, nemtől függetlenül. Emez legidősebb gyermek a javakat csak haszonélvezetbe kapja, azokat nem idegenítheti el és nem terhelheti meg, és a hasznokat és jövedelmeket tartozik elosztani azon testvérei között, akik nem részesülnek a hagyatékból. Ez már valóban egy majorátushoz hasonló öröklési rend és

²⁹¹Erdélyi, 1912, pp. 177-178

²⁹²„ideo voluisset, ut filius ejusdem praefatus comes Emericus Thurzo nunc natu maior et augustanae ac evangelicae confessionis existens, pro se eadem castra Arwa et Tokay vocata retineat, ne tamen reliqui etiam filii, si extiterint, penitus in ipsa ...importionati maneant, comisisset, ut talis masculinus haeres reliquis fratribus iunioribus ex pertinentiis et proventibus dictorum Arwa et Tokay castrorum et possessionum acquiritorum singulis eorum ...aequam et iustam divisionem proventum facere, ac singulis fratribus, si ii extiterint, partem aequalem singulis annis ...a provisoribus etiam earundem arcium annualis ratio accipi debeat, omnino et plene extradare debeat et teneatur, fratresque existentes ...” Erdélyi, 1912, pp. 179-180

²⁹³„...ubi vero filius maior natu spreta huiusmodi pia et salutari paterna admonitione (uti praedeclaratum est) contrariam confessionem amplexus fuerit, extunc in praescriptis ipsius testantis bonis acquisitifis tam mobilibus, quam immobilibus nullam portionem, nullamque ea gubernandi habeat potestatem, verum ea statim, et defacto devolvantur in filios, vel filias legantis augustanam confessionem sincere observantes.” Erdélyi, 1912, p. 184

²⁹⁴„...generum suum charissimum, qui tam vicinitate loci, quam aliis commoditatibus consorti et liberis suis charissimis in necessitatibus adesse et assistere poterit...” Erdélyi, 1912, p. 183

kikötés, de itt sem fordul elő az a kifejezés, amely minden tényleges hitbizományt alapító végrendeletnek sajátja, hogy az „*pro decore familiae*” avagy „*pro splendore familiae*” szolgálata végett alapított, sőt alapításról sem esik szó, Thurzó György mindössze a leszármazás rendjét határozza meg. Ráadásul Thurzó Imrét követően a család igen korán deficiál fiágon, így a nőág lesz a jószág örököse, akik nem osztják meg a vagyont, csak a jövedelmeket oly módon, hogy jószágigazgatót választanak annak kezelésére.

4.4.2 Öröklési rendek a Pálffy családban

4.4.2.1 A Pálffy Miklós által meghatározott, Vöröskőre vonatkozó öröklési rend.²⁹⁵

1596. március 31-én királyi beleegyezés jogcíme alatt Pálffy Miklós is hasonló végrendeletet tett, amelyben rendelkezik a vöröskői jószágok sorsáról. A végrendeletet II. Rudolf 1600. június 6-án meg is erősítette. A végrendelet értelmében Pálffy Miklós minden vagyonán holtig vagy újabb házasságáig tartó haszonélvezetet engedélyezett feleségének, Fugger Máriának, aki egyben gyermekeik gyámja is lett. Lányának, Katalinnak a vöröskői jószág jövedelméből 1.000 forintot kötelezett hozományképpen kiházasítása esetére. A vöröskői várat pedig minden tartozékával együtt a *senioratus* elve szerint (annak ellenére, hogy a *majoratus* szót használja) a fiág számára rendelte öröklődni, mégpedig úgy, hogy „*családjából mindig a férfi leszármazók közül a legidősebb szülött bírja és legyen annak birtokában.*”²⁹⁶ A jószágok birtokosa tartozik annak jövedelmét a többi leszármazó között elosztani. Ha a férfiág kihal, akkor a nőág és annak mindennemű leszármazóit illeti a tulajdon. A birtokban lévő „*major natus*” férfi leszármazó köteles a vöröskői várat megvédelmezni, és az összes szükséges felújítást és a hadászati felszerelések karbantartását elvégezni. Ennek fedezetére rendeli a jószágához tartozó Cseszte nevű birtok jövedelmét, amelynek birtoka erre való tekintettel mindig a „*major natus*”-é lesz.²⁹⁷

Fugger Mária később, anyai szeretettől vezérelve, lemondott a haszonélvezeti jogáról 40.000 magyar forint ellenében, melynek feléről, azaz 20.000 magyar forintról szabadon rendelkezhetett, a másik felét azonban végrendeletében a férfi, majd azok kihalása esetére a

²⁹⁵Ehhez hasonló az Illésházy István végrendeletében meghatározott öröklési rend is. Miután neki a Pálffy Katalinnal kötött házasságából leszármazója nem maradt hátra, jószágaiban a felesége számára rendelt holtig tartó haszonélvezetet, illetve elrendelte, hogy amennyiben felesége úgy dönt, hogy férje nevét elhagyja, akkor tartozik a jószágokat kiadni a végrendeletben megjelölt örökösöknek. A Trencsényi és a Surányi várat ugyanis, melyet ő bírt az élete során – a végrendelet értelmében – halálát követően testvére, Illésházy Gáspár és az ő leszármazói örökölik, mégpedig oly módon, hogy „*az ő Illésházy családjából származó legidősebb szülött bírja és birtokolja az előbb említett kastélyokat és annak jövedelmeiről a többi testvérével egyezzen meg, azonban a kastélyokat és a jószágokat maguk között soha meg ne osszák.*” „...*major natu ex sua familia Illésházy praefata castra teneat, atque possideat, ac de proventibus eorum cum caeteris suis fratribus concorderet: ipsa vero castra et bona nullo unquam tempore inter sese dividant.*” HHStA F.A. Pálffy Arma VIII. Lad. 4. Fasc. 1. Nr. 23.a A végrendeletben Illésházy István kitagadja testvérét, Illésházy Ferencet [„*in eadem testamentaria dispositione exhaeredit Franciscum Illésházy*”] Említi a következő jelzettel rendelkező okirat: HHStA F.A. Pálffy Arma VIII. Lad. 4. Fasc. 1. Nr. 23d ám annak fiait nem, amelyet a Hármasköny I. részének 44. címe értelmében meg is tehet, hiszen lemond minden atyai és anyai ősi jószágban lévő jogáról, hogy saját szerzeményeit megtarthassa, így a kitagadás nem eredményezi a vértagadás bűncselekményének elkövetését.

²⁹⁶„*ex hac sua familia semper major natu masculus illis praesit et eadem possideat.*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 3. Nr. 4.

²⁹⁷„*Et quia ad conservationem arcis Weöreskew ac ad reparationes aedificiorum bellicorumque instrumentorum ac aliorum similium confectionem dicto majori natu non nihil insumendum erit. Ideo voluisset praefatus Nicolaus Pálffy út proventus oppidi Chezte sub dicta arce Weöreskew existens specialiter in hoc usus convertantur idque oppidum semper singulariter pro ejusdem arcis necessitatibus per eundem natu maiorem possideatur.*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 3. Nr. 4.

női leszármazók között megosztva visszaadta.²⁹⁸ 1619-ben Vöröskő mellett Pálffy Miklós egyéb birtokait, mint az Illésházy Istvántól zálogból visszaváltott Borostyánköt is, elosztotta a fiai között.

4.4.2.2 A Pálffy Katalin által Bazinra és Szent Györgyre meghatározott öröklési rend

A bazini és a szentgyörgyi jószág is egy példája a hitbizományok törvényi szabályozását megelőző időkből fennmaradó majorátusoknak. A végrendelet úgy fogalmaz, hogy minekutánna Pálffy Katalin Illésházy Istvánnal kötött házasságából gyermektelenül maradt, az említett bazini és szentgyörgyi jószágokat testvére, Pálffy Miklós fiainak hagyja oly módon, hogy azt osztatlanul mindig a legidősebb bírja és a jövedelmeken pedig osztozzon meg a testvéreivel. Mégis a birtokban lévő legidősebb fiú, akinek a jószágok fenntartása is kötelezettsége, tartson meg magának 2/3-ot a jövedelemből és csak a fennmaradó 1/3-ot ossza szét a testvérei között.²⁹⁹

Pálffy Pál végrendeletéből megtudjuk, hogy ő is Pálffy Katalin végrendeletének tiszteletben tartása mellett rendelkezik a bazini és szentgyörgyi jószágokról, helyben hagyva annak a rendelkezéseit.³⁰⁰

A későbbiekben az osztályos egyezségek olyan birtokként említik Bazint és Szentgyörgyöt, mint amely Pálffy Katalin végrendelete szerint majorátusként öröklődik, egészen 1694-ig.³⁰¹

4.4.2.4 A Pálffy Pál által alapított hitbizományok öröklési rendje

Pálffy Pál végrendeletében két *primogenitura* szerinti hitbizományt alapított: egyet az idősebbik fia, másikat pedig az ifjabb szülött részére, mégpedig oly módon, hogy mindkettő az elsőszülöttség elve szerint száll át, a két testvér ágának vonatkozásában kölcsönös öröklési joggal. Amennyiben azok kihalnak, akkor a nőági leszármazók következnek, azoknak kihalása esetén pedig testvéreinek, Istvánnak a fiága örököl majd. Itt tulajdonképpen a *primogenitura* és a *majoratus* elvei keverednek egymással. Érdekessége az öröklési rendnek, hogy az egyenesági női leszármazók öröklés tekintetében megelőzték az oldalági férfi leszármazókat. Ez pedig általában véve különös, hiszen a nők nem szolgálják a család hírének és nevének fennmaradását általában, ezért jellemző módon vagy egyáltalán nem, vagy csak végső soron örökölnek hitbizományokban.

Pálffy Pál javai közül először a borostyánkői várról, más néven Stomffáról és a marcheggi kúriáról rendelkezett: „*Posony wármegyében eastül maradott Stomffa és Ausztriában Marcsék*

²⁹⁸ „*viginti nempe florenorum millia facientem pro suo libitu, placito et arbitrio erogandi et in quoscunque unquam voluerit usus convertendi plenariam habeat potestatis facultatem altera vero dimidietas totidem nempe viginti mille florenos Hungaricales constituens, ipsa domina Fuckeriana, ex haec vita decedente rursus in dictos filios suos reciproce iis vero sine haeredibus masculinis vita functis in sexum foemineum instar aliorum bonorum et iurium possessionariorum vigore antelatae testamentariae dispositionis aequaliter dividenda recidat et devoluatur.*” HHStA F.A. Pálffy Arma II. Lad. 21. Cap. 2. Fasc. 1. Nr. 1.

²⁹⁹ „*Bazint és Szent Györgyöt hagyom az én szerelmes Eöchem Pálffy Miklós uram fiainak ilyen okkal hogy az eöregbik birhassa és az jószágot semmiképpen megh ne oszak, hanem az jövedelemből segítse á többit, az mellik birni fogja. Ha pedigh az Fiu magva szakadna tehát az leany ágh biria, de azok közzülis az öregbik birja, ez az többit segítse az jövedelemből ki vévén az jövedelemből az menni az varakra és az mi az szolgak fizetesere megyen minden esztendeőben, tehát az töb jövedelem az Eöcheivel egyarant osztatik.*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 22, illetve Arma I. Lad. 8. Fasc. 1. Nr. 2

³⁰⁰ „*Kérem azonis Feleségemet és Tutor Uraimékat, hofi meg fizetvén az adosságokat, és a zálogos Jóságokat ki váltván azt az Eotven Ezer forintot ki a Bazini és a Sz: Györgyi pénzből feol vettem volt Batyám Pálffy István Uramtúl, Eochém Pálffy Miklósnak füzessék megh, és azon Bazin és Szent György várait jóságokkal eggiütt legienek néhai Illyesháziné Asszoniom dispositioja szerént.*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc III. Nr. 21.

³⁰¹ HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 10. Fasc. 1. Nr. 11.

*nevő s magam fáratságával szerzet váraimat mindennemő hozza tartozandó falukkal és egiéb akarmi nevel nevezendő proventusival és jövedelmével Hanz Antoni [János Antal] Eoregbik Fiamnak; ...és fiu aghon levő maradékinak eorökös jussal hagiom.*³⁰²

János Antalt a fent említett jószágokon kívül megilleti azoknak minden tartozéka is, mégpedig úgy, hogy Pálffy Pál ezek közül Marchegget, illetve kisebb részben Borostyánköt is megterhelte felesége haszonélvezeti jogával és hitbérével. Ha felesége úgy döntene, hogy újabb házasságra lép, akkor János Antal, az idősebbik fiú köteles a hitbérét kiadni ezeknek a javaknak a jövedelméből. Az öröklési rendet úgy határozza meg Pálffy Pál, hogy elsősorban János Antal fiága örököljön, de úgy, hogy kihalása esetén, a János Károly ágával elrendelt kölcsönös öröklési jog értelmében ez a vagyon János Károly ágára száll át, annak kihalta esetére leányának, Teréziának³⁰³ mindkét ági örökösei szereznek jogot rajta, annak kihalásával pedig ifjabb Pálffy Miklós maradékai lesznek az öröklésre jogosultak.

Hasonlóképpen rendelkezik Detrekő váráról, a genzendorffi házáról és a vöröskői ősi jószágban őt megillető portióról is, amit a kisebbik fiának, János Károlynak hagy hátra, azzal, hogy elsősorban a fiági örökösök bírják, aztán azok kihalta esetén a kölcsönös öröklési jogból következőn János Antal fiágára, annak nemlétében Terézia mindennemű maradékaira, végső soron pedig ifjabb Pálffy Miklós maradékaira száll át.

Emellett alapít egy seniorátus szerint öröklődő hitbizományt is, amelyet a régi szokások alapján majorátusnak nevez, mégpedig úgy, hogy Bajmócz várát az idősebbik fiára, János Antalra hagyja, azzal a kikötéssel, hogy 24. életévének betöltéséig ahhoz nem nyúlhat, addig a gyámok és gondnokok annak jövedelméből váltsák ki a többi zálogban lévő jószágot. Ha elérte a 24. életévét, azt követően ő bírja Bajmóczot minden tartozékával élete végéig, és tartozzon testvérenek, János Károlynak évente háromezer forintot fizetni. Halálát követően a majorátus elve szerint száll át a jószág mindaddig, míg a két fiúnak a fiága fennmarad. A két fiú ágának kihalását követően a jószág átszáll ifjabb Pálffy Miklósról és az ő fiágára a majorátus rendje szerint azzal a kötelezettséggel, hogy a mindenkori birtokosok tartoznak évente háromezer forintot fizetni Terézia leányágának. Ha ifjabb Pálffy Miklós ága is kihal, akkor Pálffy Pál testvérenek, Trauttmansdorff Miksáné Pálffy Zsófiának a leszármazói örököljenek a fent megírt rend szerint, azok kihalta esetére pedig Forgách Zsigmondné Pálffy Kata leszármazóinak legyen jussa a bajmóczy jószágokban. Ezek kihalása esetén Terézia mindkét ága örököljön és tartozzon évi 6.000 forintot fizetni a többieknek.

Pálffy Pál hasonló öröklési rendet határoz meg a pozsonyváraljai nemesi kúriára, atyja kardjára és serlegére is, úgy, hogy azok örökösévé először szintén az idősebbik fiát, János Antalt teszi, ám a fent leírt öröklési rend szerinti örökösök kihalta esetére ezt a házat Pozsony vármegyére hagyja, hogy ott tartsák az országgyűlést. Az ehhez a hitbizományhoz rendelt kard és serleg további sorsáról már nem rendelkezik.

A dévényi jószág pedig, amit Keglevich Ferencz neki ígért, a Keglevich örökvallásában meghatározott öröklési rend szerint száll át, azzal, hogy Pálffy Pál a végrendeletében meghagyja, hogy halála után felesége gondoskodjon a birtokok tényleges megszerzéséről. Ha ezt ő nem tenné, akkor a gyámok tegyék azt meg. Mint láthattuk, a feleség eleget tesz Pálffy Pál kérésének, és megszerzi Dévényt. A végrendelet szerint ezen Francisca Khuenint holtig tartó haszonélvezet illeti meg, majd halála esetére a kettő közül annak a fiúnak hagyhatja, akinek akarja, de a meghatározott öröklési rend szerint. Ha Terézia leánya is kihalna, aki a fiúk magszakadása esetén nyerne jogot a dévényi birtokban, akkor a jószágon szabad rendelkezési jog keletkezik.

A fent leírt öröklési rendnek csak akkor lehet érvényt szerezni, ha az örökös a római katolikus vallásban megmarad, és nem lép egyházi rendbe. Ellenkező esetben mindössze 20.000 forint illeti meg őt kielégítésképpen.

³⁰²HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc III. Nr. 21.

³⁰³Akit Nagy Iván Mária Magdolnaként említ a család leszármazási rendjében.

4.4.2.5 Az ifjabb Pálffy Miklós által alapított majorátus öröklési rendje

Létezik egy, a Pálffy Pálénál későbbi Pálffy-hitbizomány is, amelyet ifjabb Pálffy Miklós tárnokmester és királyi koronaőr 1679. január 14-én tett végrendeletében alapított, amely több, hitbizomány alapításra és abban való birtoklásra vonatkozó rendelkezést is tartalmaz. Pálffy Miklós több birtokkal is rendelkezett, többek között Magyarország, Alsó-Ausztria és Szilézia területén is. Végrendeletében gyermekeinek gyámjává feleségét, Harrach Eleonórát nevezte, aki számára özvegyi haszonélvezeti jogot is előírt. Emellett minden magyarországi jószágának kezelését rábízta, bízva az ő ítélőképességében és hozzáértésében, miszerint ezeket a jószágokat a fiak számára megőrzi, a jövedelmek beszedéséről gondoskodik, és azok elidegenítését megakadályozza, a fennálló adósságokat (amelyek nagyjából 40.000 magyar forintot tesznek ki) a bevallólevelek tartalma szerint haladéktalanul behajtja.³⁰⁴ Az összes ősi és egyéb szerzett jószágát a fiai, Miklós, Ferenc és János között egyenlő arányban kívánja megosztani, kivéve mégis a vöröskői várat, amelyet a legidősebb szülött, Miklós fogja kizárólagosan bírni a hozzátartozó külső épületekkel, a váralatti fűrészmalommal, amely már régtől fogva hozzá tartozik, ő rendelkezhet is rajta és igazgathatja,³⁰⁵ gondoskodik a hadfelszerelések megőrzéséről, és a várépületet egészben megőrzi. A fenntartási költségekre megkapja még Csesztét, más nevén Schadmansdorffot, azzal a kikötéssel, hogy szükség esetében a két másik testvérének, Ferencnek és Jánosnak, valamint a szolgálóknak mindig szállást ad. Az ezen felül lévő bazini várat, a királyfalvi kastélyt és a Szent Györgyön lévő nemesi kúriát, minden hozzátartozó jószággal és birtokjoggal, az általa szerzett szőlőkkel, malmokkal és halastavakkal a három fia között egyenlő módon osztja meg, úgy, hogy azokat soha el ne idegeníthessék, és bármelyikük magszakadása esetére kölcsönösen örököljenek bennük.³⁰⁶

A vöröskői jószághoz tartozó üveghutát, amelyet Pálffy Miklós felesége újjáépíttetett, a fiak az anyjukkal megegyezve, egyenlően bírják, hasonlóképpen a vöröskői várhoz tartozó bányászati kitermeléssel, amelynek jövedelmén a fiúk egyenlő arányban osztoznak. A Sopron vármegyéhez tartozó keresztúri szőlőhegyen lévő borszőlőket a legidősebb fiának, Miklósnak hagyja azzal, hogy amennyiben az az ő hasznára nincsen, akkor adassék el, és az abból befolyó jövedelemet fordítsák vagy a bécsi ház építtetésére, amelyet ifjabb Pálffy Miklós vett, vagy a Seibersdorffi örökségen fennálló adósság törlesztésére, avagy bocsássák az összeget a grófnő (Harrach Eleonóra) és a két másik testvér, Ferenc és János rendelkezésére. Az erre vonatkozó okleveleket a legidősebb fiú, Miklós őrzi, amely kötelezettsége az ország törvényei és szokásai értelmében az idősbszülöttségéből keletkezik.

A lányainak, Mária Eleonórának, Maximilian a Volnstein nejének és Mária Zsuzsannának, monyorókeréki Erdődy Antal feleségének, 10.000 forint értékű leánynegyed kiadását rendeli el az ősi jószágok terhére a három fiú leszármazó részéről, amelyet készpénzben vagy ingatlan zálogban adjanak ki, az ifjabb Pálffy Miklós halálától számított egy éven belül. Ezen felül a krumpachi jószág jövedelméből további 600 forint illeti az idősebb leányt, aki mint udvarhölgy a császári udvarban helyezkedik el, hogy rangjához méltó ellátásban és

³⁰⁴ „*praetacta vero Bonadiligenter pro saepefatís Filiis conservabit, Proventus exigi curabit, nec distrahi permittet...omnium Debitorum Exolutionem, Creditorumque juxta literas Fassionales et Obligatorias contentationemabsque Dilatione, quoad fieri poterit, admaturabit.....Quadráginta mille florenibus Hungaricales constituentibus praetensionibusprouti ex diversis literis Fassionalibus, prae manibus ejusdem habitis, manifeste constaret, ac eliceretur...*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 30.

³⁰⁵ „*in eademque absolutam Dispositionem ac Directionem habebat....*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 30.

³⁰⁶ „*per memoratos Filios meos, Nicolaum nempe Franciscum et Joannem aequaliter possidenda, neque tamen ullo sub praetextu distrahenda cum reciproca in Casu unius vel alterius Defectus et mutua successione relinquo.*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 30.

ruházkodásban legyen része. Az ingókat, azok közül is az értékes lovas felszerelést: a nyergeket, kardtartó öveket, kantárfejeket az ezekhez tartozó lószerszámdíszeket és fegyvereket a fiak között egyenlő részben kell megosztani, kivéve egy paszományos szkíta harcoskéhoz hasonló bekecset, amelyet a legidősebb fiának, Miklósnak hagy, illetve két tollat vagy más néven Kócsagtollat, amelyek a másik két fiát, Ferencet és Jánost illetik meg.

A bécsi szabad kúriáját,³⁰⁷ amelyet maga vásárolt, a felesége számára hagyja özvegyesége idejére lakhelyül, hogy azt hátralévő élete során bírhasa, de halála esetén szálljon át az idősebb szülött fiúra „*majorátusként (amelyet megerősítendő, az adott házat illetően ő szent felségéhez alázatosan folyamodtunk)*”.³⁰⁸ Ha az elsőszülött fiú meghal, akkor az ő fiai közül az idősebb szülött, majd azok kihalását követően a többi fiági leszármazó, azok kihalása esetén a nőág és végső soron a legközelebbi oldalági rokonok örököljének.³⁰⁹ A végrendelet szerint ez a ház romos állapotban volt, helyrehozatala az örökhagyó feleségét és az idősebb szülött Miklóst terhelte annak az adósságnak a megfizetésével együtt, amely akkor keletkezett, midőn a házat az örökhagyó megvásárolta. Ennek fedezésére és az adósság törlesztésére rendelte azt a fizetését, amelyet koronaörként az uralkodótól kapott. Az ezüstkészletet a feleségére hagyta azzal, hogy halálát követően az idősebb szülött fiút illeti. Különösen azt az antik ezüstműt, azt a fehér tálat, amelyre a Fugger és a Pálffy címerek vannak rávésve, és amelyben őt és fiait is megkeresztelték, tartozik örök emlékezetükre megőrizni.

Pálffy Miklós rendelkezett továbbá arról a Krumpachra, Kirschlagra és Saubersdorffra rendelt hitbizományról, amelyet 1618. július 18-i végrendeletében Johannes Christophorus Puchaimb, az ő anyai nagyapja alapított a primogenitúra rendje szerint a világi státusban maradó fiaira, leányára, Éva Zsuzsannára, ifjabb Pálffy Miklós anyjára és az ő leszármazóira, akiknek kihalása esetén a jószágot kegyes célokra kell fordítani.³¹⁰ Ennek a hitbizománynak

³⁰⁷Ez valószínűsíthetően nem a mai Josephplatz 6. szám alatt elhelyezkedő Pálffy-palota lehet. Utóbbiról a források azt írják, hogy eredetileg báró lambachi Khuen-Belassy Rudolf tulajdona volt, ám az valójában az alsó-ausztriai kancellária székhelye volt, és 1578. február 22-én kapta ténylegesen nemesi szabad kúriaként a jogot rá a császártól, II. Miksától. 1581. június 29-én bekövetkezett halálát követően özvegye, Pálffy Mária Magdolna a palota kertjét, amely a Dorotheergassera nyílt, egy Erzsébet francia királynő által pártfogolt apácázárdának adományozta, a házat magát pedig a fiának, Eusebiusnak, aki 1622-ben hunyt el. Az ő halálát követően lánya, Mária Franciska örökölte, aki nem más, mint Pálffy Pál nádor felesége. A végrendelet értelmében leányuk, Mária Magdolna, Obizzi Ferdinánd márkiné örököli, aki hitbizományt alapított rá végrendeletében, hogy ameddig Pálffy Miklós fiága fennmarad, addig ők bírák majorátusként, kihalásuk esetén pedig a ház árából tizenöt nemesi özvegy részesüljön. (Kérdéses, hogy melyik Pálffy Miklós, vajon Mária Magdolna testvérének, Pálffy János Károly fiának avagy ifjabb Pálffy Miklósnak az ága, habár az előbbi 1706-ban kihalt, tehát valószínű, hogy inkább az utóbbira kell gondolnunk). Így maradt a ház egészen 1934. március 7-ig a Pálffy-család tulajdonában, amikor is a hitbizományok felszámolását követően Pálffy László szabad tulajdonává vált. Pálffy Pál felesége, Khuenin Franciska 1670-ben megvette a Freyung 1. szám alatti házat, amelyet átengedett a már említett Mária Magdolna nevű leányának, aki után János Antal, az idősebb Pálffy-leszármazó örökölte meg, aki 1694-ben meg is vált a háztól, eladva azt gróf Dominik Andreas Kaunitzknak. vö. Nagy Iván. 1862. IX pp. 75-77; illetve Harrer, 1951, pp. 139-140. 315-316. De lehetett ez a ház akár a Vorder Schenck Strasse-n álló ház is, amely szintén Pálffy Miklósé volt. Perger – Mraz – Gecsényi, 1994, p. 32

³⁰⁸ „*pro Majoratu (pro quo confirmando, respectu hujus etiam Domus sua Majestas Sacratissima humillime erit requirenda)*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 30.

³⁰⁹ „*illo autem de vivis decedente, filiis ejusdem, Majoris natu filii, ex propriis lumbis descendantibus, illis vero deficientibus, ordine succedentibus masculini sexus haeredibus, nimirum meis, iisdem autem quoque deficientibus, sexui foemineo, ex meis scilicet lumbis, et directa mea linea descendenti, vel eo non existente, proximioribus Agnatis et Consanguineis meis cedendam.*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 30.

³¹⁰ „*Et siquidem Avus maternus, Illustrissimus condam Dominus Johannes Christophorus, Comes a Puchaimb etc. vigore testamenti, seu ultimae suae voluntatis, die decima octava mensis Julii, Anni Millesimi Sexcentissimi Decimi Octavi, in scriptis erectae, ac declaratae, in suis attunc Bonis seu Dominiis Austriacis, Krumpach, Kirschlag et Saubersdorff, Styriae et Hungariae Conterminis, certum primogeniturae Fidei Commissum, inter suos saecularis status Filios et unicam Filiam, ex post dilectissimam Dominam Matrem meam, Evam Susannam, comitissam de Puchaimb, pientissimae memoriae, atque Haeredes ex eorundem lumbis*

egy részét az alapító adósságainak törlesztésére a hitelezők végrehajtás révén elvonták, amelyet ifjabb Johannes Christophorus Puchaimb főtábornagy és a felesége, Polyxena de Laimingen grófnő kiváltottak, és az ifjabb Pálffy Miklós által adott kielégítés okán neki átengedtek.³¹¹ Ezt pedig Pálffy Miklós a *fideicommissum* és *primogenitura* elve alapján az idősebb, vagyis elsőszülött fiának, Miklósnak hagyja minden bennelévő joggal és tartozékkal együtt, majd azt követően fiának a *primogenitura* elve szerint sorban következő leszármazóira, ha azok nem választják az egyházi pályát, mindaddig, míg a fiág tart, a jószág minden kissebítés nélküli fenntartásának kötelezettségével. A jószágokon zálogként fennálló terheket a legidősebb fiú tartozott kifizetni. Kihalásukat követően a másodszülött fiú, Ferenc és az ő elsőszülött fiú leszármazói, majd a harmadszülött, János elsőszülött fiú leszármazói öröklik,³¹² azt követően pedig a nőág szerez jogot benne, azzal a kikötéssel, hogy az utolsó birtokos a nagyapa végrendeletében elrendeltek alapján tartozik a jószágot kegyes célokra hátrahagyni.

Azokat az adósságokat, amelyek akkor keletkeztek, amikor a hitbizományhoz tartozó jószágokat kiváltották, annak jövedelméből kellett visszatörleszteni. Ez tulajdonképpen szintén egy hitbizomány, amelyet eddig egy szerző sem említett meg, valószínűleg azért, mert olyan ingatlanra alapították, amely nem Magyarország területén helyezkedett el.

4.4.3 Öröklési rendek az Esterházy családban

4.4.3.1 Esterházy Miklós nádor végrendelete szerinti öröklési rend

Esterházy Miklós nádor is az adományról és a zálogkölcsonról szóló oklevélben foglalt jogaihoz híven végrendekezett a kismartoni és a fraknoi jószágokról. Esterházy Miklósnak Nyáry Krisztinával kötött második házasságából három fia született: László, Pál és Ferenc. Ezek közül a végrendelet tartalma szerint Fraknót és Kismartont elsőként László és az ő fiági leszármazói kapták a majorátus elve szerint, úgy, hogy a várakat osztatlanul bírja a mindenkori legidősebb szülött, ha alkalmas a birtok kormányzására. A jövedelem kétharmada

descendentes, constituerit ac ordinaverit, ut post illorum omnium Decessum et Defectum, tandem antelata Bona ad Piam causam in attacto testamento expressam devolvantur. HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 30.

³¹¹ „*Ac licet interea propter Debita a praememorato Fidei Commissi Institutore contracta, certa illorum Bonorum Pars per Creditores mediante executione avulsa, et per pie defuncti Domini Joannis Christophori Junioris Comitissam a Puchaim, Campi Mareschalli, Dominam Consortem Comitissam Polyxena de Laimingen redempte, mihi que deinde paratam, ipsi per me factam contentationem et satisfactionem, cessa fuisset...*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 30.

³¹² „*Nihilominus tamen, Bona eadem omnia tota et integra, diminutione sine ulla...in praemissa Fidei Commissi et Primogeniturae Qualitate, do, lego Filio meo Natu Majori, Comiti Nicolao, ita quidem, ut omnia ista Bona cum omnibus juribus et pertinentiis suis, prout ego iisdem fruitus sum, aut frui potuissem, praeprimis in eundem meum Filium et post ipsum, omnes ipsius Masculini sexus descendentes, jure primogeniturae, utpote, de Filio semper in filium natu majorem, si status ecclesiasticus non fuerit, quoad ejus duraverit linea masculina devolvantur, salva tamen rei substantia, et sine ulla Bonorum eorundem Diminutione....Ubi autem iste filius natu major, in semine Masculino deficeret, id est sine Filiis aut ex Filiis descendentes Haeredibus fati cederet, constituo et volo ut extunc alter Natu Major Filius meus, sive secundo genitus Franciscus Comes Pálffy servatis semper inviolabiliter praespecificatis conditionibus, in status saeculari permanserit, nec non ipsius Filii masculi et ex masculis descendentes saecularis itidem et non ecclesiastici status haeredes, in praetacto integrorum Bonorum Fidei Commissi, quoad usque ejusdem linea Masculina duraverit, praemissa serie, jure videlicet ejusdem Primogeniturae succedere, iisdemque Bonis, sine tamen Diminutione, uti, frui valeat. Quemadmodum tandem, hac ulterius scilicet Natu Majoris Tota Progenie Masculina deficiens, tertius meus Filius Comes Joannes Pálffy eadem Fidei Commissaria Bona, eodem plane Jure Primogeniturae, similiter servatis conditionibus apprehendere, tenere ac possidere, iisque salva Rerum substantia uti, frui sicque post Fata sua ad Posteritatem suam Masculinam praedeclarata serie transmittere possit, ac debeat.*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 30.

illesse a mindenkori birtokost, az 1/3-ot pedig ossza szét a testvérei között. Érdekes, hogy itt már megjelenik a „*pro conservatione status sui et nomen familiae*“ érdeke.³¹³

László fiágának kihalása esetére a testvérek, Pál, Ferenc és az első házasságból származó István (aki a végrendelet elkészültének időpontjára elhunyt, és mindössze egy leánya, Esterházy Orsolya született a Thurzó Erzsébettel kötött házasságából³¹⁴) fiága örökljön kölcsönös öröklési joggal („*cum reciproca successione*”), és a leányoknak csak illendő kiházasításhoz legyen joguk az említett jószágokból. A fiúk fiágának kihalása esetére elválnak az öröklés rendje Fraknóra és Kismartonra vonatkozóan, hiszen Fraknóban, amelyre a fiág korábban adományt nyert, az egyenesági férfi leszármazók kihalását követően az oldalág, jelesül Esterházy Miklós testvérének, Dánielnek a fiága nyer öröklési jogot, mégpedig a legidősebb szülött, ugyanazokkal a feltételekkel, mint azt László esetében is előírta az örökhagyó. Az ő kihalásuk esetére a másik testvér, Pál férfi leszármazói örökölnék, mégpedig úgy, hogy ha Esterházy Dániel fiága kihal, akkor Esterházy Pál másodszületett fia bírja Fraknót, - mivel tilos a végrendelet szerint minden jószágot egy kézben kumulálni, és az elsőszületett fiú a korábban említett öröklési sorrendben előbb következők kihalása esetén a Bicssei jószágot kapja – és az ő ágából is a mindenkori legidősebb szülöttek.³¹⁵ Ha a fiág oldalágon is kihal, akkor a nők és leszármazóik örökölnék a jószágokban, mégpedig egyenlő részben, de úgy, hogy tilos a jószágok egységét természetbeni osztállyal megszüntetni.

A végrendelet szerint ezt követően a jószágok a lányoknak, Juliannának és Máriának és az ő örökösöknek jutnak, úgy, hogy itt is tilos a teljes vagyont egy kézben összpontosítani.³¹⁶

Kismarton esetében, melyet az uralkodó bármikor visszaválthat, László fiágának kihalása esetére a testvéreinek fiági leszármazói fognak örökölni, ám ha ők is kihálnak, akkor – a Fraknóban meghatározott öröklési rendtől eltérően – az idősebbik lány, Julianna jusson a jószágok birtokába „*ugy azért ha emberséges férje találkoznék lenni*”³¹⁷, és László leányai, ha vannak, akkor 10.000-10.000 forint hozománnyal. (Annak ellenére, hogy a végrendelet itt a „*dos*” kifejezést használja a magyar jogban megszokott „*allatura*” kifejezés helyett, a szöveg értelméből kiderül, hogy hozományról esik szó.) Ha az uralkodó úgy dönt, hogy visszaváltja Kismartont, akkor az érte kapott összegből (ami a fentiek alapján 284.704 rajnai forint) 25.000-25.000 forint jusson még a 10.000 forint hozományon felül László leányainak, a maradékot pedig Julianna és Mária, illetve leszármazóik osszák meg egymás között egyenlő

³¹³ „*semi uton se az várat se az jószágokat meg ne osszák: hanem bírja az öregbik ha habilis leszen ad gubernandum, hol nem vegye az utana valo feöl a gonviselést ha ideje meg léssen.[...]hol penigh az minth irtam fiu maradéki lenének Laczkkonak, s teöben lenének egynél, az mint mondám az öregb avagy az utána valo ha az habiliorb lenne, gubernallja s vegye hasznát mind Fraknonak, s mind Kismartonnak de ugy hogy a töbnek proportioanak az menien lesznek harmada jüvedelmét ossa közékben, s két részét pro conservatione status sui et nomen familiae maga vegye, s kölcsé azt Istenessen s el élhet belöle applicálván az Czornai jószagot is ezen Frakno várához kit most is oda birnak az posoni házat.*” MOL Esterházy Repos. 4. Fasc. E. Nr. 37.

³¹⁴ Nagy Iván, 1858 III. kötet. p. 82

³¹⁵ „*ugy hogy ha (kit távoztasson Isten) in masculino sexu deficiálna öcsém Esterházy Dániel uram tehát feön lévén fiu ága Esterházy Pál uramnak, annak az öregbik után való második fia szálljon Fraknoban és bírja az s annak maradéki az fölül megirt mod szerént, ugy hogy mindenkor csak az öregbik fia biria in generatione successoria az teöbinek az megirt mod szerént adván ki részeket.*” MOL Esterházy Repos. 4. Fasc. E. Nr. 37.

³¹⁶ „*...ha kik az én agiékkombol származot Leáni ágak lesznek azokra szálljon minden neven nevezendő jom énnekem, ugy azért akor is hogy mivel im ennekem Isten két Leánt adot Juliánkát és Mariankát, ha maradékiok meg felesednek is Isten áldásából az várok és az jószágoknak mivolta szerént két felé limitálliák akor kezekben maradando jószágimot és az egyik ág egy részét s az másik az másikat bírja, de semmi uton megosztani az várokat és az ahoz tartozandó jószágokat nem keöill, hanem ezek közöt is az melik öregeb léssen, az két fele osztot és limitált jószágnak egyik részét egyik bírja, saz másik felet az másik cum reciproca successione mindenkor az öregeb attiai fi succedálván az szerént az mi feölül is magam gyermekimről és fiu ágomról irám, de ha az két leániom gyermeki közül valamellik deficiálna, ugy ha teöb gyermeki lenének az másik leániomnak ugy ne szálljon csak egyre az egész jószág hanem kettöre egyenlő limitatioval.*” MOL Esterházy Repos. 4. Fasc. E. Nr. 37.

³¹⁷ MOL Esterházy Repos. 4. Fasc. E. Nr. 37.

részben azzal a kikötéssel, hogy Mária sem lesz apácává, és tartozzanak a pénzen jószágot szerezni. Ha Mária apáca lesz, akkor nem részesül a kismartoni javakból, hanem a testvérek (László, Pál és Ferenc) fejénként 4.000 forintot adnak neki, amely összesen 12.000 forintból 2.000 forintról az apácák szabadon rendelkezhetnek, a maradék 10.000 forinton pedig vásároljanak valami jószágot.

Az erre vonatkozó öröklési rendet majd később, az Esterházy Pál által alapított és megerősített hitbizományok esetében láthatjuk.

A végrendeleten végigvonul a jószágok egy kézben tartásának elve, és az, hogy a leányágtól származó férfiak mindig megelőzik öröklés tekintetében a leányokat.³¹⁸

Érdekességképpen megjegyezhető, hogy a végrendelet szerint – annak ellenére, hogy Esterházy Pál később arról tesz említést, hogy atyjától mindössze Fraknó és Kismarton maradt rá örökségképpen – az akkor 6 esztendő „Palkó” a zálogban lévő Szemphét és Bicsét kapja, azzal a kötelezettséggel, hogy a tutorok váltsák vissza azokat Pál teljes korának eléréséig. A későbbiekben azt látjuk, hogy az ő, mármint Pál, végrendeletének megírása idején már nincsen ezeknek a jószágoknak a birtokában, mert azokat nem rendeli egyik hitbizományhoz sem.

Az öröklési rend meghatározásán túlmenően, az egyéb feltételek körében gyakran láthattuk, hogy a majorátus alapítója megterheli a majorátusnak alárendelt jószágot özvegyének haszonélvezetével és a leányoknak a hozomány, illetve egyéb női jogaik iránti igényével, azt a kötelezettséget róva a mindenkori birtokosokra, hogy azt pénzben, elvéve birtokban elégték ki.

Ezen felül általános elvárás a majorátus birtokosaival szemben itt is, hogy azt a vallást, amelyet az alapító is követett, megtartsák, csakúgy, mint a Thurzók esetében az ágostai evangélikust, a Pálffyak és az Esterházyak esetében a római katolikust, mert a vallásuk elhagyása egyben a birtoklás jogának elvesztését is eredményezi.

4.5 Alaki kellékek

Miután maga a hitbizomány, mint jogintézmény a korszakban nem létezik és a fenti kötött öröklési rendnek alávetett jószágok vonatkozásában sem beszélhetünk még hitbizományról, nem jelenthető ki egyértelműen, hogy a majorátus rendeléshez kifejezetten valamiféle alaki kellék meglétére szükség lett volna.

Annyi mindenképpen megállapítható, hogy a fent felsorolt jószágok esetében a kötött átszállási rend meghatározására szinte kivétel nélkül végrendeletben került sor és minekutána a végrendeletek maguk a korszak meghatározó jelentőségű arisztokratái voltak, végrendeleteiket az uralkodó is megerősítette és annak tartalmát jóváhagyta.

Az említett kötött öröklési rendek kihirdetésére csak egy vonatkozásban, a Pálffy Pál által alapított hitbizományok esetében került sor, de ott is csak viszonylag későn, 1723-ban.

³¹⁸ „mivel nekem hat attiamfiai voltak ls vannak az kikel egy voltam és maradékokal látogatta Isten őket, ugy mint két néném és egy Batiám két öcsém és egy hugom. Szálljon azoknak maradékira az az ezen Esterházy nev ha deficiálna és az én ágyékomból származot Leáni ág is ezeknek az attiafioknak ugy mint Esterházy Magdolna Sophia Gábor Dániel Pál és Anna Leáni ágira ugy mint vérekre szálljon jószágom de ugy hogy az Leánioknak Leáni ne birhassák az jószágot, hanem csak az fiak egyenleő igasságal is cum reciproca successione ugy hogy in tali casu verbi gratia ha Esterházy Dániel U. Leániának fiai nem lenének, Leánira ne szálljon semi némő jószágh hanem ez töb Leáni ágnak az melliknek fiai lenének arra szálljon s az szerént keöll érteni az többit is s minthogy adigh nem tudom micsoda jószágim maradnak familiámnál mégh dispositiot keöztök én sem tehetek, de kívánom s hagyom hogy egy jóságomban vagy várában azok se lakjanak osztova hanem mindenkor együtt birjon egy várat az ki az magok keözt valo osztáli szerént öregeb léssen az attiafiak közöt az többének harmada jüvedelmet adván ki ha teöben lenének is ha az agozat szerént penig vára valamellik ágnak nem jutna füzessék ki egymást, potior sexus lévén mindenkor az fiaktól származot leán ágnak fiai.” MOL Esterházy Repos. 4 Fasc. E. Nr. 37.

Kivétel ez alól a pozsonyi várkapitányi, vármegyei főispáni és az ezzel együttjáró pozsonyi várbirtok adomány, ahol az uralkodó határozza meg az öröklési rendet. Egy esetben sem fordult elő az, hogy az öröklés eme kötött módjának célszerűsége tekintetében kijelentették volna, hogy az alapítás a család fényének megőrzése végett történik. Csak Esterházy Miklósnál történik utalás a család érdekeinek szem előtt tartására a hasznok elosztása vonatkozásában. A többi esetben ez vagy hallgatólagosan volt tudott, vagy itt még a célszerűségi szempontok játszották a főszerepet. Ez viszont a vizsgált oklevelek alapján nem dönthető el, mindössze annyit jelenthetünk ki, hogy a későbbi hitbizományoknál jellemző „*pro splendore familiae*” illetve „*pro decore familiae*” alapításra nem történik utalás.

A kifejezett királyi jóváhagyás is csak Pálffy Pál nádor végrendelete esetében fordul elő, a többi esetben a végrendeletet megelőzi valamilyen királyi privilégium kibocsátása, amely a szabad rendelkezési jogot biztosítja, vagy adott esetben az adománylevél jogositja fel az adományost a jószággal való szabad rendelkezésre, mint Thurzó György esetében Árva vára kapcsán.

Ugyancsak a Pálffy-hitbizományok esetében fordul elő először a hitbizományok szabályszerű kihirdetése is. 1726. augusztus 22-én a Pálffy Pál által alapított hitbizományt kihirdették Pozsony vármegyében a közgyűlés színe előtt, és erről a vármegye jelentőlevelet is kiállított a királynak. A kihirdetésről szóló okirat tartalmazza III. Károly 1726. augusztus 12-én kiadott oklevelét, melyben felszólította a vármegyét, hogy az előtte megjelent Pálffy Miklós és János, ifjabb Pálffy Miklós fiainak kérésére a hitbizományt hirdessék ki. (Az 1723:50. tc. értelmében ugyanis a hitbizományokat ki kell hirdetni abban a vármegyében, amelyben azok fekszenek.) Az oklevélből kiderül, hogy jelenleg ők Detrekő és Dévény várának és a hozzá tartozó birtokoknak, valamint a pozsonyváraljai kúriának a hitbizományi birtokosai, akik a birtokokon eddig fennálló összes adósságot kifizették, ám a további adósságok és elidegenítés elleni védelemként azzal a kéréssel fordultak a királyhoz, hogy rendelje el a hitbizományok kihirdetését, amelynek megtörténtéről az említett grófok számára állítson ki a vármegye jelentőlevelet. Ennek a felszólításnak alapján 10 nappal később meg is történt a kihirdetés, így mindenkinek tudtára adatott, hogy az említett hitbizományi birtokoknak elidegenítése és záloggal való megterhelése vagy haszonbérbe adása tilos.³¹⁹

4.6. A kötött öröklési rendnek alávetett jószágok későbbi jogi sorsa.

Az elemzett okiratokból láthatjuk, hogy a majorátusok csak kezdetleges, a hitbizományhoz gyökereiben illetve az öröklési rend tekintetében hasonlító intézmények voltak, de mindenképpen előképei a későbbi hitbizományoknak. Ha pusztán azt nézzük, hogy végrendeletében az örökhagyó megállapított egy tetszése szerinti öröklési rendet, akkor elmondhatjuk, hogy hasonlítottak a hitbizományokra, hiszen a cél jelen esetben is a birtok egy kézben való összpontosítása volt.

Azonban az öröklés menetének a későbbi gyakorlatát látva, illetve ha figyelembe vesszük, hogy a végrendeletben foglaltakat az osztályos atyafiak megtámadhatták, akkor meg kell állapítanunk, hogy az örökhagyó rendelkezései nem bírtak olyan jogi kötőerővel, mint egy törvény által is szabályozott hitbizomány esetében. Ez nagyban múlik azon is, hogy a család minek tekintette a végrendeletben foglaltakat.

4.6.1 A Thurzó család birtokainak sorsa

Thurzó Elek végrendelete esetében elmondhatjuk, hogy a későbbi örökösök, figyelembe nem véve a végrendeletben foglaltakat, a jószágokra az uralkodótól új adományt kértek, aki

³¹⁹HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 1. Fasc. 3. Nr. 108.

azt megadva, az adományost mintegy tényleges tulajdonosává tette az adománybirtoknak. Az adományos ezáltal szabadon dönthetett a korábban meghatározott öröklési rend figyelmen kívül hagyásáról, vagy ha nem így tett, akkor örökösei az adománylevél rendelkezései szerint megosztottak a birtokon, sőt jelen esetben per útján döntötték el a vitás öröklési helyzetet. Thurzó György végrendelete esetében viszont azt látjuk, hogy az örökösök tudomásul vették azon szándékát, hogy a vagyon osztatlanul megmaradjon, és közbirtokosságot hoztak létre, amely egy alapítványhoz hasonló módon működött. *De jure* ez sem tekinthető hitbizománynak, viszont a célját tekintve, *de facto* hasonlít rá.

A családi oklevelek is arról tanúskodnak, hogy a család tagjai az említett javakat nem osztják meg, hanem közbirtokossággént (*compossessoratus*) kezelik oly módon, hogy választanak egy jószágigazgatót, aki gondoskodik arról, és a befolyt jövedelem elosztását is felügyeli.³²⁰ Ezt az egyik oklevélben meg is jegyzik: „Az *acquisitor*nak gróff Thurzó Györgynek rendelése szerént a jószág soha se, hanem annak Proventusa szokott minden Esztendőnek végivel felosztatni a *compossessor* atyafiak között, a *condescendentianak* ága szerént.”³²¹ Ez pedig nem fér össze a hitbizomány eszméjével, amelynek lényege, hogy a vagyon egy kézben, a hitbizományi birtokosnak a kezében öszpontosuljon, hiszen általa biztosított a család fényének és rangjának fennmaradása. Ha a Thurzó György által alapított öröklési rend hitbizomány lett volna, akkor hitbizományi birtokos nélküli hitbizományról tudnánk csak beszámolni. Egy 1782. november 24-i okiratból, amelyben a közbirtokosság tagjai Esterházy Miklós személyében jószágigazgatót választottak Árvába és Liethavára. Esterházy Miklós helyettesének Zichy Ferencet választották meg.³²² Az okiratokból kiderül, hogy milyen kötelezettségeket róttak az illető személyre. Először is esküt kellett tennie az uralkodó, a család és a közbirtokosság tagjai előtt, hogy érdekeiket mindig szem előtt tartja. A jószágigazgató mindig a családhoz tartozó személy, aki évi 1.500 forint honoráriumot kapott a tisztség betöltéséért. Ennek értelmében gondoskodott a befolyó hasznok évenkénti felosztásáról, ő kezelte a családi levéltárat, döntött a beruházásokról – 300 forint érték alatt egyedül, a felett a közbirtokosság tagjainak jóváhagyásával –, és perben képviselte a család és a birtok érdekeit.

Az 1834. augusztus 7-i kerületi ülésen a majorátusok eltörlésére vonatkozó vitát követően terítékre került az árvai közbirtokosság ügye is, amely egyértelműen bizonyítja, hogy annak ellenére, hogy hitbizományokhoz hasonlóak voltak a rendelkezések, a nőági leszármazók – miután a megosztás a *portio*juknak az elvesztését eredményezte volna – a vagyon egy kézben tartásáról és annak élére adminisztrátor választásáról döntöttek, és a jövedelmek tekintetében osztoztak. Érdekes megjegyzést tesz erre Kocsi Horváth Sámuel eszprémi követ, aki „e

³²⁰ „*Ferdinandus etc. Spectabilis ac Magnifici Fidelis nobis dilecte. Occasione Directoratus Arcis et Bonorum Arwensis, qvalesnam hactenus inter haeredes Thurzonianos in Szomolian constitutos una, ac absens partibus ab altera, differentia niquerint, fidelitatem recenti tenere memoria non dubitamus, super quo directoratus officio, iterata apud Majestatem Nostram subsecuta sunt instantia, ac sollicitatum superinde extitit, si vosmet invicem amicabiliter convenire non possetis, Bona eadem inter consangvineos dividerentur, siquidem tam iuxta Donationales acquisitoris privilegiales, quam vero testamentum, ita etiam de Lege Regni et dictamine comunis justitia, aliis contradicentibus et invitis, ad administranda Bona, Directorem imponere nequirent, veru unanimi voto et consensu universonum Consangvineorum, Directorem Bonorum eligere deberent. Volentes itaque paterne hanc Controversiam amicabiliter potius inter nos sopitam habere, quam ad terminos divisionis Bonor un deveniri facere. Pro eo fidelitati tuae benigne comittimus, quatenus omnibus remediis in id intendas, ut haec controversia, cum interessatis consangvineis absens, et in electione Directoratus contrariantibus, amicabiliter componatur. Quod nisi feceris ad instantiam eorum, nosmet finaliter resoluturi sumus. Gratia et Clementia nostra tibi in reliquo benigne propensi manens. Datum Vienna 24 aprilis 1651.*” HHStA Ungarn – Allegemeine Akten Fasc. 176. (1648-1669.) Konv. A (1648-1652.) Fol. 62; Lásd továbbá MOL Zichy család Arma 27. Fasc. 34. pp. 121-124;125-131;133-137138-141;143-152;

³²¹ MOL Zichy család oklevéltára P 707 Arma 27. Fasc. 34. Nr.13. Széchenyi Ferenc levele 1795. szeptember 25-i keltezéssel gróf Zichy Jánosnének.

³²² MOL Zichy család Arma 27. Fasc. 34 pp. 114-117

*tárgyat oly hasonlónak hiszi a Majoratushoz, mint tojást a tojáshoz, sőt ha van a kettő között különbség, csak az van, hogy ez még nagyobb tojás.*³²³

4.6.2 A Pálffy család birtokainak sorsa

4.6.2.1 A vöröskői majorátus

Vöröskői birtokába a végrendelet rendelkezéseivel ellentétben – amely a vár oszthatlanul való fennmaradását írja elő – a két testvér, Pálffy István és János került az 1619. évi osztályos egyezség értelmében, mégpedig oly módon, hogy az idősebb szülött István lett Cseszte birtokosa, amelynek jövedelmét Pálffy Miklós végrendeletében a vár fenntartására rendelte. István után Pálffy János fogja a jószágot élete végéig birtokolni, halála után pedig két egyenlő részben meg kell osztaniuk örökösök között. A szuhai birtokot Pálffy János, Wistockot Ottentallal együtt Pálffy István kapta. Az erdők felügyeletét és a halászlaj jogot együttesen gyakorolták, az abból befolyó jövedelmet pedig megosztották egymás között. Harmadik testvérüknek, Pálffy Miklósnak osztályrészként és az ő fenntartására rendelt költségként a két testvér letett 100.000 magyar forintot, fejenként 50.000-et, amellyel Miklós részét megváltották a jószágból.³²⁴ A vár István birtokában létének idején leégett, és a javítás és helyreállítás során a két testvér, Pálffy István és János között vita kerekedett, mert Pálffy János nem akart a helyreállítási költségekhez hozzájárulni. Ez nem is lett volna kötelessége a végrendelet értelmében, mégis arra való tekintettel, hogy az ő halálát követően János lép majd birtokba, Pálffy István kéri, hogy járuljon hozzá a költségekhez.³²⁵

Miután Pálffy János is meghalt, fia, Pálffy Ferdinánd pedig csatlakozott a jezsuitákhoz és később egri püspök lett, Pálffy Pál és Pálffy István fia, ifjabb Pálffy Miklós vette át tőle a vár birtokát,³²⁶ Ferdinándnak pedig a szuhai jószág maradt.

Egy 1648. február 9-én keltezett osztálylevelél³²⁷ tartalma szerint testvérei halálát követően Pálffy Pál a vöröskői várból a János után ráeső negyedrésztől lemondott testvéreinek fia, ifjabb Pálffy Miklós javára annak életére szólóan, azzal a feltétellel, hogy halála esetén a negyedrészt visszazárja Pálffy Pál leszármazóira. Ő maga, mármint Pálffy Pál, csak ¼ részt tart fenn magának, a maradék ¾ részből két negyedre bírjon ifjabb Pálffy Miklós, atyja, Pálffy István révén, ¼-et pedig Pálffy János révén, amelyet Pálffy Pál engedett át számára. Pálffy Pál pedig megkapta egészében a Szuhai kastély birtokát, amelynek felét szintén átengedte ifjabb Pálffy Miklósnak Csesztével együtt, amelynek jövedelmét idősebb Pálffy Miklós végrendeletében a vöröskői vár javítására és fenntartására rendelte.³²⁸

A szuhai jószág következő birtokosa Pálffy Ferdinánd egri püspök lett, Pálffy János fia, aki idősebb Pálffy Miklós végrendelete szerint ifjabb Pálffy Miklós után következett az öröklési rendben. Egy 1673. június 22-i szerződésben, melyet Pálffy Ferdinánd unokatestvéreivel, Pálffy Pál fiaival, János Antallal és János Károllyal kötött Szelepcsényi György esztergomi érsek jelenlétében, a felek megegyeztek arról, hogy az eredeti, Fugger Mária és fiai között létrejött 1619-es szerződés értelmében fogják a jószágokat elosztani egymás közt, és a fent említett 1648. február 9-i, Pálffy Pál és ifjabb Pálffy Miklós között létrejött osztályos

³²³KLÖM, III, p. 405

³²⁴HHStA F.A. Pálffy Arma II. Lad. 21. Cap. 2. Fasc. 1. Nr. 1.

³²⁵Jedlicska, 1882, pp. 33-34

³²⁶HHStA F.A. Pálffy Arma IV. Lad. 5. Fasc. 1. Nr. 9, 10.

³²⁷„A mi Vöröskői Vara állapotát illethi armale negied resse excidaltattik. Mingyart Groff Pálffy Pál uram és Nagysága és maradoki számára, három resse penigh marad Groff Pálffy Miklós uram számára az maga örökös resz portiojara nézni az kibén az eő Nagysága maradeki is succedálnak, azt az negied reszt penigh meli jut Pálffy Pál számára jo akarattiból bochiattia Pálffy Miklós uramnak Eöchinek eloteigh.” HHStA. F.A. PÁLFFY Arma II. Lad. 10. Fasc. 1. Nr. 7.

³²⁸HHStA F.A. Pálffy Arma IV. Lad. 5. Fasc. 1. Nr. 9, 10.

egyezséget semmisnek tekintik. Ennek következtében megegyeztek arról is, hogy a két ifjabb Pálffy, János Antal és János Károly megfizetnek 43.000 forintot Pálffy Ferdinándnak három részletben, kiváltván tőle a szuhai birtokból rájuk eső részt, és ezzel együtt átadják neki az összes vöröskői várra vonatkozó iratot.³²⁹ Pálffy Ferdinánd azonban 1680. október 31-én meghalt, és az osztályos atyafiak 1682. március 6-án ismét megosztották a jószágról.

Ezt megelőzően végrendeletében a szuhai birtokot ifjabb Pálffy Miklós a fiának, Pálffy Jánosnak hagyta 63.000 rajnai forint ellenében, amelyet a gyermek gyámja, Harrach Eleonóra köteles megfizetni neki, azzal, hogy nagykorúságáig ő kezeli, majd azt követően átengedi Pálffy Jánosnak és az ő mindennemű örököseinek.³³⁰

Az osztályos egyezséget az említett Pálffy János Antal, Pálffy János Károly és Harrach Mária Eleonóra, ifjabb Pálffy Miklós özvegye kötötték egymással, ez utóbbi fiainak, Pálffy Ferencnek, Miklósnak és ifjabb Pálffy Jánosnak az érdekeit is képviselte. Ebben az osztályos egyezésben kifejezetten meg is jelölték, hogy ők maguk jogilag minek tekintik Vöröskőt és a hozzá tartozó szuhai, valamint egyéb jószágokat, hiszen a „*bonis nostro paterno avitico Weresköviens et Szuhens*”³³¹ kifejezést használták rá, igaz, ez az eddigi osztályok fényében eddig sem volt kétséges. Ebben az ősi jószágban Pálffy János Antalnak és testvérének, János Károlynak atyjuk révén egy negyed portiója van, a többi portió birtoka pedig mindaddig, míg ifjabb Pálffy Miklós fiága fennmarad, őket illeti azzal a feltétellel, hogy amennyiben az ő águk kihal, akkor János Antal és János Károly fiága számára az öröklés joga a vöröskői jószágban megnyílik.³³² A negyedrészüket azonban természetben ki kellett adni nekik, erről tanúskodik az osztály foganatosítását leíró, 1582. május 14-én keltezett oklevél.

Ennek értelmében Pálffy János Antal és János Károly természetben megkapta az egész vöröskői vár elejét az északi bástyától a a főbejárattal átellenben lévő nyugati bástyáig, az északi és nyugati bástyához vezető lépcsőkkel egyetemben, amely résznek felső emeletén négy szoba található tágas fűtőkamrával vagy kemencével, az ahhoz tartozó átriummal és a nyugati területen elhelyezkedő lakószobával, alul pedig a főbejárattól nyugati irányban elhelyezkedő konyhával, valamint azt a csarnokot, amely rögtön a főbejárattól nyugatra helyezkedik el, és a fogatok elhelyezésére szolgál.³³³ A várhoz tartozó tömlöc és a boros pincék közös használatban maradtak. A várhoz tartozó hadi felszerelések fenntartási költségét egynegyed részben Pálffy Pál említett két fia köteles fedezni. A szuhai birtokon fennálló részüket Pálffy Pál fiai 25.000 forint értékben elzálogosították Harrach Mária Eleonórának és fiainak. Pálffy Ferenc azonban 1687-ben Eszéknél, a török elleni csatában egy ágyúgolyótól életét veszítette,³³⁴ így az ő portióját az osztályos atyafiak felosztották maguk között 1688. május 20-án.³³⁵ Ezzel együtt ismételtén megosztották a vár felújításának költségeit, amelyeket jobbra Pálffy Miklós és János, Harrach Mária Eleonóra és ifjabb Pálffy Miklós még életben

³²⁹HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad 10. Fasc. 1. Nr. 9,10

³³⁰HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc.4. Nr. 36.

³³¹HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad 10. Fasc. 1. Nr. 11

³³²„...cessimus et renunciavimus durante videlicet duntaxat semini masculinus sexus praementionatis Nicolai, Francisci et Joannis Pálffy patruelium nostros et non nisi in casu defectus eorundem seminis pro nobis haeredibusque et successoribus nostris itidem masculini sexus, praecise tamen ex parte praeattacter Bonis Veresköviens eundem reservando.” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad 10. Fasc. 1. Nr. 11

³³³„...totalis et integra par sin fronti eiusdem interiori Arcis a propugnaculo septemtrionali, usque ad aliud propugnaculus occidentali per transversum porta capitalis....una cum gradibus aequae a septemtrioni ac occidenti contiguus in cujus denique partis superiori contignatione, quatuor habitationes seu hypocausta spaciosa seu formicis cum adjuncto Atrio et cubicula versus plagum occidentalem situatis et superni fornicibi clausis, infernis autem penes gradus septemtrionalis una utrumque ampla culina simul cum porticu immediate penes portam capitalem a parte occidentali pro conservandis curribus adjacente...” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 10. Fasc. 1. Nr. 12

³³⁴Jedlicska, 1882, p. 40

³³⁵HHStA F.A. Pálffy Arma IV. Lad. 5. Fasc. 1. Nr. 9, 10. illetve egy 1718. június 29-i átirata az osztálylevelnek HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 10. Fasc. 1. Nr. 14

lévő fiai fedeztek. Ez az osztálylevél is megerősítette az idősebb Pálffy Miklós végrendeletében foglaltakat, hiszen tekintettel van az ott rendelt majoratusra, amit kifejezetten ki is mond: „*Majoratus jure Illustrissimus Dominus Comes Nicolaus Pálffy frater suus* [tudniillik Pálffy Jánosnak] *natu major in passu reparationis et conservationis praefatae Arcis...*”³³⁶

Az ún. hegyentúli grófok, azaz Pálffy Pál leszármazói közül János Károly fia, Pálffy Miklós József 1706-ban elhunyt, és férfi leszármazója nem lévén, osztályrésze átszállt Pálffy Miklósról és Jánosra, az ifjabb Pálffy Miklós még életben lévő fiára. Ők együtt bírták a jószágot, majd halálukat követően a férfi leszármazóik egyenlő részben osztottak Vöröskőn és a hozzá tartozó birtokokon, mint ősi jószágon.³³⁷

A fent leírtakból kitűnik, hogy idősebb Pálffy Miklós végrendeletében kifejezte azt a szándékát, hogy az általa adásvétellel megszerzett és adományként megerősített jószágot a család birtokában, egyben megőrizze. Végrendelete értelmében a „*major natus*”-nak kellett volna a jószág mindenkori birtokában lennie, ám a leszármazók a végrendeletben foglaltakat átértelmezték, és az ezt követően született osztályos egyezségek azt bizonyítják, hogy a jószágot egymás között természetben megosztották. Arra azonban mindig tekintettel voltak, amit idősebb Pálffy Miklós a végrendeletében előírt, miszerint a vár fenntartása a mindenkori „*major natus*” kötelezettsége, és ennek érdekében ő lesz a Vöröskőhöz tartozó Cseszte oppidum birtokosa, hiszen annak jövedelmét köteles a fenntartási költségekre áldozni. Ez tulajdonképpen nem más, mint egy, a Thurzókéhoz hasonló törekvés arra nézve, hogy a vagyon ne aprózódjon el. A végrendelet akaratát jelen esetben is hasonlóképpen manifesztálódott, mint Thurzó György 1615-ös végrendelete esetében, azzal a különbséggel, hogy az örökösök itt a továbbiakban nem közbirtokossággént kezelték a jószágot, hanem az osztály által ősvivé tették, megterhelve a „*major natus*”-t a vár fenntartásának kötelezettségével.

4.6.2.2 A bazini és a szentgyörgyi jószágok sorsa.

A Pálffy-hitbizományok sorsára nézve az 1694. július 1-jén lefolytatott osztályból – amelynek során ifjabb Pálffy Miklós fiai, Miklós és János megosztóznak Bazinról és Szent Györgyről – fontos információk derülnek ki. Kiderül például az, hogy Pálffy Katalin úgy alapított majorátust, hogy ez a két birtok még a 17. század végén is csak zálogbirtokban van a Pálffyaknál, mindaddig, míg azt a királyi kincstár vissza nem követeli.³³⁸ Addig viszont a meghatározott öröklési rend szerint száll át, Pálffy Katalin végrendelete értelmében, amelynek rendelkezéseit Pálffy Pál is tiszteletben tartotta. 1694-ben azonban ifjabb Pálffy Miklós elsőszülött fia, szintén Pálffy Miklós, lemond a Pálffy Katalin által alapított majorátus jogáról a bazini és szentgyörgyi jószágok vonatkozásában, ahogyan ő mondja: „*nemcsak olyan bizonyos nagyobb megfontolások okán, mint az őszinte testvéri szeretet*”³³⁹, hanem tekintettel szüleinek, ifjabb Pálffy Miklósnak és Harrach Mária Eleonórának a végrendeletében foglaltakra is. A bazini és a szentgyörgyi birtokot, annak minden tartozékával, hasznaival, az ott élő lakosokkal, a várakat a hozzájuk tartozó erdőhasználati, vadászati és halászati joggal az ő és testvére, Pálffy János és leszármazói között egyenlő részben osztja meg. Az adósságok törlesztését is egyenlő részben vállalják fel és kötelezik magukat arra, hogy az említett jószágokban először mindkettejük fiága, majd azok kihalását követően a nőág és annak

³³⁶ HHStA F. A. Pálffy Arma I. Lad. 10. Fasc. 1. Nr. 14

³³⁷ Jedlicska, 1882. pp. 47-60

³³⁸ „...*Dominiorum seu Bonorum Bazin et S. Georgiens alias jure perennali et proprietario ad Fiscem Regiam, jure autem hypothecario ad nos spectantius...*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 10. Fasc.1. Nr.17.

³³⁹ „...*nihilominus certis magnae considerationis ex rationibus et motivis sincero itaque fraterno amore...*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 10. Fasc.1. Nr.17.

mindennemű leszármazói örökölnék, kölcsönös öröklési jogot biztosítva egymás számára a másik portióján is. Am ha valamelyikük a saját szerzett javainak árán a bazini és szentgyörgyi jószágok megváltásából nagyobb összeget vállal, akkor azt neki jóváírják, és addig, míg az számára vissza nem térítik, az említett bazini és szentgyörgyi jószágban az összeg erejéig teljes használati és haszonélvezeti jogot kap.³⁴⁰ Ennek a oklevélnek is az az érdekessége, hogy nem a „*jure autem pignoraticio ad nos spectantius*”, hanem a „*jure autem hypothecario ad nos spectantius*” kifejezést használja. Miután az is egyértelműen kiderül az oklevélből, hogy a tulajdonjog a királyi kincstáré, és Pálffyék csak zálogként bírják, lehetséges, hogy itt egyszerűen elírásról van szó. Mégis a későbbiekben az oklevél tartalma egyértelművé teszi, hogy zálogkölcsön-szerződésről van szó, hiszen említik, hogy amint a birtok a királyi kincstárra visszazáll, az alapjául szolgáló pénzkölcsönösszegen a testvérek, illetve örökösök a fent leírt módon egyenlő részben osztoznak.

4.6.2.3 A Pálffy Pál nádor által alapított hitbizományok későbbi sorsa.

A többi Pálffy-hitbizomány sorsáról Pálffy János 1749. augusztus 15-én tett végrendeletéből derül fény. Pálffy János leírja, hogy atyja, ifjabb Pálffy Miklós után csekély mennyiségű jószágot örökölt, amelyen megosztozott testvérével, Pálffy Miklós nádorral, és így megkapta Pudmeritzet, Halmost, Dubovát, Czailát, Nagy és Kis Senkviczet, Srféőt és Neű Stiffet a hozzájuk tartozó adósságokkal. Hasonlóképpen Pálffy Pál örökösének magvaszakadása okán, amely 1707-ben Pálffy Miklós József³⁴¹ halálával következett be, Bajmócz és Szuha, rájuk mint hagyományosokra szállt.³⁴² Bajmóczot idegen kézből 200.000 forint ellenében kellett kiváltani, amely adósságokat Pálffy Pál örökösei halmoztak fel rajta. Ráadásul a szuhai portio értékét is megnövelte Pálffy János, mivel az említett várat a többszöri támadás következtében romjaiból kellett újjáépítenie, amelyre értékének mintegy kétszeresét költötte. Így a kifizetett adósságok, valamint Bajmócz, Szentgyörgy és Bazin birtokának adományként való felkérése, Szomolány megszerzése és a birtokokhoz csatolása okán ezen jószágok új szerzőjének kell őt tekinteni.³⁴³ Jelen esetben ez alatt azt kell érteni, hogy mint ezeknek a jószágoknak szabad tulajdonosa rendelkezhet felőlük, és nem köti őt a korábban alapított hitbizomány, avagy a végrendeletek egyéb rendelkezései. Hasonlóképpen testvérével együtt visszaszerezték és helyreállították a vöröskői várat is, amely Pálffy Pál örökösének magvaszakadtával rájuk mint legközelebbi osztályos atyafiakra szállt, és amelyben a saját részét nagyatyjuk, Pálffy István már elzálogosította. Hasonlóképpen a Pálffy Kata 1612. évi végrendeletében majorátusként rájuk hagyott szentgyörgyi és bazini zálogosjószágot is megkapták, amelyet Pálffy István, midőn a töröknek fogságába esett, elzálogosított, de amelyet Pálffy Pál és ifjabb Pálffy Miklós visszaváltottak, és így Pálffy Kata végrendelete értelmében ifjabb Pálffy Miklós örökösét illette. Ebből ők 70.000 forint ellenében kielégítették a nőtestvéreik vagyoni igényét, és Pálffy János további 140.000 forint értékben kifizette a még fennálló adósságokat, és visszaváltotta a jószághoz tartozó Grinaviam, Tótgurab, Csataj, Németh Gurab, AlsóSzelj, Ujfalu, Nyarost, Vamosfalu, Filisthal, Misirdi, Torts, Szemet, Vistuk, Ompital, Kapolna, Bodak, Istvánfalva, Kosolna, Zvoncsen, Bogdanovecz és Klucsovany nevű földeket és oppidumokat. Ezt követően a

³⁴⁰ „...aequalem eliberationem inceptorum Bonorum ac possessionum ad praedicta Dominiae Bazin et Szent Györgyiensia spectans nobis reservamus, haec tamen cum cautela, si unus nostrum suis pecuniariis acquisitis aliis bonis mediis quandocunque bonum vel possessionem exolveret, ut tali Bono tamdiu pro se uti, frui, ac gaudere valeat, quousque ab altero in medietate summae exolutae nec non expensis necessario habitis simul et semel ac plenarie contentatus non fuerit.” HHSStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 10. Fasc.1. Nr.17.

³⁴¹ Nagy Iván, IX. 1862 p.77

³⁴² „in nos qua legatarios ejusdem ducentis millibus derivatum” HHSStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 2. Fasc. 2. Nr. 8-9

³⁴³ „novus ejusdem Dominii Acquisitor factus sim” HHSStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 2. Fasc. 2. Nr. 8-9

magyar kamarának és kancelláriának megfizetett 30.000 forint ellenében ezeket a jószágokat felkérte III. Károlytól adományképpen, ezért ezekben is az őt megillető részeknek új szerzőjévé lett.³⁴⁴ Emellett megváltotta Wallenstein grófné Pálffy Mária Borbálától Marchegg, Szuha, Detrekő és Bajmócz jószágokat, amelyekbe Pálffy Pál nádor feleségének, Khuenin Franciskának a végrendelete értelmében 400.000 forintot fektettek, 150.000 forint ellenében, amelyből 75.000 forintot a következő hat esztendő során tartozik kamatra teljesíteni, hasonlóképpen a jószágok fenntartására rendelt 16.000 forintból már teljesített 12.000-et, amely jószágokat így módon már kétszer is megfizetve, szabad rendelkezési joggal bírt.³⁴⁵ Pálffy János szintúgy szabad rendelkezési joggal bír a királyfalvi kastélyt illetően, amelyet az atyja szerzett és nekik hagyott, de amelyet megvett a testvérétől, Miklóstól, és amelyben lévő haszonélvezeti jogáról édesanyja, Harrach Eleonóra is lemondott az ő javára. Hasonlóképpen reá szállt a pozsonyi jószág is a tisztségekkel együtt, amelyben az adománylevelek értelmében a fiágnak van öröklési joga. Feleségének, Stubenberg Mária grófnőnek az 1.000 forint ellenében neki átengedett Prácsensi szőlőért és egyéb ingókért hagyja a saját pozsonyi rezidenciáját (amely a főúton helyezkedik el)³⁴⁶ és a szomszédos Ranert, amely szintén Pozsony városának alsó részében fekszik, az ahhoz tartozó minden ezüst-, réz- és önneművel, selymekkel és más használati tárgyakkal és ingóságokkal, úgy mint gabonával, kocsikkal, lovakkal, takarmánnyal és azokhoz tartozó egyéb felszerelésekkel. Feleségére hagyja a várból a pincét 150 hordó régi prácsensi borral, és elrendeli, hogy életének minden eljövendő évében illesse meg további 50 hordó bor, 400 véka zab és a tokaji borból korábban Pálffy János megillető portió. Emellett feleségét illeti a királyfalvi kastélyban lévő ezüstmű, azonban az előbb említett házakra ezen túlmenően a fia, Károly és férfi leszármazói számára hitbizományt alapít. Az ő kihalásuk esetén másik fiától, Miklóstól származó János unokája és az ő leszármazóik örökölnék a majorátus jogán, azoknak kihalása esetén pedig testvérétől, Pálffy Miklóstól származó unokaöccsei, Miklós és Lipót és az ő örökösök lesznek a hitbizomány birtokosai.³⁴⁷ A végrendeletben általános örökösévé nevezte fiát, Pálffy Károly tábornagyot, akire ráhagyta az Erdődi várat az ahhoz tartozó jószágokkal, Novozelo nevű birtokát Bács megyében és az általa alapított hitbizománynak a birtokát, amelyhez hozzárendeli továbbá a drágakövekkel díszített kardját, amelyet III. Károly a koronázása alkalmából kegyesen neki adományozott, az értékes díszruháját, és a pozsonyi magtárat, amelyeket sem megterhelni, sem elidegeníteni, sem elzálogosítani nem lehet, csak haszonélvezetüket bírni.³⁴⁸ Unokájának, Jánosnak a hitbizomány birtokán kívül hagyja azokat

³⁴⁴ „in parte mea pariter Acquisitor effectus sum.” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 2. Fasc. 2. Nr. 8-9

³⁴⁵ „consequenterque totam illam successionem duplo redimere debui; unde etiam indubitato eatenus quoque liberae dispositionis beneficio gaudeo.” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 2. Fasc. 2. Nr. 8-9

³⁴⁶ „Plates sive vulgo Langen Gassen sic dicta existens habitam” HHStA. F.A. Pálffy Arma I. Lad. 2. Fasc. 6. Nr.8.

³⁴⁷ „ita ut post fata ejus, domos praemissae veluti fidei commissum et majoratus in filium meum Comitem Carolum, et in ejus masculos successores, iis vero defficientibus in carissimum nepotem meum Joannem, eoque deficiente in charissimos Fratrulos meos Comitem Nicolaum et Leopoldum Pálffy eorumque descendentes masculos veluti majoratus et fideicommissariae devolvantur.” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 2. Fasc. 2. Nr. 8-9

³⁴⁸ „Pro universali haerede meo constituo charissimum unicum superstitem filium meum Comitem Carolum Pálffy...cui arcem Erdőd cum bonis eo spectantibus, nec non Bona Novozelo cum appertinentiis, in Comitatu de Bács existentia, veluti majoratum et fideicommissum perpetuum possidenda relinquo. Eadem lege Majoratus et Fideicommissi, lego eidem itidem frameam meam praeciosis lapidibus ornatam, per augustissimum olim Imperatorem et Regem Carolum VI. gloriosae memoriae, sub sua coronatione mihi benigne donatam, meumque pretiosum clenodium Tonson dictum non absimiliter lego ei Bona huic Testamentariae dispositioni sub AA. pro parte ejus inserta ac specificata (lásd korábban), veluti indubitati Majoratus fideicommissi et primogeniturae Jura ac Bona cum granario Poseniens per hocque nulli onerationi aut vero occupationi, executioni, pignori aut satisfactioni obnoxia; pro solo usu fructu ei et successoribus destinata....bona capitalia, argenteria, framea et clenodia citra diminutionem vel inonationem sub poena nullitatis jacturae pecuniae ac amissionis per onerantem Boni, ac praemissorum aut dantem Capitalis, in filios ejus masculos, aut his non existentibus in

a jószágokat, amelyeket már korábban János atyjának, Miklósnak kiadott: a Sliki jószágban lévő 100.000 forint értékű ezüstneműt és egyéb ezüstmarháit. Ezekre szintén majorátust alapított oly módon, hogy ő és fiági leszármazói kihalta esetére Károlynak a fiága, illetve azt követően Miklós és Lipót fiága örököl majd. A végrendelet végrehajtói unokaöccsei, Pálffy Miklós és Lipót lesznek, akik folyamodjanak az uralkodóhoz jóváhagyásért, gondoskodjanak a hitbizományi leltár összeállításáról és annak kihirdetéséről, az adósságok kifizetéséről, illetve a hitbizomány birtokának átadásáról. Természetesen itt is feltétel a ranghoz illő házasságkötés és a világi státusban maradás.

Nem sokkal később, 1751. augusztus 19-én gróf Malabayla Canale Jeromos a felesége, Pálffy Mária Anna és a fiuk, Pálffy János nevében már tiltakozik idősebb Pálffy János 1749. augusztus 15-i végrendelete ellen, mivel az ő águkat kirekesztette a hitbizományban való öröklésből.³⁴⁹ A nádor halálát követően Pálffy Károly – a végrendeletben megjelölt örökös és hitbizományi birtokos Pálffy János tiltakozása ellenére – a hitbizományi jószágra 60.000 forint értékű zálogkölcsonterhet tett királyi engedéllyel, miután Mária Terézia megtagadta, hogy a pozsonyi jószágot zálogosítsák el.³⁵⁰ Miután ez a végrendelettel ellentétes tartalmú tett volt, Pálffy János kérte Károly hitbizományi birtokosi jogainak megvonását. Később királyi beleegyezéssel megosztottak az erdődi kastély kivételével minden egyéb szerzett jószágban. A fennálló 400.000 forint értékű adósság törlesztését pedig megosztották egymás között, abban az arányban, ahogyan a szerzett jószágokban birtokolnak. Az adósság törlesztésére elsősorban a szerzett jószágokból kerülhet sor, hiszen az ország törvényei és szokásai szerint ősiből csak szerzett jószág hiányában lehet kielégítést nyerni.³⁵¹

4.6.3 Az Esterházy Miklós által alapított majorátus sorsa.

A fraknoi és kismartoni jószágok esetében pedig azt látjuk, hogy azokra mint atyjától rámaradt ősik javakra Esterházy Pál nádor, amennyiben örökösei beleegyeznek (márpedig a későbbi oklevelek arról tesznek tanúbizonyságot, hogy beleegyeztek), újabb hitbizományt alapított.

charissimos fratruales meos Nicolaum et Leopoldum et eorum haeredes masculos iisdem majoratus Legibus cum mutua successione deriventur.” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 2. Fasc. 2. Nr. 8-9

³⁴⁹HHStA. F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 68.

³⁵⁰„*Dominus Carolus Comite Joanne dissentiente et reclamante, primo quidem a Sua Majestate Serenissima super facultate 60 mille florenos mutuo levandi consensum Regium expetiisset, eo autem obtento, eadem 60 mille florenorum ne fors ex toto mutuo etiam levasset, et pro securitate creditoris in parte illa ipsa Bona praedeclaratis inalienabilitatis et inonerabilitatis conditionibus affecta, in hypotheca inscripsisset*” HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 2. Fasc. 2. Nr. 8. illetve „*Summefatam suam Majestatem Sacratissimam etc. clementissime praebuisse, et expediri jussisse; eidemque has conditiones pro suprema potestate sua Regia benigne addidisse; ut ad sublevandum creditorum egentiorum statum, per eundem Dnum Comitem Carolum Pálffy 60 mille floreni super Bonis Fideicommissis affectis eidem obtingentibus mutuo leventur, convertantur.*” HHStA. F.A. Pálffy Arma I. Lad. 2. Fasc. 6. Nr. 1.

³⁵¹„*cum autem leges regni hoc indigent, ut illud usque fundus aviticus non sit obnoxius Debitorum solutioni, quosque Debitoris Acquisita super sunt, ideo examinandum est, in qua parte Comes Carolus defuncto Palatino in acquisitis successit, et vicissim in qua parte Comes Joannes, nihil enim jusitus esse potest, ut quilibet praemissorum duorum successorum in illa parte onera portet praedecessoris, in qua parte ipsi in acquisitis successit.*” F.A. Pálffy Arma I. Lad. 2. Fasc. 2. Nr. 8.

5. A hitbizományokra vonatkozó 1687: 9. tc. keletkezése

Tény, hogy a hitbizomány intézménye viszonylag későn, a Buda töröktől való visszafoglalását követő országgyűlésen került törvényi szintű szabályozásra, azonban a fentiek fényében semmiképpen nem jelenthető ki, hogy ez lett volna a magyarországi hitbizományok létrejöttének kezdő időpontja. Ez többek között már abból is kitűnik, hogy az 1687:9. tc. meglehetősen szűkszavúan fogalmaz, nem fejt ki részletesen az intézmény lényegét, ezzel is jelezve, hogy az a köztudatba már beleivódott.

A hitbizomány-alapítás ötlete Esterházy Pál, a javaslat kidolgozója esetében már az első, 1664. január 8-i végrendeletében megjelenik, amelyet azelőtt tett, hogy harcba indult volna a török ellen, igaz, eme végrendeletében jobbra az értékesebb, a kincstárhoz tartozó ingóságokról rendelkezik elsősorban, mikor felosztja és elidegenítési és terhelési tilalomnak veti alá őket.³⁵² Ezek a végrendeletek bizonyos tekintetben modern szóval élve akár a hitbizomány-alapítás melletti „propaganda iratnak”³⁵³ is tekinthetőek. Ugyanakkor az is egyértelműen kiderül belőlük, hogy a hitbizomány a magyar jogban nem egy idegen intézmény, hiszen ismerték már korábban is, és akadtak példák hasonló rendelkezésekre, sőt, már Esterházy Pál atyja, Miklós is ismerte a majorátus intézményét, és alkalmazta is, mint ahogyan arra Esterházy Pál maga is tett a végrendeletében utalást.

A végrendeletéhez írt codicillusában, amelyet 1664. április 25-én írt, a majorátusokat mint a családok fényének fenntartását szolgáló intézményt írja le, és arról kívánja meggyőzni gyermekeit, hogy vegyenek példát a külföldi családokról, és ne osztozzanak meg a vagyonon.³⁵⁴

Ugyanakkor az is kitetszik a szavaiból, hogy miután a majorátusra vonatkozóan törvényi szabályozás nem létezik, a végrendeletben elrendeltek tiszteletben tartására örökösait rászorítani nem tudja, mindössze kéri őket arra, hogy józan belátással cselekedjenek az ő akarata szerint.³⁵⁵

³⁵²Már ebben a végrendeletében, harminc évvel a végleges végrendeletét, és huszonhárom esztendővel a hitbizományokról szóló törvénycikk megalkotását megelőzően, kifejezetten úgy rendelkezik, hogy az ingóságok elidegeníthetetlen dolgokként tartozzanak a majorátusokhoz. Néhányat külön nevesít is közülük, amikor felosztja azokat a gyermekei és felesége között: az összes aranyművét 12.000 forinttal együtt a feleségére hagyja, hiszen azok amúgy is a felesége által hozományként hozott, ámde később Esterházy Pálnak átengedett lánséri jószághoz tartoztak. Az ezüstöt, amit viszont ő szerzett a saját pénzén, szabad rendelkezésű vagyonként feloszthatja. Ezek közül kifejezetten nevesít is néhányat és gyermekei közül bizonyosoknak rendel. Hasonlóképpen osztja el a fali kárpitokat, tegezeket, köntösöket is, kivéve a fraknoi várban lévő kárpitokat, melyek Miklósrá szállnak a képekkel és a kismartoni kunsammerrel, valamint a könyvtárral együtt. A végrendelet teljes szövegét lásd a Függelékben.

³⁵³„Valóságos jogtudományi értekezés”-nek titulálja Iványi Emma. Iványi, 1989, p. 447

³⁵⁴„Végre hogy meg is tovább exageráljam a maioritást, s persvadeáljam gyermekimnek, hogy a familiák conservatiojára méltó dolog az: vegyenek példát a spanyoroktól, francziáktól, németektől, s más mindenféle nemzetektől, a kik nagy okossan meglátván miben álljon a familiák conservatioja, találták föl a maioritást; mert az emberi okosság is magával hozza, hogy a jószágoknak egyaránt való eloszlása nem egyéb, hanem a familiák ruinája, légyen ebben példa Magyarország, kiben majd alig találtatik három régi familia, a mely mostan is ugy vigealna hatalommal, mint annak előtte. Bizonyára nem egyéb az oka, hanem csak a jószágoknak sok felé való distractioja. Mert tiz fia lévén egy akárminevő nagy jószággal bíró embernek, halála után ha tiz felé oszlik a jószág, kiki elgondolhatja mi jut egy személyre benne, s hogy ha a tizedik fiúnak megint tiz fia talál lenni, nem hogy méltóságos ur, de köznemes ember is alig lehet végtére belőle.” Merényi, 1911¹, p. 156

³⁵⁵„Tudom sok oly rossz ember találkozik, a ki gyönyörködven az ujsagokban, s talán maga hasznában is, impugnálni fogja a maioritást. Kinek ha szavát fogadják gyermekim, bizonyára, megorvosolhatatlan károkkal látják meg maguk ruináját. S ha gyermeim okossak lesznek, kiki a maga lineájában fön fogja tartani a maioritást, s inkább pénzzel fizetessenek ki a többi, mert ha ugy köll is meg lenni, hogy valamelyik talán megszegényednék, tudom nem lesznek oly rosszak a több atyafiai, hogy ne segítsék pénzből, s jobb pro conservacione status familiae hogy egy, kettő szegényedjék meg, mint hogy az egész familia utolsó ruináját lássa. Ugy tetszik eléggé declaráltam a maioritást, noha talán a magyar törvény ellen láttatik lenni, de ha az én

1678. január 1-jén tett végrendeletében további adalékokat tesz hozzá a majorátus intézményének történetéhez, pontosabban – mivel még mindig a törvényi szabályozás megszületését megelőző időkben járunk – ezekkel az érvekkel kívánja rávenni örökösait arra, hogy halálát követően ne az ország törvényei szerint osztozzanak meg a jószágokon, amelyek már ebben az időszakban is tetemes vagyontömeget képeznek, és ezáltal az Esterházy-családot a kor egyik legjelentősebb családjává emelik. Mondhatjuk úgy is, hogy kitanítja a gyermekeit arra, hogy hogyan kell a család hírnevét megőrizni. Ez a törekvés, mint azt kincstárépítő törekvésén is látjuk, egy megfontolt, ugyanakkor becsvágyó ember szándéka arra, hogy valami maradandót alkosson, amivel második generációs főnemesi családjának a fennmaradását szolgálja. Ő az újonnan kialakuló aulikus főnemesség mintaképe, aki haláláig hűen szolgálja királyát, és ez érezhető minden politikailag jelentős tettében is. Minden kétséget kizáróan láthatjuk azt is, hogy az 1687/88-as pozsonyi országgyűlésen megfogalmazott sérelmeket is az ő öröklési és birtokpolitikai ideológiája hatja át.

1678. évi végrendeletében még tovább dicséri a majorátus intézményét, mint azt már az előző fejezetben idézettek alapján is láthattuk. Sőt, azt is leszögezi, hogy a mindenkori hitbizományosok könnyedén eltartják majd a többi családtagot is. Arra vonatkozóan is hoz példákat, hogy voltak elődök, elsősorban egyházi személyek, akik ennek az intézménynek az áldásos voltát már felismerték, mint „*Forgács cardinál, Erdődi cardinál, Draskovics cardinál, Szécsi kardinál, Oláh érsek, s más nagy rendű egyházi személyek ...*”³⁵⁶, és reméli azt is, hogy a jövőre nézve egyre többen fognak majd élni ezzel a lehetőséggel, mert ezáltal a főúri családok nem fogynának el Magyarországon.³⁵⁷ Érvként hozza fel azt is, hogy a katolikus egyházat is jobban támogathatja egy vagyonos utód, és az ellenségnek is jobban ellen tud állni az ország, ha vagyonos urak szolgálják a hadseregükkel. Külföldi példákat is hoz arra, hogy ez mennyire célszerűen valósul meg máshol.³⁵⁸

Esterházy Páléhoz hasonló rendelkezéseket olvashatunk sógora, Nádasdy Ferencz országbíró végrendeletében, akit, ha hűtlensége folytán nem ítélik fő- és jószágvesztésre, az első magyarországi hitbizományalapítók között tarthatnánk számon. A végrendeletének szóhasználata is bizonyítja, hogy a *fideicommissum* jogintézménye ismert volt a magyar arisztokrácia körében, hiszen Nádasdy Ferencz is csak úgy utal a pottendorffi uradalomban alapított seniorátus rendje szerinti hitbizományra, hogy „*német szokás szerint fideicommissa sint bona*”,³⁵⁹ mikor annak elidegeníthetetlen és megterhelhetetlen voltát hangsúlyozza. 1663. július 10-én tett végrendeletében ugyanis, ő is a jószágai közül az Ausztriához tartozó pottendorffi uradalomra és a magyarországi birtokai közül a sárvári és a szarukői birtokokra alapított hitbizományt, a család nevének és fényének fennmaradása végett. Végrendeletében a név fenntartásának célja olyannyira hangsúlyosan jelenik meg, hogy Nádasdy a család

gyermekim nem akarnak in hoc puncto a szerént cselekedni, senki őket reá nem erőltetheti.” Merényi, 1911¹, p. 156

³⁵⁶Merényi, 1911², p. 611. Oláh Miklós végrendeletét megvizsgálva kiderül, hogy a lánséri jószágot, amely később nőágon az Esterházyak birtokába került végrendeletében testvérének fiára Oláh-Császár Miklóstra hagyta azzal, hogy anyjával együtt használja. A végrendeletet közli Merényi Lajos a Történelmi Tár 1896. évi számában, pp. 136-160. Oláh Miklós érsek udvartartásáról lásd. Fazekas, 2005. pp. 341-363.

³⁵⁷„...a mint hogy adná Isten más méltóságos familiák is ezt követnék Magyarországon, nem fogyatkoznék meg az ország is méltóságos nagy urakból, kik oszlopi lennének ezen szegény megnyomorodott hazánknak, kikre valóban volna is szüksége főképpen a mostani állapotokra nézve az országnak.” Merényi, 1911², p. 612

³⁵⁸„Ebben például hozom elő az olaszországi fejedelmeket, kik nagy hatalmas méltósággal bírnak azért, hogy az öregbik atyafi disponál mindenben, s az egész értékben egyedül vagyon, a többi atyafiat annak jövedelméből táplálja, sőt nagy méltóságokra is emeli, megmaradván a maioritás; kinek halála után nem öcscse, hanem öregbik fia succedál a birodalomban, et sic consequenter; s a florentiai herceg, parmai, savójai, mantuai, mutinai s több más fejedelmek is, s nagy familiák, a hol mindenütt a maioritás observáltatván conservalódnak a méltóságos házak s fejedelemségek igen bölcsen gondolkodván a közönséges permansióról.” Merényi, 1911², p. 613

³⁵⁹Schönherr, 1888, p. 372

fiágának deficiálása esetére előírja, hogy a lányokkal házasságot kötő férfiak is vegyék fel a Nádasdy nevet. Ezáltal a végrendelete valóságos kis „*pragmatica sanctio*”-vá válik. Miután gyermekeit az országbíró kivégzését követően 160.000 magyar forint illetve meg császári kegyből mindössze, atyjuk végrendeletének érvényt szerezni nem állt módjukban.³⁶⁰

Az 1687/88. évi pozsonyi országgyűlésen Esterházy Pál érkezettnek látta a pillanatot arra, hogy a hitbizományok törvényi szabályozását kezdeményezze. Habár ő maga már korábban is pártolta az ötletet, az 1681. évi soproni országgyűlésen még nem bírt elég jelentős politikai befolyással, mert csak ott választották az ország nádorává. Amikor Buda visszafoglalását követően az uralkodó összehívja az országgyűlést Pozsonyba,³⁶¹ amelytől dinasztiajának a magyar trónon való örökössé tételét,³⁶² a primogenitura rendje szerinti öröklés elismerését³⁶³ és akkor még kiskorú fiának, Józsefnek megkoronázását reméli megvalósulni,³⁶⁴ a nádor is érkezettnek látja a pillanatot, hogy vagyonának jogi sorsát illető személyes terveit keresztülvigye.³⁶⁵ Emellett javaslatot terjeszt elő arra vonatkozóan is, hogy a visszafoglalt területeket vissza kell juttatni azoknak a családoknak, akikhez azok a török előtt tartoztak.³⁶⁶

Habár ez a kijelentés sarkosnak tűnhet, és erre vonatkozóan semmilyen konkrét bizonyítékot nem találtam: a végrendeletek szavaiból, az országgyűlési anyagokból, amelynek gravamináiban szinte szó szerint ismétlődik a nádor végrendeletének szóhasználatát, és a rendeknek a hitbizományok kérdéséhez való hozzáállásából az derül ki, hogy ennek a jogintézménynek az általánosság tétele kezdetben a nádor egyszemélyes törekvése volt. Ez tükröződik Patachich Boldizsár³⁶⁷ naplójából is, aki leírta, hogy az 1687/88.évi országgyűlésen: „*elrendeltetik továbbá és a jelenlévő nádor úron keresztül, a tervezetként előterjesztett sérelmek között az is, hogy szabadjon a jószágok szerzőinek a gyermekeik között hitbizományt vagy majorátusi haszonélvezetet ily módon alapítani, a családok fennmaradása végett, amely bőség az ország lakosai számára, a szabad rendelkezést biztosító törvények miatt elérhetővé vált.*”³⁶⁸

³⁶⁰Nádasdy Ferenc végrendeletét olvasva talánónak tűnik személyes tekintetében az a leírás, melyet Schönherr Gyula adott róla: „...igaz magyar érzés és odaadó hűség az uralkodóház iránt egész addig a fokig, a míg a lojalitás a hazaszeretettel s mind a kettő nagyravágyásával összeütközésbe nem jön; a nagy czélokra törő, nagy szabású ember genialitása és a kicsinyes, szőrszálhasogató prókátor-természet akadékoskodása, mind ez homlokegyenest ellenkező vonások egyikévé tevék őt amaz alakoknak, kik iránt több érdekléssel, sőt részvétellel is, mint rokonszenvvel viseltetünk.” Schönherr, 1888, p. 178

³⁶¹Buda 1686. szeptember 2-i visszafoglalása stratégiai jelentőségű tett volt, azt az egész keresztény világ üdvözölte. Ráadásul 1687-re Thököly elmenekült, a kurucokat legyőzték és a rendi ellenállás ideiglenesen összeomlott, ily módon Magyarországon a helyzet teljesen a Habsburgok javára billent át. Bérenger – Kecskeméti, 2008, p. 102

³⁶²Turba, 1911, p. 9-10; Bérenger – Kecskeméti, 2008. pp. 103-104

³⁶³Turba, 1903, pp. 355-356

³⁶⁴„*Nachdeme die göttliche Allmacht mir die Zeitt hero so glückhlichen sucess verlihen hatt und erachte, daß vill daran gelegen, selbiger Sieg utiliter zu bedienen, als ist mir bey gefallen, ob nitt Zeitt seye, darauf zu gedenccken, daß mein Sohn Joseph zue einem König in Hungern solle gekrönt werden.*” – írja I. Lipót Ferdinand Dietrichstein hercegnek 1687. április 7-én. Turba, 1911, p. 9

³⁶⁵Esterházy Pál ugyanis az ország nádoraként tevékenyen részt vállalt a rendek és a király közötti közvetítésben, és az örökös monarchia eszméjének elfogadása is nagymértékben az ő személyes közbenjárásának volt köszönhető. Turba, 1911, pp. 13,16-19, 23; Bérenger – Kecskeméti, 2008. p.105

³⁶⁶Kállay, 1993, p. 160

³⁶⁷Patachich Boldizsár, a Napló írója Horvát-Szlavónia követe volt az országgyűlésen, akiről a következőképpen írt Baranyai Béla: „bár ekkor még újonc e téren, meglepő érzékeléssel bírt az események jelentőségének felismeréséhez, s jól, igen jól felhasználta azokat a lehetőségeket, amelyeket ez ország(ok) követeinek adott az a körülmény, hogy mindig az elnöki asztalnál ültek, s így közvetlen szem- és fültanúi lehetnek mindannak, amit a királyi táblának az országgyűlésen, ennek alsó tábláján, cselekvő szerepet betöltő tagjai...határoztak.” Baranyai, 1942, pp. 5-6

³⁶⁸„*Leguntur tum residua et per Dominum Palatinum praesentim per modum projecti porrecta gravamina inter quo id etiam ut liceat aequisitoribus bonorum inter filios fideicommissum seu majorescum usu fructuarium*

A nádor személyes törekvéseinek bizonyítékeként fogható fel az is, hogy a törvény megalkotását nem kísérte semmilyen nagy hitbizomány-alapítási hullám,³⁶⁹ hiszen ezt követően 1723-ig, amikor is a hitbizomány-alapítást a köznemesek számára is lehetővé teszi a törvény, mindössze négy szabályosan alapított hitbizományt találunk: Esterházy Pálét, Szirmay Istvánét (aminél kérdéses, hogy egyáltalán hitbizomány volt-e a törvényi szabályozás értelmében), Erdődy Györgyét, akinek a király a galgóczi adományban biztosított hitbizomány-alapítási lehetőséget, és Zichy Istvánét, aki az I. Lipóttól 1684-ben adományba kapott divényi jószágán alapított seniorátust.

Másrészről azt is tudjuk, hogy Esterházy Pál félt attól is, hogy leszármazói, miután törvény által nincsenek rászorítva, hogy végrendeletét betartsák, nem cselekszenek az ő akarata szerint. Eme félelmének hangot is adott, amely alátámasztja azt az álláspontot, hogy amint lehetősége nyílt rá, az első adandó alkalommal síkra szállt a hitbizományok ügyének törvényi rögzítéséért.³⁷⁰ A törvény megalkotását követően készült végrendeletben eme meggyőző érvelésnek már nyomát sem találjuk, hiszen megnyugodott, hogy az ország törvényei által örökösei immáron kényszerítve lesznek arra, hogy betartsák rendelkezéseit, melyeket az uralkodó is megerősített.

Az 1687/88-as országgyűlés anyaggyűjteményében elsősorban a rendek sérelmei között fedezhetjük fel a hitbizomány-alapítás iránti kérelmet, akik az előterjesztett kilencvenkilenc pontból csak a kilencvennegyedik pontban említik azt, hogy az uralkodó tegye lehetővé a hitbizomány-alapítást, ott is igen szűkszavúan fogalmazva: „Az ország karai és rendei úgy tapasztalják, hogy a mágnás vagy előkelő családoknak romlását nem csekély mértékben előidézzi, hogy azoknak örökösei és leszármazói, az atyai és anyai, valamint az atyáról és anyáról származó ősi jószágokat, anélkül, hogy őket arra különösebb szükség készítené elidegenítik, akik, hogy megfékezzék az ilyen tékozlást jogosan elhatározták, hogy ha valamely Mágnás vagy Előkelő mától fogva a javaira, melyeket akár szolgálattal vagy saját vitészségével vagy az ősi jószágainak gyümölcseiből szerzett, végrendelet útján, amelyet előzőleg a vármegyékben kihirdetnek fideicommissumot és majorátust csinál és örökösöket nevez, azoknak [mármint az örökösöknek] az [ily módon lekötött] javaknak tőkéjét az előbb említett rendelkezés tartalma és ereje ellenére semmilyen módon záloggal megterhelni és elidegeníteni ne legyen hatalmuk, mert ők igazából haszonélvezők; Ha mégis valamely említett Mágnás az ilyen hitre bízott jószágból valamelyest pénzüsszegért átenged, azt (per útján a vármegye bírái előtt a másik testvér által, mint az ilyen majorátusban azonnali örökös által megperelve) ezen oknál fogva örökre elveszíti. Jelen sérelem nemcsak az említett Mágnásokat vagy Előkelőket (akiknek kétségtelenül annyiban ily rendelkezési lehetősége teljesnek láttatik) érinti, hanem a nem igazi nemesek örökösöire is kiterjedten létezik.”³⁷¹

nempe solum modo bonorum instituere pro conservatione familiae quod Regnicolis superfluum visum (est), cum sufficientes Leges liberum dispositionem admitterent” Patachich, 1687, p. 27

³⁶⁹ „Az arisztokrácia kis létszámú (1650 körül nagyjából ötven család), ám mind politikai, mind gazdasági téren igen nagy hatalmú társadalmi réteget alkotott.” Bérenger – Kecskeméti, 2008, p. 20

³⁷⁰ „Már azért tudván gyermekim bőven declarált majoritásnak mivoltát, elhittem a hamis istentelen s veszekedésben gyönyörködő rossz emberek tanácsát nem fogják követni, akik impugnálni akarják a majoritást; melyet nem másra nézve kívánnak az olyatén izgága szerzők javallani, hanem hogy össze vesztvén gyermekimet, magok erszényét tölthessék s gyermekim javait dissipálván torkukat per divisionem bonorum megmássák s consequenter az egész familiát földre tapodják s annak utánna gonosz intentiojukat véghez vivén csufot üzzenek belőlük, nevetvén szörnyű eseteket gyermekimnek. Lássák azért successorim, hogy az ilyen hamis embereknek tanácsán ne induljanak, hanem inkább méltó consideratióban s fontban vetvén a familiának conservatióját, mely a majoritás által léssen meg, atyai tanácsomat kövessék a ki egyébbaránt is inkább kívánom gyermekim javát, mint más idegen. ...ha gyermekimnek eszköz léssen az olyan rossz tanácsot mint a mérget félre teszik s ragaszkodnak az igaz és az egész köröszténységben igen bölcsen bevett emberi okossághoz.” Merényi, 1911², p. 616

³⁷¹ „Non exiguam Magnatum seu Procerum Regni familiarum experiri per Status et Ordines in eo ruinam, quod non pauci e numero earundem haeredes ac successores paterna et materna, ac paterno ex materno avitica bona

Erre az udvar részéről mindössze annyi válasz érkezik az 1688. január 13-i királyi hátiratban (*indorsatio*), hogy: „*A leszármazók ágára alapított és az ő szent császári felsége által jóváhagyott hitbizományok az örökösök által a jogban gyökerező ok megismerése nélkül ne terheltesenek meg.*”³⁷² Magyarul az uralkodónak nincs ellenére, hogy a hitbizományok alapítását Magyarországon lehetővé tegye, annál is inkább, mert mindössze tizenhárom évvel korábban, 1674. november 2-án kiadott pátensében ezt az osztrák örökös tartományok nemeseinek részére is lehetővé tette.³⁷³

Annak oka, hogy az uralkodó nem gördített semmilyen akadályt a magyar főnemesek hitbizomány alapítása elé, számos lehet. I. Lipót, aki a felszabadított területekkel megnövelte a birodalmát, mint nagyhatalmú abszolút uralkodó úgy döntött, hogy fiát, Józsefet megkoronáztatja és tervét keresztülviszi a magyar rendeken, elfogadtatva velük az örökös királyság intézményét, ezzel egyidejűleg pedig kieszközli, hogy azok – az ország felszabadítása miatt érzett hálájuk okán – lemondjanak a II. András által az Aranybullában biztosított ellenállási jogukról. I. Lipót mint abszolút uralkodó³⁷⁴ számára ugyanis elfogadhatatlan, hogy az ország rendjei keretek közé szorítsák a hatalmát. Elképzeléseit siker koronázta, amely nem kis mértékben köszönhető Esterházy Pál közbenjárásának³⁷⁵, és a rendek elfogadták az örökös királyság intézményét, azzal a kikötéssel, hogy az ausztriai Habsburg-ág kihalása esetére a spanyol Habsburg-ág mint oldalág szerezzen jogot Magyarország trónján, ennek kihalása esetén pedig a királyválasztás joga szálljon vissza a magyar rendekre. A rendek beleegyeztek abba is, hogy az akkor még csak kilenc és háromnegyed éves Józsefet megkoronázzák, azzal a feltétellel, hogy kiskorúsága okán atyja,

absque ulla extrema necessitatis exigentia distraherent, quorum ad refranandum prodigalitem justo decerni, quodsi quispiam Magnatum seu Procerum de bonis sui a modo imposterum sive per servitia emeriti aut proprio Marte sive ex fructibus aviticorum bonorum acquisitis per dispositionem testamentariam praevis in Comitibus publicandam fideicommissum et majoratum fecerit, constitueritque haeredes et successores ejusdem de hujusmodi bonis nullam habeant quoad Capitale contra vim et tenorem praedeclaratae dispositionis acquiritorum praefatorum impignorandi et alienandi facultatem verum sint solummodo usufructuarii: Quod si vero quispiam mentionatorum Magnatum supra talia bona fidei utpote commissa summam aliquam pecuniam concesserit, illam (via juris in Comitibus eorundem Judicibus per alterum fratrem in hujusmodi majoratu immediatum successorem hoc modo prosequenda) in perpetuum eo facto amittat. Praesenti nihilominus gravamine ad mentionatas duntaxat Magnates seu Proceres (quibus nimirum eatenus sic disponendi integrum fore videbitur) extendent haeredes ac successores non vero nobiles vel eorundem haeredes extenso existente.” HHStA Wien Ungarn 402 Comititalia Fasc. 402. Konv. C. 1687/88

³⁷² „*Fideicommissa in linea descendenti constituta et a Sacrae Caesariae Majestate confirmata a successoribus sine cognitione causa in jure fundata non graventur.*” HHStA Wien Ungarn 402 Comititalia Fasc. 402. Konv. C. 1687/88

³⁷³ HHStA Wien, Staatskanzlei, Patente Kt.nr. 14 (Alt 11) A pátens részletes tartalmát korábban, a 2. fejezet tárgyalta.

³⁷⁴ „*Az udvar most már fegyverrel hódított tartománynak tekintette Magyarországot, s a fegyveres hódítás ténye a korabeli jogtudomány szerint kellő jogalapot nyújt a dinasztiaának arra, hogy Magyarországot a magyar alkotmány mellőzésével - s ami még fontosabb, nem a magyarság érdekei, hanem a saját, a magyarokéval sokszor ellentétes érdekei és tetsése szerint, fegyverrel szerzett abszolút jogán rendezze be.*” Bartoniék, 1939, p. 96; Iványi, 1989, p. 446; Szita, 1995, p. 315

³⁷⁵ Ezzel kapcsolatban 1677-ben írt levelében még azt látjuk, hogy nem pártolja annyira az örökös királyság eszméjét, ám később ő lesz a közvetítő a rendek és a király között. A következőket írja az uralkodónak: „*Hogy Magyarország is, ...Csehország mintájára örökletessé tétessék, esedezem kegyeskedjék rólam elhinni, hogy ha ezer évre terjedne is életem, Isten és az égiek után senkit mást nem ismernék el uramnak a földön, mint felségedet és felséges házáat; s bizton hiszem, hogy Isten segítségével ugyanezt teszik minden utódaim és az egész Esterházy család; s nem hinném, hogy volna egy is a felségedhez hű magyarok közt, aki ne ugyanígy érezne; s valamennyien szívből kívánjuk, áldja meg az isteni kegyelem felségedet fiúmagzatokkal, hogy ez a felséges ház virágozzék úgy Magyarországon, mint mindenütt másutt is...És ámbár egészen más Csehországnak állása, mint Magyarországé, nem szándékozom felséged fiúleinek nem szívesen hallott összehasonlításokkal kellemetlenkedni, s úgy gondolom, hogy felséged, mint kegyelmes fejedelem, e tekintetben sem kíván többet, mint a mit Magyarországnak eddig volt harminczkilencz királya, felségednek dicső elődei annyi századon át birtak.*” Baranyai, 1937, p. 98

Lipót erősítse meg a nemeseknek az 1222. évi Aranybulla óta fennálló jogait.³⁷⁶ Ezen tervek keresztülvitele hosszadalmas tárgyalások eredménye volt.³⁷⁷

Ráadásul tekintve azt, hogy a hitbizomány-alapítás – hiába engedélyezi törvény – mindig uralkodói jóváhagyástól fog függeni, tulajdonképpen nem jelent semmilyen veszélyt a koronára, és az uralkodó azt is tudja, hogy ezzel számtalan főnemesi családot, akik ily módon, adományokkal alapozzák meg vagyonukat, maga mellé tud állítani.³⁷⁸ A hitbizományok alapítása tehát a király számára is célszerű volt, hiszen így le tudta kötelezni a hozzá hű családokat, hogy kitartsanak mellette³⁷⁹

Másik oldalról Bakács István sem jár messze az igazságtól, amikor azt állítja, hogy a hitbizományi szabályozás megszületésének oka a vagyon egy kézben összpontosításán kívül, annak az eladósodástól való védelme volt.³⁸⁰

³⁷⁶Baranyai, 1942, pp. 16-17

³⁷⁷„*hogy a hódításért a magyarok utólagosan sem nagyon lelkesedtek, mutatja az is, hogy a királyválasztásról lemondó, az ellentállási záradékot eltörölő országgyűlés, akkor, midőn már a Tököly forradalom eloszlott, midőn az önvédelem megújítását a legvérmesebb hazafiak sem reménylheték, öt egész hónapig tartott, ha a nemzet Buda bevételéért hálát érez, bizonyosan mindkét javaslatot felkiáltással elfogadta volna.*”Máriássy, 1887, p. 178. Erről bővebben lásd Goldschmiedt, 1914; Csekey, 1917, pp. 107-162

³⁷⁸Ágoston, 1913, p. 256

³⁷⁹„*A hitbizománynyal a király, mintegy üzletet köt a főúrral. A király adja a hitbizományt, a főúr meg adja a szolgálatait; mindig hű embere lesz a királynak. A Habsburg-háznak ennél fogva nagy érdeke volt a magyar főurakat állandóan magához fűzni. Csak valami intézményt kellett a királynak létesíteni, mely a főurak nyilvánvaló érdekévé tegye, hogy a királyi házat állandóan híven szolgálják.*”Králik, 1909, p. 8

³⁸⁰„*Véleményünk szerint a mértéktelen kölcsönfelvételt akadályozta meg s a földbirtokkomplexum sérthetlenségét biztosította a hitbizományokról szóló 1687. évi 9 törvénycikk, amely – miként az említett 1647. évi törvény (1647:144) – kialakult gyakorlatot szentesített, hiszen Thurzó Elek már 1543-ban lényegében hitbizományt alapított, Pálffy Pál is a pozsonyi várat az elsőszülöttségi örökösödés feltételével kapta. Az 1647. és az 1687. évi törvény tehát annak eredményeképpen jött létre, hogy a hitelügyletek szám- és értékbeli növekedése következtében mind az uszarakamat, mind az eladósodás a családok anyagi helyzetének megrendülésével fenyegetett, s így szükség volt egyrészt a kamatláb meghatározására, másrészt a birtokaprozódás megakadályozására.*”Bakács, 1965, p. 5

6. A törvényi szabályozást követően 1723-ig alapított hitbizományok

Mint korábban, az 5. fejezetben említésre került, a törvény megalkotását követően négy család alapított hitbizományt Magyarországon: a Zichy István – seniorátust 1687-ben, Esterházy Pál – elsőszülöttségi hitbizományt 1695-ben, Szirmay István – majorátus szerinti hitbizományt 1711-ben és az Erdődy György számára III. Károly – elsőszülöttségi hitbizományt 1720-ban.

6.1. A hitbizomány-alapítók személye

Valamennyi fent felsorolt család esetében elmondható, hogy a korszakban több fontos országos tisztséget betöltő taggal is dicsekedhettek, és vagyoniilag is gyarapították a család politikai súlyát.

6.1.1 A Zichy család

A Zichyek családnevüket a Somogy megyei Szajk és Zich nevű helységekről kapták, hiszen itt élt 1270-ben Zichi Gál, akitől a család magát eredezteti. Ennek a rendkívül népes családnak több tagja is a hadi pályán szerzett érdemeket. A családnak több ága volt, minket a divényi seniorátus szempontjából Zichy Pál veszprémi várkapitánynak az ága érdekel, akit Bethlen Gábor fogságából a veszprémi vár feladását követően neje, Csábrághy Sára igen nagy összegű váltságdíj ellenében váltott ki 1622-ben. Hűségéért az uralkodótól Győr és a hozzá tartozó erősségek alvezéri tisztségét és az aranysarkantyús rend vitézi címét kapta. Ő szerezte meg a család Fehér és Veszprém megyei birtokait, valamint a Libén – Sz. miklósi uradalmat, míg atyjától maradt zalai és somogyi birtokait 1624-ben testvéreinek átengedte, valószínűleg mivel szerzett vagyonát az osztály alól ki kívánta vonni. 1638. január 28.-án halt meg. Egy fia maradt, Zichy István, a divényi seniorátus alapítója, aki 1616. szeptember 18.-án született. III. Ferdinánd udvarában kamarás volt, majd 1637-ben a győri lovasság vezérévé nevezte ki az uralkodó. 1641-ben megkapta Győr vár és város parancsnoki címét, 1650-ben Veszprém és Vázsony vár főparancsnoki címét. Atyja halálát követően országos altábornok, 1655-ben kamarai elnök, 1661-ben pedig koronaőr lett, amelyet az országgyűlés 1662-ben meg is erősített. 1676-ban I. Lipót grófi címet adományozott neki, örökösire is kiterjedő hatállyal. 1686-ban Moson vármegye főispánja lett, majd főajtónálló és 1690-től tárnokmester. 1693. március 15-én halt meg. Ő volt a családi vagyon nagy részének megalapozója: megszerezte adományként az oroszvári uradalmat, tehermentesítette a libén-sz. miklósi uradalmat, majd megszerezte a vásonykeői, palotai, csicsói és gróf Balassa Imre hűtlenségi jogcímén a divényi uradalmat, mely utóbbira 1686-ban kapott királyi adományt.³⁸¹

6.1.2 Az Esterházy család

Az Esterházyaknál Esterházy Miklós halálát követően fia, László lett a fraknoi és a kismartoni majorátus örököse, ám nem sokkal atyja halálát követően elesett a vezekényi csatában, és a vagyon örököse az akkor tizenhét esztendő Pál lett.

Esterházy Miklós nádor fiai közül Esterházy Pál emelkedett ki, aki dolgozatom szempontjából azért érdekes, mert mint örökhagyó hitbizományt alapított, másrészt jelen volt a hitbizományokról szóló 1687:9. tc. megalkotásánál. 1652-ben soproni örökös főispán és

³⁸¹Nagy Iván, 1862, XI, pp. 382-383

császári-királyi tanácsos lett, I. Lipót megkoronázását követően pedig aranykulcsos - és udvari tanácsos. Harcolt a török ellen, 1667-ben tábornagy lett, 1681-ben pedig nádorrá választották, és adományba kapta a kapuvári uradalmat. 1687-ben birodalmi hercegi címet kapott, és az aranygyapjas rend lovagjává ültette II. Károly spanyol király. 1712-ben III. Károly koronázása alkalmával a hercegi címet a családja fiágára is kiterjesztette.³⁸² Tulajdonképpen érthetőek Esterházy Pál törekvései is, hiszen családjában a hercegi rang által ő emelkedett a legmagasabbra, szülei is arisztokratának nevelték, mondhatni arisztokrataként gondolkodott és érzett.³⁸³ Igen nehéz időkben, hosszú ideig volt nádor, egy olyan korszakban, amikor az uralkodó egyre nagyobb követelményeket támasztott a rendekkel szemben. Gyakran került olyan helyzetbe, amikor el kellett döntenie, hogy a rendek érdekeit képviseli-e avagy az uralkodóét. Le nem mondhatott, apja, Esterházy Miklós megpróbálta, de lemondását nem fogadták el, így 32 évig töltötte be a nádori tisztséget.³⁸⁴

A nádor végrendeletében leírja azt is, hogy az elmúlt harminchat esztendő alatt, míg a uralkodóházat szolgálta, és saját hadseregével harcolt a török ellen, adósságot is kénytelen volt felhalmozni, hogy a különböző katonai vállalkozások pénzügyi fedezetét biztosítani tudja. Így harcolt 1662-ben Zrínyi Miklós oldalán Vízváránál, majd az eszéki hídnál, Kanizsa, valamint az Új-Zrínyi vár ostrománál és a szentgotthárdi csatában 1.500 saját katonájának élén. Továbbá saját költségén viselt harcot Illava, Árva, Kasza, Likava és Aranyos Medgyes visszafoglalásánál – érdemei miatt az 1681. évi soproni országgyűlésen a rendek nádorrá választották, továbbá az Aranygyapjas Rend lovagja és titkos tanácsos lett, amelyekért szintén taxát fizetett. A Bécszet ostromló török „csürhe” („*colluvies*”) Fraknó vára kivételével elfoglalta az összes birtokát, a köpcsényi várat az egész birtokkal együtt elpusztította, a fraknói, kismartoni, kapuvári jószágokat, valamint a lánséri és leukai jószágok egy részét felégette. A pulcherrimai allodiumot annak minden termésével, az ott lévő borral és ingókkal együtt teljesen lerombolták, 10.000 állatot lemészároltak vagy elhajtottak. A kismartoni várból az ingók nagy részét elrabolták. Az okozott kár nagysága nagyjából kétfélmillió forintra tehető Esterházy Pál becslése szerint. Miután a török veszélyt Bécsből a keresztények elhárították, Kismartont visszakapta, és a császári hadsereg a fejelegyházi kúriát is felszabadította. A harcok során több mint 600 katonája odaveszett. Ezen felül adóssága keletkezett akkor is, amikor a római szent birodalmi hercegi címért a 27.000 forint értékű taksát lefizette. Ezzel kívánta alátámasztani, hogy ő a jószágait mindvégig tékozlás nélkül, jó gazda módjára kezelte, és ehhez mérten kíván a halála esetére is rendelkezni róla.³⁸⁵

Esterházy Pál érdeklődése fiatalkorában inkább a művészetek és az irodalom felé fordult, mintsemhogy a birtokok gazdasági ügyeivel törődjön, ám igencsak korán bele kellett tanulnia a feladatokba. Esterházy Pál annak a barokk kornak az embere volt, és többek között a magyarországi az ellenreformáció harcos támogatója. Ezzel egyidejűleg Magyarországon is megjelent a jezsuita rend, és a főúri udvarok Pázmány Péter tevékenységének hatására az új világnézet és a katolikus hit terjesztőivé váltak. A legjelentősebb ilyen főudvar Esterházy Miklós nádoré volt, akinek „*világi főúr létére a tudománnyal való foglalkozás, sőt a hitvita is valóságos szenvedélyévé vált.*” Így a kis Esterházy Pált várta a grazi, majd a nagyszombati

³⁸²Nagy Iván, 1858, III. p. 85

³⁸³„*Egyéni sorsa legalábbis kívülről nézve, bizonyára sokak csodálatát is, irigységét is felkeltette. Nagy műveltségű, dúsgazdag főúr volt, hatalmas vagyon ura, anyagi, szellemi javakból, címből, rangból bőven kivette a részét. S volt egy terület, ahova visszavonulhatott politikai kudarcok, sérelmek, családi gondok elől: a tudomány és a művészet világa.*”Iványi, 1989, p. 450. A 17. század vége felé a hatalmas méretű adók miatt Esterházy Pál mindinkább szembekerült az uralkodó álláspontjával, és többször is jelezte neki, hogy az ország lakossága – miután másfél évszázadig nyögte a törökök igáját – nem képes ilyen méretű adóterhek viselésére. Kérései süket fülekre találtak, ezért a későbbiek során egyre inkább visszavonult a politikától. Bérenger-Kecskeméti, 2008, pp. 112-117

³⁸⁴Iványi, 1991, pp. 28-30

³⁸⁵Erdélyi, pp. 203-204, illetve MOL, Esterházy Repos. 4. Fasc. G. Nr. 66,67,68,70

jezsuita iskola, majd azt követően két évig tanult a nagyszombati jezsuita egyetemen, amelyet László nevű bátyja halála miatt nem állt módjában befejezni, miután idejekorán át kellett vennie a családfő helyét az atyja által alapított majorátusokban.³⁸⁶ III. Ferdinánd nagykorúsította, és a családi vagyon megóvása végett 1652. október 21-én – miután X. Ince megadta a pápai diszpenzációt a másodfokú oldalági rokonság alól – házasságot kötött féltestvérének, Istvánnak a leányával, Esterházy Orsolyával.³⁸⁷ Tehetségének és atyja, Miklós nádor, valamint testvére, László katonai hírnevének köszönhetően gyorsan emelkedett a ranglétrán, míg 1681-ben nádorrá választották, majd 1687-ben birodalmi hercegi címet is nyert.³⁸⁸ 1712. május 23-án császári jóváhagyást kap arról, hogy a hercegi cím elsőszülöttség szerint átörökíthető.³⁸⁹

6.1.3 A Szirmay család

Nagy Iván „Magyarország családai” c. munkájából megtudhatjuk, hogy a Szirmay-család gyökerei még a honfoglalás idejébe nyúlnak vissza, és a család neve is abból a helységnévből (Szirmia – Szerémség) ered, ahová először letelepedtek. A család címerében megtalálható zöld koszorút tartó rák pedig az alapító Raak törzsnek állít emléket, akitől a család leszármazói eredeztették magukat.³⁹⁰

A család genealógiáját bemutatja és a Nagy Iván által leírtakat alátámasztja az a Bécsben kibocsátott okirat, amellyel I. József magyar király 1707. április 23-án Szirmay Istvánt grófi

³⁸⁶Iványi, 1989, p. 431, 433. „*Művészeti érdeklődése kiterjedt volt. Már gyermekkorában kitűnt színészhajlama a jezsuita iskolákban divatos színlelőadásokban. Később mint költő s mint egyházi zeneszerző jóval felülemelkedik a középszerűségen. Festői próbálkozásai ellenben a dilettantizmus keretein belül maradnak.*” Meller, 1915, p. 14, illetve vö. Szilágyi, 2006-2007, pp. 31-32

³⁸⁷Az esküvőre igen regényes körülmények között került sor, ugyanis Orsolyát még 1652-ben eljegyezte amikor az még csak 11 éves volt. A kislány gyámja, Esterházy László rögtön Rómába menesztett egy karmelita szerzetest a házassághoz másodfokú oldalági vérokonság okán szükséges pápai diszpenzációért. A sietségre azért volt szükség, mert a család attól tartott, hogy Nádasdy Ferenc az uralkodóhoz folyamodik a gyámsági jogok megszerzéséért, és esetleg meghiúsíthatja a gyermekek házasságát. Ezért 1652. október 21-én titokban összeházasodtak Fraknón, miután megérkezett a pápai felmentés, ám 1655-ig Orsolya kiskorúsága okán a házasságot titokban kellett tartani. Esterházy Orsolya 200.000 forint értékű hozományt vitt be a házasságba, amelyet később férjére íratott, amiért az halálos betegségében őt odaadóan ápolta. A házasság hírére a család nem fogadta kitörő örömmel, Nádasdy Ferenc és felesége, Esterházy Anna Júlia tiltakozást terjesztettek elő az uralkodónál, amelyet csak jóval később, az 1670-es években von vissza Nádasdy Ferenc özvegye. Iványi, 1989, p. 434, 438

³⁸⁸A birodalmi címért fizetett taksáról: „*A nádor hercegi méltóságra emelése által keletkezett költségek összesen 30.000 aranyforint körül voltak; roppant nagy összeget tettek ki, ha összevetjük azzal, hogy a fraknoi grófság évi pénzbevétele 1690 körül 30-50.000 aranyforint volt, a kismartoni uradalomé ugyanebben az időben mintegy 20.-30.000 aranyforint. Becslések szerint a hercegi méltóságra emelésért 22.163 aranyforintot kellett fizetnie, amelyből a birodalmi főkancellár és a mainzi választófejedelem 12.000 aranyforintot elengedett. A Grosser Palatinat, a Nagy Palotagróf cím adományozása, amelyet a hercegi oklevél is tartalmaz, külön 4750 aranyforint volt; az engedélyért, hogy a majorátust mindenkor a primogenitúra alapján lehet örökölni, 5750, a pénzverési jogért 2363 aranyforintot kellett fizetnie.*” Tobler, 2005, pp.38-39. A végrendeletében Esterházy Pál 27.000 forintról tesz említést, amelyet a birodalmi hercegi cím megszerzéséért fizetett.

³⁸⁹Tobler, 2005, p. 44

³⁹⁰Nagy Iván, X., 1863, p. 739 Ezt a későbbiekben cáfolták, miszerint a Raakra való utalás a legendák homályába vész, Szirmay Antal találta ki egy félreértelmezett, Raak vitézről szóló és hamis oklevél felhasználásával. Tóth, 2004, pp.24-25; Szirmay, 2005 pp. 78-79. Ezért nem lehet összetéveszteni a szirmai és szirmabesenyői ágat az ugocsai Szirmay-ággal, amelyek közös őseként kiindulópontja hamisan Raak volt. Ezt az összefonódást cáfolja Szirmay Gábor munkájában. Szirmay, 2007, pp. 10-27. Ráadásul a rák sem ezért került elő mint címer motívum, hanem ahogyan egy Kassán élő Szirmay leszármazó mondta: „*A muhi csatában a király zászlóaljából már 39 vitéz magyar elesett, köztük négy Szirmay. Az ötödik Szirmay, aki zászlótartó volt, folyvást a király mellett tartózkodott, és próbálta a csapásokat felfogni. Lassú visszavonulással, hátrafelé menve, mint a rák hártált. Így mentette meg a király életét, és kapta IV. Bélától a rák címet.*” Szirmay, 2005, p. 72

rangra emelte.³⁹¹ A családnak nem Szirmay István volt az első fontosabb méltóságot betöltő tagja, az oklevélből kiderül az is, hogy a családnak már korábban is több tagja harcolt a magyar királyok oldalán.³⁹²

Szirmay István pontos születési dátuma nem ismert, nagyjából az 1630-as évek végére vagy az 1640-es évek elejére tehető. 1667-ben feleségül vette Eödönffy-Vinnay Zsuzsannát. Apja, Szirmay Péter 1656-os végrendeletéből kiderül, hogy a feleségét, Keczer Annát arra kötelezte, hogy a gyermekeket, közöttük Istvánt „*egy kevés ideig az német nyelv kedviért oly német városban, oskolában taníttassa, a holott reájok való gondviselésre reá érkezhetik, a'*

³⁹¹MOL Szirmay 1.csomó 1. tétel Fol. 1-5

³⁹²A teljesség igénye nélkül, pusztán az érdekesség kedvéért megéri néhány szót ejteni mindazokról, akiket ez az oklevél kifejezetten kiemel, akik tetteikkel a család hírnevét öregbítették. Ezek között példaként megemlíthetjük Györgyöt és a fiát, Antalt és annak testvéreit, akik 1417-ben új adományt kaptak a család Szirma nevű birtokára, amelyet az oklevél szerint szolgálataikért kiérdemeltek. [*statim Regiminis Hungarici non minus fidelibus servitiis, quam praeclaris quibusuis eximiarum virtutum et heroicorum actum speciminibus erga Sacrum Praelibati Regni nostri Hungariae Diadema se se benemeritos exhibuisse clarum evaderet;*] Az oklevelet 1417 június 27-én Konstanzbán adta ki Zsigmond, címeradományozással együtt, mégpedig Szirmay Györgynek és atyafiainak: Péternek, Miklósnak, a másik Péternek, Pálnak, Antalnak, Jakabnak, Jánosnak és Domonkosnak, majd július 22-én az új adományt Szirmay Györgynek és osztályos atyafiainak: Péter fia Péternek, Simon fia János fiainak: Miklósnak, Péternek és Pálnak, Domonkos fiainak: Jakabnak, Antalnak, Fábían fia János fiainak: Domonkosnak és Jánosnak. Ebbe a birtokba még ugyanebben az évben be is iktatja az egri káptalan a megadományozottakat. (Az oklevelet közli Szirmay, 2005, továbbá Tóth, 2004 p. 32.) A család egy másik kiemelkedő tagja Szirmay Balázs, aki 1350 körül Jadra városánál harcolt I. Lajos csapataiban és hősi halált is halt ott. [*circa Annum millesimum trecentessimum quinquagesimum in humanus agens, ad quem usque tuam seriam protendis Genealogiam, qui post eddita plurima martialis virtutis ac roboris sui specimina sub serenissimo olim Ludovico Primo Hungariae Rege ad Civitatem Jadra in Regno nostro Dalmatiae cum hostibus viriliter pugnando consort armis, gloriosam pro Rege suo et Patria mortem oppetare non dubitavit;*] testvérei Pál és Simon is udvari és katonai szolgálatot teljesítettek. [*Paulus vero ejusdem Fratruus sub eodem olim Rege in Apulia militaris aequae sustinuit servitia; et Simon hujus Pauli germanus Andreae Regis Neapolitani Aulae Minister Tavernicali apud eandem honore et officio perfunctus est...*] Szirmay György, Pál fia, pedig az Istrián, Franciaországban, Angliában, Lombardiában és a német területeken harcolt Zsigmond király csapataiban. [*...Georgius praefati Pauli de Szirma filius ... multis retrontis Annis et Temporibus in diversis suis ac Regni sui arduis agendis et expeditionibus difficillimis, sicuti propens(?) ita etiam contrariis sub varietate locorum ac Temporum, et praesertim Istriae, Franciae, Angliae, Lombardiae et Alemanniae Partibus pro Sacrosanctae et universalis Romanae Exxlesiae Incremento desudando noncuratis etiam ingentium damnorum et ingrumentium plurimorum periculorum incommodis ac discriminibus propriis suis sumptibus et expensis, et toto conamine eid. olim Sigismundo Imperatori et Regi, ac Sacrae ipsius Regni Hungariae Corona studuit famulari*] A katonai szolgálatokat teljesítőknél túl voltak a családnak olyan tagjai is, akik egyéb udvari szolgálatot teljesítettek. Szirmay György atyafiai, Péter és János is ilyen udvari tisztségviselők voltak. Péter Zsigmond királyi udvari kápolnaőre volt, János pedig I. Lajos magyar király lányának, Hedvignek a lengyelországi házassága révén Lengyelországba került, ahol a szirádi palatinátusban adományt is kapott. [*... Sed et Petrus ac Joannes Fratres modo fati Georgii, prior quidem uti Ecclus ob eximias animi (?) sui dotes Ejusdem Sigismundi Imperatoris et Regis Capella Custodis officio condecorari meruit, alter autem serenissae Principi Hedvigae sorori nempe Serenissae quondam Principis Mariae Reginae Hungariae in Poloniam nuptae, et eo abeunti pro comitiva ordinatis ibidemque in Palatinatu Siradiensi, amplis Bonis et Possessionibus donatus extitit.*] MOL Szirmay, 1 csomó, 1. tétel, p. 2. Ugyanerről említést tesz Nagy Iván is. Nagy Iván, X. 1863 p. 742. A család a fent említettek túl számos olyan leszármazóval büszkélkedhetett, akik tetteik által nyomot hagytak a magyar történelemben. Ilyen volt többek között Szirmay Pál is, aki mint lovas hadnagy védte a bebeki bástyát 1552-ben Egernél. [*...Equitum ductor multis praliis famosus, vel in eo singulare virtutis militaris ac heroici animi edidit specimen, quod in memorabili illa Anni 1552 Agriensi obsidione Turcica propugnaculum Bebekianum sic dictu tutelae suae commissum in ipso ferventissimo insultu die prima octobris Anni praenotati ea constantia, ac immoti pedoris(?) firmitate propugnaverit, ut Turcae rebus desperatis, fortitudineque defendentium Agrien. collandata (?) ignominiose recedere et obsidionem solvere necessitati fuerint, uti id ipsum quoque Historia quoque Bonfinii et Sambuci redderet manifestum..*] Szirmay István közvetlen felmenői viszont már különösen politikai, igazgatási és bíraskodási területeken jeleskedtek. Ugyanezen oklevél a következőképpen tesz említést róluk. [*Stephanus Siquid. Abavus et Paulus Genitoris tui Petri Patruus longa Annor. serie officio. et Comitiss Cottus Borsodiensis modo fatus vero Genitor tuus Petrus in Cottus Zempliniensis eodem et Comitiss officio ac simul in Tabula Ra Judiciaria jurati assessoris munere constituti...*] MOL Szirmay, 1 csomó, 1. tétel .pp. 2-3. Ezt megerősíti Tóth, 2004, pp.23-43

holott két esztendőnél feljebb ne tartassa, hanem az pataki oskolában életeknek legfeljebb 18 éves koráig taníttassa, egy Istenfélő, vallásomon³⁹³ lévő öreg deák legényt, annak jó fizetést adván, tartson mellettük, az ki eretnek és tévelygő vallásoktól, veszekedéstől, erkölcstelen ifjak társaságától, oskolán kívül való sétálástól, víztől és minden veszedelemtől őrizze őket.”³⁹⁴

Az uralkodó kiemeli a címadományozó levélben Szirmay Istvánnak a jogban való jártasságát, mely, előbb mint nádori ítélőmester, majd azt követően királyi tanácsos is kamatoztatott, melyet az uralkodó 1693-ban Szirmay István örökbefogadott fiára is kiterjesztve bárói címmel jutalmazott.³⁹⁵ Ugyanebből az oklevélből azonban kiderül az is, amire Szirmay István a végrendeletében is utalt már, hogy az ország ügyeiben követségben járva fogságot is viselt³⁹⁶, ahonnan tisztázva magát később szabadult, és ezt követően döntött úgy az uralkodó, hogy grófi rangra emeli.³⁹⁷ Történetének teljességéhez hozzátartozik az is, hogy vérfertőzéssel is megvádolták, ami alól szintén felmentették. 1690-ben ugyanis egy oklevél tanúsága szerint Szirmay István ítélőmestert Kereszegi Csáki István országbíró elfogatta, az ítélőmesteri pecsétől megfosztotta, és ezzel becsületében, tisztességes életével és bírói tisztségével kapcsolatban jó hírében megsértette. Ennek kivizsgálására az uralkodó bizottságot küldött ki, majd az oklevél tanúsága szerint, miután az ügy nem volt kellően bizonyítható, Szirmay Istvánt felmentették a vádak alól.³⁹⁸

³⁹³ Az evangélikus vallás.

³⁹⁴ Tóth, 2004, pp. 89-90, Történelmi Tár, 1902, pp. 146-157

³⁹⁵ „tuorum gloriae decus, non modo non in te conservare, verum etiam augere et ampliare studuisti, ... et Juridicis studiis ac scientiis te fecisse progressus vel hinc facile liquere potest, quod in variis maioris momenti rebus negotiis et ablegationibus tam Diaetarum Regni quam ad Augustam Aulam Nostram diversis temporibus et occasionibus adhibitus utilem et proficuum ubique operam navavens et sublimi in Juridicis experientia in te id exigente in Anno adhuc 1687 Primum ad Prothonotariale officii Judicatus Curiae Nrae. Regiae ac ex post Palatinalis, quod etiam nunc laudabiliter administras munus assumi, et ad consiliariatus etiam nostri Hungarici Honorem sublimari, ac demum ob praedecarata ineuta et eximia facinora tua e Caetu et numero Nobilium exemptus, in numerum ordinem et consortium praedicti Regni nostri Hungariae, Partiumque eidem annexarum Magnatum sive Baronum una cum tuis Heredibus et Posteris, ac in gratias Tui Adoptivus Filius tuis Thomas Szirmay de Szirma et Csernek in Annum adhuc 1693, recipi eochi aggregari et adnumerari est promeritus, taliter domestico decori, prosapiaeque et origini tuae non solum singularis Encomii argumentum adjecistri, ac nobile et antiquum stemum tuum coonestasti et condecorasti, verum etiam ut portis Titulis et honoribus condigne. spondere valeas eximiis opibus et facultatibus proprio Marte acquisitis domus tuam cumulasti et providisti.” MOL Szirmay, 1 csomó, 1.tétel .p. 3

³⁹⁶ Először akkor került fogságba, amikor a bécsi udvar és Thököly között közvetített 1685-ben. Amikor Thökölyt a váradi pasa elfogatta, Szirmay Istvánt is börtönbe vetették, és csak 1687-ben szabadult. Börtönévei alatt tért át a katolikus hitre. Ugyanis „Szirmay a fogságban csaknem megőrült a szenvedésekben. Börtönében meglátogatta őt egy Vogell nevű jezsuita, aki Szirmayt a katolikus hitre térítette. Rávette Szirmayt, hogy ígérjen 1000 forintot a kiszabadulásáért. A jezsuita Páter közbenjárt, és Szirmay István 1687-ben szabadult a börtönéből.” – idézi Kalmár János: Mád falukönyve 1598-1717 c. művéből Szirmay, 2005, p. 89. Később II. Rákóczy Ferencsel együtt fogták el, és Bécsújhelyre zárták 1701-ben. Am tisztázta magát a vádak alól, 1704-ben szabadult, és a későbbiek során részt vett a béketárgyalásokban is. Az uralkodó a grófi rangra emeléssel mintegy újra a kegyeibe fogadta. Terjedt is egy anekdota ezzel kapcsolatban: „Szirmay István első rabsága után báróvá tétetett, a második után gróffá; s ha megtörténik, hogy megegyeszer börtönbe vetik, herceg lenne belőle.” – idézi Szirmay Antonius naplóját p. 299 - Tóth, 2004, p. 42; MOL Szirmay, 1 csomó, 1. tétel .p. 3, illetve Nagy Iván, 10, 1863 p. 744; Szirmay, 2005, pp. 43-44, 142-149

³⁹⁷ „Te Stephano Szirmay L.B. de Szirma et consortem Tuam D. Susannam Edenffy ac per te Thomam Szirmay Liberum aequae B. de Szirma et Csernek etc. haeredes et nepotes Dei benedictione in infinitum nascituros, veros ac indubitatos praedicti Regni nostri Hungariae et partium eidem annexarum Comites, germanici Graffen nuncupatos declaravimus...” MOL Szirmay, 1 csomó, 1. tétel, p. 3

³⁹⁸ „accedente...contra ipsam Magistrum Stephanum Szirmay ex parte Fiscii nostri Regii ob praetensum Crimen incoestius cum sua consanguinea praetensive commissum delatione et accusatione eandem quoque ad praemissam commissionem, ad eruendam veritatem pari ratione remiseramus cuiusmodi Delegatione seu Commissione per Maittem nostram clementer instituta, iisdemque Delegatis nostris cum coeteris Convocatis pro certo Termino considentibus exauditis ipsis Partibus, certas etiam iudiciarias fecissent Deliberationes; quas cum toto Processu exinde subsecuto iuxta benignam Commissionem nostram absque pronuntiatione earundem sententiarum juarum ad Maittem nostram transmiserunt, quo processu per Aulicum Hungaricum Cancellarium

6.1.4 Az Erdődy család

A fent említett családokhoz hasonlóan az Erdődy-család is a 17. századtól vált az országos politikában igazán jelentőssé, annak ellenére, hogy korábban is voltak a hadi pályán és egyéb országos tisztségekben jeleskedő tagjai, sőt, a család magát az egyik leghíresebb magyar egyházi személytől, Bakócz Tamástól eredeztette. A 16. század első harmadában Erdődy Péter használta először a monyorókeréki Erdődy nevet. II. Ulászló 1511-ben grófi címet adományozott a családnak, melyet 1565-ben Erdődy Péter és gyermekei, Tamás, Péter, Anna és Margit számára az uralkodó meg is erősített és ezzel egyidejűleg német birodalmi grófi címet is kaptak.³⁹⁹ A család leszármazói a török ellen vívott harcokban többször is kitüntették magukat,⁴⁰⁰ ily módon megszerezve a horvát báni címet, Varasd megye főispáni címét, sőt, Erdődy Tamást (1558-1624) többször is jelölték nádornak. Dédunokája, Erdődy György, aki 1684-ben felesküdt arra, hogy Lipóthoz hűséges lesz, Árva, Bars, Sáros és Varasd vármegye főispáni címét is viselte, Első neje Rákóczi Erzsébet volt (akitől a Rákóczi-vagyonhoz tartozó számos igen értékes ingóság került az Erdődy család tulajdonába), második neje pedig orbovai Jakusith Terézia, gyermeke egyiktől sem született.⁴⁰¹ A család többnyire a Thurzókkal és a Pálffyakkal fonódott össze a házasságaik révén.

Erdődy György mind a Rákóczi Erzsébettel, mind annak 1707-ben bekövetkezett halálát követően, Jakusith Teréziával kötött házasságából gyermektelen maradt, így vagyona testvéreire Erdődy Kristófra és annak Pálffy Mária Zsuzsannával kötött házasságából származó gyermekeire, György Lipótra, Gábor Antalra, László Ádámrá, Imrére és Józsefekre szállt. Közülük Erdődy György Lipót szerezte meg Galgóczot, a család későbbi hitbizományi birtokát.⁴⁰² Emellett 1720. május 16-tól, 1748-ig kamarai elnökké, valamint 1730 április 18-tól 1748-ig koronaórré nevezte az uralkodó. 1748 május 13-ától kinevezték az országbírói tisztségbe, amelyet haláláig, 1759. július 18-ig töltött be. Felesége Esterházy Terézia, Esterházy Pál nádor leánya volt.⁴⁰³

6.2 A hitbizományhoz rendelt jószágok jogi természete

6.2.1 Ingatlanok

6.2.1.1. A Zichy család divényi birtokai

Mint ahogyan azt már a korábbi majorátusok esetében is megfigyelhettük, Divény is adományként, mégpedig vegyes adományként került a Zichy-családhoz, amikor Zichy István 35.000 forint ellenében a visszaváltás jogának kikötésével megkapta 1684-ben. Erről 1684. október 24-én a császári udvari kamara adóhivatala („*kayserliches hofcamer taxambth*”) jelentőlevelet állít ki.⁴⁰⁴ Egy 1684. október 20-án keltezett oklevélből az derül ki, hogy Zichy

nram maturius examinato et in pleno consilio nostro relato; praetensoque Crimine incoestus non comprobato et partialitate ex vi Iudicatus lataeque superinde Sententiae, ipsius Magistri Stephani Szirmay non apparente neque per Cancellariam nostram Aulico Hungaricam velut in consilio nostro compertis eundem Prothonotarium iniuriatum et infensem esse cognovimus. Ideo eundem Magistrum Stephanum Szirmay Prothonotarium omnino absolvendum et exonerandum, pristinoque suo honori, famii et existimationi ... restituendum et in officio confirmandum duximus ac decrevimus,...” Az oklevél kelt Jaklin Balázs magyar udvari kancellár és tinnini püspök keze által Bécsben, 1691. február 15-én. MOL Szirmay 1. csomó 1. tétel pp. 2-3

³⁹⁹Benda, 2007, p.111

⁴⁰⁰Benda, 2007, p. 116

⁴⁰¹Nagy Iván, 1858, III, pp. 64-68

⁴⁰²Galgócz jelentőségét és az ott őrzött kincseket tekintve olyan, mintha az Erdődy család Stamburgja lett volna, annak ellenére, hogy azt a család csak viszonylag későn szerezte meg. Bubryák, 2005¹, pp. 549-550

⁴⁰³Benda, 2007, p.114

⁴⁰⁴MOL, Zichy, Arma 135. Fasc. 175. p. 5.

István azért kapta a divényi jószágot, hogy az uralkodó kárpótolja őt valamelyest a török által elpusztított jószágaiért cserébe. Ezért inscribálta Zichy Istvánnak és fiági örökösének az irántuk tanúsított „hálája címén”⁴⁰⁵ a divényi várat és az ahhoz régtől fogva tartozó jószágokat – amelyeket egy korábbi becslés 35.000 rajnai forintra tett – a visszaváltás jogának kikötésével.⁴⁰⁶ Ezek a jószágok Balassi Bálint magvaszakadásának illetve Balassa III. Imre hűtlenségének⁴⁰⁷ címén háramlottak vissza az uralkodóra. Érdekességként megjegyezhető, hogy egy későbbi oklevél zálogbirtokként említi a divényi jószágokat, igazolandó azt a fent idézett állítást, hogy a visszaváltás jogának kikötése okán minden jószágot zálogosnak tekintettek.⁴⁰⁸ Hasonlóképpen zálogos birtokként említi a divényi jószágokat az az 1685. november 13-i adománylevelével is, amelyben Lipót megerősíti a divényi *inscriptio*-t.⁴⁰⁹ Miután az említett jószágok teljesen romos állapotban voltak, hiszen a török az egész vidéket felperzselte,⁴¹⁰ Zichy István saját költségén építette újjá romjaiból a várat és a kastélyt. 1686. július 16-án Lipót a zálogot átváltoztatta adománnyá oly módon, hogy további 18.000 forint lefizetése ellenében Divényt a hozzá tartozó jószágokkal együtt Zichy Istvánnak, feleségének, Várkonyi Amádé Magdolnának és fiaiknak (Pálnak, aki az adománylevelével kiállítására idejére elhunyt, Istvánnak és Ádámnak) visszaváltás joga nélkül adományba adta, azzal a feltétellel, hogy amennyiben a fiág kihal, a nőág esetében az adomány visszaváltozik zálogos természetűvé, mindaddig, míg neki a fent említett 53.000 forint összeget és további 16.600 forintot meg nem fizetik.⁴¹¹ Az adományleveléből az is pontosan kiderül, hogy mely jószágok azok, melyek régtől fogva a divényi birtokhoz tartoztak.⁴¹² A divényi váron kívül ide tartozott a divényi kastély és oppidum, valamint Fűrész, Vámosfalva, Buda Lehota, Polichva, Dobroc, Kolmanova, Rena, Podreosan, Tamassy, Leanya Banya, Malna Pataka, Bisztricska, Mlago, Kolpacz, Gergelyfalva, Tonssoncz, Turiczka, Udvarnia, Losoncz, Abelova, Savol possessiók, a tomarkovai és rusznaki prédiók az egyik kerületben, továbbá a második kerületben Nagy Liberche, Lentova, Lavoda, Felső Stregona, Kelecsén, Tott Hartyán, Borosznak, Priboi, Sentia, Felső Tiszovnik, Alsó Tiszovnik, Vörös, Süllye, Negyelistye, Madaczka possessiók, a felső kis libercei, podragyani, kis parocsi, kalcsei, podluzani és miletnczi prédiók. A harmadik kerületben Nógrád megyében Alsó Esztergár, Szt. Péter, Kis Szalatnya, Kis Sztracsni, Nagy Szürtös, Szelcz, Nagy Lam, Kis Zelő, Brezova, Turopollya, Felső Esztergár, Lest, Dacso Lam possessiók, és a koprovinczai, lehotkai és kispataki prédiók. A negyedik kerületben Gyarmath oppidum, Zél, Alsó Pribel, Tornik, Csab, Visznék, Zahora, Bussa, Adacz, Felső Ludan, Halassy Óvár, Szklabonya, Ujfalu, Terjén, Gutta, Nandor, Balogh,

⁴⁰⁵ „titulo gratiae” MOL, Zichy, Arma 135. Fasc. 175. pp. 6-9.

⁴⁰⁶ „ex bonis Deveniensibus praecise ad arcem eiusdem nominis de iure et ab antiquo spectantibus, iuxta priorem conscriptionem et aestimationem (cuius paria praestolabimur) per exmissos et fide commissarios nostros in quinque per centum ex aequo taxatis ad valorem 35 mille florenorum Rhenensium praerepetito Comiti Stephano Zichy et posteritatibus eiusdem excindi, iureque redemptibili ad sexum masculinum, sub his quae sequuntur cautelis et reservationibus conferrri debere.” MOL, Zichy, Arma 135. Fasc. 175. pp. 6-9.

⁴⁰⁷ Az 1664. évi vasvári béke ugyanis a török kezén hagyta a birtokokat, melybe Divény akkori birtokosa nem nyugodott bele és 1665 tavaszán megtámadott egy török szállítmányt. I. Lipót emiatt Balassa III. Imrét pozsonyi várfogságra ítélte, aki megszökött onnan. 1666 tavaszán kegyelemért folyamodott az uralkodóhoz, ám reményei hiábavalónak bizonyultak, Wesselényi nádor csapataival felperzselte a birtokát és őt megadásra kényszerítette. 1667-ben szabadult fogságából, majd 1669-ben visszakapta birtokait. Miután részt vett a Wesselényi féle összeesküvésben kegyvesztett lett és birtokait hátrahagyva Erdélybe menekült az összeesküvés felszámolásának hírére. lásd bővebben Szirácsik, 2005, pp. 11-12

⁴⁰⁸ „jure redemptibili tituloque pignoris et ut interesse quinque per centum juxta benignam suae Sacratissimae resolutionem exinde levare et haberi possit...” MOL, Zichy, Arma 135. Fasc. 175. pp. 14-17.

⁴⁰⁹ MOL, Zichy, Arma 135. Fasc. 175. p. 48

⁴¹⁰ „Bonorum suorum universorum incinerationem passus fuisset...” MOL, Zichy, Arma 135. Fasc. 175. pp. 46-47; pp. 63-66

⁴¹¹ „haeredes masculini sexus irredemptibiliter; eodem vero sexu masculino deficiente, sexus foemineus Jure redemptibili, eo usque tenere, possidereque possint ac valeant...” MOL, Zichy, Arma 135. Fasc. 175. pp. 46-47

⁴¹² MOL, Zichy, Arma 135. Fasc. 175. pp. 63-66

Petén, Neötincz, Agard, Kelepeni possessiók, továbbá az illéssyi, podluczani, harasztyi, szent lőrinczi, banki, dorcsani, zoboki, gyarmathi prédiók, valamint az ötödik kerületben Ság, Ság Újfal, Etes, Apatfalva, Litke, Töröncz, Bolgáron, Hort, Koka, Ury, Domod, Zombor, Potnyak possessiók és a bucsoni, szalatnyai, apaji, szent iváni, szent egyedi, szent györgyi, isaki, garai, hugyei és bankházi prédiók. Az uralkodó szabad rendelkezési jogot biztosított abban Zichy Istvánnak és feleségének.⁴¹³ Erre a divényi uradalomra alapított 1687. január 7-i végrendeletében Zichy István koridősbbségi hitbizományt (seniorátust).

6.2.1.2 Az Esterházy család hitbizományi jószágai

Esterházy Pál nádor végrendelete esetében viszonylag könnyű dolgunk van, hiszen még a rendelkező részt megelőzően részletesen felsorolja, hogy milyen jószágai vannak, és azoknak milyen jogcímen jutott a birtokába.

Esterházy Pál Fraknón és Kismartonon felül a felesége révén bírta a Lánséri és a Lakompachi jószágokat és az Alsólendvai és Nempthi-i jószágokban lévő nyolcadot. Az általa szerzett jószágok és várak: Leuca, Klastrom, Körösztúr, Kapuvár, Köpcsén, Csobáncz, Hegyesd, Hartenstein, Feketevár (Schwarzenpach), Végles, Szádvára, Léva, Kőszegh, Keszthely, Alsólendva, Nemthi, Tadika, Rezi, Dombo, Sásd, Döbrököz, Tábor és az esztergomi hegyen lévő szőlőskertek, továbbá Zolna oppidum, a Sztrecseni kúria a hozzá tartozó öt földterülettel, a szarvkői jószág a várral. Ezen felül visszaváltotta Koppány, Simonthorna, Tamási, Ozora és Kaposvár várakat és jószágokat, melyeket korábban körülbelül 100.000 forint ellenében a család elzálogosított. Továbbá vett házakat Bécs belvárosában 15.000, illetve 8000 forintért, és megfizette a bécsi házában fennálló 10.000 forint adósságot. Vásárolt egy házat kerttel 15.000 forintért Bécsen kívül, a Neussan úton és egy másikat 1.500 forintért. Fejéregyházán vett két nemesi kúriát 24.000 forintért, és 6.000 forintért egy malmot a tó mellett. Megvette továbbá a Stein Mill-nek nevezett malmot Kismarton területén 5.000 forintért, továbbá három jobbágytelket Pordányban 1.000 forintért, az Egresdi kúriát Széleskút városában 12.000 forintért, egy jobbágytelket 1.000 forintért Feketeváros körzetében, Joó Miklós nagymártonyi házáat 8.200 forintért, két kúriát Occau-ban 9.000 forintért, Szent Györgyön a Brassicai kúriát 7.000 forintért, Szent Margaréthán a Csemiani kúriát 5.200 forintért, 10.000 forint ellenében megszerezte az árvai, lietavai és éleskői porciót, és kifizette atyja 39.000 forint adósságát a Körtvélyesi-családnak. Visszavásárolta Joó Miklóstól Tornafalut 15.000 forint ellenében és a pozsonyi Kerbelian-házat 3.000 forintért, továbbá egy másik nemesi lakot 2.000 forintért ugyancsak Pozsonyban. Megfizette továbbá testvéreinek, Esterházy Istvánnak a lánséri adósságát 5.000 forint értékben. 20.000 forint megfizetésével visszavásárolta a Sándorff nevű földet és 8.000 forintért a soproni házat. Megvásárolta Aszalay Istvántól a Nyéki házat 2.000 forintért, kifizette Esterházy László Kismartonon és Fraknón fennálló 8.500 forint értékű adósságát, a bandorffi pálos szerzetesek 7.000 forintos adósságát, továbbá zálogképpen 40.000 forint ellenében birtokába jutott a tavon túl négy földnek. Ezenfelül rendelkezik körülbelül 200.000 forint értékű ingósággal, és az általa eszközölt beruházások értéke, amelyeket a különböző várakban és kastélyokban eszközölt, eléri a 690.000 forintot. Sopron külterületén vásárolt egy házat 5.000 forintért, és visszavásárolta a zolnai oppidumot, amelyet még az atyja zálogosított el

⁴¹³ „*omne Jus nostrum Regium, quod in totalibus et integris praedictis Arce Dévény, Castello, oppidis, item et villis ac possessionibus aliisque pertinentiis superius nominatim specificatis, etiam aliter, qualitercunque haberemus, aut eadem, eadem et idem nostram ex quibuscunque tandem causis, viis, modis et rationibus concernerent, Majestatem simul cum cunctis ejusdem earundem et eorundem juribus, jurisdictionibus, appertinentiis, integritatibus et fructuositatibus quibuslibet....de jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus....plene concessa indulta et attributa ad liberam ipsorum Comitum et consortis ejusdem veluti acquiritorum dispositionem....dedimus, donaverimus et contulimos...*” MOL, Zichy, Arma 135. Fasc. 175. pp. 63-66

18.000 forint ellenében. Továbbá tulajdonosa a gálosházai és a főlei földeknek, amelyeket 20.000 forint ellenében vásárolt és a végrendelet készítésének idején már zálogba adott. Az előbb felsorolt jószágoknak az értéke összesen meghaladja a két és fél millió forintot.⁴¹⁴

A legutolsó, 1695. március 2-án tett végrendeletében három hitbizományt is alapít mindennemű vagyonára, az ősire és szerzetre egyaránt. Ezzel kapcsolatban található egy érdekes kikötés a végrendeletben: Esterházy Pál a korábban már elemzett fraknói és kismartoni jószágokat, amelyek jogilag adományos jószágnak minősülnének, itt úgy említi, mint őstől reá maradt, azaz ősi javakat. Ez alátámasztja azt az elméletet, hogy amennyiben az első adományos az adománylevélben foglalt öröklési rendtől eltérően rendelkezett vagy végrendelettel az adományról, azzal az elvesztette adományos jellegét, mindaddig, míg a király azt vissza nem követelte. Mint azt már korábban láttuk a 4. fejezetben Esterházy Miklós végrendeletének elkészítése idején Fraknó adományképpen van a család férfi leszármazóinak átengedve, míg Kismarton zálogbiztosítékként. Amikor Esterházy László számára III. Ferdinánd 1648. szeptember 30-án új adományképpen megerősíti a fraknói és a kismartoni adományt, lemond az abban rejlő minden királyi jogáról, így mintegy szabad tulajdonba adja az említett jószágokat a család férfi leszármazóinak, mindaddig, míg a férfiág ki nem hal. Ezáltal utólagosan mintegy megerősítette azt az öröklési rendet, amelyet ezekre a javakra Esterházy Miklós nádor a végrendeletében meghatározott. Amikor Esterházy László férfi leszármazók hiányában elhunyt, és Pál kapta meg az említett jószágokat, az öröklés ténye által azokat már úgy kezelte, mint a családhoz tartozó ősi jószágokat, amelyekről ő csak abban az esetben rendelkezhet tetszése szerint, ha a fiai nem tekintik azt ősi jószágoknak és elfogadják az ő atyai rendelkezését. Ezzel a feltétellel alapít minden jószágára, ősire és szerzetre egyaránt három hitbizományt, azokat a fiait megjelölve leendő hitbizományi birtokosként, akik a világi pályán maradnak. Ezt több helyen is kijelenti végrendeletében.⁴¹⁵ Ha a gyermekek vonakodnak elfogadni az ő rendelkezéseit, és az ősi jószágokon meg kívánnak osztozni, akkor tekintettel kell lenniük arra a majorátusra, amelyet az egykori nádor, Esterházy Miklós végrendeletében Fraknóra és Kismartonra alapított, ilymódon csak a lánséri és a lakompachi jószágokon osztozhatnak meg, hiszen az összes többi jószág Esterházy Pál által szerzett jószágnak minősül, amelyről szabadon rendelkezhet. A fent említett ősi jószágokban, mármint Lánsérban és Lakompachban is van továbbá 300.000 forintja, amelyet különböző földterületek zálogból való kiváltására költött, és amelyről szabadon rendelkezhet. Igen jelentéktelen érték marad, ha az említett jószágokat megosztják, ráadásul a fáradtságot sem éri meg.

Mint láthatjuk, a törvényben foglalt elv, miszerint hitbizományt csak szerzett jószágra lehet alapítani, rögtön a törvény megszületését követően alapított hitbizományok egyikében már megtörik, hiszen amennyiben a legközelebbi osztályos atyafiak – akik az ősiben a törvény szerint öröklésre jogosítottak – beleegyeznek, akkor az atya az osztályt megelőzően tetszése szerint rendelkezhet az ősiben való öröklés rendjéről. Az más kérdés, hogy jelen esetben, miután a fraknói és a kismartoni jószágokat osztatlanul legidősebb fiára, Mihályra és az ő fiági leszármazóira hagyja, tulajdonképpen a saját atyja, Esterházy Miklós által felállított öröklési rendet ismétli meg.

⁴¹⁴Erdélyi, pp. 200-202, illetve MOL, Esterházy Repos. 4. Fasc. G. Nr. 66,67,68,70; illetve érinti a nádor birtokszerzéseit Ágoston, 1913, pp. 268-271

⁴¹⁵„*Primo si filii mei non curatis aviticis bonis contenti sunt, ut circa illa etiam dispositionem meam paternam recipiant, et illi firmiter inhaereant, tunc in eo casu, et non alias facio et constituo ex universis bonis meis tam paternis, ac maternis et paterno ac materno aviticis tres majoratus, uti etiam ex meis propriis acquisitis, ad quod servandum si alii fratres minores consernerint, adstringo et obligo, filium meum ex saecularibus maiorem natu sub poena amissionis sibi legandae portionis et proximiori, seu secundo genito fratri assignandae.*”. Erdélyi, p. 205. „*Haec itaque dispositione mea in eo casu, uti ante dictum est, locum suum habeat, si filii mei contenti fuerint hoc consilio meo paterno, cum leges habemus de aviticis bonis non disponendi habere facultatem.*” Erdélyi, 1912, p. 209

6.2.1.3 A Szirmay család hitbizományi jószágai

A Szirmay-család hitbizományi vagyonának meghatározásánál több okiratot is meg kell vizsgálni. A hitbizomány létét ugyanis a 19. század folyamán kétségbe vonták (erről a későbbiekben szó esik majd), amiatt, hogy a családi levéltárban található dokumentumok alapján nem állapítható meg minden kétséget kizáróan, hogy a család birtokai hitbizományi birtokok volnának. Ezt az állítást azzal támasztják alá, hogy az 1696-os királyi oklevélben egészen más javakról esik szó „*t.i. olyanokról, melyek közül egy sincs jelenleg a gróf Szirmay családnak, vagy bármely tagjának birtokában, s így ebből még ha hitbizományi alapító okmány volna is, ép oly kevésé volna bizonyítható a gróf Szirmay István után maradt javak hitbizományi természete*”... „*mivel ezen okmánynak egyetlen szava sem mutatja, hogy hitbizomány alakítására vonatkoznék, s egyszerű donationalis levél, melyben a fiági és esetleg leányági összes utódok hivatnak meg az örökösödésre, s abban nincs sem az elsőfisi sem pedig más bármely a hitbizományoknál szokásos örökösödési rend megállapítva.*”⁴¹⁶

Az 1696-os királyi okirat⁴¹⁷ egy I. Lipót magyar király által kiadott privilégiumról készült 1805. január 5-i átirat, amely teljes egészében megegyezik a Mattyasovszky László nyitrai püspök, Nyitra megyei örökös főispán, királyi tanácsos és magyar kancellár kezei által Bécsben, 1696. november 15-i keltezéssel kiadott okirattal, amelyet Lipót a saját, magyar királyként használt nagyobb titkos pecsétjével megerősített.⁴¹⁸

Az oklevél tanúsága szerint az egymással ily módon szerződő felek: Szirmabesenyői Szirmay István királyi kúriai ítélmester és királyi tanácsos, valamint Miklós, Péter és András, az ő testvérei, akik testvéri szeretetből és a barátságos családi harmónia megőrzése végett a következő osztályos egyezséget tették, annak ellenére, hogy atyjuk, Szirmay Péter 1656-os végrendeletében intette őket az osztozástól.⁴¹⁹ A birtokok, amelyekre szerződnek, azok, amelyeket apjuktól, Szirmay Pétertől és nemesi származású anyjuktól, Lipóczi Keczer Annától örökölték, mégpedig: a *Szirma*, Csaba, Málly, Onga, Szalonta, Gorombély, Koroniháza, Kis-Tokaj és a Borsod megyében fekvő Miskolcz nevű mezőváros, valamint Pánný, Szölöske, felső és alsó Füged, Keletsény, Szala Abaújvárban, hasonlóképpen a Topolyokam nevű portio és a Pázdits, Motsár, Krasznocz, Szuka, Rákocz, Morva, Dobroka, Betlen, Lasztamér, Natafalva, Petrócz, Topolyán, Sztara, Krivosán, Csemernye, Hegedüsfalva, Kraszibród, Szurko, Rokitocz, Nyugo, Orosz, Belasterkocz, Csabalocz, Ladmocz, Monok, Tirincs, Nagy Csécs és a Zemplén megyei Nagy-Mihály oppidum, illetve a Nagy Sztretva, Kraszna, Palin, Rebin, Palocz, Szenna, Prasa, Nagy és Kis Tarna, Vinna, Kalusza, Kis Zalaczká, Josfa és Poraba nevű porciók Ungvár megyében; ezen kívül a Tarczali, Ladmocz, Krivetsáni, Tarnai, Szentkereszt, Kalusási és Kapolnai borszőlősök, amelyeket mint ősi jószágokat, amelyek fiágon törvényesen öröklődnek, megosztottak annak érdekében, hogy azt az elherdálástól és elidegenítéstől megvédjék.⁴²⁰ Az egyezés kötelezte

⁴¹⁶MOL Szirmay 1.csomó 3. tétel Fol. 3-8.

⁴¹⁷MOL Szirmay 1.csomó 1. tétel Fol. 31-33

⁴¹⁸„*Harum nostrarum secreto majori sigillo nostro quo út Rex Hungariae utimur in perpetuum rei memoriam impendenti communitarum vigore, et testimonio literarum. Qua sin formam Privilegii reportatae; Datum per manus fidelis nostri nobis dilecti Rdi. Ladislai Mattasovszky Eppi Nitriensis, locique, ac Cottus ejusdem nominis supremi ac perpetui Comitiss, consiliarii nostri, et aulae nostrae per Hungariae Cancellarii in Citte. nostrae Viena Austriae die 15a Mensis 9bris A.D. 1696.*” ... „*Praesentem copiam et genuino hic originali in Archivo 3tio Tabulae Dist. Cis Tybiscanae Judiciae Regiae existente per me descriptam et eidem omnibus punctis conformem esse hisce testor. Sigy Epperis die 5a Mensis January 1805. Joannes Aranyossy Inae. Tabulae Disti. Cis – Tybiscanae Judiciae Regiae Juratus.*” MOL Szirmay 1.csomó 1. tétel Fol. 31-33

⁴¹⁹Tóth, 2004. p. 92

⁴²⁰„*pro avitae familiae suae haeredum quippe masculini sexus legitime descendentium conservatione et incremento in integro florentique suo statu manutenere et a dilapidatione, abalienationeque per futuros haeredes et posteros suos(?) quoque pacto intentando vindicare et praeservare valeant*” MOL Szirmay 1.csomó 1. tétel Fol. 31-33

arra a feleket, hogy az ősi jószágokat mindig a Szirmay férfi leszármazók számára megőrizzék, azt semmilyen körülmények között el nem idegeníthetik, meg nem terhelhetik és el sem cserélhetik. Ezeket a feltételeket szigorúan be kell tartani, amennyiben valamelyikük megszegné, akkor a velük egy sorban álló („*fratres generationales*”) osztályos atyafiak forduljanak bírósághoz, és a tékozló atyafiút zárják ki az osztályos javak élvezetéből. Ennek betartatásához pedig kérték, hogy az uralkodó erősítse meg az osztályos egyezséget azzal, hogy királyi oklevélbe foglalja. Érdekessége ennek az osztályos egyezésnek, hogy a felek nem azt kötik ki, hogy csak egymás megkínálásával, vagy anélkül végszükségből idegeníthetik el a jószágot, mint ahogyan arról az ország törvényei és szokásjoga rendelkezik, hanem annak elidegenítését és megterhelését minden körülmények között megtiltják.

Ha megvizsgáljuk az osztályos egyezésben szereplő birtokokat, akkor megtaláljuk közte Szirmát, amelyre a későbbiekben Szirmay István adóktól és járadékoktól való immunitást eszközölt avégett, hogy azt újraépítse, és az elvándorolt lakosságot visszatelepítse, majd Bessenyő nevű jószággal egyesítve ebből Szirmabessenyő nevű település jöjjön létre. Az a tény, hogy erre Szirmay István adományt nyert és hogy az uralkodó ennek az 1696-os osztályos egyezésnek a tanúsága szerint lemondott a fent említett ősi jószágokban lévő összes látens dologi jogáról, bizonyítja azt, hogy közöttük volt olyan, ami korábban adományos természetű volt és az osztály által ősvé vált. Szirmay István az osztály után azáltal, hogy a Bessenyővel való egyesítést követően teljesen a saját költségén újjáépíttette, úgy kezelte, mintha az jogi természete szerint szerzett jószág lenne, és ezért nem kért külön királyi jóváhagyást hitbizomány alapításához, hiszen azt azzal, hogy a király már korábban lemondott minden látens királyi jogról, a testvérek és Szirmay István örökbefogadott fia, Szirmay-Dessewffy Tamás összes fiú leszármazójának javára és Szirmay Istvánnak számára minden szerzett jószágán szabad rendelkezési jogot adott,⁴²¹ kieszközölte.

Az okirat tehát amellet, hogy megerősít egy osztályos egyezséget a Szirmay-testvérek között, egyben egy adománylevelé tartalmi kellékeit is hordozza, valamint egy királyi beleegyezést tartalmaz Szirmay István részére arról, hogy szerzett javaival szabadon rendelkezessen.

A hitbizományhoz rendelt javak természetére nézve tanúságul szolgál az I. Lipót nevében kiadott, 1695. április 11-i keltezésű adományba való beiktatásról szóló oklevél.⁴²² Ebben az iktatólevelében I. Lipót elrendelte a Borsod vármegyei közgyűlés⁴²³ általi beiktatását Szirmay

⁴²¹ „*Totum item et omne Jus nostrum Regium si quo din supra specificatis Bonis ipsorum, haereditariis Portionibus integris videlicet et Portionibus Possessionariis in praementionatis Borsodiensi, Abaujvariensi, Zempliniensi et Ungvariensi Cottibus existentibus habitis, prout et vineis ipsorum supradecaratis, etiam aliter qualitercunque haberemus, aut Easdem, eadem et idem nostram et quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent Mattem simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris videlicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetic, foenilibus, sylvis, nemoribus, montibus, collibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviiis, piscinis, piscaturis, pisciumve clausuris, et aquarum decursibus, molendinis et eorum locis, macellis item et educillis generaliter vero quarumlibet utilitatum, et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis limitibus existentium habitis, ad praenarrata Bona, Portionesque possessionarias, in praerecensitis Cottibus existentes habitas spectantibus, et pertinere debentibus, praemissisque sicut praefertur stantibus, aequae habentibus praenominatis Fratribus Szirmayanis, haeredibusque et posteritatibus ipsorum legitime descensuris, primum quidem masculini, eo vero deficiente vel non existente adoptivo etiam Filio praeattacti Magistri Stephani Szirmay Thomae Dessöffy de Szirma ejusdemque masculini sexus haeredibus, quo pariter deficiente, vel praedecaratae dispositioni se se non accomodante, consequenter utriusque tam generationalis, quam adoptionalis sexus universis (salva semper libera dispositione per praedictum Stephani Szirmay de Bonis suis acquisitis et acquirendis facultate permanente) dedimus, donavimus, et contulimus, imo damus, donamus et conferimus Jure perpetuo et irrevocabiliter utendo, tenendo, possidendo, pariter et habendo. Salvo jure alieno potissimum vero Ecclesiarum Dei.*” MOL Szirmay1.csomó 1. tétel Fol. 31-33

⁴²² MOL Szirmay 2.csomó 10.tétel Fol. 72.- 74

⁴²³ „*ac fidelibus nostris Reverendis, Honorabilibus, Spectabilibus, ac Magnifico, Egregiis item et nobilibus supremo, et vice comitibus, judicium et jurassoribus, toti denique Universitati Dominorum Praelatorum,*

Istvánnak a Szirma és Bessenyo nevű birtokokba. Az iktatólevél záradéka szerint az 1695. április 11-én Szendrő városában tartott közgyűlésen az adománylevelet ki is hirdették, és miután tartalmának senki nem mondott ellent, Szirmay Istvánt hibátlanul beiktatták az adományba⁴²⁴ Az eredeti adománylevél a tartalma szempontból érdekes. Szirmay István kérésére ugyanis az uralkodó, hűséges szolgálatáért cserébe a következő feltételekkel adta adományba „bizonyos a ti megyétekben létező Szirma nevű jószágot amelyet most az árvíz erejével elárasztott a Hernád folyó, oly módon, hogy a körülötte lévő mocsarakat amelyek ott már régóta léteznek, visszatelepített lakosokkal való benépesítése végett, a lakóhelyek fenntartásához szükséges módon beépítse, lecsapolja és feltöltse, majd benépesítse és betelepítse valamint bármely határos és szomszéd földdel vagy elnéptelenedett Bessenyőnek nevezett birtokkal amely a ti megyétekben létezik haladéktalanul egyesítse és áttelepítse. Ezért a mi Ebersdorf nevű kastélyunkban 1694. októberének 5-dik napján a mi saját privilégium levelünket kibocsátottuk, és az előbb említett Szirma Bessenyo számára felvirágzása végett, udvari szabadságok, előjogok és immunitások bírását, kegyelmesen engedélyeztük.”⁴²⁵ Erről a tényről nem egészen így, de említést tesz Szirmay Gábor is 2005-ben kiadott „A szirmai és szirmabessenyo Szirmay család története” c. munkájában, amelyben idézve a Lénárt Béla által szerkesztett „Fejezetek Szirmabessenyo múltjából” c. művet azt mondja, hogy „István I. Lipót királytól kiváltságlevelet eszközölt, hogy a török hódoltság alatt ellehetlenedett és félig elpusztult Szirmából jobbágyait átköltöztethesse Besenyő, Sajókeresztúr és Alsókelecsény (melynek birtokát korábban megszerezte) pusztán maradt helyeire, és azt családi nevével Szirmabessenyőnek elnevezhesse. Az 1694. évi privilégium kihirdetése után megindult az áttelepítés.”⁴²⁶

Az 1694. október 24-én Szendrőn tartott közgyűlés, Lipót privilégiumlevele alapján egységes akarattal három évre mentesítette Szirmabessenyőt a fuvarozási díj, a beszállás és az évi adó alól, valamint Szirmay István az említett közgyűlés jelenlétének tanúságában annak lakosait a lakbér alól három esztendő leforgásáig, amelynek teljesítése érdekében az uralkodóhoz is folyamodott.⁴²⁷ Kérelmének alapjaként az 1557:3., 1559:12., 1563:4., 1566:8., 1536:30., 1547:10., 1601:2., valamint az 1595:8. tc.-eket jelölte meg, amelyekre tekintettel az uralkodó 1695. január 2-án Bécsben meg is adta számára a mentességet, és annak betartására

Baronum, Magnatum et nobilium Cottus Borsodiensis in sedria, vel Generali congregacione, aut extra simul vel divisim constitutis, cum prosequi requirendis salutem et gratiam” MOL Szirmay 1. csomó ...tétel p. 72

⁴²⁴ „A.D. 1695. die 11a Mensis Aprilis in generali congregacione I. Cottus Borsodiensis in oppido Zendrő celebrata praesentes sub Mattis Sacramae. Dni. Dni Nostri clementissimi Litterae Privilegiales solenniter publicatae, et nemine contradicente extradatae sunt per me Petrum Janka Juratum praefati Cottus notarium. m.p.” MOL Szirmay 2. csomó 10. tétel Fol. 72. - 74

⁴²⁵ „alias Possessionis Szirma in hoc vestro Comitatu existentis jam nunc quidem tam vehementia affluentis, ac saepius exundantis fluvii Hernád quam ob Paludes fatu quodam circum circa longe lateque exstantes ad inhabitandum inhabilis redditae Incolae ad aliam commetaneam, vicinamque terram seu desertum Praedium eodem in Cottu vestro existens Bessenyo nuncupatum non modo moratori se se conferre, et transmigrare, verum etiam necessaria pro subsistendo Domicilia aedificare, aestuereque et erigere, adeoque inhabitare et incolere, Praedico item Szirma Bessenyo uti et gaudere, curialibusque Libertatibus Praerogativis et immunitatibus perfrui possint, ac valeant, peculiaribus Litteris nostris Privilegialibus ad hunc finem sub dato diei 5ae Octobris Anni 1694 in Castro nostro Ebersdorf elargitis mediantibus benigne indulterimus et concesserimus.” MOL Szirmay 2. csomó 10. tétel Fol. 72. - 74

⁴²⁶ Szirmay Gábor, 2005 p. 118

⁴²⁷ „...libertatem Trienni desolatis desertisque dari solitam respectu vecturarum, Quarterii et Impositionum eidem noviter erigendae Possessionis Szirmabessenyo et ejus Incolis atribuisse vos deliberassetis, idque mediantibus Litteris vestris ea de re ad dictum Stephanum Szirmay eadem congregacione vestra specialiter exarato authentice testaruerunt quidem, tamen simul a Pensione Quanti Portionalis eosdem Incolas immunes...” MOL Szirmay 2. csomó 10. tétel Fol. 67-68.

a vármegyét is felszólította.⁴²⁸ Erre a birtokára alapított Szirmay István 1711. április 14-i végrendeletében hitbizományt.

6.2.1.4 Az Erdődy család galgóczi birtokai

Az Erdődyek a galgóczi várat és a hozzá tartozó jószágokat bírták hitbizományképpen. Érdekessége ennek a hitbizománynak, hogy nem végrendeletileg alapította Erdődy György, hanem az uralkodó az adománylevelben magában határozta meg a hitbizományra vonatkozó öröklési rendet. Az 1720. november 22-én kelt adománylevelet közli Erdélyi Aladár a „Régi magyar családi hitbizományok története és joga” c. munkájában.⁴²⁹ Az adományt Erdődy György a saját politikai és katonai („*toga et sago*”), illetve elődjének, Erdődy Kristóf koronaőrnek a Tököly-felkelés idején a korona őrzésében tanúsított érdemeire tekintettel kapja, valamint azért, mert a „*bátorságát a kereszténység esküdt ellenségének* (nevezett törököknek) *támadásaival szemben*” („*contra feroces eiusdem velut iurati Christiani nominis hostis insultus*”) többször is bizonyította. Ezért az uralkodó 240.000 rajnai forint lefizetése ellenében Galgócz várat együtt Ó- és Új Galgócz, Bajna, Udvarnok, Pöstén oppidumokkal, a varácsi, dicsi, és családi prédiuumokkal, továbbá Beregh-Szegh, Szent Péter, Vörösvár, Madunicz, Hevisz, Bajnocska, Drahocz, Jálsó, Kelecsen, Ratnócz, Szerdahely, Paszto, Újlak, Tököld és a Bankához tartozó possessiókkal, amelyek Galgóczhoz már régtől fogva tartoznak, hitbizományként jutattja, Forgách Simon hűtlenségének és mitroviczi Wratislau János Vencel és Ferenc Károly grófok magszakadásának jogcímén.⁴³⁰ A férfiág kihalásának esetére a nőágra vonatkozóan az uralkodó fenntartja magának a visszaváltás jogát.

6.3 Ingók

A hitbizományokhoz tartozó ingók különösen az Esterházy és az Erdődy család esetében rendkívül jelentősek.

Az Esterházy-hitbizományhoz ugyanis az ingatlanokon kívül hatalmas ingó gyűjtemény tartozik, amely értékénél fogva mindenképpen számottevő jelentőségű, illetve az a tény is

⁴²⁸Jelen törvénycikk mentesítik mindennemű adó és egyéb járadék megfizetése alól mindazokat, akiknek a házai teljesen rombadóltak, leégtek vagy elpusztultak, és azóta nem telt el még három év. Ezzel összhangban lévő folyamodásokat Szirmay István részéről Miskolcz városához, az adóterhek csökkentése iránt közöl Tóth, 2004. pp. 103-109. Ezt bizonyítja Bél Mátyás leírása Szirmáról és környékéről, 1735 tájáról: „*Ezek az elmúlt esztendőkből, midőn az év forró része a szokásosnál is jobban lángolt, nem tudni milyen alkalomból, tüzet fogván, azt belül sokáig táplálták, majd miután csak a terület felszíne maradt meg, ami ez alatt volt, szalma módjára többé-kevésbé tíz tenyérnyi mélyen elégett.*”...”...*Szirma és Békás elmerül a nádasokban és csak keveset lát a szárazföldről.*”...”*Gróf Szirmay István néhány lakost arra kényszerített, hogy átköltözzenek az igen közeli Bessenyő pusztára, miután kiváltságot nyert Lipót császártól, hogy az a település Szirmabessenyőnek neveztesse.*” idézi Tóth, 2004. pp. 110-113; Lénárt – Rémiás, 2000, pp. 94-95

⁴²⁹Az oklevelet teljes szövegével lásd a Függelékben.

⁴³⁰„*tum vero etiam erga depositionem ducentorum quadraginta millium florenorum rhenensium, arcem et dominium, seu bona Galgócz, quae Simonis Forgách praefuissent, sed per notam eiusdem infidelitatis et detestabile perduellionis, laesaeque majestatis regiae crimen ad sacram praefati regni nostri Hungariae coronam et consequenter collationem nostram regiam iuxta leges et antiquam praedicti regni nostri Hungariae approbatam consuetudinem devoluta et condescensa fuissent, dein vero ad manus Joannis Venceslai, condam comitis a Wratislau de Mitrovicz et per eundem ad alterius comitis Francisci Caroli itidem a Wratislau in certa summa gratiali devenissent, ipso vero deficiente, rursus ad fiscum nostrum regium rederivata extitissent....memorato Comiti Erdődy pro eiusdem Familiae Erdődyanae majoratu seu fideicommisso...dedimus, donavimus et contulimos, idemque praeasertum jus nostrum regium in familiam Erdődianam pro eiusdem familiae majoratu et fideicommisso eorumque haeredes et successores modo praevio enumeratos pleno, uti praemissum est, jure et cum effectu transtulimus et transderivamus.*” Erdélyi, 1912, pp. 230-233

indokolja, hogy a dolgozat keretein belül foglalkozzunk vele, hogy a hitbizománynak köszönhetően maradt fenn hosszú ideig az utókor számára.

Az ingóságokról több leltár is készült, Esterházy Miklós és Pál idejében is. Az első, amely összeírja az Esterházy-tulajdonban lévő kincseket, Esterházy Miklós nádor halálát követően készült 1645-ben. Ennél részletesebb az 1655-ös leltár, mely Esterházy László halálát követően készült, mikor Pál lett a kismartoni és a fraknói majorátus örököse, majd készült egy leltár 1683-ban Esterházy Pál Thököly Évával kötött házasságát követően, amely már tartalmazza a Thökölyektől átkerült kincseket is. Ezt követően létezik egy leltár 1685-ből és egy, talán a legrészletesebb, az Esterházy Pál halálát követő időkből, 1725-ből,⁴³¹ amely tartalmazza azokat a kincseket is, melyekkel a nádor élete során gazdagította kincstárát. Ezeket a leltárakat nagy gondossággal írták össze, részletezve minden egyes tárgyat, pontosan leírva azokat, néhol megjelölve a származási helyüket is. Ezeket vagy maga Esterházy Pál személyesen írta össze, vagy írónoka által íratta össze, gyakran találunk benne a nádortól származó megjegyzéseket is. Ezeket a leltárakat, mint az utókor számára fennmaradt igen értékes dokumentumokat, amelyek nélkülözhetetlen források a művészettörténészek számára, többször le is közölték.⁴³² Ezen kívül azonban számtalan olyan leltár létezik még, amelyek a családi dokumentumok között megtalálhatók, vagy a győri káptalani levéltárban, aki a nádor megbízásából összeírta a kincseket.⁴³³ A kincstárhoz tartozó ingóságokról Esterházy Pál különböző végrendeleteiben részletesen rendelkezett is.

A fennmaradt Esterházy-kincseket több nagy csoportra oszthatjuk. Egyrészt említést kell tenni a korábban Fraknón őrzött kincstárról, amely számos igen nagy értékű ékszert, arany ötvösmunkát, értékes kárpitokat és Esterházy Pál végrendeletének szavaival élve ritkaságokat („*raritates*”)⁴³⁴ tartalmazott; a nagy értékű képtárról, amelynek nagy részét később Esterházy II. (fényes) Miklós gyűjtötte össze, illetve a könyvtárról, amelynek sorsáról Esterházy Pál szintén említést tesz a végrendeletében.

A kincstárról, az azóta kiállított Esterházy-kincsek ismeretében találóan jegyzi meg Meller Simon, hogy mesébe illő, igazi ritkaságok is találhatóak benne.⁴³⁵

⁴³¹Az 1725. évi leltár közhiteles személyek munkája, akik a családtagok elmondása alapján vették leltárba a kincstárhoz tartozó ingóságokat. Ez a leltár nemcsak az egyes tárgyak eredetét írja le, hanem azoknak tárolásmódját is bemutatja, miszerint azokat nem a szabadban, hanem a kincstár céljára szolgáló teremben elhelyezett kétsztrátú, polcos szekrényekben tárolták, mint olyan hitbizományi ingókat, melyeket együtt kellett tartani. Katona, 1980, p.132, 133

⁴³²Katona Imre: A fraknói kincstár 1685. évi leltára. In: Savaria. A Vas megyei múzeumok értesítője. (1983/84) 17/18 pp. 461-502; Thaly Kálmán: Gr. Eszterházy Miklós nádor kincstára (1645) In: Történelmi Tár, 1883, pp. 755-767; Katona Imre: A fraknói kincstár 1725-ös leltára. In: Művészettörténeti Értesítő (1980) 2. pp. 131-147

⁴³³Katona, 1980, p. 131

⁴³⁴Többek között ilyen volt: egy börtokban megőrzött, ezüstbe foglalt aranyos griffköröm, melyen az Esterházy család címere volt kirakva kövekkel, egy fekete pálcá, amely Esterházy Pálé volt, vagy egy kő, amelyet az újhelyi havas hegyekből hozott le. Héjyné Détári, 1975, p. 502

⁴³⁵„...e „cabinet”, mely csodálatosan megőrizte régi jellemét, megtartotta reneszánszkori zártságát is. Félve csukott és rejtekúton át nyitható ajtaja csupán a hercegi tulajdonos személyes engedelmére nyílik meg a vendég előtt. De a ki e kegyben részesül, annak sokszorosan meg kell azt becsülnie, mert ott benn csodálatos látvány tárul szemei elé. Mesés kincsek és kedves furcsaságok sorakoznak egymás mellé felülmúlhatatlan tarkaságban. Rendkívül gazdag díszruhák, köztük Pál nádor és Esterházy Orsolya menyegzői ruhái, bámulatos ötvösművek, a drágakövek káprázatos sorai, fényes díszfegyverek, stb. mellett furcsa állatok, amulettok, a mérge ellen biztosító bezoárok, strucztójások stb. váltakoznak egymással. A XVII. század szellemének teljes képe: gazdag művészetének ragyogó alkotásai mellett tévhiteinek s babonáinak naiv tárgyai; a kézügyesség és emberi türelem megható példái mellett a természet gazdag birodalmából kiválasztva mindazt, a mi különös, torz, távoli, ritka: a modern természettudomány naiv kiindulási pontja.”Meller, 1915, p.21 Ahogyan Szilágyi András írja róla: „E kincstár mindenekelőtt nemesfém tárgyakból – Pazar ötvösmunkákból, ékszerekből, díszfegyverekből – állt, s különleges műfaji gazdagság, változatosság jellemezte. Továbbá jelentős számban szerepeltek benne különböző egzotikus anyagokból – elefántcsont, tengeri kagyló, hegyikristály, kókuszdió, ritka ásványok és kőzetek – megformált, pompás darabok.⁴³⁵ Olyan gyűjtemény volt ez, amelyre kimondottan „ráillik” az a találó megnevezés

Buzási Enikó szerint a kincstár létrejöttének okaként megemlíthető, hogy a korszak arisztokratái számára elengedhetetlen volt, hogy nemesi származásukat ezzel is alátámasszák.⁴³⁶

A kincstárnak az is a különlegessége, hogy míg „*Európa nagymúltú, főrangú familiáinak műgyűjteményeire többé-kevésbé általánosan érvényes, hogy kialakulásuk, gyarapodásuk mozgalmas, eseménydús története a 18. századra lényegében lezárul, az Esterházyak kincstára még a 19. század első felében is számottevően bővül*”, s ez a hercegi család neves személyiségének, Esterházy II. Pál Antalnak a politikusi és diplomáciai tevékenységének köszönhető.⁴³⁷

Esterházy Pál mecénási tevékenységének érdekessége az, hogy minden olyan alkalommal, amikor valamely fontos országos tisztséget nyert el, vagy egyéb, a családi hírnevet öregbítő méltóságot szerzett, mint például a birodalmi hercegi cím, annak a szentnek, amelynek napján azt szerezte, Fraknóban vagy Kismartonban emléket állíttatott.⁴³⁸ Mecénási tevékenységében és művészetek iránti vonzódásában különböző korszakok jellemzik, melyeket párhuzamba állíthatunk politikai pályájának alakulásával is.⁴³⁹

Fogékonysága a művészetek iránt is arra sarkallta, hogy családja hírnevét kincstárának gazdagításával is öregbítse. A barokkal először regensburgi utazása idején találkozott⁴⁴⁰, amikor 1653-ban elkísérte III. Ferdinándot, hogy német-római császárrá koronázzák. Ez a találkozás indította arra, hogy megkísérelje az Esterházy-nemzetség genealógiáját a lehető legrégebbi időkhöz visszavezetni. Esterházy Pál, aki családjából harmadikként lett meghatározó szerepet betöltő az ország politikájában, mindenkinél jobban törekedett családjának eredetét

– *Kunst- und Wunderkammer – amelyet az osztrák tudós, Julius von Schlosser vezetett be a műgyűjtés – történet szakkifejezései közé 1908-ban.*” Szilágyi, 2006-2007, p. 11

⁴³⁶ „*A kor nemesi felfogásában elengedhetetlen volt az „arisztokrata múlt”, az ősi előkelőség, a régi familiák dicsősége. De megkívánta az a politikai és társadalmi szerep is, amelyet a két generáció alatt előbb bárói, majd grófi, végül birodalmi hercegi rangra – s nemkülönben nádori méltóságra – emelkedett Esterházyak a XVII. század folyamán betöltöttek. Esterházy Pált ez a rendhagyóan gyors családi karrier nemcsak büszkeséggel töltötte el, de feltehetően, némi „történelmi öngigazolásra” is készítette elsősorban olyan, már a középkorban is ranggal és politikai befolyással bíró arisztokrata családokkal szemben, mint a Drugethek, Perényiek, Forgáchok, Csákyak, Czoborok, akikkel az Esterházyak részben rokonságban is álltak.*” Buzási, 2005¹, p. 160

⁴³⁷ Szilágyi, 2006-2007, p. 12

⁴³⁸ Így amikor Szent Antal napján nádorra választották, megbízást adott egy Fraknóban felállítandó Szent Antal oszlopra, amikor pedig az aranygyapjas rendet kapta meg, akkor Kismartonban Szent Mátyás szobrot faragtatott. Galavics, 1988, pp. 146-147

⁴³⁹ Esterházy Pál számára mecénásnak lenni nem pusztán művészetek iránti vonzódásának kifejezését jelentette, hanem azt a lehetőséget, hogy a művészet segítségével önmaga és családja társadalmi rangját, előkelőségét és vagyoni tehetőségét megjelenítse. „Ebben az értelemben mecénási tevékenysége – kortársaiéhoz hasonlóan – társadalmi elvárások által sugallt, bizonyos mértékig kötelező erejű gyakorlat is volt... Ugyanakkor minden mecénási gesztusban oly sok a személyes elem, s a mű elkészültét annyiszor befolyásolhatják a mecénás egyedi döntései, kezdve a cél kijelölésétől, a műfaj vagy a művész megválasztásától, s folytatva a tematika meghatározásán vagy a programkészítésen át egészen addig, hogy a mecénás milyen formát választ a mű funkcióba vételére, hogy az elkészült mű végül is nemcsak esztétikai értékek hordozója lesz, hanem magán viseli a mecénás akaratának, s általa személyiségének jegyeit is.” Kezdetben olyan műalkotásokat készített, melyek a török elleni harcban elesett családtagjainak állíttanak emléket, különösen a vezekényi csatában elesett Esterházy Lászlónak, majd miután egyre fontosabb tisztségeket is betölt, hangsúlyt fektet arra, hogy a család rezidenciái is a kor barokk műalkotásaivá váljanak, így átépítteti a kismartoni kastélyt, amely Magyarország első barokk kastélyaként válik ismertté. A 17. század vége felé azonban, amikor az udvar megerősödésének és a vele szemben kialakult ellenérzéseknek következtében mindinkább visszavonul a politikai szerepléstől, figyelme a családtörténet felé fordul, elkészítteti a családfáját és a Trophaeumot. Életének utolsó két évtizedében, amikor mecénási tevékenysége tovább fokozódik, a politikus helyett az ellenreformáció hatása alatt álló katolikus főúr jelenik meg, aki oltárképeket készíttet, egyházi célra adakozik és 58-szor elzarándokol Mariazell-be, ahol gazdag adományokkal támogatja a kegyhelyet. Galavics, 1988, p. 136, 138, 143, 152; Iványi, 1989, p. 452

⁴⁴⁰ „*A barokk kultúra egyik fő vonása a hősi eszményeknek a művészetben való megjelenítése, a heroikus vállalkozások dicsőítése volt. A barokk festők gyakran készítettek hatalmas méretű csataképeket, amelyek a török sújtotta Magyarországon igen nagy hatást tettek.*” Iványi, 1989, p. 435

dokumentálni. Ennek érdekében 1670 körül Tobias Sadlerrel elkészíttette az Esterházy-család családfáját, amely egészen a Szkítiába bevándorló magyarokig, illetve Ádámgig vezet vissza a család eredetét. Ezt követően 1700-ra elkészült a 165 portrét tartalmazó „*Trophaeum nobilissime Domus Esterhazianae*”, amelyet Bécsben nyomtattak ki.⁴⁴¹ Ez tulajdonképpen egy nemzetségekönyv, amelyben Esterházy Pál családjának Európa uralkodóházaival való rokonságát kívánja bizonyítani, és a családfát egészen Nagy Károlyig vezetik vissza.⁴⁴² Stílusában Nádasdy Ferenc 1664-ben elkészített királyportré sorozatához, a *Mausoleum*-hoz hasonlít.⁴⁴³ Érdekes módon a „minden téren ragyogásra, feltűnésre törekvő barokk korszakban megtörténhetett, hogy az örökös királyságért hálás I. Lipót elfogadta és Esterházy Pál hercegi diplomájában megerősítette a család régi történetével kapcsolatos állításokat és oklevélmásolatokat”,⁴⁴⁴ annak ellenére, hogy többségük egyértelműen vagy hamisítvány vagy legenda volt, hiszen a család a 15/16. század fordulóján még az ismeretlenség homályában élő kisvagyonú köznemesi családnak számított.

A királyhoz tanúsított hűségének köszönhetően vele szemben a gyanú árnyéka sem merül fel, amikor sógorát, Nádasdy Ferencet 1670-ben hűtlenség miatt fő- és jószágvesztésre ítélik és lefejezik.⁴⁴⁵ I. Lipót a Nádasdy Ferencről elkobzott vagyontárgyakból néhány igen értékes ötvösmunkát visszajuttat Esterházy Pálnak a török elleni háborúban tanúsított hősiességére tekintettel, részint pedig felajánlja azt a lehetőséget, hogy különböző, korábban élt magyar főurak egykori kincstárának némely elkobzott műtárgyat magához váltsa. Ezen felül ajándékként is kap Lipóttól bizonyos ötvöstárgyakat a bécsi Schatzkammerből,⁴⁴⁶ amelyeket fraknoi kincstárában helyez el, és amelyekre a későbbiek során hitbizományt is alapít királyi engedéllyel.⁴⁴⁷

Egy olyan művelt arisztokratának, mint amilyen Esterházy Pál volt, hozzátartozik az életviteléhez és családi dicsőségéhez, hogy egyedülálló könyvtára legyen. Szerencsére erről a könyvtári állományról ránk maradt egy korabeli katalógus: „*Catalogus Librorum in Arce et Bibliotheca Frakno repositorum*”⁴⁴⁸, amely 27 oldalon, tartalom szerinti csoportosításban sorolja fel azt az összesen 595 könyvet, ami a könyvtár részét képezi.⁴⁴⁹ A könyvtár egy része

⁴⁴¹Galavics, 1998, p. 118 „Ennek a családtörténeti „rekonstrukciós” folyamatnak a *Trophaeum*, az Esterházyak nemzedékrendjén végigtekintő metszetes kiadvány kétségkívül a legkülönösebb terméke. „Allegorikus címlapján megtalálható mindaz, ami az akkoriak szerint a nemesség legfőbb bizonyítéka és követelménye volt: a Herkulesben megtestesült erő, a Mars által képviselt nemesség, mint a magyar nemesi társadalom vitézi eszményeinek és erényeinek közvetlen kifejezése, valamint a baldachin alatt trónoló, jogarral és országalmával ábrázolt koronás nőalak, a Becsület. A kötetben található 165 portrémetszet a család fiktív őseit és tényleges – részben kortárs – tagjait ábrázolja. A portrémetszeteket fönt egy-egy latin jelmondat kíséri, alul pedig az ábrázolt címere és fontosabb adatai állnak: neve, legfőbb méltósága, esetleg apja vagy házastársa megnevezése, valamint egy évszám, amely az ábrázolás „dátumaként” szolgál. A családtörténeti munka rézmetszeteit négy nemzedékrendi tábla zárja, amelynek tartalmi összeállításában egyes álláspontok szerint maga Esterházy is részt vett. A családfák Esterházy Pál és két felesége, Esterházy Orsolya és Thököly Éva családjának leszármazását mutatják, míg a negyedik, amelynek címe *Theatrum Genealogicum*, az Esterházy-család és Európa uralkodóinak „rokoni kapcsolatát” bizonyítja.” Valamennyi rézmetszet két bécsi mester, Johann Jacob Hoffmann és Jakob Hermundt munkája. Buzási, 2005¹, pp. 161-162

⁴⁴²Galavics, 1998, p. 120

⁴⁴³Buzási, 2005¹, p. 164, Buzási, 2005², pp. 582-625

⁴⁴⁴Iványi, 1989, p. 429

⁴⁴⁵A vassvári béke miatt Esterházy Pál is az elégedetlenek sorába tartozott, de ha részt is vett a szerveződésben, ennek az udvar semmilyen bizonyítékát nem találta a későbbiekben. Iványi, 1989, p. 440

⁴⁴⁶Szilágyi, 2006-2007, p. 39

⁴⁴⁷Szilágyi, 1999, p. 43

⁴⁴⁸Zimányi, 1990, p. 266

⁴⁴⁹A könyvek többsége latin nyelvű, de van köztük német, kevés olasz, francia és görög is. A tartalom szerinti csoportosítás szerint: Ecclesiastico – Historici (63); Ecclesiastici (348); Haeretici (334); Scholastici (160); Iuridici (49); Medici (100); Politici et Historici (220); Militares et Geometrici (17); Historici de Diversis animalibus (2); Botanici (3); Antiqui oratores (70); Astrologi, Mathematici, et Chymici de methalis (16);

ma Kismartonban, más része Moszkvában található, de néhány kötet budapesti gyűjteményekben is fellelhető.⁴⁵⁰ Erről Esterházy Pál a végrendeletében is megemlékezik: „*Van egy szép, nem kis fáradsággal összegyűjtött könyvtáram, amelyet egy szilárd alapítvánnyal a kismartoni ferencesekre szándékozok hagyni, hogy bármely tudós férfiú méginkább élvezhesse ott e könyvek olvasását. Ám azzal a feltétellel, hogy ezek után nem vihetők el, sőt inkább az általam létrehozandó alapítványból a könyvtárat megőrizték és gyarapítsák. Ha pedig ezen szándékomtól eltérnek, utódom jelentse be, hogy a könyvtárat ő felügyeli, ő gyakorolja a könyvtárosok jogait a könyvek olvasásra történő kiadására és hiánytalan visszavételére.*”⁴⁵¹

Habár a végrendelet szerint örökösének át kellett volna adniuk a könyvtárat a ferenceseknek, erre csak később, 1756-ban került sor, amikor Esterházy Pál Antal herceg végrehajtja Esterházy Pál végrendeletének fenti passzusát.

A kincstáron és a könyvtáron felül hatalmas jelentőséggel bír az Esterházy-képtár, amelynek állománya a mai Szépművészeti Múzeum törzsgyűjteményének az alapját szolgáltatja. A képtár állományának legjelentősebb részét Esterházy II. (fényes) Miklós gyűjtötte össze, aki a festészet rajongójaként utazásai során számos jelentős festményt vásárolt. A gyűjtőmunkát 1794-ben kezdte el, amikor a hitbizománynak a birtokába került. A korszak szinte valamennyi híres festőjétől rendelkezik festményekkel. Halálakor, 1833-ban mintegy 1156 festményt, 3500 rajzot és 50.000 metszetet hagyott az utódjára.⁴⁵² A képtár történetét számtalan történész, művészettörténész feldolgozta már, de állományának nagysága indokoltá teszi a manapság folyó, kapcsolódó kutatásokat is.⁴⁵³

Az Esterházy kincstár egyes darabjait az 1884.-ben rendezett az árvízkaroslutak megsegítését célzó Magyar Mű- és Történeti Emlékek rendezett kiállításán, amelynek gróf Károlyi Alajos palotája adott otthont, bemutatták a nagyközönségnek.⁴⁵⁴

Az Erdődy-család mecénatúráján érződik az Esterházyakkal való rokonság hatása, hiszen Erdődy György Rákóczi Erzsébet halálát követően Esterházy Teréziát vette feleségül. „*Ez a házasság, pontosabban a kor legjelentősebb mecénásával való találkozás vált – úgy vélem – élete másik sorsdöntő élményévé.*” – írja róla Bubryák Orsolya művészettörténész, aki az Erdődy-ötvöstárgyak eredetét és az Erdődy-család mecénatúráját kutatja.⁴⁵⁵ Az Esterházyak példájára Erdődy György is kiterjedt mecénási tevékenységet folytatott, és emellett a genealógia és a forráskutatás is szerepet játszott életében. Tervbe vette egy, a *Trophaeum*”-hoz hasonló nemzetségek könyv összeállítását és a családfa pontos megrajzolását is, ám Esterházy Páltól eltérően, ő „*nem tartott igényt kitalált ősökre... a történelmi önigazolás helyett valódi ősök kifejezetten valódi tettei, azon belül is elsősorban az ősök birtokvásárlásai érdekelték, ezért kutatásokat végeztetett családjá kiemelt fontosságú tagjai után.*”⁴⁵⁶ Az Erdődyeknek több száz festményt, hatalmas fegyver-, porcelán- és gobelingyűjteményt tartalmazó kincstára volt a család 18. századi inventáriumai szerint, ám ezek a leírások pontatlanságuk és kevésbé részletes voltuk miatt nem azonosíthatóak minden kétséget kizáró jelleggel. A galgóczi hitbizományhoz számos ötvöstárgy és más műkincs is hozzátartozott, amelynek alapját Erdődy László Ádám ajándéka képezte, aki 1727-ben, mint nyitrai püspök minden ezüstitárgyát öccsének, Erdődy Györgynek ajándékozta, hogy ezek a hitbizomány

Geographici (50); Topographici (47); Hydrographici (17) Az összeírás 1725-ből maradt fenn. Monok, 2005, p. 94.

⁴⁵⁰Monok, 2005, p. 91

⁴⁵¹Monok, 2005, p. 92

⁴⁵²Barkóczi, 2005, pp. 175-177

⁴⁵³A teljesség igénye nélkül: Meller, 1915; Bardi, 2005, pp. 102-112; Barta, 2005, pp.117-131; Garas, 1990, pp. 101-175

⁴⁵⁴Ipolyi, 1876, pp. 486 - 561

⁴⁵⁵Bubryák, 2005¹, p. 554

⁴⁵⁶Bubryák, 2005¹, p. 557

részét képezzék. A tárgyak másik része pedig Rákóczi Erzsébettől került át az Erdődyek tulajdonába.⁴⁵⁷ Rákóczi Erzsébet, vagy ahogyan őt az életvitelére utalással titulálták, a „kistapolcsányi Diána” is kapcsolatba került Esterházy Pállal, aki nagy hatást gyakorolt mecénási és kegyességi tevékenységére egyaránt.⁴⁵⁸ A vezekényi csatában elesett Esterházy László epitáfiumának mintájára készíttetett ő is epitáfiumot a szászlónyai ütközetben elhunyt első férje, Erdődy Ádám számára. Hasonlóan Esterházy Pálhoz, ő is létrehozott egy búcsújáró helyet, Kistapolcsányban. Ötvöstárgyait többször is saját kezűleg inventálta, innen van tudomásunk arról, hogy mely tárgyak kerültek át később az Erdődy-hitbizományba, összevetve az arról készült inventáriummal. Az inventáriumokat közli Bubryák Orsolya a Rákóczi Erzsébetről szóló tanulmányában.⁴⁵⁹

6.3 Hitbizományi öröklési rend és egyéb kikötések

6.3.1 A Zichy hitbizomány öröklési rendje

A törvény megalkotását követően elsőként alapított divényi hitbizományra Zichy István 1687. január 7-i végrendeletében egy, a primogenitura és a seniorátus rendje szerinti vegyes öröklési rendet állapított meg.⁴⁶⁰ Ennek következtében a végrendeletnek az öröklési rendre vonatkozó szabályai viszonylag nehezen érthetőek, mely később az örökösök között perre is vezetett. A végrendelet értelmében mindaddig, míg Zichy Ádám fiága él, addig a majorátus szabályai szerint a legidősebb szülött bírja a divényi jószágot, megterhelve Amádé Magdolna özvegyi haszonélvezetével, ám annak kihaltával a hitbizományi öröklési rend átváltozik seniorátussá, és mint hazánk egyetlen seniorátusa marad fenn egészen a 20. századig.

A végrendeletben Zichy István a felesége haszonélvezetének vonatkozásában kikötötte, hogy ha gyermekei feleségét életében háborgatná, akkor veszítsék el a birtoklási jogukat.⁴⁶¹

A függelékben látható leszármazási táblán jelöltek közül Zichy Imre árvai főispántól kezdődően alakult át a majorátus seniorátussá, és innentől kezdve a családból mindig a legidősebb bírta a divényi hitbizományi birtokokat.

⁴⁵⁷Bubryák, 2005¹, pp. 566-567

⁴⁵⁸Bubryák, 2005², p. 46

⁴⁵⁹Bubryák, 2005², pp. 55-63

⁴⁶⁰„Eö felsége a mi kegyelmes királyunk látván számlálhatatlan kárait, melyet hűségemért a mostani háborúban vallottam kegyelmessen adott, három Fiammal együtt a Divényi jószágbul harminczeöt ezer ftig, úgy hogy *quinque per centum* jövedelme lehessen melynek már két esztendeje hogy bírásában vagyok de közel sem hozza megh a nevezett Interessét, ezen Divényi Jószágot is hagyom Feleségemnek Fiával, Ádámjával, ily okkal: hogy Zichy Pál maradékinak tíz ezer frtot, úgy Zichy István fiamnak is tíz ezeret tartozzanak letenni, melyet holtom után ha hamar le nem tehetnének, *quinque per centum* Interessével tartozzanak a summa letételéig megh elégedni. Mivel pedig ily nagy szükségembe kényszerítettem azon Divényi jószágnak perenállítását tízen nyolczezer ftion megh venni, mivel most is többire adós vagyok hozzá kölvén azt is tennünk ki aranyai maradtak Feleségemnek üdvözült Annyától maradgyon azon divényi jószág feleségemnél Ádám fiával oly okkal a még Fia lesz bírja az eöregbik Majoratus név alatt, ha pedig fia nem maradna Ádámnak, aki öregebb lesz Familiánkba Fi ág, arra szálljon és így *consequenter* a *reciproca successio* fent maradgyon, a több eörökös jószágokban is, a leányág elégedgyen megh szokott törvényes dossával, deficiálván pedig a Fiu ág in tali casu succedáljon a leány ág azt tartván donatiókn is.”MOL Zichy, Arma 135. Fasc. 175. pp. 162-164

⁴⁶¹„Ha valamellyik gyermekeim vagy unokáim közül az én rendelésemmel megh nem elégednék, kedves Feleségemet megh nem böcsülné és néki hagyott jókba háborgatná, az ollyatén gyermekem vagy unokám admoneáltassék egy or(szágos) Bíró által azoktúl kik ezen utolsó rendelésemet kívánják megh tartani, ha megh nem jobbétya magát akaratom ellen rugodózó maradékom, az maga legátumát az én *acquisitumimra* nézve el veszesse mivel a több engedelmes Gyermekim osztozzanak az üdvözült Atyámtól maradt jóból adgyák ki részét *proportionalite* rmely igen szép kevésre megyen a mint Testamentumon elein világossan declaráltam...”MOL Zichy, Arma 135. Fasc. 175. pp. 162-164

6.3.2 Az Esterházy hitbizomány öröklési rendje

A hitbizományokhoz tartozó jószágok és az abban meghatározott öröklési rend az Esterházyak esetében meglehetősen bonyolultnak mondható, tekintve, hogy Esterházy Pál rengeteg végrendeletet és codicillust hagyott maga után, hiszen folyamatosan változtatnia kellett, amikor valamelyik gyermeke elhunyt. Igaz, hogy a végrendelet hatályba lépése és tartalma szempontjából az utolsó és annak a codicillusai a legjelentősebbek.

Esterházy Pál arra az esetre, ha fiai az ősi jószágon meg akarnának osztozni, eltérve a végrendeletében meghatározott öröklési rendtől, másképpen rendelkezik a szerzett javairól, mint ha a három, általa alapított hitbizományt elfogadják. Az előbbi esetben ugyanis a teljes szerzett vagyont Mihályra hagyja, ha az nem vesz magára egyházi stallumot, amely vagyont ő *fideicommissumként* fog birtokolni haláláig, majd azt követően az ő idősebb szülött fia legyen a jószágok birtokosa, annak halála esetére pedig szálljanak a jószágok az idősebb szülött unokára, azt követően pedig ízközelség szerint a legidősebb szülöttre, akik kihalása esetén a második ág lesz a birtokos, annak kihalását követően pedig a harmadik ág és az azt követők.⁴⁶² Amennyiben Mihálynak több fia lenne, a „*primogenitus*” lesz a birtokos, aki tartozik fitestvéreinek fejenként évi kétezer forintot adni fenntartásukra, a lányok pedig ezer forintot kapnak házasságkötésükig. Házasságkötésük alkalmával 5.000 forint jár nekik és tisztes kiházásítás, úgymint megfelelő ruhák és házassági költségek. Hasonlóképpen, ha valamely fiú egyházi rendbe lép, akkor 1.500 forint jár neki.⁴⁶³

A nőágnak ebben a hitbizományi öröklési rendben sincs öröklési joga, mert arra az esetre, ha Mihály fiágon deficiálna, akkor a majorátus elve szerint testvére, Gábor és az ő fiága fog örökölni, ha ők is kihalnak, akkor a harmadik fiú, József fiága örököl, ha pedig Esterházy Pál összes férfi leszármazóinak fiága kihalt, akkor a testvérének, Ferencnek a fiai örökölnek a majorátus és az ízközelség alapján meghatározott öröklési rend szerint. Ha Ferenc ága kihal, akkor Pál nádor unokatestvérének, Esterházy Dánielnek a fiai és az ő leszármazóik örökölnek, János, Zsigmond és Mihály, majd azt követően Esterházy Sándor és Imre fiai oly módon, hogy a meghatározó elv továbbra is a majorátus, illetve primogenitura elve.⁴⁶⁴

Amennyiben a hitbizományban az Esterházy Páltól származó öröklésre jogosult férfiák fiága kihal, akkor Esterházy Pál nőága örököl a hitbizományban a meghatározott öröklési rend

⁴⁶² „*Primo lego totam substantiam meam per me acquisitam quocunque nominis vocabulo vocitatis filio meo Michaeli, veluti inter saeculares natu maximo sub conditionibus infra declarandis et non secus: ita ut ipse omnia illa veluti fidei commissa possideat ad mortem, quo mortuo rursus filius ejus natu maior sit possessor bonorum, quo etiam e vivis sublato, nepos maior natu sit haeres et consequenter semper proximioris lineae maiores natu sint universales haeredes, quibus deficientibus, sequatur secunda linea eodem omnino ordine, quo prima, qua etiam deficiente tertia, et sic consequenter reliqua linea.*” Erdélyi, 1912, p. 209

⁴⁶³ „*...si verbi gratia filius meus Michael duos, aut plures haberet filios, non nisi primogenitus succedat in bonis universis, fratribus autem suis regnans singulis det annuatim pro suo intertenimentobis mille florenos, quod idem de sororibus intelligendum, nisi quod illis mille solummodo floreni pendi debeant usque ad nuptum. Quod si nupserint dentur ipsis semel pro semper quinque millia florenorum et honesta emaritatio, id est vestes et expensae nuptiales, similiter et viris, si religionem aliquam ingrediantur, aut fiant sacerdotes saeculares, quorum posterioribus, idest saecularibus presbiteris vita durante dentur mille quingenti floreni nihilque aliud.*” Erdélyi, 1912, pp. 209-210

⁴⁶⁴ „*si filius meus saecularis major natu in semine masculino deficiat, non ipsius filiae, verum filius meus alter Gabriel in omnibus succedat, et ipsius linea mascula, quo etiam deficiente, tertius simili modo et ordine, quo etiam in sexu masculino deficiente, succedant filii fratris mei Francisci, eodem plane modo iuxta majoratum et proximitatem linearum ipsius majoratus. Quod si, et hi in semine masculino deficerent, succedant domini comitis Joannis Esterházy filii, ac post illos Sigismundi Esterház filii, post hos vero Michaelis Esterház filii, quibus etiam in semine masculino deficientibus, Alexandri Esterház filii, ac demum Emerici Esterház filii succedant, servata semper maiortate linearum eo plane ordine, quo supra scriptum est.*” Erdélyi, 1912, p. 210

szerint. Esterházy Pál nőágát követően pedig az oldalági leszármazók fiága következik.⁴⁶⁵ Ha az egész Esterházy-család kihal férfiágon, akkor Magyarország mindenkori királyai örökölnek 300.000 forint értékben, az ezen felül maradó vagyon a nőket illeti a korábban meghatározott öröklési rend és feltételek alapján.⁴⁶⁶

Szigorúan megtiltja azt is, hogy a hitbizományi birtokosok a hitbizománynak alárendelt jószágokat bármilyen módon megosszák avagy elidegenítsék, netán elzálogosítsák, mert amennyiben ezt megteszik, elveszítik jogukat a hitbizományban.⁴⁶⁷ Ezt úgy kell érteni, hogy a hitbizományi birtokos jogának elvesztése nem érinti a leszármazóinak jogát. Tilos pénzzé tenni a hitbizományhoz tartozó bármely jószágot, mert ebben az esetben az uralkodó jogosult lesz a pénzt a kincstár részére elkobozni.

Előírás az is, hogy csak olyan birtokosa lehet a hitbizománynak, aki képes azt a gazdasági érdekeknek megfelelően kezelni, azaz arra „alkalmas” személy, és aki a római katolikus hitben megmarad. Amennyiben a hitbizományi birtokos gyengeelméjű vagy a kezelésre alkalmatlan személy, a korban utána következő testvére kerül a hitbizomány birtokába, mindaddig, míg a sorban következő hitbizományi birtokos „*primogenitus*” képessé nem válik a hitbizomány birtokába lépni. Az alkalmatlan birtokost a sorban következő, ügyeik viteléhez szükséges beszámítási képességgel bíró leszármazói is megfoszthatják a birtoklástól, feltéve, hogy elérték azt az életkort, amikor már képességeiknek maradéktalanul birtokában vannak. Amennyiben valamely, a végrendeletben megjelölt örökös a végrendeletben foglalt intézkedésekkel szembehelyezkedik, azonnal elveszíti a hitbizományhoz való jogát, amelynek felügyeletét a nádor Magyarország mindenkori királyára bízta.

Itt már ténylegesen megfogalmazódik az, hogy az alapító után következő, a végrendeletben megjelölt hitbizományi örökösök nem lesznek tényleges örökösei a hitbizományi vagyonnak, hiszen nem szereznek tulajdont a hitbizomány tárgyán: bírhatják azt, annak hasznélvezői, de nem rendelkezhetnek róla.⁴⁶⁸

Az adósságok törlesztésére vonatkozóan Esterházy Pál úgy rendelkezik, hogy az adósságok után fizetendő éves kamaton túlmenően a mindenkori hitbizományi birtokos tartozik a jószágok jövedelméből évente 10.000 forintot a tőketörlesztésre fordítani, hogy a lekötött jószágokat így lassan felszabadítsa az adósságok terhe alól. Ezen felül a hitbizományi birtokos köteles az épületek állagát fenntartani, és évente meghatározott összeget az állagjavításra letenni. A végrendelet értelmében az adósságokat az első hitbizomány birtokosa, Mihály köteles törleszteni, ám az első codicillus módosítja ezt, mégpedig oly módon, hogy ez csak a végrendelet készítését megelőzően keletkezett adósságokra igaz, az azt követően felvett kölcsönök törlesztése annak a kötelessége, akit a zálogkölcsön biztosítékeként lekötött jószág birtoka illet.⁴⁶⁹

⁴⁶⁵Ez a korszakban jellemző fideicommissumokhoz képest eltérést jelent, hiszen általában a család oldalági rokonainak fiága meg szokta előzni a nőági leszármazókat, lévén, hogy a fiág biztosítja inkább a család nevének fennmaradását és nem a nők és leszármazóik.

⁴⁶⁶ „...quod in totali defectu masculini sexus familiae meae Esterháziae, linea quoque mea foeminea simili prorsus modo in praeattactis bonis succedat, iuxta prioritatem et proximioritatem linearum et maioratus, hoc tamen declarato, quod post totalem defectum sexus masculini familiae totius Esterház, sua sacratissima majestas ac eiusdem successores Hungariae reges in trecentis millibus florenis statim et eo facto succedant, in reliquis vero maneat successio praescripta et maioratus in sexu foemineo.” Erdélyi, 1912, p. 215

⁴⁶⁷ „...volo et obligo universos successores meos, ne sub ullo praetextu, aut colore possint bona a me sibi legata dividere et alienare, aut etiam oppignorare, nisi cum consensu omnium interessatorum sub poena amissionis maioratus pro sua duntaxat persona, non autem prolibus intelligenda.” Erdélyi, 1912, p. 210

⁴⁶⁸ „Successor itaque meus et haeredem meorum scire debet, se in his legatis bonis usufructuarium solummodo et non absolutum dominum esse, hoc enim fideicommissio, et primogenitura secum fert, quam per distractionem et abalienationem infallibiliter perdet, attendat itaque, ne in hoc puncto quovis modo impingat cum gravissimo et nunquam reperabili damno suo.” Erdélyi, 1912, p. 211

⁴⁶⁹ „...universorum debitorum meorum evolutionem Michaeli filio meo imposuerim, hoc tamen intelligatur solum de praeteritis debitis, non vero de futuris. Itaque si a praesenti dato aliqua debita me contrahere oporteat, illa

A családi archívum Fraknóban marad, és a primogenitus fogja kezelni, csakúgy, mint az ingóságokat. Azok az ingók, amelyek az egyes várakban és kastélyokban vannak, mint a kárpitok, zsámolyok, festmények és tükrök, a háznak bármely díszei, ott maradnak, ahol eredetileg is voltak, és nem idegeníthetők el, sőt szaporítani kell őket.⁴⁷⁰ A végrendeletet kiegészíti egy több mint száz oldalas, Esterházy Pál által készített leltár,⁴⁷¹ amely tartalmazza a hitbizományhoz rendelt jószágokban lévő ingók, ötvöstárgyak és festmények⁴⁷² pontos leírását, ugyanis az ingók ahhoz a hitbizományhoz rendeltettek, amely hitbizományi ingatlanhoz eredetileg is tartoztak.

A pompás hadfelszerelés, amelyet Fraknóban a nádor összegyűjtött, és amelyhez többek között zászlók, páncélok (vérték), sok ezer forintot érő, értékes és különleges hadfelszerelések tartoznak, szintén elidegenítési tilalom alá esnek a végrendelet értelmében, mert háború esetén szükség lehet rájuk.⁴⁷³

A könyvtár a kismartoni ferencesekhez kerül, akik közül a képzettek a könyveknek nagy hasznát vehetik, abból szintén nem lehet semmit elvonni, hanem meg kell egészben őrizni és gyarapítani kell az állományt. A hitbizomány birtokosának lesz joga a könyvtár kezelését felügyelni, a könyvtáros személyét meghatározni és az olvasott könyvek visszakerüléséről gondoskodni. Ezenkívül a kincstár (*kunstkammer*) kezelése is az elsőszülött kötelessége.⁴⁷⁴

Vannak olyan értékes ingóságok is, amelyeket a végrendeletben Esterházy Pál külön nevesít. Miután az első hitbizományhoz tartozónak rendeli a fraknói kincstárban hagyott összes kincset és ritkaságot, melyeket a fraknói inventáriumban részletesen leírt, a többi férfiruháit,⁴⁷⁵ a használt ezüstöt, fegyvereket, kocsikat és hintókat, lovakat és a fraknói kincstárban és archívumban található ingókat – a várakban kifüggesztett kárpitokon és festményeken kívül, amelyek a helyükön kell maradjanak – három egyenlő részre kell osztani a három testvér, Mihály, Gábor és József között. Az első felesége által készített aranyos hintót az elsőszülött Mihály kapja a család fényének és díszének megőrzése végett.

exolvantur ab illo filio meo, in cujus emolumentum eadem contracta erunt, et cujus bona similia debita respicient.” Erdélyi, 1912, p. 219

⁴⁷⁰ „Decimo: Archivum Familiae cum optimum in Arce hac Fraknó habeat locum, maneat pro manibus ejusdem Primogeniti, prout et reliqua substantia, similiter alia mea, mobilia. Undecimo: Res mobiles in Arcibus existentes, uti sunt Auleae, Scamna, Imagines et Specula, aliaque ornamenta Domus, maneant in locis suis, nec distrahantur, quin potius, quantum fieri poterit, augeantur, cum illa sint in Arcibus necessaria.” Erdélyi pp. 211-212 Ezek között megemlíthető például az a zászlócsúcs, amely az érsekújvári csatából származott 1623-ból és amelyet a leltárak is megemlítenek. Héjnné Détári, 1975, p. 475

⁴⁷¹ MOL Esterházy, Repos. 8. Fasc. C. Nr. 37.

⁴⁷² MOL Esterházy, Repos. 8. Fasc. C. Nr. 38.

⁴⁷³ „Duodecimo: Pulchram etiam Artolleriam in Arcem Fraknó conquisivi, quae se cum aliis vexillis, Armis, Cathaphracturis, variisque curiositatibus bellicis, ad multa florenorum millia extendit, dignum itaque, ut ea hic maneant, nec distrahantur, velut pro tempore belli summe necessaria. Decimo tertio: Bibliothecam quoque habeo sat pulchram et non parvo labore conquisitam, quam intendo cum certa Fundatione apud Patres Franciscanos Kismartonii deponere, ut quivis doctorum Virorum eo profectus, Librorum illorum lectione frui possit, ita tamen, ut exinde nullo modo apponentur, quin potius ex illa a me fienda fundatione, dicta bibliotheca augeatur, et conservetur. Quod si hoc propositum meum differetur; successor meus id effectui mandet, et ipse supremam habeat super illam Inspectionem et habeat Autoritatem Bibliothecarium constituendi, et Libros ad legendum, cum restitutione tamen infallibili, accipiendi.” Erdélyi, 1912, p. 212

⁴⁷⁴ „Decimo quarto: Habeo etiam aliquas Raritates, uti dicitur Cabinetum seu Kunst Kammer, in quo diversae res continentur et Imagines pretiosae, illud quoque maneat penes Primogenitum, cui, ut bene invigiletur, sane dignum est.” Erdélyi, 1912, p. 212

⁴⁷⁵ Itt nemcsak a sajátjairól van szó, hanem azokról is, amelyek atyjáról maradtak rá, köztük a XVII. század egyik legpompásabb díszruhája is, amelyet Esterházy Miklós vőlegényi dolmánya néven is ismerhetünk, illetve Eszterházy László ruhái, amelyeket az 1725. évi leltár a következőképpen említ: „A pogány török által megh öletett szegény Eszterház László vörös atlacz arany prémel, pillangokkal és gyöngyökkel kivarott nyári panczér ungó.” Ezt viseli Esterházy László az öt ábrázoló lovas asztaldiszen is. Ezen felül sok díszruha fennmaradt Esterházy Pál második házasságának időszakából is, többek között Thököly Éva igen értékes női díszruhái. Erről többet ír: Héjnné Détári, 1975, p. 476, 487, 491

Az első hitbizományt terheli az adósságok törlesztésén felül Esterházy Terézia 3.000 forint értékű hozományának kiadása is.

Ezt követően második feleségéről, Thököly Éváról rendelkezik. Thököly István halálát követően, mikor a Thököly vagyon visszaszállt a koronára, Esterházy Pál lett a két lánynak, Máriának és Évának a gyámja, akiket nevelt és a katolikus hitre térített. Thököly Máriát először Pethő Lászlóval, majd Nádasdy Istvánnal házasították össze, akiktől özvegyen maradt. Az ifjabb Thököly Évát gyámja, Esterházy Pál vette nőül, felesége, Esterházy Orsolya halálát követően. Miután Thököly Éva semmilyen vagyont nem hozott a házasságba, kiadásra váró hozomány nincsen, viszont megilleti őt a törvény szerinti hitbére. Az első feleség, Esterházy Orsolya után maradt jószágokból semmi nem illetheti meg Thököly Évát, ezt az első házasságból származó gyermekek kapják meg hitbizományképpen.

A nádor úgy rendelkezik, hogy a második házasságából született fiúgyermekai is legyenek jogosultak a hitbizományban birtoklásra, az első házasságból származó testvéreik ágának kihalását követően.⁴⁷⁶ Ebben a végrendeletében házastársi szeretetétől vezérelve, feleségének hagyja hitbérként és özvegyisége idejére rezidenciaként Köpcsény várát a hozzátartozó jószágokkal együtt, amelyet eredetileg az első hitbizományhoz tartozónak rendelt, és amely halálát követően visszaszáll a hitbizományba.⁴⁷⁷ Feleségének a végrendelet alapján zálogjoga keletkezik a köpcsényi jószágon 22.500 forint erejéig, amelyet az örökösök tartoznak kifizetni neki, és mindaddig, amíg ezt meg nem teszik, addig a köpcsényi jószágot visszatarthatja. Ezen felül megilletik őt azok az ingók, melyeket férjétől kapott ajándékba mintegy 30.000 forint értékben, és a ruhái, amelyeket az Esterházy Pállal kötött házasságából született gyermekei fognak örökölni. Természetesen, miután a köpcsényi jószág is hitbizományi jellegű, tilos azt Thököly Évának bármilyen módon megterhelnie vagy elidegenítenie, mert ő is csak haszonélvezői státusban bírja azt.⁴⁷⁸ Ha özvegyiségre jutva új házasságra kíván lépni, özvegyi joga a köpcsényi jószágban megszűnik.

A végrendelethez készült első codicillus alapján Thököly Évát illeti minden, a köpcsényi jószágban lévő búza, széna, bor és állatállomány és minden allodium amely a nádor halála idején oda tartozik – ezekről szabadon rendelkezhet. Ugyanakkor a köpcsényi jószágban található ingóknak (kárpitok, festmények, ágyak és ágyneműk, asztalok, zsámolyok és más díszek) csak haszonélvezője, azokat nem idegenítheti el, hiszen azok az első hitbizományhoz tartoznak.

Amit Erdélyi Aladár könyvében nem közöl, az Esterházy Pál nádor végrendeletének második és egyben utolsó codicillusa, amely véglegesítette a végrendeletben foglalt rendelkezéseket. Időközben oly módon megváltozott a helyzet, hogy Esterházy Pált Thököly Évától ágytól és asztaltól elválasztották (felmerült a gyanú, hogy megpróbálta férjét megmérgezni, de tisztázta magát a vádak alól), és a nádor úgy döntött, hogy megvonja tőle a köpcsényi jószágokat. Fizetett neki 50.000 forintot, továbbá kötelezte magát arra, hogy felesége élete végéig fizet neki további 80.000 forintot a törvény szerinti kamattal, amelyről ő nem rendelkezhet szabadon, hanem az összeg a felesége halálát követően visszaszáll Józsefre.⁴⁷⁹

⁴⁷⁶ „...si enim Deo dante, filium ex moderna conjuge susciperem, volo, ut in defectu priorum similem habeant majoratum ideoque nullam inter proles meas facio distinctionem.” Erdélyi, 1912, p. 213

⁴⁷⁷ „...in casu mortis ejusdem, aut si se ad alia vota transferat, statim et eo facto redeant ad primogenituram praeattacta arx et bona...” Erdélyi, 1912, p. 213

⁴⁷⁸ „...verum tamen cum praedecarata Arx et Bona Köpcsény fidei commissa et consequenter inalienabilia sint, sic neque conjugii meae licitum erit illa abalienare, aut quoquo modo impignorare, sed erit solummodo usufructuaria...” Erdélyi, 1912, p. 214

⁴⁷⁹ „Et imprimis quidem, cum propter praegnantem Causam, qua per Divinam Misericordiam, conservatus sum, coactus sint a mensa et thoro conjugis meae, me separare, unde postea ad magnorum virorum mediationem, certum Contractum inivi cum eadem, ut nimirum pro omnibus qualitercunque excogitabilibus Praetensionibus suis, teneam. eidem in paratis solvere quinquaginta millium florenorum summam, item vita ejusdem durante

1696. október 8-án Kismartonban Esterházy Pál megírja végrendeletének első codicillusát, amelyben tisztázni kívánja a végrendelete egyes, későbbi jogvitára okot adó körülményeit. Az okot az adta, hogy Esterházy Miklós tinnini püspök, az ő legidősebb fia, aki egyházi pályára lépett, és emiatt a hitbizományban nem örökölhette, a végrendelet megírását követően elhunyt. Így a neki korábban juttatott Sztrecsen vára a jószágokkal együtt a legfiatalabb József-re száll a codicillus szerint, amelyet a neki rendelt összes egyéb jószággal együtt, kiskorúsága idején a legidősebb fiú, Mihály kezel. Ugyancsak Józsefet terheli az a kamatokkal együtt 10.000 forintra rúgó adósságnak a megfizetése, amelyből 7.000 forint az esztergomi káptalant illeti, 2.000 forint pedig a rakovai két földterület zálogbóli kiváltására fordítandó.

A három hitbizományhoz a következő jószágok tartoznak: Elsőszülött fiára, Mihályra hagyja a fraknoi, kismartoni, lánséri, lakompachi, kőszegi, kapuvári, feketevári, köpcsényi, hartensteini és szarukői várakat és birtokokat a bécsi, pozsonyi és soproni házakkal és kertekkel, valamint a tábori kastéllyal, és a gálosházai kúriával és azoknak minden tartozékaival és haszonvételeivel együtt. Miután ő mint idősebb szülött megkapja ezeket a jószágokat, tartozik az elsőszülöttség elve szerint fideicommissumként kezelni, azokból semmit el nem idegeníthet, és köteles az összes adósságot egyedül kifizetni.⁴⁸⁰ A másodszülött Gábor kapja az alsólendvai, nemthi, csobánczi, hegyesdi, tamási, simonthornai, ozorai, koppányi, kaposvári, keszthelyi, tadikai, rezi, dombói, sásdi, döbröközi várakat és birtokokat, a pondensi, pesti és fejéregyházi házakat, az esztergomi hegyen és a muraközben lévő kúriákkal és szőlőkkel és azoknak minden tartozékaival és haszonvételeivel együtt. A harmadszülött József pedig az árvai, lietavai, éleskői, lévai, véglesi, szádvári és sztrecsenyi várat és birtokokat kapja azoknak minden tartozékaival, anélkül, hogy akár ő, akár testvére, Gábor az adósságokból bármit törleszteni tartozna. Ezen felül Józsefnek kell visszaváltania a Csáki-családnak elzálogosított jószágokat.

Később megismétli más csoportosításban, nyomtékositva a rendelkezéseit, miszerint a Magyarországon kívüli részekben, valamint Sopron, Moson, Vas és Győr vármegyében bírt jószágokat a pozsonyi házakkal együtt a legidősebb fiú, Mihály, a Zala, Sümeg, Veszprém, Tolna, Fehér, Baranya, Pest, Pilis, Solt és más, az ország belsejében fekvő vármegyékben bírt javakat pedig Gábor és az ő elsőszülöttjei kapják. A Dunán inneni, azaz Pozsony (a pozsonyi házak kivételével), Nyitra, Trencsén, Bars, Hont és Zólyom vármegyékben, valamint Felső-Magyarországon szerzett fekvő jószágait a legifjabb fia, József és annak elsőszülöttjei kapják, a primogenitúra rendje szerinti örökös hitbizományképpen.⁴⁸¹ Az ezt követően megszerzendő további javak az elsőszülött Mihályt illetik majd meg.

Amikor Gábor meghal, a nádor 1713. február 24-én újabb codicillust ír a végrendeletéhez, ismételten felosztva az egyes jószágokat. Ennek tartalma szerint minden olyan hitbizományi jószágot, mely korábban Gábort illetett, József-re hagy oly módon, hogy az ő ágának kihalása esetére Mihály ága örököljön benne.⁴⁸² A dolgok tisztázása végett ismételten rögzíti a

octuaginta millium florenorum summa Interesse annuative sex pro cento solvere: hoc per expressum declarato, quod praedicta summa post ejusdem fata, ad filium meum Josephum ipso facto devolvatur, tali igitur pacto Conjux mea, totaliter absoluta est, nec ullam, seu contra me, seu Posteris et successores meos habere poterit Praetensionem. Unde rebus sic stantibus, illa ex testatis iis, quae nimirum Eidem legaveram, exclusa manet in perpetuum, hoc addito, quod de summa quinquaginta millium florenorum, totaliter contentata sit." MOL Esterházy, Fasc. C. Nr. 32 A Rejos.6.

⁴⁸⁰ „Cum autem pro majoratu assignentur bona praedecarata, idem primogenitus haec servet veluti fideicommissa, et nihil ex his abalienare possit, solvatque ipse debita universa, et non fratres eius.” Erdélyi, 1912, p. 205

⁴⁸¹ „id primogenitorum vicissim primogenitis, servata semper modalitate maioratus et fidei commissi.” Erdélyi, 1912, p. 207

⁴⁸² „quae Gabriele legavi sint itidem Josephi, ita ut duorum filiorum meorum Michaelis nempe et Josephi Bona universa sint, cum reciproca successione inter eosin casu defectus seminis masculini fiendi, et sic jam non tres

jószágok elosztását: a Moson, Sopron és Vas megyében bírt összes jószágát, együtt a szent-mihályi földdel Győr vármegyében, valamint a Magyarországon kívüli összes birtokot a pozsonyi házakkal és kertekkel, valamint az azokhoz tartozó ingókkal együtt Mihályra hagyja, az összes ezeken felül bírt, ám nem nevesített egyéb jószágai pedig Józsefet illessék.⁴⁸³

Az öröklési rend tekintetében a primogenitúra elve érvényesül mindhárom, később mindkét hitbizomány esetében, amelyek Esterházy Pál Antalnál egy hitbizománnyá egyesültek. Ha bármelyiküknek a fiága kihal, akkor azonnal a másik fiág örököl a jószágokban a majorátus elvét követve. Az első ágnak mindig elsőbbsége van, tehát ha mondjuk a kisebbik testvér és az ő fiága kihal, akkor az elsőszülött fiága örökli meg az ő részét oly módon, hogy a primogenitúra és a majorátus elvét szigorúan meg kell tartani.⁴⁸⁴ A jószágokat semmiképpen megosztani nem szabad, hanem mindenkor egyben kell tartani.⁴⁸⁵ Ha az örökhaló halálának idején József, a legfiatalabb fiú még nem érte el a törvényes korát, akkor annak eléréséig az elsőszülött Mihály kezeli a javait, ám tartozik azt a törvényes kor eléréseivel Józsefnek és az ő férfi leszármazóinak kiadni. Ha a gyermekek nem elégedettek az ily módon elrendelt három, illetve később két hitbizománnyal, akkor a nádor az összes ingó és ingatlan vagyonát, amelyet valaha szerzett, az elsőszülöttre hagyja egy hitbizományként.⁴⁸⁶

6.3.3 A Szirmay hitbizomány öröklési rendje

A Szirmay-család esetében az öröklési rend majorátust jelöl, hiszen Szirmay István két majorátust is létesít, mégpedig egyet az örökbecfogadott fia, Szirmay-Dessewffy Tamás és annak Tamás vagy Jób nevű utódai javára, azzal, hogy ha Szirmay-Dessewffy Tamás hamarabb elhalna, minthogy gyermekei lennének, és atyjának, Dessewffy Ádámnak lennének újabb fiúgyermekei, akkor azok viseljék a Tamás vagy Jób nevet, mindaddig, míg vannak. Az ő javukra rendelte ezen leszármazás szerint Szirmát, a Sáros vármegyei Szent Mihályon lévő kőből épült házát, és az ahhoz tartozó porcióját, amelyek több mint 25.000 forint értéket tesznek ki, a több mint 10.000 forint értékű jövedelmét Orkutáról, Osztropatakról és Jakoviczáról és a háromezer forintban elzalogosított Tótlezinest. Hasonlóképpen nekik hagyja Lepinyiket és Matisovát, a Sorsban lévő Diecsót, Szepes megyében Gelniczet és Kojosót Lublyai szabad házával együtt és Borsodban Szirmabessenyőt, Sz. Pétert, Sajókeresztúrt, Kelecseny, Vámost, Pálfalvát, Arnoldot, a Kisfalussy és felső-szolcsai prédiákkal és az ahhoz tartozó szőlőkkel együtt. Ezen kívül pedig a Szirmay családtól származó örökös részét, azaz az ősi jussát is, hiszen egy része még az 1696-os osztályos egyezség értelmében ősinek számított, valamint a Miskolczi házon lévő kétezer forint értékű

prout in testamento feceram vero duorum Majoratus erunt, duorum nempe filiorum meorum Michaelis et Josephi.” MOL Esterházy Repos. 6. Fasc. C. Nr. 32A

⁴⁸³ „Igitur ut breviter inter duos filios meos saeculares Michaeli nempe et Josephum Divisionem magis elucidem, sic voluntatem meam ultimariam declaram. Út quid quid in Comitibus Regni Hungariae, Mosoniensi, Soproniensi et Castriferrei, una cum Pago Szent mihályi n Comitibus Jauriensi existente. Item quid quid extra Hungaria possideo, cum Domibus et Hortis Posoniensibus, Bonorum mobilium et immobilium, in totum cedat Michaeli filio meo, et Prolibus ejusdem sexus masculini duntaxat, cum Majoratu semper servato; quid quid vero (praeter praedicta) in aliis omnibus Comitibus possideo, id totum cedat filio meo Josepho...” MOL Esterházy Repos. 6. Fasc. C. Nr. 32A

⁴⁸⁴ „quod prima linea semper alias praecedat, atque adeo, si verbi gratia Josephus decedat, et ejus linea deficiat, Michael ejusque linea succedat iisque omnino conditionibus majoratus et primogenitura et sic consequenter de reliquis intelligendum erit, ita, ut majoratus seu primogenitura semper strictissime summatur.” Erdélyi, 1912, p. 206

⁴⁸⁵ „Nec ullo modo bona dividantur, verum in una massa semper maneant.” Erdélyi p. 206

⁴⁸⁶ „Quodsi autem filii mei contenti non essent hac triplici majoritate, tum eo in casu tota substantia mea mobilis et immobilis, quam nimirum ego acquisivi, maneat prae manibus primogeniti, prout de his fusius inferius tractabitur etiam sub fidei commissio.” Erdélyi, 1912, p. 206

összeget. Hasonlóképpen neki hagyja a Zemplén megyében fekvő birtokait⁴⁸⁷ és a Desewffy család Tarczay kastélyát, amelyre vonatkozóan úgy rendelkezik, hogy Szirmay Tamás, ha lennének testvérei, akkor váltsa meg őket, és egymaga bírja a kastélyt „*pro decore familiae*”.

A testvére, Szirmay Miklós Tamás nevű fiának és az ő Tamás vagy Jób nevű örökösének hagyja Héthárs városának és malmának jövedelmét felerészben, valamint Szuhót, Novaszedliczát, Rokitóczot a Lasztoméri malommal és a Pazdicsi szőlővel együtt, illetve a pazdicsi kastélyt és a pozsonyi jószágait.

Maga a kötelezés igen érdekes kikötések alatt történt: ugyanis csak akkor bírhatják Szirmay-Dessewffy Tamás maradékai a jószágot, ha egyrészt tartózkodnak az alkoholfogyasztástól, másrészt megmaradnak a római katolikus vallásban, és vagy a Tamás vagy a Jób nevet kapják⁴⁸⁸ a keresztségben. Amennyiben bármelyik a fent leírt feltételek közül hibában szenved – az alkoholfogyasztást kivéve –, azonnal elvesztik a jószágot. Az alkoholfogyasztás tilalmáról először hétszeri kihirdetést kell eszközölni a birtok fekvése szerinti vármegyében, majd egy választott bíró előtti eljárásban meg kell fosztani az illetőt a jószágtól, és a jószágok jövedelmét olyan magyar raboknak a megszabadítására kell fordítani, akik a török fogságában vannak. A nők semmilyen módon nem részesülnek a javakból, mindössze illendő kiházasításra és 3.000 forint hozományra tarthatnak igényt.

Ezzel a rendelkezéssel Szirmay István jelentős mértékben megnehezítette a kutatók dolgát, hiszen a családban előforduló nagyszámú Tamás leszármazó miatt, igencsak nehéz eldönteni, hogy vajon melyik oklevélben ki fordul elő közülük. Nagy Iván is említi a már hivatkozott művében, hogy pontos leszármazási táblát nem tudott összeállítani, csak a család legismertebb tagjait sorolja fel. Sajnos az általa felállított családfa és az oklevelek között vajmi kevés átfedés található, és az oklevelek tartalma sem ad elegendő támpontot egy hiánytalan családfa felállításához. Ebben a kérdésben viszont segítséget nyújt az a részletes genealógiai tábla, amelyet a család egyik leszármazója állított össze. Annak ellenére, hogy a pontos hitbizományi birtokosi névsort nehéz összeállítani, azt tudjuk, hogy a majorátus szerinti öröklés még a 19. században is fennállt.

Annyit tudunk, hogy a hitbizományok később összeolvadnak, és Szirmay-Dessewffy Tamás leszármazói lesznek a birtokosok, tekintve, hogy Miklós ága két nemzedék múlva kihal fiágon, hiszen fiának, Tamásnak csak leánygyermek született: Anna, akivel az ő ága ki is halt.⁴⁸⁹

6.3.4 Az Erdődyek galgóczi hitbizományának öröklési rendje

Az Erdődy-család esetében az öröklési rendet az uralkodó állapítja meg a Galgócra vonatkozó adománylevélben. Adja ezt elsőként Erdődy Györgynek, aki legyen a *fideicommissum* és majorátus első birtokosa, és ha vannak vagy lesznek, akkor az ő örökösei kövessék őt a birtokban a majorátus elve szerint, „*mindenkor oly módon és rendben, ágak és fokok szerint illeti a vagyon, ahogy az a majorátus- és hitbizományokban szokásos*”.⁴⁹⁰ Ha

⁴⁸⁷ „Lázont, Luskot, Uklyát, Koloniczát, Banóczty és Morvai Portiókkal együtt úgy az Tokaj Tarczali Házamat Jóffél szőlőmet kihez Tarczal felül Vinnaj részt, Tókaj városson felül Veres Gábor és Tarczali Sámuelné Aszony szölleit az allyában pedig Veres Mátyás és két Tokaj szegény legény, ugy Szepessy Pálné aszony kis szöllöcskéje felül is aquiráltam s egyben vagattam ki akarmi könnyen Huszon ött ezer forintot most meg ér.” MOL Szirmay 2.csomó 10. tétel Fol. 163-180

⁴⁸⁸ Állítólag azért, mert szenvedéseit Jóbként tűrte, sorsának jobbra fordulásaiban pedig Tamásként kételkedett. Nagy Iván, X., 1863, p. 745

⁴⁸⁹ Nagy Iván, X., 1863, p. 746

⁴⁹⁰ „*comiti Georgio Erdődy pro eiusdem Familiae Erdődyanae majoratu seu fidei commisso, ita ut primus possessor sit modofatus comes Georgio Erdődy, ejusque haeres masculus natu major et hujus masculi haeredes secundum modum, ordinem, lineas et gradus in possessione majoratum et fidei-commissorum observari solitos...*” Erdélyi, 1912, p. 231, Kállay, 1979, p. 78

fiágon kihalt Erdődy György ága, akkor a női leszármazók esetében zálogjog keletkezik annak a 240.000 forintnak az erejéig, amelyért cserébe az uralkodó Galgóczot Erdődy Györgynek juttatta, mindaddig, míg az egyéb birtoklásra jogosultak nekik azt ki nem fizetik.⁴⁹¹ Erdődy György ágának kihalását követően atyafiainak, Erdődy Imrének, Erdődy Józsefnek és Erdődy Sándornak az ágai örökölnék ebben a sorrendben, és ha az Erdődy-család fiágon teljesen kihalt, akkor a nőágra vonatkozóan Galgócz adomány újra zálogos természetűvé válik, amit a kincstár a 240.000 forint, meg az időközben eszközölt kiadások megfizetése ellenében visszaválthat.⁴⁹²

Az Erdődyek esetében az öröklési rend egészen 1824-ig Erdődy György leszármazói között dől el a majorátus rendje szerint, majd amikor ők kihalnak, akkor az Erdődy-család vépi ága kerül a galgóczi hitbizomány birtokába.

6.4. A hitbizományok alaki kellékei

A Zichy-hitbizomány végrendeletben lett alapítva 1687. január 7-én. Egy későbbi oklevélből azonban fény derül arra, hogy ezt sem az uralkodó nem hagyta jóvá, sem kihirdetve nem lett, viszont a család gyakorlatában, melynek perrel is érvényt szereztek, a divényi jószág több évszázadon keresztül seniorátusként öröklődött, és így is lett telekkönyveztetve. Ezért a család a következő kérelemmel fordult az uralkodóhoz: „*Minden törvény rendelte kellékekkel ellátott végrendeletben és a folytonos s századon túl ítéletileg is megerősített gyakorlaton alapuló és telekkönyvileg is igazolt ezen korörökségi hitbizományunk azonban legmagasb jóváhagyással megerősítve még nem lévén, azon legalázatosb kérelemmel járulunk Császári és Királyi Felségedhez, miszerint elődünk gróf Zichy István által 1686. évi július 6-án (valószínűleg elírás, mert az eredeti adománylevelél július 16-án kelt) királyi adományba Nógrád és Honth megyékben kebelezett Divényi Uradalomra nézve az 1687. évi január 7-én kelt végrendeletben általa mint első szerző által, fia gróf Zichy Ádámnak férfiága kihalása esetére rendelt korörökségi hitbizományt...miután ezen hitbizomány ellenében semminemű aggályok fen nem forognak, Császári és Királyi Felséged legmagasb jóváhagyásával legkegyelmesebben megerősíteni méltóztatnék.*”⁴⁹³ Az uralkodó pedig ezt megtette, hiszen a későbbi oklevelekből az derül ki, hogy a család tagjai az 1862. október 9-i rendeletben foglaltakat magukra nézve alkalmaztatják, és az anyagaikat a hitbizományi bírósághoz áteszik.

Talán a legszabályosabban, a törvényeknek leginkább megfelelően alapított hitbizomány Esterházy Pál hercegé volt, amelyet szintén végrendeletben alapított, és az uralkodó, sőt, törvényes örökösei által is megerősítette.⁴⁹⁴ A kihirdetésre 1718-ban került sor, amikor a két testvér, Mihály és József között a majorátusi per egyezséggel lezárult.

A Szirmay István-féle hitbizomány esetében összetettebb a kérdés, több okiratot is vizsgálni kell ahhoz, hogy eldönthessük, mely alaki kellékeknek felelt meg a hitbizomány. A

⁴⁹¹ „foemineus eiusdem sexus arcem et bona praenotata Galgócz...cedere non teneatur, quam ubi super eiusmodi summae pecuniariae medietate plenarie contentatus et exolutus fuerit...” Erdélyi, 1912, p. 232

⁴⁹² „in casu defectus seminis praelibati comiti Georgio Erdődy emptoris et acquisitei apprehendat....comes Emericus, eo in haeredibus deficiente, ...comes Josephus Erdődy praetacti comitis emptoris fratres carnales et uterini, his pariter deficientibus...comes Alexander Erdődy de Monyorókerék succedat horumque haeredes masculi natu maiores...” Erdélyi, 1912, p. 232

⁴⁹³ MOL Zichy, Arma 135, Fasc. 175. pp. 121-124

⁴⁹⁴ „Nos quoque filii suae celsitudinis palatinalis hoc testamentum paternum in omnibus suis punctis et clausulis confirmamus et ratificamus, obligamusque sub introscripta poena nos omnia huius testamenti puncta fideliter servaturos.” Erdélyi, 1912, p. 217; „...ratas, gratas et acceptas habentes autoritate nostra, approbavimus, roboravimus et ratificavimus, ac pro saepefatidicti principis testatoris consorte et proliibus eorundem successoribus et posteris universis perpetuo valituras gratiose confirmavimus...” kelt 1699. január 2.-án u.o. p. 222

kérdés az, hogy volt-e királyi engedély az alapításhoz, vagy nem. Az 1696-os osztályos egyezséggel semmiképpen sem alapíthatott volna hitbizomány, állítja a már idézett levéltári dokumentum⁴⁹⁵, hiszen ekkor az érvényben lévő 1687:9. tc. alapján csak mágnások és csak végrendeletben alapíthattak hitbizományt. A család tagjai itt még csak köznemesek, az 1696-os oklevél pedig egy király által megerősített osztályos egyezés, nem pedig végrendelet, ráadásul a jószágok, amiről rendelkeztek, ősiek és nem szerzeményiek.

A fent tisztázott dolgok alapján világos, hogy ennek a megállapításnak nincs létalapja, hiszen Szirma a Bessenyővel való egyesítést követően ősből mintegy szerzetté vált, miután adományt is kapott rá Szirmay István, másrészt egyértelmű, hogy a család tagjai, mint ez minden később levéltári forrásból kiderül, nem az osztályos egyességre, hanem Szirmay István végrendeletére datálják a hitbizomány létrejöttének időpontját. Igaz, a sokat idézett, a hitbizomány létét kétségbe vonó irat hasonlóan vélekedik Szirmay István 1711. április 14-én a pozsonyi káptalan előtt kelt végrendeletéről is, mert szerinte abban nincs kimondva, hogy kifejezetten hitbizomány alapítatik, és az sem, hogy a lekötött jószágokat tilos elidegeníteni és megterhelni ezentúl. Szirmay István végrendeletének vizsgálatát követően viszont teljesen más megállapításra jutunk.⁴⁹⁶

Ami elsőként megállapítandó, az az, hogy Szirmay István és felesége, Eödönffy Zsuzsanna házasságából nem származott gyermek, ám a feleség első házasságából származott fiának, Dessewffy Ádámnak a Butkay Margittal kötött házasságából származó Tamás nevű fiát örökbefogadta, aki Szirmay Istvánnak is vérrokona volt, tekintve, hogy Butkay Margit, a gyermek anyja, Szirmay István nőtestvérének, Szirmay Sárának a leánya volt. A gyermek a királyi engedéllyel történt örökbefogadást követően fel is vette a Szirmay-Dessewffy Tamás nevet, és ezt megerősítendő Szirmay István a végrendeletében neki hagyta Szirma nevű birtokát, amelyet korábban egyharmad részben Szirmay István nagybátyja, Szirmay György a diósgyőri várkapitánynak, Pap Istvánnak háromezer aranyon elzálogosított, hogy fejét a töröktől megválthassa.⁴⁹⁷ Szirmay István visszaváltotta és így mint a birtok 1/1 arányú tulajdonosa, azt fogadott fiának hagyományozta, hogy az ő maradékai is a Szirmay nevet viseljék.

A végrendeletből egyértelműen kiderül, hogy Szirmay István hitbizományt rendel a fogadott fiának, Szirmay-Dessewffy Tamásnak hagyományozott jószágokra, mégpedig kifejezetten azért, mert *„dicséretes rendnek sok okokból lenni álitom, hogy több keresztény országokban a Majorescót be vették, s innen vagyon, az régi Familiáknak állandossága is és a mi nagyobb hogy a minorescók hadakozásra tanulásra s egyéb jószágos cselekedeteknek el követéssére kintelenitetnek, akarván én is magam keresetemben hasonlót el követnem azért illyen rendelést teszek.”*⁴⁹⁸ A rendelkezés szerint ez egy majorátus, amelynek értelmében az elsőszülött és ezáltal legidősebb leszármazó a jószágokat egészben birtokolja, és testvéreinek a 21. évük betöltését követően fejenként 3.000 forintot fizet a jószágok jövedelméből. Ha kiskorú a hitbizományi birtokos, akkor kiskorúsága idejére a vármegye (Sáros) választ neki gyámot, aki a jövedelemnek 1/10-ét kapja majd a tisztsége ellátásáért. A hitbizományi birtokosoknak tanult embereknek kell lenniük, de egyházi pályára nem léphetnek.

Azt is kifogásolta az idézett oklevél, hogy bár a hitbizományi javakat elidegeníteni vagy megterhelni általában tilos, de erről a végrendelet nem szól kifejezetten. Ha alaposabban megvizsgáljuk a végrendeletet, ott Szirmay István leírja, hogy a birtoklás a végrendeletben leírtakhoz képest meg nem változtatható és a jószágok el nem idegeníthetőek, azt előtte a

⁴⁹⁵MOL Szirmay, 1.csomó 3. tétel Fol. 3-8

⁴⁹⁶MOL Szirmay 2.csomó 10. tétel Fol. 163-180

⁴⁹⁷Erre vonatkozóan Tóth Péter idéz egy 1759-ből származó, Borsod vármegyei törvényszékhez beterjesztett keresetet, melynek állítása szerint Szirmay György fejének váltsága végett hihetetlen nagy összegben, 17.000 birodalmi tallérban kötötte le birtokait, köztük Szirmát is Pap Jánosnak. Tóth, 2004. pp. 39-40

⁴⁹⁸MOL Szirmay 2. csomó 10. tétel Fol. 163-180

családban lévők váltsák magukhoz; ha mégis megtörténne az elzálogosítás, akkor az ellentmondó atyafiú azt minden további nélkül visszafoglalhatja.⁴⁹⁹

Egy 1761. június 25-én kelt levél is tanúskodik a Szirmay-majorátus létezéséről és arról, hogy az oda rendelt birtokokon milyen terhek keletkezhetnek. A teljesség igénye nélkül a levélből közölt részletek bizonyítják, hogy még ha nem is szabályszerűen létrejött hitbizományról lenne szó, a család tagjai egyértelműen akként kezelték, és aszerint örökölték, mintha az majorátus lett volna. Jelen dokumentum tulajdonképpen nem más, mint egy olyan egyezség, amelyben Szirmay Tamás, Károly és József, atyjuk, néhai gróf Szirmay Tamás halálát követően intézkednek édesanyjuk, gróf Barkóczy Klára özvegyi jogáról, megosztóznak a majorátuson kívül eső jószágokról, és testvéreik, Szirmay Franciska, Kata és Anna kiházásításáig járó hajadoni jogáról, valamint a kiházásításuk esetére őket megillető hozományról. Utóbbi ugyanolyan összegben illeti meg őket, mint korábban, még atyjuk életében kiházasított idősebb nőtestvérüket, Szirmay Susánnát, aki 20.000 Rajnai forintot kapott atyjától, illetve Szirmay István végrendelete szerint a majorátus terhére még 3.000 magyar forintot, amely a család minden nőtagját megilleti kiházásítása esetére. Az oklevél a következőképpen tesz említést a majorátusról: „*Minthogy pedig az az egész meg irt néhai Méltóságos Úrunk Atyánk által bírt Jóság, melly néhai Gróff Szirmay István által Majorátus név alatt egy testvér Bátyánkhoz Groff Szirmay Tamást illeti, minden Teher fizetéstül ki vagyron véve, melly miatt a többi jószágokból, a meg jelentett fizetésnek ki kellett telni, annyira meg szorított mi köztünk nyolcz egy testvér között a successio, hogy nóha magunk között atyafiságban úgy egyesztünk meg hogy valamint néhai Mlgos atyánk ö nagysága még éltiben először férhez adott Leányának M. Groff Szirmay Susánnának, most néhai Groff Szalai Barkóczy Imre Uram özvegyének ki házásításának idején idején az ő részit ell intézte, és adott írása szerint ell rendelte...*” “*Elsöbben ugyan Familiánknak ditsösségére s öregbítésére egyenlő akarattal néhai Gróff Szirmay István által szabott Majorátushoz rendelt Jóságokat el álván minden ellene elő hozható kérdésektül, önként – meghagytuk Bátyánk Groff Szirmay Tamás Úr kezénél, s birodalmában, hogy valameddig fen fog állani fiú ágon lévő maradékunk, a Majoratusban meg tartassék sérelem nélkül nagyobb vérnek a successioja.*”⁵⁰⁰

Az 1804. november 26-án keletkezett oklevélben⁵⁰¹, amelyben a családi adósságok törlesztéséről rendelkezik Szirmay Antal és Szirmay Tamás, kimondják azt is, hogy a fentiekre tekintettel kell lenni. Miután Szirmay István nem rendelkezett kifejezetten az adósságok törlesztésének mikéntjéről, ezért a három testvér úgy állapodott meg, hogy kölcsönösen részt vállalnak az adósságok törlesztéséből⁵⁰²: János, az aktuális hitbizományi birtokos csakúgy, mint a két másik testvére az adósságok törlesztéséből részt vállal, de az adósságokra mindenekelőtt azokat az ingó jószágokat fordítják, amik még a nőtestvérekkel való osztozásból megmaradtak, hogy az ingatlanokat megvédjék, hiszen ez még nem ellentétes a végrendelet tartalmával.⁵⁰³ Szirmay Jánost meghagyják a hitbizományi javak

⁴⁹⁹ „*Et in illo casu, ezen legátumimban ne légyen szabad senkinek semmit el zálogosítani, annyival inkább Jure perpetuo abalienálni. Valaki ezen és azon Dispositionnak contraveniál, az megálló fél, az contraveniens félét annak az árán az mint el adná meg vehesse, vagy propria auctoritate azon el zalogositott Jót, reoccupálhassa és birhassa egy pénz nélkül és ehhez büntetés felet Isten átka is szállyon reája.* MOL Szirmay 2.csomó 10. tétel Fol. 163-180

⁵⁰⁰ MOL Szirmay, 1.csomó 4.tétel Fol. 5.-10

⁵⁰¹ MOL Szirmay 1.csomó 4. tétel Fol. 15- 17

⁵⁰² „*ut Comes Joannes praeter aequalem cum fratribus supportandam passivorum partem; alia etiam passiva onera a proportione proventuum in se assumat.*” MOL Szirmay1.csomó 4. tétel Fol. 15- 17

⁵⁰³ „*Ut fratres remansa post Divisionem cum sorore innitam mobilia in expunctionem passivorum praefereuter convertant, id provida oeconomia ratio ad salvanda immobilia svadet, sed ut rata quoque sororem ex his concernent, ad capunctionem passivorum convertatur, illaque in Bonis immobilibus haud participans vacuum cautet id tanquam Justitia contrarium nulla disposuit, neque disponere potuit, nulla enim lex in elusionem et fraudem terti conditur.*” MOL Szirmay1.csomó 4. tétel Fol. 15- 17

élvezetében, hiszen ők azt a testvérüktől nem irigylik,⁵⁰⁴ de megegyeznek, hogy a fennálló adósságok és egyéb hitelezői követelések kielégítésében meg fognak osztozni.

A fent említett oklevelek tanúbizonyságul szolgálhatnak arra, hogy ténylegesen elidegenítési és terhelési tilalom alatt állóként kezelték a hitbizományi jószágokat, ugyanakkor találunk arra is példát, hogy bizonyos elidegenítés azért történt. Azt is látjuk azonban, hogy az örökösök a majorátushoz tartozó jószágokat nem tekintik teljesen elidegeníthetetlennek, hiszen 1809. augusztus 9-én létrejött egy szerződés Szirmay László és Szirmay Johanna, Szirmay Tamás András özvegye között, amelynek értelmében Szirmay László a majorátushoz tartozó Borkút nevű szőlőről – amely szomszédos és ezáltal a szerződés szerint „elválaszthatatlan” a néhai Szirmay Tamás András Csörgő, Lengyelka és Oskola nevezetű szőlőtől – lemond mind a maga, mind az örökösei nevében Szirmay Johanna és örökösei javára, aki ezért a „*gróf Szirmay által szöllőkben rendelt, de Szirmay Menyhért által el adatott Majoratus helyett*” átad 9000 Rajnai forintot először chartabiankában, majd készpénzben, amelyet „*gróf Szirmay István testamentaria rendelése alá bocsát*”, érte ezalatt, hogy a pénz átveszi a majorátusból eladott jószág helyét.⁵⁰⁵ Sőt, azt is megtudjuk, hogy a hitbizományi jószág korábban haszonbérbe lett adva.⁵⁰⁶

A legsúlyosabb hiba, amiben az oklevél szenved – ha eddig el is fogadjuk, hogy hitbizomány-alapítás történt – az, hogy hiányzik a királyi jóváhagyás – állítja a hitbizomány-alapítást kétségbe vonó oklevél. Azt pedig egyenesen „abszurd” feltételezésnek tekinti, hogy a hitbizomány alapítása 1711-ben arra való hivatkozással történik, hogy 1696-ban Szirmay István javára a szerzett birtokai feletti szabad rendelkezési jog fenntartott, és ez pótolja a királyi beleegyezést, tekintve, hogy a királyi jóváhagyás a hitbizomány-alapításához egészen más formában szokott megadatni.

Álláspontom szerint pontosan ez az 1696-os osztályos egyezés az, ami királyi jóváhagyásként szolgál. A későbbiek során látható, hogy többször is erre hivatkoznak, mint arra az autentikus forrásra, amely Szirmay István számára szabad rendelkezési jogot adott minden szerzett jószágán. Továbbá figyelembe véve azt, hogy Szirmay István jogvégzett ember volt, aki ott volt az országgyűlésen a hitbizományi törvénycikk kodifikációjánál, biztos vagyok benne, hogy amennyiben egyéb beleegyezés kívántatott volna meg a király részéről, kieszközölte volna, de miután erre nem volt szükség, annak biztos tudatában alapított hitbizományt, hogy az semmilyen jogi hiátusban nem szenved.

Problémát jelent az is, miszerint az 1723:50. tc. megkívánta a hitbizománynak abban a megyében való kihirdetését, amelyben az feküdt, és állítólag ez nem történt meg. Ennek cáfolatára azonban a levéltárban létezik egy Borsod megye pecsétjével megerősített hiteles „nyilvános tiltakozás” 1794. szeptember 15-i keltezéssel, amelyet Miskolczon adtak ki, és mely alátámasztja a Szirmay-hitbizomány létezését és egyben azt is, hogy azt utólagosan kihirdették.⁵⁰⁷ Az oklevél tanúsága szerint – amelynek a kibocsátója Borsod vármegye közgyűlése – megjelent előttük Szirmabessenyői és Cserneki Szirmay Tamás Jób János Nepomuk, aki a Szirmay-majorátussal kapcsolatban nyújtott be tiltakozást, azzal a kéréssel fordulva Borsod vármegye közgyűléséhez, hogy az hivatalos okiratba foglalva a tiltakozását, a majorátust nyilvánosan kihirdesse.⁵⁰⁸ Ezzel kívánta megakadályozni, hogy az elsőszülöttségi

⁵⁰⁴ „*infrascripti duo Fratres ampliores fratri suo Joanni proventus non invidet*” MOL Szirmay 1.csomó 4. tétel Fol. 15- 17

⁵⁰⁵ MOL Szirmay 1.csomó 3. tétel Fol. 11- 13

⁵⁰⁶ „*sub quocunque nomine occurrentibus mobilibus, quae tempore illo, dum Bona Majoratus Comiti Joanni in arendam elocata fuissent, in illis Bonis resignata exstiterunt.*” MOL Szirmay 1.csomó 3. tétel Fol. 11- 13

⁵⁰⁷ MOL Szirmay 1.csomó 3.tétel Fol. 9.-10

⁵⁰⁸ „*exhibita ac praesentata fuerit Nobis certa Illustrissimi Domini Comitis Joannis Nepomuceni Thomae Jobi Szirmay de Szirmabessenyő et Csernek, in merito non inonerandorum Bonorum regulatione Majoratus affectorum protestatoria declaratio petendo nos, in super demisse quatenus eandem Protestatoriam cautelam*

jog alá rendelt hitbizomány semmilyen fenyegetésnek és veszélynek és a Szirmay István végrendeletével ellenkező elzálogosításnak és elidegenítésnek ne legyen kitéve. Ez az okirat egyben a hitbizomány kihirdetését is jelentette. Ugyancsak ebben a tiltakozásban szó esik arról is, hogy ezt a végrendeletet a király beleegyezésével és jóváhagyásával is ellátta, tehát ez már többszörösen is bizonyítja a királyi jóváhagyás meglétét.⁵⁰⁹

Összefoglalva a fentiekben leírtakat, arra a megállapításra juthatunk, hogy ha kétségbe is vonták a 19. században a hitbizomány létezését, tekintve, hogy más hitbizományok is szenvedtek bizonyos alaki hibában (a Zichy-hitbizomány sem lett jóváhagyva és kihirdetve, az Esterházy is csak későbbi időpontban), azt mondhatjuk el, hogy a Szirmay István-féle hitbizomány egy szemernyit sem rendelkezett kevesebb “életképességgel”. A családi gyakorlat tiszteletben tartotta az 1711. évi végrendeletben leírtakat, és olyan számottevő per sem indult a 19. századig, amely megkérdőjelezte volna a hitbizomány létét, másrészt létezett királyi jóváhagyás arra vonatkozóan, hogy Szirmay István a jószágai felett szabad rendelkezési joggal bírhat. Mindezek alapján utólag mindenképpen hitbizománynak lehet minősíteni a Szirmay István által elrendeltek.

Az Erdődyek esetében már érdekes előképét láthatjuk az 1723. évi 50. tc. rendelkezéseinek, hiszen abban kimondták, hogy hitbizomány nemcsak végrendelet, hanem bevallás, illetve adomány által is keletkezhet. Ebben az esetben pedig azt látjuk, hogy 1720-ban az uralkodó, III. Károly Erdődy Györgynek adományozta a hitbizományt, amely egy oklevélben kumulálta a hitbizomány-alapításhoz megkívánt királyi jóváhagyást és az egyéb alaki és tartalmi kellékeket, az adományba való beiktatás pedig tulajdonképpen egyet jelentett annak kihirdetésével. Ágoston Péter a Pragmatica Sanctio elfogadásában való közreműködésben látja az Erdődy hitbizomány-adományozás okát, ám ez – tekintve, hogy három évvel a törvény elfogadását megelőzően történt – véleményem szerint nem helytálló megállapítás.⁵¹⁰

6.5 A hitbizományok későbbi jogi sorsa

6.5.1 A Zichy seniorátus későbbi sorsa

A Zichy-seniorátusban 1747-ig Zichy Ádám ága örökölt, illetve az ő fiági magszakadását követően a divényi uradalom birtokába Zichy Imre, Zichy István első házasságából származó

more consveto publicari, prothocolloque nostro inseri facere et de super authenticas litteras nostras testimoniales eidem extradare vellemus et dignaremur.” MOL Szirmay 1.csomó 3.tétel Fol. 9.-10

⁵⁰⁹ „Comes Joannes Nepomucenus Thomas Jobb Szirmay de Szirmabessenyő et Csernek qua filius natu major coram Universitate Comitatus Borsodiensis tanquam in capite majoratus per Comitum condam Stephanus Szirmay fundati in forma solennis protestationis contradictionis reclamationis et publicae Inhibitionis detegeret qualiter memoratus Majoratus ac ad eum spectantia Jura et Bona in Comitatus Sarosiensi, Zempliniensi et Scepusiensi habita diversis sub titulis Chrisibus Involuntionibus conditionibus praetensivis Hypothecis onerationibus ac alienationibus contra praemineo Acquisitoris Testamentariam regulationem consensu et confirmatione Regia firmatam exponerentur, contraque praeattactum Majoratum avitum et praememoratum regulationem in Avo usu roboratam ageretur: cum autem idem Majoratus exponentem Jure primogeniturae respiciens instantaneumque aditum exponenti enato tempore nullis obstaculis positis et acceptatis ipso facto et jure valentibus praebens ac recipiens nequaquam conditionibus Involuntionibus specialibus Hypothecis ac quovis nomine et titulo censendis oneribus ac investitionibus et alienationibus gravari ac turburari valeat. ideo de super quosvis palam et publice cautos reddit a similibusque praejudicis tamquam ipso facto et jure nullis minusque exponenti praejudicare queuntibus inhibet, contraque talia acta facta Majoratui et regulationi primi dispositoris contrariantia contradicit, reclamur ac protestatur atque enata instantanea successione omnimodam similes conditiones Involuntiones Inonerationes ac quasvis contra Majoratum inductas pactationes propria auctoritate praescindendi excutiendi ac dimovendi generalem facultatem sibi nunc pro tunc reservat desuper solitas testimoniales expetenda.” MOL Szirmay 1.csomó 3.tétel Fol. 9.-10

⁵¹⁰ Ágoston, 1913, pp. 249-250

Pál nevű fiának leszármazója lépett, aki az uradalmat mint a család senior tagja bírta. Az ő magszakadását követően azonban a családban „*kételyek merülvén fel*” Zichy István végrendeletének értelmezése körül, Zichy János gróf mint a magvaszakadt Zichy Imréhez legközelebb álló a végrendeletben foglaltakkal ellentétesen, a majorátus elveinek megfelelően a hitbizomány birtokát magának követelte. Ezért megperelte gróf Zichy Ferenc győri püspököt mint a család legidősebb tagját, illetve gróf Zichy Miklóst és Zichy Istvánt a királyi tábla előtt 1747. augusztus 23-án, ám a királyi tábla ítéletében az alperesek javára döntött, és kimondta, hogy a divényi uradalom „*a végrendelet értelméhez képest mint korörökség (seniorátus) a családnak legidősbikét illeti.*” Zichy János nem nyugodott bele az ítéletbe: 1750. január 19-én megújította a pert a királyi táblán, ám az megint elmarasztalta őt, majd a Hétszemélyes Tábla is helyben hagyta az ítéletet annak kimondásával, hogy Zichy István végrendelete értelmében „*első szülöttségi hitbizomány itt fenn nem foroghat*”.⁵¹¹ Ezt követően a Zichy-hitbizomány seniorátusként fennállt egészen a 20. századig, és csak a hitbizományok eltörléséről szóló 1949:7. tv. következtében szűnt meg.

6.5.2 Az Esterházy hitbizomány későbbi sorsa

Az Esterházy-hitbizomány is töretlenül fennmaradt a 20. századig, ám rögtön Esterházy Pál nádor halálát követően az örökösök között jogvita keletkezett a végrendelet értelmezését illetően.⁵¹² Kérdéses, hogy ezt a jogvitát pernek kell-e egyáltalán tekinteni, hiszen nem a hitbizományra nézve illetékes királyi tábla előtt indult, hanem Esterházy Pál végrendelete értelmében – aki az uralkodót és Magyarország későbbi nádorait kérte fel a család érdekeinek védelmezésére – az uralkodó által felállított külön bizottság értelmezte a kérdést.⁵¹³ A bizottság elnöke Leopold Donat a Trautson herceg volt, tagjai pedig a császár miniszterei közül Szinzendorff gróf, Gundacerus Stahremberg, Illésházy Miklós a Magyar udvari kancellária részéről és Koháry István országbíró.⁵¹⁴ Később a bizottsági elnök tisztségét Pálffy Miklós nádor vette át, és végül őelötte köttetett meg a két testvér egyezsége.⁵¹⁵ A testvéreket többször is meghallgatták a bizottság előtt, illetve okiratilag bizonyítottak, és több

⁵¹¹MOL Zichy Arma 135, Fasc. 175. pp. 121-124; Arma 137, Fasc. 177, pp. 1-82

⁵¹²MOL Esterházy, Repositorium 6. Fasc. C. Nr. 32 A Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 3; 5-10; 12; 16, 18; 20-25; 27; 30;35;38;42;46;48;50-52; Fasc. C. Nr. 32 A. Fasc. 3. Nr. 125; Repositorium 3. Fasc. E. Nr. 43. Repositorium 3. Fasc. G. Nr. 55.

⁵¹³„*Ideoque in signum perpetuae gratitudinis, praescriptam Trecentorum millium florenorum summam, modo et in casu supradecreto, lego Suatti Srmae et ejusdem Augustis successoribus, post Srmos Hungariae Reges, constituo duos Augustae Suae Srmae Mattis Ministros, epos ipsamet Sua Srmae Mattis clementissime denominare dignabitur, ut tam de Educatione Prolium, quam etiam conservatione Bonorum dexteritate, Consilio et Patrocínio, eorundem providere dignentur, nomine Suae Srmae Mattis constituo praeterea Tutores et Curatores futuros Dominos Palatinos Hungariae et Locumtenentes, rogando ne graventur destitutorum fors orphanorum meorum Patrocínium in se assumere. Ac denique meae Esterháziae, si qui post decessum meum supervixerint, rogando omnes et singulos, velint partes meorum successorum agere, quibus etiam singulis centum aureos lego, iterum obtestando, quod si fors Lites, difficultates aut discordiae inter Proles meas, aut alios emergerent, illas prudenti consilio suo sopire, et complanare velint...*” írja a nádor a végrendeletében, míg a második codicillus a következőképpen szól a család érdekeinek védelmezéséről: „*Protectionem successorum meorum, in se benigne suscipere, eosque contra quosvis impetitores, Caesarea ac Regia Autoritate defendere. Constituo similiter etiam futuros Srmos Hungariae Reges, Legmos Augustissimae Suae Mattis Successores, ac post suas Mattes, futuros Regni Palatinos, quibus libeat etiam suis Mattis e gremio Intimorum suorum Consiliarium adjungere, qui Protectores sint Familiae meae Esterháziae.*” MOL Esterházy Repositorium 6. Fasc. C. Nr. 32 A

⁵¹⁴„*pro praeside celsissimus S. R. I. Principem Dominum a Trautson ac ad latus ejusdem Excellentissimos Dominos Comites a Szinzendorff Aulae Cancellarium Comitem Gundacerus a Stahremberg, comitem Nicolaus Illyésházy Hungaricum Aulicum Cancellarium et Comitem Stephanum Koháry Judicem Curiae Regiae denominasse.*” MOL Esterházy, Repos. 6. Fasc. A. Nro. 10; 27; Repositorium 6. Fasc. C. No. 32 A.

⁵¹⁵MOL Esterházy, Repositorium 6. Fasc. 3. No. 125.; Fasc. C. No. 32 A.; Fasc. E, Nr. 126.

folyamodvány is fennmaradt, amelyben jogaiknak védelme érdekében fordulnak az uralkodóhoz.⁵¹⁶

A jogvita meglehetősen bonyolult volt, mert habár eredetileg Esterházy József és Mihály között kezdődött az adósságok törlesztésének okán, később a nők közül Esterházy Gábor özvegye, Maria Krisztina Abensperg-Traun is belépett a saját és a leánya, Mária Franciska nevében az őket megillető jogokat érvényesítendő, melyeket Esterházy Pál végrendeletében nem tisztázott. Először is az képezte a jogvita tárgyát, mint azt Esterházy József posztulátumaiból megtudjuk (amelyet jogi szakértőjének, Prileszky Pálnak⁵¹⁷, a Quadripartitum összeállítójának segítségével állított össze), hogy melyik jószág melyik hitbizományhoz tartozik, ugyanis Esterházy Pál végrendelete erre vonatkozóan több lehetséges megoldást is felvázolt. Ugyanis azzal a feltétellel rendelte Fraknót és Kismartont mint atyjától rámaradt ősi javakat az első hitbizományhoz, ha abba örökösei beleegyeznek. Amennyiben ezt nem teszik meg, akkor azon osztozzanak, az összes szerzett vagyonát pedig hitbizományképpen a primogenitusnak köti le. Ha az elsőszülött Mihály ragaszkodik az ősihez, akkor Fraknó és Kismarton nem képezi a hitbizományok részét, ha nem, akkor a két testvér között az utolsó codicillusban tett vagyonmegosztás lesz irányadó. A végrendelet értelmében az adósságokat kivéve néhány külön nevesített Mihály kötelessége volt fizetni, mégpedig oly módon, hogy évente kellett a kamatot és ezen felül 10.000 forintot a tőkeösszegeből fizetnie.⁵¹⁸ Esterházy József állítása szerint azonban Mihály annak ellenére, hogy a végrendeletben leírtakat elfogadta, és az elmúlt öt évben a neki járó hitbizomány birtokában volt, az adósságok törlesztését elmulasztotta. Ezért Esterházy József kérte, hogy figyelmeztessék Mihályt a kötelezettségeire, vagy végső esetben vonják meg tőle a hitbizományi birtokosi jogait.⁵¹⁹ Ezen felül kérte, hogy a Fraknóhoz rendelt okiratokhoz és levéltárhoz neki is adjanak hozzáférhetőséget, arra az esetre, ha perben oklevéllel kellene jogait bizonyítani, továbbá kérte azoknak az ingóságoknak a meghatározását, melyek Esterházy Gábor halálát követően őt illetik meg. Eddig ugyanis semmilyen ingóságot nem adtak ki neki, és Gábor halálát követően a nádor nem rendelkezett pontosan arról, hogy a Gábornak járó értékes hitbizományi ingókat ki kapja. Továbbá kérte, hogy testvérét szólítsák fel arra, hogy gondoskodjon a hitbizományi birtokok állagmegőrzéséről, és szeretné tudni, ezt mekkora összegben kell tennie, mert a végrendelet ezt a kérdést is nyitva hagyta.

Esterházy Mihály öccse vádjai ellen azzal védekezett, hogy a számára rendelt jószágok mindössze 185.000 forintot jövedelmeznek, amelyből évente 65.990 forintot fizet meg a nádor után maradt adósságok kamatai gyanánt, a tőkeösszegeből 10.000 forintot, továbbá gondoskodik a hitbizományi birtokok állagának megőrzéséről, és fizeti a házassági szerződése értelmében feleségének járó összeget, valamint Esterházy Gábor leányának, Mária Franciskának végrendeletileg járó eltartást. Így a kiadások összege összesen 177.000 forintot tesz ki, tehát ezen felül körülbelül 8.000 forintja marad arra, hogy családjával a hercegi címhez méltóan éljen.⁵²⁰

⁵¹⁶MOL Esterházy Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 7.; Fasc. A. Nr. 12. ; Fasc. A. Nr. 18.;Fasc. A. No. 20.

⁵¹⁷MOL Esterházy, Repos. 6. Fasc. A. Nr. 3

⁵¹⁸MOL Esterházy, Repos. 6. Fasc. A. Nr. 5

⁵¹⁹„*nec ullo pacto in praejudicium et aggravationem Majoratus accumulari permittant; alioquin si per tres continuos Annos ejusmodi solutionem culpa sua negligerent, liceat alteri Fratrum comperta rei veritate, immissionem in Bona Paterno Acquisita a Matte Va. petere et custodiae causa obtinere, in eum finem ut ex talium Bonorum Proventibus Fratri moroso dispensare...*” MOL Esterházy, Repositorium 6. Fasc. A. Nro. 10.; Fasc. C. No. 32 et A.

⁵²⁰„*...proventibus Bonorum eidem substratorum (et si ea in statu integritatis prout Testamentaliter dispositum esset manere possent) non nisi ad 185.000 circiter florenos sese extendentibus, iis tamen non annue certis et omnibus cursibus forsitis expositis demum exinde defalcatis annuis 65990 fl. Interesse quotannis ex Capitali solvendorum m/10 florenorum summa. In onerosam sartorum tectorum conservationem sumptibus necessariis piarum foundationum testamentaliter specificatibus annuali subjecto salario et victu offlium et servitorum Decimarum arendationem Item conjugi meae vi matrimonialis Contractus ac etiam Fratris mei Comitum olim*

A testvérek végül megegyeztek abban, hogy Mihály vállalja az adósságoknak a végrendelet által előírt ütem szerinti törlesztését, és annak összegébe beleszámítják annak a nádori fizetésnek a hátralékát is, amely még életében illetve Esterházy Pált, ám még nem kapta meg. Esterházy Mária Francisca pedig azt őt illető 100.000 forintot érő hajadoni jog és leánynegyed okán megkapja a lánséri uradalmat, mint a család nőágról leszálló ősi vagyont, amelyet még Esterházy Orsolya vitt magával az Esterházy Pállal kötött házasságakor, illetve további 50.000 forintot kap még hozományként a házasságkötése idejére. Az egyezség 1718. december 19-én keletkezett és az uralkodó is megerősítette. A sors iróniája, hogy a két testvér nem sokkal az egyezséget követően, ugyanabban az évben, 1721-ben elhunyt, és a hitbizományok Esterházy József fiának, Pál Antalnak a kezében egyesültek.

Az ingókról azt tudjuk, hogy a korábbi évszázadok során Fraknóban őrzött kincseket 1919-ben Budapestre szállították. 1920-ban a család akkori feje, Miklós herceg és Végh Gyula, az Iparművészeti Múzeum igazgatója letéti szerződést kötött, amelyet 1923-ban a családi hitbizomány új birtokosa, Pál herceg megújított. A múzeum 1924-ben nyitotta meg ebből az első szakszerű kiállítást. Amikor 1944-ben a szovjet hadsereg Magyarország felé közeledett, Pál herceg, a kincstár megóvásának szándékával a gyűjteményt elszállította az Iparművészeti Múzeumból, és a Tárnok u. 7-13. szám⁵²¹ alatti budai palotája pincéjében rejtette el. Néhány hónappal később végzetes bombatalálat döntötte romba a hercegi palotát, amely romjai alá temette az újkori Magyarország legnagyobb kincsgyűjteményének javát. Ezt követően az 1950-es évektől indult meg az Iparművészeti Múzeumban a megmaradt kincsek helyreállítása.⁵²²

A képtár akkor került eladásra a hitbizományból, amikor a család anyagi helyzete a 19. század második felében megrendült. III. Miklós 1867. június 15-i levelében a hitbizományi képtár megvételét felajánlotta az Akadémia elnökének, báró Eötvös Józsefnek. 1870-ben a képtár mintegy 50%-át el is adta a magyar államnak, amely 1,1 millió forintot fizetett a képekért, és további 200.000 forintot a rajzokért. Az ebből a gyűjteményből létrejött képtár az Országos Képtár nevet kapta, majd amikor 1906-ban a Szépművészeti Múzeum megnyitotta kapuit, a festmények átkerültek oda.⁵²³

6.5.3 A Szirmay hitbizomány későbbi sorsa

A Szirmay István által 1711-ben alapított hitbizománnyal kapcsolatban a 19. században több vitás kérdés is felmerült, amelyek kétségessé tették, hogy egyáltalán hitbizománynak kell-e tekinteni a végrendeletben elrendeltek, avagy csak hitbizományszerű intézkedésekről van szó. Erdélyi Aladár a „Régi magyar hitbizományok története és joga” c. munkájában közli Szirmay István végrendeletét, és az abban foglaltakat egyértelműen az 1687-et követően alapított hitbizományok közé sorolja.⁵²⁴ A Magyar Országos Levéltárban viszont fennmaradt egy irat a Szirmay-család iratai között, amely kétségbe vonja a Szirmay-javak hitbizományi természetét.⁵²⁵

A fent említett irat annak kapcsán született, hogy az 1862. október 9-én kelt, a hitbizományokra vonatkozó, a kancellária által a Curiához intézett rendelet értelmében a tiszáninneri kir. kerületi ítélőtábla felszólította az illetékességi területéhez tartozó összes

Gabrielis Filiae Domincellae Franciscae Testamentaliter dispositis deputatis exurgeren. facile haec annualia onera ad summam 177.000 fl. et taliter super manerent mihi annue pro mea conjugisque ac prolium mearum subsistentia 8000 floren...”MOL Esterházy Repos. 6. Fasc. A. Nr. 10

⁵²¹Szilágyi, 2006-2007, p. 48

⁵²²Szilágyi, 2006-2007, p. 6; Katona, 1980, p. 133-135

⁵²³Barkóczy, 2005, pp. 183-184

⁵²⁴Erdélyi, 1912 pp. 223-228

⁵²⁵Gróf Szirmay-féle állítólagos hitbizomány. Pest 1868 - MOL Szirmay, 1. csomó 3. tétel Fol. 3-8

törvényhatóságot, hogy minden családi hitbizományra vonatkozó iratot hozzá mint felügyeleti hatósághoz tegyenek át. Borsod megye is megküldte az 1857-ben elhunyt Szirmay István Tamás hagyatéki iratait, egyúttal tájékoztatva az ítéletábrát arról, hogy a család birtokait a család több tagja is hitbizományi természetűnek tekinti. Az ítéletábra megvizsgálta a hozzá elküldött iratokat, és nem talált minden kétséget kizáró bizonyítékot arra nézve, hogy valóban hitbizomány lenne a kérdéses hagyaték. Megállapítását alátámasztandó felhívta a család még élő tagjait, hogy nyilatkozzanak a kérdéses javak természetéről, és mutassák be az azt igazoló okmányokat, majd pedig tárgyalást is rendelt az ügy tisztázására.

A család tagjai három különböző véleményt képviseltek. Az 1857-ben elhunyt Szirmay István Tamás egyetlen fiú leszármazójának édesanyja és egyben az elhunyt özvegye, nem tudott felmutatni olyan királyi jóváhagyó oklevelet, amellyel igazolni tudta volna a hitbizomány létrejöttét. Nem is kívánta annak hitbizományá nyilvánítását, mindössze azt, hogy a jószágokat tekintsék fiági javaknak, melyekben a fiú leszármazók kizárólagos, a nőágot kizáró öröklési jogot élveznek.

A fiági oldalági rokonok mint az „állítólagos” hitbizomány várományosai annak megállapítását kérték, hogy a hagyaték „elsőfiségi”⁵²⁶ hitbizománynak tekintendő.

A fent említett Szirmay István Tamás első házasságából származó leánya, Bárány Lúzsénszky Józsefné, szül. Szirmay Lujza, akit a javak hitbizományi természete miatt mint nőági örököszt kizártak az öröklésből, annak felülvizsgálatát kérte, hogy egyáltalán hitbizományról van-e szó.

A tiszáninneri kerületi tábla a 70/1868. számú, 1868. február 27-én kelt végzésében a „hivatkozott okmányokat és körülményeket nem találta olyanoknak, melyekkel a kérdéses javak hitbizományi természete bebizonyítva volna”⁵²⁷, így kimondta, hogy a kérdéses javak nem tekinthetők hitbizománynak, és ezért az ítéletábra mint hitbizományi felügyelő hatóság hatáskörébe nem tartoznak.

A végzés ellen Szirmay István Tamás felesége a még kiskorú Szirmay Alfréd törvényes képviselőjeként fellebbezést nyújtott be, miszerint annak megállapítására sem került sor, hogy a jószágokat, ha már nem hitbizományiak, legalább fiágiaknak kell-e tekinteni. Fellebbezését elutasították, hiszen a kérdés eldöntése nem tartozott a tiszáninneri kerületi ítéletábra hatáskörébe.

A fent említett bírósági végzés, még ha ellenkező megállapításra is jutott a hagyaték hitbizományi természetével kapcsolatban, véleményem szerint nem tekinthető minden kétséget kizáró bizonyítéknak a tekintetben, hogy a Szirmay István 1711-ben kelt végrendeletében alapított hitbizomány nem jött volna létre. Az iratok áttanulmányozását követően láthatjuk, hogy de facto hitbizományról van szó, amit az alapítás idején a környezete minden kétséget kizáróan annak tekintett, hiszen minden, az alapításhoz megkívánt kellelkel rendelkezett.

Tény az is, hogy vannak olyan oklevelek, amelyek úgy említik a Szirmay féle hitbizományt, mintha annak a jogi mivolta kétséges lenne. Ilyen az a szerződés, amelyet 1804. november 26-án Eperjesen a két testvér, Szirmay Antal és Szirmay Tamás⁵²⁸ kötöttek egymással, amelyben a nőtestvérek és másik testvérük, Szirmay János vagyoni igényeinek kielégítéséről rendelkeztek. A szerződésből a következő érdekességek derülnek ki: egyrészt a testvérek úgy tartják, hogy a hitbizományt, amelynek birtokában jelenleg Szirmay János van, könnyen érvényteleníteni lehet, hiszen habár az oklevél tanúsága szerint a hitbizományi jószágok közül még semmi nem lett betáblázva, ez nem akadályozhatja meg a váltóval rendelkező hitelezőket, hogy végrehajtást kérjenek azokra a jószágokra is, tekintve, hogy

⁵²⁶Ez jelen esetben is majorátust jelent igazából.

⁵²⁷MOL Szirmay I. csomó 3. tétel p. 4

⁵²⁸MOL Szirmay I csomó. 4. tétel. pp. 12-13

semmilyen oklevél, királyi beleegyezés, kihirdetésről szóló oklevél vagy törvényi becikkelyezés nem áll rendelkezésre a hitbizománnyal kapcsolatban.⁵²⁹

Másrészt Szirmay-Dessewffy Tamás fiát, Szirmay Józsefet a fiscus perrel támadta meg az összes javai iránt, amely még halálát követően, utódjával, Jánossal szemben is folyt. A per 1810-ben egyezséggel zárult, melynek értelmében Szirmay János – lefizetvén a kincstárnak 200.000 forintot – a javait a fiág maradékai számára örökös joggal biztosította, míg a 200.000. forint erejéig a nőág javára új adományt kapott. Ezzel a perrel kapcsolatban rendelkezésre áll egy levéltári dokumentum, amely 1807. szeptember 13-án kelt Pesten; címzettje a Magyar Királyi Kamara, célja az ügy körülményeinek tisztázása és ezáltal a per menetének a meggyorsítása.⁵³⁰ Az oklevél szerint Szent Keresztúrt és az ahhoz kapcsolódó Kis falu nevű prédiomot Szirmay István számára az uralkodó „a Szirma birtokban meglévő Szirmay jognak adományozásával, egészben és a kincstár részére vissza nem térítendő módon végrendekezési joggal átadta”⁵³¹, alátámasztva ezzel is a szabad rendelkezési jog meglétét. Hasonlóképpen leírja azt is, hogy a királyi kincstárnak nincs joga jelen birtokokat visszakövetelni.⁵³²

Szirmay János a pénz ellenében megszerzett és a fent leírt módon biztosított jószágaira nézve 1823-ban végrendeletet tett,⁵³³ amelyben a fiának, Szirmay Istvánnak átadott javakat majorátusi javaknak nevezi. Később, Szirmay István 1852-ben kelt végrendeletében is szerepel a birtokok tekintetében a „majorátus” kifejezés, amelynek egyedüli örököséként a fiát, Szirmay Alfrédot nevezi meg. A végrendelet szerint „mindazon ősi és szerzett jószágaimat mellyek reájok egyaránt néznek, végső osztályra bocsátom – a Majorátusbeli Jószágaimat pedig, valamint István fiamnak a vele 1823-dik esztendőben 25. októberben tett kötésem szerint már általadtam, úgy azt nálla továbbá is meghagyom ez következő feltételek alatt:” Az 1828. június 23-án tett osztályos egyezségben Szirmay János négy fiúgyermeke, Szirmay István, Ferencz, Sándor és Gerhard az 1823-as végrendelet alapján rendelkezést tesz az adósságok megfizetéséről: a hitbizományon kívül lévő 127.949 forint és 27 krajcár adósságot a négy fiú egyenlő részben osztotta el, viszont „A mi adósságképpen pedig a most érdeklét s Köz-osztályra bocsátott summán felül jelenvalóképpen vannak s mellyeknek summája Capitalisokban mintegy 145 ezer forintokra hág, mind azért, mivel én a Majorátushoz tartozó s most mint Majoroscót István fiamat illető Szirma Bessenyei Uradalomban nevezetes Építésekét s egyéb javításokat tettem különösen pedig azon uradalmat a kir. fiscussal tett transactióm s arra nyert királyi Adomány vagy is donatio által tetemes költséggel és fáradsággal a Majorátus javára örökössé tettem; mind pedig István fiamnak a többtestvérjei iránt viseltető testvéri szereteténél és sorsokat az én ohajtásom szerint is tölle hitelhetőképpen javítani kívánó indulatjánál fogva, István fiam egészen és egyedül maga vállalván magára, mondom az, t.i. a köz-osztályra háritott 127.949 frkat 27xrokat meghaladó adosságaimnak terhe egészen és privative István fiamat fogja illetni, ide nem értvén mindazonáltal azokat, mellyek netalán mint az édes atyámról állók engem a meghalálozott Gróf Szirmay Antal és életben lévő Tamás testvéreimmel egyformán érdeklők

⁵²⁹ Imo. Majoratus hic neque donatione et statutione, sed neque publicatione quod magna considerationis est provisus exstitit et neque inarticulatus est, atque his de causis, neque quatalis qui legalibus praerogativis et condicionibus inter quas praecipua illa est, ne majoratus in capitali passivis oneribus effici possit, provisus est, considerari jure potest. MOL Szirmay 1. csomó. 4. tétel p. 12

⁵³⁰ MOL Szirmay 1. csomó 1. tétel. Fol. 35.- 37

⁵³¹ „cum collatione Donationalis quoque Juris Szirmayani in Possessione Szirma praehabiti, solido ac per Fiscum prorsus irrevetibili Testamentario Jure transdata...” MOL Szirmay 1. csomó 1. tétel fol. 35

⁵³² „Liberata de acquisitis testandi et disponendi facultate ceateroquin cuivis (?) nobilium competente; consensus Regius praecise respectu Juris Regii in bonis seu Testamento, sive fassione adfectis latere quoquomodo queuntis, Testamento vel fassioni superinduci consuerit. Quin secus similis consensus opitularetur nihil – Fisco itaque per elargitionem consensus, Juri suo in Bonis Testamento consensu firmato Legatis latenti cedente; Juro talismodi Testamento inclusa per fiscum amplius vellicari non possunt.” MOL Szirmay 1. csomó 1. tétel fol. 36

⁵³³ MOL Szirmay 1. csomó 4. tétel Fol. 30-36

még ez után jönnének világosagra, a mellyeknek terhe István fiamat a több osztzkodó férfi testvéreivel egyformán fogja illetni, továbbá”⁵³⁴ a négy fivérre rójja, hogy két leánytestvérüknek, Johannának és Augusztának illő kiházásításról és fejenkénti 10.000 rajnai forint hozományról gondoskodjanak. A fiúk 1829. január 1-jétől lépnek majd a saját osztályrészük birtokába. Az oklevél megemlíti, hogy régtől fogva van a majorátusnak két kinvezett plenipotentiáriusa: Szrógh Sámuel és Metener Sámuel, akiket a jövőben is rendes fizetéssel alkalmazni fognak a hitbizomány kezelése végett. Egy 1829. január 23-i keltezésű dokumentumból kitűnik, hogy osztályrészüket a testvérek birtokba is vették.

A kérdés tehát az, hogy miért kell egy ténylegesen hitbizományként kezelt jószág jogi sorsát pénzzel megerősíteni, és utána újabb hitbizományként lekötöni, ha az egyébként korábban, minden kétséget kizáróan létrejött? Ha jogilag még mindig hitbizománynak minősítjük a Szirmay-családhoz tartozó birtokokat, vajon lerontja-e eme jogi minősítést az a körülmény, hogy 1810-ben a fiscus-szal kötött egyezség alapján Szirmay János 200.000 forint ellenében a javak új szerzője lett? Kizárja-e ez, hogy a korábbiakra nézve megállapítsuk a hitbizomány létrejöttét?

A fent leírtakra tekintettel egyértelműen kijelenthető, hogy az alapító rangja és tisztsége szempontjából – még akkor is, ha végrendelete szerint Szirmay István igen viszontagságos életúttal bírt,⁵³⁵ amelyen többször elgáncsolták –, az uralkodó kegye alapján, miszerint őt a grófi méltósággal jutalmazta, egyáltalán nem ütközött semmilyen akadályba egy hitbizomány alapítása. Másrészt a grófi rangra emelésről szóló dokumentum tanúsága szerint Szirmay István jogban járatos ember lévén, aki az 1687. évi országgyűlésen is jelen volt, véleményem szerint a hitbizomány elrendelésekor tekintettel volt annak minden jogi követelményére is. Tehát nem lehetséges az, hogy Szirmay István hitbizományt szándékozott alapítani és tudta, hogy ahhoz a király jóváhagyása kell, de egyszerűen „elfelejtette” őt megkérni. Sokkal inkább gondolom úgy, hogy az a tény, hogy a király szabad rendelkezési jogot biztosított Szirmay Istvánnak minden szerzett és ezt követően megszerzendő birtokára nézve, elegendő királyi jóváhagyásnak bizonyult egy hitbizomány alapításához. Ezt bizonyítandó említhetjük meg azt a korábbiakban részletesebben tárgyalt családi egyezséget 1696-ból, melyben a család egy sorban álló fiági leszármazói, Szirmay István, Miklós, Péter és András osztályos egyezséget kötöttek egymással a szüleiktől örökölt birtokokra nézve, hogy az a Szirmay család „törvényesen leszármazó fimaradékaik részére fentartassék, s azoknak minden utódai ama jószágokat birhassák, s azokat el ne adhassák s zálogíthassák, sem pedig bármely ürügy alatt, vagy bármely szükségükben el ne cserélhessék.”⁵³⁶ Ezt az egyezményt egy 1696-ból származó királyi oklevél is megerősítette, amelyben az uralkodó, I. Lipót egyben a testvéreknek adományozott minden, a jószágokban rejlő királyi jogot, mégpedig úgy, hogy azok elsősorban a testvéreket illessék, majd az egész fiágnak kihalta esetére szálljanak Szirmay-Dessewffy Tamásra, Szirmay István örökbefogadott gyermekére és az ő fiági maradékaira, ezek kihalta

⁵³⁴MOL, Szirmay, 1. csomó 4. tétel Fol. 30-36

⁵³⁵Erről ő maga is megemlékezik a végrendeletében: „Historiat irhatnék ez az házasságotul fogvást való fűradcságos életemnek rágalmazások, irigységek és gyűlölségek uldözések és raboskottatások között el töltöt keserves s ritka példajja follyasárul de mint hogy azoknak valóságos elő számlálásával mivel veritas odium parere solitet talám olyyat is megbántanék hogy ez Testamentoria Dispositiomnak Istenemre kérvén Szent fiaért vegye ki inkább Annyok méhét minden leendő annyafiait hogy sem azon persecutiokra jutassa mint én voltam nevezet szerint menytsé megh német rabásgtól örök emlékezetül ezt irván midön utolsó Bécsi rabásgombul (az holott jószágomat sem birván magam költségén nem tsak élnem kellett de hallatlan példaul mint az tömlöcztil azaz Rabháztul úgy stássának is fizetnem kellett minden nap egy forintot minden héten kétszer változott az zarása három három tallért) mégh szabadultam volna Fő Minister Méltóságghoz Caunitz uram által eő Felséghe pro consolatione azt ante Agnovit sua Majestas ipsius innocentiam ideo dimisit etc. s reménségem és érdemem felett Haza dolgaiban ...adhibealni méltoztatott.” MOL Szirmay 2. csomó 10. tétel Fol. 163-180

⁵³⁶MOL Szirmay 1. csomó 1. tétel Fol. 31-33

esetére pedig a leányágra, úgy, hogy mindezenközben Szirmay Istvánnak ettől elkülönítve, minden szerzett jószágára nézve fennmaradt a szabad rendelkezési joga.

Kétségtelenül hitbizománynak kell tekintenünk tehát a Szirmay István végrendeletében leírtakat, hiszen látjuk, hogy az alapító szándéka is erre terjedt, és ez az idézett oklevelek alapján is bizonyítható.

Végül pedig az is alátámasztja a hitbizomány létét, hogy Szirmay Alfréd nevére a birtokok hitbizományi birtokként vannak bejegyezve a telekkönyvben. Azon, hogy 1711-ben hitbizományt alapított Szirmay István, az a tény, hogy a későbbiek során bizonyos bírósági eljárásokban született döntések a hitbizomány létét megkérdőjelezték, nem változtat.

6.5.4 Az Erdődy hitbizomány későbbi sorsa

Az Erdődy-hitbizomány esetében a fent említettekhez hasonló jogi problémák nem fordultak elő, a hitbizomány fennállt a 20. századig, egészen pontosan 1924-ig, amikor a Trianon következtében Szlovákiához került területeken a hitbizományokat törvényileg felszámolták (1924:179. tv.), és Galgóczot is államosították⁵³⁷. Az Erdődy-ötvöstárgyak és a kincstár egyéb tárgyai vonatkozásában kevesebb dokumentáció áll rendelkezésre, hiszen a gyűjtemény sorsa szinte követhetetlen. Annyit tudunk, hogy 1930-ban az Ernst Múzeum 21 ötvöstárgyat árverésre bocsátott. A Nemzeti Múzeum és az Ernst Múzeum néhány tárgyat megszerzett ezekből, de a többségük vagy magángyűjtőhöz került, vagy elveszett.⁵³⁸

⁵³⁷Simon, 1933, p. 157

⁵³⁸Bubryák, 2005², p. 41

7. Az 1723. évi 50. tc. az 1687: 9. tc. magyarázatáról

Az 1687:9. tc. nagy hibája a szükséztávúsága volt, amely számtalan, még szabályozásra váró kérdést nyitva hagyott. Ez meg is látszik azon, amikor a hitbizományok „atyjának” tekinthető Esterházy Pál hagyatékán az örökösei megosztottak és közöttük egy több mint három esztendőn keresztül zajló örökösödési jogvita kerekedett. A jogbizonytalanság megszüntetése végett 1723-ra megérett a helyzet, hogy a hitbizományi szabályozást kissé tovább bővítsék. Személyes véleményem szerint ehhez hozzájárult az is, hogy az uralkodó ismerte az Esterházy-örökösök jogvitáját, lévén, hogy ő volt Pál nádor végrendeletének „gyámja”, és látva a felmerült problémákat, ő maga is szükségesnek találta a részletesebb törvénycikk megalkotását.

Ha tovább vizsgálódunk, akkor az 1723. évi pozsonyi országgyűlés anyagaiból még hozzá tudunk tenni némi adalékot a jogintézményt történetéhez, bár ott is meglehetősen szűkösen fogalmaznak a rendek a hitbizományokra vonatkozóan. Több olyan javaslat kerül viszont elő, melyek az ősi jószágok elherdálásának megakadályozásával, illetve a törvényes öröklés rendjének a kiterjesztésével kapcsolatosak.

A hitbizományokra vonatkozóan azt javasolják a rendek, hogy az 1687: 9. tc. hatályát a köznemesekre is terjesszék ki. *„Továbbá a családok megőrzése végett megakadályozván az önkényes, általában szokásos jószágherdálást, a majorátus intézményét a mágnás urak részére az 1687. évi 9. törvénycikk kötelező törvényté emelte, ugyanez a nemesekre, akik a saját szerzeményeikre is alapítani akarván, terjesztessék ki; akiknek mindkét részre [ti. nemesek és mágnások részére] megadott intézmény nemcsak végrendelet által, hanem ugyanúgy bevállások és a szerzők által más jogának sérelme nélkül nyert királyi vagy nádori adományok [útján is létrejölessen]; a majorátus alapítás és kihirdetés előtt szerződni szabad legyen és sem a hitelezők vagy bárki más áldozatul ne essenek, hanem a majorátusra pénzt kölcsönadók és kölcsönvevők, büntetés nélkül maradjanak, [ezért] elővigyázatosságból szükséges számba venni, hogy a netán ily módon alapított vagy alapítandó majorátust azoknak a vármegyéknek a közgyűlésein, ahol a majorátus [alá rendelt] jószág fekszik beiktassák és kihirdessék; kivéve mégis azokat a saját szerzeményekről [szóló] majorátus alapításokat amelyekre a törvények értelmében megengedett rendelkezési jog fennmaradt.”*⁵³⁹

Tulajdonképpen itt nem másról van szó, mint egy olyan racionális intézkedésről, amely hozzájárulhat ahhoz, hogy a családi vagyon egy kézben maradjon. A hangsúlyt az országgyűlésen a hitelezők és a családi vagyon védelmére helyezik inkább, mintsem arra, hogy a köznemesek is megkapják a hitbizomány-alapítás jogát. Az elfogadott törvény nyomatékosít, hiszen ezt követően kerülnek kihirdetésre a korábban alapított hitbizományok is, tehát ezek a jogszabályok tulajdonképpen bizonyos módon kiterjesztő értelemben, de az 1687:9. tc.-et töltik fel tartalommal, mint ahogyan ez az 1723. évi 50. tc. címében is tükröződik.

Az 1723:50 tc. egy hosszú folyamat végére tett pontot azzal, hogy részletesen szabályozta nemcsak a hitbizományokat, hanem az ősi jószágok elprédálójának helyzetét is. Egy olyan

⁵³⁹ *“Insuper pro Familiarum conservatione refrenandaque licentiosa, attentari solita, Bonorum prodigalitate, Majoratus Institutio pro Dominis Magnatibus in Articulo 9/1687 positiva lege firmata, etiam ad Nobiles, eundem de propriis Acquisitis instituere volentes, extensa intelligeretur; cujus ab utrinque fienda Institutio non solum per Dispositionem Testamentariam sed etiam Fassiones et Donationes Regias aut Palatinales per Acquisitores obtentas salvo tamen jure, deductoque aere alieno, ante Majoratus Institutionem et Publicationem Contracto Libera esset et ne per ejusmodi Majoratum Institutionem Creditores vel alii quicumque circumveniantur, aut vero in caute supra Majoratum Pecuniam locantes et levantes, sine poena remaneant, necessarium censerit; quatenus ejusmodi jam nefors instituti vel instituendi Majoratus in Generalibus Comitatum Congregationibus ubi Bona Majoratus submissa adjacerent improthocollarentur et publicarentur; salva ceateroquin extra talismodi Majoratus Institutionem de propriis Acquisitis Legibus admissa disponendi Facultati permanente.”* HHSStA Wien, Hungarica Allgemeine Akten, 1717-1722, Fasc. 200, Konv. C.

folyamatot zárt le, amely nem 1687-ben, hanem jóval korábban kezdődött, és az adományokban és az egyéb szerzett jóságokban való öröklésben gyökerezett.

8. Összegzés

A korábbi fejezetekben leírtak alapján tehető néhány olyan megállapítás, amely árnyalja a hitbizományok megjelenése és kezdeti jogi szabályozottságáról eddig kialakult képet.

Mindenekelőtt minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy egy olyan jogintézményről van szó, amely nem előzmények nélkül jelent meg a magyar jogrendszerben és került be hirtelen az 1687:9. tc-vel a magyar öröklési jog intézményei közé. Az ezirányú kutatásaim alapján rá kellett jönnöm, hogy a kép sokkal árnyaltabb annál, mintsem egyszerűen kijelenthetném, hogy egy idegen jogintézmény minden előzmény nélküli inkorporálásáról van szó, hiszen az oklevelek elemzése során világossá vált, hogy tulajdonképpen itt egy olyan folyamatról van szó, amely a 16. század közepén indult el, és a hitbizományokról szóló törvény becikkelyezésével, pontosabban az 1687:9. tc. magyarázatáról szóló 1723:50. tc. megalkotásával zárult. Tulajdonképpen, ha igazságos akarnék lenni, akkor ez a jogintézmény legalább annyi magyar sajátosságot hordoz magán, mint amennyi idegen eredetűt, és ebben az esetben is igaz az az állítás, hogy 1687-ben egy már régóta meglévő szokásjogi gyakorlatot öltöztettünk fel törvényi köntösbe a jogbiztonság végett.⁵⁴⁰

Voltak előzmények, hiszen a magyar nemesek közül néhányan éltek a kötött öröklési rend meghatározásával a vagyonuk tekintetében, ám azt állítani, hogy 1687 előtt már léteztek hitbizományok Magyarországon elhamarkodott megállapítás lenne. Ezért ami az 1687 előtti hitbizományok létezésének kérdését illeti túlzó egyes szerzőknek az a megállapítása, hogy léteztek már 1687 előtt alapított hitbizományok hazánkban is, melyeknek az „*engedélyezése felségjog volt tisztán, ezért nem folyamadhatott bárki, annak az engedélyezése tisztán a király tetszésétől függött.*”⁵⁴¹ Egy hitbizomány létezése tagadhatatlan tény, hiszen Pálffy Pál nádor az 1653-ban tett végrendeletében több hitbizományt is alapított, melyet az uralkodó is megerősített és 1723-ban ki is hirdettek.

Ezen túlmenően azonban csak azt a megállapítást tehetjük, hogy léteztek olyan intézkedések, melyek arra engednek következtetni, hogy a vagyon osztatlan megőrzése mint cél már korábban megjelent hazánkban, mint ahogyan a hitbizományok kodifikációjára sor került hazánkban. A fennmaradt oklevelek vizsgálatát követően Pálffy Pál nádor végrendeletét kivéve, a többi oklevél vonatkozásában megállapíthatjuk, hogy jellegüket tekintve néhány közülük valóban a hitbizományi intézmény sajátossági jegyeit hordozta magán, ám ennek ellenére, maga a hitbizomány, mint *fideicommissum* elnevezés egyik végrendeletben, illetve adománylevélben sem található meg. Álláspontom szerint ezek nem hitbizományok, hanem olyan intézkedések, amelyek a vagyon egy kézben összpontosítását célozzák. Ezeket összefoglaló névvel a 4. fejezetben bár majorátusként illetem, nem azonosak az Európa többi országát jellemző, már korábban tárgyalt, majorátus, mint hitbizomány jogintézménnyel. Azért éltem mégis a példák esetében a majorátus elnevezéssel, mert a vizsgált oklevelekben is a „*major natus*” örökössé tételéről esik általában szó és maguk az örökhagyók is gyakran illetem az általuk rendelt öröklési rendet majorátus névvel.⁵⁴²

Ezt különösen fontosnak tartom megjegyezni a Thurzók által elrendelt kötött öröklési rendek esetében, amelyeket Erdélyi Aladár és az ő nyomán később számos más személy is hitbizománynak tekintett, bár nem voltak azok.⁵⁴³

⁵⁴⁰Jelen esetben is igaz az a megállapítás, hogy törvényeink tulajdonképpen a fennálló szokásjogi rendet erősítik meg, felruházva a szokásjogot a jogbiztonság által nyújtott garanciával. Sziujártó, 2005, p. 31

⁵⁴¹Hajnal, 1913, p. 11

⁵⁴²„...szegény üdvözült uram atyámnak is nagy reflexiója volt a majorításra, mert csinált, a mint ki is tetszik testamentomából...” írja atyja végrendeletében alapított kötött örökési rendről Esterházy Pál 1678. évi végrendeletében.

⁵⁴³Az oklevelek vizsgálatát követően ma már nyilvánvaló számunkra, hogy a Thurzók nem alapítottak hitbizományt, hanem közbirtokosságról volt szó az árvai jószág esetében, megfigyelhetjük azt is, hogy később,

Az az állítás azonban mindenképpen helytálló, hogy az osztatlanság és a vagyon elidegenítésének és megterhelésének megnehezítése vagy kizárása mint cél már létezett 1687 előtt is hazánkban.

Az osztatlanság fenntartása szinte kivétel nélkül minden, a korszakból általam megvizsgált végrendeletben megfigyelhető, amely által az örökhagyó arra törekszik, hogy a vagyona további sorsának eldöntésével az örökösök közötti esetleges jogvitákat elkerülje. Tudja ugyanis, hogy halálát követően az örökösök osztoznának a vagyonán, de annak az elaprózódását és az esetleges természetbeni tényleges megosztást elkerülendő, ő maga osztja meg örökösei között ésszerű módon a vagyont. Ezért igyekeznek az örökösöknek oly módon juttatni a hagyatékból, hogy egyes várak, vagy több vár esetén a szomszédos várak ha lehet, akkor ugyanannak az örökösnek jussanak. Teszi ezt avégett is, hiszen a török elleni háborúk okán fontos, hogy az örökösök az egyes várakat a védelem megszervezése és a karbantartási munkálatok elvégzése végett lehetőség szerint osztatlanul birtokolják. Előfordulnak a hagyatékból olyan várak is, amelyek adott esetben fontosabbnak bizonyulnak a többinél. Ezeket általában az örökhagyó vagy maga szerezte adományképpen, vagy megerősítette a királlyal új adományként. Ilyen volt a Thurzók esetében Árva vára, a Pálffyknak Vöröskő vára, az Esterházy család esetében pedig a fraknoi vár és a kismartoni kastély, ahol annak különleges védelmet biztosított az örökhagyó azáltal, hogy abban mindig a legidősebb szülött öröklését és az osztatlanul maradáskötöttségét kötötte ki. Ezzel a német területeken szokásos Stamburg-hoz hasonlóvá teszi ezeket az, adott esetben a család lakhelyét képező várakat.

Emellett a célszerűségi törekvés mellett megfigyelhető az a folyamat is, hogy a katonai sikerek és a szolgálatok fejében szerzett vagyon egyre nagyobb beleszólási jogot biztosít egyes főnemesek számára az országos politika alakulásába. Ráadásul a korszaknak a barokk által inspirált újdonsága az, hogy az új magyar arisztokráta rétegnek mindennél fontosabbá válik az ún. „*splendor familiae*” megalapozása és fenntartása.

A vagyoni gyarapodás alapját azok a birtokadományok képezték, amelyeket az uralkodó juttatott a fegyverjogon visszaszerzett területekből a hűséges alattvalói számára. A

még a hitbizományok 1936-os reformjáról szóló törvényjavaslat tárgyalása során is érezhető a bizonytalanság a két Thurzó, Elek és György végrendeletével kapcsolatban. Köszönhető ez annak, hogy a konzervatívabb országgyűlési képviselők Erdélyi Aladár 1912-ben megjelent munkája nyomán hajlamosak voltak úgy vélni, hogy itt nem egy idegen eredetű jogintézmény meggyökeresedéséről van szó az ország töröktől való visszafoglalását követően, hanem egy olyanról, amely Magyarországon már sokkal korábbról fogva létezett. A bizonytalanság okát pedig elsősorban az adta, hogy ezek a végrendeletek tartalmazzák „hitbizományszerű” intézkedéseket, ám összességében nem jelenthető ki róluk egyértelműen, hogy hitbizományok lettek volna, hiszen maga az elnevezés sem jelenik meg a végrendeletekben, másrészt olyan időben keletkeztek, amikor a hitbizomány intézménye még Európa többi országában is csak „gyerekcipőben” járt, és a fennmaradt későbbi oklevelek sem támasztják alá, hogy maga a család hitbizományként tekintett volna a két végrendeletben foglalt intézkedésekre, még azt követően sem, hogy a hitbizományok Magyarországon törvény által szabályozva lettek. „*Voltak már 1687 előtt is de facto hitbizományok, ilyen volt már a XVI. század közepén a nagy Thurzó féle hitbizomány...Ezeket ugyan nem nevezték hitbizományoknak, mert akkor még az elnevezés nem volt közkeletű, azonban jogi hatásukban mégis egészen hitbizományi jellegű alapítások voltak.*” – Így nyilatkozott Kaltenecker Viktor, a törvényjavaslat előadója, az országgyűlés felsőházának 1936. március 26-i 18. ülésén, p. 311; ám hasonló nyilatkozatokat olvashatunk a képviselőházi üléseken felszólalóktól is: „*Ezek között legérdekesebb a gróf Thurzó György féle hitbizomány, amelyet sokan nem ismernek el voltaképpen hitbizománynak, hanem inkább családi vagyonközösségnek, birtokközösségnek....A közös birtoklás formájában csak egyetlen hitbizomány maradt meg, az említett Thurzó György féle, amely egészen a legutolsó időkig élt és nemcsak egy családra terjedt ki, hanem a leszármazók révén egy nagy közbirtokosságnak a vagyona.*” Schandl Károly, 1936. január 24., 79. ülés, p. 104; „*Ugyanis az 1687-ik évet jóval megelőzően voltak már Magyarországon hitbizományszerű – bár még nem így nevezett – vagyonkomplexumok. Ezek a vagyonkomplexumok nem hitbizományi alapítólevél alakjában létesültek, hanem fejedelmi adománylevelekben, vagy fejedelmi adományleveleket kiegészítő illetve módosító végrendeletekben, amelyeket a fejedelem jóváhagyott. Már 1556 – ban Thurzó Elek végrendelete tartalmaz ilyen rendelkezéseket.*” Lázár Andor igazságügyminiszter, 1936. február 7., 87. ülés, p. 296; In: Családi hitbizományok, 1936;

jószággyarapodások kétféleképpen keletkeztek a 17. század folyamán: vagy tiszta illetve vegyes adomány útján katonai szolgálatokért, vagy az olykor pénzsűkében lévő uralkodó kíségetésével zálogkölcson biztosítékként, aki úgy hálálta meg a pénzügyi segítséget, hogy a zálogkölcson biztosítékként juttatott ingatlant később a zálogbirtokos *impetrációjára* inkább „*inscribálta*” a zálogbirtokosra és annak leszármazóira, mintsem a kölcsönt visszafizette volna.

Üzlet volt ez tulajdonképpen az uralkodónak és a főnemeseknek egyaránt, egyfajta kölcsönös biztonsgot nyújtottak ezáltal egymásnak az arisztokraták és a mindenkori magyar királyok. Az uralkodó ugyanis a birtokadományozással és a szabad rendelkezési jog biztosításával lekötöztette magának egy, néhány befolyásos főnemesi családból álló kört, melynek leszármazói mindig is az uralkodó érdekeit képviselték, ha kellett akár a magyar rendekkel szemben.⁵⁴⁴ Az aulikus magyar arisztokrácia tagjai pedig tudták, hogy hűségük és vagyoni súlyuk alapján mindig helyük lesz az uralkodói udvarban és különböző országos tisztségekre is kinevezhetik őket.

Mindamellett azonban, hogy a vagyonnak az elaprózódástól való megmentése már korábban kimutatható a magyar szokásjogi gyakorlatban, azt nem állítható, hogy a hitbizomány a magyar jogban egy „*sui generis*” módon kialakuló jogintézmény lett volna. Amikor a hitbizományokról beszélünk, azt a tényt, hogy idegen eredetű jogintézményről van szó el kell fogadnunk, amely szinte minden olyan európai országban létezett, amelyre jellemző volt a hűbéri kötöttség.⁵⁴⁵

1687-ben Esterházy Pál törekvéseinek köszönhetően törvényi szabályozást nyert ez az idegen jogintézmény Magyarországon is, és annak köszönhetően, hogy intézményi sajátosságai némileg hasonlítanak a korábbi kötött öröklési rendekre, könnyen beleilleszkedett a magyar jogrendszerbe. Az 1687-et követően alapított magyar hitbizományok pedig már sok hasonlóságot mutatnak a külföldiekkel.

A vizsgált dokumentumok alapján azonban az az állítás nem támasztható alá minden kétséget kizáróan, hogy jutalmul kapták a magyar rendek a hitbizományalapítás lehetőségét, mert lemondtak az ellenállási jogukról az 1687/88-as országgyűlésen. Az viszont elmondható, hogy egy magyar főnemes, jelesül Esterházy Pál közbenjárt a törvényi szabályozás érdekében. A hitbizományok esetében egy feltörekvő, második generációs magyar főnemes kissé talán erőszakosnak ható törekvéséről volt szó, akinek legfontosabb célja a családi hírnév megalapozása volt, amelyet a vagyonszerzéssel, valamint a mecénási és kegyességi tevékenységgel kívánt megvalósítani. A törvény megalkotását megelőzően tett végrendeleteiből egyértelműen kiderül, hogy a nádor szabályosan rettegett attól, hogy örökösei, miután törvény által kényszerítve nincsenek, halála esetére eltérhetnek a végrendeletében leírtaktól, és tudta, hogy amíg nem áll rendelkezésére törvényi kötőerő, addig csak rokonai „józan eszében” bízhat, hogy az atyai tanácsait megfogadják. Amikor személye előtérbe került az 1687/88-as pozsonyi országgyűlésen, ahol a rendek és a király között közvetített az örökös királyság elfogadása tárgyában, elérkezettnek látta az időt arra, hogy a közérdeken felül a saját személyes érdekeinek is jogi alapot teremtsen. Ennek bizonyítéka az is, hogy az országgyűlési anyag igen röviden, szinte néhány szóban elintézte a hitbizományok kérdését, és a törvény keletkezését követően sem indult el Magyarországon rohamos hitbizományalapítási hullám.

Megállapítható az is, hogy a külföldi minta valószínűleg nem volt ismeretlen a magyar főnemesek számára, tekintve, hogy sokan házasodtak közülük idegen családok női

⁵⁴⁴ „Az arisztokrácia kis létszámú (1650 körül nagyjából ötven család), ám mind politikai, mind gazdasági téren igen nagy hatalmú társadalmi réteget alkotott.” Bérenger – Kecskeméti, 2008, p. 20

⁵⁴⁵ „Kasztíliaból kiindulólagon honosodott meg ez az egész Ibériai félszigeten, majd a spanyol és portugál világhatalom megalakulása után Európa – szerte. A XVII. században Olaszországon át Ausztriába is behatolt, amely dinasztiája révén szoros összeköttetésben állott Spanyolországgal.” Eckhart, 2000, p. 301

leszármazóival, mint azt az ifjabb és idősebb Pálffy Miklós, valamint Pálffy Pál esetében is mutatja a példa, és sokan jártak a fiatal magyar nemesek közül külföldön ún. „*kavaliertour*”-okon,⁵⁴⁶ és tanultak külföldi egyetemeken.⁵⁴⁷ Az ország főméltóságai pedig többször is jártak hivatalos követségben idegen uralkodóknál, mint Esterházy Pál Nádasdy Ferencsel együtt. Vannak olyan szerzők, akik ezekből a tényekből kiindulva arra következtetnek, hogy a kor divatjával ismerkedő, külföldi egyetemeken tanuló ifjak hozták haza az intézmény ötletét, már a 17. század során hazájukba.⁵⁴⁸

Kétségtelen, hogy idegen eredetű jogintézményről van szó, amely a korszakban „divatozott” Európa szerte, ám ennek a megjelenése és a magyar ifjak külföldi egyetemjárása közötti kapcsolat nem bizonyítható minden kétséget kizáróan. Sokkal inkább bizonyítható viszont az, hogy egy olyan, a magyar jogba valóban idegenből átkerült jogintézményről van szó, melynek megjelenését az ország öröklési jogi rendszerében a kor és a rendi társadalom berendezkedése indokolta, és a 17. század utolsó harmadában ért meg a helyzet arra, hogy ezt, a szokásjogban egyébként már előforduló, ám még korántsem elterjedt intézményt törvényi szinten szabályozzuk. A magyar politikában központi szerepet játszó arisztokratákat nem feltétlenül a külföldi minták követése motiválta elsősorban, hanem a török elleni háborús időszak nehézségei és a rendi törekvések sikerének biztosítása okán megkívánt ésszerűség.⁵⁴⁹

Amikor a hitbizományalapítást, mint lehetőséget megkapták a magyar főnemesek 1687-ben, akkor nem a külföldi mintának a követése lebegett véleményem szerint a szemük előtt, hanem a fenti célok teljesülése végett a vagyon osztatlan átszállásának biztosítása. 1687-ben pedig ezeknek, a törvény megalkotását megelőzően is létező céloknak a megvalósítására szolgáló eszközt öntötték törvényi formába. Az 1687:9. tc. nem rendezte azonban átfogó jelleggel a hitbizományokra vonatkozó jogi szabályozást, ezért a joggyakorlat egészítette ki a hiányosságokat.

A 17. század közepén felemelkedő és a Buda visszafoglalását követő időszakban megerősödő új arisztokrata rétegben pedig halmozottan felerősödött a család fényének gyarapítása, mint elv, a célszerűségi okok mellett. Ennek következtében alapít 1723-ig Magyarországon négy meghatározó személyiség és régi főnemesi család sarja, gróf Zichy István, herceg Esterházy Pál, gróf Szirmay István és gróf Erdődy György hitbizományt szerzett jószágain és rendeli azokhoz a családnak különösen jelentős ingó dolgait. Ezeknek a hitbizományoknak vonatkozásában mindenképpen megemlítendő, hogy nemcsak az ingatlanoknak, hanem az ingóknak is különös jelentőséget tulajdonítottak a mindenkori hitbizományi birtokosok. Ezeknek a nemesi családoknak az ingóságokkal kapcsolatban tanúsított figyelmeinek köszönhetően bírnak ma a nagy múzeumaink felbecsülhetetlen értékű kincseket.

A törvényi szabályozás hiányosságai viszonylag korán megmutatkoztak a magyar joggyakorlatban. Az 1723-ig eltelt 36 év és az időközben alapított négy főnemesi hitbizomány kezelésében felmerülő jogi kérdések vezettek az 1723:50. tc. megalkotásához, amely az 1687:9. tc.-kel együtt a neoabszolutizmus időszakáig megadta a hitbizományok jogi szabályozásának a kereteit.

⁵⁴⁶Toma, 2005, pp. 192-214

⁵⁴⁷Zichy, 1934, p. 7

⁵⁴⁸Katona, 1894, p. 21

⁵⁴⁹“Magyarországon nem volt a rendi törekvéseknek számbavehető irodalma, a gyakorlati politikában azonban a nemesi vezérek elméleti iskolázottság nélkül is megállták a helyüket, kitűnő politikai érzékkel rendelkező, messzelátó államférfiak akadtak közöttük, akik jó stratégának és még jobb taktikusoknak bizonyultak. Törekvéseik egybevágóak a rendi törekvések egészével, de a nemesi jogokért folyó küzdelmet közjogi síkra emelték, s az sem vitás, hogy Rudolffal szemben az ország érdekét képviselték.” Benda, 1975, p. 36

Függelék

1. Családfák

2. Források

2.1 Jogbiztosító dokumentumok

2.2 Adománylevelek

2.3 Végrendeletek

A Thurzó család családfája

II. János
(2. Beck Magdolna)

Teofil
(1. N. Bora; 2. N. Anna)

IV. János
Boroszlói
püspök
†1520. aug.
21

Szaniszló
Olmützi
püspök
†1540. apr.
17

III. György
Körmöczi kam.
Gróf †1521
(Fugger Anna)

I. Elek
Országbíró †1543
(1. Szathmáry Anna;
2. Ormosdi Székely
Magdolna)

V. János
Szepesi főis
†1558

Magda
(Popst
Czirják)

Margit
(Perényi
Péter)

Kata †1535
(Fugger Rajmund)

János (sánta)
(N. Anna)

Kata (Berthóty Ferenc)

Bernát
†1551. dec. 4.
Neydeck Katalin

Miklós †

Veronika
warthauseni
Schaad
János

Kristóf
horgai
Rehlinger
Magdolna

Kata

(1. Bess. Farkas Ferencz)
(2. Majthényi Uriel)

Anna

(1. lévai Cheh Gábor †1542)
(2. Balassa Menyhért)

György

Zsófia

(Nagy Balásné 1543)

Ferencz

Előbb nyitrai püspök, majd kamarai
elnök, árvai főispán
(1. Kosztká Bora; 2. Zrínyi Kata)

Anna
(Báthory András
országbíró)

Erzsébet

1. Pernstein Jaroszláv
2. sonnegi Angnad Ádám
3. neuburgi Salmis Gyula

(folytatás a következő oldalon)

János
†1553

Kristóf

János

Bernát
Saurau
Ilona

Bora
Fünfkircher
János

Mária
Tiriachich
Hortenz

Felicitas
Dóczy
Gábor

Erzsébet
Jörger Kristóf

Szaniszló
szepesi főispán
†1586
devecseri Choron
Kata

Jeromos
†1576

Elek
szepesi főispán,
kamarai
igazgató
†1594
Zrínyi Bora

Anna

Magdolna

Kristóf †

Szaniszló
nádor †
1625

Miklós
†1609

Kristóf
szepesi sárosi
főispán
†1614

Elek
†1597

Magdolna
(Dersffy Ferenc)

Mária
(1. Dóczy Gábor)
(2. Rottal Jakab)

Zsuzsa
(Forgách
Zsigmond)

Szaniszló
(szepesi főispán)
†1627

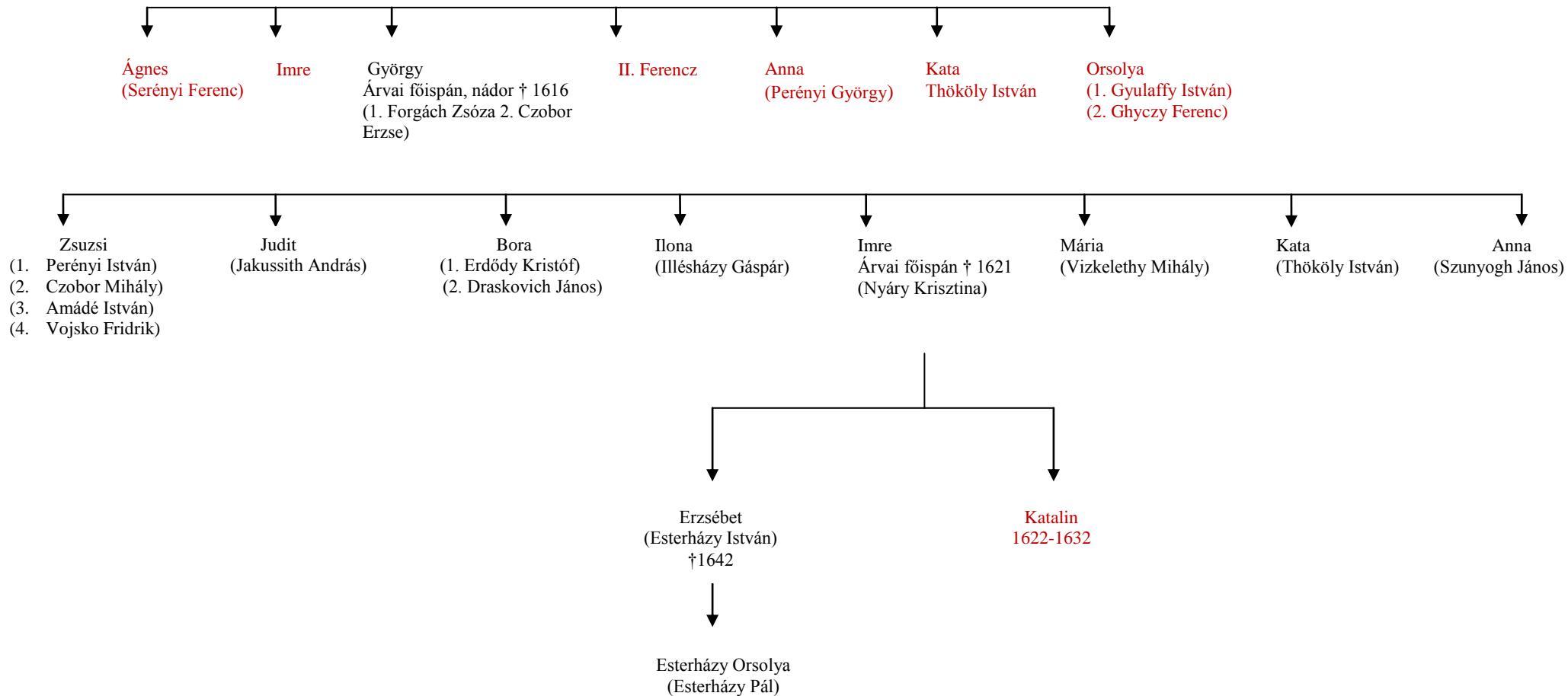
Ádám
(szepesi főispán)
†1635

Mihály
(szepesi főispán)
†1636

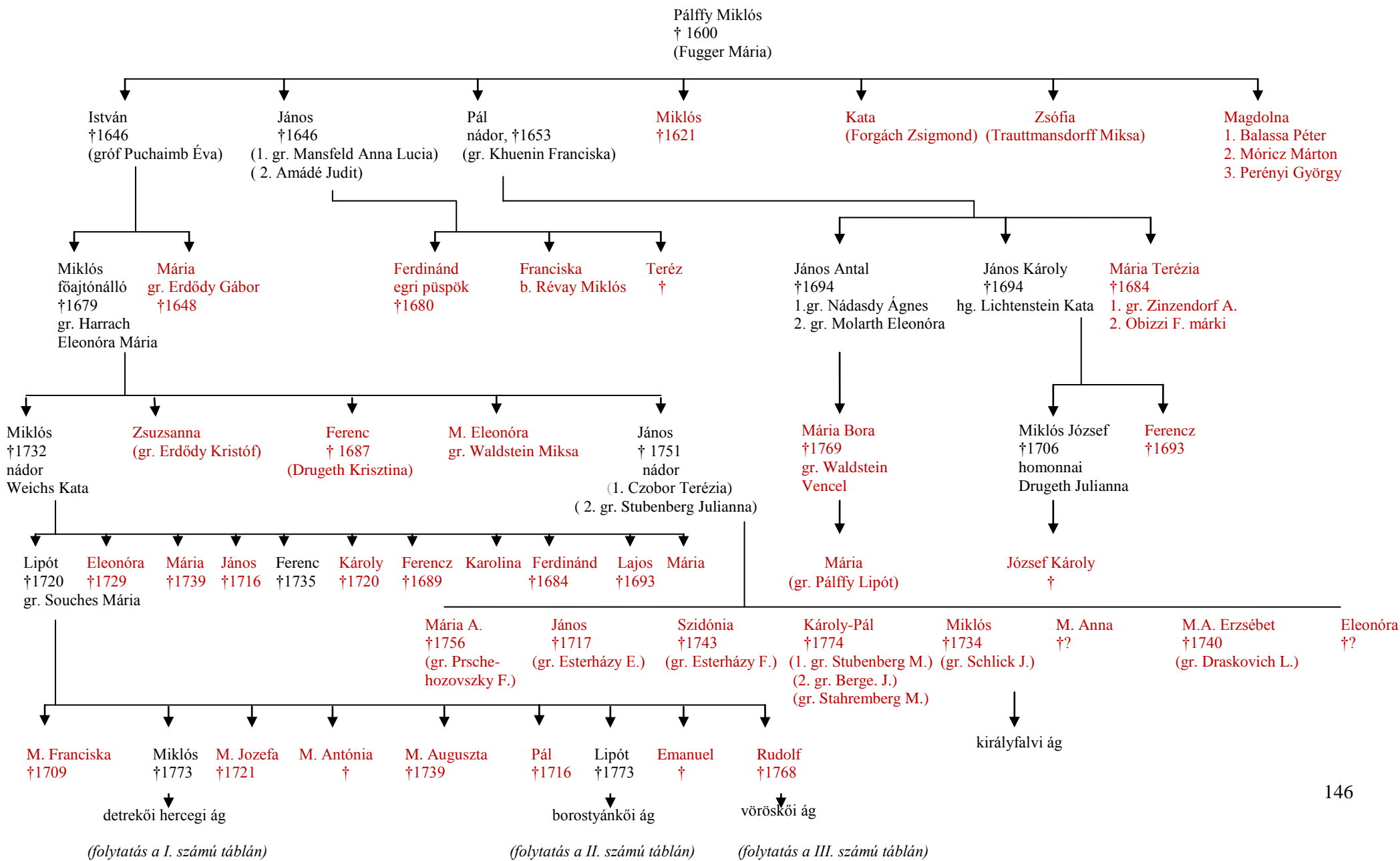
Éva
(Pogrányi István)
†1627

Ferencz
előbb nyitrai püspök, majd kamarai elnök, árvai főispán
(1. Kosztka Bora)
(2. Zrínyi Katalin)

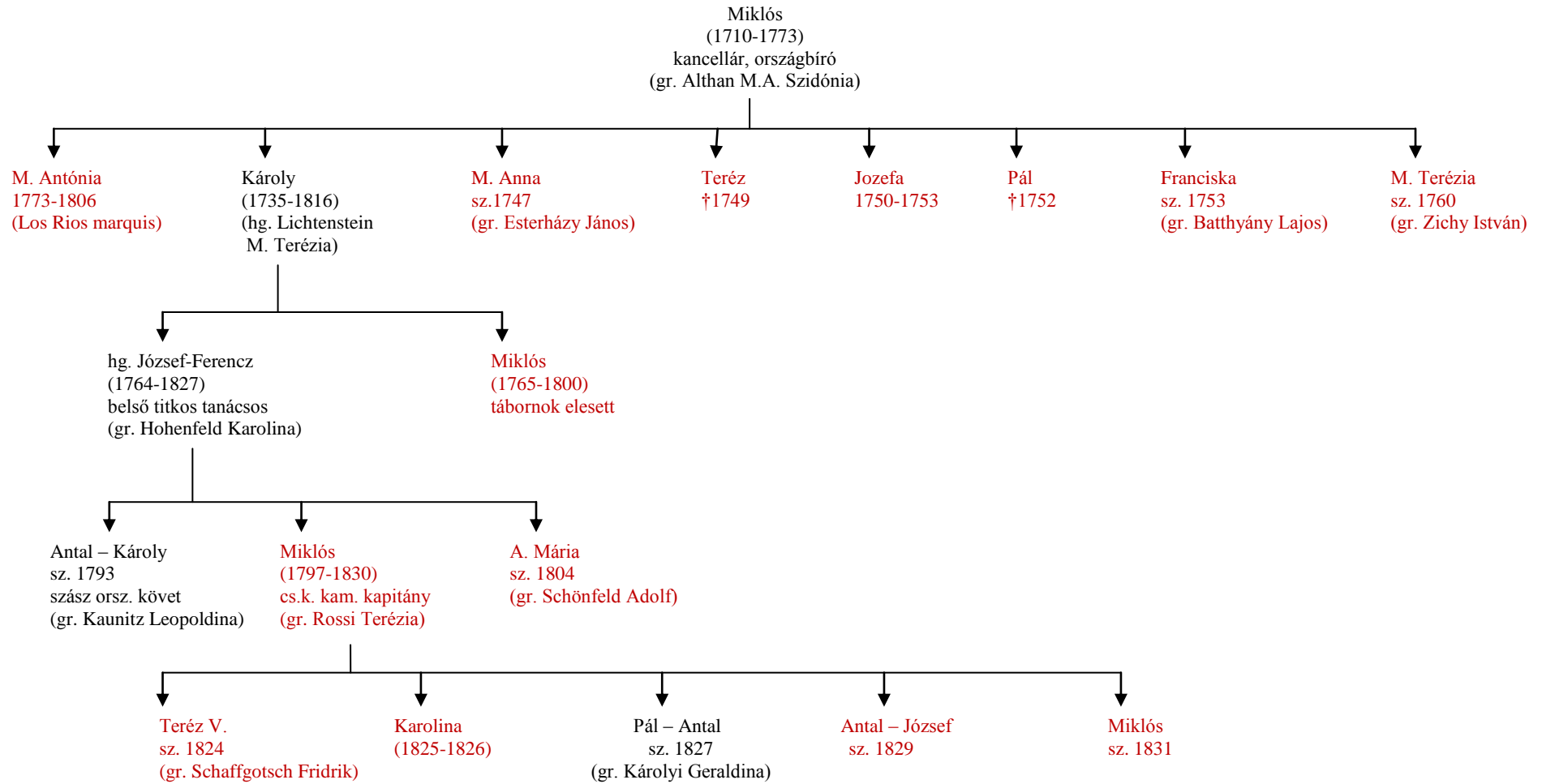
(folytatás az előző oldalról, illetve az árvai birtokoktól kezdődően vezethetőek le)

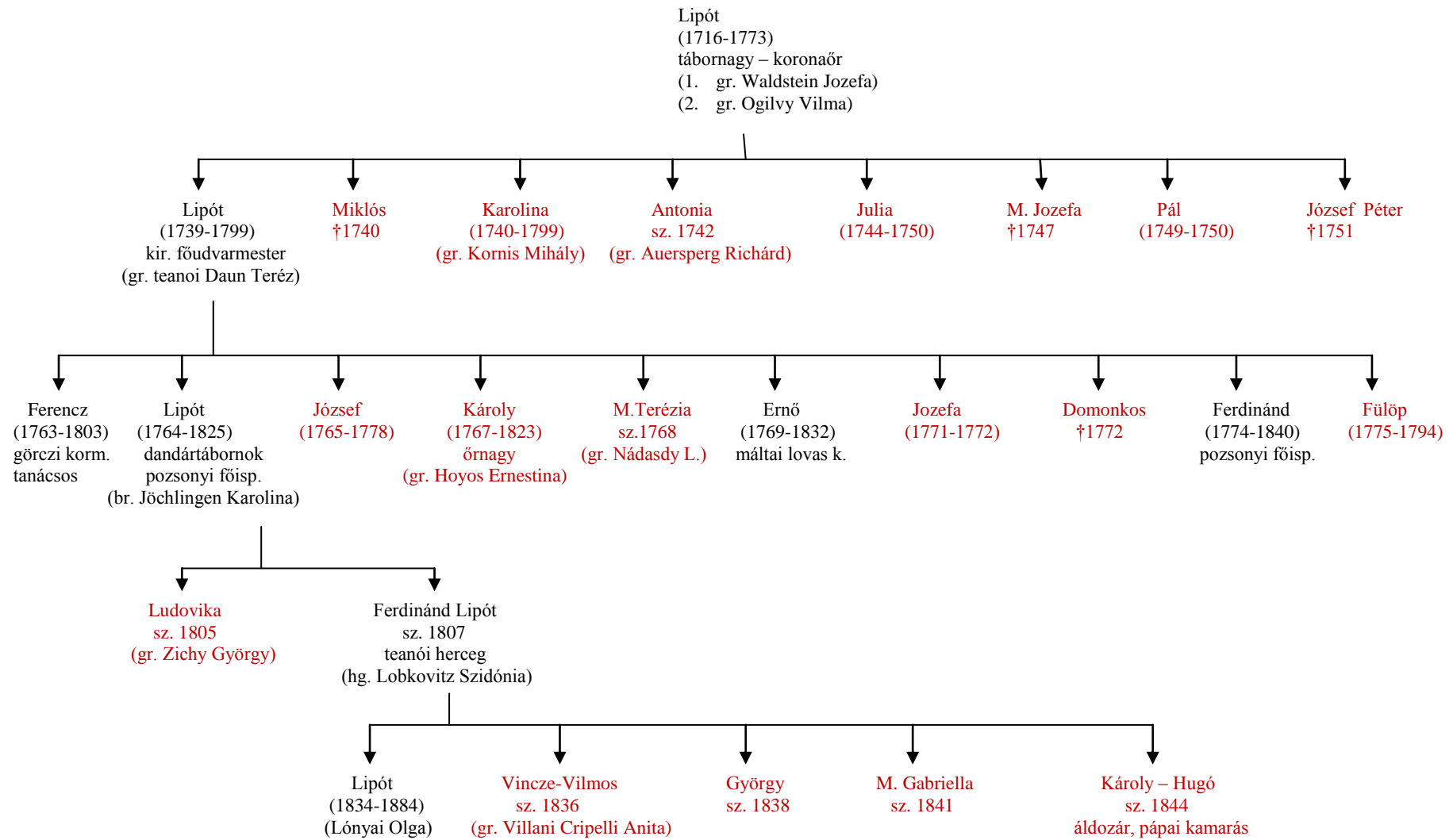
A Pálffy család családfája

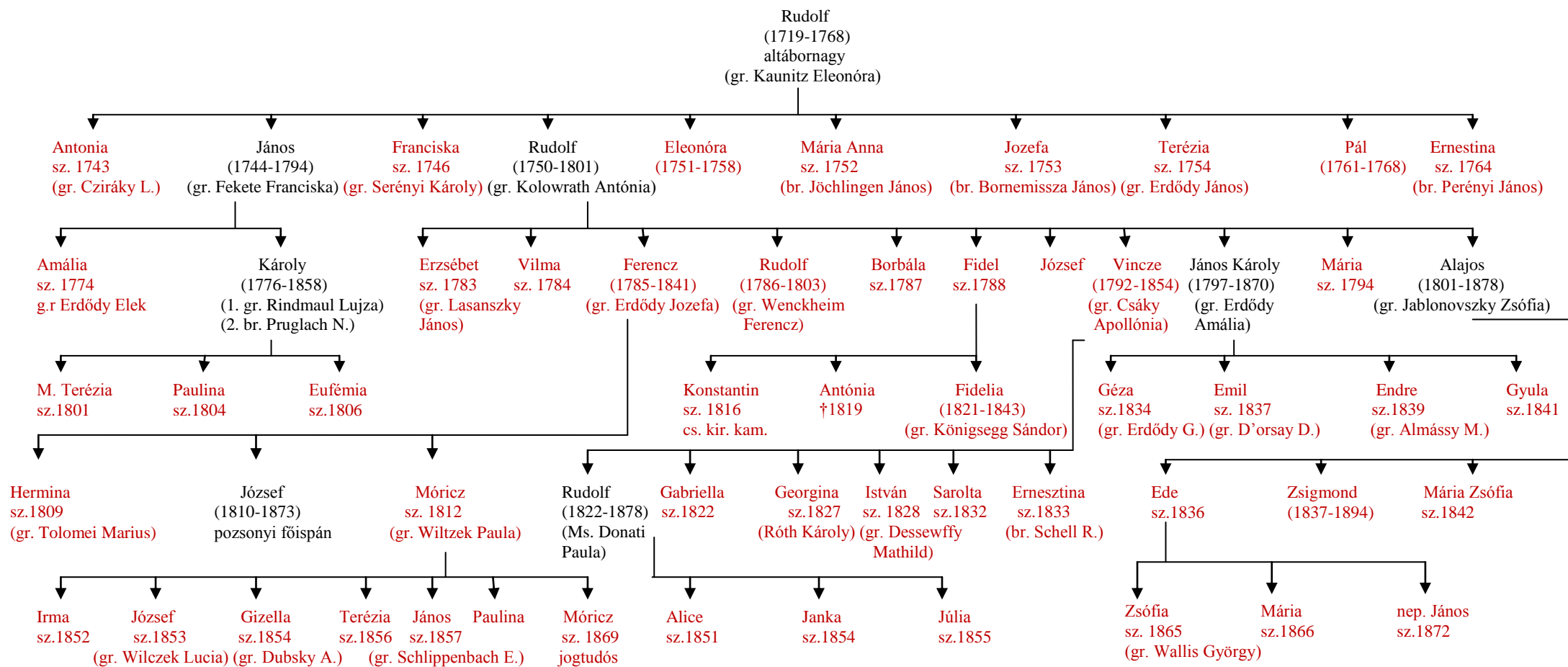
I. számú tábla

II. számú tábla

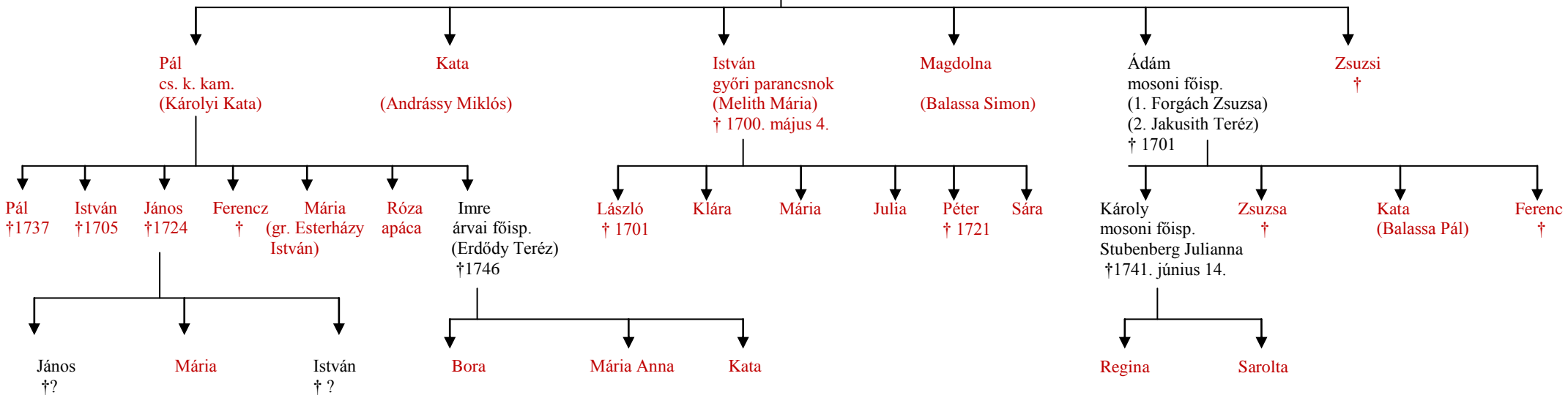

III. tábla

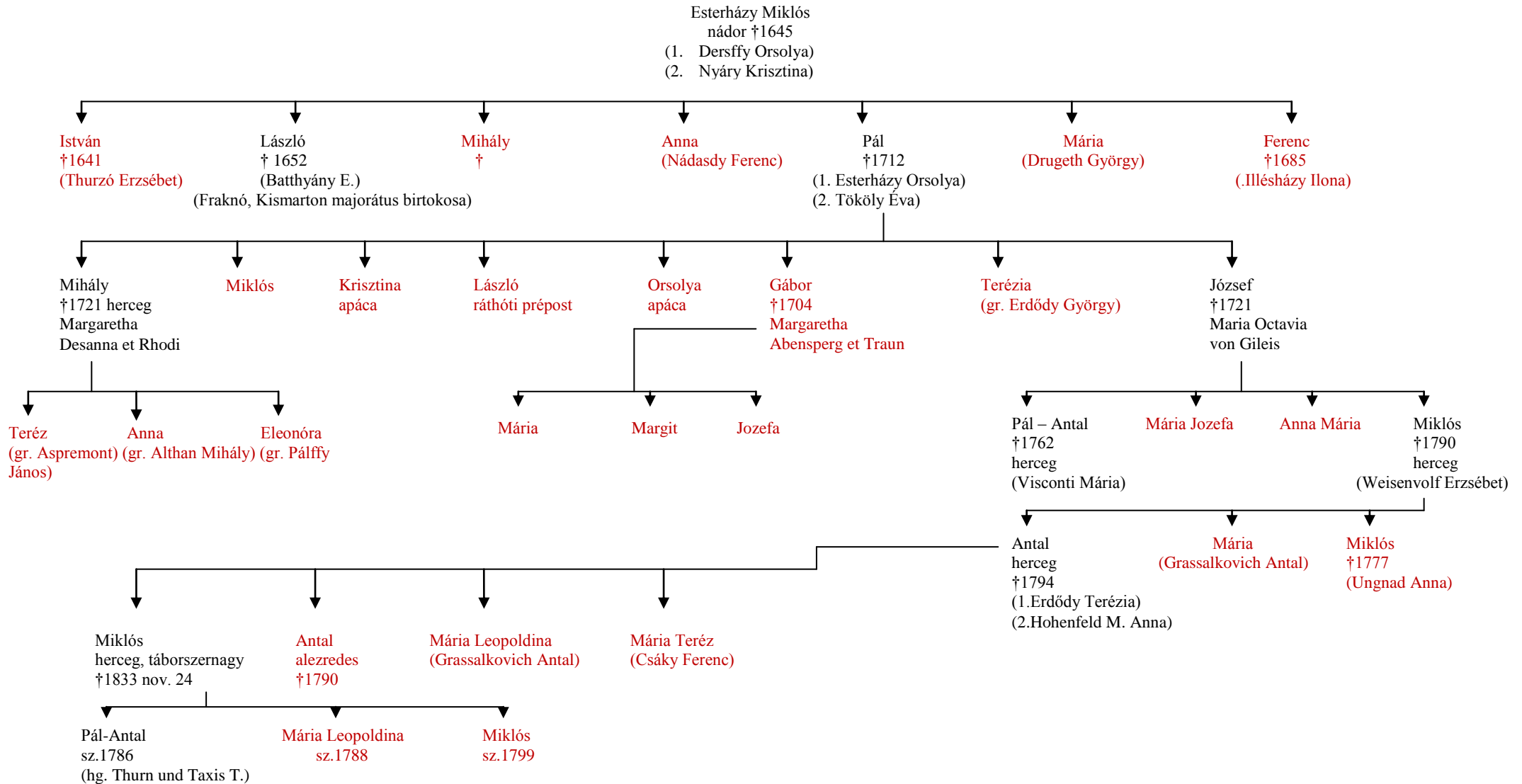

A Zichy család családfája

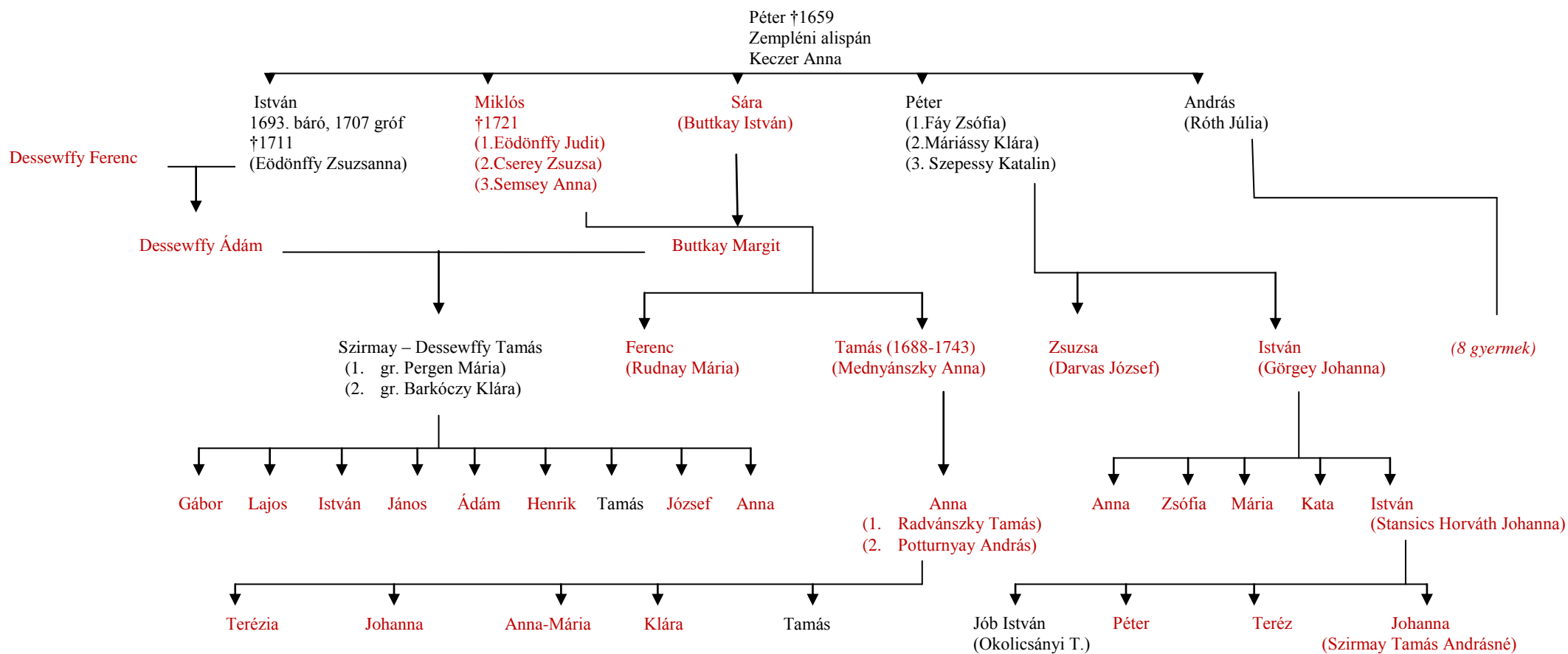
Zichy István
 (1616-1693) 1676 gróf, tárnokmester
 1. vedrédi Baranyai Mária
 2. Amadé Magdolna

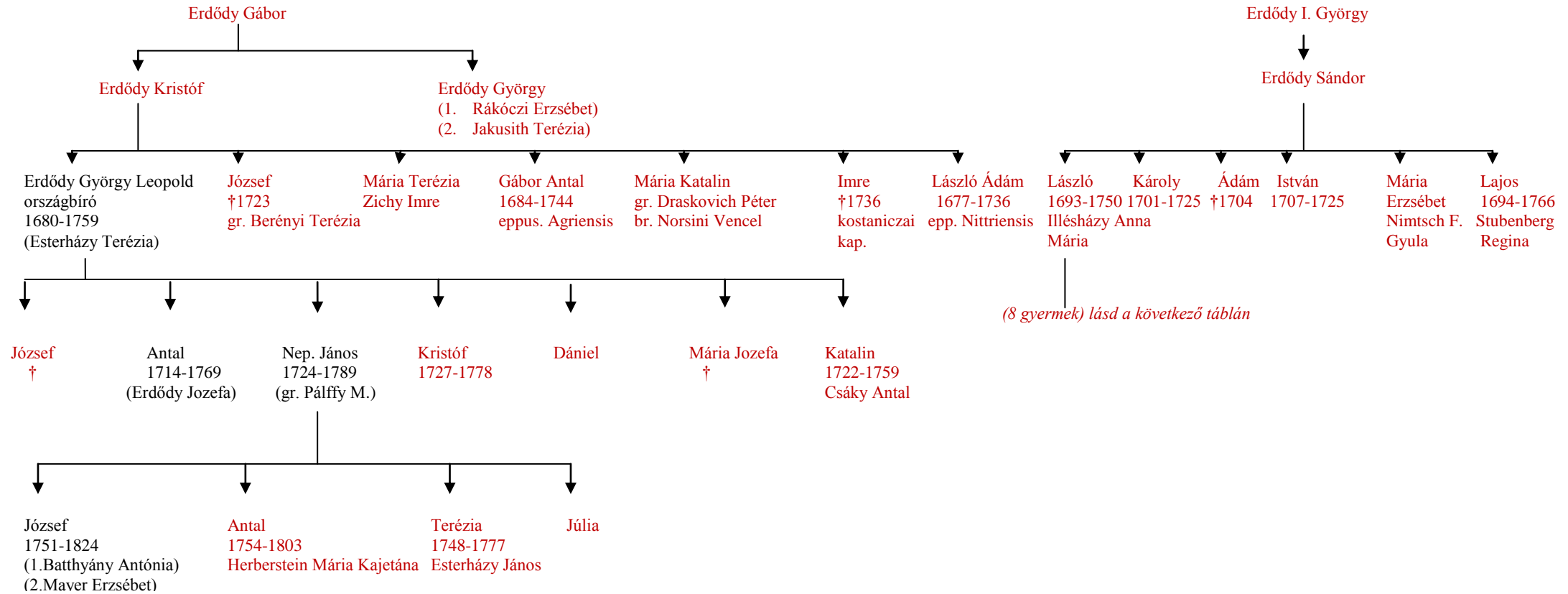
Az Esterházy család családfája

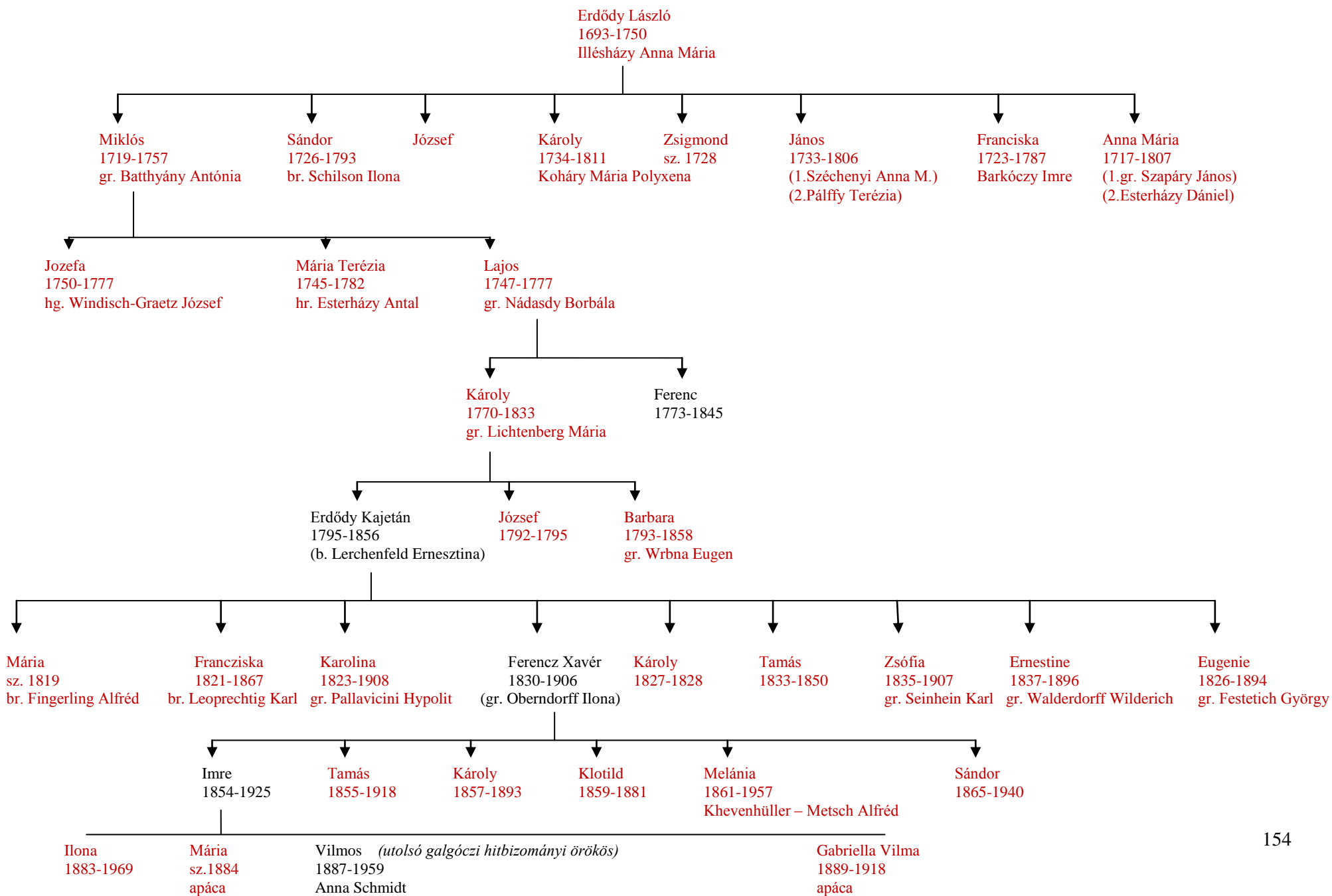

A Szirmay család családfája

Az Erdődy család családfája

2.Források

2.1. Jogbiztosító dokumentumok

I. Ferdinánd kiváltságlevele Thurzó Elek országbíró számára⁵⁵⁰

Nos Ferdinandus divina favente clementia Romanorum rex semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae etc.: rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae, dux Burgundiae etc.: marchio Moraviae, etc. comes Tyrolis etc.: memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis, quod nos debitum habentes respectum fidelissimorum ac utilium et praeclarorum servitiorum fidelis nostri, sincere nobis dilecti, spectabilis et magnifici comitis Alexii Thwrzo de Bethlenfalwa, iudicis curiae et in regno nostro Hungariae locumtenentis nostri, quae idem tam in nostro in regem Hungariae felici electione et coronatione, quam etiam aliis omnibus rebus et negotiis nostrum et dicti regni nostri Hungariae commodum concernentibus, inter tot et tantas. rerum et temporum discrimina ac mutationes cum maxima constantia et sincera animi promptitudine, diligentia et sollicitudine, non sine maximis denique laboribus et impensis suis, nobis exhibere curavit; volentes igitur, ut dignum est, eundem Comitem Alexium Thwrzo, ac haeredes et successores suos gratia, favore et munificentia nostra regia prosequi, eidem comiti Alexio Thwrzo hoc annuendum duximus et concedendum, prout annuimus et concedimus per praesentes, ut ipse comes Alexius Thwrzo de et super universis castris, castellis, civitatibus, oppidis, villis, possessionibus, praediis, portionibus et quibuslibet iuribus suis possessionariis intra ambitum dicti regni nostri Hungariae ubivis et in quibuscunque comitatibus existentibus, habitis et adiacentibus, nec non proventibus, redditibus et emolumentis quibuslibet, praeterea tributis et tricesimis, ac generaliter omnibus rebus et bonis mobilibus et immobilibus, tam scilicet haereditariis, quam etiam hiis, quas et quae ipse comes Alexius Thwrzo tum a nostra maiestate, tum etiam serenissimis principibus quondam dominis Ladislao socero et Ludovico sororio nostris charissimis foelicium recordationum regibus Hungariae, praedecessoribus scilicet nostris perennali, seu pignoraticio, aliove iuris titulo acquisivisset et obtinisset, ac deinceps quoque acquireret et obtineret; generosis et magnificis dominae Magdalенаe Zekel de Ormosd coniugi, ac puellis Annae et Elisabethae filiabus, absque prolibus et liberis suis, si qui Deo concedente posthac nascerentur; praeterea fratribus carnalibus et patruelibus, nec non nepotibus eiusdem, ipsorumque comitis Alexy ac dominae coniugis, et filiarum, proliumque et liberorum, ac fratrum et nepotum suorum haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, ac aliis quibusvis personis ecclesiasticis et secularibus, quibus idem comes Alexius voluerit, coram quibusvis iudicibus dicti regni nostri Hungariae ordinariis, aut locis credibilibus et authenticis, vel etiam literis suis sub proprio sigillo sua superinde emanandis, modis, viis, rationibus, obligaminibus et conditionibus, perpetuo, seu pignoraticio, aliisve iuribus et titulis quibuslibet, prout ipsi comiti Alexio visum fuerit, simul, vel divisim, tam in vita, quam in mortis articulo liberam disponendi, agendi, legandi et testandi auctoritatem, plenariamque et omnimodam habeat potestatis facultatem, quibus quidem dispositioni, legationi et testationi, ac omnibus et singulis, quae super praemissis per eundem comitem Alexium Thwrzo acta, facta, conclusa, et ordinata, legataque et disposita fuerint, vel iam fortassis extitissent, ex nunc, prout ex tunc, et ex tunc, prout ex nunc, nostrum regium praebuimus consensum, praebemusque benevolum pariter et assensum, promittendo in verbo nostra regio, omnia et singula praemissa nos et successores nostros reges Hungariae rata, grata et accepta habere, ac inviolabiter semper observare et observari facere. Harum nostarum secreto sigillo nostra impendenti, quo ut rex Ungariae utimur, communitarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in nostra civitate nova Austriae in festo beati Michaelis Archangeli, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo, regnorum nostrorum Romani decimo, aliorum vero decimo quarto. Supscriptione earum sic habita, Ferdinandus.

⁵⁵⁰Eredetiye papíron, könyv alakban Istvánffy Miklósnak 1597.-ben kelt átiratában. Országos levéltár. N. R. A. fasc. 496. No. 11.; Az okiratot közli Erdélyi Aladár: Régi magyar családi hitbizományok története és joga (1542-1852), Budapest, 1912, pp. 161-162

II. Rudolf kiváltságsevele Erdódi Pálffy Miklós számára⁵⁵¹

Anno 1592 April. 3. Rudolphi II. Imper. Orig. Consensus sive indultum Baroni Nicolao Pálffy ab Erdeőd, super omnium Bonor Mobilium et Immobilium vita sua acquisita et acquirenda pro lubito suo disponendi facultate, Pragae benignae elargitur.

Nos Rudolphus secundus, Dei gratia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Marchio Moraviae, Comes Tyrolis et Goritiae, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos debitum habentes respectum fidelissimorum utilium ac praeclarorum servitiorum fidelis nostri Magnifici Nicolai Pálffy ab Erdeőd comitis Comitatum Posoniens et Comaromiens ac Capitanei arcis nostrae Posoniens, Cubiculariorum nostrorum Regalium in Hungaria Magistri, nec non partium ejusdem Regni nostri Cisdanubianarum Generalis arcisque et praesidii nostri Wivarieni supremi Praefati et Capitanei ac Cubicularii et consiliarii nostri quae idem sacrae primum ejusdem Regni nostri Hungariae coronae, et deinde Majestati Nostrae ab inito statim foelicis nostri Regiminis ad praesens usque tam in Aula nostra Caesarea quam vero in certis ejusdem Regni nostri Confiniis, contra infensissimos Christiani nominis hostes Turcas, ac denique in omnibus rebus et negotiis nostris, ac praefatum Regni nostri Hungariae commodum concernentibus inter tot tantaque rerum et temporum diferimina, magna cum fidelitate et constantia syncera animi promptitudine diligentia et sollicitudine non sine maximis suis laboribus et impensis strenue militariter ac utiliter exhibuit et impendit. Volentes igitur ut dignum est, eundem Nicolaum Pálffy haeredesque et successores suos gratia favore et munificentia nostra Regia prosequi. Eidem Nicolao Pálffy de Regiae nostrae potestatis plenitudine et gratia speciali id benigne annuendum duximus et concedendum. Ut postquam ipse arce suam Wereskeő aliter Biberspurgh vocatam, in Comitatu Posoniens existens habitam simul cum omnibus oppidis, villis, possessionibus, praediis, portionibus, et quibusuis iuribus possessionariis ad eandem de jure et ab antiquo et pronunc spectantibus ac pertinere debentibus cunctisque aliis ejusdem et eorundem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet quovis nomine vocitatis a fidele nostro Magnifico Marco Fuggero in Kirchbergh et Weissenhorn Barone, caeterisque ejus fratribus et consangvineis similiter Fuggeris, qui eam antea ratione certarum portionum suarum in eadem habitaram tenuerunt certo favore et complacentia est consecutus, eamque pro certa pecuniae summa emerit, sibique ac suis haereditariam effecerit et hucusque legitime quiete et pacifice possederit, de et super praefata Arce Wereöskeő cunctisque ejus bonis et pertinentiis supradictis, nec non proventibus redditivis et emolumentis eorundem quibuslibet ac generaliter de omnibus et singulis ac quibuslibet rebus et bonis suis mobilibus et immobilibus tam videlicet iis quae nunc modo praemisso acquisivisset et obtinisset quam etiam in futurum quovis modo aut jure obtinere et acquirere posset, non solum dominae conjugii ac liberis suis iam natis et nascituris ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, verum etiam fratribus ac nepotibus et consangvineis suis et aliis quibusuis personis, ecclesiasticis et secularibus quibus idem Nicolaus Pálffy voluerit coram quibusuis Judicibus dicti Regni nostri Hungariae Ordinariis aut locis credibilibus et autenticis literis superinde emanandis vel propria saltem ipsius manu exaratis et conscriptis modis, viis, rationibus, obligaminibus et conditionibus perpetuo seu pignoraticio aliisve juribus et titulis quibuslibet prout ipsi Nicolao Pálffy visum fuerit simul vel divisim tam in vita quam in mortii articulo tanquam legitimus praefatorum ac deinceps acquirendorum bonorum acquiritor et dominus liberam disponendi, agendi, legandi, et testandi autoritatem plenariamque et omnimodam habeat potestatis facultatem. Quibus quidem dispositioni, legationi et testationi ac omnibus et singulis quae super praemissis per eundem Nicolaum Pálffy acta, facta conclusa et ordinata, legataque et disposita fuerint vel iam fortassis extitissent exnunc prout extunc et extunc prout exnunc nostrum Regium Consensus praebuimos, imo praebemus benevolum pariter et assensum. Promittentes in verbo nostro Regio, quod praemissa omnia et singula tam nos quam successores etiam nostri legitimi scilicet Reges Hungariae,

⁵⁵¹HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 3. Nr. 3.

rata, grata et accepta habebimus, et inviolabiliter semper observabimus et observari faciemus. Imo annuimus et concedimus praebemusque et promittimus. Salvo jure alieno. Harum nostrar vigore et testimonio literarum. Datum in arce nostra Regia Pragensi tertia die mensis Aprilis Anno domini Millesimo Quingentesimo Nonagesimo secundo, Regnor nostrorum Romani decimo septimo, Hungariae et aliorum vigesimo, Bohemiae vero anno similiter decimo septimo.

2.2 Adománylevelek

*Thurzó György adományba kapja Árva várát II. Rudolftól.*⁵⁵²

Collatio perennalis arcis Arva pro magnifico Georgio Thurzo de Bethlehemfalwa modo infrascripto facta.

Nos Rudolphus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos debitum ac benignum habentes respectum ad praeclaram fidem et fidelitatis integritatem fideliumque et constantium servitorum gratissima et cumulata merita fidelis nostri magnifici Georgii Thurzo de Betlehemfalwa, comitis comitatus Arvensis, dapiferorum nostrorum regalium in Hungaria magistri et consilarii nostri, que ipse sacrae primum regni nostri Hungariae coronae et deinde maiestati nostrae ab ineunte aetate sua gravioribus negotiis ac servitiis, atque ab initio statim felicitis nostri regiminis ad praesens usque in diversis arduis rebus et negotiis fidei suae concreditus, officiisque ac functionibus tum militaribus, tum dicti regni nostri publicis pacis et belli tempore, tam contra infensissimos Christiani nominis hostes Turcas, quam vero in proximis hisce perniciosis tumultibus et nocivis motibus, qui dictum regnum nostrum Hungariae cum memorabili et dira clade aliquamdiu pervagati sunt, cum bonorum suorum iactura, cum vitae etiam periculo conjunctas neque ullis expensis, aut gravibus sumptibus curatis, sed in fideli nostra obsequio constantissime perseverando ac vim hostilem armis fortiter propulsando, invicto plane animo constanter, fideliter, utiliter ac summa cum laude et nostra benigno contenta satisfactione exhibuit, praestitit et impendit ac deinceps quoque pari fidelitatis constantia et sinceritate nobis inservitum et gratissima obsequia praestitutum non dubitamus. Ut itaque tantorum praeclarorum suorum meritorum et fidelium servitorum. nobis hactenus praestitorum condigna aliqua remuneratione regia nostra, clementia et liberalitate dictus Georgius, Thurzo se tulisse sentiat, haeredibusque et posteris suis de nobis et futuris Hungariae regibus similiter benemerendi praeclarum exemplum relinquere post se valeat, ob hoc nos totalem et integram arcem nostram Arwa vocatam in praefato comitatu Arvensi existentem habitam, in cuius reali usu, possessione et pacifico dominio tum magnificus quondam Franciscus Thurzo de dicta Bethlehemfalwa, genitor ipsius Georgii Thurzo ex divorum quondam Principum dominorum Ferdinandi .et Maximiliani Romanorum imperatoris ac Hungariae et Bohemiae etc. regum, dominorum avi et genitoris nostri charissimorum felicissimae recordationis, idem quoque Georgius Thurzo postmodum ex certa nostra et benigna etiam inscriptione et collatione conditionaliter facta jam pridem fuit et perstitit, ac nunc quoque pacifice persistit, simul cum totalibus et integris oppidis Nagyfalva Trestenna et Twrdossin vocatis, telonioque ibidem in Twrdossin habito, nec non villis et possessionibus Kralowan, ac teloneo ibidem existente, Zasskeöw, Parnice, Zazriva, Zahrabone, Zabraz, Poruba, Geczelowá, Jazenowa, Dubowa colonorum et Valachorum, Alsókubin, Zaskalicza, Mokred, Kincza, Briny, Nagy Bizterecz, Nagy et Kis Lehota, Benjowa; Lehota, Mezibroda, Pribis, Puczon, Chlebnicze, Maletina, Dluhaluka, Podbeljee, Bjeli, Potok, Nisnjavec, et Krasnohurka nuncupatis, aliisque cunctis possessionibus, villis praediis, de novo, tam praedictum olim Franciscum Thurzo parentem ejus, quam per ipsum etiam Georgium Thurzo intra metas et territoria ejusdem castris Arva fundatis et erectis imposterumque fundandis et erigendis simul cum cunctis suis utilitatibus, pertinentiis quibuslibet; terris scilicet, arabilibus cultis et .incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, alpibus, vallibus, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus et eorundem locis; generaliter vero quarumlibet utilitatum, proventuum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis limitibus a iis etiam universis pertinentiis et portionibus et iuribus possessionariis, proventibus et utilitatibus quibuslibet, tam in eadem Arvensi, quam aliis quibuscunque comitatibus intra ambitum saepofati regni nostri Hungariae existentibus habitis et adjacentibus, ad praefatam arcem Arwa de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, nec non universam munitionem et arma, ingenia, tormenta, bellica, barbata, sclopetum et earum apparatus in dicto castro existenti, totum insuper et omne jus nostrum regium, quod in saepofato castro Arwa ac praenominatis cunctis ejusdem oppidis, villis, possessionibus praediis portionibus et quibuslibet iuribus possessionariis ad idem, easdem et eadem de

⁵⁵²Országos levéltár, Liber Donationum, IV. kötet, 602. lap. Az oklevelet közli Erdélyi Aladár a „Régi magyar hitbizományok története és joga (1542-1852)” c. munkájában (Budapest, 1912) pp.173-175

iure et ab antiquo spectantiibus et pertinere debentibus etiam aliter qualitercunque haberemus aut idem, eadem, eadem et idem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concerneret maiestatem, praenominato Georgio Thurzo haeredibusque et posteritatibus eiusdem .utriusque sexus universis dedimus et donavimus et contulimus tali expressa sub conditione, ut videlicet idem castrum Arwa cum suis pertinentiis sexum masculinum ex liberis eius exstantem illum solum deficiente vero etiam foemineum concernat eo lege, ut administratio castrum ac bonorum eo pertinentium semper penes fratrem majorem natu vel, illo non exstante, penes filiam senioremaneat et frater seu filia natu major proventus bonorum inter alias fratres seu sorores aequalitate conscientioseque quotannis partiatur et dividat, potestatem insuper facimus eidem Georgio Thurzo, de eadem castro Arwa, ac pertinentiis eius quovis tempore libere disponendi, legendi, inscribendi et cui maluerit, nobis tamen fideli, grata et accepto vendendi et abalienandi, eadem iure quo eidem, arx eadem Arwa cum suis pertinentiis per nos collata esse dinoscitur. Quaquidem praescripta facultate et libertate nec posteritates illius privamus, ita tamen quod si loco istorum bonorum Arvensium majora fructuosiora et commodiora communi interessatorum voto comparuerint et non aliter. Assummentes nihilominus in nos haeredesque et successores nostros legitimos videlicet Hungariae reges, ac in verba nostra regio assecurantes eundem Georgium Thurzo haeredesque et posteritates eiusdem utriusque sexus universas et eum, vel eos, cui, vel quibus idem de praefato castro Arwa et pertinentiis suis quibuslibet qualitercunque disposuerit, vel legaverit, quod ipsum, ac eosdem in quietam et pacificam saepedicti castrum Arwa et pertinentiarum eiusdem dominio contra quosvis legitimos impeditores, causidicos et actores nostris propriis laboribus et expensis benigne tuebimur, protegemus et defensando conservabimus. Imo damus, .donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, posidenda pariter et habenda, Assumimusque et assecuramus harum nostrarum secreta sigillo nostra, quo ut rex Hungariae utimur inpendenti communitarum vigore et testimonio literarum. Datum in arce nostra regia Pragensi 7 die mensis Martii, anno Domini millesimo sexcentesimo sexto. Regnorum nostrorum Romani vicesimo primo, Hungariae et aliorum tricesimo quarto. Bohemiae vero anno similiter tricesimo primo.

II. Rudolf a pozsonyi várkapitányi és főispáni tisztséget Julius a Salmis et Newburgh halálával Erdődi Pálffy Miklósnak adományozza. 1580. 23 X.⁵⁵³

Nos Rudolphus secundus Dei gratia electus Romanorum Imperator, Semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Marchio Moraviae, Comes Tyrolis etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod cum proprium et peculiare optimorum Principum munus et officium sit, in eos omnes, qui caeteris virtute, fide, studio, industria, integritate praestant, sese benignos et munificos declarare, istudque nos imprimis libenter imitemur, vestigiis majorum nostrorum insistendo, quos in ornandis virtutibus nullis unquam saeculis cuiquam cessisse intelligimus, propterea hoc tempore, commodam tracti occasionem, attendentes diligenter consideravimus et in mentem revocavimus praeclaram fidem et fidelitatem ac diversa servitia fideli nostri Magnifici Nicolai Pálffy de Erdőd, cubicularii nostri Hungariae Coronae, ac deinde Majestati nostrae, a principio Regimini nostri summa cum fide et diligentia ac integritate inserviando praestitit, iisque se nobis charum et acceptum favoreque nostro dignum reddere studuit. Honorem et Dignitatem Comitatus Poseniensis, simul cum Arce ipsa nostra Poseniensi, nec non titulo ejusdem Comitatus per obitum Spectabilis et Magnifici Quondam Nicolai comitis a Salmis et Newburgh, hoc tempore de Jure et de facto vacantem, ac supremo comite ac universis oppidis, villis, possessionibus, praediis, vado, caeterisque obventionibus, utilitatibus et emolumentis quovis nominis vocabulo vocitatis, ac antiqua et solita Jurisdictione consuetisque cujusvis generis proventibus et praerogativis, quibus scilicet eundem Honorem dictus quondam Comes Nicolaus a Salmis tenuit et possedit: Eidem Nicolao Pálffy de Erdőd, durante vita sua dandum duximus et conferendum. Decernentes et ex certa nostra scientia animoque deliberato statuentes, ut ipse non secus, quam dictus olim comes Nicolaus a Salmis, ac Caeteri comites ejusdem comitatus Poseniensis praedecessores scilicet sui. Eundem Honorem et Dignitatem durante uti praemittitur vita sua tenere et administrare valeat, atque possit. Ita tamen et ea conditione adjecta, ut castrum ipsum nostrum Poseniense, diligenter custodire, et illud pro nobis et

⁵⁵³HHStA F. A. Pálffy Arma 2. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 1. sub B.

successoribus nostris legitimis Hungariae Regibus fidelem conservare, executiones Justitiae et juridicas juxta Regni nostri Hungariae Decreta et consuetudines debito modo administrare, in constituendis vicecomitibus, veterem Comitatus morem, et usum observare, Dicarum nostrarum Regiarum administrationi cum opus fuerit, auxilio esse, exercituum Dominorum et Nobilium ejusdem Comitatus, instar aliorum Regnicolarum juxta publicas constitutiones promovere, ac omnis et singula quae sui sunt officii diligenter et sedulo ac sicuti de ejus fide et industria minime dubitamus, debito modo exercere, superque iis, in sede comitatus Juramentum solitum praestare debeat et teneatur. Imo damus et conferimus, praesentium per vigorem. Quo circa vobis fidelibus nostris, reverendis, spectabilibus Magnificiis, Egregiis et Nobilibus, Dominis Praelatis, Baronibus, Nobilibus, item prudentibus et circumspectis, iudicibus, et magistris civium liberarum Civitatum nostrarum nec non aliis cujusvis status, conditionis et praeminentiae possessionatis hominibus, ubivis in praefato districtu Comitatus Poseniensis existentibus et commorantibus, praesentibus, et futuris nec non provisorii et castellanis dictae Arcis nostrae Poseniensis harum serie firmiter committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus a modo deinceps praefatum Nicolaum Pálffy de Erdőd, pro vestro vero et legitimo Comite tenere, et recognoscere, ejusque Jurisdictioni et iudicio astare et obedire, ipsique et consequenter vice comiti suo, per ipsum more alias consuevit constituendo et in medium vestri collocando, in omnibus Juridicos, et aliis licitis et honestis ac signanter executionibus legitimis firmiter obedire, et semper obtemperare modis omnibus debeatis et teneamini. Secus nullo modo facturi. Praesentes autem quas in absentia majoris et secreti sigilli nostri, minori et annuari sigillo nostro quo ut Rex Hungariae utimur impendenti communiri fecimus post earum; lecturam semper reddi jubemus praesentanti. Datum in Arce nostra Regia Pragensi vigesima tertia Die Mensis Decembris. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Octogesimo. Regnorum nostrorum Romani sexto, Hungariae ac aliorum nono. Bohemiae vero anno similiter sexto. (Átirat 1766-ból.)

II. Rudolf Pozsony várát és a várkapitányságot Erdődy Pálffy Miklósnak adományozza. 1598. Május 14.⁵⁵⁴

Nos Rudolphus secundus Dei gratia Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Marchio Moraviae, Comes Tyrolis et Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum amplii Principum liberalitas in munificentia et benemeritorum suorum subditorum remuneratione consistat recte et sapienter a vetustissimis imperatoribus ac regibus factum esse judicamus, dum singulos secundum merita amplitudine beneficiorum prosequuti sunt. Quod sicuti in aliis optimo Principe dignis virtutibus, ita hac quoque in parte libenter imitamur. Et propterea nos debitum ac benignum habentes respectum ad praeclaram fidem constantium et fidelium utiliumque servitorum cumulata merita, fidelis nostri, nobis dilecti spectabilis ac Magnifici Nicolai Pálffy de Erdőd, Equitis Aurati, Comitis Comitatum Poseniensis et Comaromiensis, Arcisque nostrae Poseniensis Capitanei Cubiculariorum nostrorum Regalium in Hungaria, Magistri nec non Partium ejusdem Regni Nostri Cisdanubianarum Generalis, ac Arcium et Praesidiorum nostrorum Strigoniens, Wiivariens et Comaromiens supremi praefecti et capitanei, ac cubicularii et consiliarii nostri. Quae ipsae sacrae primum Regni nostri Hungariae praefati Coronae, ac deinde Majestati nostrae a Juventute sua, primum in aula nostra Caesarea, per complures annos in variis officiis ac ministeriis Aulicis, ac postmodum Imperii et Regnorum gubernatione in nos devoluta, in diversis ac gravibus officiis et functionibus bellicis, fidei suae concreditis, variisque expeditionibus, particularibus et generalibus contra infesissimos Christiani nominis hostes Turcas susceptis, ac praesertim in proxima foelici singularique Dei beneficio et auxilio peracta, Jaurini totius Christianam orbis celebris propugnaculi expugnatione et de hostium Turcarum manibus recuperatione quam ipse una cum Fidele nostro, Magnifico Adolpho Libero Barone a Schwarzenberg non sine vitae suae manifesto discrimine ad finem optatissimum perduxerunt, summo semper studio constantia et dexteritate fideliter et utiliter exhibuit et impendit, pari quoque sedulitate et diligentia exhibet et impendit etiam de praesenti. Volenter itaque eam animi sui erga nos sinceritatem et promptitudinem

⁵⁵⁴HHStA F.A. Pálffy Arma II. Lad. 1. Fasc. 1. Nro. 2B.

fideleque studium, Caesarea ac Regia nostra gratia et munificentia ac favore prosequi Totalem Arcem nostram Regiam Poseniensem simul cum universis Bonis ad illam de jure et ab antiquo spectantibus et pertinens quovis nomine vocitatis, omnino in comitatu Poseniensi habitis et existentibus, cunctisque ejusdem et eorundem utilitatibus, proventibus, emolumentis, libertatibus et praeminentiis ac pertinentiis quibuslibet, simul cum Honore et officio Supremi comitis dicti Comitatus Poseniens, praefatae Arcis nostrae ab antiquo conjuncto, quam superioribus annis, praefato Nicolao Pálffy ob praemissa fidelia servitia sua vita ipsius durante, benigne contuleramus, illeque hactenus pleno jure instar antecessorum suorum, comitum et capitaneorum Poseniensium ipsam Arcem tenuit et possedit, tenetque et possidet de praesenti: apud eundem Nicolaum Pálffy modo praemisso relinquendam ac insuper duobus quoque ipsius Filiis post ejus mortem in aetate et senio legitime sibi succedentibus, vita similiter eorum duntaxat durante conferendam duximus. Hac nimirum conditione ut defuncto memorato Nicolao Pálffy, senior ejus filius in dictae Arcis nostrae Poseniens dominio ac officio illi succedere atque hoc primo Filio etiam decedente Frater ipsius aliquos dicti Nicolai Pálffy liberos senior fuerit ei succedere, quo similiter e vivis sublato, tandem dicta Arx nostra Poseniens ad nostram et successorum nostrorum, legitimorum videlicet Hungariae Regum collationem iterum redire debeat. Qui tamen nobis et successoribus nostris videlicet Hungariae Regibus Juramento fidelitatis semper obstricti esse debent. Assecurantes insuper eundem Nicolaum Pálffy ac dictos ejus Filios duos post mortem ipsi legitime, uti praemissum est sibi invicem succedentes, atque in verbo nostro Regio promittentes, quod neque nos, neque successores nostri legitimi videlicet Hungariae Reges, praefatam Arcem nostram Poseniens cum omnibus Bonis ad illam pertinentibus, simulque Honore Supremi Comitis dicti Comitatus Poseniens, ab eosdem vita uti praemissum est ipsorum durante ullo modo auferemus et auferent, sed illam tempus intra praemissum apud eosdem, omni eo jure, honore et libertate, quo illam priores et antiqui comites Poseniens tempore divorum quondam Hungariae Regum praedecessum nostrorum bonae memoriae tenuerunt et possederunt, ipseque Nicolaus Pálffy nunc tenet et possidet, tenendam, utendam et possidendam relinquemus et reliquent. Ad quod firmiter et inviolabiliter observandum, nos et successores nostros legitimos scilicet Hungariae Reges per praesentes adstrictos et obligatos reddimus. Imo relinquimus, damus et conferimus, assecuramusque, promittimus, adstringimus et obligamus. Harum nostrarum quas in absentia majoris ac secreti sigilli nostri minori sive annulari sigillo nostro, quo ut Rex Hungariae utimur impendenti communiri fecimus, vigore et testimonio literarum. Datum in Arce nostra Regia Pragensi, decima quarta Die, Mensis Maii, Anno Domini Millesimo Quingentesimo nonagesimo octavo, regnorum nostrorum, Romani vigesimo tertio, Hungariae et aliorum vigesimo sexto, Bohemiae vero anno similiter vigesimo tertio.

(Átirat 1766-ból)

II. Rudolf Pozsony várát Erdődi Pálffy Miklósnak adományozta.⁵⁵⁵

Anno 1599 24. Julii. Donationis Arx. Poseniensis a D.c. Nicolai Pálffy ab Erdeőd (Rudolphus II.)

Nos Rudolphus Secundus Dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum summa imperatorum, regumque et aliorum Principum potestate ad hoc in terris divinitus sit constituta, ut visis ac cognitis fidelium subditorum suorum fructus elargiantur, quos virtutis significatione fideique sinceritate plus meruisse conspiciunt. Dum enim illos virtutum praeminis sibi devinciunt, et recte eorum facta, ac fortui gesta ab humana oblivione vindicant ac immortalitati consecrant, perpetuam tandis gloriam principali ipsorum culmini conciliant, suorumque Regiminum fastigia prudenter extollunt. Quo subditi perspecto virtutum nempe aemulis praemia proponi, tanto magis a insignia quaevis condenda acceduntur, quanto cumulationes se de pristinis fructus retulisse sentiunt. Horum itaque exemplo nos quoque nihil vel prius, vel antiquius habemus, quam hoc laudabile, Majorum nostrorum institutum imitari, ut factorum gloria insignes, heroiqosque viros, quorum singularis, et eximia erga nos, ac sacrum Diadema nostrum fides, et constantia est conspicua, praeclaris honorum titulis in perennem a se bene et laudabiliter gestarum rerum memoriam cohonestemus; et propterea nos

⁵⁵⁵HHStA F.A. Pálffy Arma II. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 3B.

debitum ac benignum habentes respectum ad praeclaram fidem diuturnorumque constantium, fidelium et utilium servitorum cumulata merita Fidelis nostri nobis dilecti Spectabilis ac Magnifici Nicolai Pálffy de Erdőd Liberi Baroni in Vöröskő, Equitis Aurati, Comitum Comitatum Poseniensis et Comaromiensis Arcisque nostrae Poseniensis Capitanei, Cubiculariorum nostrorum Regalium in Hungaria Magistri nec non Partium Ejusdem Regni nostri Cisdanubianarum Generalis, ac Arcium et praesidiorum nostrorum Ujvariensis, Strigoniensis et Comaromiensis supremi praefecti et Capitanei ac cubicularii et consiliarii nostri Hungariae Coronae, et deinde Majestati nostrae a Juventute sua, primum in aula nostra Caesarea, per complures annos in variis itineribus nostris, diversisque officiis et ministeriis Aulicis postmodum vero Imperii, et Regnorum in nos devoluta gubernatione in diversis ac gravibus officiis et functionibus Bellicis fidei suae concreditus, variisque expeditionibus particularibus et generalibus tum alias tum vero hoc potissimum aperti Belli tempore, contra intensissimum Christiani nominis hostem Turcam susceptis, quibus omnibus, tanquam generalis dictarum Regni nostri Partium Capitaneus noster, cum subjecto sibi exercitu semper interfuit atque optimi Ducis, et boni militis officia animose, et interpede praestitit, praesertim vero in recuperatione de hostium Turcarum manibus Strigonio, Neogradio, Visegrado, Fülekió, Hatvan, Vaczio, Veszprimio, Tata, Palota, aliarumque complurium Arcium et Locorum quae brevitatis causa praeter gredimur, nec non in congressu ad Albam Regalem cum Haszan Basa et ad Strigonium cum Begler Beko Graeciae, aliisque pluribus locis, hostibus Turcis feliciter superatis, rebusque benegestis; item in memorabili conflictu illo ad Keresztes habito, in quo cum moderno Turcarum Imperatore Mahomete exercitus noster congressus fuit, eumque castra relinquere et fugam capessere cœgit; Deinde in Jaurini totius Christianitatis celebris Propugnaculi proxima feliciter expugnatione, et recuperatione quam ipse Nicolaus Pálffy una cum fidei nostro Spectabili ac Magnifico Comite Adolpho a Schwarzenberg et non sine vitae suae manifesto et auxilio ad optatum finem perduxerunt, sic etiam in Budae, et Albae Regalis tum obsidione, tum varia incursione denique in demersis et exustis spoliatisque in Danubio longe ultra centum et quinquaginta navibus turcicis et una Triremi munitione, victualibus varioque comœatu, ac ingenti vi pecunia in exolutionem Turcicorum Militum missae onussis et quinque Turcarum millibus, naves praefatas comitantibus, parva liberorum Hajdonum per ipsum Nicolaum Pálffy ad hoc patrandum destinatorum manu caesis, fugatisque ac aliis diversis rebus et negotiis, summo semper studio vigilantique cura, constantia et dexteritate fideliter et utiliter ac benigna pro satisfactione nostra exhibuit, et impendit, ac pari sedulitate et diligentia exhibet, atque impendit, etiam de praesenti. Volentes itaque eam animi sui erga nos sinceritatem et promptitudinem fideleque studium, Caesarea ac Regia nostra gratia munificentia et favore ulterius ac uberius prosequi. Totalem Arcem nostram Regiam Poseniensem simul cum universis Bonis, ac Juribus Possessionariis ad illam de Jure et ab antiquo spectantibus et pertinentibus quovis nomine vocitatis, omnino in comitatu Poseniensi habitis, et existentibus cunctisque ejusdem et eorundem utilitatibus, proventibus, emolumentis, pertinentiis, ac libertatibus, et praeminentiis quibuslibet, simul cum honoribus ac officiis Capitaneatus Arcis, ac supremi comitis dicti Comitatus Poseniensis, praefatae Arcis nostrae ab antiquo conjunctis quae superioribus annis praefato Nicolao Pálffy ob praemissa sua fidelia servitia vita ipsius durante, atque non ita pridem ad humilem ipsius Instantiam et petitionem ad duorum quoque filiorum suorum post ejus mortem in aetate et senio legitime sibi succedentium vitam, benigne contuleramus, illeque hactenus pleno Jure instar Antecessorum suorum Comitum et Capitaneorum Poseniensium ipsam Arcem tenuit, et possedit, tenetque, et possidet etiam de praesenti, apud eundem Nicolaum Pálffy, non solum modo praemisso benigne relinquendam verum etiam ut ulterioris gratiae et clementiae nostrae sit particeps illam omnibus legitimis ipsius filiis jam natis et deinceps nascituris vita eorum durante clementer dandam et conferendam duximus. Hac nimirum conditione ut defuncto memorato Nicolao Pálffy senior ejus filius, eoque similiter decedente, qui in ordine senior fuerit, hoc modo et ordine in senio semper observato, quoad linea duraverit, in dictae Arcis nostrae Poseniensis Dominio ac officio illi succedere atque completis et evivis sublatis omnibus dicti Nicolai Pálffy liberis masculis legitimis praefata Arx nostra Poseniensis una cum dictis honoribus comitatus et capitaneatus ad duos Nicolai Pálffy ex praedictis ejus filiis, nepotes legitimos masculini sexus natu videlicet majores devolvatur, et condescendat. Quibus etiam duobus nepotibus suis e vivis sublatis tandem dicta Arx nostra Poseniensis ad nostram et successorum nostrorum legitimorum videlicet Hungariae Regum collationem iterum redire, ac devolvi debeat. Qui tamen nobis, et successoribus nostris legitimis videlicet Hungariae Regibus, juxta senium et successionem eorum Juramento fidelitatis semper obstricti esse debeant. Assesurantes insuper Eundem Nicolaum Pálffy ac dictos ejus filios legitimos

jam natos et nascituros duosque praedictos ipsius nepotes natu majores, atque in verbo nostro regio illis promittentes, quod neque nos, neque successores nostri legitimi videlicet Hungariae Reges praefatam Arcem Poseniensem cum omnibus Bonis ad illam pertinentibus, simulque honore supremi Comitis dicti Comitatus Poseniensis, ab eisdem vita ut promissum est, ipsorum durante, ullo modo auferemus, vel auferent. Sed illam tempus intra praemissum apud eosdem omni eo Jure, honore, et libertate quo illam priores et antiqui Comites Posenienses, tempore Divorum quondam Hungariae Regum praedecessorum nostrorum bonae memoriae tenuerunt, et possederunt, ipseque Nicolaus Pálffy nunc tenet et possidet tenendam, possidendam et utendam relinquemus ac reliquent. Ita tamen, ut praefati legitimi filii, duoque ex illis nascituri et procreandi natu majores nepotes annotati Nicolai Pálffy quoad dictam Arcem nostram Poseniensem tenuerint et possederint nulla ejus Bona sine nostra aut successorum nostrorum legitimorum videlicet Hungariae Regum praescitu et consensu impignorare, vendere, aut quovis modo abalienare, sed illa semper integra, sarta, tectaque conservare debeant. Ad quod firmiter, et inviolabiliter observandum nos, et successores nostros legitimos videlicet Hungariae Reges per praesentes obstrictos et obligatos reddimus. Imo relinquimus, damus, conferimus, assecuramus, promittimus, adstringimus, et obligamus. Harum nostrarum quas majori sive secreto sigillo nostro quo ut Rex Hungariae utimur, impendenti communiri fecimus vigore, et testimonio Literarum. Datum in Arce nostra Regia Pragensi, Vigesimaquarta die Julii. Anno 1599. Regnorum nostrorum Romani vigesimo quarto, Hungariae et aliorum vigesimoseptimo, Bohemiae vero Anno similiter vigesimo quarto.

III. Ferdinánd megerősíti Erdődi Pálffy Pált és ifjabb Erdődi Pálffy Miklóst a pozsonyi adományban. 1651. március 12.⁵⁵⁶

1651. Die. 12. Martii. Vienna. Copia donationis Ferdinandi III. Imperatoris et Regis Hungariae, qua mediante totalis Arx Regia Poseniensis una cum universis Bonis ac Juribus Possessionariis (non expressis) ad eundem pertinentibus ac Educillo Arcensi simul cum honore et officiis supremorum ac perpetuorum comitum comitatus et Capitanei Poseniensis quae condam per Rudolphum II. Regem Hungariae D[omini] B[aronis] Nicolao Pálffy ad Erdeőd ejusque filiis ac duobus Nepotibus majoribus natu sexus masculini collata fuerunt. D[omini] C[omitis] Paulo Pálffy ab Erdőd, Palatino, ejusque nepoti C[omitis] Nicolao Filio Comitis Stephani filii ejusdem Baronis Nicolai Pálffy legitimis Haeredibus jam natis ac nascituris, posteritatibusque eorum masculis universis jure perpetuo possidenda et tenenda reservata pro regibus Hungariae dictae Arcis Regiae Poseniensis proprietate ita conferuntur: - ut defuncto D[omini] C[omitis] Paulo Pálffy, comes Nicolaus Pálffy eoque similiter decedente, filii praelibati D[omini] C[omitis] Paulo Pálffy, ordine senii, ipsorumque nepotes ac posteritates universi aequae ordine senii succedant. – qui tamen juxta senium et successionem ipsorum Regibus Hungariae juramento fidelitatis semper obstricti, quosque praefatam Arcem Poseniensem possederint, nulla ejus Bona sine praescitu et consensu Reguum Hungariae impignorare aut abalienare sed illa semper integra, tectaque conservare debeant. – E vivis autem sublatis omnibus antelatorum Domini Comitis Pauli et Domini Comitis Nicolai Pálffy liberis masculis legitimis, eorumque nepotibus ac posteritatibus sexus masculini universis praefatae Arx Regia Poseniensis iterum ad collationem Regiam redevolui debeat. Elargitae. – Quam copiam die 12. Februarii 1766. Michael Pinterius. Hungariae Regiae Judicariae Excessi officii Judicis Curiae Regiae Juratus Notarius cum interne apresso sigillo atque subscriptione vidimarit.

II. Mátyás osztrák főherceg elzálogosítja Szent Györgyöt és Bazint Illésházy Istvánnak és nejének Pálffy Katalinnak. 1606. július 4.⁵⁵⁷

Nos Matthias dei gratia Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, et Wittembergae, Comes Tyrolis. Memoriae commendamus imo fatemur et recognoscimus per praesentes has literas nostras, quibus expedit universis, quod nos nomine et in persona Sacrae Caesariae Regiaeque Majestatis, Dominus et Frateris nostri observandissimi, penes plenipotentiam ab eadem Suae Majestate nobis, in sapiendis et componendis, tumultibus, annis, superioribus, in Regno

⁵⁵⁶HHStA F. A. Pálffy Arma. II. Lad. 1. Fasc. 1. Nro. 5B.

⁵⁵⁷HHStA F.A. Pálffy Arma III. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 14a.

Hungariae exortis clementer concessam, inter caeteros articulos pacificationis, etiam querelas de perpeffis damnis et contentatione. Magnifici Stephani Illésházis de Ilieshaza, Comitum Comitatum Trinchiniens et Liptovien ac Dominae Consortis ejusdem Katharinae Palfy, ... fuisse, ac uti quidem nos minimi latet, ipsum Ilieshazi haud vulgariae damna perpeffum cunque non solum hoc nomine, sed et ab exantlates in sedando isto tumultu componendaque, pace labores, curas ac sollicitudinem per dignum benigne judicemus, cui competens et non vulgaris hac recompensa ac remuneratio prastetur, prout etiam nihil magis desideramus, quam est illa non minus pro merito ac pro voto ipsius statim realiter praestari possit, cum tamen neque ipse ignoret, quidnam huic nostro imprimis autem suae Majestatis Caesareae et Regiae Desiderio, quo minus id expleri hoc quidem tempore difficultate fieri potest, ut perspicere possit perpefforum suorum damnorum simul ac meritorum competentem respectum haberi, super postulatis, bona Hungarica concernentibus. (siquidem ratione Castrum Hodolin et articulorum isti negotio adhaerentium, ex nostra quoque annuentia a spectabili ac Magnifico Carolo Barone a Lichtenstain et Niclaspurgh Domino in Veldspurg Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis consiliario intimo et cubiculario nec non Supremo Capitaneo Marchionatus Moraviae peculiare assecutorias ipsae Ilieshazi accepturus est.) Subsequenti modo cum ipso transeimus et conclusimus, Nimirum quod Castra et Bona Sancti Georgii et Bazin cum universis eorundem proventibus et pertinentiis de Jure et ab antiquo ad praedicta bona spectantibus et pertinere debentibus, prout idem Stephanus Ilieshazi, et Domina Consortis ejusdem ea antea quoque tenuerunt, et possederunt iisdem jure inscriptionis in et pro summa ducentorum quinquaginta millium florenorum hungaricorum, vita utriusque durante, et post mortem ambaque ipsis quibus testamento legaverint, ad decennium benigne contulerimus. Praeterea ad restauranda in Arcibus aedificia necessaria octo mille florenorum Hungaricorum ad antefatam summam inscriptionalem adiicienda qua tempore redemptionis juxta proborum virorum et artificum aestimationem super aedificia cum capitali summa numeretur. Ad haec oppidani S. Georgii et Bazyn ratione prioris summae inscriptionalis adhuc tenentur de decem mille florenis hungaricorum illi quoque priori inscriptionali summae adiiciantur, cum ea similiter refundendi. Summa etiam aedilis, antehac per ipsas in arces impensa, quam ipse Ilieshazi octo mille florenos hungaricorum constituere asserit, similiter cum caeteris praemissis exoluatur. Decima quoque integrae tam duorum oppidorum quam universorum pagorum et possessionum ad praedicta duo castra S. Georgii et Bazin pertinentes, sine ulla arenda, gratis, durante tum ipsius Ilieshazi tum etiam Dominae Conjugis ejusdem vita, et postmortem utriusque haeredibus ipsorum pro consulta tamen arenda ad decennium benigne concessimus, ita tamen, quod si Reverendissimus Archiepiscopus aliquis a sua Majestate Caesarea et Regia crearetur, extunc dicti haeredes, aut solitum antiquam arendam dicto Reverendissimo Archiepiscopo persolvere aut alioqui cum ipso concordare, ut decimas sic colligere possit, teneantur, subditi quoque praedictorum castrorum omnes simul cum duobus oppidis, tum servitia quam census juxta urbarium Divi Ferdinandi Imperatoris Domini et Avi Nostri Charissimis felicissimae memoriae, praestent, quod si tamen in proxima futura dieta publica per Regnicolas Libertates privilegia per modernam Sacram Caesaream Regiaeque, Majestatem, ipsis oppidanis duorum oppidorum clementissime collata prorite concessis adiudiciabuntur, illae libertates duobus istis oppidis ita permaneant. Praeterea, Medietas decimarum Districtus Cheyte et Vyhel ad Archiepiscopatum pertinens relinquatur nunc quoque gratis ad Castrum Trenchinien. Vita ipsius Ilieshazi et Dominae Consortis suae durante. Negotium autem pagorum Grueb, Chyattay et Sarfeo ad Castra S. Georgii et Bazin pertinentes in proxime futuram Dietam revidendum reiicimus de quibus viibus nomine saepifatae Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis, vigore plenipotentiae per eandem nobis hac in parte concessae, nos, eundem Ilieshazi ejusque Dominam Consortem et haeredes praemisso modo certificamus et assecuramus, et quod de praemissis omnibus in bona et consveta forma cancellariae Hungaricae necessarias et sufficientes habituri sint, sua Majestate literas assecutorias, harum nostrarum vigore et testimonio literarum, manus nostrae subscriptione ac sigille impressione munitarum. Datum Vienna quarto die mensis Julii Anno Domini Millesimo sexcentesimo et sexto.

II. Ferdinánd utasítása a kamarához, hogy 200.000 magyar forintért Szt György és Bazin jószágokat Erdődi Pálffy Istvánnak, Jánosnak és Pálnak elzálogosította. 1625. 12.X.⁵⁵⁸

Ferdinandus secundus divina favente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus. Egregii fideles nobis dilecti. Recenti memoria tenebitis qua ratione nobis Magistri fideles nobis dilecti Stephano, Joannes et Paulus Pálffy ab Erdeőd fratres germani plenarium ius quod in Dominiis S. Georgii et Bazin praetenderunt in priori hic celebrata Diaeta praevia cum ipsis per nostros ad id ex consilio nostro Ungarico deputatos commissarios habita tractatione certis sub conditionibus demisse cesserunt, Nosque vicissim ipsis ducentum millia florenorum Ungaricalium partim in paratis, partim in bonis ad fiscum nostrorum in Regno nostro haereditario Bohemiae, aut Marchionatu Moraviae devolutis benigne promissimus.

Cum autem satisfactio haec ipsis usque in praesens ob temporum iniuriam et proventuum nostrorum sterilitatem praestari non potuerit et propterea memorati Pálffy fratres iam humillime supplicarint, ut ipsorum contentationem realiter effectuare vel vero usum fructuum dictorum bonorum ad interim donec illa contentatio subsequatur, clementer concedere dignemur. Nos intuitu longae perpessae morae et tolleratae patientiae nec non habito benigno respectu fidelitatis et fidelium servitiorum Nobis et Inclytae Domui nostrae Austriacae a familia Pálffyana praestitorum damnorumque, plurimorum propter eandem fidelitatem et servitia S. Georgii et Bazin saepedictis Pálffy fratribus hypothecae loco pro supra positus ducentus millibus florenorum ungaricalium inscribi ipsique proventibus eorundem omnibus hactenus pro nobis ad Cameram nostram Ungaricam administratis loco census annui quinque pro centum hoc est loco decem millium florenorum Ungaricalium gaudere, si vero reddus isti summam hanc excederent, residuum ipsis in defalcationem summae capitalis annumerari aut Nobis in parata pecunia deponi ante omnia autem pro majori securitate de proventibus seu redditibus horum dominiorum diligenter inquiri nobisque reversales assignari debeant; quarum vigore ipsi Pálffy accepta sua contentatione una aut successivis vicibus et vel in bonis vel parata pecunia iisdem bonis Sancti Georgianis et Baziniens absque mora cedere teneantur.

Nobis hisce benigne mandantes toties memoratos Pálffy fratres hujus clementissimae Resolutionis nostrae certiores reddere et in possessionem bonorum more solito introducere inscriptionales superinde conficere et confecta Camerae nostrae Aulicae quae illas ad nostram benignam subscriptionem et finalem expeditionem promovere, finaliter expeditas nobis remittere noverit, exhibere et assignare velitis. Executuri in his clementem et omnimodam voluntatem nostram. Dabantur in Civitate nostra Regia Sopronio duodecima die Decembris Anno Millesimo Sexcentesimo Vigesimo Quinto. Regnorum nostrorum Romani septimo Ungarici Octavo, Bohemiaei nono.

II. Ferdinánd elzálogosítja Szent György és Bazin jószágokat 6 évre a Pálffy testvéreknek, Istvánnak, Jánosnak és Pálnak. 1626. április 24.⁵⁵⁹

Nos Ferdinandus Secundus Dei gratia electus Romanorum Imperator, Semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Rex. Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Superiorisque et inferioris Silesiae, Marchio Moraviae, superiorisque et inferioris Lusatiae, Comes Habsburgi, Tyrolis et Goritiae, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod licet Magnus et fidelis nobis dilectus, Stephanus Pálffy de Erdeőd, Comitatus Posoniensis supremus comes, confiniarum antemontanorum generalis, et praesidii nostri Vynariensis, Arcisque Posoniensis, supremus capitaneus, cubicularius et consiliarius noster, simul et fratres ejusdem germani, itidem Magnifici, fideles nostri dilecti Joannes et Paulus Pálffy de dicta Erdeőd, adhuc in anno Millesimo sexcentesimo vigesimo secundo sub generali diaeta Soproniensi, praevia, cum ipso et ipsis per nostros ad id ex consilio nostro Hungarico, deputatos Commissarios, habita tractatione, nobis jus plenarium, quod in Dominiis S. Georgii et Bazin praetendebant, demisse cesserint, eademque cessionis via Nos usque ad praesens tempus, praelibata Dominia cum eorum proventibus, pacifice possideremus,

⁵⁵⁸HHStA F.A. Pálffy Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 9B.

⁵⁵⁹HHStA F.A. Pálffy Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nro. 12B.

quamvis neque deinceps a praedicto Jure nostro proprietario in iisdem Dominiis habito, velimus quovis modo, in perpetuum recedere, quim pro omnimoda, et perennali contentatione, seu exolutione praetensive, Juris ipsorum Palffianorum, et in vim cessionis eorundem pro nobis factae, iisdem memoratis Palffianis Ducenta millia florenorum Hungaricorum partim in paratis, partim in bonis ad fiscum nostrum in Regno nostro haereditario Bohemiae, aut Marchionatu Moraviae devolutis, vigore praeteritae Transactionis, benigne promissimus. Verum antelata quia satisfactio, ipsis usque in praesens ob temporum iniuriam et proventuum nostrorum sterilitatem, praestari non potuerit, suprafatus autem Stephanus Pálffy, oneribus et quibusvis gravaminibus praedictorum fratrum suorum, et aliorum quorumvis quos praesens tangeret, et quo quomodo concerneret, negotium in se assumptis, atque levatis, humillime supplicarit, ut supra fatam contentationem effectuare clementer dignaremur. Nos benignum habentes respectum demissae ipsius Stephani Pálffy instantiae, longiusque perpessae morae, et tolleratae patientiae, tum fidelitatis, et fidelium servitiorum nobis, et Augustissimae Domui Austriacae, praestitorum, damnorumque plurimorum, propter eandem fidelitatem, et propter praefata servitia acceptorum, et perpessorum, et praesertim aliis, iam pro tempore mediis solutionis non existentibus. Eidem Stephano Pálffy praedicta Domina S. Georgii et Bazin cum suis appertinentiis, omnino in comitatu Poseniensi habitis, et situatis (in quorum nos pacifico usu defacto existimus) comprimis quidem pro supra memoratis Ducentis millibus florenorum Hungaricorum. Juxta vero pro aliis triginta millibus necessitates confirmiorum nostrorum Hungariae nobis in paratis se daturum obtulit: item pro aliis triginta millibus florenorum Renenquos itidem in vino bono Hungarico, ter mille urnas constituite, et in trecentis mutonibus tritici, mensurae Poseniensis, se suppeditaturum promisit, ad sex duntaxat annos proximos, inscribenda esse duximus, prout et inscribimus, et impignoramus, imo quoque per benigne annuimus, quatenus ipse Stephanus Pálffy habeat facultatem, etiam illas omnes possessiones, quae ex his Dominiis, aliis quibuslibet medio tempore impignoratae sunt, quae ne diversos terminos redemptionis habent. (excepto pago Terlingh qui in duodecim millibus florenis Magnifico consiliario nostro, et fideli nobis dilecto Stephano Ostrosith de Ghiletincz inscriptus est.) ab iisdem possessoribus pro diversitate terminorum redimere, et post unius cujusque redemptionem easdem possessiones tandem redemptas, ad sexennium ulterius possidere valeat. Summa vero modernis possessoribus per ipsum Stephanum Pálffy deposita, summae iam in paratis et vino et tritico administrandae, nec non priori Ducentorum millium florenorum Hungaricorum annumeretur. Insuper eidem Stephano Pálffy permittimus, ut in iisdem Dominiis, si quae restauratio erit maxime necessaria eadem primum quidem per commissarios decernendos, reinderi, ac mediante peritorum opificum facta aestimatione, limitarii, sic demum praefato Palffio, facienda permitti, sumptusque in eam sic sine conversi, summae capitali adscribi possint, et adveniente sexennio cum eadem summa capitali exolui debeant. Pecora autem et iumenta in Allodiis dictorum Dominiorum habita, pro quibus separatim et perdemisse institit, eidem iusto precio venundari faciemus. Attamens sub tali conditione, praemissa omnia eidem Stephano Pálffy delata esse volentes, perque expressum declarantes, ut idem Stephanus Pálffy certus det Reversales, quod sylvas vetitas atque privilegiatas, nolit destruere, neque destrui patietur sed ad usum nostrum conservabit. Colones autem eorundem Dominiorum iuxta modernum Urbarium servabit, neque ad insolitas taxationes, labores et solutiones adiget, vel adigi faciet, aut permittet. Deinde quod ef fluxu sexennio, liberum nobis sit et successoribus nostris legitimis Hungariae Regibus, praedicta Dominia S. Georgii et Bazin sicuti etiam possessiones illorum Dominiorum alioquin per eundem Stephanum Pálffy a modernis possessoribus redimendas, post expiratum terminum memoratus Stephanus Pálffy non teneatur toties dictis per ipsum eliberandis possessionibus cedere, nisi ipsi ejusque haeredibus et legatariis utriusque sexus universis, simul et semel tota summa inscripta rite deposita et exoluta fuerit. Vicissim tamen, nos quoque eundem Stephanum Pálffy assecuramus et in verbo nostro Caesareo ac Regio certificamus et efficamus, quod neque praedicta Dominia, neque possessiones et bona ad eadem de Jure et ab antiquo spectantia, et pertinere debentia sed neque ad ejusdem haeredibus, aut legatariis utriusque sexus universis intra praetactum spatium sex annorum auferemus, aut auferri faciemus, seu donec ipsi aut dictis ejusdem haeredibus et legatariis utriusque sexus universis praedicta summa, utpote inprimis, ducenta millia florenorum Hungaricorum deinde sexaginta millia florenorum Rhenensium, partim in paratis, partim in vino et tritico ut supra dictum est, suppeditanda, itidem sumptus, in restaurationem Dominiorum, praevia ratio, ne convertendi, et summa redimendarum possessionum nunc aliis oppignoratarum, per nos vel successores nostros legitimos Hungariae Reges in toto simul et semel deposita non fuerit: Imo inscribimus, oppignoramus, assecuramusque, et certificamus, atque permittimus, praesentium per

vigorem: assumentes nihilominus, in nos et successores nostros, legitimos Hungariae Rege, praememoratum Stephanum Pálffy, haeredesque et legatarios utriusque sexus universos, intra praemissum tempus sex annorum, vel quam diu iidem in praetactis Dominiis, permanserint, in reali, quieto et pacifico, Dominio dictorum Dominiorum S. Georgii et Bazin, Bonorumque ad eadem pertinentium, contra quoslibet Juridicos impeditores, causidicos et actores, propriis nostris laboribus, et expensis, tueri et defendere. Harum nostrarum secreto sigillo nostro quo aut Rex Hungariae utimur impendenti, communitarum, vigore et testimonio literarum. Datum in Civitate nostra Vienna, die Vigesima quarta Mensis Aprilis. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo vigesimo sexto. Regnorum nostrorum Romani septimo, Hungariae et reliquorum octavo, Bohemiae vero Anno nono. Ferdinandus.

Collata concordato producto originali de verbo ad verum. Actum Vienna 19. Junii. 1686.

***A szent györgyi és bazini jószágok zálogkölcön szerződésének meghosszabbítása további 50.000 rajnai forint ellenében. 1635. március 13.*⁵⁶⁰**

Nos Ferdinandus secundus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod licet Nos proxime retroactis temporibus, in Anno nempe Domini 1626. vigore certarum Literarum nostrarum Inscriptioalium, sub Dato 24. Mensis Aprilis emanatarum, utraque Dominia nostra Sancti Georgii et Bazin in comitatu Psoniensi adjacentia, Jureque proprietario ad Majestatem nostram spectantia, sub certis conditionibus et clausulis Fideli nostro Spectabili Ac Magnifico Comiti Stephano Pálffy de Erdeőd, Comitatus Psoniens supremo comiti, confiniorum Antemontanorum Generali et praesidii nostri Ujvariensis Arcisque Psoniens supremo capitaneo, cubiculario et consiliario nostro, nec non Haeredibus, Posteritatibus, et legatariis ejusdem utriusque sexus universis, nominanter vero et cumprimis quidem pro ducentis millibus florenis hungaricalibus, item pro aliis sexaginta Millibus Florenis Rhenensibusque usque certum terminum impignoraverimus et obligaverimus; Nihilominus tamen ad amplius adhuc volentes nostram Clementem affectionem erga Eundem Stephanum Pálffy extendere, ejusdemque meritorum nobis semper gratorum, servitiorumque fidelium, usque modo indefesso studio, et servi animi promptitudine contestatorum, rationem condignam habere. Praesertim autem siquidem praevio computu, penes officinam solutionum nostrarum bellicarum decenter facto compertum et liquidatum sit, ratione emeriti sui stipendii militaris restantias per plures eidem resultare, super qua quidem restantis militaris sui stipendii infallibili exolutione, praefatum comitem Stephanum Pálffy certum et securum reddere volentes, in defalcationem duntaxat hujusmodi suae restantiae ex eadem restantia quinquaginta adhuc millium florenorum Rhenensium summam ad priorum Inscriptioalim quantitatem benigne adjincendam, inscribendam et adnumerandam duximus, prout adjicimus, inscribimus et adnumeramus, ita ut ad modo deinceps, dum et quandocunque voluerimus, seu etiam successores nostri Legitimi Hungariae Reges voluerint, eadem praefata Dominia redimere, id nonnisi exoluta prius, tam priori Ducentorum Millium Florenorum Hungaricalium, et aliorum sexaginta Millium florenorum Rhenensium, quam itidem et moderna quinquaginta millium florenorum Rhenensium pro rato defalcationis restantis salarii militaris computanda, ac simul et semel eidem comiti Stephano Pálffy, vel haeredibus et posteritatibus ejusdem nec non legatariis utriusque sexus universis deposita summa fieri debeat, salvis insuper omnibus et singulis conditionibus, tam in literis inscriptionalibus prioribus, quam et in ejusdem Pálffy reversalibus fusius expressatis permanentibus, tantundemque evictione in Fiscum nostrum Regium praeassumpta. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum in Civitate nra. Vienna Austriae Die 13. Mensis Martii, Anno Dni. 1635. Regonrum nostrorum etc.

***Ernestus osztrák főherceg Borostyánkő várát Erdői Pálffy Miklósnak inscribálja 30 esztendőre. 1592. április 16.*⁵⁶¹**

Ernestus.

Significamus nobis benigne, Sacram Caesaream Regiamque Majestatem, Dominum et fratrem nostrum observandis. Arcem Borostyánkő cum oppido Stompfa et universis pertinentiis ejusdem consiliario et Partium Regni Hungariae ultra Danubianarum et in Ujwar Supremo Capitaneo Magnifico Nicolao Pálffy de Erdeőd etc. ad humilem suam petitionem et instantiam, respectu fidelium suorum servitiorum a moderno possessore temporaneo Suae Majestatis Consiliario Aulico Imperialis spectabili ac Magnifico Julio comite a Salmis et Neuburg ad oenum non solum redimendam, verum etiam in posterum per sequentes proximos tredecim annos, a septima hujus mensis Aprilis numerando, eo omnino modo et iure, sicuti ipsam arcem dictus comes hucusque pignoris titulo possedit, quoque possidendam et utendam fruendam, insuperque decem mille talleros gratiae nomine adyciendos clementer concessisse, hac ratione, ut dictus Pálffy aut ipsius haeredes, post elapsos illos tredecim annos memoratam arcem resignare et cedere non teneatur, nisi de numerata inscriptionali summa, et 10 mille talleris gratiae nomine collatis, plene contentati fuerint, eo tamen reservato, ut si post nova

⁵⁶⁰HHStA F.A. Pálffy Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 18.B.

⁵⁶¹HHStA F.A. Pálffy Arma VI. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 2 B.

conscriptionem et aestimationem huius Arcis et pertinentiarum compertum fuerit, illam cum emolumento perennaliter vendi posse, et sua Majestas cum ipso Palffy hoc nove tractationem aliquam inire vellet, ut non solum eo casu praesenti ista concessione et annorum decretorum numero non obstante id sua Majestas facere possit et valeat, sed etiam huius concessionis vel reliquorum annorum nomine ad aliquam recompensam aut refusionem nullatenus teneatur, imo nec ipsi Palffy eam postulare omnino quod ab aliis hac in parte haberi poterit pro hac perennali collatione praestare et numerare. Cum itaque ipsi comiti per adiectum mandatum resignatio dictae arcis et pertinentiarum post tres menses iuxta novissimam inscriptionem fienda intimetur, cuare ex comissione eiusdem suae Majestatis vobis benigne mandamus ut veniente illo resignationis termino, memorato Palffy praelibatam arcem cum pertinentiis assignari. Eam autem Arcem cum omnibus pertinentiis et proventibus per certos et idoneos ad id deputatos commissarios diligenter conscribi, et ad valorem perennalem redigi et aestimari curetis, deque statu huius negocii nos informari porroque super hac collatione, formulam novarum inscriptionalium concipi, eamque pro plenaria expeditione ad suam Majestatem transmittendam, huc perferri, et quae porro facto fuerint opus fieri curetis. Inquam rem vobis hisce exempla priorum inscriptionalium transmittimus, in quo suae Majestatis et nostre benigne voluntati satisfiet. Dato Viennae 16. Aprilis Anno 92.
Camerae Hungaricae.

II. Rudolf eladja Fugger Máriának, Erdődi Pálffy Miklós özvegyének és gyermekeinek, Istvánnak, Jánosnak, Pálnak, valamint Katalinnak, Magdolnának és Zsófiának és örökösöknek Borostyánkő várát 180.000 magyar forintért. 1603. július 7.⁵⁶²

Nos Rudolphus secundus Dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Marchio Moraviae, Comes Tyrolis et Goritiae, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum fidelis noster nobis dilectus, Spectabilis et Magnificus Quondam Nicolaus Palffy de Erdeod, Eques auratus, liber Baro is Veoreskeo, Comes Comitatus et Capitaneus arces Poseniensis, necnon cubiculariorum nostrorum Regalium in Hungaria Magister, Consiliarius ac Cubicularius noster, partiumque Cisdanubianarum eiusdem Regni nostri Hungariae et Civitatum montanarum Generalis, praesidiorumque Strigoniensis et Uywariensis supremus Capitaneus, Anno domini Millesimo Quingentesimo Nonagesimo secundo totalem Arcem nostram Stomffa aliter Borostiankeo, sive Peilenstein dictam, in praefato Regno nostro Hungariae et dicto Comitatu Poseniens existentem habitam, cum omnibus bonis et pertinentiis eius, ad eandem de jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus accedente ad id benigna nostra annuentia e manibus fidelis nostri Spectabilis ac Magnifici quondam Comitis Julii a Salmis per quem dicta arx titulo pignoris in et pro octoginta quatuor millium et centum quinquaginta sex florenorum Hungar. Summa tenetque fuit et possessa deposita eidem Comiti Julio a Salmis per praefatum olim Nicolaum Palffy summa ipsa inscriptionis eliberaverit et ad sese redemerit. Tum igitur ex eo, tum vero attentis et consideratis fidelitate illa singulari et fidelibus servitiis praefati quondam Nicolai Palffy quae idem sacrae primum dicti Regni nostri Hungariae coronae ac deinde Majestati nostrae ab initio statim foelicis nostri Regiminis usque ad vitae suae ultimum diem, tam in Aula nostra Caesarea, quam vero in certis eiusdem Regni nostri Confiniis et expeditionibus contra infessissimos Christiani nominis hostes Turcas et eorum Principes Amuratem secundum et Mehemetem tertium ac denique in omnibus rebus et negotiis nostris praefati Regni nostri Hungariae commodum concernentibus, inter tot tantaque rerum discrimina, magna cum fidelitate ac constantia sincera omni promptitudine diligentia et sollicitudine maximisque suis laboribus et impensis, potissimum in recuperatione ab hostibus Arcis et oppidi Jauriens in unius crepusculi pugna, omnium quae memorati possunt fortissima et incredibili, necnon praesidiorum Filekien, Nogradien, Strigonien, Dregel et aliorum complurium multisque conflictibus generalibus et particularibus non sine vitae suae discrimine, sanguinisque profusione fideliter summa et perpetua sua laude digna exhibuit et impendit. Pro tot ergo tantisque eiusdem quondam Nicolai Palffy meritis, ad perpetuam rerum per eum gestarum memoriam nostram Caesaream atque Regiam gratiam et munificentiam non solum erga ipsum declarare sed et ad haeredes posteritateque ipsius derivare et transfundere volentes praedictam totalem arcem nostram Stomffa alias

⁵⁶²HHStA F.A. Pálffy Arma VI. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 7. B.

Peilenstein sive Borostiankeo vocatam in praedicto Comitatu Posenien adiacente, simul cum omnibus oppidis, pagis, villis, portionibus, possessionariis, praediis, Curiis Nobilitaribus, et aliis cunctis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet terris scilicet Arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque, promontorii, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis, et eorundem locis: necnon teloneis et Tributis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus, ad eandem arcem Stomffa sive Pailenstein de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus simul cum omne jure nostro Regio si quod in praescripta arc nostra Stomffa alias Pailenstein vocata suisque pertinentiis etiam aliter qualitercunque haberemus aut idem et eadem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent Majestatem; tum pro praedicta octoginta quatuor millium centum et quinquaginta sex florenorum Hungaricalium summa, in redemptionem praedictae arcis Stomffa per supranominatum olim Nicolaum Pálffy uti praemissum est deposita, et persoluta, tum etiam pro aliis decem mille florenis Hungaricis quos ei ad praelibatam inscriptionis summam adiecimus ac illis quoque octodecim millibus florenis, quos Annos Domini Millesimo Quingentesimo Nonagesimo quinto clementi respectu similiter suorum servitiorum nobis et Regno nostro Hungariae praestitorum ipsi clementer contuleramus ut donec summa ista ipsi exolui posset, de singulis centenis florenis quinque floreni Hungarici mirae nostrae gratiae seu lucri nomine ei penderentur. Quod quidem lucrum a prima die Februarii anni suprascripti Nonagesimi quinti usque ad ultimum mensis Januarii anni praesentis Millesimi Sexcentissimi Tertii, diem ad Septem Mille Ducentos florenos Hungaricales excrevit, quos etiam reliquae inscriptionis summae adiectos esse volumus. Item illis quoque tredecim mille quadringentis et viginti florenis Hungaricalibus quos hoc currenti Millesimo Sexcentesimo tertio anno ad usus nostros Annonarios Generosa ac Magnifica Domina Maria Fugger, ipsius olim Nicolai Pálffy relicta vidua, et filii ejusdem infranominati subministrarunt et aliis item viginti millibus quingentis triginta duobus florenis Hungaricis quibus eidem quondam Nicolao Pálffy iusto calculo posito ratione emeriti sui stipendii militaris debitores mansisse comperimus, hoc computatis necnon pro viginti sex millibus sexcentis nonaginta duobus florenis Hungaricis quos pronunc supra praescriptas Summas eadem domina Maria Fugger relicta vidua, et filii eius infranominati, in paratis deposuerunt. Et quae quidem summae in unam summam contractae centum et octoginta millia florenos Hungaricales constituunt eidem Dominae Mariae Fugger relictae viduae, ac Magnificis Stephano Pálffy supremo Comiti Comitatus Posenien et arcis nostrae Posenien Capitaneo necnon Joanni Paulo et Nicolao Pálffy filiis eiusdem dominae Mariae Fugger ex praefato olim Nicolao Pálffy domino et marito suo susceptis ac Generosis ac Magnificis puellis Catharinae, Magdalenae et Sophiae filiabus eiusdem eorundemque ac earundem haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis. (salva tamens dicti quondam Nicolai Pálffy super bonis tam antea per ipsum quam nunc per ipsius praenominatos haeredes acquisitis testamentaria dispositione priore remanente et iurisdictione Ecclesiastica nobis tanquam Regi Hungariae et Ordinario loci istius integra reservata) in et pro summa centum et octoginta millium florenorum Hungaricorum dedimus vendidimus et contulimus iure perpetuo et irrevocabiliter, tenendam, possidendam pariter et habendam, pleno iure et cum effectu. Ac in signum maioris nostrae erga illos gratiae, ipsis liberam quoque super ha Arce et eius pertinentiis testandi facultatem fecimus. Ita tamen ut talis dispositio directe et praecise inter solos haeredes et posteritates istorum praescriptorum Donatariorum utriusque sexus universos, quam diu illi duraverint, fiat et illis solis deserviat. Casu vero quo in futurum isti suprascripti Donatarii eorumque haeredes et posteritates utriusque sexus universi, omnino deficere deberent liberum quoque eis permittimus et concedimus talem testamentariam dispositionem etiam ad externos et alienos quospiam successores, qui illis placuerint, extendere, hac tamen lege et conditione ut illi levata summa Centum octoginta millium florenorum Hungaricorum pro qua uti iam superius intellectum est, praedicta arx Borostiankeo sive Stomffa cum suis pertinentiis per nos praefatae dominae et praescriptis suis liberis vendita, collata et donata est, illam similiter cum omnibus suis pertinentiis nobis vel successoribus nostris legitimis videéicet Hungariae Regibus cedere et resignare sine omni renitentia et difficultate defacto debeant et teneantur. Imo praefatis dominae Mariae Fugger relictae viduae ac Stephano, Joanni, Paulo et Nicolao filiis, necnon Catharinae, Magdalenae et Sophiae filiabus eiusdem ipsorumque ac ipsarum haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, damus, donamus, vendimus et coferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenenda, possidenda et habenda. Assumentes nihilominus nostro et successorum nostrorum Regium Hungariae legitimorum nominibus et in personis praescriptas dominam Mariam

Fugger relictam viduam saepenominati Nicolai Pálffy necnon Stephanum, Joannem, Paulum et Nicolaum filios; item Catharinam, Magdalenam et Sophiam filias eiusdem ipsorumque et earundem haeredes et posteritates utriusque sexus universis in quieto et pacifico dominio praefatae arcis Stomffa alias Pailenstein sive Borostiankeo suarumque universarum pertinentiarum contra quoslibet legitimos videlicet impeditores causidicos et actores propriis nostris sumptibus et expensis tueri, protegere, conservare et defendere velle, salvo iure alieno. Harum rarum secreto sigillo nostro, quo ut Rex Hungariae utimur, impendenti communitarum, vigore ac testimonio literarum. Quas in formam nostri Privilegii redigi faciemus dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum in arce nostra Regia Poseniensi, septima die mensis Iulii, Anno Domini Millesimo sexcentesimo tertio. Regnorum nostrorum Romanum vigesimo octavo, Hungariae et aliorum tricesimo primo, Bohemiae vero anno similiter vigesimo octavo.

II. Ferdinánd Erdődi Pálffy Pálnak és mindennemű örököseinek és hagyományosainak adományozza Detrekő várát a hozzá tartozó birtokokkal örökre és visszavonhatatlanul. 1634. II. 13.⁵⁶³

Nos Ferdinandus Secundus divina favente clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Ramae, Serviae, Gallitiae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Marchio Moraviae, Dux Luxemburgae, ac superioris et inferioris Silesiae Wierthembergae et Thecae, Princeps Sueviae, Marchio Sacri Romanii Imperii supra Anasum Burgoviae, ac superioris et inferioris Lusatiae, Dominus Marchiae Sclavonicae, portus Naonis et Salinarum etc.: Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum nos superioribus temporibus in anno nempe Domini sexcentesimo vigesimo secundo supra millesimum, die septima mensis Ianuarii, totalem et integram Arcem nostram Detrekő nominatam in Comitatu Poseniensi existentem habitam, simul cum cunctis possessionibus et juribus possessionariis eorundemque utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, ad eandem arcem Detrekő de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, fidei nostri spectabili ac Magnifico Comiti Paulo Pálffy de Erdeőd, Equiti Aurato, Pincernarum nostrorum Regalium in Hungaria magistro, Camerae nostrae Hungaricae Praefecto, Camerario, Consiliarioque et Capitano nostro in et pro Centum et Triginta Millium florenorum Rhenensium summa sub certibus conditionibus, in literis nostri inscriptionalibus superinde emanatis dilucide specificatis, redemptibiliter inscripseramus et impignoraveramus. Quarum quidem benignarum literarum nostrarum Inscriptionalium vigore, idem Comes Paulus Pálffy inde iam a tempore apprehensionis, in pacifico usu, et possessione dicti domini Detrekeo, huc usque semper existens, postquam ad benignam requisitionem nostram, pro publicis Regni nostri Hungariae necessitatibus sublevandis, Confiniorum utpote nostrorum exolutione, in parata quidem pecunia, quinquaginta quinque millia florenorum Rhenensium: In frumento autem ad manus Generalis Magistri nostri Annonarii Mille Muttones, metretae seu mensurae Poseniensis, singulum Muttonem per triginta florenos Rhenenses computando, prompte et benevole dederit et subministraverit. Hanc itaque antefati Comitis Pauli Pálffy nobis gratificandi propensam voluntatem et promptum in adiuvandis rebus publicis obsequium, Caesarea et Regia clementia ac munificentia nostra recognoscere volentes, et insuper debitum quoque et condignum habentes respectum, fidelium et multifariorum servitiorum atque meritorum eiusdem Comitis Pauli Pálffy quae idem Sacrae primum Regni nostri Hungariae Coronae, inclytaeque domui nostrae Austriacae, ac consequenter Majestati quoque nostrae inde ab initio felicitis inaugurationis et suscepti Regiminis nostri domi et Militiae, pro occasionum exigentia in diversis magni momenti negotiis et commissionibus, publicam permansionem et tranquillum Regni statum concernentibus, fidei et dexteritati illius per nos commissum, summo semper studio et synceritate, animique sui promptitudine et dexteritate, nullis fatigiis, laboribusque et expensis suis parcendo, fideliter semper et cum benigna satisfactione nostra exhibuit et impendit, nuncque in dies eadem integritate ac promptitudinis zelo, exhibet et impendit. Addito etiam eo, quod ipse Comes Paulus Pálffy, iuxta benignam priorem annuentiam et Inscriptionem nostram in eodem dominio Detrekőviensi ad meliorationem structurarum et aedificiorum, circiter Triginta Millia florenorum

⁵⁶³HHStA KOS 1634. II. 13.

Rhenensium iam exposuerit et impenderit. Proinde ius illud temporaneum et Inscriptitium in perpetuum commutando, memoratum Dominium nostrum Detrekeő, in praefato Comitatu Poseniensi existens habitum, non obstante scilicet priori temporanea et redemptibili inscriptione nostra simul cum universis suis Bonis Juribusque possessionariis, nominatim vero Totalibus possessionibus Szent Peter, Szent Miklós, Podhradie, Szolchnicza, Raarboch, Konyha, Pernek, Almas, Malaczka, Kirichpolcz, Jacabfalva, Magiarfalu, Diernburgh et Istvanfalva dictis, ab antiquo ad praedictam arcem Detrekeő pertinentibus. Item totali portione possessionaria in possessione Chötörtek vocata, inque supradicto Comitatu Poseniensi existens habitus: Totum quoque et omne Jus nostrum Regium, quod in eadem arce Detrekeő et ad illam pertinentibus, iamque specificatis possessionibus habemus, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, motibus, vallibus, vineis, vinearumque, promonthorii, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis, et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis limitibus existens, ad idem dominium Detreköviense de jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, saepedicto Comiti Paulo Pálffy, ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, cum libera disponendi facultate, Jure perpetuo et irrevocabiler dedimus, donavimusque et contulimos. Ita ut memoratus Comes Paulus Pálffy, tam in prospera, quam etiam adversa sua valetudine, ipsosque mortis articulo, super praefato dominio Detreköviensi, tamquam per se adquisito, inter futuros ex Dei beneficio, legitimos suos haeredes utriusque sexus universos, aut etiam inter alienos, cuicumque: nempe et quibuscunque voluerit, fidelibus utpote nostris itidem utriusque sexus universis, pro libitu suo, liberam et omnimodam disponendi, conferendi, legandi, testandi et abalienandi facultatem habeat. Assumentes praeterea in Nos, et successores nostros legitimos scilicet Hungariae Reges, Nos eundem Comitem Paulum Pálffy, ipsiusque haeredes et posteritates, ac in casu non extantium suorum legitimorum liberorum, etiam legatarios suos utriusque sexus universos, in quieto et pacifico saepedicti domini Detreköviensis, bonorumque; ad illud spectantium Dominio, contra quosuis legitimos impetores, Causidicos et Actores, propriis nostris et Fiscis nostri Regii curis laboribus, fatigiisque et expensis, tueri, defendere, et defensando conservare velle. Caeterum ad uberiores benignae propensionis nostrae erga memoratum Paulum Pálffy ostendendae declarationem et evidens testimonium, per praesens edictum nostrum ex certa nostra scientia, animoque deliberato decrevimus, et concessimus ut idem Comes Paulus Pálffy, haeredesque et posteritates eiusdem utriusque sexus universis, imposterum futuris et perpetuis semper temporibus, sese Comites perpetuos de Detrekeő Germanis *Graffen von Plossenstein*, dicere, nominare, intitulare et scribere valeant, atque ab omnibusque et singulis illis privilegiis, honoribus, gratiis, praerogativis, indultis et libertatibus, quibus caeteri, praefati Regni nostri Hungariae, aliorumque Regnorum et Provinciarum atque partium, eiusdem sacrae Coronae subiectarum, leberi, creati et perpetui Comites, de Iure vel antiqua consuetudine, aut alias qualitercunque usi sunt et gavis, utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere perpetuis semper temporibus possint et valeant. Imo damus, conferimus, donamus, assumimus, decernimusque et concedimus. Harum nostrarum Secreto Sigillo nostro, quo ut Rex Hungariae utimur impenti communitarum, vigore et testimonio literarum. Datum per manus fidelis nostri, nobis dilecti, Reverendi Stephani Senniey de kis Sennie, confirmati et electi Episcopi Ecclesiae Jauriensis, locique eiusdem Comitis perpetui, Consilarii nostri, et Aulae nostrae per Regnum nostrum Hungariae Cancellarii in Civitate nostra Vienna Austriae, die decima tertia Mensis Februarii, Anno Domini, Millesimo, Sexcentesimo, Trigesimoquarto. Regnorum nostrorum Romano decimoquinto, Hungariae et reliquorum decimo sexto. Bohemiae vero anno decimoseptimo. Reverendissimis ac Venerabilibus in Christo patribus, dominis Petro Sanctae Romanae Ecclesiae Praesbytero Cardinale Pazman, Metropolitanae Strigoniensis, et Joanne Thelegdio Colocensis et Bachiensis, Ecclesiarum canonice unitarum Archiepiscopis, Emerico Lossi electo Agriensis, praefato Stephano Senniey confirmato et electo Jauriensis, Francisco Erghelio electo Zagrabiensis, antelato Joanne Thelegdino administratore Nitriensis, Ladislao Hossutoti electo Varadiensis, Georgio Draskovith de Trakostian electo Vaciensis, Benedicto Vinkovith electo Quinqueecclesiensis, Georgio Lippai electo Vesprimiensis, Gregorio Nagyffalvai electo Sirmiensi, Joanne Ivanczi electo Tinniniensi, Georgio Duboczki electo Chanadiensi, Joanne Tomco Bosnensis, fratre Joanne Bap: Agatich Segniensis et Modrusiensis, Comite Vicentio Zucconi Rosoniensis, Stephano Simandi electo Transylvaniensis, Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Item spectabilis ac Magnificis Comita Nicolao

Ezterhassi de Galantha, praefati Regni nostri Hungariae Palatino, Comite Paulo Rakoczi de felseovadasz, Iudice Curiae nrae Regiae, Comite Sigismundo Erdeodi de Moniokerek, dictorum Regnorum nostrorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae Bano, Comite Christophoro Banffi de alsolindua Tavernicorum, Comite Nicolao a Zrinio Agazonum, Nicolao Forgach de Ghymes Cubiculariorum, Thoma Bosnyak de Magiarbel Dapiferorum, Comite Paulo Pálffi de Erdeod Pincernarum Comite Stephano Nyari de Bedegh Janitorum, Emerico Czobor de Czobor Szent Mihali Curiae nostrorum Regalium Magistris, ac Stephano Palffi de dicta Erdeod, Comite Poseniensi, caeterisque quam plurimis Regni nri. Hungariae Comitatus tenentibus et Honores. Ferdinandus.

II. Ferdinánd inscriptiója Dévény várára Keglevich Ferencnek és testvérének Keglevith Anna Máriának, monyorókeréki Erdődi Zsigmond feleségének. 1625. XII. 2.⁵⁶⁴

Nos Ferdinandus secundus Dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Marchio Moraviae, Comes Tyrolis et Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos benignum habentes respectum ad fidem et fidelitatem nobisque gratissima fidelium servitiorum merita fidelis nostri Magnifici Francisci Keglevith de Busin quae ipse sacrae primum regni nostri Hungariae Coronae et deinde Majestati nostrae cum alias tum potissimum non ita pridem vigentibus regni seditionibus factionibusque Bethlehenianis cum ingenti Bonorum suorum iactura nobis tanquam legitimo et coronato Hungariae Regi, naturalique suo Domino fideliter et utiliter exhibuit et impendit ac imposterum quoque pari fidelitate et constantia exhibiturum et impensurum confidimus. Signanter autem pro eo quod sub praedictis proximeque praeteritis tumultibus Bethlehenianis ad benignam requisitionem et assecurationem nostram Praesidiariis militibus nostri Germanis in Arce nostra et Bonis Deveniensibus per dictum Franciscum Keglevith et sororem suam germanam, Generosam et Magnificam dominam Annam Mariam Keglevith, Comitis Sigismundi Erdeödi de Moniokerek, consortem, possessis constitutis, sufficientiam annona et comeatus in frumento et vino comperta rei veritate, praeviaque inquisitione subministraverint. Nos pro refusione et recompensa talium Comeatum antelatis Francisco Keglevith, et sorori eiusdem Anna Maria Keglevith uti praedictum est, consorti comitis Sigismundi Erdeödi, decem millia florenorum Hungaricalium vigore benigna resolutionis nostrae clementer obtulimus. De qua summa decem millium florenorum Hungaricalium volentes eosdem certos et securos reddere, praefatum summam decem mille florenos Hungaricos constituentem ad supradictae Arcis Deveniensis in Comitatu Poseniensi existentis, summam Inscriptionalem (qua alias per Sacratissimum quondam Principem dominum Matthiam Secundum Hungariae Regem, dominum Patrum et Praedecessorem nostrum observantissimum, felicitis reminiscantiae, Magnifico quondam Joanni Keglevith de dicta Busin genitori utpote ipsius Francisci Keglevith sub certis conditionibus in literi praefatae defunctae Regiae Majestatis binis Inscriptionalibus, clarius contentis et specificatis in et pro sexaginta novem millibus florenis Hungaricis inscripta erat) eidem specificata summa gratiose addimus et annumeramus. Eundemque Franciscum Keglevith et dominam Annam Mariam Magnificam Keglevith, sororem eius, nec non haeredes et posteritates sed et legatarios eorundem utirusque sexus universos in eo certificandum et assecurandum duximus, quod ipsam Arcem nostram Deven, ab ipso et eisdem non prius auferemus, donec videlicet tam de praerecensita sexaginta novem millium florenorum Hungaricalium summa (in qua dictus quoque genitor ipsorum inscriptam possedit) quam desuper additis et annumeratis per nos decem millibus, in toto duntaxat de summa septuaginta novem millibus florenorum Hungaricalium per nos et successores nostros Legitimos videlicet Hungariae reges plenarie non fuerit satisfactum. Salvis autem per hoc et integris permanentibus inque suo loco relictis universis et singulis conditionibus in aliis prioribus binis literis Inscriptionalibus de dato annorum Millesimi sexcentissimi noni die ultima Februarii. Millesimi sexcentissimi decimi sexti die duodecima Aprilis super antelata Arce Deven iam emanatis positis. Notanter autem. Quod neque nos neque successores nostri futuri Hungariae Reges ulteriorem aliquam auctionariam pecuniae summam ab eisdem vel eorum praefatis haeredibus ac legatariis utriusque sexus universis ad dictam arcem Deven Bonaque ad eadem spectantia amplius petituri sumus, quin imo si eadem Arcem cum pertinentiis suis, iure perennali vendere voluerimus vel

⁵⁶⁴HHStA KOS 1625. XII. 2.

dicti successores nostri vellent; Tunc ipsi Francisco Keglevith et sorori eiusdem Annae Mariae Keglevith ac eorum haeredibus et posteritatibus seu legatariis utriusque sexus universis ac nemini alteri eo quo inter nos, aut dictos Successores nostros et ipsos ex aequo et bono conventum fuerit, pretio praefato iure perennali vendituros clementer promittimus. Intereaque temporis apud manus eorundem relinquemus praemisso iure inscriptionis. Ad restauratione etiam meliorem rationemque dictae Arcis nostrae Deven Bonorumque ad eandem pertinentium, ex indulto nostro fiendam, usque ad trium millium florenorum Hungaricalium valorem iuxta condignam aestimationem bonorum eiusque rei peritorum virorum per Cameram Hungaricam adhibendorum, praerecensitis summis annectendum eisdem benigne annuimus et concedimus. Assumentes nihilominus nos ipsum Franciscum Keglevith de Busin dictamque Sororem eiusdem dominam Annam Mariam Keglevith eorumque haeredes et posteritates ac legatarios utriusque sexus universos in quieto et pacifico praefatae arcis nostrae Deven et pertinentiarum eiusdem universarum dominio contra quosvis legitimos impeditores causidicos vel actores propriis nostris laboribus, fatigiis et expensis, tam intra quam extra iudicium tueri et defensando conservare velle. Casu vero quo nos eandem Arcem Deven Bonaque ad eandem spectantia, in parte vel in toto penes praeassumptam nostram Evictionem lite amitteremus, aut praefati successores nostri amitterent. Ex tunc nos et successores nostri legitimi Hungariae Reges eidem Francisco Keglevith de Busin et domina Anna Maria sorori suae ipsorumque haeredibus et posteritatibus ac legatariis utriusque sexus universis (videlicet praerecensita summa pecuniaria iam septuaginta novem millia florenorum Hungaricalium constituens, eisdem eo facto integre et sine aliquo defectu deponi et persolvi non posset aut non deponeretur) ex aliis Bonis nostris futurorumque Regum Hungariae ubivis in ambitu dicti ipsius regni Hungariae existentibus alia aequivalentia Bona Jure eodem persolvenda anteaquam nimirum propter huiusmodi Judiciariam causae executionem de dicta Arce Deven Bonisque ad eandem spectantibus cedere cogentur assignare omnino debeamus et teneamur. Imo superaddimus remuneramus, assecuramusque et certificamus harum nostrarum secreto sigillo nostro quo ut Rex Hungariae utimur impendenti communitarum vigore et testimonio literarum. Datum in Civitate nostra Regia Soproniens die secunda Mensis Decembris, anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo quinto.

III. Ferdinánd a pozsonyváraljai házat a nemesi kúriák jogával ruházta fel Pálffy Pál és örökösei számára. 1647. VI. 15.⁵⁶⁵

Nos Ferdinandus tertius dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Marchio Moraviae, Dux Luxemburgae, superioris et inferioris Silesiae, Wierthembergae ac utriusque Lusatiae, Comes Habsburgi Tyrolis et Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos attentis et consideratis fidelitate et fidelium obsequiorum cumulatis complatentiis nobisque gratissimis meritis, fidelis nostri Spectabilis et Magnifici Comitis Pauli Pálffy de Erdőd, perpetui comitis de Detrekeő, Comitis Comitatus Arcisque Poseniensis supremi Capitanei, Judicis Curiae nostrae Regiae, Equitis Aurati, Camerarii et Consiliarii nostri intimi quae idem Sacrae primum regni Hungariae Coronae et deinde Maiestati nostrae, pro locorum et temporum varietate atque occasionum exigentia, summa alacritate et constantiae studio exhibuit et impendit, quemadmodum et in praesentiarum in continuo servitio nostro constitutus dietim cum benigna satisfactione nostra exhibet et impendit. Totalem et integrum hortum ipsius subarcensem, et extra moenia Civitatis nostrae Poseniensis situm, Comitatuque similiter Poseniens existens habitum, cuius nunc particulam inferiorem ex beneplacito eiusdem comitis Pauli Pálffy virgines Leblianae ad certum tempus possiderent, per eundem comitem propriis pecuniis comparatum et iam aedificiis instructum a solutione et administratione omnium et singulorum Censuum Taxarum et Impositionum Civilium ab eodem quotannis Civitati praedictae provenientium contributionumque ordinariorum et extraordinariorum Regiarum pariter et civilium subsidiorum item et lucri Camerae nostrae nec non laborum et servitiorum onere, aliarumque quarumlibet rerum exatione, item Quartiriorum impositione et intertentione a tali horto seu domo quomodocunque et quandocunque temporum in processu

⁵⁶⁵HHStA KOS 1647. VI. 15 illetve HHStA F.A. Pálffy Arma 2. Lad 12. Fasc. B. Nr. 3.

exhiberi et provenire ac praestari debent. eidem Comiti Paulo Pálffy ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis et legatariis ex gratia nostra speciali in perpetuum gratiose eximendum, libertandum et supportandum, praerogativaque et iure Curiae nobilitaris ac libere dotandum cessumque eiusmodi horti sive Fundi ex Taxa dictae Civitatis nostrae Poseniensis singulis Annis defalcandum duximus. Totum item et omen Jus nostrum Regium quod in eodem totale horto subarcensi extra moenia praefatae Civitatis nostrae Poseniensis Comitatuque itidem Poseniens existens habito, qualitercunque haberemus, aut idem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis, et rationibus concerneret Maiestatem simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet quovis nomnis vocabulo vocitatis ad eundemque hortum de jure et ab antiquo spencans et pertinere debens dedimus et contulimos. Decernentes ut idem Comes Paulus Pálffy ipsiusque haeredes et posteritates utriusque sexus universis et legatariis a modo imposterum futuris et perpetuis semper temporibus eundem hortum pro libera et nobilitari Curia habere, iisdem omnino libertatibus, immunitatibus, iuribus privilegiis, praerogativis omnibus quibus videlicet caeteri Regni nostri Hungariae Nobiles in suis liberis et nobilitaribus Curiis quomodolibet de jure vel consuetudine hactenus usi sunt et gavis, utunturque et gaudent, uti frui et gaudere possint ac valeant. Imo eximimus, libertamus, nobilitamus, Jureque et prerogativa liberae et nobilitaris Curiae dotamus, damusque et conferimus Jure perpetuo et irrevocabiliter tenenda, possidenda pariter et habenda. Salvo iure alieno. Quo circa vobis fidelibus nostris praesentibus et futuris Praefectis et coeteris Camerae nostrae Hungaricae Consiliariis. Item Comiti vice Comiti et Judicibus Nobilium dicti Comitatus Poseniensis, nec non Dicatoribus et Exactoribus quorumcunque Censuum, Taxarum et contributionum nostrarum tam ordinarum quam extraordinarum, aliorumque quorumlibet servitiorum ac solutionum sed et Judicibus, Magistris Civium, ac Juratis Civibus annotatae Civitatis nrae Poseniensis modernis et futuris, harum serie clementerac firmiter comittimus et mandamus, quatenus a modo imposterum praefatum Comitem Paulum Pálffy suosque haeredes et posteritates utriusque sexus universos ac Legatarios, ratione supradicti horti, ad solutionem Censuum, Taxarum et impositionum, contributionumque ordinarum et extraordinarum Regiarum pariter et Civilium, ac aliarum quarumlibet exactionum et servitiorum solutionem contra formam praemissae gratiosae exemptionis, libertationis et nobilitationis nostrae arctare et compellere, vel ipsum haeredesque et posteritates eiusdem utriusque sexus universos ac legatarios, quovis modo in rebus et bonis ipsorum quibusvis impedire, turbare ac molestare, seu quovis modo damnificare, nusquam et nequaquam praesumatis, sed hanc ipsam gratiosam exemptionem, libertationem et nobilitationem nostram eidem modo praemisso factam et concessam, firmiter et inviolabiliter, semper, tam vos ipsi observare quam per alios omnes quorum interest vel interterit, observari facere, modis omnibus debeatis et teneamini. Secus nullatenus facturi. Praesentes vero quas secreto sigillo nostro, quo ut Rex Hungariae utimur impendenti communiri fecimus post earum lecturam semper reddi volumus et iubemus praestanti. Datum in Arce nostra Regia Poseniensi, die decima quinta Mensis Junii, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo quadragesimo septimo. Regnorum nostrorum Romani undecimo, Hungariae et reliquorum vigesimo secundo, Bohemiae vero anno vigesimo.

Keglevich Ferenc örökbevallja Dévény várát az ahhoz tartozó birtokokkal Pálffy János Károly, János Antal és Pálffy Terézia számára. 1654. II. 3.⁵⁶⁶

Nos Capitulum Ecclesiae Zagrabiensis. Damus pro memoria. Quod cum nos ad instantiam et legitimam revisionem Spectabilis et Magnifici Domini Francisci Keglevich de Busin, Sacrae Caesariae Regiaeque Majestatis Cubicularii, qui ob diuturnam et assiduam ex quadam articulari aegritudine Corporis sui debilitatem, nostram in praesentiam venire nequivisset, duas ex nobis Reverendos dominos Gregorium Millich et Joannem Jantolkovith fratres et concanonicos nostros ad infrascriptam eiusdem domini Francisci Keglevich fassionem exaudiendam, nostro pro testimonio transmiseramus fidedignes. Qui exinde ad non reversi sub solito ipsorum iuramento fideliter, conformiterque nobis retulerunt hunc in modum. Qualiter ipsi simul in et ad Arcem Crapina vocatam praenuncupati domini Francisci Keglevich in Comitatu Varasdinensi existens et habitam, accessissent, ubi feria secunda proxima post Dominicam Sexagesimae, in Anno Domini iam currenti Millesimo Sexcentesimo quinquagesimo quarto infrascripto. Praefatus dominus Franciscus Keglevich, coram

⁵⁶⁶HHStA KOS 1654. II. 3.

iidem fratriibus et concanonicis nostris personaliter constitutus oneribus et quibuslibet gravaminibus universorum fratrum sororum affinium proximorumque et consanguineorum suorum quorumlibet, quod videlicet infrascriptum tangeret et concerneret seu tangere et concernere posset negocium quoquo modo in futurum, in scripsum per omnia assumptis et levatis, matura denique et exacta animi sui deliberatione superinde praehabita sponte et libere ministerio vivae vocis suae confessus est et retulit in hunc modum. Quomodo idem dominus fatens serio perpendens et animo suo revolvens sincerum animi candorem, multaque beneficia et merita Illustrissimi et Excellentissimi quondam domini comitis Pauli Pálffy ab Erdöd, alias Regni Hungariae Palatini quibus eundem dominum fatentem, dum superstes fuisset, a compluribus annis in diversis eiusdem negociis, tam apud praedictam Sacram Caesaream et Regiam Majestatem dominum dominum nostrum clementissimum qua aliis in occasionibus cumulatissime prosecutus fuisset, motus etiam singulari patrocínio et olim propenso eiusdem quondam domini Comitis Palatini studio quod idem dominus fatens in acquisitione Arcis et Bonorum Deveniensi, omnino in Comitatu Poseniensi existens habita expertus fuisset, cupiens pro eisdem beneficiis iamfati quondam domini Comitis Palatini etiam post ipsius obitum eiusdem infranominatis filiis et haeredibus ac posteritatibus regratificationis officia exhibere. Cum igitur ex eo, tum vero aliis gravibus de causis animum suum ad id inducentibus, pro evitandisque perarduis necessitatibus suis, ipsum ad praesens summe urgentibus. Totalem et integram dictam Arcem Deven aliter Theben nuncupatam in praetacto Comitatu Poseniensi existens habitis simul cum cunctis eiusdem Arcis Bonis, oppidis utpote Deven seu Theben et Rechie vocitatis, praedio Sinbergh, possessionibus vero Uifalu alias Horvattujfalu, Hideghkutt appellatis, in praenotato Poseniens Layta alias Laittendarff in Mosoniens, Köbelkutt, Bathorközy et Kisujffalu in Strigoniensi Comitatus existens habitis nec non eorundem bonorum fructuositatibus, emolumentis, redditibus, obventionibus, colonis, inquilinis, desertis, libertinis, montanistis, eorumque universorum et quorumlibet servitiis, pensionibus, datiis, proventibus et pertinentiis quibuslibet, terris quoque arabilibus, cultis et incultis, agris pratis, campis, pascuis, foenetis, foenilibus, slvis, nemoribus, dumetis, virgultis, extirpaturis, salicetis, hortis, pomaziis, montibus, collibus, vallibus vineis, vinetis, vinearumque, promonthoriis, et iuribus montaniis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturibus, piscinumque clausuris et aquarum decursibus, molendinis et eorundem locis; generaliter vero quarumlibet utilitatum, obventionum et pertinentiarum integritatibus quovis nominis vocabulo nominatis, ad praetactam Arcem bonaque praescripta Deveniensa de iure et ab antiquo spectans et pertinens, sub suis veris metis et antiquis limitibus existens et habitis. Illustrissimis Comitis Joanni Antonio et alteri Joanni Carolo, filiis praenominati quondam domini Comitis Pauli Pálffy Palatini ex Illustrissima domina Comitissa Francisca Kanin de Belasii conthorali eiusdem progenitis, iuxta continentias testamenti praefati quondam domini Comitis Palatini superinde conditi, ipsorumque haeredibus et posteritatibus primum masculini deinde foeminei sexus universis, praefatis vero antelatis quondam domini Comitis Palatini filiis in haeredibus masculini sexus deficiens etiam Illustrissimae Domincellae Theresiae filiae praecitati quondam domini comitis Palatini ex praelibata domina consorte sua procreati ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis in et pro septuaginta septem millibus et quingentis florenis hungaricalibus, in Ducatis Aureis puri auri Talleris imperialibus et scudatis puri argenti omnibus vero et singulis boni et iusti ponderis, et grossis graecensibus et viennensibus modernae ligae singulos aureos per florenos tres, talleres imperiales per florenum unum et dimidium scudatos per florenum itidem unum et cruciferos quinquaginta Grossos vero viginti per florenum Unum denar hungaricales centum constituens. Computando, per anotatam dominam Comitissam Franciscam Kainn antefati domini comiti Palatini Relictam Viduam veluti legitimam et naturalem Tutricem et Curatricem praenominatorum filiorum et filiae suorum iam post mortem eiusdem quondam domini et mariti sui, iuxta conclusiones per antelatum quondam dominum Comitem Palatinum adhuc superstitem cum ipso domino fatente superinde factas et initas, coram supranominatis fratribus et concanonicis nostris eidem domino fatenti realiter et effective medio Generosi domini Joannis Sigray bonorum antelatorum dominorum Comitum Praefecti depositis per ipsumque dominum fatentem levatis et perceptis iure perennali et irrevocabiler dedisset, vendidisset imperpetuasset et a se abalienasset, ac literas quoque universas et literalia Instrumenta factum praetactae Arcis et Bonorum Deveniensi quoquo modo tangens et concernens, annotatae dominae Comitissae Palatinissae tanquam legitimae ac naturali Tutrici et Curatrici supranominatorum filiorum et filiae suorum medio praenuncupati Joanne Sigray coram antefatis fratribus Concanonicis nostris per manus tradidisset assignasse, nullum ius nullamque iuris aut dominii proprietatem in eadem Arce bonisque praedeclaratis ad eandem pertinens

pro sese et praememoratis consanguineis suis per amplias quoquo modo reservari; sed totum et omnem id id quod Arce et bonis in praetactis habuisset et haberet, in praerepetitos suprafati olim domini Comitis Palatini filiorum iuxta praerecensitum ipsius Testamentum ipsorumque haeredes et posteritates primum masculini deinde etiam foeminei sexus universis eisdem vero saepofati quondam domini Comitis Palatini filiis, in haeredibus et posteritatibus praemissis deficiens, in praefatum etiam Domincellam Theresiam filiam eiusdem domini Comitis Palatini ipsiusque haeredes et posteritates praenarratas universos transtulisset derivando et derivasset transferendo pleno iure et reali cum effecto coram supranominatis fratribus concanonicis nostris his per expressum declaratis modis et conditionibus, et primo quidem ut omnes literas et literalia instrumenta factum Arcium et bonorum Crapina et Koztoll in Comitatu Varasdiensi existens et habitis cocernentis quae prae manibus haeredum Illustrissimi olim domini Comitis Joanni Draskovith de Trakostian alias dicti etiam Regni Hungariae Palatini piae memoriae herebat et vigore certi cuiusdam contractus inter ipsam dominum fatentem ac praecitatum quondam dominum comitem Joannem Draskovith Palatinum celebrat, eidem domino fatenti dari et restitui debebantur, nunc per annotatam dominam comitissam Palatinissam ad manus devota, ac in praesentiarum prae manibus suis habita, ipsa domina Comitissa Palatinissa iuxta certum earundem literarum Regestum iam antea praedicto quondam domino Comiti Paulo Pálffy adhuc superstiti transmissum, totiesfato domino fatenti dare et assignare debeat, prout coram antelatis fratribus et concanonicis nostris realiter et effective medio praefati Joannis Sigray etiam dedisset et assignasset; Insuper et praefatis dicti olim comitis Joannis Draskovich haeredibus ipsorumque successoribus universis pro ipsorum in suprascripto Oppido Rechie vigore praenotato contractus sub certa summa pecuniaria in eodem contractu specificata in casu ipsius domini fatentis ac eiusdem haeredis defectus et caducitatis futura successione memorata domina comitissa Palatinissa veluti ut praemissum est suprafatorum filiorum et filiae suorum, legitima et naturalis Tutrix, cum eisdem filiis et filia suis, ipsorumque praemissis universis haeredibus et successoribus omnimode et totaliter satisfacere eosdemque contentare debeant et teneantur. Deinde bona universa tam Magnifico domino Paulo Sereny possessiones utpote Battorközy Köbelkutt, et Kysujffalu in Strigoniensi Comitatu existens habitis quam aliis quibuscunque quomodocunque et quomocunque redemptibiliter inscripta et oppignorata alias ad eandem Arcem Deveniensi spectans et pertinens praelibata Domina Comitissa cum praefatis filiis et filia suis ipsorumque praedeclaratis universis propriis suis sumptibus laboribusque et expensis redimant. Arcisque praedeclaratae reaplicent; demptis tamen et per expressum exemptis a praesenti venditione universis illis et singulis bonis antea ad praetactam Arcem Deveniensem, spectans quaecunque ipse dominus fatens hactenus aut sui praedecessores quomodocunque et quibuscunque causis et rationibus iure perennali et irredemptibili dedissent inscripsissent ac imperpetuassent. Postremo tempore resignationis. Arcis et bonorum Deveniensi universa Munitiones et Instrumenta bellica si quae in Arce reperientur teneatur dictus dominus fatens ad rationem memoratorum praenuncupati quondam domini Comitis Palatini haeredum in Arce et bonis relinquere. Imo dedit vendidit imperpetuavit et a se abalienavit literasque et literalia instrumenta per manus tradidit et assignavit iure perpetuo et irrevocabili coram praenarratis fratribus et concanonicis nostris. In cuius rei fidem manusque robur et Testimonium firmitatemque perpetuam nos ad fidelem et uniformem eorundem fratrum et concanonicorum nostrorum relationem praesentes literas nostras, pendentes et authentici sigilli nostri munimine roboratas, iurium dictorum dominorum haeredum toties memorati olim domini Comitis Palatini futuram ad cautelam necessar. duximus extradandam. Datum feria tertia proxima post suprascriptam Dominicam Sexagesimae. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Quarto.

***Zálogkölcönszerződés Eszterházy Miklós és II. Ferdinánd között Fraknóra és Kismartonra vonatkozóan.*⁵⁶⁷**

Nos Ferdinandus Secundus Dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Rex. Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, superiorisque et inferioris Silesiae, Marchio Moraviae, superiorisque et inferioris Lusatiae, Comes Hapsburgi, Tyrolis et Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum annis proxime

⁵⁶⁷MOL Esterházy Repos 8. Fasc. A. Nr.5.

praeteritis, fidei nostro, nobis syncere dilecto Spectabili ac Magnifico Comiti Nicolao Eszterházy de Galantha, Comitatum de Beregh, Zoliensis et Soproniensis, Supremo Comiti, Regni nostri Hungariae Palatino, Judicique Cumanorum ac Locumtenenti, Camerario et Consiliario nostro, ob praeclara et eximia ipsius merita, ac constantem in omni fortunae eventu, declaratam fidelitatem et virtutem, diversis temporibus et occasionibus, tam Divis quondam Romanorum Imperatoribus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regibus, Rudolpho nempe secundo, et Matthiae, dominis utpote patris et praedecessoribus nostris colendissimis, felicitis reminiscendae, ac Sacro Regni nostri Hungariae Diademati, et Augustissime etiam domui nrae Austriacae, atque consequenter Maiestati quoque nrae, inde ab ipso suscepti Regiminis et felicitis inaugurationis nostrae primordio, cum alias tum potissimum sub iteratis intestinis tumultibus et funebris seditionibus, in Regno nostro Hungariae suscitatis et aliquamdiu dire grassantibus, armis in praelio, et in utro citroque Hamburgensi nempe et Nicklspurgensi Tractatibus super pacificatione, cum Principe Gabriele Bethlen ineunda, habitis prudenti suo consilio, non minus utiliter quam fideliter et cum benigne satisfactione nostrae, longe lataeque contestatae: signanter vero quia ad complendos Articulos inter nos et praefatum Principem Transylvaniae sancitos, ipse Comes Nicolaus Eszterházy, publicum Bonum Regni utpote quietem, privatae utilitati praeferebat, Arcem et Dominium suum Munkach Iure quidem Inscriptio ab eodem possessum, ad benignam requisitionem nostram antefato Principi cesserit et reliquerit, hincque nos ex praemissis respectibus utrumque Dominium nostro Frakno aliter Fortenstein, nuncupatum et Kis Marthon aliter Eisenstath appellatum inque Comitatu Soproniensi existens habitum iam inde a pluribus annis, a Archiducatu nostro Inferioris Austriae dependens, in certa summa, pro quadringentis nimirum Millibus florenis Hungaricis, id est, pro quingentis millibus Rhenensibus certis tamen sub conditionibus in literis nostris Inscriptioalibus superinde emanatis, clarius expressis et denotatis, ipsi Comiti Nicolao Eszterházy inscripseramus et oppignoraveramus; Quarum vigore idem Comes Palatinus, praedicta utraque dominia nostra etiamnum tenet atque possidet. Et quia idem Comes Nicolaus Eszterházy Regni Palatinus etiam de praesenti maiora dictim erga Maiestatem nostram adeoque inclutam domum Austriacam fidei et fidelitatis atque actuum magnanimatorum rerumque praeclare gestarum, incrementa facit, indefessoque studio, nullis fatigis, laboribusque et curis adeoque gravibus suis expensis parcendo, pro salute patriae, exaltatione nominis nostri, praeque incolumitate et permansione fidelium Regnicolarum nostrorum atque avertenda a Regnis et Provinciis nostris haereditariis strage et calamitate instantissime laborat, dignum et conveniens esse duximus ut ipsius merita, continuumque laborem et heroici animi ardorem, Caesariae atque Regiae munificentiae nostrae bravo, ad haeredes et posteros quoque suos, perennaturo prosequeremur. Quocirca supradictum Dominium nostrum Frackno aliter Forchtenstein dicto (quod anno superiori in novissima Regni Diaeta Soproniensi a praefato Archiducatu nostro Inferioris Austriae avulsum, Regno nostro Hungariae reincorporatum extitit) et Germaniae Graffschafft, nuncupatum (quo quidem titulo uti utque ipse Nicolaus Eszterhassy, sui haeredes et posteris universis, futuris et perpetuis semper temporibus, Comites de Frakno appellari debeant, altero nostro Diplomate superinde emanato, clementer iam indulgimus et decrevimus) inque praefato Comitatu Soproniensi existens habitum non obstante priori temporanea et redemptibili inscriptione nostrae, simul cum universis suis bonis, iuribusque possessionariis nominatim vero Nagymarthon aliter Marterstorff, Szeleskutt aliter Praitenprun, Frakno aliter Forchnau, Reveffalva aliter Wisen, Cziklesz aliter Sigglass, Tormasfalu aliter Krenstorff, Felszerfalu aliter Hiermb, Pecziened aliter Potsching, Veolgyffalva aliter Czillingthall, Búdeüsqua aliter Stinkeprun, Szarazvam aliter Müllichdorff, Nagy Hefflain aliter Grosshöfflein, Darasffalva aliter Traunstorff, Ottava aliter Anthau, Stodra aliter Steder, Czemenffalva aliter Chemendorff, Draspurgh aliter Drayspurgh, Karosffalva aliter Schadendorff, Marczffalva aliter Martz, Czikrom aliter Siggraben, Hasondorff aliter Haschendorff, Pomogi aliter Pomhacken, Bala aliter Wallernn, earumque utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, Terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque Promonthoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et eorum locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis limitibus existen, et ad easdem de Jure et ab antiquo spectans et pertinere debentibus, memorato Comiti Palatino et ejusdem haeredibus masculini sexus universis, Iure perpetuo et irrevocabiliter, dedimus, donavimus et contulimos; posteritatibus vero foeminei sexus, et Legatariis ejusdem in summa et valore Ducentorum octoginta quatuor millium septingentorum et quatuor florenorum Rhenensium octo cruciferorum unius et dimidii denariorum (quorum nempe ducenta et

quinquaginta millia florenorum Rhenens, antehac quoque super illo Dominio Frackno inscripta habebantur) reliqua vero pari summa triginta quatuor millium septingentorum et quatuor florenorum octo cruciferorum et unius cum dimidio denar. constituens, quae ex eiusdem Palatini Restantiis penes officinam nostram solutoriam Bellica Aulicam liquidatis resultat, et per nos superaddi curata est, inscripsimus et impignoveravimus, prout damus, donamus, conferimus, inscribimus et impignoramus, tali videlicet cum conditione, ut idem Palatinus et haeredes ipsius Masculini sexus, praedictum Dominium Frackno, cum omnibus eiusdem bonis, iure haereditario, seu perennali possidere valeant: Deficiente vero masculino sexu, apud foemineum sexum et Legatarius ipsius Palatini Iure duntaxat Impignoratio, et eo usque donec de inserta summa plenarie contentati fuerint, omnimode permaneat. Nihilominus tamen idem saepefatus Palatinus eo quoque in casu tam inter masculinum, quam etiam foemineum sexum, prout voluerit liberam disponendi facultatem habebit. Deinde ut si quae possessiones a dicto dominio Frackno quocunque tandem tempore et per quoscunque avulsae, abalienatae, vel aliis oppignoratae essent, easdem antelatus Palatinus redimere possit et earum moderni possessores per dictum Palatinum requisiti summa impignorationis levata, statim cedere debeant, summaque eiusmodi pro redemptione data praefati capitali summae inscriptitiae, superaddita esse intelligatur, et tali casu, quo dictum Dominium Frackno cum bonis a sexu foemineo redimi contingeret, eadem quoque summa cum capitali per nos et per successores nostros legitimos videlicet Hungariae Regis exolvi debebit, pariter quoque expensas medio tempore inibi. Dominio pro aedificiis necessitate ita postulante faciendas, Nos et successores nostri tempore redemptionis, itidem cum summa reliqua et capitali refundere tenebimur sumusque obstricti. Assumentes nihilominus in nos et successores nostros, legitimos utpote Hungariae Reges, eundem Comitem Palatinum et haeredes eiusdem Masculini sexus universos in perpetuo usu et pacifico dominio supradicti Domini Frackno et bonorum ad idem spectantium contra quosvis impetitores Causidicos et Actores nos propriis nostris et fisci Regii expensis, laboribus, curiis et fatigiis defensuros et conservaturos esse, sed et in casu quoque, quo eundem Palatinum ex hac vita sine haeredum solatio Masculini sexus decedere contingeret, idem Dominium et eadem Bona non prius a foemineo sexu et Legatariis auferemus, nisi praemissa prius sex Mensium praemonitione, totam summam capitalem et relique qua solvenda fuerint, eisdem integre ac plenarie dinumerari et persolui fecerimus, nostrique Successores Legitimi Hungariae Reges fecerint: Salva tamen (ut praemittitur) disponendi facultate praelibato Palatino per Nos clementer impertita. Harum nostrarum Secreto Sigillo, quo ut Rex Hungariae utimur impendenti, communitarum vigore et testimonio literarum. Datum in Civitate nra Vienna Austriae, die decima quinta mensis Septembris, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Vigesimo Sexto.

III. Ferdinánd Kismarton várát az ahhoz tartozó birtokokkal Esterházy Lászlónak, Pálnak és Ferencnek adományozta. 1648. szeptember 30.⁵⁶⁸

Nos Ferdinandus tertius etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum annis iam pridem praeteritis, praedefuncta Sacra Caesarea Regiaque Maiestas Dominus genitor ac praedecessor noster desideratissimus felicis reminiscitiae Spectabilis ac Magnifico quondam comiti Nicolao Eszterházy de Galantha perpetuo de Frackno ac Comitatum de Beregh, Zoliensis et Soproniensis Supremo Comiti, dicti Regni Hungariae Palatini, Iudicisque Cumanorum ac Locumtenenti, Camerario et Consiliario Eiusdem Sacrae Caesareae et Regiae Majestatis, ac nostrae ob praeclara et eximia ipsius merita ac constantem in omni fortunae eventu declaratam fidelitatem et virtutem, diversis temporibus et occasionibus, tam Divis quondam Romanorum Imperatoribus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. itidem Regibus, Rudolpho nempe secundo et Matthiae Dominis utpote patris et praedecessoribus suae quondam Caesareae et Regiae Majestatis ac nostris colendissimis, felicis memoriae ac Sacro praedicti Regni Hungariae Diademati et Augustissimae etiam Domui nostrae Austriacae et consequenter suae quoque olim Caesareae et Regiae Majestati ab ipso suscepti Regiminis felicis inaugurationis suae primordio, cum alias tum potissimum sub iteratis intestinis tumultibus et funestis seditionibus in praescripto Regno Hungariae suscitatis et dire grassantibus armis et praelio, et in utro citroque Hamburgensi nempe et Niklspurgensi Tractatibus super pacificationes cum Principe Transylvaniae Gabriele Bethlen ineunda habitis, prudenti suo consilio non minus utiliter quam fideliter et cum benigna satisfactione Suae

⁵⁶⁸MOL Esterházy Repos.9. Fasc. A. Nr. 24.

Imperatoriae et Regiae Majestatis longe lateque contestata signanter vero quia ad complendos articulos inter Suam Caesaream et Regiam Majestatem et Praefatum Principem Transylvaniae sancitos, idem quondam Comes Nicolaus Esterházy publicum bonum Regni utpote quietem privatae utilitati praeferens, Arcem et Dominium suum Munkach, Iure quidem inscriptio ab eo possessum, ad benignam requisitionem Suae quondam Caesar. et Regiae Majestatis antefato Principi cesserit et reliquerit, hincque Eadem olim Caesar et Regia Majestas ex praemissis respectibus, utrumque Dominium suum Frakno aliter Forchtenstein nuncupatum et Kismarton aliter Eisenstadt appellatum, inque praefato Comitatu Soproniensi existen habitum, et a pluribus annis ab Archiducatu Inferioris Austriae dependens, in certa summa, pro quadringentis nimirum millibus florenis hungaricis, id est pro quingentis millibus Rhenensibus, certis tamen sub conditionibus in literis Eiusdem olim Caesareae et Regiae Majestatis Inscriptionalibus superinde emanatis clarius expressis et denotatis, ipsi quondam Comiti Nicolao Esterhazy inscripserat et oppignoraverat. Quarum vigore haeredes ac posteritates eiusdem olim ComitisPalatini praedictum Dominium Kismarton aliter Eisenstadt appellatum (praescripto Dominio Frakno aliter Forchtenstein medio tempore praefato olim Comiti Palatino Nicolao Eszterházy per praelibatam olim Caesaream et Regiam Majestatem jure perennali et haereditario donato et collato) etiamnum pacifice tenent atque possident. Et quia spectabilis ac Magnificus Comes Ladislaus Eszterházy de dicta Galantha perpetuus de Frakno, Comitatus praedicti Soproniensis supremus Comes, Eques Auratus ac Cubicularius noster, filius praelibati olim Comitis Nicolai Eszterházy, Parentis sui vestigiis insistendo dietim erga Sacram dicti Regni Hungariae Coronam, ac consequenter Maiestatem nram, adeoque Augustissimam Domum Austriacam fidei et fidelitatis incrementa facit, indefessoque studio se nobis gratum exhibere studet, ac imposterum quoque se pari et alacri fidei et fidelitatis constantia nullas occasiones ad contestandam fidem et fidelitatem suam erga praefatam Sacram dicti Regni nostri Hungariae coronam Maiestatemque nostram et Augustissimam Domum Austriacam intermissurum et nullis fatigiis laboribusque et curis suis parcendo, grata nobis servitii et fidelitatis suae obsequia se facturum pollicetur: sperantes etiam fratres eiusdem germanos Magnificos Comites pueros Paulum et Franciscum Eszterházy itidem filios saepefati Comitis olim Nicolai Eszterházy, ubi perfectiorem attigerint aetatem, debito fidei et fidelitatis obsequio sese nobis gratos exhibituros. Tum ob hoc, tum vero quod praelibatus Comes Ladislaus Eszterházy priori summae ducentorum nempe et octuaginta quatuor millium septingentorum et quatuor florenorum Rhenensium germanicalium octo cruciferorum, uniusque et medii teruntii, quae antehac quoque super praescripto Dominio et Arce Kismarton aliter Eisenstatt, per praelibatam Sacram Caesaream Regiamque Maiestatem inscripta habebantur, sexaginta quinque millia florenorum Rhenensium Germanicalium (quorum quindecim millia in defalcationem restantiarum seapedicti olim Comitis Nicolai Eszterházy Palatini ex emerito eius salario Palatinali, iam antehac in Camera nostra Aulica liquidatarum per nos superaddi curata essent, caeteroquin per dictum Comitem Ladislaum Eszterházy nobis parata in pecunia persoluta ac plenarie deposita) nomine auctionis superaddidisset: Supradictum Dominium et Arcem nostram Kismarton aliter Eisenstatt appellatam (quae anno superiori in novissima Regni Diaeta Poseniensi a praefati Archiducatu nostro Inferioris Austriae avulsa, dicto Regno nostro Hungariae incorporata extitit) in que praefato Comitatu Soproniensi existen habita non obstante priori temporanea et redemptibili inscriptione nostra in cuius videlicet Domini et Arcis hactenus annis perstitissent simul cum universis suis bonis Iuribusque possessionariis nominatim vero totalibus et integris Oppidis Sancta Margaretha, Fekete Város aliter Puerpach, item possessionibus totalibus et integris Kis Hefflein aliter Klein Höfflein, Szent György, Feyeregyhaz aliter Tunnerskirchen, Szercz aliter Ksies, Uslop aliter Oslop, Oka aliter Okau, Czogerstorff, medietate possessionis Darasffalve aliter Traistorff, Pordany aliter Proderstorff, Ottau aliter Ontau, portionibusque possessionariis Czemendorff et Marcz, omnino in Soproniensi item integris et totalibus possessionibus Ilmecz, Apothlon, portioneque possessionaria in Nesider aliter Neisidl in Mosoniensi Comitatusbusa existen habitis. Totum item et omne Jus nostrum Regium si quod in praedicto Dominio et Arce Kismarton aliter Eisenstatt vocitatae extracta inque Comitatu Soproniensi existen habita, ac universis et quibuslibet bonis et pertinentiis earundem oppidis utpote Sancta Margaretha, Fekete Város, aliter Puerpach, item possessionibus totalibus et integris Kis Hefflein, aliter Klein Hefflein, Szent György, Feieregyhaz aliter Tunnerskirchen, Szercz aliter Ksies, Uzlop, aliter Ozlop, Oka aliter Okau, Czagerstorff medietate possessionis Darasffalva aliter Traistorff, Pordany aliter Porderstorff, Ottau, aliter Ontau, portionibusque possessionariis Czemendorff et Marcz, omnino in saepefato Soproniensi item integris et totalibus possessionibus Ilmecz, Apothlon, portioneque possessionaria in Nesider aliter

Neisidl, in Mosoniensi Comitatus existens habitis, de praesenti haberemus, aut imposterum quovis modo haberemus, vel habere posse speremus, sive eadem bona nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent Maiestatem simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis, tam intra quam extra moenia praefatae Civitatis Kismarton aliter Eisenstatt videlicet Haebreis, Dominibus habitationibus, Datis ab eisdem praestari solitis tractuque eorum simul cum Allodio, foro et porta ante Arcem existentibus, necnon Iure montano praeemptioneque Decimarum ac aliis Datis Civitatis Kismarton aliter Eisenstatt, pro festis Divorum Georgii Martiris et Michaelis Archangeli, ab eadem Civitate hactenus semper praefatae Arci et Dominio dari et infallibiliter enumerari consuetis et praestitis, in quantum eatenus vigore priorum Inscriptionalium ipsi Esterházyani hactenus in quieta possessione extiterunt et quibuslibet terris, scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, campis, foenetis, dumetis, silvys, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promonthoriis, Iure montano praeemptione decimarum, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, pisciumque clausuris aquarum decursibus, molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus et ad easdem de Iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, memoratis Comitibus Ladislao, Paulo et Francisco Eszterházy eorundemque haeredibus masculini sexus universis, Iure perpetuo et irrevocabiliter dedimus, donavimus et contulimos posteritatibus, vero foeminei sexuseorundem in Summa et valore trecentorum quadraginta novem millium septingentorum ac quatuor florenorum Rhenensium Germanicalium, octo cruciferorum et unius ac dimidii teruntii inscripsimus et impignoravimus, pro ut damus, donamus, conferimus, inscribimus et impignoramus tali videlicet cum conditione. Ut praememorati Comites Ladislaus, Paulus et Franciscus Eszterházy ipsorumque haeredes masculini sexus, praedictum Dominium et Arcem Kis Marton aliter Eisenstatt cum omnibus eiusdem bonis iure haereditario seu perennali possidere valeant: deficiente vero eorundem masculino sexu, apud foemineum sexum et legatarios defuncti olim Comitis Palatini Nicolai Eszterházy iuxta iam factam testamentariam suam dispositione necnon legatarios etiam dicti Comitis Ladislai Eszterházy quoad praescriptos quinquaginta mille florenos Rhenenses Germanicales (de quibus idem Comes tam inter masculini quam etiam foeminei sexus haerdes et posteritates prout voluerit, liberam disponendi facultatem habebit (jure duntaxat impignoratio et eo usque donec de inserta summa plenarie contentati fuerint, omnimode permaneat. Deinde ut si quae possessiones a dicto Dominio et Arce Kismarton aliter Eisenstatt quoquunque tandem tempore et per quoscunque avulsae abalienatae, vel aliis oppignoratae essent, easdem antelati Comites Ladislaus, Paulus et Franciscus Eszterházy eorundemque haeredes praenotatae quoque posteritates foeminei sexus et Legarii dicti olim Comitis Palatini expletis et servatis literarum Inscriptionalium superinde emanatarum conditionibus ad se, in quantum redemptibilia sunt, redimere et capiti bonorum reapplicare possint et ear. moderni possessores per eosdem requisiti summa impignorationis levata statim cedere debeant. Summaque eiusmodi pro redemptione data, praefatae Capitali Summae inscriptitiae superaddita esse intelligetur et tali casu quo dictum Dominium et Arcem Kismarton aliter Eisenstatt, cum bonis a sexu foemineo redimi contingeret, eadem quoque summa cum capitali per nos et successores nostros, legitimos videlicet Hungariae Reges, exolui debet, pariter quoque expensas medio tempore inibi in Dominio pro aedificiis necessitate ita postulante, faciendas nos et successores nostri tempore redemptionis itidem cum Summa reliqua et capitali in simili ac bona currenti et ubique acceptabili Germanicali moneta videlicet computando unum Tallerum pro triginta grossis Aureum vero unum pro tribus florenis, florenum aut germanicum Rhenensem pro viginti modernis grossis refundere tenebimur sumusque adstricti, tenebunturque et sint adstricti. Ne que hoc praetermisso quod si nos, aut successores nostri legitimi scilicet Hungariae Reges successu temporis saepedictum Dominium et Arcem Kismarton aliter Eisenstatt, in auctiori aliqua summa iure perennali cuipiam conferre vellemus, vel conferre vellent, ante omnes alios Inscriptionem vel perennalem emptionem eiusmodi dictis familiae Esterhazianae hominibus posteritatibus et Legariis utriusque sexus deferemus, successoresque nostri deferent, quibuscum tandem si quo casu convenire non possemus vel non possent extunc primum idem Dominium et Arcem pertinentiasque earundem sive in auctiori summa sive vero Iure perennali alteri conferre possimus ac valeamus, atque possint et valeant. Reservato tamen semper nobis ac successoribus nostris legitimis videlicet Hungariae Regibus in tali casu Iure redemptionis ad usus proprios Assumentes nihilominus nos ac successores nostros legitimos utpote Regni Hungariae Reges eosdem Comites Ladislaum, Paulum et Franciscum Esterhazy eorundemque haeredes et posteritates masculini sexus universos in perpetuo usu et pacifico dominio, posteritates

vero foeminei sexus supranominatas usque tempus redemptionis pariter in quieto et pacifico dominio supradicti dominii et Arcis Kismarton aliter Eisenstatt et bonorum ad idem et ad eandem spectantium, contra quosvis Impetitores, Causidicos et Actores, propriis nostris et Fiscii nostri Regii expensis, laboribus, curis et fatigiis defensuros et conservaturos esse, sed et in casu quoque, quo eosdem Comites Ladislaum, Paulum et Franciscum Eszterházy ex hac vita sine haeredum solatio masculini sexus decedere contingeret, idem Dominium et Arcem ac Bona ad idem et eandem pertinentia, non prius a foemineo sexu et Legatariis supranominatis auferemus, successoresque nostri auferent, nisi praemissa prius sex Mensium praemonitione, totam summam capitalem et reliqua quae solvenda fuerint eisdem integre et plenarie dinumerari et persolvi fecerimus, nostrique successores legitimi Hungariae Reges fecerint: salva tamen per omnia iam facta Testamentaria dispositione praelibati quondam Nicolai Eszterházy Palatini, in omnibus eius punctis, et clausulis permanere et salvo iure alieno, praesertim vero Ecclesiarum Dei. Harum nostrarum secreto Sigillo nostro, quo ut Rex Hungariae utimur impendenti communitarum vigore et testimonio literarum, quas in formam Privilegii nostri redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum per manus fidelis nostri nobis dilecti reverendi Georgii Szelepcsény electi Episcopus Ecclesiae Nitriensis locique eiusdem comitis perpetui, Consiliarii nostri ac Aulae nostrae per dictum Regnum nostrum Hungariae Cancellarii in Civitate nostra Vienna Austriae, die trigesima Mensis Septembris Anno Domini Milesimo Sexcentesimo quadragésimo octavo. Regnorum nostrorum Romani duodecimo. Hungariae et reliquorum vigesimo tertio, Bohemio vero Anno vigesimo primo.

I.Lipót adományba adja Divény várát és az ahhoz tartozó jószágokat idősebb Zichy Istvánnak, feleségének Várkonyi Amádé Magdolnának és fiaiknak. 1686. július 16.⁵⁶⁹

Nos Leopoldus Dei Gratia electus Romanorum Imperator semper Augustissimus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae Marchio Moraviae, Dux Luxemburgae ac superiori et inferiori Silesiae Vürthembergae et Thecae, Princeps Sveviae Comes Hapsburgi Tyrolis, Fereti, Kipurgi et Goritiae. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos benignum habentes respectum ad praeclaram fidem et fidelitatis constantiam, servitia item ac merita cumulatissima Fidelis nostri nobis dilecti spectabilis ac magnifici Comitis Stephani Zichy senior, Comitatus Mosoniensis Supremi Comitis, Janitorum nosrtum per Hungariam Magistri, ac Sacrae praefati Regni nostri Hungariae Coronae conservator, Camerari et Consiliari nostri qua tum progenitores majoresque ejusdem modofato Sacrae praedicti Regni nostri Hungariae Coronae, Inclytaeque Domui nostrae Austriacae tum vero ipse etiam atque Illustrissimi ejusque Filii, Paulus jam defunctus nec non Stephanus et Adamus, pro locove et tempore varietate ac diversarum occasionum exigentia praesertim autem ultimis hisce periculosis motuum turbulentorum Turcicorum et sediciosorum temporibus exhibuerunt et impenderunt, sed et imposterum quoque pari fidelitate et constantiae studio idem Comes senior Stephano Zichy cum praedictis filiis suis posteritateque sua universa sese exhibiturum et impensurum videlicet; considerantes etiam gravissima ipsius damna, qua per diam Turcorum, Tartarorumque et Rebellionum Igne, Ferroque proxime factam Bonorum suorum universorum incinerationem passus fuisset, quo idem perpessorum tot et tantas Damnorum a nobis recompensam se accepisse sentiat praeconsitatae fidelitatis suae Testimonium, ad gratam quoque posteritatem suam transmittendum et illis quoque pariformiter in perpetuum immittante relinquere valeat. Tum ob id, tum vero quod idem ad Rationem Majestati nostrae praeter Triginta quinque millia florenorum qua eidem jam prius ad Cameras nostras Aulicam et Hungaricam die adhuc 20 mensis Octobris Anno 1684 et 15 pariter Octobris 1685 sub certis conditionum cautelis ac reservationibus in arce Dévény et potiori ad eandem de jure et ab antiquo spectantium Bonorum parte jure redemptibili clementer contulimos octodecim adhuc millia florenorum parata pecunia pro perennalitate dictae arcis Dévény et Bonorum universorum prompte dederit et adnumeraverit, Totalem et integram praefatam Arcem et dominium ejusdem Dévény in Comitatu Neogradiens existens habitis cum universis ejusdem pertinentiis, in officiolatu primo totali et integro Castello ac oppido pariter vero nec non sessionibus portionibusque possessionariis in possessionibus Fűrész, Vámosfalva, Buda Lehota, Polichva, Dobrocz, Kolmanova, Rena, Podreosan, Tamassy, Leanya Banya, Malna Patoka, Bisztricska, Mlago,

⁵⁶⁹MOL Zichy Arma 135. Fasc. 175. pp. 46-48

Kolpacz, Gergelyfalva, Tonssoncz, Turiczka, Udvarnia, Losoncz, Abelova, Savol, praedia item Tomankova et Rusznak. In officiolatu vero secundo possessionibus Nagy Liberche, Lentova, Lavoda, Felső Stregona, Kelecsén, Tott Hartyán, Borosznak, Priboi, Sentia, Felső Tiszovnik, Alsó Tiszovnik, Vörös, Süllye, Negyelistye, Madaczka praediis pariter Felső kis Liberchem Podrugyan, Kis Parocsa, Kalcse, Podluzan et Miletincz. In officiolatu demum tertio possessionibus Also Esztergal Szt. Péter, Kis Szalatnya, Kis Sztracsni, Nagy Szürtös, Szelcz, Nagy Lam, Kis Zeló, Brezova, Turopollya, Felső Esztergár, Lest, Dacso Lam ac praediis Koprovincza, Lehotka et Kis Patak. In officiolatu praeterea quarto oppido Gyarmath, possessionibusque Zél, Alsó Pribel, Tornik, Csab, Visznék, Zahora, Bussa, Adacz, Felső Ludan, Halassy Óvár, Szklabonya, Ujfalu, Terjén, Gutta, Nandor, Balogh, Petén, Neötincz, Agard, Kelepen nec non praediis consimiliter Illéfsi, Podlucsan, Harasty, Szt. Lőrincz, Bank, Dorcsan, Zobok Gyarmath. Ac tandem in officiolatu quinto possessionibus Ságh, Ságh Újfalu, Etes, Apatfalva, Litke, Töröncz, Bolgáron, Hort, Koka, Ury, Domod, Zombor, Potnyak praediisque Bucson, Szalatnia, Apaj, Sz. Ivan, Sz. Egyed, Sz. György, Isák, Garab, Hugye et Bankháza sic dictis et nuncupatis; Totum item et omne Jus nostrum Regium, quod in totalibus et integris praedictis arce Dévény, Castello, oppidis item et villis ac possessionibus aliisque pertinentiis superius nominatim specificatis etiam aliter qualitercunque haberemus, aut eadem et idem nostram ex quibuscunque tandem causis, viis, modis, et rationibus concerneret Majestatem simul cum cunctis ejusdem eorundem et earundem Juribus, Jurisdictionibus, appertinentiis, integritatibus et fructuositatibus quibuslibet, terris videlicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, foenilibus, sylvis, dumetis, nemoribus, montibus, vallibus, collibus, vineis, vinearumque, promonthoriis, et eorundem Juribus montanis, ac nonis, hortis, pomariis, lupuletis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, piscinumve, clausuris, molendinis et eorundem locis, aquarumque decursionibus, teloniis, macellis, educillis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus ad eandem arcem Dévény, Castellum, praespecificataque oppida, possessiones et portiones possessorias ac praediis de jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus sub suis veris metis et antiquis limitibus existens et habitis, praerecensito Comite Stephano Zichy seniori, nec non Generosae ac Magnificae Dominae Comitissae Magdalenae Amade de Varkony, consorti ejusdem haeredibusque et posteritatibus eorundem masculini sexus universis relaxata et penitum sublata etiam desupra praescitu novae aestimationis futuro tempore feliciori, pro parte Fisci nostri Regii denuo instituenda reservata facultate; Bonorum vero oppignoratorum relutione plenarie concessa indulta et attributa ad liberam ipsorum Comitum et consortis ejusdem veluti acquiritorum dispositionem, ex consilio votoque camerarum nostrarum Aulicam et Hungaricam, dedimus, donavimus et contulimos; ita videlicet, ut idem Comes Stephanus Zichy senior et praedicta ejusdem consors ipsorumque praevio modo haeredes universis Bona et Portiones quoscunque et prae quorumcunque manibus in pignore existens redimere et ad praefatam arcem reapplicare: aedificium item necessaria tum in ipsa arce, ac Castello, tum vero in allodiis, molendinis et alibi in praetactis Bonis construere ipsisque et praevio modo Haeredes masculini sexus foemineus jure redemptibili, eo usque tenere, possidereque possint ac valeant, donec in redemptionem oppignoratorum Bonorum et structuram aedificiorum exponenda, uti et capitalis priorum triginta quinque et ex post octodecim, ac demum Koharianorum in haec eadem Bona per nos investorum sedecim millium et sexcentorum florenorum summa per nos, vel haeredes et successores nostros annotato sexui foemineo deposita non fuerit et persoluta, quoad plenum; assumpto insuper in nos et successores nostros, legitimos scilicet Hungariae Reges, saepeditum Comitem Stephanum Zichy seniore et consortem ejusdem ipsorumque haeredes et posteritates masculini sexus universos, in quieto et pacifico perpetuitatis Dominio praespecificatae Arcis et Bonorum cum praetactis eorundem universis pertinentiis, ius foeminei sexus etiam haeredes intra tempus redemptionis, contra quosvis legitimos Impetitores Causidicos et Actores propriis ac Fisci nostri curis laboribus, fatigis et expensis tueri, protegere ac defensando conservare velle; Imo damus, donamus et conferrimus pro sexu quidem masculino uti praemissum est Jure perpetuo et irrevocabiliter, pro Foemineo vero sexus haeredibus redemptibiliter tenenda, possidenda pariter et habenda, salvo jure alieno. Harum nostrarum secreto sigillo nostro quo ut Rex Hungariae utimur impendenti communitarum vigore et testimonio Literarum mediante quas nos in formam privilegii nostri redigi faciemus dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum in Civitate nostra Vienna Austriae die 16 Mensis Julii Anno Domini 1686. Regnorum nostrorum Romani 28vo, Hungarorum et relinquorum 31 Bohemiae vero Anno 30. Leopoldus. m.p. (P.H.) Joannes Maholanyi. m.p.

III.Károly Galgócz várát a hozzá tartozó birtokokkal Monyorókeréki Erdődy Györgynek adományozza.1720. november 22.⁵⁷⁰

Ad intimationem camerae aulicae donatio arcis et bonorum Galgócz pro comite Georgio Erdődy. Nos Carolus sextus etc. Memoriae commendamus etc. Quod nos tam ad nonnullorum fidelium nostrorum demissam supplicationem majestati nostrae propterea factam, quam vero condignum et benignum habentes respectum praeclarae fidei, ac fidelitatis, fideliumque et constantium nobis gratorum servitiorum fidelis nostri spectabilis ac magnifici comitis Georgy Erdődy de Monyorókerék etc., quae idem sacrae cumprimis praefati regni nostri Hungariae Coronae, augustaeque domui Austriacae, ac iam majestati quoque nostrae, ab ineunte aetate sua, pro locorum et temporum varietate, atque occasionum exigentia, cum alias semper, vel maxime autem sub decursu novissime praeteritorum intestinorum antelati regni nostri Hungariae tumultuum, qua utpote militari charaktere et officio commendantis praesidii nostri Kosztanicensis insignitus, iam vero ad munia praefecturatus camerae nostrae regiae Hungaricae per nos clementer promotus in rebus ac negotiis publicum bonum et servitii nostri caesareo-regii promotionem tangentibus et concernentibus summo studio singularique fidelitatis et constantiae zelo, atque fervore hactenus exhibuit, ac impendit, ac imposterum quoque pari fidelitatis conatu et promptitudine (uti nobis de eadem persuasum habemus) exhibere et impendere non cessabit. Sed et grata recolentes memoria antenatorum quoque dicti comitis Georgij Erdődy, toga et sago illustrium, avita serie, ac ab aliquot retroactis saeculis gloriosis Hungariae regibus beatae memoriae praedecessoribus nostris, ac ipsi quoque regno pacis et belli tempore domi forisque, signanter vero genitoris eiusdem spectabilis ac magnifici condam comitis Christophori Erdődy pariter in praefectura camerae nostrae regiae Hungaricae constituti et simul dignitate ac officio conservatoratus sacrae praefati regni nostri Hungariae coronae condecorati, qui praeattactum sacrum diadema sub perniciosis motibus Tökölianis, ne quo casu, vel minima etiam periculo exponi potuisset, juratae fidei suae memor, mature et in tempore ad tutiora transtulisse ac praeclara intemeratae fidelitatis, utiliumque servitiorum specimina constantisque devotionis zelum divis quondam Leopoldo domino genitori et Josepho fratri, ambobus autem Romanorum imperatoribus et Hungariae regibus praedecessoribus nostris gloriosae memoriae desideratissimis usque ultimum vitae suae terminum demonstrasse, sed et reliqui eiusdem familiae Erdődianae etiannum superstites laudabilibus majorum et antelatorum suorum vestigiis insistentes sub decursu praetactorum proxime consopitorum intestinorum regni tumultuum, non multifariis nefariae perduellionis antesignanorum pollicitationibus permoti, sed neque bonorum suorum praedae hostili expositorum depopulationibus ac igne et ferro intentatis devastationibus perterriti, in continua semper et intaminata caesarearegiae majestati debita fidelitate perseverasse. Imo eiusmodi perduellionis assectas omnibus modis et mediis persecuti fuisse, iisdem vero tumultibus consopitis, ac resuscitato, per Turcas et non pridem feliciter confecto bello Turcico, plerique eorundem, - prout praelibatus quoque comes Georgius Erdődy, uti praetactum est, in militaribus functionibus constituti contra feroces eiusdem velut iurati Christiani nominis hostis insultus animose et fortiter dimicasse dignoscerentur, diverse pro locorum et temporum varietate exhibita, et impensa servitia, exindeque cumulatissima in seram eorundem posteritatem transmittenda, sibimet comparata merita, tum igitur ob id, tum vero etiam erga depositionem ducentorum quadraginta millium florenorum rhenensium; arcem et dominium, seu bona Galgócz, quae Simonis Forgács praefuissent, sed per notam eiusdem, infidelitatis et detestabile perduellionis, laesaeque majestatis regiae crimen ad sacram praefati regni nostri Hungariae coronam et consequenter collationem nostram regiam iuxta leges et antiquam praedicti regni nostri Hungariae approbatam consuetudinem devoluta et condescensa fuissent, dein vero ad manus Joannis Venceslai, condam comitis a Wratislau de Mitrovicz et per eundem ad alterius comitis Francisci Carali itidem a Wratislau in certa summa gratiali devenissent, ipso vero deficiente, rursus ad fiscum nostrum regium rederivata extitissent, totalia videlicet et integra oppida Ó et Uj-Galgócz, cum praediis Varács et Dics, oppida item Bajna, Udvarnak cum praedio Család et oppidi Pöstén medietatem, nec non totales, et integras possessiones Beregh-Szegh, Szent-Péter, Vörösvár, Madunicz, Hevisz, Bajnocska, Drahocz, Jálsó, Kelecsen, Ratnócz, Szerdahely, Paszto, Ujlak, Tököld et possessionis Banka medietatem, ac alia ad eandem

⁵⁷⁰Országos Levéltár, Liber Regius 33. kötet, 622. lap. Az okiratot közli Erdélyi Aladár „Régi magyar hitbizományok története és joga 1542-1852” c. munkájában (Budapest, 1912) pp. 229-233

arcem et bona Galgócz, de iure et ab antiquo spectantia oppida, possessiones, et praedia cum universis eorundem appertinentiis et utilitatibus puta, castellis, curiis, allodiis, educillis, macellis, praediis, sessionibus, colonialibus inquilinariis, populosis et desertis, totum item et omne jus nostrum regium, quod in praenotata arce et dominio, seu bonis Galgócz eorumque appertinentiis, utilitatibus, integritatibus iuribus et iurisdictionibus etiam aliter qualitercunque haberemus, aut eadem, eadem, et idem nostram ex quibuscunque causis viis, modis et rationibus concernerent majestatem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus, iure montano, et consuetae hactenus decimationis; item naulis, depositis, depositorumque locis, teloniis, pontium et vadorum vectigalibus, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus redditibus, emolumentis, proventibus quovis Hominis vocabulo vocitatis, indultis item immunitatibus, exemptionibus et privilegiis ad eandem arcem et dominium, seu praerecensita bona, castella, item curias, allodiaturas, praedia, sessionesque colonicales, et inquilinarias, sub suis veris metis, ipsiusque domini territorialibus, circumferentiis et antiquis limitibus de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, nec non patronatus ecclesiarum Dei et glady iure, quibus praenotatorum bonorum possessores gavisi fuissent, plenoque et integro iure ac iurisdictione dominali sed et bona impignorata, seu inscripta et per illegitimos possessores tenta et possessa reluendi, arcemque et bona, pro exigentia et necessitate meliorandi et structuram erigendi facultate memorato comiti. Georgio Erdődy pro eiusdem Familiae Erdőyanae majoratu. seu fidei commissio, ita ut primus possessor sit modofatus comes Georgius Erdődy, ejusque haeres masculus natus major et huius masculi haeredes secundum modum, ordinem, lineas et gradus in possessione majoratum et fideicommissorum observari solitos, masculis autem praefati Comitis Georgii Erdődy emptoris et aquisitionis deficientibus, in summae praenotatae emptionalis arce et praespecificatis bonis Galgócz modo praevio investitae ac ad ducenta quadraginta millia florenorum exsurgentis, ita et pro bonorum prae manibus aliorum in pignore, seu inscriptione existentium redemptione, impendendae medietate, nec non pro meliorationibus et aedificis eiusdem arcis et oeconomiarum eorundem bonorum Galgócz erogandae in florenis sex mille succedat dicti comitis Georgii Erdődy emptoris et aquisitionis foemineus sexus, praenotatoque in casu defectus seminis repetiti comitis Georgii Erdődy foemineus eiusdem sexus arcem et bona praenotata Galgócz in medietate apprehendat priusque possessioni eorundem bonorum cedere non teneatur, quam ubi super eiusmodi summae pecuniariae medietate plenarie contentatus et exolutus fuerit, alia autem praenotatarum summarum medietas pro antelatae familiae Erdődy haeredum beneficio usque ad totius familiae ejusdem masculini sexus defectum iisdem bonis Galgócz indissolubiliter inhaereat et investita habeatur, quo sexu faemineo praescripti comitis Georgii Erdődy post defectum masculorum extante modo praevio cum deponendorum depositione, non extante vero iamfati comitis emptoris sexu femineo pleno et integro iure tam haereditas, quam et investita summa eiusdem arcis et domini, seu bonorum Galgócz cum praespecificatis iuribus et iurisdictionibus ipso facto devolvatur in superstites repetitae familiae Erdődy masculos, observatis semper majoratum et fideicommissorum iuribus, in casu defectus unius lineae, sibi adinvicem gradatim succesuros sicque dictae arcis et honorum Galgócz eoque spectantium appertinentiarum utilitatum, integritatum iurium et iurisdictionum possessionem praemisso in casu defectus seminis praelibati comitis Georgii Erdődy emptoris et aquisitionis apprehendat, fidelis pariter noster spectabilis ac magnificus comes Emericus, eo in haeredibus deficiente, fidelis itidem - noster spectabilis ac magnificus comes Josephus Erdődy praetacti comitis emptoris fratres carnales et uterini, his pariter deficientibus, fidelis non absimiliter noster nobis syncere dilectus spectabilis ac magnificus comes Alexander Erdődy de dicta Monyorókerék (tit.) succedat horumque haeredes masculi nati majores, ut praemissum, secundum lineas enumeratas gradatim pro exigentia successionis majoratus, seu fidei commissi eorundem possessionem adeant, ac tandem antenominatae familiae Erdődy masculis haeredibus per totum deficientibus in pecunia modo praedeclarato bonis eiusdem Galgócz investita florenorum ducenta quadraginta millia constituite, item in bonorum impignoratorum, seu inceptorum redemptionem eroganda et impendenda, structurarumque et meliorationum, quae novisparatae pecuniae sumptibus et non ex natura fundi proveniunt, et comparantur pretio, totus femineus sexus Erdődyanus secundum lineas, seu ramos succedat, haereditas vero ad fiscum nostrum regium devolvatur, cuius possessionem prius adire non possit, quam ubi eundem sexum femineum Erdődyanum totaliter contentaverit, sub praesumpta respectu praenotatae arcis bonorum appertinentiarum, et integritatum supra specificatarum, contra Forgácsiános successores et posteritates, ac quoscunque alias legitimos impetitores in antelatum fiscum nostrum regium legali evictione, vigore

benignae resolutionis nostrae per cameram nostram Iaulicam regiae cancellariae nostrae Hungaricae itidem aulicae sub dato Viennae die 14. praesentis mensis novembris anni modo labentis infrascripti 1720. decretaliter intimatae dedimus, donavimus et contulimus, idemque praeassertum jus nostrum regium etiam in familiam Erdődianam pro eiusdem familiae majoratu et fidei commissio eorumque haeredes et successores modo praeenumeratos pleno, uti premissum est, iure et cum effectu transtulimus et transderivavimus. Imo damus donamus conferimus, tranferimusque et transderivamus masculino quidem sexui iure perpetuo et irrevocabiliter, foemineo vero sexus descendentibus jure inscriptio, seu redemptibiliter, sub modis formis et conditionibus praescriptis tenendum, possidendum pariter et habendum. Salvo iure alieno, praesertim vero ecclesiarum dei, harum nostrarum vigore et testimonio literarum quas nos in formam privilegii nostri redigi faciemus, dum eadem nobis in specie fuerint reportatae. Datum Viennae Asustriae die 22. mensis novembris anno domini 1720. regnorum. stb.

2.3 Végrendeletek

Thurzó Elek országbíró 1542. évi végrendelete⁵⁷¹

In nomine Domini nostri Jesu Christi Amen. Cum omnis nostra salus ex immensa omnipotentis Dei erga genus humanum misericordia et gratia consistat, idque virtute, ac meritis passionis et mortis Domini nostri Jesu Christi quam fide amplectimur, confugio ergo pro remissione peccatorum meorum erga misericordiam Dei clementissimi, cui animam meam singulari spe et fiducia commendo, firmissime credens, quod me tametsi ab adolescentia peccatis innumeris obnoxium, immensa tamen et infinita sua misericordia non privabit, neque excludet ab ea redemptione, quam filius suus Dominus noster morte sua pro omnibus hominibus peregit. Credo enim ejus morte satisfactum esse et pro meis, et pro totius mundi peccatis, quae omnia minora sunt, quam merita illa passionis et mortis Domini Jesu Christi. In hac spe, fide, et fiducia volo reddere animam meam in manus altissimi Dei creatoris mei. Caeterum corpus meum volo commendare terrae (de qua et sumptum est) in spem futurae resurrectionis. Et rogo charissimam coniugem meam, item fratrem meum Joannem Thwrzo, praeterea tutores testamenti mei et bonos servitores meos, ut corpus meum curent devehendum in locum sepulturae maiorum meorum ad Leuchowiam et tumulandum in ecclesia parochiali absque omni pompa, hiis duntaxatis servatis, quae citra publicum scandalum obmitti non poterunt; prohibeo autem Dominam uxorem meam, in quantum animam meam gravare non vult, ne corpus meum ad locum praedictum conducatur, aut comitetur, sed se in loco sua moderna contineat. Satis enim erit per servitores meos probos ista, quae ad humanum corpus pertinent curare, quod citra ullam moram et dilationem statim post mortem meam fieri volo sine omnibus, ut praemisi caeremoniis, nisi quatenus scandalum publicum vitandum videbitur; volo etiam ut genitori meo in eadem ecclesia Leuchoviensi lapis .honestus tumulo imponendo praeparetur et sua loco statuatur cum insignibus familiae meae et decens titulus insculpatur cum nominibus filiorum illius, videlicet Joannis episcopi Wratislaviensis, Stanislai episcopi Olomucziensis, Georgii olim comitis Zoliensis et camerarii Cremnicziensis et meo, quos ille generavit et hoc prout decentius fieri possit, peragatur. Similiter rogo, ut pro superficie sepulchri dominae coniugis meae prioris, quae in ecclesia parochiali in Viscovia sepulta est, lapis honestus et elegans praeparetur cum insignibus familiae suae, quae eadem fuerunt cum insignibus quondam reverendissimi domini Georgii archiepiscopi ecclesiae Strigoniensis. Ut autem inter dominam consortem et filias meas, item fratres et patruales meos ratione bonorum meorum omnis dissensionum et contentionis materia amputetur, de castris et bonis meis hanc facio dispositionem et hunc ordinem servari volo, primum, quod castrum Baymocz et castrum Scepusiense (vel si contingeret maiestatem regiam pro castro Scepusiensi alia bona et haereditates, aut aliquam summam pecuniae dare) cedant fratri meo domino Joanni Thwurzo, quem rogo ut hiis bonis sit contentus; ita tamen, ut si in recompensam arcis bonorum Scepusiensium aliqua summa pecuniae per regiam maiestatem suam dabitur, huiusmodi pecunia in nullum alium usum, quam in emptionem bonorum et haereditatum convertatur, quae postea ad familiam meam devolvi possit, ex quo autem idem Joannes Thwrzo haeredibus destitutus est, lego et volo, ut si quid illi humanitus contigerit, bona praedicta mox et defacto devolvantur ad Bernardum Thwrzo et liberos fratris sui Christopheri Thwrzo, sed ita, ut qui inter eos senior fuerit, bona ipsa gubernet et possideat, cum reliquis autem quoad redditus et utilitates concordare debeant. Ex quo autem omnibus meis donationibus inserti sunt Georgius Thwrzo senior et alter Georgius Thwrzo iunior et huius iunioris frater Franciscus Thwrzo, quorum duo Georgii iam de facto consenserunt testamentariae dispositioni meae, si quam essem de bonis et haereditatibus meis factururus, volo et decerno, ut si contingat (quod Deus avertat) familiam Bernardi et Christopheri in linea masculina deficere, ex tunc praescripta bona mea in haeredes superstites praedictorum utriusque Georgii, senioris et junioris devolvantur, quamdiu istorum familia durabit, quod si vero istos quoque deficere contingat, volo, ut bona praescripta con descendant ad charissimas filias meas Annam et Elisabeth ipsarumque posteritates universas utriusque sexus. Vicissim hoc statuo, volo et decerno, ut si Deo ita visum fuerit (quod ex sua clementia dignetur procul avertere) ut filiae meae sine liberis decederent, mox. et de facto omnia bona et castra, quae illis lego, redeant et devolvantur in familiam

⁵⁷¹Eredetiye papiron, könyv alakban Istvánffy Miklósnak 1597-ben, kelt átiratában. Országos Levéltár N. R. A. fasc. 496. N. II. Az okiratot közli Erdélyi Aladár: Régi magyar családi hitbizományok története és joga (1542-1852), Budapest, 1912, pp.163-172

meam superstitem iuxta ordinem successionis iam declaratum, quicumque scilicet ex praescriptis superstites fuerint et eorum haeredes ac posteros, charissimae dominae conthorali meae pro sua pecunia inscribo, prout feci iurare Georgium Thwrzo officialesque castris Trinchiniensis, eiusdem castris Thrinchiniensis et tricesimarum partem dimidiam in et pro summa viginti millium florenorum hungaricalium; commendo autem et confido .eidem dominae coniugi meae charissimas et communes filias nostras Annam et Elisabeth, earumque educationem, quibus lego castra mea Sempthe, Galgócz et Themetwen cum pertinentiis in perpetuam haereditatem, in haeredes earundem utriusque sexus universis et dimidiam partem castris Thrinchiniensis et tricesimarum, quas habeo; possideat domina consors mea filiarum nomine castra praedicta cum omnibus pertinentiis similiter et dimidiam partem tricesimarum, quoad filiae ad aetatem debitam perveniant et eas interim educet ac decenter vestiat. Et ubi Deo disponente gener contigerit primus, cum illius scitu castellanos in praedictis castris constituat, ex quo autem apud me laboratum est, ut magnificum Andream de Bathor in generem assumerem et videatur negotium hoc iam magna parte conclusum, si quid mihi contingat, volo, ut inter filiam meam natu maiorem et dominum Andream Bathory contractus absque omni dilatione perficiatur et ad hoc rogo dominam consortem meam et spectabilem et magnificum dominum Petrum .de Peren etc., ut contractum hoc quam primum perficiendum curent, ubi autem tempus consumandi matrimonii advenit, intromittatur Andreas Bathory in dominium dimidae partis bonorum filiabus legatorum; pars tamen altera filiae meae Elisabeth maneat in manu et potestate dominae consortis meae, sed hoc nominatim excipio et perexpressum declaratum volo, quod Andreas Bathory et si quis etiam alter futurus esset alterius filiae meae maritus, in dominium castrorum nulla modo intromittatur, nisi prius promittat et litteras obligatorias det, quod si contingat filiam sibi desponsatam, vel nubentem sine haeredibus ex hac luce decedere, ex tunc absque omni lite et processu iuris castra, seu bona illa coniugi suae cedenda, filiae meae alteri superstiti, vel si illa quoque similiter decedere contingeret, fratribus meis de facto reddet et restituet, nam in hoc casu volo et decerno, ut filiabus meis succedat Joannes Thwrzo, et deinde Bernardus cum liberis fratris sui Christopheri, et post decessum horum bona praedicta, ad duos Georgios Thwrzones ipsorumque haeredes devolvantur. Rogo autem charissimam dominam coniugem meam, ut huiusmodi dispositione mea sit contenta, neque molesto animo ferat, quod pro persona sua nominatim aliqua arx non assignatur. Relinquo enim ipsam cum filiabus in pacifico dominio bonorum, et si contingeret filias meas ipsa superstiti decedere, admitto, ut habitet, ubicunque voluerit sive in Sempthe, sive in Galgocz, modo deinde bona illa; non alienentur á fratribus meis, sed et hoc decerno, quod si generi mei vellent nomine filiarum mearum redimere á domina coniugi partem illam Trinchinii et tricesimarum per me illi inscriptam, hoc vivente ipsa coniuge mea nequaquam facere possint. Poterit autem domina coniunx mea residentiam Trinchinii et ex tricesimis competentem habere sustentationem. Quod autem attinet ad arcem et episcopatum Nitriensem, volo et statuo, ut officiales mei, quemadmodum et iurare illos feci, arcem et bona omnia illius episcopatus dent ad manus fratris mei Francisci Thwrzo, sed non prius, quam ipse quoque per litteras fassionales det consensum liberae dispositioni meae testamentariae, quemadmodum duo Georgii Thwrzones fecerunt, quorum litterae et fassiones extant; simili autem fassione facta, et literis datis, detur castrum Nitriense et omnia bona episcopatus ad manus illius. Domina coniunx mea habeat gubernationem bonorum meorum ut praemisi. Alioquin si quid illi contingat, Bernardus Thwrzo administret bona illa cum scitu testamentariorum. Ita tamen ne qua fraus fiat iuribus et bonis filiarum mearum. Praeterea cum maiestas regia dominus meus clementissimus pro bonis et haereditatibus per me maiestati suae benevole concessis dederit mihi in arrenda fodinarum Biztriciensium assignatim octoginta millia florenorum hungaricalium per dominos Fwggeros exolvendorum, ex hac totali summa percepi iam triginta duo millia florenos et restat adhuc exolvendum quadraginta octo millia florenorum, quae summa per hos annos quatuor persolvi debet, ita videlicet, ut singulis testis beati Georgii martyris, a. proxime venturo. festo divi Georgii computando, duodecim millia florenorum numerare debeant. Quod si aliquo casu fieret, ut maiestas sua assignationem istam ad quorumcunque sinistram suggestionem mutare vellet, supplicandum erit maiestati suae in persona dominae coniugis et filiarum mearum, ut maiestas sua intuitu divinae iustitiae et fidelium servitorum meorum dignetur mihi eam jure debitam assignationem salvam relinquere. Rogo etiam sororium meum dominum Anthonium Fwgger tanquam fratrem meum et praeterea nepotem meum dominum Joannem Jacobum Fwgger, ut ipsi quoque hanc pensionem manu teneant, quod ita commodius facient, si dederint litteras recognitionales, quibus fateantur, se totalem illam summam octoginta millium mihi exolvisse, quibus ego vicissim expeditorias relinquo, affirmans me totam summam capitalem ab illis percepisse. Litteras

etiam assignationis regiae eis restituo, ut hoc nomine et titulo possit manu tenere ipsa pensio annualis et rogo eosdem dominos Fwggeros, respiciant inprimis deum ipsum, deinde affinitatem ipsam et commertium, quod tot iam annorum inter nos et has duas familias intercessit, dent operam, ne ista pecunia pereat haeredibus meis, cum alioquin habeant iidem domini Fwggerii expeditorias á maiestate. regia, et á me quoque ut premisi habebunt, velim tamen et ipsi vicissim dare literas recognitionales de ea summa, quam in futurum debent quotannis usque ad completionem summae Capitalis numerare, ut haeredes mei certiores de ea esse possint, et sciant, quanta pars eiusmodi summae ad exulotionem debitorum et alias usus sit eroganda. Ex hac autem summa, quae de huiusmodi assignatione arendae mihi et haeredibus meis numeranda est, volo et decerno, ut inprimis dentur decem millia florenorum hungaricalium; quibus axilio et consilio domini Anthonii Fwggerii aut bona aliqua hereditatesve emanant, aut ipsa summa in eum locum collocetur, unde citra offensionem conscientiae honesto modo census administretur in manus iudicis et senatus civitatis Leuchoviensis, et existimo, posse ordinare ad eam summam censum florenorum quingentorum, quod ut praemisi inprimis domini Anthonii Fwggerii industriae, deinde et aliis testamentariis commito, volo autem ex huiusmodi censu, aut bonorum emptorum emolumento concionator doctus et idoneus in ecclesia parochiali Leuschowensi habeat stipendium florenorum centum, ut verbum Dei diligenter praedicetur; item ut alantur bonae indolis adolescentes scholastici duo in gymnasiis, qui potissimum sacras litteras discant in eum finem, ut suo tempore concionare populumque docere possint, et cum ad docendum idonei videbuntur, alii duo similiter in gymnasiis docendo assumantur, et horum singulis ad studia continuanda florenos quadraginta vel 50, aut prout senatui leuchoviensi magis expedire videbitur dentur quotannis. Item ut annis singulis duae virgines orphanae, aliorum ope destitutae matrimonio elocentur; et huius elocationis sumptum conscientiae senatus praedicti permitto limitandum. Item ut alantur sex egeni mendicantes, quibus semper de vestitu, ac victu provideatur, et si quas praeterea elemosinas et pia opera ampliora ex censu seu utilitate praedictae summae facere poterunt, iudex et iurati cives praedicti non negligant; volo autem ut omnes hii sumptus et erogationes per senatum Leuchoviensem fiant cum scitu concionatoris, quapropter eundem senatum rogo, et conscientias eorum, qui magistratu funguntur interpello adque onero, ut haec fideliter et diligenter pietatis causa et respectu Dei curent et exequantur, et ut haec ipsa dispensandi onera promptius subeatur, lego civitati leuchovi en si duas domos meas, quas in Cassovia habeo, similiter et vineas meas duas in promonthorio oppidi Zantho sitas. Praeterea ex eadem pensione arendae volo, ut hiis, quibus debeo, satisfiat secundum quod quis veram debitorum meorum rationem ostendere poterit, sive externus existat, sive quis alius; de externis quidem duobus nuc recordor, primum de quibusdam duobus millibus florenorum, quibus quondam Hohstetter debebam, deinde haeredibus quondam Pauli Polyák, quibus impendatur satisfactio. Item debeo Bernardo Thwrzo duo millia florenorum hungaricalium, volo ut ei satisfiat, quodsi autem per hos annos aliquorum subditorum meorum pecuniam testamento legatam attigissem, sicuti pecuniam Francisci praesbiteri in Galgoz, quae iussu meo est exposita, volo ut inde restituatur, id quod et ipse faciam si vita manserit incolumis. Aliaquoque debita sive parva, sive magna existant, quae iuste debere videbuntur, similiter etiam damna cuicumque vel quibuscunque indebite per me illata rectificentur et exolvantur, et hanc curam dominae coniugi et testamentariis meis eorumque. conscientiae impono; volo etiam et lego ex hac pecunia arendae, ut dentur duobus Georgiis Thwrzo seniori et juniori quinque millia florenorum, ut hac pecunia emant intra limites Hungariae bona et haereditates certas et in alium usum pecuniam ipsam non convertant, cum autem fratris mei Joannis Thwrzo res eo sint redactae, ut bona sua necessitate cogente impignoraret, ad quotidianas illius necessitates obeundas et sustentandas lego illi quinque millia florenorum, Fransisco Thwrzo, tametsi et ipsi ex alienis manibus episcopatum Nitriensem pecunia liberaverim, lego florenos mille. Sunt praeterea mihi ex duabus sororibus meis natu majore Margareta videlicet et Magdalena neptes, lego liberis Margareta florenos mille, Magdalенаe similiter liberis florenos mille, Georgio Thwrzo seniori, qui multis annis me servivit lego florenos mille; hospitalibus egonorum Posenii, Tynnaviae, et in Galgoz existentibus, singulis videlicet hospitalibus florenos ducentos, hospitali quod est Leuchoviae lego florenos quingentos. Volo etiam ut in praedictis hospitalibus pauperes quotquot sunt vestiantur decenti vestitura, tunica, pileo, calceis et indusiis; ad elocationem famularum dominae coniugis meae ex praedicta pecunia juxta discretionem et iudicium dominae coniugis meae lego singulis usque ad sexaginta, vel octuaginta florenorum, aliis autem famulabus eiusdem puellis inferioris gradus singulim florenos decem lego, mulieri seniori circa dominam coniugem meam lego florenos quadraginta, viduae Bobstyn lego florenos ducentos, duabus eiusdem dominae filiabus florenos ducentos, Gregorio Sibrik

lego florenos quadringentos, Michaeli Merey, si in servitia meo perseverabit, florenos trecentos, Sebastiano similiter florenos trecentos, residuum vero omne, quod ex super praescripta pecunia assignationis arendae restabit, ultra praescriptam dispensationem, id totum lego filiabus meis, nisi quid forte ante mortem meam venerit in mentem, quod addendum vel mutandum iudicavero. Rogo autem plurimum dominam conthoralem meam, nolit molesto animo ferre, quod ex hac pecunia nihil sibi decidere potuerim, scit bene filias meas esse suas filias, nec dubito sibi quoque gratum futurum, quicquid cum filiabus meis facere me videbit, praeterea quicquid in Sempte habeo sive in pecunia numerata, sive in argento et clenodiis, facta, prius solutione servitorum meorum, lego et commito omnia quod et regni consuetudo requirit dominae coniugi meae et duabus filiabus meis. Caeterum reconcilio dominam conjugem mihi charissimam et rogo, ut si quae in tot annorum spacio inter nos diferentiae contigissent, vel si qua in re esse gravius tractata, id omne mihi ignoscere et condonare velit. Postea officiales et servitores mei dominos et alias quoscumque putabunt per me offensos esse, et generaliter et speciatim petant pro Deo ut ignoscant mihi, si qua in re illis aliquem putarent esse nocitum, comitatum Nitriensem similiter, volo autem ut si qui iuste queri videbuntur, vel de mii vel de terris usurpatis, vel aliis casibus, talibus remittantur sua, refundantur damna illata, et rectificentur. Est mihi magnopere molestum, quod in hoc turbulentissimo rerum statu colonos miseros, et contributionibus et servitiis aliisque oneribus gravare coactus sum, rogo itaque charissimam conjugem meam et probos servitores meos ut subditos meos ex omnibus pertinentiis et singulis villis convocent et rogent, ut considerata maligna conditione temporum, quae coegit me, ut facerem magnas expensas et intollerabiles et colonos etiam invitus variis oneribus gravarem, condonare mihi velint, si quas eiusmodi sensissent molestationes et gravamina, volo autem, ut si quos viderint ex huiusmodi gravaminibus valde damnificatos aut depauperatos, tales sublevent et de damnis satisfaciant, non desunt autem proventus tricesimarum, fructus, allodiorum, vel decimarum, unde tales oppressi subleventur, damnaque indebita refundantur. Rogo autem deinceps coloni servantur bona modo citra ullam oppressionem et iniuriam. Ex quo maiestates regia sit generalis tutor et protector omnium orphanorum et viduarum, supplico maiestati suae regiae uti domino meo clementissimo quam humillime, dignetur respicere inprimis Deum optimum maximum et iusticiam eius deinde et fidelia servitia mea, ut quemadmodum dedit mihi liberam facultatem disponendi de omnibus bonis et rebus meis, quae alioquin de iure ad fratrem meum carnalem et patruales meos deberent devolvi, ita maiestas sua regia dignetur huiusmodi dispositionem et legata mea gratiose conservare et defendere contra universos, qui obstare velle, aut impediri ea niterentur. Constituo autem special es tutores testamenti mei praesentis reverendissimos dominos Strigonienses et Colocenses archiepiscopos, dominum Petrum de Peren magnificum et generosum dominum Joannem Hoffman et iisdem dominis commendo defensionem dominae coniugis meae et filiarum mearum ac fratrum et bonorum meorum. Rogoque dominationes suas, respiciant humanos casus et communem hanc omnibus imminentem sortem, et pro ipsarum in me benevolentia, proque pietate velint apud maiestatem regiam, et ubicunque opus fuerit, auxilio, tutela et defensione adesse dominae coniugi et filiabus meis et expectent a Deo benignissimo tam piorum officiorum meritum et remunerationem. Sed quia dominus Petrus de Peren est mihi coniunctus dominus et frater suae spectabili ac magnificat dominationi nonsolum ut tutori, verum etiam uti fratri committo et commendo dominam consortem et filias meas, fratres item, et bona mea, ita ut quandocumque domina coniunx mea mutare officiales castrorum veli et, semper id ex voluntate et scitu atque consensu, et quidem praesente domine suae spectabilis et magnificentiae faciat, ut ordo, quem superius declaravi, semper observetur, utque in hiis dispositionibus meis, et aliis etiam negociis omnibus, quoties opus fuerit, generaliter et speciatim habeatur recursus ad suam spectabilem magnificentiam, quam rogo pro amore Dei omnipotentis, ut sua magnificentia spectabilis non fratrem sed patrem agat erga dominam conjugem et liberos meos et defendat eas, pariter et bona mea ab omni iniuria. Rogo etiam magnificum dominum Franciscum Bathiany, tanquam veteranum et coniunctissimum amicum meum, ut sua dominatio sit auxilio et defensione, qua esse poterit dominae coniugi et filiabus meis, suae autem magnificentiae lego annulum meum, quem gestavi cum lapide Tyrkys et praeterea equum unum, qui inter equos meos videbitur esse praestantior. Et licet domini Fwggerii significant et dicant debere me ipsis duo millia et trecentos florenos, tamen cum velim praedictam summam decem millium florenorum ad usus pios citra dilationem deponi et collocare, rogo dominum Anthonium Fwgger, et nepotem meum dominum Joannem Jacobum, ut in futuro termino festi beati Georgii proxime venturi, cum videlicet summa duodecim millium florenorum esset per illos deponenda et numeranda, ita debita praescripta

sibi etiam quaecunque alia medio tempore per me, quibuscunque dolutata excipere et defalcare velint, ut summam decem millium integram esse sinant, quo ea, quae in Leuchovia fieri decrevi, ex huius summae integrae censu, aut utilitate possint institui et ordinare, nam et alioquin opera et consilio domini Anthonii et fratris mei Joannis Thwrzo cupio hanc summam in locum tutum collocare, unde census quotannis subministretur ad manus senatus Leuchoviensis. Reliqua autem debita, item ea quae fratribus, affinibus, servitoribus et aliis legavi, ex eadem pensione arendae annis deinceps sequentibus per eosdem dominos Fwggeros exolvantur. Rogo item servitores meos Gregorem Sybryk, Michaellem Merey, Ambrosium Dolgos, et Sebastianum, ut quae circa tumulationem meam spectant, curare velint, et praeterea respectu mei erga ipsos fiduciae dominae coniugi meae et filiabus meis in earum negotiis, vel saltem ad anni unius spacium assistant, neque eas deserant quotiescunque eorum opera, et ministerio opus fuerit. Haec pro nunc ita fieri, ac geri volo ac decerno, salva semper mihi reservata facultate istis addendi, vel quae placuerint aliter mutandi, si ex Dei optimi dementia incolumitas, et vita diutior mihi contigerit. Oppidum meum Rwdabánya cum pertinentiis lego et committo Joanni Thwrzo fratri meo, ac eo decedente Bernardo et filis Christopheri Thwrzo ac eorundem haeredibus, illisque deficientibus iamfatis utrique Georgyo Thwrzo et ipsorum haeredibus, quibus similiter deficientibus devolvatur ad filias meas Annam et Elisabeth, ac earundem haerede in utrumque sexum iure perpetuo; castrum meum dirutum Rhyno cum omnibus eusdem pertinentiis lego et committo Georgyo Thwrzo seniori, suisque haeredibus et posteritatibus in perpetuum; Oppidum vero Wámos lego Georgyo Thwrzo iuniori ac similiter suis haeredibus iure perpetuo, quibus deficere contingentibus tam Rhyno cum pertinentiis, quam etiam Wámos devolvatur in praedictas filias meas et earundem haeredibus utriusque sexus iure perpetuo. Item castrum Ozora cum pertinentiis, ac alia universa bona et iura possessionaria per haec disturbiorum tempora apud manus alienas in praeiudicium iurium meorum habita lego et committo filiabus meis Annae et Elisabeth earundemque haeredibus utriusque sexus in perpetuum; item praedia, ac possessiones et portiones possessionariae Jatho, Pesthyen, Mezeokezy, Sook, Maythen ac alia bona in vicinatu castrorum Sempthe, Galgocz et Themethwen habita, per nos acquisita, super quibus in praesenti dispositione mea specialiter mentio facta non est, lego et committo filiabus meis praescriptis ipsarumque haeredibus utriusque sexus in perpetuum. Salva tamen in hiis et aliis omnibus successione in casu defectus seminis dictarum filiarum nostrarum, in iamfatos fratres nostros ac eorundem haeredes perpetuo iure de facto fienda.

Thurzó György nádor II. Mátyás előtt tett végrendelete.⁵⁷²

Nos Matthias, Dei gratia electus Romanorum imperator, semper augustus ac Germaine, Hungariae, Bohemiae etc. rex, archidux Austriae, dux Burgundiae etc. comes Tyrolis et Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod fidelis noster spectabilis ac magnificus comes Georgius Thurzo de Bethlennfalva, dicti regni nostri Hungariae palatinus et iudex Cumanorum, nec non de Arva perpetuus, eiusdemque comitatus Arvensis supremus et perpetuus comes, consiliarius et per antelatum regnum nostrum Hungariae locumtenens noster coram personali praesentia nostra personaliter constitutus sponte et libere confessus est et retulit in hunc modum: Quod licet ipse ad praesens per Dei gratiam mediocri frueretur valetudine, memor tamen fragilitatis humanae et quod statutum sit omnibus semel mori, ideoque nihil morte certius, hora autem ipsius nihil incertius hominibus esse, considerans praeterea caducae vitae et mundi huius plane in maligno positi inconstantiam; ob hoc volens mature de futuro statu et conditione dominae Elizabeth Czobor, consortis suae charissimae, liberorumque dulcissimorum tam ex ipsa, quam etiam priori domina, videlicet olim Sophia Forgách consortibus suis procreatorum et procreandorum providere, talem de omnibus castris, iuribus item possessionariis, bonisque et rebus mobilibus universis, non solum aviticis et paternis, sed etiam acquisitis suis a domino Deo bonorum omnium largitore ex sua immensa bonitate et gratia sibi collatis, ad casum mortis suae legationem, hancque postremam

⁵⁷²Eredetije három iv papiroson, a végén töredékes csonka vörös viaszpecséttel, Országos Levéltár, N. R. A. fasc. 828. No. 18. Ugyanez másolatban ugyanott. N. R. A. fasc. 365. No. 17. fasc. t. 94. No. 33. jelzett alatt. A végrendeletet közli Erdélyi Aladár: Régi magyar családi hitbizományok története és joga (1542-1852), Budapest, 1912, pp.176-186

voluntatis suae testamentariam dispositionem fecisset atque ordinasset, salva tamen sive in vita, sive agone in toto, vel in parte mutandi, corrigendi, addendi, vel minuendi voluntate et conditione; ac in primis animam suam Deo omnipotenti creatori sua commendasset, suam divinam et paternam maeistatem suppliciter orans et deprecans, ut sibi misero peccatori ob viscera misericordiae suae, meritaque et effusionem pretiosi sanguinis Unigeniti filii sui domini nostri Jesu Christi omnia delicta, peccata et transgressionem suas indesinenter commissas, clementer remittere et condonare animamque suam in sinum, manusque suas suscipere ac in consortium aeternae beatitudinis omnium Angelorum electorumque Dei transferre dignetur, uti id se Spiritus sancti adiuvante gratia obtenturum minime dubitaret, corpus vero suum terrae unde desumptum est, reddi, ac in spem futurae a mortuis resurrectionis in sepulchro noviter ab ipso in templo Bychensi extracto tumulari velle declarasset aut si forte alibi procul a domo et laribus suis mors inopina et improvisa (quam Deus misericors avertere dignetur) eum praeveniret, pro competenti honestate, locique opportunitate honeste sepeliri, humarique iussisset, quod si tamen a remotis etiam locis corpus exanime in praedictum locum sepulchri advehi queat, omni ope et opera in id incumbendum erit una cum progenitoribus piae memoriae in Domino defunctis corpus suum ad tempus futurae resurrectionis quiescere possit; cavisset etiam et obtestatus fuisset diligentissime, nequid plane auri vel argenti cum corpore sua exanimi in tumulum tempore sepulturae imponeretur; tandem si eundem testantem prius mori contigerit, tum praefata domina consors sua moderna, quoad nomen et titulum suum gesserit, seque ad altera vota non transtulerit, totale castrum Arva dictum, ab ipso testante denuo cum titulo perpetui comitis iure perpetuo acquisitum, similiter etiam arcem Tokay, de quorum utroque testantibus privilegiis, alias etiam de iure et consuetudine regni huius tanquam acquisitiis suis idem legans liberam haberet disponendi facultatem, ac alia universa castra et bona ejusdem cum cunctis pertinentiis et utilitatibus eius in Arvensi, Trinchiniensi, Zempliniensi aliisque comitatibus regni huius existentia, totalem quoque possessionem Dluhopolia dictam in eadem Trinchiniensi comitatu sitam, quam in et pro certa pecuniarum, nimirum ter mille et ducentorum florenorum hungaricalium summa a nobilibus familiae Kubiny per certum iuris processum per eosdem obtentam, testantibus id literis fassionalibus superinde autentice emanatis comparasset et acquisivisset, sic etiam possessionem Geydel dictam in comitatu Nitriensi sitam per ipsum testantem acquisitam, nec non Feölseö- et Alsó-Stepanovo, ac Leukowo possessiones, sic dictas in antelato comitatu Arvensi existentes et quas idem testans in bis mille aureorum Cremniciensium iusti et veri ponderis summa a fideli nostra egregio Stephano Kubiny seniore titulo pignoris usque tempus redemptionis in simili moneta, ac sub certis conditionibus in literis inscriptionalibus expressis et declaratis fiendae acquisitas teneret et possideret; item possessionem Szvedernik nuncupatam similiter in praefato Trinchiniensi comitatu sitam, quam magnificae dominae Barbarae Priny, primo Emerici Czobor, deinde Nicolai Dersffy, tandem Andreae Osztrositt magnificorum quondam relictas viduae, genitrici vero antelatae dominae Elizabeth Czobor consortis memorati testantis, socrui suae observandae ex optimo in eam affectu vita eiusdem durante utendam et possidendam reliquisset ac concessisset et quam alias a fideli nostra magnifica Daniele Pongrácz de Zent-Miklós et in Óvár, in et pro florenorum hungaricalium quinque millium et octoginta summa pignoris titulo similiter usque tempus redemptionis, prout ex literis superinde confectis appareret, acquisivisset, similiter et alia bona, si quae idem testans Dei benignitate vita sua durante quovis iuris titulo ac ubivis acquireret, similiter cum cunctis utilitatibus et pertinentiis earundem quibuslibet pleno iure possidenda, utenda et fruenda reliquisset; ubi tamen magnificum comitem Emericum Thurzó filium eiusdem testantis sacri matrimonii foedus domino Deo benedicente inire contigerit, ipsi si quid praemissorum bonorum et iurium possessionariorum praedicta domina consors sua ex affectu materno (iis ut praesset) dare, concedereque voluerit, id in ipsius dominae consortis suae consistet arbitrio, reliquis autem, quoad nomen et titulum praetitulati legantis, domini et mariti sui gesserit, liberam utendi, fruendi et possidendi habeat facultatis potestatem, si vero eundem comitem Emericum Thurzó absque haeredibus ab hac vita excedere (quod Deus auferat) contingeret, eademque domina consors sua nomen et titulum testantis gereret, extunc siquid de dictis bonis et iuribus possessionariis filiabus suis, ad quas successio pertinebit, dare et concedere voluerit, id similiter in eiusdem dominae consortis suae consistet arbitrio et voluntate, postquam vero nomen suum mutando se ad alia vota transtulerit, alterique nupserit, extunc nihil amplius iuris in praedictis castris pertinentiisque suis, sed neque in praenotatis Geydel, Dluhopolie, Feölseö-et Alsó-Stepanovo ac Lewkowo, item Szvedernik possessionibus, aliisque bonis suis, si quae imposterum etiam auspicio divino fuerint acquisita, habere queat, nihilominus tamen per curatores ipsius dominae consortis et

liberorum suorum infra denominatos ex universis bonis et castris suis passim habitis, honeste et decenter eandem elocari facere stauisset qua elocatione facta res suas paraphernales tam ex domo, laribusque paternis secum allatas, quam per eundem testantem tempore nuptiarum donatas, cum dote eidem ex bonis suis provenire debente libere per eandem abducendas extradari voluisset, nisi forte liberis ex eadem susceptis ea relinquere et relaxare voluerit, eadem ratione ex rebus mobilibus ac pecuniis in viduitate ex bonis accumulatis, si quid ex materna pietate illis relinquere vellet, id liberum et integrum ei esset; res vero mobiles diversae, cuiuscunque generis et materiei exstiterint, si filii in vivis superfuerint, eae omnes iisdem cedant, sic tamen, ut filii, aut filius superextant, vel tutores, curatoresque honorum eorundem filias nondum emaritatas, si Deo benedicente matrimonio elocandae fuerint, ex laribus suis honeste pro dignitate ipsius legantis emaritari, vestes et mundum muliebrem similiter, prout aliis prius elocatis filiabus suis comparari ac in argento totidem marcas ex rebus argenteis testantis, in auro vero et clenodiis tantundem, quantum singulis emaritatis filiabus datum esset, signaturisque superinde conscriptis comprehenderetur, extradari commisisset inter magnificum vero comitem Emericum Thurzó, vel alios ex divina benedictione nascendos filios ac filias Suas in universis bonis et iuribus possessionariis talem instituendam voluisset successionem, quod nimirum iuxta tenorem et contenta privilegiorum castra universa, videlicet Byche, Hrichon et Lethava in Trinchiniensi, Arwa in Arvensi, ac Tokay in Zempliniensi praetactis comitatibus exitentia filiis solummodo, seu haeredibus masculini sexus universis ipsis exstantibus cedere debeant, hac tamen conditione, quod cum Arwa et Tokay castra praenominada, per ipsum testantem, uti praemittitur, fidelibus servitiis, aliisque respectibus in privilegio specificatis denuo sint acquisita, de iure autem alias regni de acquisitione libera unicuique sit testandi facultas, privilegiaque illud ipsum dicent, ideo Voluisset, ut filius ejusdem praefatus comes Emericus Thurzo nunc natu maior et augustanae ac evangelicae confessionis existens, pro se eadem castra Arwa et Tokay vocata retineat, ne tamen reliqui etiam filii, si extiterint, penitus in ipsa acquisitione sua in praescriptis bonis, arcibus videlicet et possessionibus praerecensitis per eundem testantem aquisitis importionati maneant, comisisset, ut talis masculinus haeres reliquis fratribus iunioribus ex pertinentiis et proventibus dictorum Arwa et Tokay castrorum et possessionum acquisite singulis eorum (exceptis erogationibus ad servitores modo hactenus usitato et non aliter in Custodiam arcium earundem Arwa et Tokay impendendis) aequam et iustam divisionem proventum facere, ac singulis fratribus, si ii exstiterint, partem aequalem singulis annis pro festo circumcisionis Domini, dum videlicet a provisoribus etiam earundem arcium annualis ratio accipi debeat, omnino et plene extradare debeat et teneatur, fratresque existentes ad id eundem fratrem natu maiorem sine omni iuris processu ac inhibitione, contradictione, repulsione aliisque iuridicis remediis non obstantibus Solum mandato a rege regni Hungariae tunc existente impetrato, per vice comitem aut unum protonotarium, quem videlicet ipsi damnificati habere et eligere voluerint, excipere et modo praemisso ex iisdem bonis se ipsos contentare possint et valeant; casu vero, quo nullus filiorum (quod divina avertat clementia:) ex natis sibi superstes fuerit, extunc ius ipsum successionis in praedictis castris liquido et citra moram penes filias testantis remaneat, in ipsis vero castris Arwa et Tokay pertinentiisque suis, eo modo, quo de natu maiori filio praescriptum est, ius et dominium penes filiam natu grandiolem, dominumque et maritum eiusdem si ambo verae augustanae et evangelicae religionis, non autem alterius cuiusvis fuerint, in eaque constanter adfinem usque perseveraverint, cum conditione contentandarum annuatim aequali sorte reliquarum filiarum et sororum suarum modo praescripta fienda remaneat, si autem natu maior filia augustanam quidem confessionem amplexa, et professa fuerit, maritus tamen eius alteri cuiquam augustanae contrariae addictus fuerit, extunc nulla exceptione valente, in sequentes filias, sive eae in ordine altera, sive tertia, sive quarta, et ultra fuerint, cum domino et marito tamen sua ambo in augustana confessione unanimiter perstiterint serie tamen penes maiorem natu, ac maritum ipsius in religione conformes remanente ius tale administrandorum eorundem bonorum comisisset. Si vero pro arce Tokay, aliisque possessionibus ad tandem spectantibus per eundem testantem quocunque legitimo iure, et modo aquisitis, summa inscriptionis illorum fuerit deposita, masculini sexus haerede exstante, illi soli totaliter cedere, ipso vero non existente, in omnes filias saepofati testantis, sive eae emaritatae, sive in capillis exstiterint, augustanam tamen confessionem sequantur, aequali sorte dividenda comisisset; arces quoque suprascriptas Lethava, Byche, et Hrichow in antelato Trinchiniensi comitatu habitas masculino superexstante sexu, ipsi soli secundum privilegia superinde emanata possidendas reliquisset; sin vero (quod Deus avertere dignetur) eundem legantem, vel saepofatum comitem Emericum Thurzó filium suum, sive haeredes eius sine masculini sexus solatio e vivis excedere

contingeret, extunc arces eadem Lethava, Byche, et Hrichow in sorores, et filias quoque antedicti testantis secundum privilegia, et conclusiones per eundem testantem cum sororibus factas, uti literae superinde exstant, devolvantur, possessiones etiam praelibatas Geidel, Dluhopolia, utramque Stepanowo, et Lewkowo item Szwendernik pari modo soli masculino sexui superexstanti, ipsoque non exstante in solas filias suas augustanam confessionem, uti praemissum est, amplectentes devolvendas legasset.[

Ex singulari porro, et vere paterno affectu, et amore suo, quo filias quoque suas singulas idem testans complecteretur, utque perpetuam apud ipsas sui relinqueret memoriam, singulis illarum tam nuptis, quam innuptis per florenos hungaricales decem millium, dominae vero comitissae Judith Thurzó, alias magnifici Andreae Jakussitt de Orbova consorti, filiae suae quoque dilectae, certos et evidentes ob repectus duodecim millium flor. hung. summam partim in aureis, singulos per fl. 2, den. 10 uti nunc acceptantur, computando, partim in alia currenti et usitata moneta per ante latos dominam consortem, filium, aut curatores et tutores ex aerario suo, in quo quantum de praedicta summa in paratis habebitur, ex signaturis manu propria eiusdem testantis scripta in areaque aerarii repositis appareret, exolvendam legasset; quod si forte in paratis tanta non exstaret pecuniarum summa, quae deponendae singulis filiabus summae legatae sufficeret, eam iidem domina consors, et filius, necnon curatores, et tutores ex redditibus universorum honorum corradere, ipsisque plenarie exolvere et satisfacere debeant. Si tamen Deo benedicente post exolutam hanc filiabus legatam maior pecuniarum summa in promptu habebitur, eam omnem soli praenotato comiti Emerico Thurzó filio sua legasset; hoc singulariter, et per expressum declarato: quod, si filii, vel filiarum legantis aliquae, sive haeredes ipsorum paternae educationis, admonitionis, et amoris immemores, Domini Dei parentes honorare praecipientis timore postposito ab orthodoxa augustana confessione forte (quod non speraret;) degenerarent, aliamque quampiam amplexi fuerint et sectarentur religionem, talem filium, vel filiam a patria fide et pietate degeneres, sed nec haeredes ipsorum in acquisitiis et mobilibus eiusdem testantis bonis, sive pecuniis legatis nullam plane portionem habere, sed eam penes filios iis exstantibus, aut illis deficientibus penes filias in vera augustana confessione perseverantes remanere vellet; sicut neque domina consors, filiusve, curatores, ac tutores infradenominati talem pecuniam legatam, aut alias res mobiles filio vel filiae ad aliam religionem deficienti extradare debeant.

Bona dominae modernae consortis eiusdem testantis tam avitica, et paterna, quam materna mobilia scilicet, et immobilia. sed et arcium Zoliensis et Dobraniva in comitatu Zoliensi existentium et si non sine magna labore, et expensis eiusdem testantis quoque parta sint, tamen ex legibus, et decretis regni huius eandem praecise concernentia penes ipsam et haeredes eius utriusque sexus universos remaneant.

Porro et hoc cautum esse vellet idem testans, ut filiae singulae summam legatam levaturae sancte promitterent, se nunquam ab augustana confessione deflexuras; item si quae filiarum sine liberis ab hac luce decederet, casu tali summam legatam una cum rebus paraphernalibus et clenodiis universis rursum in haeredes masculinos sexus, masculinoque sexu non exstante, in reliquas filias testantis superstites aequaliter redire debere commisisset; Servitores vero, vel curatores honorum dominae consortis, et liberorum suorum charissimorum instituisset egregios et nobiles Martinum Beniczky vicepalatinum regni huius Hungariae, Theodosium Sirmiensem, tabulae nostrae regiae iuratum assessorem, Joannem Sándor, Georgium Diurehánsky, Georgium, et Nicolaum Abaffy, qui strictissimo iuramento ad fidelitatem successoribus suis adstricti, ac condigno stipendio conducti memores beneficiorum suorum habita mutua intelligentia eam coram tam dictae dominae consortis et liberorum suorum, ac universorum bonorum mobilium et immobilium habere teuebuntur, ut omnia in eum ordinem et statum deducant, quae ad commodum et utilitatem, fructumque suorum liberorum, et coniugis charissimorum cedere, et vergere poterunt; his ad eadem servitia praestanda adiungi possunt alii, quos tutores, et curatores tam consorti suae, quam liberis fideles esse, et fore cognoscerent, ipsamque dominam consortem suam, donec ad alia vata se transtulerit, in omnibus (uti par est) audiant, observent, eique morem gerant; ac, si praefatam consortem suam (sicut iam praemissum est) ad alia vata se transferre contingeret, tunc educatio quoque universorum liberorum suorum, una cum administratione proventuum omnium bonorum praedictorum, conservatioque eorum usquequo ad iustam aetatem liberi, et haeredes pervenerint, una cum privilegiis, castrisque superius denotatis manibus eorundem tutorum, et curatorum tradantur, qui quoque iis, ad quos castra, et bona universa mobilia et immobilia sua penes hoc ipsum testamentum pertinere cognoverint, adveniente (uti praemissum est) haeredum, et liberorum suorum justa, et legitima aetate (non tamen vigesimum

quartum iuxta contenta decreti expectandum annum, sed cum curatores idoneum tempus viderint, cum praescitu eorundem tutorem curatores fideliter resignare tenebuntur.

Tutores autem praefatae dominae consortis suae liberorumque suorum constituisset, imprimis maiestatem nostram caesaream et regiam, item fideles nostros spectabiles et magnificos Franciscum de Battyán, comitem comitatus Soproniensis, agazonum nostrorum regalium, Petrum de Réwa, comitem comitatus Turóczyensis, et coronae regni nostri Hungariae conservatorem, ac per Hungariam curiae nostrae magistros, consiliariosque nostros, Nicolaum perpetuum a Zrinio, et comitatus Zaladiensis, Georgium similiter perpetuum a Zrinio comites, Stanislaum Thurzó de Bethlenfalva, comitem perpetuum comitatus Scepusiensis, cubicularium, et consiliarium similiter nostrum ac magnificum Andream Jakusitt de Orbova, et in Oroszlankeőw, caeterosque augustanae, et non alterius, uti praedeclaratur, religionis generos, quibus videlicet filiae suae elocatae fuerint, signanter vero praefatum Andream Jakusitt generum suum charissimum, qui tam vicinitate loci, quam aliis commoditatibus consorti et liberis suis charissimis in necessitatibus adesse et assistere poterit, admonendum, petendum et obtestandum esse voluit, ut videlicet ex sua, quo affectus fuit erga testantem memoratum. amore, omni affectu, et charitate Christiana, consiliis, defensione, opera, et ope quavis in necessitate saepe factis dominae consorti, et liberis praefati testantis adesse et opitulari minime praetermittat; supplicans in eo maiestati nostrae humillime, ut ob amorem Dei optimi maximi et servitia, quae ipse constanter et fideliter, promptissimeque nobis pro virium suorum modulo exhibere solitus fuisset, clementem nostram tutelam, et protectionem, gratiamque a domina consorte, et liberis suis nulla unquam tempore alienare, vel abstrahere, quin eos contra omnes impeditores praelegere dignemur; sic etiam praefatos alias tutores tanquam fratres, consanguineos, affines et generos suos hoc facturos non dubitaret: Porro in emaritatione filiarum suarum curatores absque praescitu praefatorum fratrum affinum, et generorum augustanae confessionis nihil faciant, filiorumque suorum educatio a praefatis curatoribus pendeat, quin in id incumbant, ne alia imbuantur religione, praeter eam vere puram et augustanam, olim Carolo V. imperatori felicis recordationis exhibitam; quam ipse testans omni vitae suae curriculo fuisset professus, insuper idem testans propter gloriam, et salutem animarum rogatum, et obtestatum reliquisset, ut tam tutores videlicet praefati fratres, consanguinei, affines, et generi augustanae confessionis, quam curatores omnes ecclesiae et ministros verbi divini ubilibet in sua ditione existentes in professione eiusdem confessionis augustanae, prout nunc essent constitutae, etiam deinceps perseverare sinant, neque peregrinis doctrinis, aut haeresibus ex diametro cum verba Dei, et evangelica augustana. confessione pugnantibus eas perturbare patiantur, neque filii, filiaeque aliter facere audeant, si maledictionem paternam, et paenas aeternas, ac temporales evitare voluerint; hoc tamen specificiter, et per expressum idem testans declaratum iri, haeresesque, et posteritates superinde diligenter monitos et obsecratos esse voluit, ut ipsi vestigia ipsi us testantis sequantur, et veram orthodoxam augustanam confessionem omnibus diebus vitae ipsorum amplectantur, eam sancte observent, tueantur et defendant, nec sese ab ea. quovis modo avelli, et abstrahi patiantur, secus facientes (uti praemissum est) nullam in bonis testantis acquisitiis, et retus mobilibus habeant partem; ubi vero filius maior natu sprete huiusmodi pia et salutari paterna admonitione (uti praedeclaratum est) contrariam confessionem amplexus fuerit, extunc in praescriptis ipsius testantis bonis acquisitiis tam mobilibus, quam immobilibus nullam portionem, nullamque ea gubernandi habeat potestatem, verum ea statim, et defacto devolvantur in filios, vel filias legantis augustanam confessionem sincere observantes.

Legasset praeterea in usum ecclesiasticum Bychensem florenos hungaricales sexingentos ita, ut ex proventibus honorum suorum quamprimum excipiantur, ac oppido Bychensi dentur, qui singulis annis ab ipsis suprascriptis florenis sexingentis in usum scholae, et xenodochii Bychensis darent florenos sexaginta, possessorque castri Byche in id diligenter advigilabit, ut talis proventus florenorum sexaginta singulis annis non alio, quam ad scholae et xenodochii Bychensis utilitatem convertatur, ratioque sufficiens singulis annis superinde teneatur, et reddatur.

Legasset denique et obtestatus esset maiorem in modum item testans, ut ordinem illum in ecclesia Bychensi per se in solutione tam concionatori, et diacono, quam rectori, et collegis scholae Bychensis, necnon in xenodochium, et scholam solito, demenso quotannis danda sancitum, et hactenus observatum, etiam post mortem ipsius dicti tutores, et curatores ac posterius eius utriusque sexus universi ad Dei gloriam, et eiusdem testantis perpetuam memoriam omnimode observent, et retineant; servitoribus vero, quos curatores magis idoneos et dignos esse censuerint, tempore eo, cum dominus Deus ex hac mortali et caduca in illam aeternam, beatamque vitam eundem educere voluerit,

existentibus legat flor. Hung. mille, ha, ut praecipuis servitoribus in testamento hoc specificatis singulis per florenos quinquaginta, caeteris vero iuxta eorum statum ac conditionem reliquam pecuniae summam iuxta dispositionem dominae consortis, filii ac curatorum suorum in testamento nominatorum dividi et extradari voluisset, qui tamen demeritis eorum stipendiis ratione aequa cum ipsis inita plenaria contentari debebunt.

Postremo, quia originalia literarum et diplomatum per dominam Catharinam Pálffy relictam quondam Stephani Illsházy et Nicolaum Ezterhás in publica regni diaeta, anno Domini millesimo sexcentesimo decima tertio celebrata statibus fideliter assignata, apud eundem testantem in fidei conservatione sub certo regesto sigillis certorum dominorum baronum et nobilium obsignato manerent, ipso e vivis sublato, ut domina consors, filius, curatoresque et tutores praememorati in primitus celebranda diaeta regni huius eadem coram regnicolis, uti articulo 33. eiusdem diaetae sancitum exstaret, fideliter producere ac resignare debeant, comisisset.

Hanc vero testamentariam dispositionem suam ita condidisset, quod (ut praescriptum est) liceat sibi in toto, vel in parte, prouti voluerit, mutare, disponere et legare etiam deinceps, prioribus suis testamentis et legationibus, si quae superexstarent, penitus in universum cassatis, annihilatis et invalidatis, prout legavit, disposuitque et condidit coram personali praesentia nostra memorata. Hamm nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Hoc quoque per expressum declarato, quod dum idem testans de universis bonis et iuribus suis possessionariis in regna isto Hungariae sitis et habitis tali, quo supra disposuisset, eaque legasset ordine et modo: domum etiam suam Viennae Austriae habitam, per se non exiguis laboribus et sumptibus acquisitam pariter cum cunctis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet saepefatae dominae consortis suae, sub iisdem (uti supradeclearatur) conditionibus, donec videlicet nomen et titulum dicti testantis gesserit; eaque ad alia vota se transferente, filiis, ipsisque forte non exstantibus, filiabus suis augustanam confessionem (uti praemittitur) sincere amplectentibus et profitentibus, utendam possidendamque legasset et commisisset. . Datum in civitate nostra libera et regia Poseniensi, die decima nona mensis januarii, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo quinto. Coram me Joanne Lippay de Zombor, personalis praesentiae regiae in iudiciis locumtenente ac sacratissimae caesareae regiaeque majestatis consiliario m. p.

II. Rudolf megerősítette Erdődi Pálffy Miklós végrendeletét.⁵⁷³

”Nos Rudolphus secundus Dei gratiae Electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fidelis noster Magnus Nicolaus Pálffy de Erdeőd, Comes Comitatus et capitaneus arcis Poseniens Cubiculariorum nostrorum Regalium in Hungariae Magister partium Regni Nri. Hungariae Cisdanubianarum supremus capitaneus et consiliarius noster, coram personali praesentia nostra personaliter constitutus, matura et exacta intra se deliberatione praehabita hanc quae sequitur testamentariam dispositionem constituit. Nimirum quod quia sibi hoc tempore ex officio suo quo fungitur iterum contra hostes Christiani nominis proficiscendum esset, et quantumvis in Dei opt. Max. erga se divina misericordia et gratia nihil diffideret, tamen propter incertum belli exitum nihil certii sibi de suis rebus atque adeo de diuturniori sua vita persuadere posset. Ideo primum et ante omnia animam suam Deo creatori suo commendaret. Rogaretque divinam suam Majestatem velit ei misericors esse, et pro sua in genus humanum clementia in hora mortis suae illam in sinum suum et in numerum suorum electorum recipere. Deinde quod si forte Deo sic disponere sibi in conflictu aut alias alicubi occumbendum atque moriendum esset, corpusque suum (prout consideret) domum reduci posset, extunc vellet ut illud Catholice et juxta citum veterem antiquae Apostolicae Ecclesiae Deum debito divino cultu Viennam deferatur et in Ecclesia Patrum Jesuitarum ante maius Altar sepeliatur. Quantum vero ad bona sua mobilia atque immobilia attineret, quia conjunx sua Magnifica domina Maria Fugger, sibi semper fide conthoralis fuisset, eumque quibus potuisset modis fideliter in omnibus necessitatibus innuisset nec dubitaret quin

⁵⁷³HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 3. Nr.4.

liberorum quos haberent diligentem et maternam curam habitura esset, Ideo vellet ut quamdiu nomen et titulum ejusdem sui mariti gesserit, universorum suorum bonorum mobilium et immobilium absoluta et universalis dominatrix et gubernatrix esse debeat. Ipsos tamen liberos rectae decenter catholice et pie nutriat atque instruat; supellectilem deinceps et res mobiles quae supererunt cujuscunque generis illae fuerint quibus sibi opus non erit quo citius fieri poterit, eadem sua Coniunx in paratam pecuniam converti curet, ac ex eadem pecunia debita quae idem Nicolaus Pálffy in nostris servitiis contraxit, solvat, et eas possessiones quae per ipsum oppignoratae fuerunt redimat ac iterum ad Arcem Weöreöskw applicet. Praeterea cum hoc tempore Arx Stompffa quam nos iidem Nicolao Pálffy titulo pignoris dedimus, eodem titulo pignoris apud manus Magnifici Stephani Illésházy habeatur committeret ut ex proventibus dictae Arcis Weöreöskw summa et pecuniae pro qua oppignorata est, interea donec tempus oppignorationis complebitur diligenter conquiratur et adveniente termino redemptionis pro liberis suis redimatur. Vellet insuper ut ex iisdem proventibus arcis Weöreöskw filiae suae Catharinae singulis annis usque ad tempus emaritationis singuli mille floreni conserventur, quae quidem summa postaequam nuptui tradita fuerit, integre ei deponatur sitque contenta ex paternis bonis hac summa pecuniae, emaritabitur autem juxta suum statum decenter et honorifice. Arx vero Weöreöskw cum suis pertinentiis ac alia quaevis Jura possessionaria quae vel nunc habet, vel imposterum vita sua durante quovis titulo acquisiturus esset, duntaxat filiis modernis et eorundem masculino sexui secundum primogenituram cedant, et relinquuntur. Ita videlicet ut ex hac sua familia semper major natus masculus illis praesit et eadem possideat. Ipsosque gubernante caeteri interim de proventibus tantum eorundem bonorum participant, quo quidem masculino sexu deficiente bona praemissa universa in praefatam suam filiam vel imposterum forte procreandas filias ac tandem praetectorum filiorum et filiarum haeredes et posteritates utriusque sexus universas devolvantur. Et quia ad conservationem arcis Weöreöskw ac ad reparationes aedificiorum bellicorumque instrumentorum ac aliorum similium confectionem dicto majori natu non nihil insumendum erit. Ideo voluisset praefatus Nicolaus Pálffy ut proventus oppidi Chezte sub dicta arce Weöreöskew existens specialiter in hos usus convertantur idque oppidum semper singulariter pro ejusdem arcis necessitatibus per eundem natu maiorem possideatur. Servitoribus porro suis quos tempore mortis suae habiturus est, juxta eorum conventiones satisfieri, et insuper cuilibet unius mensis solutionem superaddi ordinasset. Epitaphium vero decens ac pro conditione statuquae suae persoane fieri ac erigi voluisset. In quos quidem usus Turcarum quoque captivorum pactationes ordinasset, quod ad dotem praefatae uxoris suae attinet, ea de re inter ipsos conthoralis transactionem factam fuisse retulisset, quam in suo vigore reliquisset. Praeterea Majestatis nrae, ex Ser. Archiduci Matthiae Fri. Nostro charissimo cuilibet unum Equum meliorem quem habiturus esset, dari praecepisset. Testamentarios denique et curatores annotatorum Uxoris et liberorum suorum constituisset fideles nros Reverendissimum Stephanum Fejerkeövy Eppum Nitriensem et locumtenentem nostrum nec non Magnum Stephanum Illésházy Magrum Curiae nrae, et egregium Joannem Joo de Kazahaza consiliarios nros. Quos diligenter rogasset, ut praedictos conjugem et liberos suos sibi commendatos habere, praemissamque suam testamentariam dispositionem rite compleri curare velint. Quibus uidem in signum suae erga ipsos benevolentiae pro memoria cuilibet unum equum ordinasset simili modo Magnificiis etiam Wolfgango Rumpff et Paulo Sixto Trautson consiliariis nostris singululm eum donari voluisset, petiissetque eos etiam dilig[ente]r. ut annotatus Conjugem et liberos suos semper meliori poterunt modo inuare sibi commendatos habere velint. Datum Posonii penultima die mensis Martii, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Nonagesimo Sexto. Quas quidem litteras fassionales dicti quondam Nicolai Pálffy nos verbotenus praesentibus insertas memoratis dominae Mariae Fugger Relictae Viduae et Stephano filio natu majori praenominati olim Nicolai Pálffy ad literatoriam Requisitionem praedicti locumtenens nostri Regii sub sigillo n[ost]ro. Judiciali extradari duximus et concederi. Datum Posonii sexta die mensis Junii Millesimo sexcentesimo superscripto.

***Illésházy Istvánné, Pálffy Kata végrendelete.*⁵⁷⁴**

Az Atyának, Fiunak Is Szent Lélek Istennek nevében kezdessék az én testamentomom.

⁵⁷⁴HHStA F. A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 22. illetve Merényi Lajos: Illésházy István és Pálffy Kata végrendelete. In: Történelmi Tár 1897, pp. 749-767

Először ajánlom az én bűnös lelkemet és testemet a hatalmas Istennek kezébe a Jézus Krisztusnak általa, kinek drága halálának érdemeiért minden bűnösöknek megígérte az örök életet, melyet hiszek, hogy a Christusért mindeneknek megad és énnekem is, valakik ő benne bíznak, az ő szent fiának halálaért.

Mivel hogy látván és értvén az emberi állatnak az ő romlott és halandó állapotját és kiváltképpen hogy az ur Isten az én szerelemes uramot Iliésházi István uramot ez világból kivitte: akarék én is az Istentől nekem adatott jószágaimról és marhámról testamentomot és rendelést tenni a szerint a mint az Ur Isten és az igazság engemet vezérle.

Azért a mi Trincsin és Surányi dolgát illeti, azt mindenestől fogván az én szerelmes uramnak az ő Trincsin várára szerzett donációja szerint hagytam és ellen semmiben nem akarok járni, hanem a szerint a mint ő maga szerzette és rendelete, a trincsin és surányi donációt én is abban hagyom.

Likovát is hagyom én a szerint, a mint szegény uram rendelte és hagyta Iliésházi Caspárnak, minthogy én is az én régi testamentomomban az én szegény uramnak Iliésházi uramnak hagytam volt. Ezt pedig én is ilyen okkal hagyom Iliésházi Caspárnak, hogy az Augustana confessiót semmiképpen meg ne bántsa és háborgassa. A szállandósága és Likovának a szerint legyen a mint Trincsin várának vagyon.

Hodolin felől az előtt való testamentomomban a minemű dispositiót és rendelést írtam volt, gondolkodván azután róla, és néminemű okokért az előbbeni dispositiómat és rendelésemet Hodolin felől megváltoztattam és ekképpen rendeltem és disponáltam, a mint im az én második testamentomomban megírtam: Hodolint úgy mint a morvai jószágot, a melyet az én szerelmes urammal Iliésházi István urammal együtt vöttünk és találtunk, hagyom az én szerelmes öcsém asszonynak, Pálffy Magdolna asszonynak, a néhai nagyságos Kaán Rudolf uram meghagyott özvegyének, és az ő halála után az ő gyermekének; a mely jószágot mi vöttünk a szegény urammal együtt negyedfélszáz ezer morvai forinton. De kivévén egy részt belőle, úgy mint nyolcvanezer forintot, a mely nyolcvanezer forintnak hatvanezerét hagyom Pálffy Tamás uramnak, és tíz ezerét hagyom Pálffy Frusina asszonynak, a néhai Rátkai György uram meghagyott özvegyének és az ő gyermekének és két ezerét hagyom Pálffy Mihálynak. És ezt a nyolcvanezer forintot Kánné asszonyom, avagy az ő gyermeki vagy jószágul, vagy pénzül mennél hamarébb lehet, megadják ezeknek.

A negyedfélszáz ezer forint kívül vöttük a szegény urammal együtt ugyanott a hodolini jószágban három nemes udvart, minden hozzátartozóival egyetemben. Magamnak azokat meg akarom tartani. Azonképpen mindenféle ingó marhát is, valahol mi vagyon, mindenütt mindent magam számára megtartok, hogy ezekből ismét többi atyámfiainak segíthessek. Hogy ha pedig valamelliknek szüksége lenne az ingó marhára, tehát adja meg az árát.

Bazint és Szent Györgieöt hagyom az én szerelmes Eöchémi Pálffy Miklós uram fiainak ilyen okkal hogy az eöregbik bírassa és az jószágot semmiképpen meg ne osszák, hanem a jövedelemből segítse a többit, az mellik birni fogja. Ha pedig az Fiui ágának magva szakadna tehát az leány ág biria, de azok közzül is az eöregbik birja, ez az többit segítse az jövedelemből kivévén az jövedelemből a menni az varakra és az mi az szolgák fizetesere megyen minden esztendeőben, tehát az több jövedelem az Eöcheivel egyarant osztatik. De az mellik birni fogja Bazint, Szent Györgiet gondviselesert és gazdasságaert magának két részt vegyen, hogy jól és hasznosson visellie mindenikre gondot, mind az Fiu ág, s mind az leány Ágh ez szerént bírassa.

Ha az Fiu ágának magva szakadna, kitul Isten oltalmaz. De miért hogy Bazin, Szent György nem erőkes jóság, hanem csak zálogba vagyon Haromszor való Száz Ezer et huszon hat ezer forintban, és lehetséges, hogy meg valthatták és hogy ezt a summa penzt el ne vesztessék hanem ismét jóságot vegyenek raita. Ezt ilyen okkal hagyom az szegen Oechem Pálffy Miklós uram gyermekének hogy az Augustana Relligiot semmi módon és semmi úton meg ne banchiák és meg ne haborichák. Ha pedig ezt meg nem tartanak, hanem meg haborítanak, tehát mindennemű igazságokat elveszszék benne és a több Pálffy nemzetségre szálljon a kik meg tartják az Relligiot, úgy mint az Augustana Confessiot. És az szegen Pálffy uram gyermeki közzül csak az vesztesse el az eő reszt a ki meg nem tartana az Augustana Confessiot az jóságban is.

Surányt a szegény uram Bosnyák Tamás uramnak adta, azért én is valamint szegény uram atya, abban hagyom. Arról bizonyosságot tehetek, ha az ur Isten szegény uramat ki nem vötte volna ez világból, valamint Bosnyák uram kívánta volna szintén úgy adta volna neki, a mint én általam meg is izente neki.

Borit hagyom Iliésházi Caspárnak, minthogy a Trincsinhez való dézmának egy részét oda szokták betakarni. Szent Györgyben azonképpen a Zaii-házat is min szöleivel, malmaival, réteivel és kerteivel

egyetemben, és valami hozzá való mind azokkal. Ismegenten a Zai-házhoz való szőlőken kívül a szentgyörgyi hegyen valamennyi szőlőm vagyon, azokat is hagyom mind Iliésházi Caspárnak, és a bazini hegyen is a Somperg Ispán szőlőt, azt is hagyom Iliésházi Caspárnak a mint az én fassióm is mutatja. És ezen kívül a mely szőleim a bazini és terlinghi hegyen vagynak, azokat hagyom mind Pálffy István uramnak.

Iliésházi Ferencnek az őstül maradott jószágot – a szegény uram fassiója szerént – immár minde kezébe bocsátottam.

Azért én is hagyok neki öt száz forintot.

Az eberharti jószágra Czobor Pálné asszonyomnak a szegény urammal együtt adtunk két ezer és hat száz forintot.

Ismegenten Hölgyi Gáspártul váltottunk egy falut ki másfél ezer forinton.

Ez teszen mindenestől négyezer és száz forintot.

Ezt hagyom Fancsi Ferencz uramnak és az ő feleségének Bosnyák Magdolna asszonynak, és még ehez hagyok kilencz száz forintot nekik és így leszen öt ezer forint. A jószágot immár kezekbe eresztettem. Banka nevü falut, a mely Thurzó Szaniszló uramtul zálogban volt minálunk négyezer és ötszáz forintban, adtam volt Ecsi Gáspár uramnak, a mellyet a szegény uram is neki akart adni. Azért értvén a szegény uramnak akarattját, én is megmiveltem és megadtam volt neki.

Loranffi Mihály uram volt adós a szegény uramnak ezer és kilencz száz forinttal, mellyet én adtam Trsztánszki Caspár uramnak és az ő feleségének Bosniak Brigida asszonynak.

Ismeg adtam a likavai restantiából hogy Trsztánszki uram felvehessen ezer és nyolcz száz forintot, mellyet ha az én éltében ki nem vehetne a restantiákból, tehát azután is megadjanak nekik. Ehez a négyezer és négyszáz forinthez hagyok ismeg nekik ezer és hatszáz forintot. És így leszen immár mindenestől hatezer forint, melyet Trsztánszki Caspár uramnak és az ő feleségének Bosniak Brigida asszonynak hagytam.

Ha Trsztánszki Caspár uram az én testamentomomnak kiszolgáltatásában hiven és igazán eljár a szerint a mint az én testamentomom mutatja, tehát a hatezer forint fölött hagyok neki ismeg kétezer forintot; és így leszen mindenestől nyolcz ezer forint, a kit neki hagytam.

Az én arany és köves marhámról s ruháimról való hagyásom és végezésem.

Pálffy Kata asszonynak Forgách Sigmond uramnének hagyok tiz ezer forintot. Ennek immár egyik ezer forintját Forgács Sigmond uramnak megadtam. – Ismeg az én nyakbavetőmet is neki hagyom, ha elébb meg nem adnám neki.

A gyémántos násfát, a kit szegény uram Prágában vött volt énnekem, aztat hagyom Octaviánné asszonyomnak. Ezt immár megadtam én magam neki.

Egy gyöngylánczomat és egy köveslánczomat hagyom a Pálffy Miklós né asszonyom két leányának: egyiket Modli asszonynak, másikat Sophi asszonynak. Megadtam ezeket is nekik.

Ismeg vagyon egy násfa, a ki nálunk zálogban volt Balassi Andrásné aztat hagyom Ilyéházi Caspárnak, ha megnőszik legyen akkor neki. Ezt megadtam a mátkájának. Item adtam Iliésházi Caspárnak egy nyakba vetőt is, a ki ezer forint ára, a mellyet a mátkájának adott.

Ismeg egy termés rubint gyűrű folium nélkül való vagyon, mellyet Lorantffy Mihály uram adott volt szegény uramnak azt is hagyom Iliésházi Caspárnak jegygyűrűnek. Megadtam ezt is neki, a mikor gyűrűt váltott.

A több arany és köves marháimat is azonképpen Forgách Péterné asszonyomnak és az ő két öccsének egyaránt, a kik még leányok: Ujfalusi Ersébetnek és Ujfalosi Annokának.

A szegény Pálffy István két leányának: Daróczi Ferencz uramnének és Kornis Sigmond uramnének hagyok mindenikének tiz-tiz ezer forintot.

Pálffy Miklós né asszonyom két leányának, Modli asszonynak és Szoffi asszonynak mindeniknek hagiok eöt eöt ezer forintot. Es ezen kívül is megh az Battya á ki ki hazasította eöket az joszagh jovedelemből adgyon eöt eöt ezer forintot hozzá.

Mínthogy a bazini, szentgyörgyi joszagh dolga bizontalan, leszenn-e avagy nem leszen, tehat annak az mely pénzem énnekem Kánne asszonyommal az én Eöchem asszonyommal vagyon ugy mint tizenhat ezer Rénes forint, á ki magyar summara leszen, tizen negy ezer forintot, hagyom ezt az Pálffy Miklós ura két leányának, Pálffy Modi asszonynak és Pálffy Soffi asszonynak, mind az interessevel egyetemben akit reá adnak.

Leszenei János uramnak adott volt a szegény uram kölesön két ezer forintot Kukvicznak megvételére, mellyet én ajándékon megengedtem neki. És még ahoz hagyok neki ezer magyar forintot, mellyet

megadjanak neki az okért, hogy ő az én szükségemnek idején mellettem szolgált, amikor mitőlünk elvövék Hodolint, és magunknak idegen országban kellett bujdosnunk. Ezt pedig az ezer forintot a morvai adósságból adják meg neki.

Pálffy Miklósné asszonyomnak adtam volt ötezer forintot kölesön a szentgyörgyi és bazini pénzből, a mely Vereskőben volt Stompfának az utolsó fizetésére, melyet a Camara fizetett.

Ismeg mikor szegéyn Pálffy Miklós uram Stompfát tőlünk kiváltotta, akkor adtunk volt szegény urammal egy néhány ezer forint ára buzát, rozst és egyebet nekik, melyet mind ez ideig sem fizettek meg, hanem egynéhány ezer forint vagyon oda benne; azért mind megengedtem nekik.

Vagyon aranyláncz a Csábrágh árában nálam, Jó Jánosé két ezer forintban. Azt a két ezer forintot Révai Márthon uramnak hagyom.

Révai Istvánnak a szegény néném fiának vagyon egy leánya Révai Eörzsébet, annak is hagytam volt ezer forintot, a melyet megadtam immár neki, mert jószágot váltottam ki nekik rajta.

Czobor Istvánnának, Révai Anna Asszonynak; hagyok ezer forintot.

Dersffi István uramnak hagyok ezer forintot.

Bosniak Tamás uramnak hagyok három ezer forintot.

Ormándi Jánosnának és Tompa Ferencznének hagyok két száz forintot. És Ormándi Josának is hagyok két száz forintot.

Bakos János uram feleségének Dersffi Borbála asszonynak hagyok ezer forintot.

Eördögh Sophia asszonynak és az ő gyermekinek hagyok ötszáz forintot. Ennek megfizettem immár, mert a grinavai molnat adtam helyette és kezébe is bocsátam.

Pogány Ferencznek annak is hagyok ötszáz forintot. Ezenkívül ha vagynak még többen a Pogány nemzetek, azoknak is hagyok ezer forintot, osztozzanak meg vele.

Drasa Györgynének és az ő két leányának, minthogy ez elébbeni szegény uramnak rokonságai voltak, hagyok hatszáz forintot.

Frainnak is hagyok ötszáz forintot.

Füleki Katónak hagytam volt ezer forintot, azért megfizettem immár neki az ezer forintot. Item Hatvani Magocznak is hagytam volt, azért ő neki is megadtam az ötszáz forintot. Az Eörsiknek hagyok két száz forintot, minthogy kicsinségétől fogva én neveltem és tartottam fel őket.

Az udvari szolgáltnak és az inasoknak hagyok ezer forintot, osszák el közöttök a kik akkorban volnának nálam. Ismeginten a jószágombéli tisztartóknak és porkoláboknak is hagyok ötszáz forintot; ezek is magok között osszák el.

Ecsi Orsik asszonynak Szegedy Gáspárnának, hagyok négyszáz forintot.

A leányasszonyoknak, a kik nálam volnának akkor, hagyok mindeniknek száz forintot, és az ő udvarló ruhájokat is megadják nekik.

Bejczy Jánosné asszonyomnak és az ő leányának hagyok ezer forintot.

Anda Anna asszonynak hagyok ötven forintot. Pamuthi asszonynak is hagyok száz forintot, Ambrus deáknak hagyok ötven forintot.

Susannának a menyecskének hagyok száz forintot. Szabó Gáspárnak is hagyok ötven forintot.

Bajcsi Pálnének is ha addig fog élni hagyok ötven forintot.

Tekenei Ferencznek is hagyok kétszáz forintot. Ismegenten Tekeneinek az anyjátul is száz arany forintja maradott, azt is megadják neki. Item a bazini városnál is öt száz forintja vagyon interesten.

Körökes Jánosnak, az inasnak a ki nálam vagyon, hagyok két száz forintot.

Jancsikának, a kis inasnak hagyok ötven forintot. Usali Mihóknak is hagyok ötven forintot.

György deáknak, minthogy minket jámborúl és hiven szolgált hagyok száz forintot.

Baicsi Ferencznek az inasnak hagyok száz forintot.

Ha peniglen vagy az atyámfiak közül, vagy a szolgálk és szolgálóim között valamelliket ide nem irtam volna, tehát azokat is megelégtésék, minthogy nem mindenik juthat eszembe.

A pozsonyi házat is hagyom Iliésházi Cáspárnak. És Trincsinben a mennyi kárpit és szőnyeg vagyon, azt is neki hagyom, és szegény uram ruháit is. Az ezüst mivét, a ki Trincsinben vagyon, hagyom Iliésházi Caspárnak, és ezen kívül a mennyi ezüst miv leszen, hagyom az én szegény néném Pálffy Erzsébet asszony két unokájának, a szegény Uyfalussi János uram két hajadon leányának és Forgách Péterné asszonyomnak is.

Az arany pohárt, melyet szegény Bocskai fejedelem hagyott volt szegény uramnak, és az arany csészét is, melyet Lorántffy Mihály uram adott, Illiésházi Caspárnak hagyom. Az arany vedret lássák a testamentarius uraim ha a királynak kell-e adni, avagy Pálffy István uramnak.

A szegény néném Pálffy Eörzsébet két hajadon onokájának Uyffalusi Eörzsébetnek és Uyffalusi Annokának hagyok mindeniknek két-két ezer forintot. Ismeg azután hagytam Uyffalusi Eörzsébet asszonynak és Uyffalusi Annokának ezer-ezer forintot, hogy így mindeniké három-három ezer legyen.

A báni iskolához is hagyok ezer forintot, melyet interessére adjanak és jövedelmét minden esztendőben az iskolára költsék; de olly helyre adják el ne vesszen a pénz.

A trincsinai iskolának is hagyok két száz forintot annélkül a kit immár az előtt reá hagytam.

Bodisz Andrásnak ezer aranya volt szegény uramnál, a mellyet én megfizettem immár neki két ezer forintot.

A mennyi pénz peniglen mind a trincsinai tárházban s min a számtartónál leszen, kinek lajstroma az én testamentomommal együtt vagyon, ha azt a pénzt nem akarnák kiadni Trincsinből, tehát a testamentáriusok és az én több atyámfiái, valamit hagytam Illiészázi Caspárnak és az Eszterház uraimnak semmit kezekbe ne adjanak addig, valámig a pénzt igazán elő nem adják. És a több várakban is valami leszen, mind egybe szerezzék és az én testamentumom szerint a kinek mit hagytam azoknak adják meg.

A minemű iskolát szegény uram Bánban fel akart építeni és állatni, melyet sok gondjai, dolgai és betegeskedése miatt tellyességgel el nem végezhetett, jóllehet hogy a magistert szegény uram meghozatta volt Vitembergából és a mellett mind a collega, mind a cantor meg volt még élteben, csakhogy az iskolához való jövedelmet, és ezeknek való fizetéseket még szintén el nem rendelhette volt, hanem annak utánna én rendeltem el: azért tartozzék ezeket Illiészázi Caspár is megtartani, a kiért az Isten is jót ad neki. És én is ezen kívül, a mint fellyül is megirtam hagyok a báni iskolára ezer forintot, akit interessére adjanak bizonyos helyre, és a jövedelmét az iskolára költsék.

A báni iskolára hagytam volt az előtt ezer forintot, de ismeg jobbítottam két ezerrel, és így leszen immár három ezer forint.

A trincsinai iskolához rendeltem azt a pénzt, a kivel a város tartozik minden esztendőben Trincsin várához fizetni kilenczvenöt forintot. És e mellé rendeltem egy malomból száz szombati mécz búzát is, hogy itt is lehessen jobb iskola a magyar nemzetnek tanítására. Illyen okkal, hogyha a Trincsinai város az iskolára nem költene, e fellyül megnevezett 95 forint és buza tehát ismeg a várra vissza szálljon, a kiről a városnak én levelet adtam és a város is én nekem.

Révai Márton uramnak és az ő feleségének Eszterház Sophia asszonynak és az ő gyermekinek hagyok nyolcz ezer forintot, és így az arany lánczczal leszen tíz ezer forint. A vas szekrényből, a ki a trincsinai tárházban vagyon, adtam Révai Márton uramnak négyezer forintot. És ismeg négyezer forintot adjanak neki ugyan ezen vas szekrényből. Ismeg azután ugyanazon vas szekrényből adtam Révai Márton uramnak kétezer forintot, és így immár teszen hat ezer forintot.

A szegény néném onokáinak pedig, Uyffalusi Jánosnak hagyok három ezer forintot, az öcsének Uyffalusi Gergelynek hagyok két ezer forintot, és Forgács Péterné asszonyomnak is hagyok két ezer forintot.

A minemű szőnyegim és kárpitim vagynak, a kívül a ki Trincsinben vagyon, azt is hagyom mind az Uyffalusi Eörzsébet asszonynak és Uyffalusi Annokának.

Aor Jánosnak minthogy az szegény első uramnak Krusit János uramnak rokonsága volt, hagyok neki is ötszáz forintot, a mellyet a testamentáriusok megadjanak neki.

A Bori körül való zálogos falukon, ugymint Szerdahelyen, Korotnyán és Veselien vagyon huszezer forint. Azt hagyom az Eszterház uraimnak, Eszterház Magdolna asszonynak, a néhai Kubinyi László uram meghagyott özvegyének és az ő gyermekinek, minthogy ő szegény uramnak sok jóval és szolgálattal volt ő Lengyelországban való létekort, hagyok bellőle öt ezer forintot, Eszterház Gábor uramnak hagyok bellőle négy ezeret; Eszterház Annok asszonynak hagyok három ezer forintot; Eszterház Tamás uramnak hagyok ezer forintot, Eszterház Dánielnek hagyok belőle négyezret; Eszterház Pálnak is három ezeret. És ezen kívül valamennyi vetemény Boriban leszen mindenféle, azt is mind nekiek hagyom, osztozzanak véle.

Pálffy Borbála asszonynak is hagytam volt tíz ezer forintot, azért megadtam immár neki azt a tíz ezer forintot.

Forgach Sigmond uramnak adtam költszen ezer forintot, mellyet adgyon megh eő kegyelme az Feleségének Pálffy Kata asszonynak. Item adtam is megh Forgach Sigmondne Asszonynak Pálffy Kata asszonynak Trincsinből kilencz ezer forintot és így immar tészen tíz ezer forintot á kit attam neki mellik Forgach Sigmond uram tartozik megh adni, avagy testamentomában megh hadni, hogy el ne veszen Pálffy Kata Asszonitól és az Pálffiaktól.

Pálffy Miklósné asszonyomnak adtam kölcsön két ezer forintot, a melyet deputáltam Pálffy Modli asszonynak, hogy megadják neki. Ezt Pálffy Miklósné asszonyomnak engedtem.

Daróczi Ferenc uramnéak Pálffy Eörsébet asszonynak adtam ezer forintot. Azután adtam ismeg aranyul kétezer és hatszáz forintot. Item adtam ismeg Posonyban 28 Martii 161.. Daróczi Ferenc kezéhez Pálffy Erzsébet asszony számára ezerkilencszáz forintot. És így immár teszen ötezer forintot a kit adtam.

Kornis Sigmond uramnéak Pálffy Ilona asszonynak adtam ezer forintot. Azután adtam ismeg négy ezer forintot.

Az minemü testamentomot én leghelöszer tettem volt az en szegeni uram halala utan ugy mint 1609 esztendőben á ki Pálffy Miklosné Aszoniomnal alatt, azt én semmive teöttem, nemenemő okokért. Es más testamentomot adtam oda hellére hanem immar annak utanna á ki testamentomot irtam, ahoz tarcha kegyelmetek magat es az szerent iarjon el kegyelmek az dologhban. Hanem chiak az Bazinrul es S Györgyreol valo rendelesemet hattam helylén.

Iliésházi Caspár kérlek és intlek tégedet, hogy az Istennek igaz igéjében a Szent irásban megmaradj, az Istennek igéjén fundáljad a te hitedet és a te vallásodat az mint Sz. Pál mondja, hogy nem vethet senki más fundamentumot, mely egyszer meg vagyon vetve, mely a Jézus Christus, a kire minden próféták, patriarchák, evangelisták és apostolok raktanak. Ezen maradj meg az erőd kösziklán és ehez ragaszkodjál mind egész életedben. Az emberi főtül szerzett tudományoknak békét hagyj, mert nem tiszteltetik az Isten az emberi találmányokkal és szerzetekkel, a mint Esaias prófétánál meg vagyon írva. Ettől azért az Isten igéjétől se atyádfiaért, se barátodért, se semminemő dologért el ne hagyd magad szakasztani és elhítenni, ha azt akarod, hogy Isten tégedet is felemeljen, elővigyen és megáldjon minden dolgaidban, mint az én szegény szerelmes uramat Iliésházi István uramat, a te uradat és bátyádat, kinek soha nem volt több Istene, hanem csak az, a ki teremtette és megváltotta. Mert ha ebben meg nem maradsz, nem hogy az Isten felemelne, de a földhöz ver és semmivé teszen, és amit az Isten adott az én szegény uram és utánam, azt is el fogja tölled venni, nemhogy többet adna.

E mellett jámbor és istenfélő légy minden dolgaidban, ha azt akarod, hogy az Istennek áldomással rajtad legyen.

Ha pedig énnekem, mikor ennek az én testamentomomnak ideje és helye leszen, nem volna annyi pénzem, a mennyire az én testamentomom szól: tehát mindenik váromban az ingó marhámban, borban, buzában eladjanak, pénzzé tegyék, és az után testamentomom szerént a kinek mit hagytam megadják és megelégtésék. És ezeknek pedig a megelégtésére és az elégtételre hagyom az én szerelmes öcsém asszonyomat Pálffy Magdolna asszonyt, Octavian uramat, Kaan uramat, Pálffy István uramat, Bosniák Tamás uramat és Trsztánszki Gáspár uramat. És ha az Úr Isten e világból engemet kiveszen, tehát ezek a fellyül megnevezett testamentárius uraim temessenek engem Bazinban az én szegény uram mellé.

Ha pedig a pénzben mi megmaradna azoknak megelégtésétől a kiknek mit hagytam, tehát az Illiésházi Caspáré legyen. De úgy, hogy a kinek mit hagytam, meg legyenek elégtelve. Az én testamentomomnak megiratása után a kinek mit fizettem, azt bele is irattam, az okárt, hogy a testamentárius uraim megtudhassák kinek mit fizettem meg éltemben, és hogy inkább tudhassák ezután kinek mit kell adni. És ezután is ha mit megfizetek éltemben, a nálam való testamentomomban írva találják.

Hogy pedig spatiumokat hagytam az én testamentomomban, azt senki gonoszra ne vélje; minthogy látván e világnak nem állandóságát, tehát azért miveltem, hogy ha valami változás leszen, hogy afféle helyre ismeg beirathassak, ha mit kellenék beiratnom.

Mikor az en Isten az en Szegen Szerelmes Uramot ez vilagbol ki vette ugy mint 1609 esztendőben 5 die May. Annak utanna én az en testamentomomat ugy irtam es rendeltem volt, az minemő alapban akkor az dologh volt. De mint hogy immar az Úr Isten Nemely emberek által nagy véletlenül es minden gondolatunk ellen máskeppen fordítvan az dolgot es Bazint es S Györgyvet elvövék tölünk, melly Bazint és Szentgyörgyöt én az én atyafiainak Pálffy Miklós Uram fiainak es leaninak hattam volt, á szerent es az moddal, á mikeppen fellől az en testamentomba megh vagion írva. Azert így esven és így leven immar az dologh ninch mit immar az Pálffy Miklós uram fiainak hadnom, hanem az Owari jóságom á ki Hatvan Ezer forint vagyon azt hogyom nekik; Illyen keppen azért hagyom nekik: Pálffy István uramnak hagyok belöle huszezer forintot Pálffy János Uramnak hagyok belöle tizenhat ezer forintot Pálffy Pálnak tizenkét ezeret és Pálffy Miklosnak is tizenkét ezeret. Es migh megh valtyak addigh biria Pálffy István Uram es az jövedelmevel osztozanak az szerent á kinek menni ezer

ftot hattam belöle. Ha pediglen az Úr Isten Bazint, S. Gyöergyet kezunkben adgya tehat az Pálffy uraim ugyan á szerént birjak á mint az en testamentomban fellyül megh vagyon irva.

Ha peniglen az Ur Isten engemet addig kivenne ez árnyék világból, a mig a bazini, szentgyörgyi dolognak vége szakadna: tehát kérem és hagyom, hogy a kiknek hagytam Bazint és Szentgyörgyöt az én testamentomomban és a kiknek közök és részek vagyon hozzá, - a mint a testamentomomban felyül megneveztem, - hogy a gondját viseljék és el ne hallgassák valahogy s valamint lehet, de az ő igazságokat megkeressék az én holtom után, mert mind Isten s mind az emberek látják, hogy igasságunk vagyon hozzá.

Az Hodolinj es mindennt az Hodolinj joszaghban levo ingo marhamot hagyom az Pálffy Miklós uram negy fiainak ki vévén belöle az mi pénzem ezüst es az arany marham vagyon az hodolinj varban, mert az immar mind el hadtam az én testamentomban hanem aztot az testamentariusok adgyak azoknak az kiknek hattam.

Az morva orszagh ados leveletis, á ki teszen tizen kilencz ezer forintot aztis az szegeny Pálffy Miklós uram negy fiainak hagyom Leszenii Jánosnak hattam belöle ezer forintot. Es hogy ha Capitan uram Sresztnisky Carol uram megh adgia azt az summa pénzt, tehat az eö hajadon leanianak igertem belöle adni. Harom ezer forintot á mellet megh adgyak neki.

Az mely nemes udvarhazakat is az hodolinj joszagban az szegeny urammal egyut vettunk volt, azokatis az szegeny Pálffy Miklós uram negy fiainak hagyom, aki azis egy nehany ezer forintot teszen, az kikrul levelek is vannak, mint vették tökett: ki vevén az Pauloniczy nemes hazat belöle, á mellet immar Palffi Tamásnak adtam.

A hodolinhoz való ingó marhámát, ha az atyafiak meg akarják venni, adják meg az árát azoknak, a kiknek hagytam. Pálffy István uramnak, minthogy ő az öregbik és a többi között ő szolgált énnekem többet is, tehát az ingó marhából is négyezer forinttal hagyok többet neki.

A hodolini ingó marhául a mit ide fellyebb irtam, abból immár az én mostani testamentomomhoz tartásuk magokat, minthogy az előtt nem volt énnekem a Császártul plenipotencia levelem disponálni, de minthogy immár vagyon, hát a szerént töttem testamentomot és ahhoz tartásuk magokat.

A vasszekrényben a ki a trincsinai tárházban vagyon, vagyon énnekem huszonegyezer forintom a bazini, szentgyörgyi jószág megváltásául, melyből adtam Révai Márton uramnak immár négy ezer forintot. És vagyon még benne tizenkét ezer forint. És ugyanezen pénzből is megadjon Trsztánszki Gáspár uram magának és Uyffalusi Jánosnak és Uyffalusi Gergelynek, a szegény Pálffy Örszebet onokáinak, az én testamentomom szerint, a mellyiknek mit hagytam.

A szegény Dersffü Miklós uram két onokáinak, Vesseléni István uram két fiának, hagyok mindeniknek ezer-ezer forintot tanításokra.

Mint hogy mind ez ideigh rementelen az Bazini S. Gyeorgii dolognak joveghez való menetelit hogy még ismigh kezunkben adgya Isten De minthogy immar az Csaszar maganak akarja venni ez azon igazsagomat teliesseggel hátra vetni mind az becsi vegezet szerent, s mind penigh az Donatio szerent valot, tehat gondolom, hogy immar az en éltemben ahoz nem impetralok. Hanem az szegen Pálffy Miklós Uram negy fianakis az hodolinon levő summabol kellet ily reszt szakasztanom. Es ez ingo marha belit, á mellet is nekik hadta volt tehat az helliebe hagyok az negy Palffiaknak Istvan urnak, János urnak, Pálnak és Miklósnek az summából az ki Hodolinj joszagon vagyon. Az ingo marha penigh az varral es az joszaggal egyut maradgyon.

Ha az Isten engemett ki veszen á világból, tehat Hodolinj varat minden joszagaval es ingo marhajaval egietemben (: ki vevén az mi pénzem grósz és leani marham volna az varban:) hagyom az Nagos Lenhard Megkau Urameknak az eö felesegenek, Keán Anna aszonnak hogy birhassanak Hodolini varat minden joszagaval egyetemben es hogy io gondot vissellyenek rea, mint hogy eők bi vannak morvaba ultetve. Ilyen okkal hagyom azert Hodolint nekik birnia, Hogy ha Hodolint nem akarnak megh tartani, hanem az töb atyamfiai akarattjabol es kivansagabol el akarnak adni, azert mindenikunk vagyon Hodolinon minden fële ingo marhane cziak az joszagon harom szaz eötven ezer forintunk. Ebből az summa penzbol hagyok az en eöchem aszonnak az Nagos. Pálffy Magdolna Aszonnak az Nagos Haan Rudolf uram eözvegyenek két szaz ezer forintot, es az eö holta utan, az eö negy gyermekinek ugymint az N. Kaan Janos Eusebius uramnak, Kaan Eörsebet aszonnak az nsagos. Octavia uram felesegenek, Kaan Anna aszonnak az n. Lenarth Meghau uram felesegenek, es Kaan Kata aszonnak az N. Hermstainz Adam uram felesegenek.

Hatvan ezer forintiat hagyom az nehai Nagos. Pálffy Miklós uram magyar országban levő feo Generalis Capitan uram negy fianak, ugy mint Pálffy Istvan uramnak, Pálffy Janos uramnak, Pálffy Palnak és Pálffy Miklósnak.

Ismeg ötvenezer forintját és a Paulovicsi nemes udvarházat hagyom Pálffy Tamás uramnak, a szegény Pálffy János fiának.

Ismeg tizezer forintját hagyom Pálffy Frusin asszonynak, a nehai nagyságos Rátkai György uramnénak és ő utánna az ő gyermekeinek.

Ismeg nyolczezer forintot hagyok Pálffy Anna Asszonynak, a nehai Andrászi Mátyás uramnénak és ő utána az ő gyermekinek.

Ismeg Pálffy Mihálynak hagyok kétezer forintot.

Ismeg magam számára megtartok benne húsezer forintot és a Mutemicsen levő Zlach nemes házat, minden hozzátartozóival egyetemben, a kit vöttünk négy ezer forinton.

A mig pedig Hodolint eladnák, és a pénzét megosztanák, tehát addiglan a jövedelmét tartozzék Megkau uram és az ő felesége beszadni, és abbúl mindeniknek az ő része pénzére a mennyi esik, megadják igazán a jövedelemből.

Ha penig én a fellyül magam számára megtartott húsz ezer forintot és a nemes házat el nem hagynám életemben valakinek, tehát az is az atyafiakra szálljon.

Eszterház Gábor uramnak, minthogy énnekem kétképpen való atyámfia – mind a szegény uramról s mind peniglen magamrul – hagyok hat ezer forintot készpénzül, mellyet megadjanak neki.

Uyffalusi Annok asszonynak Eszterház Gábornénak, és Uyffalusi Erzsik asszonynak Petrőczy Dávidnének, mind a kettőnek megadtam a három-három ezer forintot, (minthogy megholt az a kivel az előtt irattam, azért immár mással kellett iratnom.)

A grinavai molnát hagyom Eördög Sophia asszonynak a ki énnekem közel való atyámfia, és ő utánna az ő fiának Marthonffalvi Ferencznek és az ő maradékinak.

Grinaván vagyon egy szőlőm, a mellyet Guzffalvai János adott volt adósságomért, melly szőlőnek neve Lanszenpasli, azt is adtam Eördög Sophia asszonynak és az ő fiának Marthonffalvi Ferencznek és az ő maradékinak.

Ismeg ugyanazon Eördög Sophia asszonynak és az ő maradékinak hagyok háromszáz forintot.

Minthogy a mostani trincsini tisztartó Posgai György mind szegény uram idejéen, mind az én özvegységemben, ez ideig hiven és jámborúl szolgált, a mellett tudván a régi jó módot és szertartást, a több szolgálkar és tisztviselőnket oktatóván, énnekem nagy könnyebbségemre volt, vagyon is: azért akarom s hagyom is, hogy se az én szegény uram atyafiai sem az én atyámfiai holtom után ötöt, avagy feleségét és gyermekit semmi számadással meg ne bántsák, hanem csak azt tartozik eligazítani, a mit ő felszedett és kezéhez vött, hova tötte. Azért ezt a hagyásomat úgy megbecsülljék és megtartsák, mint a több részét az én testamentomomnak.

Datum in Civitate Poson die 15. Augusti anno 1612.

***Pálffy Pál nádor 1653. évi végrendelete.*⁵⁷⁵**

Atyának, Fiunak és Szent Lélek Urunknak nevében. Amen.

Én Groff Pálffy Pál Magyar ország palatinusa, s kunok Biraja etc. Gondolkodván arról, és szüntelen szemeim előtt viselvén első Atyának esése és vétke miatt az egész emberi nemzet á testi halálnak sulios igáia es terhe alá lévén vettette minden embernek egyszer meg kolletik hálni és a testi halál által at eörök boldogságra és eörömrre jutny. Ezen halandosag alatt ösmervén lenni én is magamat s tudván hogy valameli bizonios az világban való életem, szintén olj bizonios világból való kimulásom, annak penig napia és orája bizontalan; jollehet testemben Istennek ő szent fölségének látogatásából beteges allapattal de elmémben egészséges lévén, hogy az én kedves hazastársom és szerelmes gyermekeim között holtom után valami veszekedések ne legyenek, Istentől, eo Sz: Jeosagabol fáratságos munkám s hűséges szolgálatomért az Római Császárnak és Magyar Országi Kyráliok ő Felséget által nekem adatott és bolgod emlekezeteo eleimtől maradott javaimból teszek rend szerént ilyen testamentumot és utolsó rendelest; kérvén szerelmes maradékimat, mindenikk elötte szemük elöött viselvén at Istni félelmet á Catholica Religiót alhatatossan kövessék és Isteni félelemben aötatossagban nevelkedjenek s éllyenek és elégedgiék meg azzal mindenik a kinek közülük mit hagiok; ...nevelkedvén pnig arvaím azon legienek minden tehetséggel, hogy valamint boldog emlékezetü eleim is enis mindenkoron az Romai Császár és Magyar Országi Kiralioknak s a következendőképpen az méltóságos Ausztriai Háznak és Magyar Országhi Szent koronának, hiven és igazan szolgaltunk, úgy eokis edes eleinek nyomdokit követvén, szolgállyanak hiven és igazán eo Feolségeknak.

Mindeneknek elötte azért az en bünös lölkömet az Elö Elö Istennek Eö Sz: Feolségének (:ti. semmiből teremttette) szentseges kezében ajánlom, könyörgöm alazatossan, ne tekincse az én sok vétkeimet, hanem szentséges vére hullataiért keresztfán való haláláért, szerelmes Anyja és minden szentek érdeméjért, véghetetlen irgalmasságából meltozassék az eörök boldogságban be vinniy és helyezettny: testemet penigh az feoldnek á honnét vétetett nálam lévő franciscanus ruhában feol öltöztetvén Bécsben á Capucinusok Sz:egyházában (ik vagionis szabadságom á Generálistól) minden pompa nélkül temetessék. Egy faragott köre írják feol nevemet, és czimeremet. Kérem az én kedves házastársomat, és ide alá rendeledo tutor uraimékat, különben ne cselekedgienek mondasson feleségem Eott száz misét érettem, és valamennyi Capucinus Bécsben és á hotarban vagion ruháztassa megh és három nap étellel itallal tartassa jól. Minekelötte penigh hideg tetememet Bécs felé indítsák, itt Posonban az Eoreg Szentegiházban, holott boldog emlékezetö szüleim és Battyaim hideg tetemi nyugosznak, szolgálatban exegniált de tizenkét szövétneknél többet ne giujtasson.

A megh nevezett Posonii Szentegiházba hagiok fl. 200 hogy miséket mongianak érettem.

A Posonii Franciskánusokk az épületre fl. 200 és meszet á mennii szükséghe azon éppülethez pénz nélkül.

A tali barátoknak az éppületre fl. 200 Item száz szekér meszet és száz ezer téglát.

Az ittvakó Posonii Congregatoria fl. 200.

Az szegineknak Eleemosynául osszanak fl. 1000.

Mivel penig Sz: Ferencz Szerzetihez való szeretetemből Malaczkán Detrekői Jóságomban kalastromott éppitettem Istnek kegyelmességéből iób részint vegbenis vittem, Isn. Eo Sz: Feolségheki szólítván az arniek vilagbol, á mi kevés hija lészen azon éppületnek vigyék végben, és á Páter Franciscanusokat helyheztessék be á kalastromban, kinek végben vitelet biztam a feleségemre és á tutorokra, eggiezö akaratból vigyék végben. Fundatiojokról adott levélben rendeltem nekik Urnak vini 100 krio parancsoltam csinaltassnak konjhaj és parnoki hogyvimen másfél száz akó Bor termeo két szölött, mellieket á Detrekői Jóságomból tartozzanak esztendönként munkalodni míg á szölök penig meg eppülnek esztendönként adgiák meg á száz akó Bort nekik. Azonkivöl esztendönként száz akó sert, két száz Posonii mecz gabonat, husz kö soot, eotven fontosokat, és minden hús evö nap, tizenött

⁵⁷⁵HHSStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc III. Nr. 21. A végrendelet latin nyelvű változatát közli Erdélyi Aladár: Régi magyar családi hitbizományok története és joga (1542-1852), Budapest, 1912, pp.191-198 illetve magyar nyelven Radványszky Béla „Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században.” c. munkájában (Budapest, 1879/III) pp. 329-336. Én a dolgozatomhoz a megadott levéltári jelzet alatt fennmaradt változatá használtam a végrendeletnek, ám összevettem a három szövegváltozatot és közöttük eltérést nem találtam.

font húst, tüzre való fát, az egész jószágból, a mennii szükséges esztendő által administrálljanak. Hol pedig (kitől Isn. Ő Sz: Feolsége oltalmazza:) valami szerencsétlenségéből a kalastrom megh találna éghnii, successorim, kiknek Detrekő várát jóságostúl hagiom, tartozzanak restaurálni, és niومان cseréppel megh feodetnii: kerven azon successorimat nagy szeretettel, hogy ne csak ezen dispositiom és rendelésem szerint, mindeneket meg adgianak, a Barátoknak; de magokbólis legienek segettséggel és adakozással nekik, hogy imatkozzanak lölkünkert és a Familiánk előmeneteljiért.

Mivel a Samariai Templomot sok munkám s faratsággal vévén ki az lutaránusok kezéből, szükség hogi renováltassék, kérem Feleségemet, Giermekimet, és successorimat, azon Sz: Egyházat renovállják; és annakfölte lévén ott immár elég téglám, és fenér fámis csináltassanak ott nyolcz Barátnak való kis klastromot, azonkivöl egy plebaniát és Iskolát; Minthogy penigh (:dicsértessék Istnek ō Sz: Feolségének neve:) a Catholica Religio Stomffaicés Detrekői Jóságghimban in Flore vagion mindenütt a két rendbeli jóságokban való falukban (: áhol Szentegiház nem volna:) építtessenek successorim az iránt csinált Delmentio szerint Sz: egihazakat.

Az Stomfai és Detrekői Jóságomban, látván az Szegenségnek fogaitkozott állapottyát négy esztendőig alatt egy esztendőbeli mindennemő Dézmát meg engettem nekik maradékimat kérem megh ne háborgassák.

Posony wármegiében eostül maradt Stomffa és Ausztriában Marcsék nevő s magam fáratságával szerzet váraimat mindennemő hozza tartozandó falukkal és egiéb akarmi nevel nevezendő proventusival és jövedelmével Hanz Antoni Eoregbik Fiamnak; Detrekő várát penigh és az Vöröskői Istben el ringott néhai tekintetes Nsagos Groff Pálffy János Uram az atyám halála után, reám maratt portiót, hasonlóképpen cum omnibus pertinentiis kisebbik Fiamnak Hanz Karolynak és fiu aghon levő maradékinak eorökös jussal hagiom. Marchekott mindazaltál az jor aláb megh irt conditio szerint.

Annakfölte megh nevezett Eoregbik Fiamnak, Niitra wármegieiben Bajmócz nevő hüseges szolgálatomért adatott váramot in conditione hagiom; hogy mind addigh a migh huszonnég esztendős nem leszen és annak, s (Marcsékon kívül:) levő töb váraimnak, és a Vöröskői poortiónak jövedelméből, adossághim meg nem füzettetnek zalogos jószághim a tutorok dispositiója szerint, az Szuhai portioban is kj nem váltatnak, hozzá ne nyulhasson, hasonlóképpen kisebbik fiamis. Mely meg léven ha a Bajmóczi jövedelemből, mi pénz az feollyül megh üt Esztendőkig superfluó marad, azt özve szörözvén vegienek valami jószághot véle, és azt minden jövedelmével egyiütt applicályák Baymoczhoz az eoregbik Fiamnak úgy, hogy Esztendőnként a kisebbik Fiamnak azon Bajmóczi jövedelemből tartozzék három ezer forintot füzetnii in signum successionis. Meg halván pedig megnevezett Eoregbik Fiam, mind addig, az míg Istnek Kglmességéből, meg nevezett Giermekimből származandó Fiu ág fön marad, mindenkor azon Bajmocz nevő váramat cum pertinentiis és ahoz vejendő jószággal az Eoregbik atyafi birja és a meghnevezett három ezer forintot a töb atyafiaknak esztendőnként tartozzék meg fizetnii, kész pénzül.

Genzendorfi házamat és Ranenhofot kit Istben el niugott második Ferdinánd Császár kglmessen nekem conferralván törvényessen megh nyertem, rendeltem Iffjabbik Fiamnak Detrekő várához; ugy hogy mindenkor Detrekő várához birassanak, hogy a mikor Bécsben megien szálása lehessen ott és mulatsága Genzendorfon. (itt áthúzva Ranenhoffon).

A Posonii házamat, kertemmel eggiütt, feleskoltégyemmel feol éppitvén, hagiom Eoregbik Fiamnak Hanz Antoninak, in consitione, hogy halála után mindenkor az Eoregbik birja az atyafiak közül, kérvén hogi semmiuttal ne hadgiak el pusztulnii.

Dévény várát hozzá tartozó pertinentiajval eggiütt mi illeti mivel Chaszar és koronás kyrálj Urunk és Feolsége a Jus Regiumot kglmessen énnekem és maradékimnak cconferálta, s jóllehet Keglevics Ferencz Urammal vegeztem kézhez bocsáttasa felöl, de az jorig sok impedimentumok interviniálván kezemhez nem vehettem, úgy vegeztem az én szerelmes házastársommal, hogj le tévén az summát vegie kezehez és a míg a két gyermekim és ázokról származandó masculinus haeres fön leszen, Eone a masculinus haeresi légyen, szabad lévén véle, mellyknek akarja két fiaim közül hadnj. Deficiálván pedig a masculinus sexus leaniomé és azok maradékie legyen: az leany aghis deficiálván szabad dispositioja legien raita, kinek akarja hadnii. Hol pedig eltemben kézhez nem vehetném és feleségemis holtom után nem akarná meg vennii, kérem az Ide alá megh irt Tutor Uraimékat, vegyék kezekhez és megh nem adhatván az arrát, utque ad tempus Redemptionis Palocsai Gábor Uramnak, azon conditiockal a mint ō Kglmével vegeztem bocsassák kezében.

Az én szerelmes házastársomnak pedig, mi Groff Francisca Khanin Asszonnak, migh nevetem visseli, hagiom pro dote, et sustentatione sua fiollitül megh nevezett Ausztriában lévő Marcsek nevő váramat,

minden pertinentiájval eggiütt; hol penig ország törvéne szerént az elegségesnek nem talátnék, törvény szerént supplicáltassék az Stomffai jószágból. Nevemet változtatván penigh ország törvényre szerént még lévén Dossa, föllyül megh nevezett Eöregbik Fiamra deudváltassék; kérvén szeretettel Aniaj szeretettül viseltetvén gyermekhez, azon légátumommal elégedgiék megh. És mind országunk törvénye szerent Gyermekimnek naturalis tutrixia legien azon mindenképpen, hogy az joe alá meg irandó tutorockal eggiet értvén Marcsekon kívül lévő töb váraim és joszaghim jövedelmébeol esztendönként az adosságokat füzettesse, az utan ...az zalogos jószágokat, az Szuhai portioanis á ki gyermekimet foghia illetni, váltchák ki, és a Marcséki vadkertett, az én dispositióm szerént (: kit tud az ottvaló tisztartó:) künek krittesse megh.

Az én szerelmes leaniomnak penig Theresiának ki hazasittására és minden jussaiért kit holtom után jarianbol kvánsatva hagiok kész pénzt negyven ezer forintott, mellyet á két fiaim eggienlöképpen tartozzanak meg fizetnii. Hol penigh meg nevezett leániom Apaczával lenne, tiz ezer forintott és ne többet tartozzanak néki adnii.

Hol penig valamellyik fiamnak holta törtévnén (: kitöl Istn. Ö Sz: Feolsége oltalmazza öket:) Fiu aghon deficiálna, tehát neki legált váraim jóságim és mindennemő javaim szállyanak á másik fiu ághon levő fiu ághra. Ha penig meg nevezett két fiaim közül, valamellik pappá vagi szerzetes emberré leonne, az másik fiam húsz ezer forintott mindennemő néki legált jussaiért tartozzék adnii, azon fiamis, azzal megh elégednii. Ha penig meg nevezett két fiaimnak fiu ághon maghva szakadna, meg nevezett Detrekő váram, mindennemő pertinentiájval eggiütt megh nevezett leaniomra Theresiára és mind á két aghon levő maradékira devolváltassék; Baymocz vára penigh, minden pertinentiájával és ahoz applicálandó josszaggal eggiütt az én szerelmes eochémre Pálffy Miklós Uramra, és fiu ághon levő maradékira, ugy hogj mindenkor közülük az Eoregbik birja, és esztendönként az én lineamon levő leánj aghnak, tartozzék ex proventibus három ezer forintott füzetnii.

Deficialván Eochém Pálffy Miklós az fiu ághon, néhai Trauttmansdorff Uram sogoro fiu aghon levő maradékira, azis deficiálnván Eochém Forgách Ádám Uram fiu aghon levő maradékira, az feolliül megh irt cfonditiók szerént devolváltassék. Ha azokis deficiálnak, az feollyül megh irt Theresia leaniom maradéki succedálianak; ugy hogy azok közülis mindenkor az Eoregbik birja, és á többinek közönségessen hat ezer forintott füzessen; hasonloképpen legien az Posonii ház devolutioja is: Hol penigh megh nevezett Theresia leaniom in utroque sexu deficiálna, meg nevezett Posonii házam tartassék a nemess ország számára szolgaltathassanak ország giülést benne.

Kérem az én szerelmes házastársomat és tutor Uramekat ö kglmek hogy meg irt Giermekimet ugj nevelliek á Catholica Religioa hogi elsőbenis Istnnek ö Sz: Feolségének nevének dichéire, ez világon böcsülettyek és eleomenetelekre és lölkök üdvösségére legien; annyokat, és egymast tisztellyék böcsüllyék és szeressék ugj varhattyák Istnnek ö Sz: Feolségének aldását magokra. Hol penig valamellik közülök vagi maradékiok közül az Romana Catholica Religiót meg változtatván valami más idegen valláshoz kapcsolná magát, tehát eo facto, minden keresett Javaimból exhaeredáltassék, és a Catholica Religioan megh maradandó gyermekim annak mindennemő Jóságá (kit magam keresméneből neki hattam:) chak szinten maga hatalmával el foglalhassák. Annakfölte azon legien Feleségem és Tutor Uraimék, hogy á Catholica Religió Jóságomban mindenütt ne chak meg tartassék de nemelk edgiük s naponként giarapodgiék.

Mivel penig fiaim nevetlen állapotban lévén á magyar nyelvet nem tudgiák, kérem az én kedves házastársomat, hogj a magyar nyelvnek meg tanulása kedvijéért jártassa Szombatban Iskolában öket, és Eochém Pálffy Thamás Uram magához vévén viseltessen gondott reájok, s nevellie Istni félelemben intertentiojokra és egiéb szükségekre provideállyának á jószágokból.

Kérem azonis Feleségemet, és Tutor Uraimat, hogy á Marcséki Udvarbirót, ki enniihánj esztendötül fogvást jámborül szolgált s értelems Emberis, Sighrai Jánost, és Pikuli Mihált Baymoczzi tisztartót tarchák meg hivatallyokban, el hivén hogi mint eddig énnekem ugy ennekutánna á gyermekimnekis hiven és igazán fognak szolgálni: á Detrekői joszaghban penig keressenek egy jo udvarbirót.

A Tisztviselőktül Tutor Uraimék á menniire lehet számossabban oszve giülvén, egi bizonios Terminuson az Jóság jövedelméről Esztendönként vegienek számot, és ha valaki közülük ugy nem viselné magát á mint Gyermekim javára kívántatnék, tisztitül amiviáltassák és mast helyheztethessenek heliében.

Posony vára hozzá tartozandó jószaggal és Grófságot - várbéli kapitánysággal eggiütt, Istnben el niugott atyámnak adatot Donatio szerént, chak szintén két ághra szolgált ugymint Pálffy Miklós Eochem Uramra, és az en Eoregbik fiamra, azok holtok után Eo Feolsége Collatiojára devolváltatott

volna, kire nézve jóllehet Pálffy Miklós Uram holta után magam ághára meg kerhettem volna, de az igaz atyafiúi joakarattul s ő Kglméhez való szeretetemtül viseltetvén, mind az két ághra egyaránt kértem azért maradjon az ő Feolsége által ki adatott Donatio szerént.

Az lövő szerszamokra legien szorgalmatos gondviselés mindenütt az várakban, az Stomffai Czaigházat chináltassák megh, és mindennemü puskáikat kik itt Posdonban és másuttis vannak, tegiék oda és tartassanak tisztán jó gondviselés alatt;

Beszterczei házamat éppitchék megh, és maradjon mindenkor a Baymoczi Urasághoz, mivel néha draga levél a gabona, ott jób áron el adhatnii hogi sem Baymoczba.

Az arany poháromat, kit Istben el nyugott Atyamnak Győr meg veteleben való hüséges szolgálattayáért adott volt Rudolph Austria és a Bátyám Pálffy István Úr feje váltságában adván, került mostani Császár és koronás Kyrály Urunk Eo Feolségéhez s eo Feolsége Ennekem ajándékon küldötte, hagiom az Eoregbik fiamnak, ugy hogy mindekoron az Eoregbike legien és semmiüttal á Familiátul ne abalienáltassék.

Marscsék vára minden pertinentiájval eggiütt feollyul meg nevezett két fiaim deficiálván az fiú ághon, szallyon megh nevezett Theresia leaniomra, s mind két ághon levő maradékimra, azis deficialván, Pálffy Miklós Uramra s maradékira, ugy mint Baymócz vára.

Meg nevezett Baymoczi varamnál levő heávizet kérem feleségemet és tutor Uraimékat, hogi á delnivatío szerént csináltattassák megh.

Kérem azonis Feleségemet és Tutor Uraimékat, hogi meg fizetvén az adosságokat, és a zálogos Jóságokat ki váltván azt az Eotven Ezer forintot ki a Bazini és a Sz: Györgyi pénzből feol vettem volt Battyám Pálffy István Uramtúl, Eochém Pálffy Miklósnak füzessék megh, és azon Bazin és Szent György várait jóságokkal eggiütt legienek néhai Illyesháziné Asszoniom dispositioja szerént.

Radolt Uramnak nekem sok dolgokban hiven és igazán szolgálván ő kglme s igaz Barátom lévén, hagiok Ezer araniat kérvén árwa Gyermekimhez is mutassa azon igaz joakarattayát.

Boldog emlékezetü Aniam Atyafiainak Fugger Antoni maradékinak az Obersdorfi Uraknak és az töb leáni ághnak hagiok tiz ezer forintot, ugi hogy négy esztendő elmúlván adgiák megh nékik.

Az Erdélyi Feiedelemnek ő kglmének egy feo lovat, is masik Gyermeke lovat, magam ménéséből valott hagiok emlekezetül.

Mínthogy penigh az Feleségemnek bizonios pénzbéli praetentioj vannak azoktól bizonios okokra nézve most nem disponálhatván, disponálok, hanem rövid nap fogok disponálnii és á menniben meltó s igassághos lészen.

Szolgáim allapattayáról magánossan disponálván, irásban attam, kérem feleségemet, és Tutor Uraimat mindenikett az szerént füzessenek meh és bocsássák el, az kit nem foghnak keollitnii.

Agrani Tamás Posonii postamesternek réghi jámbos és hü szolgálattayért florenos 400.

Ferencz Inasomnak hagiok egy paripat Szerszamostúl és száz forintot.

Hanz Karl komorniikomnak füzetésén kivöl fl. 100 kérem feleségemet tarcsa meg Hanz Karl fiam melle mivel igen jó chendes és igaz szolga.

Az Marscséki ménésből kérem Tutor Uraimékat negiven Eoreg kanczát és négy meny lovat, az fiatal kanczabólis húszat, és Czödörökbólis anniit válogatva tarcsanak meg, az Gyermekim számára a többit adgiák ell.

Arva nevetlen gyermekimet hagiom és ajánlom Chaszár és koronás kyraly Urunk ő Feolséghe kglmes protectioja alá keönörögvén alázatossan Eo Feolségének tekintvén hüséges szolgálatomat, meltoztassék kglmesen arva Gyermekimet minden háborgatók ellen oltalmaznii. Eo Feolsége után penigh Groff Chyáky Laszló Judex Curiae Groff Caesarinii Miklós Horvat Országgy Bán, és Thökoly István Uraimék protectiojók alá, kérvén ő kglmeket szeretettel az midön arva Gyermekim dolgában ide alúá meg irandó Tutor Uraimék minden assistentiával és szolgálattal nekik.

Feleségem mellé nevetlen arva Gyermekimnek rendelem Tutorul Gróff Pálffy Miklós, Groff Forgách Ádám, Groff Batthyáni Ádám és Pálffy Thamás chanádi püspök Uramékat; ő kglmek mellé Orossy György personalis Cziraky Adam, Kereszthury Laszló, Vatay Lukách és Egresdy Boldisár Uraimékat, Farkas András secretariusomat, és Sighray Jánost, Stomfay Jozzagombéli Tisztartomat.

Pálffy Miklós, Forgách Ádám, Batthyáni Ádám, Chyáky László, Zrini Miklos, Thökoly István, personalis és Cziraky Uraméknak, magán magán egy egy lovat, hagiok az en Marscséki Istállomból, magam ménéséből valókat, ugy hogy elsőben Pálffy Miklós Uram, annakutána penig rendel á min ő kglmek neve irva vagion ezen punctumban válasszának magoknak; A töb tutoroknak penig, ugmint Kereszthury, Vatay, Egresdy, Farkas András és Sighray János Uramékk magam magam száz száz

tallyért kérvén ő kglmeket árva Gyermekimnek legienek minden oltalommal segetséggel és szolgálattal.

Az Posonii kaptalomnak mivel testamentumomat ő kglmek által akarom authenticáltatni, hagiok száz ezüst tallyért. Fön tartván szabadságomat, hogy szabad legien jövendőben ha valamit ezen testamentomomban meg változtatni avagj hozzá adni vagj belöle el venni akarok, vagj in toto cassálni, vagj peniglen ezen rendelésemet telliesegessen meg változtatni. Költ Posonban Szent Mihály havának harmadik napján. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quingentesimo tertio. Comes Paulus Pálffy.

Pálffy Pál nádor 1653. évi végrendeletének codicillusa.⁵⁷⁶

Nos Capitulum Ecclesiae Pisoniens Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod Ill[ustrissimus] ac Dominus Nicolaus Pálffy ab Erdőd, Comitatus Pisoniens supremus comes, arcisque ejusdem capitaneus, Janitorum regalium per hungariam mag[ist]r. Ac Sacrae Caesareae Regiaeque M[ajestatis] Consiliarius et camerar[ius]; item reverendissimi Domini Thomas Pálffy Ep[iscop]us Chanadiens et Matthias Tarnoczy Episcopus Vacziens ac praepositus nostr. Colonissimus alias praefatae sua[e] [Majestatis] Sac[ratissim]ae Consilarii, praesentibus Generosis Dominis Andrea Farkas de Füle, et Joanni Sigray firmitis Exec[utionali]s Ill[ustrissim]i et Exc[ell]entissim]i quondam Domini Comitum Pauli Pálffy Regni Hungariae Palatini legitimi Executoris testamenti coram nobis personali constituti: per praefatum Dnum Andream Farkas codicillum testamentariae Dispositionis ejusdem memorati Ill[ustrissim]i et Exc[ell]entissim]i quondam Domini Comitum Palatini Pauli Pálffy eidem Dominis executoribus Testamenti ac simul nobis exhibitum ac praetentatum in simplici papyro confectum idiomateque latino conscriptum et sigillo ejusdem Ill[ustrissim]i et Exc[ell]entissim]i Domini quondam Comitum Palatini Pauli Pálffy annulari seu usuali minori ab intra ex manus propria Ill[ustrissim]ae Quondam Domini Comitum Ernesti De Merode subscriptionibus ab intra in inferiori ac ultime margine roboratum simul cum annexa in alia simplici charta nonnullorum ibidem specificatorum, certa et fidei recognitione speciem alterius codicilli representante conscripta iisdem praetitulati Ill[ustrissim]us et R[everendissim]i Domini Executoris Testamenti, piterunt nos debita cum instantia quatenus codicillum seu Additamentum illud Tabulae seu Testamentariae dispositionis et attactam Recognitionem praesentibus inri faciens, sub sigillo nro Cap[itu]l[ari] et Authentico, originalibus penes testamentus apud nos reservatis extradare non gravemur: cuius codicilli seu addicamenti ad testamentum tenor et continens siquit in hunc modum. Quandoquidem in testamento n[ost]ro mentionem fecimus, quod codicillum eidem Testamenti n[ost]ro superaddituri essemus, in quo alias adhuc quae nobis occurrerent, dispositiones et legata facere fideliumque servitorum n[ost]rorum memores esse vellemus ita eundem codicillum in hac quae siquit forma subiungimus et jubemus. Siquidem nos anno superiori nonum unum templum in possessioni nra Nagyfödemes propriis nris sumptibus et expensis e fundamentis extrui et ad perfectionem deduci curavimus, in quo id etiam Religio Catholica fructuosi pro pagari incepta fuisset, sed ex eo quod Parochus loci exilio admodum et lenuerum proventibus habeat, deficientibusque sustentationis modiis, habitationem ibi continuare non possunt; ideo pro meliori ejusdem intertentione eidem per nos fundato templo et ecclesiae unam integram mediam sessionem colonicalem pro ruinam et pro residentia parochi commodam cum omnibus pertinere et utilitatibus quibuslibet ad illam de jure et ab antiquo spectans et pertinere debens dedimus et contulimos Jure perpetuo et irrevocabiliter rogantis etiam Ill[ustrissim]um D[omi]num Comitem Nicolaum Pálffy Fratrem nostrum observans, quatenus huic piae n[ost]ra collationi et cessioni suum quoque praebiat consensum et assensum. Servitoribus n[ost]ris nobilibus hungariis qui nullas certas conventionis a nobis habuerunt sed quandoque tantum in Aula n[ost]ra pro honore comparuerunt singulis dent reptis lugubres ex panno nobiliori; Reliquis nobilibus certa salaria et conventionis habentibus sicut et dapiferis dentque vestes lugubres simpliciores et emerita ipsorum annua salaria integre persolvant. Joanni Sigray, qui nobis a iuventute sua fideliter et constanter cum summa industria et singulari affectu quo erga ipsum ducimur; damus et ligamus ipsi et haeredibus ipsius per haeredes nostros ex bonis n[ost]ris intra triennium exolvendos florenos ter mille medio n[ost]ro. Ordinario D[omi]no Danieli Gaiger trecentos. Capellano nostro Aulico quinquaginta Ferdinando Patt, secretario germanico centum, Stolmaister flor[enos] ducentos. Paulo chirurgo florenos centum. Spaczai florenos centum. Gregori flor[enos] ducentos. Senioribus servitoribus n[ost]ris aulicis Adamo Beo, Thoma Lohai, Henrico Fasildikero, Philippo Tubicini, Aurigae Pomer, Joanni Troger, eo aliis, siqui reperirens praeter ipsorum annua salaria cuius unius Anni stipendium supraddari in parata pecunia. Reliquis autem qui non a tanto tempore in servitiis n[ost]ris existunt praeter ordinaria ipsorum salaria cuilibet medii Anni stipendium superangiat. Aliis qui conventionem non habuerunt dentque reptis lugubris eo

⁵⁷⁶HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 3. Nr. 21.

honestum viaticum ut sibi de aliis commoditatibus provideant. Vienna Capellano Pallner flor[enos] ducentos, alteri penes Joannis Carolum flor[enos] quinquaginta. Hansil Troger florenos centum. Illud etiam praetermittere nolimus quod Annis superioribus quando sua Majestas Caesarea D[omi]nus n[oste]r Clementissimus civitatem Keöszeiens in coetum connumerum aliarum suarum Liberarum civitatum in hoc hoc Regno Hungariae praefatu habitare adnumerassis. Eadem civitas et universi Incolae ejusdem medio Obligatorum suorum, libertates ejusdem civitatis tunc sollicitantius sponte et benevoli coram nobis compromissione et si obligassent in hunc modum. Quod si praetensas libertates et immunitates praefata sua Majestas ipsis clementer elargiri et conferre dignata fuerit, ipsi quoque sufficientem locum et commoditatem pro Templo Schola et Parochia Catholicos intra moenia ejusdem Civitatis Keöszeiens, catholicis daturi et assignaturi essent. Consecutis igitur hac inter praerita Conditione ad instar aliarum regiar. Civitatum libertatibus nobis quidem sua mattas benigne demandaverat eosdem Civitatis inonere et dictum locum pro templo, schola et parochia ad rationem Catholicor[um] ab ipsi repetire, sed quia graviori et longiori infirmitate praepediti id effectuare nequi vissumus, monemus serio et sincere dictos civis et incolas ejusdem civitatis, Keöszeiensis quatenus et nostra, tunc apud suam Majestatem penes ipsos factae inter positionis et suae promissionis memore esse nihil, ipsamque effectui demandare non intermittant: prouti id ipsum coram Deo facere tenenti et sunt obligati. (Paulus Pálffy) Erneste conte di Micode Echian, Subscriptio est talis. Codicillus seu addicamentns ad testamentum Exc[e]ll[entissi]mi D[omi]ni Comitis Pauli Pálffy Regni Hungariae Palatini, recognitio siquit hoc modo. Recognoscunt praeterea Ill[ustrissi]mus Dominus Comes Ernestus Merode, Pater Thobias Pongh confessarius, quod post factum iam et conclusum codicillum Exc[e]ll[entissi]mus D[omi]nus Palatinus servitoribus suis Stephano Grueber ligaverit florenos centum et Vogen magistro moderno etiam florenos centum; quo ad ultimum ligatum etiam D[omi]nus Andreas Farkas recognoscit. Nos ita que justa et legitima praetitulorum Ill[ustrissi]mi et R[everen]dissimor[um] D[omi]nor[um] Executorum Testamenti petitione, inclinati praeinsertum codicillum seu additamentum ad testamentum memorati quondam Ill[ustrissi]mi ac Exc[e]ll[entissi]mi Domini Comitis Palatini Pauli Pálffy, modo praedeclarato nobis inhibitum Jurium fraternam ad cautela necessar[ium], sub sigillo nostro. Cap[ell]ani usitato et authentico extradari duximus et concedendas. Datum feria quinta proxima post festum Sancti Andreae Apostoli, Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo tertio.

Ifjabb Pálffy Miklós 1679. január 14.-én tett végrendelete.⁵⁷⁷

1679. 14. Jan. Originale Testamentum Excllmi. Condam Domini Comitis Nicolai Pálffy ab Erdőd, duorum Palatinorum Genitoris, Posonii confectum propriaeque manus subscriptione ac sigilli usualis apprehensione, nec non Dominae Comitissae Mariae Eleonorae ab Harrach consortis suae, ac Comitum Nicolai Josephi et Francisci Antonii Pálffy aliorumque adhuc quinque eatenus requisitorum testium subscriptionibus et sigillorum apprehensionibus roboratum. Posonii.

In Nomine Sacro – Sanctissimae et Individuae Trinitatis, Patris, et Filii et Spiritus Sancti, Amen.
Ego Comes Nicolaus Pálffy ab Erdőd, Perpetuus in Vöröskő, Dominus in Bazin, Szent György, Krumpach, Kirschlag, Saubersdorff, Saibersdorff et Kemnicz, Comitatus Posoniensis Supremus Comes, Arcisque ejusdem nominis Supremus Capitaneus, Eques Hyerosolymitanus, Sacratissimae Caesariae Regiaeque Majestatis Consiliarius, Camerarius, Cubiculariorum Regalium per Hungariam Magister, nec non Sacrae Regni Hungariae Coronae Conservator. Considerans et diligenter perpendens, vitae humanae instabilem minusque certum statum, nihil autem in eo certius, quam subsequitur Mortem, nihilque incertius, quam ejusdem Tempus et horam. Volens itaque consorti meae charissimae, Comitissae Mariae, Eleonorae ab Harrach, haeredibusque et posteritatibus meis, de Bonis divinitus mihi concreditus, ne videlicet, post meum e vivis Decessum inter praementionatos, Comitissam Consortem, Haeredesque et posteritates meos, Dissensiones et Odia, diversaeque litium exosarum, ac Differentiarum materiae suboriantur, talem prouti sequitur, de universis rebus et bonis meis mobilibus, pariter et immobilibus, juribusque possessionariis, tam videlicet intra ambitum Regni hujus Hungariae, et sub Jurisdictione Sacrae ejusdem Regni Coronae, quam vero in vicinis quoque

⁵⁷⁷HHStA F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 30.

Austriaca nimirum, et silesiatica Provinciis existentibus habitis, ultimae voluntatis meae fecissem, et condidissem Testamentariam Dispositionem. Et Primo quidem, Animam meam, Domino Deo Ter optimo Maximo, per quem creata, et pretiosissimo Sangvine redempta est, commendo, quatenus eandem, ob infinitam Misericordiam suam acerbissimam Salvatoris Mortem, ad aeternam Beatitudinem admittere, eandemque in perpetuum, Gloriam coelestis Participem reddere dignetur. Corpus vero examque, Terrae Matri, unde sumptum esset, in Monumento Majorum meorum in Ecclesia nimirum Majori Sancti Martini Poseniens, absque omni penitus Ceremonia Tumulandum, nihilominus tamen, post obitum meum, quantocyus quam plurima ubique locorum Sacro Sanctarum Missarum Sacrificia celebranda, desidero. Insuper votum meum Centum Imperialium, in Xenodochium Viennense Klogbam vocatum, primo quoque tempore, diligenter exolvendum committo. Quoad alia legata, principaliter Pias Causas, pro refrigerio Animae meae, Eleemosynam ut pote pro Monasteriis, ac Pauperibus, Reaedificationem, ac Reparationem Templorum, Extructionem Altarium, prouti jam in nonnullis ordinatio per me facta esset, eadem in certo speciali hic testamento annercendo codicillo experimentur, ubi hac etiam in parte, ultimariam voluntatis meae Declarationem, punctualiter et quantocyus effectuantam desidero. Quantum vero praementionatam Comitissam Conthoralem meam, nostrosque Haeredes concerneret, ex quo notus, perspectusque mihi esset, dictae conthoralis meae singularis, erga praainsinuos Filios suos, Maternus Amor, et Affectus, ac sedula in educandis, et ad perfectum Emancipationis statum perducendis Industria, Bonorumque inferius denotator. Administrationis, Experientia, moderataeque vitae, ac Sustentationis Solertia nec non exacta Debitorum inferius declarandorum aliarumque Rectificationum Notitia. Ideo praementionatorum Filiorum meorum, ex eadem progenitorum curam, Educationem et Directionem prouti etiam universorum praetactorum Bonorum meorum Hungariconum Administrationem, praetitulatae consorti meae, ad nimirum uno post obitum meum, Integro Anno fiendam committo, plena et indubitata spe, fiduciaque fretus, quod antedicta Comitissa pro maturo ac prudenti suo Arbitrio et sollicitudine praescriptos suos Filios, ad laudem et Gloriam omnipotentis Dei Animarum suarum salutem Fideliaque servitia Suae Majestatis Sacratissimae, Domini, Domini, nostri clementissimi, ac emolumentum Patriae, Decusque, et Ornamentum Familiae, morigerata, honesta, statuique ipsorum concedenti vita, piis, maturis, ex sortationibus erudiet, ac educabit, praetacta vero Bona, ipsi, modo praedecarato concredita, diligenter, pro saepefatis Filiis conservabit, Proventus exigi curabit, nec distrahi permittet; verum in necessariam et honestam sui, ac memoratorum Filiorum meorum sustentationem, et educationem prouti etiam omnium Debitorum Exolutionem, Creditorumque juxta literas Fassionales, et Obligatorias Contentationem (:quam per Amorem Jesu Christi, eo servato ordine, quo spectant, exequendam cuperem:) absque Dilatione, quoad fieri poterit, admaturabit; Quae tamen annotata Bona, saepefata comitissa, tamdiu possidendi, et non resignandi habebit facultatem, donec super universis, et quidem ex parte Bonorum meorum, inferius clare specificatorum, in Regno Hungariae existentium, Quadraginta Mille Florenos Hungaricales constituentibus Praetensionibus Conthoralis meae, licet ad Majus Quantum, se, se extenderent, prouti ex diversis literis Fassionalibus, prae manibus ejusdem habitis, manifeste constaret, ac eliceretur; ex affectu tamen Materno, quo erga liberos suos ducitur, ad praespecificatam hanc summam benevole condescendisset. E converso autem, antelatis quoque Filiis meis, serio injungo, quatenus adinstar Majorum, ac Praedecessorum nostrorum illibatam et nunquam hactenus contaminatam, erga sublime nominatam Suam Majestatem Sacratissimam Fidelitatem, perpetuis Semper Temporibus, usque ad extremam vitae periodum constantissime contestentur et conservent, in eadem firmiter perseverent, super qua inviolabili fidelitate, eosdem Filios meos, multis jam antecederent vicibus, serio, Paternoque Affectu, adhortatus fuissem. Quod si autem, ex Dispositione Divina, memorati Filii mei, Statum Matrimoniale amplexere vellent, in eo quoque Casu, eosdem singulariter, Paternaeque commonendos volui, ut nimirum ex bono Stemmate, ac antiqua honesta Familia, uxores ducant, et honestam, Deoque ac Hominibus acceptam, et laudabilem vitam instituant. Insuper vero, antelatam eorundem Dominam Matrem, Filiali sincero amore, et affectu prosequantur, reverenterque et obsequenter honorent, eidemque decenter obtemperent, Benedictionem Divinam, eatenus Filiis promissam accepturi. Ubi vero, mentionatorum Filiorum unus vel alter, aut omnes tres, in communi, perfectam attigerint aetatem, se seque de Potestate Materna emancipare voluerint, praefatamque Comitissam eorundem Matrem, super annotata Praetensione sua, prouti etiam Dotalitio, eidem, de Lege et Consuetudine Regni cedere debente, adaequate contentaverint (:nisi fors idem ipsis, ex Materno affectu, relaxatura esset:) extunc universa praedecarata mea, intra ambitum istius Regni Hungariae existentia Bona, mobilia pariter et

immobilia, Juraque Possessionaria, modalitate infrascripta, prout nimirum a Majoribus et Praedecessoribus meis, in me fuissent devoluta, et condescensa, inter praeinsinuos Filios meos, Nicolaum nempe et Franciscum et Joannem, aequaliter dividenda ordinassem, ut nimirum adinstar eorundem Antecessorum antelatus Nicolaus filius, tanquam Major natu, Arcem Vöröskő, vulgo Piperspurg vocatam, una cum adhaerentibus Aedificiis exterioribus, ac serra una Molari subarcensi, pro scindendis Asseribus antiquitus extracta, possideat, in eademque absolutam Dispositionem, ac Directionem habeat, Armamentarium restauret, universaque circa eandem Arcem Aedificia, sarta tectaue conservet, pro quorum Restauratione et Conservatione, ac etiam Castellani, Satraparumque, ac Vigilum Intertentione, prout etiam Munitionum Conservatione, oppidum Cseszte, vulgo Schatmansdorff vocatum, sub annotata Arce adjacens, individendum deputavi. In qua denique Arce, reliqui Duo Filii Franciscus nimirum et Joannes, honesta, pro Diversione, et etiam Disturbiorum Necessitate, tam pro suis Personis, quam necessariis servitoribus et Familia, rebusque, supellectilibus, sed et victualibus, habeant hospitia. Reliquas autem Commoditates, ac Residentias, ut pote Arcem Baziniensem, Castellum Kiralyfalvense, nec non Domum, seu Liberam Curiam, in Libera Regique Civitate Sancti Georgii habitam, una cum universis Bonis, Juribusque Possessionariis, ad eandem, et Vörösköviensem Arces, praetactumque Castellum (: quod alias, a Praetensione Familiae Ekerianae, respectu Juris Materni, erga Depositionem Trium Millium Florenorum, per me redemptum et eliberatum esset:) ac etiam Liberam Curiam pertinentibus, nec non certis Vineis, in praenotatis Promonthoriis, parata pecunia emptis ac comparatis, jure mihi incumbente, una cum Molendino, pro papyro conficiendo, nec non altera serra videlicet Molari, pro fidendis Asseribus recenter per me extracta. Item, Piscinis ac reliquis universis Pertinentiis, per memoratos Filios meos, Nicolaum nempe Franciscum, et Joannem, aequaliter possidenda, neque tamen, ullo sub praetextu distrahenda, cum reciproca, in Casu unius, vel alterius Defectus, et mutua successione, relinquo. Cum autem, officina vitraria, in dicto Territorio Vörösköiensi habita, per praelibatam Comitissam Conthoralem meam, e Cineribus reaedificata esset, ratione ejusdem, praementionatis Filiis, cum Domina Matre conveniendum erit, et sic deinceps, aequaliter per eosdem, possidendam fore. Quod si, continuatio Culturae Mineralis, prope Arcem Vöröskő, seu Piperspurg, magnis jam hactenus sumptibus instituta, fructuosa censeretur, fiat communibus Filiorum Expensis, Proventusque ex Benedictione Divina proventuri, communiter inter eosdem Filios dividantur, ad laborandum tamen erit, quatenus bonae superinde conditiones, a sua Majestate Sacratissima obtineri possint. Tres itidem vineae, in praefato Promonthorio Sancti Georgii, non ita pridem, per me, viribus Tyrolensibus, speciali cultura consitae, ac plantatae, juxta earundem ex toties repetitorum Filiorum meorum nominibus, factam denominationem iisdem Filiis distribuendae manebunt. Alias porro Vineas, in Kereszturiensi Promonthorio, et Comitatu Soproniensi existentes, praementionato Filio, Nicolao soi relinquo. Casu tamen quo, eidem pro commoditate non essent, dividat, pretiumque earundem, vel pro aedificio Domus Viennensis, per me comparatae, sive in exolutionem Debitorum super Seibersdorff haerentium convertatur, vel vero antelatae commitissae, aut reliquis duobus Filiis, in et pro summa illa, pro qua fuissent eadem vineae coemptae cedantur. Insuper etiam conservationem literarum, ac literalium Instrumentorum, de Lege, et consuetudine Regni, omnino praementionato Majori Natu Filio, Nicolao, delegavi. Cui tamen, ad Normam praecitatae Legis, Defensio quoque praenatorum Bonorum et Jurium Possessionariorum, ex officio Majoratus incumbet, expensae tamen, ex communi Cassa fiant. Et quia, Domus intra Moenia Liberae, Regiaeque Civitatis Poseniensis, prope Portam Danubialem extracta, sub onere esset, ea in parte, liberum erit saepedictis, Filiis meis, adinvenire modum, eandem eliberandi. Illud quoque, hic loci observandum et animadvertendum occurreret, quod videlicet certum quoddam Dominium, seu Bona Binye dicta, in Comitatu, seu Districtu Strigoniensi existens, cum adhaerentibus certis Pagis, seu Possessionibus, nec non certa etiam Domo, in Praesidio Uyvariensi existente, Familiam nostram Palfianam concernerent; Verum superioribus jam dudum Transactis vicissitudinibus, injuria Temprois abalienata fuissent; super quibus, literae, ac literalia Instrumenta, prae manibus Domini Comitum Joannis Antonii Pálffi, Patruelis mei, Filii nempe Excellentissimi olim Domini Pauli Pálffi a praedicta Erdőd, Regni Hungariae Palatini, de praesenti haberentur. Quare, praementionati Filii mei, habita mutua correspondentia, cum praefato Domino Comite Joanne Pálffi, aliisque Interessatis Consanguineis, summa ope in id incumbant et adlaborent, ut praetactum Dominium, de manibus alienis eliberent, et pro se, aliisque Interessatis Consanguineis, mutuis fatiguis, et Expensis procurent. Quantum vero, Filias meas, videlicet Mariam Eleonoram, Maximiliani a Volnstein, et alteram itidem Mariam Susannam, Christophori Antonii Erdödi de Monyorókerék,

Illustrissimorum Comitum Conthorales, jam emaritas concerneret; Eisdem quoque ad Normam Paterno Avitorum Praedecessorum meorum, pro totalibus et universis Praetensionibus suis, in praespecificatis Bonis Paterno Aviticis, habitis cuilibet nempe Decies Mille Florenos, in Contentationem sui, per memoratos omnes Tres Filios, rectificandos, et exolvendos ordinavi. Ita tamen, ut post obitum meum, nonnisi elapso unius integri Anni Spatio, (:currente tamen, sex per centum solito Interesse:) easdem Filias meas, vel in parata pecunia, vel vero, si ipsis Filiis, ita visum fuerit, de aequivalentibus Bonis, usque ad Redemptionem, Titulo pignoris possidendis, ac dum et quodocumque redimendis, dictas Filias, sorores ipsorum contentent. Hac, per expressum declarata Conditione, ne videlicet, per antedictam Filiam meam Natu Majorem, Mariam Eleonoram, pro sui emaritatione, quidpiam imposterum praetendatur, siquidem ipsa, in Augustam Suae Majestatis Sacratissimae Aulam, per me, Genitorem suum, sat concedenter fuisset Transmissa, et accomodata, cujus expensae, praeter nonnulla clenodia, ac alia Mobilia, ad Florenos Quinquies Mille, se, se extendissent. Imo, pro sui sustentatione, Amictu et vestitu, donec in praedicta aula fuisset. Annuatim ex Bonis Krumpac sensibus circiter sexcenti Floreni eidem fuissent numerati et subministrati. Altera vero Filia, Erdödiana super suis Decem Mille Florenis jam antecederet, Tempore Desponsationis, suae, certas a me obtinisset Fassionales. Quae denique ambae Filiae, earundemque Haeredes, in Casu Defectus Seminis Masculini Sexus Palffiani Avitam Successionem in praerecensitis Arcibus, Dominiis et Bonis, Juribusque Possessionariis Universis habebunt, quibus praemissis abunde contentatae redduntur, ob respectum etiam illum, quod videlicet, restantibus plurimus Debitis, etiam Aviticis, per Filios exolvendis, obnoxiae non sint. Quantum vero, ad clenodia, Resque Aureas et Gemmeas Ejusmodi clenodia, seu Mobilia, vel quaecumque id genus alia, nulla penitus, a Piae memoriae Genitore et Genitrice meis accepi, praeter unum, ex Familia Puchaniensi, ad formam cornum copiae proveniens elaboratum. Mihi dum ad exterarum Provinciarum proficiscebam, donatum, ac per me iterum, conthorali meae, tempore desponsationis similiter datum. Alia autem per eundem Progenitorem meum, partim pro liberatione, ex Captivitate sua, in sortem Lytri conversa, partim vero in diversis locis, Pragae utpote, ac alibi, mihi incognitis, oppignorata, de praesenti quoque haerent. Porro alia Mobilia, pretiosos nimirum Equestres Apparatus, puta Epiphia, Froena Gladii, Capistra, et id genus alia equorum ornamenta, et Arma, inter praerecensitos Tres Filios meos, aequaliter dividenda, exceptis, una Chlamyde Martibus Scythicis subducta, Filio Nicolao; Duabus item Plumis, vulgo Kocsak Toll, sive Rayer pupchen vocatis, una videlicet Majori, Francisc, minori vero, Joanni, Filiis meis, distribuendis relinquo, ac determine et nihilominus, quod alia Bona mea, extra Sphaeram Regni istius Hungariae, vicinis in Provinciis habita attineret: super iisdem quoque modo et ordine subsequenti disposuissem. Et quidem pro annotatae comitissae quietate, et securiori Residentia, Liberam Domum meam Viennensem, uti praemissum esset, per me recenter emptam, et comparatam ordinassem, vita sua durante libere possidendam, ipsa vero demortua, Majori Natu Filio, pro Majoratu (: pro quo confirmando, respectu hujus etiam Domus, sua Majestas Sacratissima humillime erit requirenda:) Illo autem e vivis decedente, Filiis ejusdem, Majoris Natu Filii, ex propriis lumbis descendentibus, illis vero deficientibus, ordine succedentibus Masculini Sexus Haeredibus, nimirum meis, iisdem autem quoque deficientibus, sexui foemineo, ex meis scilicet lumbis, et directa mea linea descendenti, vel eo non existente, proximioribus Agnatis, et Consanguineis meis cedendam. Quae cum sit ruinosa successivis temporibus opera et industria praelibatae Comitissae, ac mentionati Filii, Majoris Natu Nicolai, per partes aedificari debet, Demum, circa istius Domus Statum illud quoque animadvertendum et ordinatum est, quandoquidem pro comparatione, et emptione ejusdem Domus, certum Debitum, Viennae Austriae, contractum fuisset, pro illius itaque Debiti Exolutione, Ego tanquam Custos Sacrae Regni Hungariae Coronae, certam et infallibilem Praetensionem meam, pro emerito plurimorum Annorum Salario, ac etiam expensis, in praeteritis Disturbiiis, per me, in Servitiis altenominatae Suae Majestatis Sacratissimae factis, apud eandem restante, et sub spe bona, brevi obtinenda, subordinavi, pro qua denique Justa praetensione mea, tam videlicet Refusione restantis Salarii mei, quam vero dictarum expensarum, quantocyus effectuada, apud modo fatam Caesaream Regiamque Majestatem, etiam humillime supplico. Pro sustentatione vero ejusdem Conthoralis meae, Statuique suo condecienti Intertentione, vel etiam ex illo condigno respectu, quod eadem Comitissa adinstar alicujus (:ita dicendo:) Ancilla, in plurimis Angustiis et Aegritudinibus meis, non parcendo fatigiis, vigiliis, diurnis et nocturnis, cum detrimento Sanitatis Suae, mihi inserviverit, ac in omnibus juxta possibilitatem suam, gratificata fuerit, Dominium Kemnicz, et Reimnicz, in Ducatu Silesiae existens, cum universis appertinentiis et proventibus, quocumque nominis vocabulo vocitatis,

de novo, eidem Comitissae dono et confero, nam et antecederet. Jam vigore certae cujusdam Fassionis, saepenominatae Comitissae, idem Dominium soli utendum cessissem, verum ducta eadem Amore sincero conjugali, huc usque simul possidendo, indifferenter percepissemus ejusdem Proventus, jam vero post mortem meam, idem Dominium Kemnicz et Reimnicz, in Ducatu Silesiae existens, in solam Comitissam devolvetur, eo omni Jure, quo ego possedi, possidendum. Eadem autem dilectissima consorte mea fatis cedente, praescriptam Arcem et Dominium Kemnicz et Reimnicz, cum universis dictis Pertinentiis, immediate in praespecificatos Filios meos, aequali Jure devolvendam ordino. Casu quo autem eadem Arx et Dominium divideretur, Pretium ejusdem nequaquam distrahendum, neque Dividendum, verum in una Massa, certo aliquo et securo in loco, ad Censum seu Interesse deponendum, qui census per eosdem Filios aequaliter usurpandus, vel vero commoda occasione occurrente, pro tali eorundem Bonor pretio et pecunia, certa bona fructuosa, pro saeperepetitis Filiis, eorundemque Haeredibus comparentur, vel oppignorata aliqua Bona redimantur, inter eosdem aequaliter dividenda. Neque illud praetermittendum, qualiternam Ingruente certa quadam necessitate, certa Duo mentionatae Comitissae, Consortis meae Clenodia (: de quorum uno, scilicet ad formam cornucopiae contexto, jam superius, mentio facta esset:) in et pro Mille Florenorum Summa, Viennae oppignorassem, eandemque Pecuniam, in Redemptionem Possessionis Kossolna, ad Arcem Vöröskő, alias Piberspurg pertinentis, ac praefatis Filiis, in sortem Divisionis submissae convertissem; Ob hoc, praetactorum duorum clenodiorum Redemptio, ac mentionatae Comitissae fienda Restitutio, praefatis filiis meis incumbit, et injungitur. Ad extremum, id quoque cautum esse volui, ac decrevi, ne videlicet praenominata Comitissa, Debitis post fata mea inexolute remansuris, et exolvendis obnoxia reddatur, verum tam in Germania, seu Austria, quam vero Hungaria, occasione possessionis Helmes, ratione certae summae, a Domino Comite Sigismundo Kolonich mutuatae, ad eandem possessionem Helmes superinscriptae, ab omnibus et quibuscunque Debitis, respectu ipsius subscriptionis enodetur, sitque ab eorundem exolutione immunis, et absoluta, et ab omni molestia libera, siquidem suprafata Comitissae subscriptio, tantummodo in emolumentum acquisitionis, tam Bonorum Austriacorum, quam et Possessionis Helmes, per Filios meos possidendorum facta fuisset. Rationis itaque Bonorum Austriacorum, solus Filius Major natus, Possessionis vero Helmes, Tres communiter Filii mei, comitissam enodare tenebuntur. Argentariam quoque meam, qua pro mensa sumusque quaeve Insigniis meis, ac saepenominatae Conthoralis meae consignata esset, quandoquidem minus commode Divisio seu Distributio ejusdem fieri possit, neque operae pretium esset, ut in aliquot distraheretur Partes, ob id eandem praedictam Argentariam antelatae Comitissae relinquo, post obitum tamen ejusdem, Filio Natu Majori, assignandam determino. Idem Filius meus, omnimode in id intendat, quatenus certam aliam antiquam Argentariam in specie vero, certam albam Pelvim, in qua Insignia Fuggeriana, cum Palffianis, fusa, expressaque existerent, ac tam ego, quam vero Filii mei, in eadem Baptizati fuisset, eliberet, et pro aeterna majorum nostrorum Memoria, conservet. Et siquidem Avus meus Maternus, Illustrissimus condam Dominus Joannes Christophorus, Comes a Purchmiam, etc. Vigore testamenti, seu ultimae suae voluntatis, Die Decima Octava Mensis Julii, Anni Millesimi Sexcentissimi Decimi Octavi, in scriptis erectae, ac declaratae, in suis attunc Bonis seu Dominiis Austriacis, Krumpach, Kirschlag, et Saubersdorff, Styriae et Hungariae Conterminis, certum Primogeniturae Fidei commissum, inter suos secularis status Filios, et unicam Filiam, ex post dilectissimam Dominam Matrem meam, Evam Susannam, comitissam de Pucham, pientissimae memoriae, atque Haeredes ex eorundem lumbis descendentes, constituerit ac ordinaverit, ut post illorum omnium Decessum et Defectum, tandem antelata Bona et ad Piam Causam in attacto Testamento expressam devolvantur. Ac licet interea, propter Debita, a praememorato Fidei commissi Institute contracta, certa illorum Bonorum Pars, per Creditores mediante executione avulsa, et per pie defuncti Domini Joannis Christophori Junioris Comititis a Purcham, Campi Mareschalli, Dominam Consortem Comitissam Polyxena de Laimingen redempte, mihique deinde, erga paratam, ipsi per me factam contentationem, et satisfactionem, cessa fuisset, nec minus Domini Provinciae Inferioris Austriae Statuum Deputati, certam aliam eorundem Bonorum Partem, ob restantes Contributiones executi, mihi pariformiter, erga paratam quoque dictarum contributionem exolutionem, cessissent, ego tandem etiam, in totiesfatis Bonis, Censum educillarem, vulgo Tacz vocatum, parata similiter Pecunia, coemerim; Nihilominus tamen, Bona eadem omnia tota et integra, diminutione sine ulla, una cum praetacto Censu Educillari, sive Tacz, in praemissa Fidei Commissi et Primogeniturae Qualitate, do, lego Filio meo Natu Majori, Comiti Nicolao, ita quidem, ut omnia ista Bona, cum omnibus Juribus et pertinentiis suis, prout ego, iisdem frui sum, aut frui potuissem, Praeprimis, in eundem meum

Filium et post ipsum, omnes ipsius Masculini Sexus descendentes, Jure Primogeniturae, ut pote, de Filio, semper in Filium Natu Majorem, si status ecclesiastici non fuerit, quoad ejus duraverit linea masculina devolvantur, salva tamen rei substantia, et sine ulla Bonorum eorundem Diminutione. Hoc insuper etiam addito, ut omnia Debita, saepefatibus istis Bonis Hypothecaliter inhaerentia, idem duntaxat Filius Major natu exolvat. Praeterea etiam certum quoddam praementionatae Comitissae Consortis meae liquidum Debitum, Decem, videlicet Millium Florenor summam, per saepiusmentionatam Comitissam, Conthoralem meam in eliberationem Possessionis, seu Pagi Hoszufalu, in Hungaria existentis, et ad arcem Vöröskő, seu Piberspurg, Jure perennali pertinentis, eorum autem, prae manibus alienis, Titulo Pignoris habitae, expositam, Deinde vero, tempore Comparationis praerecensitorum Dominiorum Austriacorum, attactam Primogenituram concernentium per me, impignorata rursus eadem Possessione Hoszufalu, in eliberationem oneris, et Acquisitionem eorundem Bonorum Austriacorum Conversam, ad eadem praetacta Bona Primogenituram concernentia transtuli, cum ea per expressum Declarationem, prouti nempe cum antelata Comitissa consorte mea, de facto, tempore videlicet hujus dispositionis, conclusum esset, quod nimirum praedicta Comitissa, ducta Materno erga eundem Filium suum Nicolaum, Amore et Affectu, solo annuali Interesse, de dicta summa Decem Millium Florenorum quinque per centum currente, vita ipsius durante, contenta erit, post Mortem autem ejusdem Comitissae dictae Primogeniturae, veluti Filio Majori Natu, annotatam summam in perpetuum cessisset et condonasset. Casu autem quo (quod non sperarem) idem Filius Nicolaus, praedictum Interesse (:ad quod Comitissa ex speciali solummodo affectu, ad Interpellationem meam condendisset:) Annuatim solvere, quoquomodo negligeret, eorum annotata comitissa, habebit facultatem, executione mediante de iisdem Bonis in quantum videlicet Capitali illa Decem Millium Florenor. Summa essent, ab onere, ut pote dicta Comitissa Polyxena a Leiningen eliberata, omnimodam satisfactionem ac contentationem sibimet suo modo faciendi, et impendendi. Super qua tandem executi sua Capitali Summa antelata Comitissa, liberam habebit disponendi facultatem, uniusque obligata erit, eandem summam, dictae primogeniturae cedere, ac transcribere. Ubi autem iste meus Filius Natu Major, in semine Masculino deficeret, id est sine Filiis aut ex Filiis descendentes Haeredibus fatibus cederet. Constituo, et volo ut extunc alter Natu Major Filius meus, sive secundo genitus Franciscus Comes Pálffi servatis semper inviolabiliter praespecificatis conditionibus, in statu saeculari permanserit, nec non ipsius Filii masculi et ex Masculis descendentes saecularis itidem et non ecclesiastici status haeredes, in praetacto integrorum Bonorum Fidei Commissio, quoad usque ejusdem linea Masculina duraverit, praemissa serie, jure videlicet ejusdem Primogeniturae succedere, iisdemque Bonis, sine tamen Diminutione, uti, frui, valeat. Quemadmodum tandem, hac ulterius scilicet Natu Majoris Tota Progenie Masculina deficiens, tertius meus Filius comes Joannes Pálffi eadem Fidei Commissaria Bona, eodem plane Jure Primogeniturae, similiter servatis conditionibus apprehendere, tenere ac possidere, iisque salva Rerum substantia uti, frui, sicque post Fata sua ad Posteritatem suam Masculinam praedeclarata serie transmittere possit, ac debeat. Quod sicuti etiam haecce, ac omnis, totaque ex me, et Filiis meis descendens Masculina Progenies, atque etiam ex Filiabus meis, vel earundem Liberis et Posteris, juxta Dei Omnipotentis voluntatem, ac ordinationem (:Quem tamen casum divina Bonitas praevertere velit:) Nemo amplius vitae superstes foret, extunc quidem toties dicta Bona, secundum supramentionati Domini Avi mei, praedeclaratam voluntatem, et Testamentum, ad Piam in eodem Testamento nuncupatam causam, exceptis tamen, praerecensitis, per me exolutis Debitorum Oneribus, Publicarumque Contributionum Restantiis, sive Bonis propterea executis, emptique Censui Educillaris, vulgo Tacz pretio devolverentur. Armamentarium vero quod majori ex parte in Kirschlag reliqua autem minori ex parte, in Krumpach existeret, indistracte, ac pure antelatus Filius meus Nicolaus conservet, imo pro commoditate sua, illud augeat et amplifcet. Admonetur insuper idem, ut pro rehabenda et recuperanda Decima Krumpachensi suo Tempore invigilet, et adlaboret. Praeterea, Pias Foundationes Praedecessorum Xenodochia nimirum, praepriis etiam Krumpachens, quod supra numerum antehac consuetum, pauperibus esset per me auctum, et ampliatum, id et alia in statu quo apprehendet intacte et Immutabiliter conservet. Subditos vero, tam in Hungaria, quam Austria existentes, in orthodoxa vera Fide Catholica custodiat, et retineat. Castrum sive Arcem Saybersdorff, in Archiducatu Austriae juxta Fluvium Layta situatum, una cum adjacente oppido et omnibus suis pertinentiis, proventibusque universis, ac etiam proventu educillari vulgo Tacz nuncupato, Molendinis, Piscaturis, Insulis, Jureque Glady, siquidem mihi, in octodecim mille florenis, ab inclyta Provincia Austriaca datum et jure quaesito, vulgo (sinstandt recht) collatum fuisset, memorati Majori Natu Filio Nicolao, ea conditione, optioneque dedissem, quod nimirum quia Debitis

esset oneratum, si antedictus Filius Major, pro se, bonis modis retinere poterit, retineat, alioquin, ne culpa ipsius, propter onera, executiuni submittatur, reliquis duobus Fratribus, vel illis quoque insufficientibus, praedeclaratae uxori meae, vel vero Filiae, Comitissae Erdódianae penes depositionem praespecificatae summae (:alioquin enim, ex respectu tam importantis Proventus, quam etiam per me restaurati, ac reparati aedificii illius, Conge plus valeret:) cedendum, omni eo Jure, quo ego ipse possedissem, ac defacto possiderem, per eosdem quoque possidendum, ita tamen invigilandum, ne a Familia abalienetur. In reliquo, Pecuniam illam Ter Mille Florenorum per me in certo oppidanorum Saiberdorffiens Debito, loco et nomine ipsorum, in Domo Provinciali Austriaca Viennae depositorum, necdum refusam, medio tempore, eximendam, in exolutionem quarumcunque in Austria contractorum Debitorum meorum, vel vero eliberationem annotati Castelli Saibersdorff deputavi. Debitorum post meum e vivis Decessum remansurorum singularis et condigna ratio, ac Distinctio habenda, et quaerravi (:prouti superius jam declaratum esset:) in comparationem, ac eliberationem dicti Majoratus Krumpachensis impendissem, quaeve adhuc in eodem Majoratu exolvenda restarent, Filio meo Nicolao, veluti Majori Natu, rectificanda incumbent, et e Bonis eundem Majoratum concernentibus exolvenda. Qui enim commodum haberet, onus quoque sentire debet, quae vero, communia essent Debita, ex communibus exolvi debere Proventibus, non autem e Majoratus Bonis. Praemissis itaque modalitate praevia dispositis, et ordinatis, Fidelium quoque servitorum meorum nolens esse immemor, et primo quidem Egregii Bernardi Leffler, universorum Bonorum meorum Regentis, eundem praedictae uxori, et filiis meis, ulterius quoque recomendo, in servitiis retinendum, minime disgustandum, sed condigne, praesertim per Filium Natu Majorem, ob fidelia ipsius servitia, singulariter amandum, et honore prosequendum, iisdem injungo. In remunerationem autem hactenus recognitorum servitorum suorum, licet plus promerisset, pro ratione tamen moderni temporis, lego eidem centum Aureos, id est Florenos trecentos. Nullos dubito, quin memoratus Bernardus Leffler, se fidelem et sedulum servitorem, erga praementionatos commitissam nimirum consortem meam, prouti et Filios meos, praesertim Natu Majorem exhibebit, ipsisque, bonis consiliis, opera et industria sua in augendis Proventibus, conservandisque et oneri subjacentibus eliberandis Bonis non deerit. Damna vero Ingruentia omni possibili modo, evitare sataget, in cujus respectum Filium etiam ejusdem Juniorem Vile Valdum Leffler, Filiis meis specialiter recommendatum esse volo. Ladislao Ramocsai, tum ex respectu Servitorum suorum, a disturbiorum Temporibus, penes me fideliter continuatorum, cum nullam praeterea ordinariam a me per totum servitii sui tempus Annuaem percepisset solutionem, tum etiam quia Catholicam amplexus esset Religionem lego Talleros Imperiales Quingentos, ex possessione Sárffi exolvendos, cujus quidem Dimidietatem Sex Mille Florenis propria redemi pecunia. Quoad alia vero hic minus specificata, Dispositiones utpote Particulares, gratuita reliquorum Servitorum legata, aliaque, si quae Filiis meis, pro directione intimanda, adhuc occurrerent, volens Prolixitatem Testamenti hujus evitare, eorundem Specificatio in saepiusmentionato peculiari codicillo meo expressa et consignata reperietur porro effectuationem etiam eorundem pariformiter a praedictis Filiis meis volo et injungo. Utimarie út saepefati Filii mei, Nicolaus, Franciscus et Joannes. Paternae meae eisdem datae ac dandae Benedictionis compotes reddantur, praesinuatam hanc ultimarum meam voluntatem, in omnibus Punctis clausulis et articulis, sancte ac inviolabiliter servandam, ac omnimode effectuantam desidero, et committo, casu vero quo, unus vel alter illorum, ex praememorat. Filiis meis ultimariae huic voluntati meae, seposito Timore Dei, Filiale Amore, obsequio et reverentia, in toto, vel in parte, eidem contravenire, violare, aut annihilare intenderet, imo contraveniret, violaret, aut annihilaret, imo etiam si quispiam illorum Matri suae, oneri esset, eorum totalem ratam, in Kemnicz et Reimnicz concernentem suam portionem eo facto amittat, inter observatores, ac obedientes, aequaliter dividendam ac jure ipsis incumbent possidendam. Postremo. Resignatis per conthoralem meam, modo ac ordine solito mihi per Inclytum Regnum Hungariae Coronam Deservientibus, tandem pro tutoribus, protectoribus, praementionatorum Comitissae, ac Haeredum et Posteritatum meorum, Principaliter Sacratissimam Caesaream, Regiamque Majestatem Dominum Dominum Clementissimum submissa Devotione imploro profunda humilitate supplicando, quatenus memoratos Consortem, et Liberos meos universos in sinu Impetitione seu Intestatione Quorumcunque ex innata sua Clementia benigne protegere dignetur. Deinde post altememoratam Suam Majestatem etiam pro Testamentariis, ac hujus ultimae voluntatis meae executoribus in Austria quidem et Silesia Excellentissimos Dominos Comites, Ferdinandum Bonaventuram ab Harrach Sacrae. Caesariae, Regiaeque Majestatis Supremum Stabuli Praefectum. Albertum a Czincendorff Supremum Aulae Marschallum, nec non Leopoldum Christophorum a

Schaffgösch, Supremum in Silesia Camerae praefectum, praetitulatae videlicet suae Majestatis Sacratissimae Intimos Consiliarios. In Hungaria vero, Reverendissimum, ac Excellentissimum. Principem Dominum Georgium Szelepcsényi Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Archiepiscopum, ac per Hungariam Locumtenentem Regium, Item Excellentissimum. Dnum. Comitem Adamum Forgách de Ghymes iudicem Curiae Regiae, Campi Mareschallum, similiter sublime mentionatae Suae Majestatis Sacrae Intimos Consiliarios, nec non Illustrissimos. Ac Reverendissimos. Dominos, Ferdinandum Pálffy ab Erdőd, Episcopum Agriensem, Thomam Pálffy similiter Episcopum Nitriensem, per Regnum Hungariae Cancellarium Aulicum, item Joannem Antonium et Carolum Pálffy a praedicta Erdőd, patruales meos; Praeterea spectabilem ac Magnum. Stephanum Zichi seniore de Vasonkő, ejusdem praetitulatae Majestatis Sacrae. Consiliarios. Deinde vero Generosos Dominos Michaelem Partinger, Inclytae Camerae Hungaricae Consiliarium Primarium, Joannem Mednyánszkyi prothonotarium Locumtenentialem, Michaelem Kürtössi Vice Comitem Comitatus Pisoniensis, ac Stephanum Morocz, de Beketfalva, rogavi, et ordinavi. Ex quibus tamen, praetularum Excellentissimum Dnum. Comitem ab Harrach, nec non praementionatos Dn. Stephanum Zichi, Michaelem Partinger, et alterum Michaelem Kürtössi, pro actualibus etiam Directoribus, consentiente praefata Comitissa Conthorali mea constitui. Quibus tandem saepiusdictam Comitissam Consortem, ac praementionatos Haereditarios meos, singulari affectu commendo, enixe rogando omnes, et singulos quatenus praenominatis consorti videlicet et Haereditariis meis, in omnibus obviis necessitatibus consilio et Auxilio succurrere praesentique ultimaeque voluntatis meae Dispositione, desiderato effectui mancipanda, omni meliori modo, cooperari non graventur. Tandem Charissimum quoque Filium meum Comitem Dominum Christophorum Erdödi, paterne adhortor ut mutuam correspondentiam cum praedictis conthorali ac Liberis meis, Filiali ac Fraternali sincero Amore colat, eisdemque ubi necessarium foret, assistat. Insuper, congruentem Deprecationem et Affectuosam Valedictionem meam erga Dominos Praelatos, Magnates, ac Nobiles, totam denique universitatem Inclyti hujus Comitatus Pisoniensis praefatis Generosis Dominis, Michaeli Kürtössi vicecomiti prout etiam Joanni Mednyánszkyi Prothonotario Locumtenentiali, ac similiter ejusdem Comitatus Jurato Notario, vice et in persona mea, peragendam commisi ac delegavi. Demum ex quo propter adversam, eamque gravem Infirmiorem meam, de facto omnium rerum, et negotiorum meorum uberiorem Notitiam ac Informationem habere nequeam. Ideo, auxilianti Deo si quae plura, deinceps disponenda, memoriae occurrerint, super iisdem quoque certum codicillum, pariformiter extremae voluntatis meae Dispositionem comprehendentem illius vigoris esse volo, ac si de verbo ad verbum huic modernae Testamentariae Dispositioni meae insertus esset. In reliquo, omnes meos praedeclaratos Consortem et Liberos prout etiam servitores, ac alios Benevolos, Amicos et Consanguineos, Divinae Protectioni commendo, quibus etiam preces meas devoveo eorundemque Pia vicissim suffragia imploro. Universis denique et singulis Malevolis [...] Nicolaus Pálffy m.p. (P.H.)

*Esterházy Miklós nádor végrendelete*⁵⁷⁸

*Testamentum C. Nicolai Eszterházy Regni Hungariae Palatini.
In praescripto Testamento dispositio facta est de bonis immobilibus: Lansér, Fraknó, Kismarton, Regecz, Varda, Cziczva, Pápa, Ugod, Devecher, Gesztes, Sempthe, Béche. Csorna, Levez et Domo Pisoniensis.*

Atiának és Fiúnak és Sentlélek Istennek nevében. Ámen.

Statutum est omnibus hominibus semel mori, haec tellus életünkben semere egiebre szemeinket és elménket nem vetnének is, s az mi életünk nagy sokára halladna is, de soha az halálnak mi voltát meg nem foghatnánk minthogy nem illien romlandóságra is teremtetet volt az emberi nemzet, de első atiának esete eszt hozván, ki adá Isten az sententiát, hogy minden élő ember meg hallion, úgy hogy az Istenteől magától feől vet emberséget sem akará etteől feől szabadítani. Meoly halál noha minden retenetesség feőleőt való retenetesség vala az pogainaknál, mint az kiknek semi hitek és reménségek nem vala holtak után való üdeőkre, de minékünk keőreősziéneknek az eő benne hiveőknek é

⁵⁷⁸A dolgozatban az e jelzet alatt megjelölt okiratot használtam fel. MOL Esterházy, Rep. 4. Fasc. E. Nr. 37 A végrendeletet közölte Merényi Lajos: Herceg Eszterházy Pál nádor. (Budapest, 1895) c. munkájában. pp. 265-276

akarattját cselekedőlek kapunal rendelete az öröké való életnek el vételére az hire az ki menni akari ezen által Keölyi menni kívánván azért az öröké való jót kívánnunk köll azara rendeltt eszközt is felkiáltván mi is Szent Pálal, hogy cupio dissolvi et esse cum Christo. Agy malasztot azért nekem is én Istenem és én Megváltom hogy ennek az halálnak félelme engem se retencsen meg, s anyival inkább bened való bizodalomtól és reménségemtől meg ne fosson, hanem mintegy fáratságos buidosásim után mennyek örömel ez testi halál által az te Szent Szinyednek öröké való látására, hibe ugyis megyek Uram mint az te szent akarotodnak bé tellyesedéssére, s légyen úgyis az az min te akarod, és akkor is az mikot akarod, de én elhadni Uram nem akarlak seőt protestálok én Uram és én Istenem, hogyha valamint ez testi teömlöczben lévő lelkemet meg haborétana is az én halálomnak oráján vagy az testi gyarloságnak mivolta, vagy az halálnak és testi nyavalyáknak keménsége, avagy az ördögnek késértete is (az ki kiváltképpen akor szokta szorongatni az nyavalyás embert) et valami olly szót ejtenék, vagy cselekedetemel türhettelenséget mutatnék, mely megbántásodat nézhetne, avagy hitemet az Romai Catholica Religiot, az nem az én akaratomból esnék, hanem meg tébolidot elmémből, kit nekem keöniörgeök vétköl se tulajdonics, se érette at te szolgáladal itéletben ne szály, se őt az te véghetetlen nagy irgalmasságod szerént cselekedgyél aban is velem s agy bátorságot is, ereőt, eöreömet, s tellyes reménséget és bizodalmot hogy azok által gyözödelmet vévén mindenémő késértetím ellen, vitessem bé az halálnak kapuja által az öröké való életben.

Hálákat is adok az én kegyelmes Istenemnek hogy engem erdementlentfől vévén az földnek sárjából, nem valami oktalan állattá, hanem az eönneön képére és hasonlatosságára terempte.

Hálákat adok azon is eő Szent Feölségének hogy embere téven is nem valami pogánságban vagy bálványozásban nevelt és tartot is mindedig hanem az maga igaz eösmeretében ugy mint az Romai közönséges keöreöstién Anya Szentegyházban.

Hálát adok tovább is az én Teremptomnek (mivel nincs is egyebet mit adnom) hogy emberé tévén és az eő igaz eösmeretit advánis, ezel sem elégedek meg, hanem engem port és hamot tanquam de hercore pauperem feöl vévén, sok szép világi jovaival is latogatot minden érdemem fölöt meg.

hogy penigh az minemőö végre mind ezeket az jókat az mindenható Isten nekem atta annak megfelelhessek és az eő képét és hasonlatosságát ugy viselhessem mind az én utolso szemem bé hunyasaigh, hogy ezt az kinek it is az eő hasonlatosságát véselem az örök életben Szinről színre lássam, esedezvén keönyeörgeök alázatos szivel lélekkel eő Szent Feölségének.

Keöneörgeök azon is az én meg Vált Jesus Christusomnak, hogy az én igaz hitemben és az eő igaz Anyaszentegyházában, ugy mint az közönséges Keresztien Romai Anyaszentegyházában, tarcsom meg mind végig, és az mikor az én lölkömöt, az rothadás alá vetetet testből ki szolétja, vegye eben az hitben és gyülekezetbe magához eő Szent Fölsége.

Mégis halj köniörgét uram az te bünös szolgáladtól és engegyed Szent nevedért hogy az te Szent Feölségétől el vet világi javaimal, magam is ugy éljek mind az én utolso orámegi, hogy ebben való sáfárságomnak tépte előttem forogván az én szivemet teöled el szakastván magához ne vonja, hanem mind ezekben mind éltem s mind utolso óram és álmom az te Szent nevednek dicséretére legyen, s holtom után is az én maradékim és utánam keövetkeözöök hogy azon te Szent nevednek decséretére élhessenek belöle minden te meg bántásod nélkül; engegy olli rendelést is Szent nevedért tenem beleöle, mellekröl az te Szent nevedben és segítségedből illien intezést is teszek az mint következik. ebben is ezért az te Szent akarotod alá vetvén.

Elöször is, azért Isten az én utolso orámat el hozván, gyermekeim és atyámfiai ha köztök lenne halálom, egy Szürke Keönteöst csináltatván ollyan formán minth az Pater Jesuiták az minemőö dolmánt szoktak viselni, aban eölteöztessenek és mennél hamaréb fa koporsóban tegyenek és sokaigh se tarcsanak az feöld szénien, feöldet kívánván az föld.

Másodszor kívánom, hogy nagy haszontalan kölcséget és pompát az én testem keörül ne tegyenek, és semmi derék processiot ne is rendellienek, hanem gyermekim és az attiafiak egy estve bé vévén az nagyszombati Paterek Szentegyházában testemet, mingyárt akor tegyenek be séremben az utolso itéletre és feöl támadásra.

Az momentomokat azon vagiok, hogy hallasztván Isten életemet magam el készétessem, de ha azonban Isten ki szolétana viselljék gyermekeim és az atyafiai gongját de ne légyen az is valami sumtuosumhanem osztassék inkább alamisnéban az az szegén koldusok és Religiosusok keözében, az minthogy kívánom is hogy azon temetésemnek napján, ezer forintot ossanak ki az szegényeknek és az ot való spétáliban pn, discretione executorum Testamenti.

Ezen kívől kívánom hogy az Franciscanus Barátoknak is valamenni Kalastrom Magya Országban vagyon mindenikben két két száz forint alamésnáat agyanak azon temetésemnek napján ki, oda hivatvan akora mind az két Pater Provincialist, kik akor lesznek, s egyszers mind is tegyék le, hogy ne köllessék nékik azt hoszu üdővel szorgalmazniok.

Az Kismartonban lévő kalastromot mivel végben hatta Isten vénem, az kik az én holtom után maradékim közöl vagy azon helit fognak birnia vagy Fraknot de keötelezem öket hogy azon kalastrotoat sartam tectam conservent s minden esztendőben mind pénzt s mind buzát bort agianak alamésnában neki, s ne hagiák fábolis öket s ha szintén kiváltanok is teölem vagy maradékimtól és legatariusimtol Kismartont ere az esztendőnként valo alamisnára ugyan obligáalom az én maradékimat Fraknobul is.

Az Nagy Szombati Patereknél valo Szentegyházat mindenképpen éltemben kívánom vala feöl építenem S Itsen megtartván végben is viszem de ha valamint másképpen rendelne Isten életemet és magam végben nem vehetném, pro perfectione operis rendelem az harmenczadokon valo restantiaimot ki alkalmas summa, de ha az elégh nem lenne avagy mi más rendelésre menne üdővel, vagy penég valami difficultas esnék meszévalo halladékal annak meg szeörzésében az Fraknai és Kismartoni Tacz pénzt rendelem azon épöletre ki circiter három ezer forintottészen de ugyhogy az ki gyermekim vagy maradékim közöl az meg nevezet helieket fogiak birnia, azt tartozanak esztendőnként jövedelmekből ki szakasztani és minden fogyatkozás nélkül azon épöletre fordítani valamegi kíválképen az torniok kapuk és csorusok el nem készölnek.

Azon Szentegyháznak én Dost is rendeltem az léröl végesztem is az Paterekel és Eszterházi Dániel Uramal eöcsémmel ki négyezer forintra extendáltatik, melinek ezer forintiát meg is attam már azon patereknek de ha valaminth az én sok distractio és kölcségim közöt az töbét meg nem adhatnám, mingyárt az Regeczi első jüvedelmekből agiák meg Fiaim és az Tutor attiafiok, kívánván hogy egyébaránt is temetésük azon heliben lévén minden jo akarattal és szegétségel legyenek maradékim és legatariusim azon Szentegyházhoz és magános szeretetben és tészteletben tarcsák az Pátereket is, kérvén eö kmeget, ne hagiák maradékémot is Leölki gondvéselés nélkül.

Lakompaknál lévő Boldog Aszonnális egy éspétalt akartam csináltatni s valami oskolátis, de azután alkalmatosbnak vélvén azt Nieken végben vénem, ott vettem vala helit is hozaja, de valami halladékban menvén azon szándék változék is, az állapot, mindazáltal, mivel eben én Szegény első feleségemet is értem, végben akarom most is vénni és valami fundatit is akarok hozzá tenem, kinek épölete in opere is vagyion de ha magam azt végben nem vehetném, az Fraknoi jövedelemből vegyék végben az Tutor attyafiai, valami Szölököt és örök földeket is vévén hozzájuk, hogy legaláb tizenkét koldos élhessen belöle és az spitál mester harmadmagával. jolehet az földek heliet malmot köllene inkább nekik venni, s aplicálnak azt oda, kit meg is árultam már.

Tésztem szerént én nálam ország Levelei is vannak, kikre holtom után igen nagy gondot véselyenek az tutor attiafiak és gyermekim, melyket senki kérésére ki nem keöl adni, hanem ha ország gyülésre lenne az országnak eö kmekek lássák tovább mit mivelnek velék, kik most az én Kismartoni Tárházomban egy fekete Ládában vannak, mely ládán feöl valo irás is vagyon.

Az minémő aureum velust én is hordoztam Regulánk azt kívánja, hogy temetésünknek ideien az koporsonkon vagy magánosan az test mellet valami vánkoston legyen, azután azt vissza köll, az spaniol királinak küldeni, együt az aval iáró könyvel és regulákal, az ki feöl találunk könyveim közt de csak eö Feölségének Császár Urunknak köll praesentálni, mind az aureum vellust, s mind az könyvet eö Feölsége dirigálni fogja tovább az dolgot.

Magam Gyermekim állapotját penégh az mi illeti és előszöt is Istokot ugy vagyon az eö szegén anyának sok szép jovai voltak, de az mi hazánknak Bethlen Gábor idit valo nagy változasi uram hivségé éshit....mellet maradván, s nem akarván törvéntelen Fejedelmet is édes eleink beö vérevel szörzöt szabadságunk ellen uralanom, tudgya az egész ország, hogy mind azok én teölem el vetettek vala, amp.ra, hogy semmi az egy pusztá Lanséri várnál az én kezemben nem maradt volt, ingo javaimat is penigh két föl praedáltatnak s kit életem és böcsüetem meg tartásáért el köllöt költenem s valamim most vagyon Istennek Szent áldásából monthatom hogy mind uj és magam keresméneim nékem, sok fáratságos munkám után nem gondolván mindazonáltal én sem ennyi kárvallásim, sem egyéb nagy sok distractiomal és kölcségimel olly maganos gondot kívántam eö reá véselnem nevelésében, hogy nem vádol semiben Lölköm eösmereti hogy valamint egy atianak fiával megköllöt volna cselekedni meg nem cselekettem volna, mind házasságának ideigh is akarom vala ha nekem is vénségemnek istápom lészenvala, és holtom után is töb gyermekimnek Josefiek, de látogatást

bocsátván Isten reá (eő Szent Főlsége tuga miert) ugy láczik betegeskedése miát ara eő nem fog érkezhetni, hanem magam már ötet meg telepetvén mindenféle jokal az kivel Isten engem szeretet volt, nem csak külömb féle üdőkben beőséges tanoságot is attam neki ugyan írásban de minden egyéb jovainak állapotjáról is az ki aniai volt declaratiot tettem; kikben most sem tesztek seminémű változást, ha nem úgy lévén is az dolog az mint föllyeb íram az szerént kívánom őket contentálnom, az minthogy contentálom is megtartván Isten valameddig noha Isten teőb gyermekimel is meg áldván már és nagy sok külömb külömbféle kölcségekben is lévén, nehézségem nekül nem lészen, de eleget akarok az én neki tet ajánlásomnak tenni, mely én neki adot Levelemet autentificáltam is és minth ados Levelet ugy attam neki. Hol penigh Isten annak előtte ki szolétaná intem s készérétem az jó fiamot hogy azaránt valo contentatioval ne szorongassa nevetlen öcsit és hugait hanem légyen csendes várakozásban eő hozájok is, hogy sok töb adosságim közöt valami nagy fogyatkozásban ne hozza őket, holott ugy accommodáltam már én ötet hogy csak szabja állapotíához magát s viselleyen gondot fogyatkozást nem lát.

Mindazáltal az ő contentatiojában ilyen modot rendelek hogy mivel bizonyos okokbul Regécz várat az kisebbik fiamnak Ferkonak rendeltem az én holtom után azon Regeczi Jóságának jüvedelméből agyanak az Tutor attiafiak Istok fiam számára annuatim tézenhatezer forintot avagy huszezeret is kevésre lévén szügsége Ferkonak hogy annál hamaráb ki füzethessék ötet s eőt az szolgák füzetésén kévöl ki tudván az gyermek tartására és nevelésére ha Isten élteti valami ezer forintot, minden egyéb jüvedelmet is az mi lészen Regecznek ad quietantiam ipsius neki adgatni, kivévén azt az üdőt ha valamellik leányomnak ki házasetására concurrálni köllene onnét is az ide aláb megirando rendelésem szerént, az után meg lévén az ő contentatioja, ne sanyargassa szegén árva öcseit és hugait s azal az pénzél válcsa ki jóságit, kit öszeszörözvén töb lészen neki minth akár mellik öcsének is. Élen penig az contentatioban már én eő neki egyéb hozzaja valo jo akaratimnak declaratioi keösztt Rorbakot is ki váltottam, kiért circiter tézen hatezer forintot attam, de mivel ezek is teőbire az én keresetem avagy meg takarításomból mennek ki, reá kölj vigyázni indefecto ipsius seminis hogy töb gyermekimtől azok se idegegyenek el.

Az minémő levelet penig én eröl Istok fiamnak attam tartozék az Tutos Attyafiaknak producálni, mivel most nem tudom hova tettem az utássát de az mint eszembe juthat én neki circiter hétszázézer forintrol valo contentatiot ígértem kit az szerént az mint felljeb is meg íram megh keöli adni azon meghirt mod szerént neki.

Kit továbbis intek s pro recapitulatis tartván minden neki adot Instructionomot is, böcseöllyön meg Koporsomban is engem, s valami gyüleölséges veszekedést hol mi praetensioi mellet attiafiak közöt ne csinálljon, s aval öregeb lévén, kisebe ne tegye magát, hogy meg ne vonnya Isten is áldását teöle, s meg ne vetessék az emberektől is.

Az több gyermekim állapotját az mi illeti, ugy minth Laczkot, Palkot és az ki im most Isten szegén szerelmes attiamfiának halálával adot Ferko, s az szerént Leánim Anna Julia és Marianka, eő felölök ilyen rendelést teszek az minth következők, kihez hogy minden egy más ellen valo nehésség nekül is alkalmaztassák magokat kívánom.

És először is mivel im apron maradnak szegéniek árváiöl nevelésekről illien rendelést teszetk. hogy Laczko fiam mivel ezek közöt ő öregbik mind huszon egy esztendős koraig Eszterházi Dániel öcsim fiaival, az kik most is mellette vannak, vagy valamelik heliet mást akarok me meléje rendelni, de mindenkor hármon legyenek mellette, s tanollion együt velek az meg nevezet ideigh; azután 22 esztendős korában ha meg akar házasodni, hogy el ne vonia az test és világ, az atyafiak teccséséből házasságra adhattia magát, de mind adégis az neki hagiando jóságimban nem akarjuk hogy dispositioikat vegyen föl és annak jövedelméhez nyullion hanem administralliák az tutor attiafiak és azok agiák meg azt neki az mi szügségére valo, hogy valaminth maga disponálván abol, ne csak haszontaláságra ne kelljen az jövedelem, de pustulást is tehetne vele az jóságban, s az ki ennélis nagyob az mint mostanában az ifjuságok vannak, ki pusztétana az jo erkölcsből is vele magát; ha nem az mint íram házaságra adván magát az megnevezet esztendőben, az elöt kezében erizhetni neki rendelt jóságomat de csak szintenakor, vagy igen kevés üdövel azelöt, ugy azért hogyakor is kiváltképen abéli állapotjában az Tutor attiafiak tanácsával éllien, s azt is vegye az kit eő kmgem ioval, de idegen nemzetben nem akarom hogy eöltezék nem az más nemzetségekkhez valo idegenségből, avagy azoknak meg vetésiért hanem az degen erkölcsöknek esze elegetésének el távoztatásáért, az ki igen ritkán hoz jot kiváltképpen az menére már ment azoknak állapotioik, hanem az valamene alacsonbrend lészen is magánál az, vegye maga nemzetet az attiafiak is teccséséből. az még penigh

tanóságban lészen föl nevelkedvén adégh gyakorolhattya az udvartis noha és ösméretséget vehet mind eö Fölségeknél s mind egyéb uraknál, de maga szabadságára jutván, nem akarom hogy udvart gyakorollya iffiuságában, nem az udvarért, hanem az külső társaságért.

Az alattis penigh kémelne kivanom hogy kölcsenek, s az három Battiaara s magara négyezer forintnál töbet ne erogallyanak esztendeönköt, s szabjak ugy is dlgokat hogy evel meg érijék, mellyet agianak vagy adassanak az Fraknoi jövedelemből, az tutor attiafiak meg, noha tizenkilencz és huszesztendős lévén Laczko pro ratione temporis et discretionem Dominorum Tutor. valamenével szaporéthatni az kölcséget de nem sokal.

Azonban ha az megnevezet üdöre Battiai azkik most vele tanulnak vagy előb végeznek studiomokat Laczkonál, avagy valameölly közölök tovább is akarna tanolni, kivanom, s hagyom, hogy az kiközölök elvégezne tanóságát is, s öregeb tudomániaakra nem akarna meni is in signum gratitudinis egyieb is akarattyán kévöl ezer forintal tartazék Laczko annak s az Fraknoi és Kismartoni jövedelemből agyák meg neki. hol penégh az öregeb studiomokat is continualni akarnak, az minth latom hogy attiak is kivanja teölök, tanóságok egy mindeneknek ezen fölül meg nevezet joszágimnak jövedelmembölnégy négy száz forintot agyanak azoni Tutor attiafiak avagy Laczko is, ha azonban az fölül meg irt mod szerént kezében venne joszágit is, s minden egyéb io akaratot is mutatván min ezekhez az kikel együt tanult s mind töb attiafiakhoz is.

Az én joszágimból penig neki Laczkonak hagyom Fraknot és Kismartont, hogy azt eö és maradéki birhassák in defectu seminis cum reciproca successione az teöb eöcseivel az kikel egy, de fiu ágra csak ha leáni lennének ki házasetván azokat belöle illendő dossal, hol penig Isten fiu magzatokal megáldana semi uton se az váratat se az joszágokat meg ne osszák; hanem birja az öregbik ha habilis leszen ad gubernandum, hol nem vegye az utána valo feöl az gondviselést. ha ideje meg lészen hol nem administrálliak a Tutorok, interim az megirt mod szerént, kiknek nevet nem tudok most adnom, de az kik az nemzetségben eöregb attiafiak lesznek kérem vegyiek azok magokra az gondviselést.

Hol penig Istennek ugy teczenék hogy Laczko fiamot férfiui maradék nélkül szolétana ki és az két eöcsei is a nélkül maradnának, s meg hálnának magok is, s nem amradna fiu maradékok egyékének is, s azonban élne Julianna Leániam, minth öregeb az Leányok között, ha adégh ki nem váltana eö Fölsége bocsátassék Kismarton vára joszágostol az eö kezébe ugy azért ha emberséges férje talalkoznék lenni és ha mi Leáni lenének Laczkonak onnét házasettassanak ki s ott is nevelliek ökö, mindeniknek tiz tiz ezer forint dost adván, ki házasettassanak idején, ha penigh ez idő alat Kismartont kiváltana eö Felségek, kire némelliek tudom vágnyi is fognak az otvalo szomszédok in tali casu Laczko fiam leáni ágának ha lenének abol az sumabol mindeniknek huszoneöteöt ezer forintot keöli adni, hozá tudván az tiz ezer forintot ha az elöt dossában meg attak volna valamenniknek, s az maradék summat aequaliter ossák meg magok közt az két Leániom Julianka ls Marianka, ugyazért ha Marianka az üdö alat az minth elmelkedés volt felöle apáczává nem lenne, s birják eök és maradékiok, mely summájok hogy el ne veszem minden uton azon legyenek hogy joszágos szeöreszenek rajta mely két Leánjomról és dossokrol ezután aláb töbet szollok.

Hol penigh az minth irtam fiu maradéki lenének Laczkonak, s teöben lennének egynél, az mint mondám az öregb avagy az utána valo ha az habiliorb lenne, gubernallja s vegye hasznát mind Fraknonak, s mind Kismartonnak de ugy hogy a töbnek proportionak az menien lesznek harmada jüvedelmét ossa közékben, s két részlet pro conservatione status sui et nomen familiae maga vegye, s kölcsé azt Istenessen s el élhet belöle applicálván az Czornai joszagot is ezen Frakno várához kit most is oda birnak az posoni házat.

In casu vero defectus seminis post reciprocam successionem az minth iram ha Istennek ugy teczenék hogy ezeknek az én néhy fiaimnak egyiknek sem maradna fiu ága s meg hálnának magok is, immediate et sine omni contradictione foeminei sexus Eszterházy Dniel eöcsém uram öregbik fia szalljon be az Fraknoban, s birja s gubernállja eö az feölül megirt mod szerént az minth Laczko fiam maradéki fognak birnia ha világi ember marad.

Ebben penigh ha ki az Leániágh közül ellent tartana és valami akadékokat szeörzenének neki, vagy magok vagy férnél lévén urok, minden Legatomot elvezesse, kit egy mester által vigore praesentium exequalhassanak is raitok.

Az alat hogy az én Leánimnak is bizonyos dossok legyen, s ne várják ezeknek az fiaknak defectusokat, ki hazasetási légyen minden némő joszágombol meölj tisztességes is légyen s legaláb arani ezüst mivet és köntöst, mivel aniától is marad azért efféle reá, tizen eöt ezer forint ereöt agyanak neki, s ugyan ako ezen joszagoknak jövedelméből tizezer forintot, kire az tutor attiafiak visellienek gondot kérem, s

ezen fölül Laczko fiam intra anni revolutionem házassága után hughának ötven ezer forint contentatioval tartozék, kinek nagy része mégjühet az két jószágok jüvedelméből adigh még ő oskolákban lészen.

Ezeknek felöle kívánom és hagyom, hogy valami aniai jószágok az én gyermekimnek jutna, az fiak ahoz ne niulljanak valaméj az én meg nevezet két Leányom él és azoknak meg maradékoik kiröl noha eök azt vélnék talán hogy én nem disponálhatok, ki ugyis volna ha az mi ot jutna nekik teöbet nem hadnék ezen testamentomomban de ami marad mindenékre hogy csak legyenek érdemessek hozáia. el élhetnek beleöle; hanem azt kivészem hogy mivel kisebbik fiamnak Regécz várát hagyom az ki zálogos, kívánom Leániomtól hogy az aniai jószágban és ő részeket is hogy legyen valami eöröké nekiis, vagy Vardot vagy az Cziczvai jószágot eressék eökezében ha Isten megtartja, kéröl azért ujab emlékezetet tészek ide aláb de meg lássák Leánim, hogy ha részesek akarnak az én legatomomban lenni eben egyebet ne cselekedgyenek, s az szerént fiaimis, ide nem értem Eszterházy Istvánnét Meniemet Thurzó Erzsébetet, mert ő szabad az maga javaival mit cselekszik csak eötcseinek kárt ne tegyen kit nem is reméllek.

holot penig az én két leániomnak Isten maradékot nem adna, kívánom sőt hagyom, hogy ugy se niulljanak ahoz az aniai jószághoz Laczko és Palko fiaim se maradékiok, hanem Ferkojé az kisebbik fiamé légyen, mivel ha kitalálnak váltani Regeczet eö el nem igen kevésre szorulna és pénze lévén is nem mindenkor találna jószágot venni, és így evel az alkalmatosságal előb lévén emlékezet kisebbik fiamrol minth Palkorol az mint irám Regecz várát és jószágot s az aniai jószágban az Várdai portiot a ki az én gyermekimet illetnek neki hagyom s aban meg se báncsák, az minth irám ha egyéb keresménemben részesek akarnak lenni, de cum reciproca successione ezt is ugy hogy ha azonban Isten kiszolétana Ferkot, avagy maradéki nem lennének az Regecze jóság szályon Palkora, s az aniai jószág kit ő birna néneire kívánván és hagyván azt is hogy az mégh élne s élnének maradéki is az az teöbinek harmadat jüvedelmének in casu defectus seminis penigh masculini sexus hacsak fiu ágban deficiálna Ferko, in tali casu Laczko az eöregbik fiam vegye magához az jószágot és Regecz várát s visellien eö gondot Ferko leáni ágára s házasecsiak abol ki öket, azoknak is mindenéknék tiz tiz ezer forintot adván dossokban, ha ketteönél többen lenének, hol penig ketteö vagy három lenne is huszon eöteöt ezer forintot agyon nekik s azt ki fizetvén bocsássa eötsie kezében azon jószágot ezent mivelvén Palko is ha azonban báttiat Isten kiszolétana.

Casu vero kíváltanak Regeczet vagy még az előt vagy ezután, Ferkotol, ha meg maradnak azonban az Pápai, Ugodi, Devecseri s Geztesi jószágokat válcsák ki aval a sumával avagy más alkalmatos helien lévő zálogos jószágimat hogy az jószág heliet valaminth gonosz erkölcsöt és magának reszedelmet ne kezgien az pénzel vásárlani, kire hogy vigyázanak és az atyafiak kiváltképpen az kik akor öregbek lésznek kérem szeretettel öket, hogy valaminth az én jovaimbol koporsomban se mocskolliak nevemet meg.

Palko fiam állapotját penig az mi nézi, nevelését annakis az szerént kívánom és hagyom lenni mint szénten Laczkonak, s eö meleje is agia egik fiat Esterházy Daniel öcsém uram s az másik legyen ugyan Sándorka mellette, ugy hogy ezekis hárman tanollianak együt s mind az szerént continuáliák tanóságokat valamint Laczkorol föllieb megirám, de ezekre valo kölcségek neveléssekel legyne, ugyhogy Palkonak tiz esztendös koráigh az három gyermekre ne agjanak kész pénzt töbet hat száz forintoknál s ebeöl köli esztendönlánt magokat s perceptorokat s másokat ruházni ez lévén hol mi aprolékos kölcségekre is melyet esztendönként az semptei jószágbol keöl megadni, az mi magok tartását nézi penigh azt is innét Semptéről és Bécséről szolgáltatassák be Nagyszombatban nekik az kívánván hogy mind tizenkét esztendös koráégh ot az Nagyszombati oskolában tanolljon s azután Bécsben vihetik az tutor atyafiak kiknek szinten ugy tartoznak engedni mint magunknak, s ottis az mint az Battia Laczko az zerént tanulván és kölcségek is állapottiokhoz rendeltetvén, ugyan innét az semptei jószágbol legyen sustentatiojok, igen praecavealni kívánván hogy valamégi implete huszonegy esztendös nem lészen adigh Isten éltetvén az oskolát el ne hagyja, azután azon tanóságot adom nekiis mint Batianak Laczkonak, ki mivel Isten akaratjából márd kilencz esztendövel üdöseb öcsénél Palkonál, még ezt Isten feöl nevele gonviselest vehet ez is öcsérez teöb öreg atyjafiokkal együt, mindenekben azok is tezésekel is elvén jószágot penig ezt az sempteit és Bécsseit hagyom neki Palko fiamnak egyet eöreök s másik zálogos lévén ennekis s minthogy penig eben mind az két jószágban felis zálogos jószág vagyon ha valamint én magam ki nem válthatnám legyenek azon az Tutor atyafiak jüvedelméből válcsák ki mely megis lehet holot hat esztendös még csak Palko s tizen eöt esztendeje vagyon még az tanóságig s adégh könnyen kiki válthatni jo szolgálakat rendelvén az Tutor

urak és atyafiak az jóságoknak administratiojára jolehet ha az Úr Isten éltetne magam kívánom ezeket is rendben hozni, látván az mostani világnak mi voltát.

Marianka leániomat pedig az mi illeti ha Isten élteti és férhez veszik, minden jóságim kiket fiaim között osztoz, s az szerént az aniani jóságis concurráljon kiházásására, s minthogy hasonló dossa akarom hogy legyen ennekis minth az néniének Juliánának ki telvén az Regeczi jövedelemből Istok fiam contentatioia, melykiis telhetik akora még ez fölne s Ferkocska kisdet leszen akoris ugyan azon Regéczi jövedelemből rendelék nekik ötven ezer forint dost, kivel tartozni fognak Battiai neki, s kérem is az Tutor atyafiakat vegyenek ez irántis gondvételést föl kire vigyázon Laczko fiam is, seöt már eö akor oly ember lehet ha él hogy maga is végben véheti azon Dosnak azon Regeczi jövedelméből, aequaliter hagyván nénével Juliankaval az anyai jóságban valo fiak portioit is nekik is. hol peniegh ugy rendelne Isten hogy Palko fiu ágh is maradék nélkül mulnék ki ez világból, s nem maradna Leáni ágais, Sempthe légyen Laczkoé és fiu maradékié s Bécse pedig Ferkocskaé ugyazért hogy Laczko in tali casu az két hugának huszon eöt eöt ezer forintal tartozék.

ha pedig Leáni ága maradna, azokotis tisztességesen ki köli ezen jóságokból házásítani, mint szinten Laczko Leáni ágát és ha ketten vagy hárman lesznek mindenikel huszon eöt eöt ezer forintot keöl adni, hol pedig az alat ki találnak ezen semptei jóságot váltani, oztasanak azon eö Leáni ági az summával aequaliter, de ha csak egy Leánja találkoznék maradni, ugy én más két leániom ága is egy részt vévén oztazhatnak velek.

Azonban ha Isten ugy rendelne hogy ezen én fiu ágaim fiu ágban el foginának az Bécsei jóságot hagiom Eszterházi Pál eöcsém V. öregbik fiának, hogy minden Leáni ágh contradictioja elen, de simplici et plano bele szálljon és per reciprocam successionem eö birja maga csak semit abol az jövedelemből nem adván teöb atyafiainak, de ugy azért hogy ha maradéki neki nem lennének az fiu ágban, Leáni ne birhassák hanem az másik öregbik öcsére szálljon azon megnevezet jóság, mint föllül irám, hol penigh fiu maradékát adna Isten neki, holta után birja sz eö eöregbik fia, ugy hogy két részt maga vegyen az jövedelemben, s az harmadékat ossa az több atyafiai kezében, ugy hogy hamissakat ne tarhassak azokis, és ily per consequens valamégh az fiu ágh fönt tart ez szerént cselekedvén, semper cum reciproca successione fratrum et consangvineorum masculini sexus valamég az az Eszterházy Pál öcsém uram fiu ága él, casu vero deficiálna az az eö kme fiu ága is, szálljon Eszterházy Dániel eöcsém uram az öregb után második fiára az ki leszen; azon Bécsei jóság s birja az cum reciproca successione suorum fratrum, de soha az jövedelmek meg ostására ne menyenek sub poena amissionis Legati; az Fraknoi jóságban is hasonló dispositiot tévén, ugy hogy ha (kit távoztasson Isten) in masculino sexu deficiálna öcsém Esterházy Dániel uram tehát fönn lévén fiu ága Esterházy Pál Uramnak, annak az öregbik után valo második fia szálljon Fraknoban és birja az s annak maradéki az föllül megirt mod szerént, ugy hogy mindenkor csak az öregbik fia biria in generatione successoria az teöbinek az meg irt mod szeént, adván ki részeket.

Volt ollian elmélkedése is szegén édes atyiam fiának, hogy Mariankat Leániunkat az apácza között agják, kit ha jüvendőben maga kívánna tiz esztendő korában nem köll; ellent tartani benne, csak valami gyermeki persuasioból ne légyen, kivel in tali casu az atyafiai az kikel egy, s élnek azonban, mindenik fiam négy négy ezer forintal fog tartozni neki Istokon kívöl, ugy hogy tizenkétezer forintot adgyanak hármon neki, de ugy hogy az apácza azt el ne keölthessékkülömben hanem csak két ezer forintiat, s az tizen vagy vegyenek valamit hasonlóra valo dolgot avagy fordicsák valami bizonyos épöletre, de ezt mind adigh sem keöli be adni, valamigh possessiot nem téssen, és securitást is nem adnak az apácza aszonyok fölöle, hogy ez dispositio szerént erogállják kinek véselliek az Tutor atyafiak gongyát, seöt ha eben valaméüllik valami difficultást tenne, Esztergomi Érsek uramnak az ki akor lenne hatalmat aduk ezen dispositionkban hogy solum vigore praesentis Testamenti satisfactiot impendálhasson eö kme annak az fiának jóságából az mely megh nem akarna adni, s hacsak egyik fiam maradna is, avagy az atyafiai is az kik jóságomban succedálnának evel tartozni fognak neki, de azt mindenestöl praecavealni kívánom hogy szabad akarattából cselekgye azt ha cselekedni fogja s minden heszeretis(?) nélkül.

Mivel pedig Istennél semmi lehetetlen nincsen ha eö S. Feölségének ugy teczenék, hogy az én fiu ágon valo maradékom mindenesteöl deficiálna, s asserént fölül meg irth eöcsém uramék fiu ágais, in tali casu ha kik az én agiékból származot Leáni ágak lesznek azokra szálljon minden nevet nevezendő jom énnekem, ugy azért akor is hogy mivel im énnekem Isten két Leánt adot Juliánkát és Mariankát, ha maradékiok megh felesednek is Isten áldásából az várak és az jóságoknak mivelta szerént két felé limitálliak akor kezekben maradando jóságimot és egyik ág egy részét s az másik az

másikat birja, de semmi uton megosztani az várokat és az ahoz tartozando jóságokat nem keöli, hanem ezek között is az melik öregeb lészen, az két fele osztot és limitált jóságnak egyik részét egyik birja, s az másik felet az másik cum reciproca successione mindenkor az öregeb attiai fi succedálvan az szerént az mint feölül is magam gyermekimről és fiu ágomrol írák, de ha az két leániom gyermeki közöl valamellik deficiálna, ugy ha teöb gyermeki lenének az másik Leániomnak ugy ne szálljon csak egyre az egész jóság hanem kettöre egyenlő limitatioval.

Eszterházy Farkasról Leáni maradéki elöt kívántam volna emlekezetet tenem, de nem tudom mi nyavalja találta azt is kit nem tarhatok eleönek; mindazáltal ha Isten megtartana és fiu maradékokal meg áldana, in defectu masculini sexus praerecessorum az Bicssei jóság szállion eö reá s az eö fiu ágára s birják mind adig valamegy azok feön maradnak és eben az én Leáni ágam meg se háboréthassa öket.

Ezek ugy vagyon szép csemetek az kikiről im fölül emlekezem s felö hogy el ne fogion ez az mi egész hazánk is adégh, az mégh ezek mindel foginak mindazáltal Isten elöt ezer anni minth egy, s egy mith ezer, mindenek eö szent kezében vannak, s megh teörténhetik, hogy mindezek igen hamar el fogihatnak kire tekéntvén az én fiaim és Leáni ágomnak defectussa után, kívánom és hagyom, hogy egyik jóságomat az kinek az summája anira extendáltathatnék agyák el, avagy anni ero jóságomat s fordécsák ad pios usus, ugy minth száz ezer forintigh ez mint az akarom Esztergomi Érsek uram pro suo zelo in Ecclesiam Dei cum suo clero itéli hogy alkalmasabb volna, jolehet ha adégh az nagyszombati Academia mégh maradhatna felét az Academia épöletére s felét megént annak valami almatussagra fordétanak minden kötelesség nélkül.

Az teöb jóságom penigh az ki ettöl az eladando jóságomtól megmaradna, mivel nekem hat attiamfiai voltak és vannak az kikel egy voltam és maradékokal látogatta Isten öket, ugy mint két néném és egy Batiám két öcsém és egy hugom. szálljon azoknak maradékira az az ezen Esterházy nevi ha deficiálna és az én ágyékomból származot Leáni ágh is ezeknek az attiafioknak ugy mint Esterházy Magdolna sophia Gábor Dániel Pál és Anna Leáni ágira ugymint vérekre szálljon jóságom de ugy hogy az Leánioknak Leáni ne birhassák az jóságot, hanem csak az fiak egyenleö igasságal is cum reciproca successione ugy hogy in tali casu verbi gratia ha Eszterházy Dániel V. Leániának fiai nem lenének, Leánira ne szálljon semi némö jóságh hanem ez töb Leáni ágnak az melliknek fiai lenének arra szálljon s az szerént keöli érteni az többit is s minthogy adigh nem tudom micsoda jóságim maradnak familiamnal mégh dispositiot keöztök én sem tehetek de kívánom s hagyom hogy egy jóságomban vagy várában azok se lakjanak osztozva hanem mindenkor együtt birjon egy várat az ki az magok keözt valo osztáli szerént öregeb lészen az attiafiak között az töbének harmada jüvedelmet adván ki ha teöben lenének is ha az agozat szerént penig vára valamellik ágnak nem jutna füzessek ki egymást, potior sexus lévén mindenkor az fiaktól származot leni ágnak fiai.

Az leáni ágnak penig leáni ágot is nem kívánam mint véreket az én jóságimból és jovaiból ki tagadnom, de talán evel az coronának is hamissat tehetnek hanem azokról ilyen rendelést teszek, hogy ha mindaz fölül megirt attiafiúság deficiálna ki Isten kezében vagyon ha három Leáni ágnak Leáni ága maradna csak, az én jovaimból adassék hatvanezer forint nekik egyenlő osztalal ha ketten lenének az kiknek Leáni ágnak Leánia maradna százezer forint ereö jovaimat adgyák el és familiajok szerént osztassék keözükben az pénz.

Az mi teöb jóságim és jovaim akor ezekről meg maradnának, azt mivel én sok munkámal és hivséges szolgálatomal kerestem s pénzeni vettem mindazokat hagyom az országnak ugy hogy egy ország gyülésekben vegiek rendben mind azokat s fordécsák az ország szükségére az én summámigh az országh keze lévén mindenkor raita, kinek administratiojára ugyan az nemes országis rendellen bizonyos gondviselést, mely dolog noha szokatlannak látczik, de ne vesse megh az országh mert én most csak egy forintját sem tudom az országnak az ki közönségben volna, avagy ha ugy teczék eö Fölségének az akori királinak és az országnak, menesék meg ö Feölségét az Palatinusnak valo pensiotól s rendeljék eö számakra azt az jüvedelmet, hogy anival inkább alkalmasabb embereket találhassanak ara az hivatalra.

Eddig már megirtam vala szegén szerelmes atyámfia halála után valo ezen Testamentumomat, hogy azonban Isten kiszoléta szegén öregbik fiamot is Istvánt kiről beö írást tettem vala oda feöl, kívánván teöle hogy az én holtom után ahoz alkalmazhatta volna magát, de mivel Istennek így teczet hogy szegény elöb hallion énalomnál meg, mindazokkal az kit én neki kívántam adni, s adatni ha Isten az eö kis Leániát Esterházy Orsikát élteti, az én gyermekim és legatariusim tartozanak s mindegy szerént contentálni Orsiczkát, mivel mind azok édes attiát is illetek kire ideien gondot is visellienek

gyermekim és az attiafiak s tutorok, hogy egyszersmind reá szorulván veszekedésekel és fogyatkozásokal is ne köllessik azután contentálni.

Az meniem Turzo Erzsébet aszony állapotját az mi illeti eö még iffiu ember s talám más hazagságra is fogja adni magát, ki ha történik mivel az Lanséri jóságban az én gyermekim bizonyos modal successorok, az gyermeket az anyától el nem vehetni de az jóságban bészálhat s szálljon is az én öregbik fiam az ki Frakno várat fogja birnia, de ugy hogy sustentatiojára az gyermeknek még az anja mellet léssen esztendönként két-két ezer forintot agyon s az töbit megtarcsa az jüvedelemnek az árvacska számára semit maga számára el nem költvén aban, hanem ha mikor valahány napra Lakompakra vagy Lansérban menne az mit meg eszik és meg iszik, mely mi igasságunkrol az hol közönségessen minden jóságimnak acquisitiojáról szollok és irok más magános irásomban, declarálom ez Lanséri jóságban valo igasságomat is.

hol penig az Meniem eözvegységben akarna maradni és az én apro gyermekinel együt kívánna lakni kíváltképen Isten éltetvén mostani gyermekeskeiet semi uton gyermekim meg ne báncsák az Lanséri jóságban de ha gyermeke meg halna (akit Isten éltessen) és nem is akarna együt lenni az én aprodimal, hanem eözvegységében is magán akarna lakni, szakaszák ki az attiafiak az száz ház jobágyot neki az ki az eö igaz dossza s aban agyák Czindorfot az házal és faluval s Rorbokat együt kezében s elegegyék meg aval kikben teöb vagyon száz ház jobáginál s ám jo curiája is léssen.

Azon kívül mivel valami pénzet is vettünk volt mi kezünkben ezen Meniemnek kit két rendbéli volt kíváltképpen ugymint kicsin korában az mikor mi tarottuk az ötöt illető jóságinak jüvedelme másik az árvai portiojoknak el adot ára ki huszonhatezer forint volt, s talán az elsörül édes anniától nem igen vehetet volna számát, mindazáltal igaz computus szerént plenarie contentáltam rola az az esse vetvén az árvai summával hatvan nyolczezer forintrol kinek negyven egy ezeren váltottam ki neki az feörteö mellett Moson vármegyében valo négy falumot, kinek kettei Fraknohoz s kettei Kismartonhoz valok, ezen kivöl azon summából maga váltotta ki Raiding neveo falut ki zálogban volt nyolcz ezer forintba, az töbi kész pénzeöl az Meniem kezében maradot, ki még edig megis volt, és így eötet én mind az két rendbéli summájáról contentáltam Levelet is obligatoriatis adván ezekről.

Abban az casusban penigh ha Istennek ugy teczenék hogy ez mostani Kis onokámat az Meniem leániát Eszterházy Orsikát Isten kivenne ez világbul és annia állapotia is az feönt megirt mod szerént változnék adig az igasságis az meni nekem azon Lanzéri jóságban vagyon hagyom azt is az öregbik fiamnak Laczkonak, de ugy hogy az még azt eö fogja birhatni és birja mind az két öcsét Palkot és Ferkot tarcsa és nevellie az eö állapotioik szerént minden szükségéről provideálván valamég az tanóságban lesznek az Kismartoni jóságnak jüvedelméből, ugy az mint az Tutor urak akor fogjak intézni, kik ha azt érnek hogy végeznek tanóságokat, kikről föllieb töbet irtam akor osztán ne tartozék reájok költeni, hanem elegegienek meg magok Legatomával.

Azonban azért az eö jüvedelmeket annival alkalmatossaban meg tarhatni és Kismartont is onokácskámát jól contentalhattiak az meg irt mod szerént, nem árt tudni az én gyermekimnek azt is hogy én minden patrimoniomomnak tempestive hétézbem renunciáltam kiröl levelem is vagyon leveleim közötha azért valaki oly indiscretus attiafi talalkoznék az ki aban háborgatni ákarna gyermekémet, hogy indivisus lettem volna az én attiamfiaival, igy éresék az dolgot, noha nem reméllem ere menien az dolog.

Tanoságot ez Testamentomomban gyermekim s posteritásim és Legátariusim keözében nem athatok, de ha Isten hallaszia valamenté életemet hagyok arol is intést és irást mint szolgálliaák Istent és menire alkalmaztassák ez világhoz is magokat, ki ellensége az öröké valósággra teremtet léleknek kibem könyörgök is az én Istenemnek tegyen irgalmatosságot velem s velekis.

Az minémő ingo marhám nekem együt is másut is váraimhoz vagyon, mind azok az várokal együt, maragyon azoknak az kiknek az váratat hattam és legáltam arany és ezüst mivemet penigh az mi nekem nem sok vagyon, mert az háborukban mind azoktol teöbére meg voltam fosztatva s az kit ezutan szörzöttem is szegén édes attiamfia ezüst mivével együt többire mind zálogban attuk, kit igyekezem Isten valamenté hoszabétván életemet kíváltanom, és magam el intézem mégh éltemben köztök hol penig Isten másképen rendelne életemet, mingyárt első jóságim jüvedelméből válcsák ki az Tutor attiafiak és az eöt gyermekeim közt ugy mint három fiam és két leániom (az katuna és mindenesteöl firfiokat illeté szersázmokon kivöl) egyenlöképen ossák el s aban senki egymás ellen ne zugolyéék.

Nekem nem kevés adosságim is vannak kiket contraháltam az jóságok vásárlásában el veszvén az jó szolgálatnak jutalma egyébaránt it most az mi hazánkban, kikreöl mind obligatoriám vannak kin contentálni kölli azért igen fideliter azokat is.

ha interim még Isten engem éltetvén contentálhatnám kéröl azon is lésezek hogy magános irást hagyak hogy kinek menével és micsoda obligatoriák alat vagyok az vagy maradok ados.

Az szolgálta rendnek is vagyok ugy gondolom valamenivel ados, de nem az eö praetensioik szerént, el akarom mindazonáltal ezt is éltemben még vigezni, csak kicsin ideigh meg tarcsion is Isten azonban ha ittis más teczenék Istennek az Tutor attiafiaknak legyen szorgalmatos gongyok méltó contentatiojokra. Némöllyek nekem is adosok, kiröl leveleim vannak, ki circiter tizeneöt ezer forintig extendáltathatik legyenek azért az attiafiak azon hogy ki vehessék gyermekimnek azt is noha egyik adosom Malatészta az Pápa nunciussa az ki vala , mesze vagyon és annak az adoslevelét mostani Györi Püspök uramnak attam, ugyhogy ha meg veheti maragyon eö kmnél valo adosságomért.

Ezek után kik mind semivé lesznek és elmulandok könyörgök az én Istenemnek hogy amaz ki mondot sententia szerént ne cselekyék az én vétkeimért az én gyermekimel az hul fenegeteózik hogy harmad és negyedizigben megveri, az nemzetségeket, de tegy irgalmatosságot uram eö velek is mint én velem is az ki vétkeztem sokszor cselektel s engegyed Szent Nevedért aztis, hogy ezen én maradékim ezen nekik hagyando jovaibol mindenek elöt az te Szent nevednek dicséretére élhesse és anyaszentegyházodnak epeöleterü ezekben valo én tudatlanságomonis könjörüljön eö Szent Fölsége s ne veze ez én irásomban valo fogyatkozásomat hanem igazgassa ugy sziveket s elméieket minden posteritásimnak az kiket ez az én Testamentomom illetni fog hogy az mit én talám homálliossan irtam volna is le azt eök szép egyességel és szertettel meg ércsiek, s ha az te szent akarotodnak ugy teczik alkalmaztathassák is ahoz magok egegyed Szent nevedért.

látván mindazonáltal ez világnak állapottiát hogy gyakran az Testamentomokban sok veszekedések és nagy kérdéssek támadnak bele kapván az emberek még az Szent irásban is, ezaránt is illen rendelést teszek, hogy ha mi kérdés támadna ezen én Testamentomomban le tet dolgokrol, arol az én maradékim semi pörben magok közt ne bocsatkozzék s imit amot az én Testamentomomat ne hordgyák hanem magok közt az öreg attiafiak közöl hatan eszejülvén determinalljak azok az dolgot, ha penig valami derék dologban lenne kérdések az kit ugyanazok az öregeb attiafiak az Tutor urakal együt alkalmazatosnak itélnk hiianak másokat is hozzájuk, mert tartok attol az mostani világra neézve, hogy nem maradnak maradékim eféle kérdések nekül, kiválképen mivel meg köli valanom, hogy csak az Isten tugya minth irhattam az én sok rendbéli distractioim között mintegy currenti calamo ez kis rendelésemet is le, bocsánatot kérvén ebenis mind azoktol az kik kezében valaha forgana ezen dispositiom; kérvén megis az én meg válto Istenemet hogy engegye jól végeznem kevés hátra marat életemet is és könjörülvén rajtam agya meg ezután az nyomorut élet után az öröki valo életet is. Amen.

Tutoroknak eö Fölsége után, hagyó, az mostani és ezután következendő Ersek Urakot és az ki én utánnam Palatinusnak választatik kérvén hogy megemlékezvén eö kmek is halando voltokrol, mutassák minden jó akarattioikat az én maradékimhoz ezeken kivöl Bosniak István Püspök Uramot, EszterházyDaniel és Pál öcsém uramékat, Révay László uramal és Eörsi Sigmondal hagyom mind Tutoroknak s s mindezen én Testamentomom Executorainak kérvén eö kmeket is legyenek maradékimhoz minden igassággal és szeretettel.

Azonban Isten föl nevelvén mostani aprodimat az ki öregeb és értelmeseb léssen Gyermekim közöl az töb leveleimmel együt annál álljon ez az én magam kezével irt Testamentomom is kiben ezen kivöl is kétpért akarok iratnom, hogy egy egy pár légyen az két öcsém Dániel és Pál gyermeki kezében is, s ugyan az aki üdösseb léssen maradékim közt az familiában vigyázon az töbire hogy ne csak ez Testamentomhoz alkalmaztassák magokat, de egyiebiránt is szép egyességben és szeretetben illyenek hogy valaminth meg ovolván magok közt másoktól meg ne tapotassanak kitül Isten az eö szentnevéért oltalmazom beneteket és ezel végezvén irásom kirek minden redeket nekem megbocsássanak és esedezenek is Istenek érettem irtam Semptén 14 Augusti 1641. Groff E. Miklos

Mivel minden teremptett élő állatnak ez világon változandóság és halál a vége, magánosan pedig az emberi nemzetnek kimondatott sententiája az, hogy meg köll halni, egyszer Én is ez alá az elváltóztatlan halandóság alá vettetvén, kérem elsőben is az én teremptő és megváltó Istenemet, hogy az én bűnnel tellyes és rakott lelkemet ez világhoz megmutatott szereteteért s annak érdemeért, a mikor az én utolsó óráim eljövend, Szent kezeibe méltóztassék venni. E mellett az én Boldog Anyámat, a Boldogságos Szeplőtelen és makula nélkül való Szűz Máriát, a több mennyei seregekkel együtt, hogy bűnös lelkemért esedezzenek, alázatossággal kérem. Protestálok pedig elsőben, hogy ha ágyban valamely betegség miatt, avagy mezőben fegyver miatt, avagy más alkalmatossággal venne az én Istenem ki ez árnyék világból, nem másban, hanem az igaz régi római catholica, azaz pápista vallásban kívánok élni, s meg is halni, a melyet most is igaz és egyedül üdvösséges hitnek tartok és vallok lenni, kérvén nagy alázatossággal mégis az én teremptőmet, hogy ezen hitben engedje kimulásomat (énnekem ha leheséges Szent Fia nevéért való véremnek kiontásával), feleségemnek pedig s gyermekimnek szép csendes nyugovással meglenni.

Testemről egyéb dispositiót tenni nem kívánok, hanem ha itthon talállok kimulni ez árnyék világból, kérem, és Istenemre kénszerítem feleségemet, vagy gyermekimet, avagy más atyámfiat, estve valami nyolcz avagy tiz szövénnyekkel vitessenek a kismartoni Franciscanus barátok temető helyére, a hol tudni illik közönséges temető helyök vagyon, ottan légyen a közönséges föltámadásig való nyugodalmam. Mely temetőért adjanak a Pátereknek ötszáz forintot.

Lelkemről, és azért való imádságokról ilyen rendelést tészek, hogy a kismartoni, soproni, kaczelszordfi, laurétomi, sött a bécsi, s a Remetehelyen lévő, az újhelyi, bondorfi s más idegen kalastomokra, collégiumokra, sött plébániákra is közönségessen osztassék ötezer forint, úgy, hogy azért tizezer mise mondassék lelkemért, mivel ötven pénzért szoktanak egy misét mondani; ez pedig hogy mentől hamaréb véghez menjen, Istennek rettenetes ítélő székire kénszerítem feleségemet, gyermekimet avagy atyámfiat, kit ha véghez nem visznek, légyen rajtok ezen kívánságomnak terhe az utolsó ítéletnek, avagy haláloknak napjakor, kit mindazáltal nem vélem, hogy elmulassanak, kérvén mégis cselekedjék meg.

Minekelőtte több ingó bingó javaim felől disponáljak, kívánom, hogy a szegény, Istenben elnyugodott, Olaszkolosvári István jámbor szolgám testamentoma is bé töltsék, úgy mint a minemő kilencszáz forintot adott volt kölcsön szegény üdvözült Eszterhási László uram bátyámnak, azon pénzt hagyta a nagyszombati Páter barátoknak, apáczáknak, congregatióknak, és az ottan lévő ispitálnak; sött még kismartoni, soproni, kaczelszordffi barátoknak is, s más idegen embereknek is. Kinek nagy részéről már contentátiót tettem, ugymint hatodfélszáz forintig; a többi restál, ugymint a szombati barátoknak fl: ötven, apáczáknak fl:50, congregatióban 50, ott való laurétomi szentegyházhoz hatvan.

Vagyon még egy fogadásom is a kit most is nagy örömost véghez vinnék, ugymint a pápai piarczra lévő státuának föl állítása, mely már kész is, és csak föl köll csináltatni, kire kérem feleségemet vitesse véghez, mivel nagy szükségemben fogadtam az én Istenemnek; holott ottan nem lehetne a háború miatt fölállatni, a laurétomi kalastrom piacza közepin állíttassék föl.

Több ingó bingó javaimról ilyen dispositiót tészek: hogy tudniillik a minemő aranyimem vagyon, tizenkétezer forint pénzemmel együtt mindenestől légyen az én kedves feleségemé, mivel ezen aranyimévek egy része ugysis Lánzsérből hozatott alá, ki azonkivöl is ötöt illetné.

Tudnivaló, hogy a minemő ezüst mivem vagyon, nagyobb részit magam pénzemen vettem, s arról szabad dispositiót is tehetek; kihez képest a Losonczy mosdót medenczéstől, a fraknai billicum puska palaczkot, a terra sigillata kupát, a szegény bátyám uram veszedelméről való öreg medenczét mosdótól, a griffmadárkörmöt s egyik merő csontos kánnát Miklóska fiamnak hagyom; az öreg táczát, az öreg hójagos ládát és a középső csont kannát, a tükrösleány csiga kupával együtt, és egy öreg mosdó medenczével együtt hagyom Palkó fiamnak. A gyöngyöskupát a kissebbik csontos kánnával együtt, s a mellé hat öreg hójagos kupát, két öreg szabású mosdó medenczével együtt hagyom Istók fiamnak; a hójagos kupákat és az öreg hajó kupát, két mosdó medenczével együtt hagyom Laczkó fiamnak.

⁵⁷⁹A végrendeletet közli Merényi Lajos a Történelmi Tár 1911. évi évfolyamában. pp. 151-155

Mivel Katicza leányomat azon vagyok, hogy az apáczák közzé adjam, ha Istennek úgy fog tetszeni, s oda megyen, ha ezen háború idő tartós leszen ötezer forintot adjanak véle, ha pedig békesség leszen öttel jobbítsák meg, holott pedig Istennek úgy tetszenék hogy házasságra adná magát, tehát a vert kupákat mindenestől adják véle, holott a kalastromban maradna, osztassék föl a két öregebik fiam között aequaliter azon ezüst mív.

Krisztinka leányomról, mivel hasonló szándékban vagyok, mint Katicza felől, más dispositiót nem tészek hanem csak olyat, a minemőt Katiczáról, úgy hogy a vert kupák helyett ha férjhez megyen, a kristály és jáspis edényeket adják véle, ki ha benmaradna a kalastromban, azon edények osztassanak el a négy fiak között, a nagyobbiké lévén a választás, és consequenter az utána valóé Palkóé, Istóké és Laczkóé.

Az öreg unikornis szarvat a ki egy darabból áll hagyom Miklósának, úgy hogy azt a vártól Fraknótól el ne idegeníthesse, a mint hogy az ő néki hagyott ezüst mívet is semmi uttal el ne idegeníthesse, ki hogy ha el akarná adni ezen megírt dolgokat, eo facto az utánna valóra szálljanak, cum eodem onere, ugymint ha ő is el akarné adni Istókra, s az után el akarván ő is adni Laczkóra szálljanak mégis cum eodem onere, úgy hogy a leányra Katiczára szállhassanak, ha a fiak meg nem tartanak ezen dispositiómat s akaratomat.

A köves paist is Miklósának, két legszebb köves karddal együtt, és egy köves bottal, köves hancsárral és szebbik köves nyereggel együtt hagyom; a pais cum illo onere légyen mint a fellyül megírt ezüst mív; emellett az egyik legszebb köves féket is a hozzá való eszközökkel együtt néki hagyom.

A másik köves öreg féket, köves nyerget, és köves botot, egy ezüst hancsárt, két köves karddal együtt Palkó fiamnak hagyom.

A harmadik köves féket, és két széles ezüst féket Istók fiamnak hagyom a schophiumos vörös bársony nemezzel és nyereggel együtt s egy köves karddal.

A több fékeket és köves kantárokat, köves kardokat hagyom Laczkó fiamnak nyergekkel együtt.

A kis jáspis kánnát hagyom az én kedves feleségemnek, kit ő néki én ajándékban vettem volt, a másik unikornis szarvval és rinoceros pohárral együtt.

A kis unikornis pohárt is a legöregebik órával együtt hagyom Miklóska fiamnak, úgy hogy az óra oly formán mint a több ottfönn megírt dolgok Fraknóban maradjon, a minthogy az öreg rubintos czafrag is hasonlóképpen legyen.

A több czafragokat osszák a három fiaim közzé, ugymint Palkó, Istók és Laczkó közzé.

A tegzeket osszák a négy fiú közzé, s a több lóra való mindenféle szerszámokat, szőnyeget, és köntösöket, s a tárházban lévő kárpitokat; de a kárpitokhoz Miklóska ne szóljon, mivel ő néki a fraknai és kismartoni várakban lévő kárpitokat hagyom, úgy hogy ottan maradjanak a váraknál, a minthogy a képek is, és a Kismartonban lévő Kunstkammer.

Emellett a bibliteca vitessék mindenestől a kismartoni barátok kalastromába, úgy azért, hogy az öregebik fiam Miklóska, s annak öregebik successorinak keze légyen rajta.

Ezüst tálaímot, tányérímot, s több holmi ezüst mívet hagyom az én kedves feleségemnek, kívánván, hogy minden legátumimon az ő keze légyen, míg nevemet viseli, avagy gyermekim arra valók nem lesznek, hogy a nekik rendeltetett legátumnak gondját viselhetik.

A Sraibtiseket édes feleségemnek hagyom, a lengyel asszonytól vött vánkos héjakkal együtt. A több fehér ruháim osztassanak két leányim közzé.

Szekereimet, lovaimot, majorokban lévő marháimot is édes feleségemnek hagyom, úgy hogy azokból contentálja minden rendbéli szolgálímot.

Jöllehet némely rész jószágímot magam pénzin vettem, kikről tehetnék ugyan dispositiót, mindazáltal a derék jószágokban akarván declarátiót tennem, arról most dispositiót nem tészek.

Fraknó azért és Kismarton, mivel a szegény uram atyám testamentoma szerint isaz öregebik fiar s annak első lineáját illeti, s deficiente ea a második lineára, és így consequenter a többire száll, azért ezzel Miklóska légyen contentus, több jutván néki, mint a több öcsceinek, Lánzsérhoz noha közönségesen hozzá szólhatnak a több fiak és leányok, mindazonáltal ennékem pénzben möringoltatván az édes feleségemtől, hagyom az ő holta után, ugymint ha (kit Isten távoztasson) kedves feleségem ki találna ez árnyék világból múlni, portiókkal, ha papságra Laczkó nem adná magát vagy szerzetre, osztozzanak Istók s Laczkó. És jóllehet nagy improportio láttatik a jószágok birásában, mindazáltal, hogy conserváltassék a familia, ennél jobb médium nem találtathatik. Mihez képest adjon Miklóska husz, huszezer forintot Istóknak, és Laczkónak, hogy mégis légyen mihez nyulniuk.

Irtam a jószágoknak elosztásáról, kiben, hogy mégis tovább való declarációt tegyek, a majoritást így kell a jószágokban érteni, hogy ha elsőben Palkó fiam deficiálna, ne Miklóska, hanem a két öcscsének öregbiké úgymint Istók száljon Lánzsérba, Laczkónak cedálván előbbi portióját.

Hogyha Miklósának fiai lennének, az öregbik bírja mind a két várat, husz, husz ezer forinttal kifizetvén öcsceit; ha az is meghalna, annak megént öregbik fia bírja a várat, huszezer forinttal kifizetvén öcsceit, úgy hogy mindenkor az öregbik maradjon pro statu et conservatione familiae a két várbán, de mindenkor is prima linea, mely deficiálván, a második lineából való öregbik fiú succedáljon azon rend szerént, s az deficiálván megént a harmadik linea, és így consequenter a többi. Tudom lesznek oly emberek a kik mást fognak sugallani, kívánván ennek a familiának utolsó ruináját; de ha az én gyermekim közzül valamely ezen dispositiómat vagy in toto, vagy in parte, sőt még mások is föl bontanák, minden legátumom azok közzé oszolják, a kik megtartók lesznek, kirekesztvén aztot, a ki ebben ellenkező volna, avagy kívánságimat véghez nem vinné.

Végre, jóllehet vagyom szándékomban, hogy Isten éltetvén más testamentomot csináljak, mivel ezen dispositiómat csak igen nagy hamarsággal köllött csinálnom, mindazáltal Isten ő szent Fölsége kezében lévén mindenké, ha előbb ez árnyék világból ki szállít, légyen helyes ezen testamentumom, kérvén öcsém Eszterhási Ferencz uramot és Eszterhási Farkas uramot ezen dispositiómnak promotori, executori legyenek, s édes feleségemet is más idegenek által hurczoltatni ne engedjék, kiért Isten is meg áldja ő kegyelmeket, s ha mit kifelejtettem volna is jó discretiójok s dexteritások által kérem vigyék véghez. AMEN.

Fraknó, die 8. Januarii 1664.

Gróff Eszterhás Pál s.k.

***Gróf Esterházy Pál 1664. évi végrendeletének codicillusa.*⁵⁸⁰**

Már testamentumomat meg irtam, hogy Isten ő szent Fölsége Palkó fiamat, s Katicza leányomat egy nap kiszóllította e világból, kinek dicsérettessék szent neve, hogy ily bűnös szolgáljának magvából méltóztatott Angyali Karjait tölteni, kik ártatlanságokban holtanak meg; kihez képest újabb declarációt köll testamentumomban tennem.

Meghalván azért Palkó fiam, a mit néki hagytam, légyen az Istóké, úgy azért hogy az ő néki hagyott legátumot Laczkónak engedje éppenséggel, meg maradván Laczkó kezénél az is, a mit ő néki hagytam, úgy azért, hogy ha szerzetessé nem lészen; holott pedig Istók lenne szerzetessé, mindenében Laczkó succedáljon, és így vicissim ha Laczkó lenne szerzetessé, mindenében Istók succedáljon.

Holott pedig Miklóska deficiálna in sexu masculino, Istók succedáljon mindenkében, cedálván Laczkónak a maga részit, iisdem servatis conditionibus a mint a másik testamentumom(ban) megíráim, kifizetvén leányit, ha lennének tíz ezer forinttal; hasonlóképpen Laczkó Istók leányit és Istók Laczkó leányit in casu defectus masculini sexus.

Katicza leányomnak a mit hagytam, annak fele légyen feleségemé, fele pedig Krisztinka leányomé, hogy ha apáczává nem lészen, holott pedig a kalastromba menne, cedáljon éppen édes feleségemnek minden néki hagyott legátumom.

Végre hogy meg is tovább exageráljam a maioritást, s persvadeáljam gyermekimnek, hogy a familiák conservatiójára méltó dolog az: vegyenek példát a spanyoroktól, francziáktól, németektől, a más mindenféle nemzetektől, a kik nagy okossan meglátván miben álljon a familiák conservatiója, találták föl a majoritást; mert az emberi okosság is magával hozza, hogy a jószágoknak egyaránt való eloszlása nem egyéb, hanem a familiák ruinája, légyen ebben példa Magyarország, kibin majd alig találatik három régi familia, a mely mostan is úgy vigeálna hatalommal, mint annak előtte. Bizonyára nem egyéb az oka, hanem csak a jószágoknak sok felé való distractiója. Mert tíz fia lévén egy akárminemő nagy józággal bíró embernek, halála után tíz felé oszlik a jószág, kiki elgondolhatja mi jut egy személyre benne, s hogy ha a tizedik fiúnak megint tíz fia talál lenni, nem hogy méltóságos ur, de köznemes ember is alig lehet végtére belőle. Azt látván szegény üdvözült uram atyám is, testamentomában tött emlékezetet a maioritásról, kit, midőn öcsém Eszterhási Ferencz urammal alkuttunk is meg, azon alku szerént helyben is hagytanak más törvénytudó okos emberek.

Tudom sok oly rossz ember találkozik, a ki gyönyörködven az ujságokban, s talán maga hasznában is, impugnálni fogja a majoritást. Kinek ha szavát fogadják gyermekim, bizonyára, megorvosolhatatlan

⁵⁸⁰lásd. uo. pp. 155-156

károkkal látják meg magok ruináját. S ha gyermekim okossak lesznek, kiki a maga lineájában fön fogja tartani a maioritást, s inkább pénzzel fizettesenek ki a többi, mert ha úgy köll is meg lenni, hogy valamelyik talán megszegényednék, tudom nem lesznek oly roszak a több atyafiai, hogy ne segítsék pénzből, s jobb pro conservatione status familiae, hogy egy, kettő szegényedjék meg, mint hogy az egész familia utolsó ruináját lássa. Ugy tetszik eléggé declaráltam a maioritást, noha talán a magyar törvény ellen láttatik is lenni, de ha az én gyermekim nem akarnak in hoc puncto a szerént cselekedni, senki ökört reá nem erőltetheti.

Végre kívánom, hogy az én Istenem, magamat, feleségemet, gyermekimet a Catholica, az az igaz római pápista hitben végyen ki ez világból, s ha talán valamely gyermekem arra volna hajlandó, hogy más nem tudom micsoda új vallásokban kívánna lenni, én Istenem a te szent vérednek hullásáért kérlek vedd ki előbb azt ez világból, ne lássa az én magom az örökké való halált, hanem dicsérjenek holtok után én velem együtt téged örökké. Ámen.

Fraknó, die 25 Aprilis 1664.

Comes Paulus Eszterhási m.p.
(P.H.)

Gróf Esterházy Pál 1678. évi végrendelete.⁵⁸¹

Atyának Fiúnak Szentlélek Istennek nevében Jézus: Mária: József:

Nyilván való az a rettenetes, s megmásolhatatlan sententia, hogy minden élő embernek meg kölltik egyszer halni, kihez képest úgy viselje ki ki magát, hogy ez elmúlándó élet után a Fölséges s Mindenható Isten ítélő széki előtt minden cselekedetiről számot adhasson; mely rettenetes számadásnak mivel sem napja, sem órája ki nem nyilatkoztatott, szükség, hogy mig az ember egészségben vagyon, addig gondolkodjék megmásolhatatlan végső órájáról, s utánna való jövődjéről, hogy készületlen akkor ne találtassék, a midőn ez árnyék világból kiszólltatik, s ne számláltassék a gonoszok közé.

Mihez képest akarván én is Uram a te legkisebb, s legméltatlanabb szolgád s alkotmányod az én nyomorult s bűnnel terhelt lölkömmnek jövődjéről gondoskodnom: kérlek téged, mint Uramat Istenemet, a kinél véghetetlen az irgalmasság, ne vess el szined elől, s a te szent Lelkedet ne vedd el én tölem. Tudod Uram, hogy bűnben fogantattam s a gyarlóság vitt bűnre; ki miatt tudom, sőt megösmértem vétkeimet, tudom, hogy ellened vétettem s bünt tettem szined előtt. De ugyanis Uram, mit engedhetnél, ha a te szolgád nem vétett volna; kihez képest irgalmasságodban bizik az én lelkem, várván kegyelmedet inkább, mint igasságodat, mert én Istenem vagy te, s a te irgalmasságod minden tétemenyid fölött; nem kívánod a bűnösnek veszedelmét avagy halálát.

Jusson Uram eszedbe, hogy szent képednek hasonlatosságára teremtettem, sőt szent fiadnak szentséges halálával megváltattam az ördögnek rabságától; ne légyen ennyi munkád Uram héában, nagyobb lévén a te irgalmasságod, mint a kit én nyomorult bűnös ember véthetnék: kihez képest mégis nagy alázatos szízzel kérlek mint irgalmas kegyelmes Uramat Istenemet, hogy az én bűnnel megterhelt lelkemet, ez emberi nemzethez megmutatott csudálatos szeretetedért, s fáradságos munkáidért, a mint hogy szentséges lelkemet szent kzeidbe venni, az örökké való boldogságba juttatván; a hol szünetlenül énekelhessem irgalmasságodnak hathatóságát, s dicsöithessem szent nevedet.

Ennek utána ó édes Anyám mennynek földnek dicsőséges császárnéja Boldogságos Szeplőtelen, és makula nélkül való Szüz Mária, Istennek Szent Anyja, kiben Ádám atyánk mocska nem találtatik: tellyes buzgósággal kérlek, hogy a mint eddig is, ugy ez utántelleyes éltemben, de főképpen halálomkor, légy Szent Fiad előtt pártfogóm és szószólóm; benned lévén Isten után legnagyobb reménysége bűmös lölkömmnek; s ha néked ugy tetszik, légyen a szerint kimulásom, a mint Szent Szined előtt is szízzel könyörgöttem s most is nagy alázatossággal esedezem: ugy mint Szent Fiad nevéért való halálom, ezen testamentumomat is oltalmad alá ajálván.

Ti is ó menyeyi Szent Seregek, főképpen penig édes Patronusim s Pátronáim, hogy Isten szine előtt az én bűnös személyemért azaz lelkemért esedezzetek: alázatosan kérlek mindnyájatokat, erőt nyerjetek az üdvösséges kimulásra, hogy veletek együtt dicsérhessem az én Istenemet az örök boldogságban.

⁵⁸¹közli Merényi Lajod a Történelmi Tár 1911. évi évfolyamában. pp. 598-619

Protestálok pedig elsősorban, hogy ha valamely betegség miatt, avagy mezőben fegyver miatt, vagy más alkalmatossággal venne az én Istenem ki ez világból, nem másban, hanem az igaz régi Romai Catlika, azaz Pápista religióban avagy hitben kívánok élni s meg is halni; a melyet most is igaz és egyedül üdvösséges hitnek tartok és vallok lenni: kérvén újabban tellyes szivemből az én Istenemet, hogy ezen hitben engedje kimulásomat (én nékem, ha lehet Szent Fia nevéért való véremnek kiontásával) feleségemnek oenig s gyermekimnek szép csendes nyugovással meglenni.

Jóllehet nem reméllem, hogy valamely gyermekim közül ezen megirt igaz hitet elhagyjam mindazonáltal, ha (kit Isten soha ne adjon) valamelyik közülök úgy megrosszulna, hogy más idegen vallásra adná magát: tehát az én atyai átkom legyen azon, sőt eo facto minden javaimból kirekesztessék; ezt pedig értem unokáimra is, s azok gyermekire is, s mindennémű haeresekre, úgy hogy valamég meg nem térnek incapaxok legyenek az én javaimhoz; s legyen successor az, a ki megmaradott az igaz hitben.

Továbbá testemről egyéb dispositiót tenni nem kívánok, hanem ha itt Kismartonban, vagy közel való jószágomban találok kimulni ez árnyék világból, kérem és kénszerítem Istenre feleségemet vagy gyermekimet, avagy más atyámfiat, hogy estve tiz tizenkét szövetekkel vitessenek a kismartoni Franciskánus Barátok kalastromába, a hol gyermekimben már heten fekszenek (ha azomban más temetőhelyt nem csináltatnék magamnak) ottan legyen a közönséges föltámadásig rothadás alá vettett testemnek nyugodalma. Mely Pater Franciskanusoknak adjanak ötszáz forintot, hogy testem fölött ezer misét mondassanak bűnös lelkemért.

Tovább is akarok lelkemről ilyen dispositiót tenni.

Elsősorban is a kismartoni, soproni, kaczelsdorfi, pozsonyi, boldogasszonyi, szombati, győri, szombathelyi, lékai, rőjti, lauretomi, bondorfi, szentannai carmelita, pápai, simegi, tali barátoknak hagyok ötezer forintot aequaliter, mindaz által Boldogasszonyra valamivel több adassék ugymint kétszáz forinttal és így esik egy klastromra háromszáz forint, oly conditióval, hogy ezen ötezer forintért tizezer misét mondjanak lelkemért, mivel ötven pénzért szoktanak egy misét mondani: ez pedig, hogy mentől hamarabb legyen Istennek rettenetes ítélő székire kénszerítem feleségemet, gyermekimet avagy atyámfiat, vagy a kik kezében lennének javaim.

Item rendelék háromezerötvenhárom forintot, kinek interesse megyen háromszázhatvanhat forintra miséül, azaz ötven pénzben tudván egy misét és így mondathatik háromszázhatvanhat mise pénzül nem tévén többet az interes száznolcshárom forintnál; és így esztendőtt által minden nap in perpetuum mondassék egy mise érettem; ha pedig ünnepek interveniálnak applicáltassék érettem. Ezen pénzzel a bécsi első Augustiniánusokat köll meg kínálni, hogy a halottak kápolnájában mondassanak a misék; kik ha nem acceptálnák, a lékai pátereknek adassék cum eadem conditione a capitális vagy interes.

Ezen legátumimat azért, ha a föllyül meginrt helyekre késedelem nélkül ki nem adják successorim, legyen rajtok az Istennek büntető ostora haláloknak napjakor, s adjanak számot Istennek ítélő széki előtt a hová citálom is őket. Kérem azért ezt semmi ok miatt ne mulassák el.

Mínek előtte több ingó bingó javaim s más jószágim felől disponáljak, kívánom, hogy szegény Istenben elnyugodott Olaszkolosvári István jámbor és hív szolgám, ki eleimnek is szolgált, testamentoma betöltessék; ki adott volt szegény Eszterhás László bátyám uramnak kilencszáz forintot kölcsön interes nélkül; kinek testamentoma is meg vagyon, azon pénzt hagyta holmi szentegyházakra; de már hatodfél száz forintig megfizettem bennem a többi hátra van, ugymint a szombati Páter Jesuitáknak ötven forint, az ott való Franciskánusoknak is ötven forint, az apácza asszonyoknak is annyi, a moderdorfi Laurétom kápolnájára hatvan forint, item a hegyen tul való Lauretomra is úgy jut eszembe ötven forint, s máshova is, a mint kitetszik testamentomából, kit ha valahogy magam véghez nem vinnék, kérem vigyék véghez feleségem vagy gyermekim bizonyos adósság lévén, s halála előtt maga is kért ezen adósság megfizetésére.

Ezen kívül vannak bizonyos fogadásim is: a többi között a pápai piacra való Boldogasszony státuájának föllállatása, mely már kész is, és csak föl köll csináltatni kire kérem successoromat vitesse véghez hová hamarabb, mivel nagy dologban (mely Isten ingyen való kegyelméből véghez is ment) fogadtam az én Istenemnek.

Vagyon más fogadásom is, ugymint a Förtön tul való szentegyház épületi, ki azért már Istennek legyen – hála alkalmasint végben ment, kalastromot is akarok építeni a Franciscanus barátoknak, mely az is Istennek hála épül; ha azért éltemben mind véghez vinni nem mehetne, gyermekim vigyék véghez azon épületet, mert úgy látom Isten Ő Szent Fölsége nagy malasztokkal áldotta meg azt a szent

helyet, s naponként szaporodnak is a csudatételek, a minthogy öregbedik is a devótió, kiért dicsértessék Istennek szent neve.

A czelli képolna, kit csináltattam jóllehet kész, de a minémü két lámpás és a csudálatos kép fölött, azokra tartozom nyolczszáz forinttal, kinek interessével örökösen kell a két lámpásnak égni, ezt is azért meg köll adni.

Fraknó várán föllyül is építettem egy kőkápolnát Sz: Rozália tisztességére, s már csak oltárok hijával vagyon, ezeket azért meg köll csináltatni, szép devótió lévén már ott is Isten áldásából.

Item itt a kismartoni vár előtt is csináltattam egy Boldogasszony státuáját oszlopával együtt azt is azért föl köll állítani, s szombat napokon két lámpás égjen rajta, s Boldogasszony napjain is, s a nagy sátoros ünnepeken; kire egyébbaránt fundátió is lészn, ha Isten engedi, holott pedig előbb hálnék meg, a kismartoni jószágból administráltassék.

Vagyon ezeken kívül más fagadásom is, tudni illik a rőjti szentegyház épületi, s ottan valami kalastrom csináltatása a páter Franciskánusoknak; azon lészek, ha Isten éltet, hogy azt is véghez vigyem, mert még akkor fogadtam, a mikor Isten Lékát kezembe adta; de ha előbb lenne kimulásom, successorim építtessék meg a Boldogságos Szüz tisztességére; a hová már egy státuát is adtam, reméllem is, hogy Isten Ő szent Fölsége sok malasztokat fog azon helyen adni, szaporodván a devótió ottan, mivel igen régi szent hely azon helység, s csudák is történnek gyakorta ottan.

Vagyok oly szándékban is, hogy a kalastromi szentegyház s major helyén a régi kalastromot megújíttassam s adjam a Cistersiensis barátoknak, ugy azért, hogy a jószágnak renuntialjanak, s ne praetendálják, mivel egyébbaránt is ugy gondolom jó lölkiismerettel birhatják gyermekim azon jószágot, a mint a levelekből is kitetszik; ennek is végben köll menni.

Item a köpcsényi mezőn is vagyon egy torony, melybül már kápolnát csináltattam; kihez egy kisdedszerű szentegyházat is akarok csináltatnom; ha azért magam el nem végezném, gyermekim vigyék véghez Szent József tisztességére; elhittem ott is fogja Isten szent malasztját adni.

Ezeken kívül minden váraimban jobbára vagyon kívül a falakon a Boldogságos Szüz képi két öveg lámpással, ugy a bécsi és pozsonyi házaknál is, a holott égnék a lámpások minden nagy sátoros ünnepeken s Boldogasszony napjain, s minden szombat napokon; koldusoknak is jár valami alamizsnájok azon szombat napokon, mise is szolgáltatik a várakban érettem s familiámért, kikre mindenütt fundátiót tettem; kit hogy gyermekim is continuáljanak Istenre kényszerítem; mert ők is ugy veszik Isten áldását, hogyha Szent anyjának dicséretit terjeszteni fogják tehetségök szerént.

Vannak más fogadásim is, kik mindazonáltal conditionate vannak, s ha Isten azokat az intentiókat véghez adja vinnem, azon lészek, hogy be is töltsen.

E mellett vagyok oly szándékban, hogy (ha Isten békességes üdőt ad országunkban s megmaradást) a szombati páter Jesuiták ő kegyelmök szentegyházának oldalán, az iskolák felöl, egy temetőhelyet vagy mausolaumot csináltassak az egyik kápolnából, mely immediate a Chorus mellett s ajtó ellenében vagyon; azt pedig így kívánom hogy azon kápolnának falát éppen kirontsék, az iskolák areája felé vigyék a falakat, ugy hogy a kápolna kétannyi hosszu legyen, a mint most vagyon, stukatorával megcsinálva; grádicsokon köllessék a szentegyházbul fölmenni, s légyen mint egy Capella mortuorum; kinek az allya éppen üres légyen stukaturás bolttal megékesítve, ugy hogy az alsó bolt is igen szép világos légyen öreg ablakkal fölékesített, s abban egy misemondó oltár csináltassék a minthogy a fölső kápolnában is: ezen alsó boltnak közepette egy kerekded öreg ablak legyen sűrű rostélyos, hogy a fölső kápolnából minden ember alá láthasson az alsó kápolnába; item ajtót is köll csinálni a fölső kápolnában, melybül grádicson mehessenek alá, kire követ köll tenni, s ha lehet vörös márványkő légyen rajta; mivel azért szegény édes atyám uram építtette a szentegyházat, criptát csináltatván magának is, a mely cripta fölötte nedves és vizenyős, gondoltam alkalmasbnak lenni magam a familiám temetőhelyét is ott csináltatni, a hol szárazabb léssen a temetőhely ugyanazon szentegyháznál. Ennek pedig okai a mért kívánom így lenni azon mausoleumot: elsőben is hogy látván minden ember a koporsókat a fölső kápolnábul azon megirt ablakokon, körösztyény ájtatosságtul viseltetvén talám még egy requiemet is mond az ottan feküvő körösztyény halottakért; más az, hogy azon fölső s alsó kápolnákra bizonyos indulgentiákat is akarok szerezni, hogy a miséken a purgatóriumbéli lelkek szabadulhassanak; harmadik, hogy minden szombaton mise mondassék az alsó kápolnában az ottan feküvő halottakért, kire fundátiót is teszek, ugmint ötszáz forintot capitálist, kinek interesséből a mise megszolgáltathatik, s gyertyára is marad ugyan abból, a mise pedig akkor szolgáltatassék, a mikor a deákok miséje vagyon, hogy annyival több ájtatosság légyen. Ezen állapotra azon lészek, hogy apparamentumokat is szerezzek. Negyedik oka: hogy halottak congregációját is

akarok ottan erigáltatnom, hogy a bécsi Augustiniánusoknak congregációjával uniáltassék, s minden privilégiumok ott is úgy meg legyenek, valamint Bécsben, s elhittem azon congregáció is legalább minden hónapon mondat misét pro defunctis eiusdem congregationis. s én is adok száz forintot, hogy minden hónapban mondassék egy mise a felső kápolnában pro defunctis in genere, és így nevelkedni fog mind a devotió, mind pedig a purgatóriumbéli lelkeknek segítsége; ezt azért, ha én véghez nem vihethém, gyermekim vigyék végben, vagy a tutor atyafiak.

A mi a testeket illeti, arról így gondolkodom, hogy mivel szegény Istenben elnyugodott Uram Atyám csináltatta a criptát, a ki mostan vagyon pro se et familiá maradjon az a familiának mindazonáltal a szegény Uram Atyám s asszonyom anyám, Dersfi Orsolya, Eszterhás István, s László bátyám uramék, s Esterhás Istvánné néném asszony testeit ezen én tőlem csinálendő mausoléumba köll transferálni, úgy a magam rothatandó testemet is, s feleségemet, gyermekimet s egy szóval az én ágamat; mivel úgy tudom Esterhás Ferencz öcsém uram Pápán csináltat magának temetőhelyt, a czimereket pedig s zászlókat ugyan föl tehetik a többi közé, mert hiszen ugyanazon szentegyházban fekszenek ezek is. Az öreg oltár alatt való criptában temetkezhetnek a több Esterhásiak, mivel mindnyájunkért csináltatott azon cripta szegény Atyám Uramtól.

Azon vagyok, hogy ezen halottak kápolnájában is ott tartassék a Venerabile, s ahhoz egy égő lámpásról is tészek fundatiót, hogy a devotió annyival inkább augeáltassék, mert elhittem némelyek talán ott is kívánkoznak meg comunicálni.

Ingó bingó javaimat (mivel szegény Uram Atyámtól, sőt Lánzsérből is mindenestől tizenöt vagy huszezer forint érőnél több én reám nem maradt) mind magam pénzemen vettem sok más jószágokkal együtt, kik acquisitumim lévén, azokról szabadon is disponálhatok, annyival is inkább, hogy a feleségem is a maga részit, melyben coacquisitrixnak mondathatnék is lenni, per totum nekem cédálta confirmálván ezen testamentumomat is a maga subscriptiója alatt.

Hogy pedig mindeneknél tudva légyen, micsoda az, a mely nékem acquisitumom, ezen következő irásom által megmagyarázom.

Elsőben: kötötte én nékem az én feleségem Lánzsér várát hozzátartozandó jószágokkal együtt százezer forintban, mivel én is annyit moringlottam néki, sőt a jószág kiváltásában is sokat költöttem, s az épületekben is, kiről kötéslevele vagyon az atyámfiának, mely mester előtt költ fassionaliter.

Másodszor kötötte minden ingó bingó javait, melynek mindazáltal nagyobb részét egyenlő akarattal Isten tisztességére is adtuk, s el is költ egy része úgy, hogy abból majd igen kevés maradt.

Harmadszor: vettem és aquiráltam a lékai, kalastromi, köröszteri, csobánczi, véglesi, lévai, szádvári, tatai, feketevári jószágokat s várakat eltova hatszorta való százezer forinton.

Negyedszer az árvai, létavai, éleskői, jószágokt is pénzemen váltottam ki, rész szerént is sok költséggel jutván hozzájuk.

Ötödször vettem és aquiráltam a fejelegyházi curiát, malmot, jobbágyokat is huszonnégyezer forinton örökben.

Hatodszor a simontornyai, kaposi, ozorai, koppányi, tamási jószágokhoz pénzzel jutottam, másoknál lévén zálogban azon jószágok, úgy a köpcsényihez is.

Hetedszer vettem a nagymartoni szabad curiát örökben 8000 forinton.

Nyolczadszor vettem meg az ausztriai statusoknak jószágimban lévő nagy és igen súlyos praetensióit, mellyek miatt Fraknó s Kismarton annyira periclitáltatott, hogy kicsiny héa volt, hogy mindnyájuktól el nem vesztek; eleit akarván azért vennem ily nagy veszedelemnek, alkudtam meg tizenkétezer forintban kit ugyan meg is fizettem.

Kilenczedszer vettem meg Rapach uramtól pordányi jobbágyit ötszáz forinton örökbe.

Tizedszer váltottam ki bécsi házamat, kit elfoglaltak volt már tőlünk eleim adósságiért hatezer forinton.

Item azon bécsi háznak felét, a mely Listius familiájé volt, vettem meg örökben tizenkétezer forintban.

Item a mellette való házamat vettem meg Unferzagt uramtól nyolczezer forinton örökben. A Förtői malmot is hatezer forinton.

Item vettem meg a tábori kastélyt Draskovich Miklós uramtól ötezer forinton, a kéthelyi jobbágyokkal együtt.

Item a gálosházi kastélyt s Fülest vettem huszezer forinton, kit azért zálogban vettem mostan, mindazonáltal az örök már enyém. A hegyesdi jószágot is pénzen vettem.

Utoljára ingó bingó javaim, arany s ezüst mívem, s több mobiliáim, kit magam vettem, könnyen rá mennek kétszázezer forintra.

És ha így minden *acquisitumom*at össze számlálom, a jószágok száma ez: ugymint Léka, Kalastrom, Körösztur, Köpcsény, Csobáncz, Végles, Léva, Szádvára, Tata, Feketevár avagy Schwarzenpach, Hegyesd, Ozora, Tamási, Koppány, Kabold, Simontornya, Kapos, árvai portió, letavai portió, éleskői portió, tábori kastély. Ehhez járulnak a többi jószágok között lévő curiák, s jobbágyok; item ingó javaim; e mellett az atyámfia mórínglása; kiken kívül már eleimtől maradt adósságot többet fizettem ki kétszázezer forint érőnél; kihez képest *computálván* mindezek föllyül megírt dolgokat, az én *acquisitumom* sokkal is föllyebb megyen két milliónál; mellyel ha *successorim* jól élnek Isten félvén, bőcsülettel élhetnek azon Isten Ő Szent Fölsége kegyelméből, a ki nélkül az egész világot birni is éppen bolondság.

Ezen föllyül megírt dolgokról azért mindenekelőtte rendelést tegyek, szükség egy kis *declaratiót* tennem.

Először is azért tudni köll gyermekimnek micsoda jobb a familiák *conservatiójára*. S noha én egyik gyermekemet sem szeretem jobban a másíknál, mindenik édes gyermekem lévén, mindazonáltal a közönséges *conservatiót* jó okoskodással a *privata commoditásnál* föllyebb köll bőcsülni; így azért ha ezen föllyül megírt jók meg nem osztatnak, ezen familia is mindenkor hatalmas leszen s mind Istenének, Urának, Hazájának hasznosabban szolgálhat, s nevedetni is fog, mert *concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur*: ellenben pedig, ha meg kezdenek oszolni, úgy járnak gyermekim a mint már sok familiák (kik hatalmasok voltak Magyarországnak) jártanak, mellyek mostanság annyira el aprósodtanak, hogy régenten eleik nagy urak lévén, gyermekek csaknem koldusságra jutottak, a mint szemeinkkel is látjuk. Kinek oka nem egyéb, hanem a jószágok *divisiója*, mert ugyanis igazán mondatik az a példabeszéd, hogy *divide et vinces*. a *divisióból* nem származván egyéb a gyűlölséges pöröknél, veszekedéseknél, s végre nyomorúságnál; *unita enim valent*, a mely által minden dolog erősebb.

Ezek így lévén, például adom gyermekimnek az egész körösztenységet, ugymint Spanyor, Német, Olasz, Francia, Anglus, Dánus, Svecus, Lengyel és más nemzetségeket, a hol mint egy tükörben tekintsenek belé, miként *conserváltatnak* a nagy familiák; sőt monarchiák is; meglátják, hogy ott a jószágok megosztásának híre sincsen, mert avval nagy veszedelem követné még a királyokat is, nem hogy a familiákat; e *contra* nézzék meg Magyarországnak micsoda nagy familiák romlottak meg azért, hogy az érték megoszlott, ki most is úgy mint régenten együtt ha volna, kétség nélkül azon familiák *floreálnának* most is, mint azelőtt; de azon érték s sok jószágok eloszlásával a familiák is leszállottak, s majd semmivé lettek, úgy hogy tudok én Magyarországnak oly várakat, kiket talán husz örökös *possessor* is bír, csak alig ehetvén némelyik még a kenyérben is, melynek nem egyéb az oka, hanem a *divisió*; mert ha azon jószágokat s várakat egy ember bírná, elég hatalmas volna, segíthetné is a vagyonból atyafiait, de ha mindegyik szegény, nem látom, miként segíthesse egyik szegény a másikat, egyiknek sem lévén értéke.

Méltó tehát minden okos embernek gondolkodnia maga házának *conservatiójáról*; hogy valami alkalmatlan s esztelen gondolatok miatt ruínája ne következék.

Ez pedig úgy lehet meg, hogyha a *substantia*, azaz minden néven nevezendő érték egy *massában* s egy *corpusban* marad: kihez képest én is akarván familiámnak *conservatióját* minden tehetséggel *manuteneálnom*, akár mi néven nevezendő keresményemről tészek ilyen rendelést, a mint alább következik.

Elsőben is hagyom minden ingó és ingatlan javaimat, jószágimat, kiket magam kerestem az atyámfiával együtt Jankó fiamnak úgy hogy azokat ő bírja holtiglan, holta után pedig öregbik fia, ha léssen, et sic consequenter; úgy hogy *maioresco* legyen ezen föllyül megírt érték, de *fiuágra* csak, cum *successione reliquorum filiorum in casu defectus unius rami, semper permanente maioritate, et proximioritate linearum; cum hac expressa declaratione*: hogyha Jankónak több fiai lennének, csak csupán az öregbik *succedálljon*, esztendőnként két-két ezer forintot adván pro *intertenimento* öcsceinek; az meghalván annak öregbik fia *succedálljon*, adván az is két-két ezer forintot atyafiainak *annuatim*, hogy el élhessenek, a major pedig mindenkor bírja az egész *substantiát*. Holott Jankó öregbik fiának *lineája* *deficiálna*, a második *lineára* szálljon azon jószág, cum *simili omnino modalitate*; kinek *defectusával* a harmadik *succedálljon eodem omnino modo, et sic consequenter*; úgy hogy mindenkor csak az öregbik ágból lévő öregbik atyafi legyen *omnium praetactorum bonorum possessor*.

Holott pedig leányi lennének s nem fiai, tehát az utánna való gyermekemnek ugymint Miklósnak ága succedáljon, de csak in sexu masculino, mindenik ágon lévő leányoknak úgy mint a fiakról írási fölyyebb, két-két ezer forintot adván annuatim eledelekre.

Item ha a regnans urnak öcsesei avagy hugai, vagy leányi férjhez mennének avagy megházasodnának, vagy pappá vagy apáczává lennének, öt-öt ezer forintot adjon nekik semel pro semper, lakodalmát is böcsülletesen megtartván, de annak utánna cessáljon a két-ezer forint annualis pensió; s lássa hogy jó helyekre házasodjanak, a mint hogy hire s akarata nélkül ne is cselekedjék azt, hanem ha igen jó szerencse találná őket, et res non pateretur moram, avagy hogy talán ex aliqua privata passione nem akarná a regnans atyafi másik atyafiának promótióját, s jó szerencsését, ki azért nagy istentelenség lenne. A maiorasko pedig ez alább megírt conditiók szerént legyen.

Elsőben soha semmi lett okon s módon az én successorim ezen minden néven nevezendő javaimat se zálogban, se örökben el ne adhassák senkinek is, s legyen *fidei commissum*, úgy, hogy a ki pénzt ad reája, eo facto elveszesse pénzt, kiről e levelemmel tudományt tészek; successorim is peniglen, ha ez ellen cselekednék eo facto el veszesse a maioritást s succedáljon az utánna való fiu, s annak ága; úgy hogyha a regnans atyafi vét, tehát ne csak maga, hanem magzati is elveszessék a maioritást mindaddig a míg az immediatesuccedens fiuág fönnmarad, kinek defectusával a többi ágak előtt succedáljon; oly formán, hogy a primogenitusnak ága elvesztvén a maioritást, a secundogenitus ága obtineálja a guberniumot, kinek defectusával szálljon a guberniumba a primogenitus ága, s annak defectusával ordine a többi; ezeket az ágakat csak éppen fiuágra értvén mindenütt, et quidem iuxta ramorum senium.

Jöllehet a maiorátus talán a Miklós fiamat illetné, s az után Laczkót, üdösebbek lévén ezek Jankóval; de mivel Jankó világi, ezek pedig clericusok s papságra menendők, nem kívánhatják a maioritást, nem lévén semmi maradékjuk; sőt vagyok oly reménységben, hogy még Isten által éltében oly promotiót szerezhettek nekik, kit ha megád Isten érnem, nem leszen szükség nekik kisebb idejű atyjokfiát s öcsését háborgatni; sőt általok gondolom a maiorátus substantiája is gyarapodni s magasztalódni fog: a mint hogy Miklóska sokkal is idősebb lévén Jankónál, kívánom, hogyha holtom történnék addig, a míg Jankó fölnevelkednék, feleségemmel együtt ő bírja az egész jószágokat, s legyen azon, hogy minden adósságoktól kimentse jószágaimat a tutor atyafiakkal együtt, úgy hogy fölnevelkedvén Jankó, s öreg atyafi tanácsából megházasodván, jó állapottal apprehendálhassa a jószágokat; úgy mindazonáltal, hogy a fölyül megírt onusra jól reá vigyázzon, mind ő mind maradéki; netalántán rossz magaviselése miatt a maioritást elveszesse.

Másodszor ezen maioritás ne illessen egyházi személyeket, hanem csak csupán világiakat, nem lehetvén az egyházi rendeknek semmi reménységek a successorokhoz.

Harmadszor a maioritás ollyant illessen a ki habilis ad gubernandum; azaz elméjében meg nem bontakozott; ki ha Isten látogatásából valamelyik gyermekemen megtörténnék, az immediate utánna való álljon a guberniumba; úgy mindazáltal, hogy holtá törtévnén a megkábul elméjűnek gyermeki apjuk halála után succedáljanak a fölyebb megírt mód szerént; hogyha az öregbik fiu megkábulna elméjében incapax lévén ad gubernandum, maga ne gubernáljon ugyan, mindazáltal gyermeke succedáljon, azzal ne veszesse el a maioritást, hogy apja nem gubernálhat ob defectum rationis.

Negyedszer a maioritás fiuágra értessék csak, s nem leányágra mindaddig, a meddig fönn készen a fiuág: quo deficiente a leányág per omnia úgy succedáljon valamint a fiuág, s ott is observáltassék a maioritás bizonyos jószágimon kívül, kiről alább teszek emlékezetet.

Ötödször: ha az én fiuágam deficiálna, Lékában, Kalastromban, Köröszturott, Feketevárban, Csobánczban succedáljon Esterhás Ferencz uram öcsém ő kegyelme, s az ő kegyelme fiuága cum illa modalitate maioratus, kik is ha deficiálnak Esterhási János uram gyermeki succedáljanak, azután Esterhás Zsigmond uramé, s azután Mihály uram gyermeki, de mind csak fiuágra cum observatione maioritatis, et poena superius declarata; deficiálván pedig szegény Esterhás Dániel uram bátyám ága, szálljanak szegény Esterhás Pál urambátyám fiuágára cum praedecclarato modo unius rami, in alterum; kik is ha mind deficiálnának in sexu masculino az én tölem származott leányág succedáljon semper cum maioritate iam saepius proposita, s azok defectusával a többi Esterhásiak.

Hatodszor: a fraknai tárház, s levelek, azaz archivium, ugyan ottan maradjanak, a kismartoni galeria is, s biblioteca maradjon ugyan Kismartonban, ki mindenik sok pénzembe tölt, s legyen az is mint *fidei commissum*, semmi ne abalienáltassék azokból; s az öregbik viselje gondját, valamint a jószágoknak, et cum iisdem conditionibus; hanem ha azt az ingó marháat valami igen hasznos jószágának vásárlására

fordítaná s nyereséggel adhatná el; kit azért én nem hihetek, mivel mostanság nem igen kapnak az olyan raritásokon.

Hetedszer: minden várakban lévő mobiliák maradjanak helyben; a képek, kárpitok, ágyak, székek, asztalok, s holmi más házakba való eszközök.

Nyolcadszor: a regnans atyfi váraimat conserválja sub praemissa poena amissionis maioratus, s ne hagyja elpusztulni ex negligentia; ha pedig kitől Isten oltalmazzon, tűz, ellenésg, vagy más véletlen alkalmatlanságtul ruinája történnék valamelyiknek, azon légyen, hogy reperálja, tam propter commodum suum quam propter conservationem et honorem familiae suae.

Kilenczedszer és utolszor: semmit nem lévén szabad elidegeníteni successorim a kik a jószágot consequenter fogják bírni, a jövedelméből tizenötezer forintot minden esztendőben fère tegyenek, s azt semmi uttal el ne költség haszontalanságra, hanem vagy interesre adják, vagy jóhasznos jószágok vegyenek rajta, s maradjon a többi jószágokkal egy állapotban, úgy hogy a familia hatalma esztendőnként gyarapodjék s nevelkedjék, így a jövedelem is szaporodni fog, s a familia méltósága is megmarad: holott többet tenne fère az, a ki a jószágokat fogja bírni, annyival jobb lészen; kit a többihez tévén, jobban gyarapodik a familia, s cum iisdem conditionibus maradhat; de a tizenöt ezer forint fère tétele absolute meg légyen, hogy tempore extremae necessitatis ne köllessék a jószágokat vesztegetni, hanem ha külömben nem lehet, abból a éfretett pénzből legyen a költség.

Igy alkalmasint megmagyaráztatván a maioritásnak mivolta, hogyha fiaim ezen testamentumom szerint fognak élni, s Istent igazán félük, szent áldása által reméllem, hogy az Esterhás familia mindenkor méltóságos, s hatalmas, és előkelő lészen Magyarországon; Isten dicséretére szép fundációkat tehet a jövedelemből, hazájának is jobban s alkalmasabban szolgálhat, s familiáját is fölemelheti; de ha egyszer a divisióra fakad, mint az árviz eloszlik, s elapad és végtére semmivé lészen, másoktól is contemnáltatni fog nem segíthetvén magát ellenésgai vagy irigyei ellen, kik nélkül nem fognak szűkölködni.

Az én atyai tanácsom azért ez, hogy valamennyi jókban és most Isten áldásából vagyok, mind azon jókat egy személy bírja, de inabalienabiliter, a többit annak jövedelméből tartsa addig, a mig Isten vagy világi, vagy egyházi tiszték s hivatalok által előmenetelt parancsol azoknak, kik ha méltóságra emelkednek, a magok familiáját gyarapíthatják, sőt még az öregbik atyfi is általok maradhat meg a megirt maioratusban, s segítségük által oltalmaztathatik meg az egész familiának böcsülete.

Erről példáink is vannak alkalmassak Magyarországon: Forgács cardinál, Erdődi cardinál, Draskovich cardinál, Szécsi cardinál, Oláh érsek, s más nagy rendű egyházi személyek által nagy kővárakat bírnak most is az atyafi familiák, s sőt sokan azok által menvén elő, igen nagy s méltóságos urakká s familiákká lettenek; így ebbe jól belé tekintvén gyermekim is hasonlót követhetnek Isten ő szent Fölsége kegyelmességéből.

Így azért legjobban s alkalmasabban subsistálhatnak gyermekim; s ha eszök vagyon, magok is penetrálván a maioritásnak hasznos voltát, és hogy a közönséges jó előbbi a particulárisnál, az a familia permansiója: elhittem mindnyájan ezt fogják követni.

Hogy azért mégis világosabban declaráljam a maioritásnak igen hasznos voltát, ezek az én jószágim, kiket mostan birok: Kismarton, Lánzsér, Lakompak, Léka, Kalastrom, Körösztur, Köpcsény, Feketevár, Hegyesd, Csobáncz, Ozora, Tamási, Koppány, Kapos, Simontornya; véglesi, lévai, tatai, szádvári, árvai, letavai, éleskői portiók. Bécsi pozsonyi házakat Fraknóhoz applicáltam, soproni házakat Lánzsérhoz. Item: lendvai, lenti, belatinczi portiók. Ezeken kívül vannak jószágim zálogban ugymint: Riczó, Bicse, Strécsénnek fele; Beczkónak egy része. Bujáki portió. Csicsvai portió. Varannai portió. Tepliczének fele. Árvában és Letavában is egy portió. A tábori kastélyt mivel Lékához aplicáltam, a gálosházi pedig zálogban van, azokat pedig Köröszturhoz applicáltam, nem tézsem most föl. Item zálogos faluim is vannak, a szerint bizonyos capitalis summákra interest is köll adnom, kikből azért ha lehet kifejtözöm Isten segítségéből. Ezeken fölyül a fraknai tárház könnyen reá mégyen kétszerte való százezer forintra. Kiket mind öszve számlálván az adósságokon kívül reá mégyen Isten áldásából mostani értékem három millióra. E mellett ő fölsége is adós Regécz árával, ki az is már fölyebb mégyen egy milliónál, s alkalmas karba is hoztam azon praetensiót. Item jusson vagyon Horvátországban, Frangepán uraimék három jószágához Zluny Anna után, kiről levelek is extálnak. Hasonlóképpen a Losoncti jószághoz, ki azért köz Erdődi uramiékkal, egy kereset lévén, majd négy várbéli portió; kiknek levelei ugyan Erdődi uraméknál vagyon. Vagyon ezen kívül igen szép jusson a berencsi jószághoz is szegény anyám után, úgy a szobotistyai kastélyhoz is; Item Ecsedhez, s Dévény várához is, a ki Pozsonynál vagyon, a Báthori familia után, hasonlóképpen

Szaláncz, s Cserép váraiban lévő bizonyos portiókhoz is. Successiom penig in casu defectus seminis consanguinearum familiarum majd huszonöt kövárakban vagyon. Lendván, Lentin, Belatinczon is bírok.

Mindezek így lévén, ha már az öregbik atyafi, ugmint maiorasco bár csak azt bírja, a kit Isten áldásából én bírok most, s in uno corpore marad az érték; annyival inkább ha kifizeti az adósságokat, s a zálogokat kiváltja; bizonyára egy alkalmas fejedelemmel is föltehet, s a familia méltósága fönmarad; el is tarthatja többi atyafiait könnyen ily sok jószáginak jövedelméből; úgy hogy mindenkor böcsületesen viselheti az Esterhás nevet, s promoveálhatja is többi öcscseit s atyafiait, a mint hogy azon is köll igyekezni: Mert ha valami hasznos állapotra promoveálja, tehát két hasznot télesen magának is; egyik az, hogy annak segítsége által mehet maga is elő dolgaiban hatalmas atyafia lévén a ki ötet is segíthesse; másik az, hogy az annuális pensió is cessál a föllyül megirt mód szeént, nem szorulván arra már bizonyos nagyobb állapotban lévén; és így mindenkor igyekezni fog az öreg atyafi, hogy valami bizonyos állapotra promoveálhassa öcscseit, s hasonlóképpen hugait, s többi atyafiait; kik is ha valami hasznos állapotra emeltetnek, elhittem ki-ki a maga ágán acquisitiójából majorátust fog csinálni, hogy annyival inkább gyarapodjék a familia, s légyen hatalmasabb, kiből a többit tarthassák el cum honore. Ilyen formán reméllem, hogy Isten áldásából öregbedni fog az Esterhás familia; a mint hogy adná Isten más méltóságos familiák is ezt követnék Magyarországnban, nem fogyatkoznék meg az ország is méltóságos nagy urakból, kik oszlopi lennének ezen szegény megnyomorodott hazánknak, kikre valóban volna is szüksége főképpen a mostani állapotokra nézve az országnak.

Hogy azért ilyen dispositiót tettem a maioritásról, kinél dicséretesebb dolog nincsen a familiák conservatiójára, első oka az, hogy az isteni tisztelet jobban lehet a hatalmas urak sok szép fundatiói s alamizsnái által s jobban is mehet elő az igaz catholica religió ha a hatalmas urak zelosus catholikusok lesznek; nem szenvedvén jószágokban semminemü eretnekséget, s az igaz hitnek mintegy oltalmazói lesznek. Másodszor a közönséges igasság is jobban fog folyni, ha az ilyen méltóságos urak, kikre nagy tekintet szokott lenni, az igasságot hagyják mindenütt folytatni, s azt mindenek ellen oltalmazni.

Harmadszor országunk ellenségei ellen is hamarébb s jobban állhatnak a nagy urak, mint a szegények. Negyedszer királyoknak is hamarosabban szolgálhatnak minden occurentiákban, értékesek lévén, mint ha semmiük nem volna. Ötödször is hazájoknak az ilyen nagy urak oszlopi lévén, jobban segíthetik országokat. Hatodszor magok familiája is jobban conserválódik, mert virtus unita valet.

Ezekre azért az okokra nézve valakinek esze vagyon, a maioritást mindenek fölött méltán dicsérheti, mert mind Istenre, mind ez világra nézve jobb, s állandóbb a divisionál a kiből mindenféle nyomorúság, s confusio, veszekedés, pör, patvar, s szegénység származik minden bizonynal.

Mondhatná talán valaki ezek ellen, hogy iniuriáltatik az öregbik fiu birodalmával a kisebbik fiu, mert egyiknek sok értéke vagyon, a másiknak pedig semmi nincsen, a ki is az apjának olyan fia mint a másik; más az, hogy aequalis divisio non conturbat fratres; és így egyaránt kölltenék osztlatni az atyafiaik között a jószágoknak, hogy ne iniuriáltassék a kisebb idejü atyafi.

Erre azt mondom én, hogy az öregbik fiunak nem azért adatik magának csak az érték, hogy az ő személye tekintessék maioritásban, hanem a publicum bonum, mely minden privatumoknál nagyobb s előkelőbb; publicum penig a familia conservatiój, a ki a maioritással tartatik meg; tehát méltóbb a publicumot azaz familia öregbedést tekintetbe venni, mint a privatumot, azaz értéknek kétfelé való divisioját, mert ha ketten bírják azt, a kit a maioritással egy birna, mingyárt fél annyi az érték, mely ha megént in successoribus dividáltatik mi marad ex massa prima? éppen semmi; jobb tehát együtt maradni a substantiának, mint megosztatni.

A mi a másik részt illeti, hogy tudniillik aequalis divisio non conturbat fratres: arra azt feleltem, hogy igenis conturbat, mert mind szegénnyé teszi őket valamennyen vannak, sőt végtére koldussá, a ki alkalmas conturbatió, sőt veszedelme s utolsó ruinája a familiáknak, kit valóban is tapasztalunk szegény hazánkban.

És így jobb, hogy együtt maradjon az érték cum maioritate, hogy nem mint eloszoljon cum dispendio totius familiae et ultima ruina, mellyet a divisio okoz.

Ebben például hozom elő az olaszországi fejedelmeket, kik nagy hatalmas méltósággal bírnak azért, hogy az öregbik atyafi disponál mindenben, s az egész értékben egyedül vagyon, a többi atyafiait annak jövedelméből táplálja, sőt nagy méltóságokra is emeli, megmaradván a maioritás; kinek halála után nem öcscse hanem öregbik fia succedál a birodalomban, et sic consequenter; s neveztetik az olyan maioresco regnans princepsnek. Így vagyon a florentiai herceg, páрмаi, savójai, mantuai, mutinai s több más fejedelmek is, s nagy familiák, a hol mindenütt a maioritás observáltatván

conserválódnak a méltóságos házak s fejedelemségek igen bölcsen gondolkodván a közönséges permansióról.

E mellett azon köll a maiorasconak lenni, hogy noha a jószágot el nem tékozolhatja, mindazonáltal a jövedelemből is jól gazdálkodjék, hogy a capitalist augeálja *fidei commissumot* csinálván azon summából is, ugy hogy a többi substantiával uniáltassék, és így mindenkor nevelkedni fog mind az érték, mind pedig a hatalom: ennek pedig mind a maioritással köll járni, hogy attól semmi uttal el ne szakadjon, kit ha jól penetrálnak gyermekim, meglátják, hogy Isten áldásából, ha főképpen a maiorasco jól gazdálkodik, nagyra nevelkednek minnyájan; s el is hittem az ő példájokkal más böcsületes urak is maiorátust fognak magok familiájában tenni, hogy magok házáat conserválhassák.

Igy lévén azért a dolog kívánom, s hagyom ezen testamentumom erejével, hogy én nékem minden acquisitióm avagy acquisitumom maioratus légyen, a föllyül megirt modalitas és conditio szerént.

Ennek utána már declaráltatván a maioratus, édes feleségem felől ily rendelést teszek, nem akarván ötöt is majd mintegy semmissé tennem.

Elsőben: noha Lánzsér és Lakompak atyjától maradt reá, de én nekem kötvén azokat, a minthogy többi jószágit is bizonyos summában, méltán tehettem abból dispositiót, a maiorátushoz applicálván mindazokat; mindazonáltal ugy értse Jankó fiam is a maioratust, hogy azzal feleségemet, mint édes anyját nem kívántam éppen mindenekből kirekeszteni; hanem holtom után is akarom, hogy böcsületesen élhessen mindaddig, a míg nevemet viseli; ő róla azért tészek ilyen dispositiót.

Először pro residentia holtaiglan Lakompak adassék neki; ugy azért, hogy minden váraimban valamikor akarja szabadon et citra ulla renitentiam járhasson, s mindenütt böcsülettel látván tartására is legyen a maiorasconak gondja nem idegen, hanem mint atyafi, mind pedig édes anya lévén gyermekimnek; a minthogy ezen modalitást értem több gyermekimre is.

Pro secunda residentia hagyom Köröszturat néki, hogy mégis változtathassa residentiáját, hozzá adván az oda applicáltatott lékai jószágból való falukat; a mint hogy Lakompakhoz is azon falut, Boldogasszonnyal, Lakendorffal, Reczinggel, s Rorbokkal együtt applicálom, gondolván, hogy ezen két rendbéli jószágbul böcsületesen el fog élni, ha jó gondviselői lesznek.

A többi jószágitam pedig Miklós fiammal együtt mindaddig administrálja miglen Jankó fölnevelkedik; holott pedig megnevezett fiam gyermek korában halna meg, tehát aki immediatus utána, ugmint Mihók succedáljon a maioratusban, et sic consequenter a többi; mindazonáltal rajta értvén a maiorasconak habilitudóját, a mint föllyebb is megírom; mert in eo casu a föllyül megirt modalitást köll elkövetni, hogy ha a maior avagy regnans ur inhabilis lenne ad gubernandum.

Föl nevelkedvén Jankó, vagy holta törtévé, az a fiam a ki öregebb leszen; adassék kezébe ugyan a jószág, mindazáltal anyja, öreg bátyjai szeme légyen rajta, hogy az ifjúságnak zabolátlan lova el ne ragadja s netalántán a veszedelemre vigye, a mint sokszor meg szokott az olyan dolog történni, a sok gyülevész ifjú szolgák miatt.

Elhittem ugyan, hogy édes feleségem beteges állapottal lévén talán holtom után nem fogja nevemet változtatni, mivel másképpen is hűgom én nékem, s meggondolja, hogy én nem úgy, mint férje vagy ura, hanem inkább mint édes bátyja laktam véle, már tizenöt esztendőttől fogvást való nyavalyájában igazán szeretvén s egészségéről provideálván minden fáradságokat s szorgalmatosságokatelkövettem, s laktunk már együtt a szent házasságban huszonhárom esztendőttől fogvást tizenhét gyermekünk lévén együtt; mindazonáltal ő noha beteges, de ideje nem fölötte nagy, nem lévén töb harmiczöt esztendősnél, ne talántán férjhez találna menni s gyermekei lehetnének másik urától; ha azért ilyen casus (kit én ugyan nem reméllek) történnék, tehát élteig maradjon meg a fölöl megirt jószágokban s residentiákban, ugy azért, hogy holta után az én gyermekim s ne mások succedáljanak cum sepius declarata majoritate, kinek ő is ultro annuált, engem assecurálván, hogy ha Isten nálamnál tovább éltetné is nevemet noha nem kívánja változtatni, s ha fragilitásból változtatná is, javaim mind az én tölem lévő gyermekire szálljon sub poena ammissionis omnium bonorum tam aviticorum quam aliorum quorumlibet mobilia vel immobilia per successores meos medio unius magistri protonotarii exequandorum repulsionem et inhibitionem aut contradictionem non obstante. Ezt pedig ugy köll érteni, hogy ha urának vagy más urától való gyermekinek kötné, avagy hogy másoknak zálogosítaná: mert ha ugyan birja is ezeket a jószágokat, de abban semmit ne adhasson el hanem légyen az is *fidei commissum* et inalienabile mint a többi, s holta után szálljon ad majoratum tanquam ad caput et massam publicam totius familiae. Illy formát követhetnek azért fiaim is jövendőben feleségeikkel, s nem fognak az jószágok dissipálódni, hanem in uno corpore maradnak, mely által conserválódik is a familia; sőt azon legyenek fiaim, hogy ha valami gazdag házasság éri őket Isten

áldásából, a maiorátushoz foglalják azt kiki a maga ágán propter ratione status et sui conservationem, hogy augeáltassék az érték s együtt is maradjon.

Feleségemről való dispositiomat azért a följebb megírt mód szerint rendelvén, gondolom contenta lészen a neki hagyatott jókkal hozzátévén azt is, hogy a minemü arany s ezüst miv de facto keze között vagyon, maradjon az is nála holtaiglan, annak utánna penig tétessék az is a fraknai tárházba; mert ezen nála lévő aranymivet is magam pénzemen vettem sok fáradságimmal a végre, hogy feleségem a mig él, viselhesse, annak utána tétessék a többivel össze; így jövendőben is ugyan azon fraknai tárházban lévő aranymivel mindenkor élhetnek a regnans uraknak feleségei, de inalienabilis legyen s visszatétessék ad corpus universale; e szerint gyarapíthatják fiaim is azon tárházat s böcsületesen subsistálnak. Ezt penig nemcsak a clenodiumokra, hanem az egész tárházbéli mobiliákra értessék, hogy tudniillik, gyermekim éljenek ugyan belőle, de ne abalienálják semmi uttal hanem mindenkor reponálják azon tárházban lévő mindenféle ingó-jókat.

Továbbá akartam fiaimnak ezt is értésére adnom, hogy szegény üdvözült uram atyámnak is nagy reflexiója volt a majoritásra, mert csinált, a mint ki is tetszik testamentomából; kit eléggé disputáltak, mindazonáltal midőn öcsém Esterházy Ferenc urammal való alkum lőn Sentén, ez alább megírt atayfiak jelenlétén, ugymint Illésházy György uram, Révay László uram, Esterhás Farkas uram, Esterhás János uram, Esterhás Zsigmond, Mihály és György uramék, Esterhás Miklós, Sándor uraimék, item böcsületes törvénytudó emberek, ugymint Alvinczi Péter ítélőmester uram, nemes szombati káptalan két böcsületes embere Gorup János, Vásárhelyi Gergely, Rauch Dániel uraimék több más sok főrendekkel, kik majd harminczan valának, sok disputáció után végre azt találták, hogy stal a testamentom szerint a maioritás, s ugyan én nékem, mint öregebb atyafinak ítélek Fraknót s Kismartont, holtom után az én ágamnak cum precedentia maioritatis usque ad feffectum filiorum meorum azaz én lineámnak utolsó defectusáig, fiú ágról szólván csak mivel a leányágot nem illeti nisi post defectum sexus masculini, főképpen pedig Fraknó.

Igy azért megtetszik, hogy még szegény atyám uram is penetrálván a maiorátusnak hasznos voltát, kívánja derekasabb jószágiban a maioritást observáltatni.

Már azért tudván gyermekim böven declarált maioritásnak mivoltát, elhittem a hamis istentelen s veszekedésben gyönyörködő rossz emberek tanácsát nem fogják követni, akik impugnálni akarják a maioritást; melyet nem másra kívánnak az olyatén izgága szerzők javallani, hanem hogy össze vesztvén gyermekimet, magok erszényét tölthessék s gyermekim javait dissipálván torkukat per divisionem bonorum megmessék s consequenter az egész familiát földre tapodják s annak utánna gonosz intentiójukat véghez vivén csufot üzzenek belőlök, nevetvén szörnyű eseteket gyermekimnek. Lássák azért successorim hogy az ilyen hamis embereknek tanácsán ne induljanak, hanem inkább méltó considerációban s fontban vetvén a familiának conservatióját, mely a maioritás által lészen meg, atyai tanácsomat kövessék a ki egyébbaránt is inkább kívánom gyermekim javát, mint más idegen.

Ezt penig azért írtam, mert nem kétlem lesznek olyanok a kik contrariumot fognak holtom után mondani, practicus lévén a mostani világ; de ha gyermekimnek eszök lészen az olyan rossz tanácsot mint a mérget félre teszik s ragaszkodnak az igaz és az egész körösztyénységben igen bölcsen bevett emberi okossághoz.

Hogy penig tudhassák micsoda maioritást kívántatik observálni, tehát azt így magyarázom.

Elsőben az öreg atyafi bírja az egész substantiát, a többi esztendőnként való bizonyos provisióval tartván az odafönt megírt mód szerént.

Másodszor a maioritást in prima linea köll observálni s valameddig az tart in sexu masculino, addig a secunda linea hozzá ne szólhasson a maioritáshoz.

Harmadszor deficiálván épen in sexu masculino a prima linea succedáljon a secunda linea, qua etiam deficiente tertia, et ea etiam deficiente quarta, et sic per consequens relique lineae; de csak in sexu masculino, quo totaliter deficiente, succedáljon a leányág simili plane modo et ordine valamint a fiúág servando majoritatem primae lineae, ac postea secundae et tertiae ac aliarum; mindazáltal a leányág azokban a jószágokban etiam post defectum sexus masculini ne avassa magát, melyeket in tali casu öcsémuramnak s gyermekinek hagytam, mert azokat a jószágokat az egész Esterházy familiának hattam cum reciproca successione lineae unius in alteram mindenkor a maioritás föntartván az oda föl írt mód szerint.

Ez azért az igaz maioritás, melyet méltó minden okos embernek elkövetni, nem lehetvén ezen a világon semmi hasznosabb s dicséretesebb a méltóságos házaknak familiáknak conservatiójára mint a megírt maioritás.

Hogy azért ezen testamentumom állandóbb s erősebb légyen, kérem alázatosan koronás Királyomat a felséges Leopold római császárt Ő fölségét mint nékem kegyelmes uramat, méltóztassék gyermekimnek főtutorok lenni, tudván azt Ő Fölsége, hogy én mindenkor egész familiámmal együtt igaz és hiv szolgája voltam; eleim is sokat szolgáltak s én is már huszonöt esztendőktől fogvást mind mezőben sok harczokon s várak vételében mind penig itthon hasznos szolgálatokat tettem s kívánok utolsó csöpp véremig tenni ezután is; kihez képest kérem mégis alázatossággal méltóztatték Ő Fölsége feleségemet s gyámoltalan gyermekimet maga kegyelmes protectiója alá venni, s ne engedje senkitül is nyavalyásokat hurcoltatni, hanem, mint Isten után s a mennyei szentek után legfőbb justitiáriusunk mindnyájunknak, kegyes oltalommal légyen hozzájok, tekintvén az Esterhás familiának sok szép érdemit; kiért az Ur Isten megáldja Ő Fölségét.

Annak utánna kérem öcsém Esterházy Ferencz uramat a mint hogy Esterházy János bátyámuramat is, legyenek ezen testamentumomnak executori s gyermekimnek is tutori; hasonlóképen kérem gróf Draskovich Miklós sógor uramat is Ő Kegyelme is nevetlen árváimnak tutora, egyetértvén a tutoratyafiakkal; kérem legyenek gyermekimhez minden oltalommal s ne engedjék szegény gyámoltalan feleségemet úgy kisdéd árváimat is másoktól hurcoltatni; ezen testamentumomat penig kérem ad amussim tartassák meg s minden késedelem nélkül exequáltassák a pium legatumokat főképen, hogy Isten is ő szent Fölsége haláloknak maga szent áldását adja reájok, tudván azt Ő kegyelmek, mint igaz körösztyenyek, hogy mely kedves Isten előtt a charitas Christiana. Ha valamit elfelejtettem, vagy obscure írtam volna, jó discretiójok s dexteritásuk által szeretettel kérem vigyék véghez, a mint hogy az öreg szolgákat is kik énnékem híven és jámborul szolgáltak, vegyék méltó respectusban úgy a többinek is javaimból, ha kinek mivel adós maradtam volna, füzessenek hamar meg, ne panaszkodhassék senki arról, hogy meg nem lettek volna füzetve, lévén honnét füzetni nekik. E mellett legyenek azon Ő Kegyelme minden után és módon, hogy a sokszor említett majoritás megtartassék s az impetitorok ellen oltalmazzák gyermekimet.

Mivel penig Miklós fiam már a huszonegy esztendőt meghaladta kihez képest aprók lévén a több gyermekim, ő is egyetértvén a több tutor atyafiakkal egyenlőképpen munkálódjék azon majorátus conservatiójában; s noha üdösebb ugyan ő a többinél s talán predentálhatná azon majoritást, minazonáltal papi ember lévén semmi successiót nem várván s egyébaránt is a maioritás mindenkor világi s nem papi rendet szokott illetni, s egyébaránt is reméllem hogy rövid idő alatt ad Isten néki is bősületes állapotot: Inkább oltalmazni fogja öcscsét a majoritásban, hogy nem mint impetálni, hasonlóképpen szólván Laczkórol is, a ki már tizenhat esztendő; elhittem gyermekim nem kívánják mind magokat, mind familiájokat a veszekedéssel s pörlekedéssel elrontani, kire hogy tutor atyafiak is szorgalmatosan vigyázzanak, lévén inspectiójok mind gyermekimre, mind penig jószágimra, nagy szeretettel sőt Istenre kérem, kiért Isten is megáldja Ő Kegyelmeiket.

Ezzel végezvén azért az én utolsó akaratomat avagy testamentumomat kívánom, hogy az én megváltó Teremptóm és Istenem magamat édes feleségemet árva gyermekimet a katholika azaz egyedüli üdvözítő római pápista hitben vegyen ki ez árnyék világból. S ha talán valamely gyermekem arra volna hajlandó, hogy elhagyván az igazságnak útját, más vallásba kívánna menni, és Istenem s én Uram a te szent vérednek kiontásáért kérlek vedd ki előbb azt az eltévelyedett juhot e világból, s ne lássa az én magom az örökkévaló halált, hanem inkább dicsérjenek Uram téged velem együtt örökké. Jusson eszedbe Uram, hogy már hét gyermekem vagy szent szined előtt, kik érettem atyjokért s szegény beteges feleségemért mint anyjokért, úgy több egy testvér atyjokfiáiért is imádkoznak szent Országodban, mindnyájan ártatlanságban mulván ki e világból; kérlek azért én Uram s Istenem azoknak kisdéd de hathatós imádságit ne vesd el szent szined elől, hanem meghallgatván könyörülj rajtunk s szent áldásodat reánk terjsztvén adjad, hogy itt e világon mind én s mind gyermekim a te ellened való bünöket eltávoztatván éljünk szent neved dicséretinek fölmagasztalására, a másvilágon penig légyünk mindnyájan az örök nyugodalomban. A mi az én személyemet s bünös fejemet illeti, jól tudom, hogy arra érdemes nem vagyok a mit szent Fölségedtől eleitől fogvást alázatossággal kívántam; mindazonáltal én Uram és én Istenem nagyobb lévén a te véghetetlen irgalmasságod mint az én vétkeim, könyörgök Uram mégis teljes buzgó szívvel néked mint Megváltómnak, Uramnak, Istenemnek tekints kegyes szemeiddel a te legkisebbik férgecskédre, bünös lelkemre, kit te teremptettél s drága szent vérednek kiontásával meg is váltottál, hogy annyival is ily nagy munkád ne légyen Uram héában, engedjed erőt adván, hogy szent nevedért való kimulásom légyen e világból magam véredek kiontásával, a mennyei boldogságban penig adjad édes Istenem, hogy az én drágalátos szép asszonyom s örökös királyném úgy mint a Te szentséges szent anyád dicsőséges lábainak

lehessek örökös sámolya, a hol téged a Szentháromság egy bizony Istenségben Szentjeiddel együtt dicsérhesselek és Magasztaljalak örökön-örökké Amen. Kismartonii die 1 Januarii azaz Ujesztendő napján. Anno ezerhatszázhetvennyolcadikban: 1678. Gróff Esterhás Pál sk. (P.H.) Ezen szerelmes Uram testamentomát minden cikkeliben konfirmálok 1678. Gróff Esterhás Ursula sk. (P.H.) Coram me Comite Francisco Eszterhásy sk. (P.H.) Joannes Eszterhásy sk. (P.H.) Michael Eszterhásy sk. (P.H.) Coram me Francisco Fabiankovicz sk. (P.H.) Coram me Georgio Wkmanich sk. (P.H.) jurato assessore comitatus Soproniensis. Fr. Augustinus Benkovich ordinis sancti Pauli primi Eremitae prior generalis mp. (P.H.) Georgius Rattky sk. (P.H.)

***Herceg Esterházy Pál 1695. évi végrendelete.*⁵⁸²**

Nos Leopoldus Dei gratia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Rex. Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Marchio Moraviae, Dux Luxemburgae ac superioris et inferioris Silesiae, Wirthembergae et Thecae, Princeps Sveviae, Comes Hapsburgi, Tyrolis, Ferreti, Kyburgi et Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod pro parte et in persona Illustris S.R.I. Principis Pauli Eszterház de Galantha perpetui Comititis in Fraknó, antelati Regni nostri Hungariae Palatini, Judicis Cumanorum, Aurei Velleris Equitis, Cottuum. Soproniensis, Pest, Pilis et Solt Supremi ac Perpetui Comititis, Intimi Consiliarii et Camerarii, ac per dictum Regnum nostrum Hungariae Locumtenentis nostri cognati nobis sincere dilecti, exhibitae sunt nobis et praesentatae, certa quaedam binae Literae, ambae in forma Libelli in simplici papyro, latino idiomate, proprio ejusdem Principis Chyrographo conscriptae et confectae priores quidem sub dato, in Libera et Regia Civitate Nostra Tyrnaviensi, die 2da Mensis Martii, Anno Domini 1695 emanatae, Tetamentariam ultimaque voluntatis suae, inter conjugem et proles suas, in eodem Testamento uberius denotatas, rite observandam Dispositionem continentem et praefati Principis Palatini subscriptione ejusdemque secreti authentici sigilli appressionem, nec non ibidem denotatorum, eandemque confirmantium et ratificantium Nicolai condam et Michaelis, ac Gabrielis Filiorum ejusdem Principis aequae subscriptionibus et sigillis propriis, prout et septem itidem infrascriptorum testium subscriptione et coramisatione, corroboratae; et communitae; Posteriores vero sive alterae, sub dato Kis-Martonii, die 8a Mensis Decembris Anno 1696. emanatae tenorem pariter, seu continuationem praefatae Testamentariae Dispositionis in forma Codicilli in se comprehendentes, propria similiter dicti Principis Palatini manu conscriptas et subscriptas, ac eodem, uti priores, secreto authentico sigillo suo communitae; quibus ambabus mediantibus, quoad Bona quidem Paterna ejusdem Testamentariam Dispositionem hactenus inviolate observatam per mentionatas quoque Proles suas aequae observandam innuere et confirmare, caeteroquin quo ad reliqua Bona per se acquisita, et comparata, certum ordinem fecisse, ac praeter ea, quae pro refrigerio animae suae pie, et devote legasset, ternos inter totidem proles suas Majoratus, cum denominatione, et ad quemlibet Majoratum, singillatim deputatorum Bonorum specifica declaratione, in attacto Testamento contenta instituisse, ac in casu alterutrius, vel etiam totalis defectus, de ejusmodi efficientium Majoratibus, prout et reliquis Bonis in alios devolvendis, successionem praescripsisse, passivorum Debitorum Exolutionem, in quantum, per quem et qualiter effectuari debeat commisisse; de consorte vero sua quo ad ejusdem Dotem, reliquasve Praetensiones, nec non vidualem honestam Residentiam et Intertentionem ipsi congruam, et competentem sufficienter providisse, ac per hoc in casum mortis suae realem quasi divisionem in vivis adhuc instituisse, omnesque inter memoratum consortem et proles suas, eatenus de facili emergere queunt Quaesiones, controversias, dissensiones et Discordias subsequendasque Lites et Judria. praecavere intendisse, et velle, ad colendum vero reciprocam fraternam dilectionem, consortique suae per Proles praebendum debitum respectum et reverentiam commune fecisse, taliterque attactam ultimam suam Dispositionem (nisi eadem quoquo modo aut sustulerit, aut immutaverit, quod omnino sibi liberum reservasset) per praerecensitas conjugem et proles ejusdem inviolabiliter, et irtractabiliter, modis, formis et conditionibus in praenotata Testamentaria Dispositione sua, subsecutoque adjuncto codicillo, fusius et uberius declaratis, observandam ordinasse,

⁵⁸²A végrendelet az alábbi jelzetek alatt található: MOL Esterházy Repos. 4. Fasc. G. Nr. 66., 67, 68, 70 Esterházy Pál nádor 1695. évi végrendeletét és annak első codicillusát közli Erdélyi Aladár „Régi magyar hitbizományok története és joga (1542-1852) c. munkájában, Budapest, 1912, pp. 198-222

et praecepisse dignosceretur, Tenoris infrascripti: supplicatum itaque extitit Matti Nostrae. nomine, et in Persona, praefati Principis Palatini, debita cum instantia, humillime quatenus nos praescriptas ambas, super praenotata Testamentaria Dispositione et adjecto Codicillo suo Literas praevio modo confectas, omniaque et singula in iisdem contenta, et praesertim quoad institutos majoratus, tenore Articuli. 9. Anni 1687 pro Magnatibus praefati Regni nostri Hungariae admissos iisdemque substratum fidei commissum, ratas, gratas et acceptas habentes. Literisque nostris de verbo ad verum inscriptae et inscribi faciendum casu porro praefatae Testamentariae suae Dispositionis, quocunque tandem modo subsequaturae innovationis et mutationis eatenus quoque immutandorum seriem et tenorem ac si praesentibus inserti essent aequae pro ratis, gratis et acceptis habentis.

Authoritate nostra Regia approbare, roborare et ratificare, ac pro ejusdem Principis Palatini Testatoris Consorte, et Prolibus, eorundem successoribus et Posteris universis perpetuo valituras, gratiose confirmare dignemur. Quarum quidem et signanter primarum Literarum Testamentariarum Tenor talis est.

In nomine Sacratissimae et Individuae Trinitatis Patris et Filii et Spiritus Sancti amen; Jesus, Maria, Joseph. Quamvis ego Paulus Esterás, Peccatorum omnium maximus et ex eo gratia Dei omnino indignus sim, attamen in benedicti, ac omnipotentis Creatoris mei infinita misericordia totam spem meam collocans Animam meam peccatricem, in signum gratiae suae Divinae et Clementiae humillime commendo, petens cum demissione summa, ut Jesus Christus Dominus et salvator meus, in foramen Serenissimi Lateris sui, animam meam imponere dignetur, ut postquam ipso jubente ex hoc corpore meo, eam emigrare contigerit, ac ad tremendum illud Tribunal accesserit, non secundum demerita mea, verum secundum multitudinem miserationum suarum, suam accipiens sententiam Deum salvatorem suum, laudet et glorificet in aeternum. Hoc vero, ut certius consequi merear, Tibi humillime supplico ad Praesidium tuum confugio a Augustissima Caelorum, Terraque Imperatrici et unica post Deum spes, et haereditaria mea, totiusque substantiae meae Regina Maria dignare sanctissima interpositione tua efficere, ut possim Filii tui Unigeniti Augustissimorum Pedum esse perpetuum scabellum in beata illa aeternitate et Tuorum o Maria Domina mea; Vosque o Sancti Patroni mei et omnes codites, orate pro me misero Peccatore, ut vobiscum Deum omnipotentem mihi propitium merear in aeternum videre: Post haec protesto solenniter coram Divinae Majestate Beatissima Virgine Maria, ac totae coelesti Curia, me semper fuisse, ac velle esse, in Fide Romana Catholica atque Apostolica, eamque usque ad mortem velle profiteri, extra quam omnia alia Dogmata falsa, et erronea esse denuncio, et si fors in articulo positus mortis, ex defectu sanitatis, aut rationis, quidpiam contra Catholicae Religionis sensum me dicere, aut facere contingeret, Protestor id non ex deliberato animo, verum ex delirio fors rationis me dictarum aut facturum, cui et nunc, sano sensu existens, omnimode contradico, cum malum omni momento mori, quam vel minime simili cogitationi quoquo modo assentiri. Ulterius quoque in sanctissimas manus salvatoris, ac Domini Domini mei Jesu Christi; velut dulcissimi, et amabilissimi Protectoris, ac Defensoris mei Animam meam humillime commendo, humillime prostratus supplicans, ut eam ad aeterna gaudia deducere dignetur, quatenus suam Divinam Matrem, in perpetuas Aeternitates laudare, adorare et cum sanctis suis glorificare valeam. Gratias vero immortales ago Deo et Domino meo, quod me indignum Peccatorem, tot et tantis beneficiis donaverit et gratiam dederit, ut substantia mihi concredita, non solum uti, verum etiam de ea, sano et recto sensu possim, tam quo ad salutem animae meae, quam etiam successores meos plenam facere Dispositionem Testamentariam. Unde nolens ad futurum mortis agonem voluntatem meam ultimam differre et si alia Testamenta, antehaec condiderim (quae quoad Majoratum et Fidei commissum etiam hic confirmo) nihilominus certis et rationabilis de causis, mutatis aliquibus, reservando tamen facultatem mihi in futurum quoque mutandi hoc quoque Testamentum, si ita visum fuerit, interim autem in casu non mutationis salvo permanente, talem quae sequitur, facio Dispositione. In primis sciendum est, quaenam sint Bona mea Paterno et Materno Avitica aut Uxorica, et quaenam sint propria mea Acquisita, quae sic specifico. A patre meo pie defuncto nihil aliud possideo, quam Arces et Bona Fraknó et Kis – Martonii; A matre mea similiter pie defuncta, prorsus nihil possideo, cum illa sint inter sorores meas distributa. Ab uxore vero mea, itidem pia memoriae, habeo, Arces et Bona Lansér et Lakenbach, octavas item Portiones in Alsó – Lindva et Nempthe. Propria vero Acquisita mea sunt sequentia, utpote: Arces et Dominia Leuka, Clastrom, Keresztúr, Kapuvár, Köpcsény, Csobancz, Hegyes, Hartenstein, Feketevár, seu Schwarzenbach, Végles, Szádvára, Léva, Kőszegh, Keszthely, Alsó Lendva, Nempthi, Tadika, Resy, Dombó, Sásd, Döbrököcz, Tabor, item Curiam et Vineas in Monte Strigo existentes; Praeterea oppidum Zolna cum Curia et quinque Pagis ad

Arcem Sztrecsen pertinentibus; Item Arcem et Bona Szarvkeő, quo ad perennalitem. Secundo propriis pecuniis meis redemi impignoratas Arces et Dominia Koppány, Simon-Tornya, Thamassi, Ozora, Kaposvár, quae fuerunt in centum circiter florenis millibus, prae manibus alienis quas non sine magno labore reacquirere potui. Tertio emi Domum Viennensem, in interiori Civitate, quam Listiana Familia possedit, in florenis quindecim mille quarto emi Domum Unverzaltianam vicinam pro flor. vero mille quinto antiqua debita super Domo mea Viennensi, ab aliis occupata flor. decem mille sexto, emi unam Domum extra urbem viennensem in Platea nuncupan. una cum Horto, qui cum aedificio constat flor. quindecim mille. Septimo item aliam ibidem florenis mille quingentis. Octavo. Emi duas Curias in Fejéregyház nobilitares, pro florenis viginti quatuor mille. Nono, item molam ad Lacum flor. sex mille Decimo, emi molam Stein mill vocatam, prope Arcem Kis-Martonii, florenis quinque mille quingentis. Undecimo, emi tres colonos in pago Proderstorff, seu Pordány a Dno. Rappach flor. mille. Duodecimo item Curiam Egressianam in oppido Széleskút, pro florenis duodecim mille. Decimo tertio item unum Colonum in oppido Fekete város florenis mille. Decimo quarto, item Curiam Dni. Nicolai Joó in Nagy Martony florenis octo mille ducentis. Decimo quinto, item duas curias in Okan Fiklerianas florenis novem mille. Decimo sexto, item Curiam Braszikanam in Sancto Georgio florenis septem mille. Decimo Septimo, item Csenianam in Sancta Margaretha florenis quinque mille ducentis. Decimo octavo. Inscrispit mihi consors mea pie defuncta Arces et Bona Lansér et Lakebach pro sponsalibus uti vocant, in florenis trecentis millibus. Cum et ego eidem in casu mortis inscripserim similem summam. Decimo nono: Portiones in Arcibus Arva, Létava, Élleskő, Pecuniis meis redemi et non sine magnis difficultatibus acquisivi in florenis decem mille. Vigesimo: Exolvi quoque Debitum a Domino Parente Familiae Körtvélesianae solvendum, per florenos triginta novem mille. Vigesimo primo: redemi pagum Torma falu a Dno. Nicolao Jóó pro florenis quindecim mille. Vigesimo secundo: Item Capitem eidem summam exolvi quam Dnus Prens meus mutuo acceperat a praefato Dno. Jóó, per flor. quindecim mille. Vigesimo tertio: Item exolvi domum Korbelianum Posonii florenis ter mille. Vigesimo quarto. Item emi unam Domum Capitularens Posonii, florenis bis mille. Vigesimo quinto; Exolvi diversas Inscriptionales, Stephani condam Comitiss Eszterház, fratris mei in Dno. Lansér, flor. quinque mille. Vigesimo sexto: Pagum Sandorff redemi, qui fuit impignoratus in florenis viginti mille. Vigesimo septimo: Redemi Domum Soproniensem interiorem pro florenis octo mille. Vigesimo octavo: Emi domum Nékensem Stephani Aszalaj per flor. septem mille. Vigesimo nono. Exolvi certas inscriptiones Ladislai Eszterház fratris mei in Dominiis Fraknó et Kismartonii florenis octo mille quingentis. Trigesimo: Exolvi ejusdem Debitum Patribus Paulinis in Bondorff florenis septem mille. Trigesimo primo: oppignoravit idem quatuor Pagos trans Lacum, quos exolvi florenis quadraginta mille. Trigesimo secundo: Emi duas Curias in Sércz, pro florenis septem mille. Trigesimo tertio: Habeo mobilia ad valorem florenorum ducentorum millium. Trigesimo quarto: praeter praerecensita, sunt etiam aedificia per me facta, quam in Arcibus, tam in Castellis, ac variis Allodiis, quam plurima quorum Expensae si computarentur, sane extenderent summam florenorum sexcentorum nonaginta millium. Trigesimo quinto: Sic etiam emi Domum Sopronii in exteriori Civitate quae Convictorum fuit florenis quinque mille, Trigesimo sexto redemi etiam oppidum Zolna, a Domino Parente meo oppignoratum in florenis octodecim mille. Sunt et praetere suprascripta et alia quae conquisivi multis laboribus, et Expensis, quae non inimia mihi occurrunt e contra vero ne unum quidem colonum ex Aviticis, aut Uxoriis Bonis, aut abalienavi, aut oppignoravi, nam quae nunc prae manibus alienis sunt, illa etiam tempore meorum Praedecessorum oppignorata fuerit, quorum aliqua redemi et rursus aliis oppignoravi, quibus accedit etiam Castellum Galosháza, et Pagus Füles, emptus a me florenis viginti millibus, quem et si oppignoraverim, proprietatem tamen est mea; sic igitur computatis computandis acquisitum illud, quod proprie meum esse censi debet, si bene ruminetur, et perpendatur haud dubie excedit summam viginti quinque centenorum millium florenorum, id est duorum millionum, et medii, quibus si successores mei bene et ordinate usi fuerint, poterunt pro Deo, Rege et Patria utiliter servire et sibi etiam prospicere. Notandum quoque est, me defacto ob certas Capitales summas a Praedecessoribus meis acceptas, Interesse solvere debere, quae se ad Centum mille florenos extendunt, prouti ex Prothocolo Inscriptionalium videre est. Nec hoc praetermittendum, me quoque varia contraxisse Debita, quae Sane Deo adjuvante, jam pridem exolvissem, sed considerent successores mei, quantas a triginta sex Annis debuerim facere Expensas, in servitiis Augustissimae Domus Austriae, ubi in continuis campestribus officiis existens, meis propriis Pecuniis, absque ulla solutione, cum meis propriis militibus servivi, prouti in Bello illo Turcico, Anni 1662 cum Comite Nicolao Zrinio, quam apud VésVára, postmodum ad Pontes Ecekienses indeque in obsidione

Canisae, ac Arci Neo Zrinianae, nec non pugna sancti Gotthardi, cum mille quingentis millibus meo aere solutis praesto fui. Sed et exposit a sua Matte Sacratissima, ternis vicibus contra infessissimos hostes missus, nulla prorsus habita solutione Expensis meis in obsidionibus et occupationibus Illava, Arva, Kasza, Likava, ac postmodum Aranyas Meggyes; aliorum locorum non solum adfui, verum majorem Belli molem portavi, neque vero hic cessarunt infiniti labores mei et Expensae, nam postquam ex suae Majestatis Serenissimae Clementia et Statuum ac Ordinum Regni voto, in Palatinum Sopronii sub Diaeta electus fuisset, ibi quoque innumeras me facere Expensas oportuit. Super haec vero omnia pro Vellere Aureo Intimo Consiliariatu, aliisque Honoribus non exigui debuerunt sumptus expendi. His tandem accessit fatale illud Bellum Turcicum, qua colluvies illa Turcarum Viennam obsidens, totum substantiam meam mihi excepta sola unica Arce Fraknó, adeunt; Arcem Köpcsén cum toto Dominio funditus delevit; Bona Fraknensia, Kismartoniensia, Kapuvariensia, partem Lansériensis et Leukensis totaliter incineravit, pulcher. Allodia mea, una cum allodiaturis, frumento, vino, aliisque mobilibus, totaliter ruinavit, plus quam decem millia animarum in Bonis meis partim trucidavit, partim in vitam abduxit Captivitatem; In arce Kis-Martony rerum mearum mobilium, majorem partem abstulit. Et ut verbo exprimam, ultra duorum millionum damnum mihi intulit. Et hoc ideo, qua ipsi parere nolui, et quia fidelis Regi fui et malui ultima etiam discrimina pati, quam contra Deum Regem meum coronatum et Legitimum Dominum, ac Christianitatem Arma capere; Potuissem utique mea fors ita, prout nonnulli fecerunt, conservare, si conscientiam, et fidelitatem meam debitam laudare voluissem. sed cum haec facere non sit honesti, et probi, ac fidelis Christiani, quamvis ob illata mihi damna maximam patiat egestatem, gaudeo tamen mihi hanc ab omnipotente datam esse gratiam, quod et in his angustiis me indignum Peccatorem, in suo et Christianitatis Servitio ac fidelitate conservaverit clementissime. Dum vero haec ita fuissent acta, ego cum uxore, Prolibus in multifariis periculis existens, cum magnis sumptibus meis, clementissimum Imperatorem ac Regem meum secutus, Passavii, Lincii, alibique non sine gravissima Pecuniarum mearum effusione vivere debui, quibus etiam peractis, tandem cum christiano Exercitu et Serenissimo Poloniae Rege, cum meis pauculis, quos ad manus habere potui, in conflictu Viennensi adfui, unde post Christianorum Victoriam dum Kismartonium rediissem, ecce miles Suae Majestatis Sacratissimae Regiminis Rabatcsiani oppidum meum Fejéregyház, quod unicum adhuc remanserat, totaliter una cum Curia mea excessit, neque vero in ruinatis Bonis meis subsistere mihi licuit, nam ex Mandato suae Serenissimae Majestatis infideles ad fidelitatem reducere volens, in Campum descendere coactus sum, sexcentis militibus meis, quos proprio aere alui, inde trajecto Danubio, usque ad Sacram Hyemem in Castris me subsistere oportuit, ubi Partes quoque Trans-Danubianas ad debitam reduxi fidelitatem cum infinitis laboribus et expensis nullam habens aliunde desuper solutionem. Super haec omnia adveniente Diaeta Anni 1687 Posonii celebrata, maximas me quoque facere Expensas oportuit, singulariter in eo quoque, quod ex singulari, eaque innata Suae Majestatis Serenissimae Gratia sum constitutus Sacri Romani Imperii Princeps, cujus sola Taxa se extendit ad florenos viginti septem mille cujus magnam partem etiam statum deponere debui; nolo hic enumerare alias quoque infinitas Expensas meas, quas in servitium boni publici, et Suae Serenissimae Majestatis feci, ob quae, si ad mendicitatem essem redductus, sane mirum non esset; Accedit malis his hybernorum Quarteriorum solutio, quae adeo enervat miseros subditos a novem jam annis, ut ultimam totius Regni desolationem non immerito ex tanta pressura sperare liceat; Hinc de die in diem deteriorantur Dominia, fructusque – ex illis exiguos valde percipio, restantarii manent, ast solvere non possunt; E contra Interesse currit; nec mihi unus obulus donatus ab ullo Creditore est, quin imo etiam pro eo tempore Interesse solvere debui quo Exolutus fui, et Creditores non pauci hostes fuere. Suae Majestatis hoc tamen non obstante illis solvere coactus sum. Hinc firmissimam spem habeo, quod cum mea maxima debita ob pecunias Sua Majestati Serenissimae datas contraxerim et Bona illa ruinata per Hostes sint, condignum sit mei habitura respectum, et aliquo me subsidio sublevatura, ne dum Palatini et Principis titulo ornatus sum, vix honestam habeam vitae meae sustentationem. Ex praemissis itaque satis videre possunt successores mei, me Dilapidatorem non fuisse, verum oeconomiam bonam exercuisse, quod si infelicitas temporum diligentiam meam non praepedivisset. Nihilominus tamen, si successores mei bonum ordinem servaverint, poterunt ex Proventibus acquisite Bonorum meorum, a Creditoribus successive eliberari, dummodo Expensas inutiles non faciant, et vivant ordinate: ut igitur ex Bonis a misericordissimo Deo mihi datis, animae quoque meae prospiciam. Lego imprimis ad Sacra Loca, ut sunt PP. Franciscani ad Beatam Virginem ad Lacum florenos quingentos; Item PP. Lauretanis florenos quingentos; PP. Franciscanis Kismartonii flor. quingentos PP. Capucinis Posonii florenos quingentos. PP. Franciscanis Sopronii flor. quingentos

PP. Leukensibus florenos quingentos; PP. Paulini sin Bondorff florenos quingentos; Viennam ad Capellam mortuorum flor. quingentos. Cellas Marianas florenos quingentos; ad Beatam virginem in Thall itidem florenos quingentos, ut pro his quinque millibus florenis, decem millia sacrorum legantur, quantotius pro anima mea; Secundo: lego termille, et quinquaginta florenos ad sepulturam meam Kis – Martoniensem, ita ut ex praescripta pecunia sit Fundatio perpetua, quatenus in Capella mortuorum apud PP. Franciscanis superiori singulis diebus unum sacrum pro anima mea legatur et siquidem per medium florenum computando unum Sacrum, venirent trecenta sexaginta sex Sacra, sic loco duorum illorum legatur in anniversario die meo unum Sacrum Cantatum. Curavi quoque sub praefata Capella, unam Capellam aliam, in qua consors mea piae memoria requiescit, ubi etiam corpus meum sepeliri peto, in medio ejusdem Capellae, penes declaratam conjugem meam charissimam, quo assigno ducentos florenos, ut in eodem loco singulis mensibus duodecim celebrentur Sacra pro mea et conjugis meae pie defuncta Animabus id est, unum pro me et alium pro ipsa. Volo autem ut in Capella superiore, id est Capella Defunctorum, venerabile in altari continuo servetur, sic pro lampade ardente, lego quingentos florenos, qui ponantur ad Interesse, ex quo oilium in perpetuum curi possit. Lego quoque pro eadem Capella, trecentos florenos, ut singulis mensibus, pro Fratiles sodalitates illius, Sancti Francisci, unum Sacrum Cantatum legatur, aut cantetur cum Musica; Lego etiam ad eandem Capellam alios centum florenos, ut singulis mensibus unum Sacrum lectum dicatur, pro universis fidelibus defunctis, ex Interesse praeattactae Summa. Habeo itidem Intentionem Hospitale unum erigendi, versus Kis Hefflein, penes infrascriptam Capellam Sanctae Apolloniae Virginis et Martiris, quod si non perficerem, successores mei perficiant; sintque ibi mendici numero duodecim, qui suum habeant alimentum in perpetuum orentque pro anima mea, ac mea Linea et Familia Eszterháziána; Columnam Sanctissimae Trinitatis et Beatae Virginis, jam erexi, volo igitur, ut lampades quatuor diebus Dominicis et magnis Festis, in perpetuum ardeant. Similiter in Arcibus etiam ubique, uti et Domibus Viennensi, Poseniensi ante Imaginem Beatissimae Virginis lampades ardeant, singulis diebus sabachinis ac Festis Christi Domini et Beatae Virginis, ac die omnium Sanctorum, et in die omnium fidelium Defunctorum; sciant vero successores mei, quod ista non sine gravi causa facta sint, et si continuaverint hoc opus bonum, accipient coelestem Benedictionem; Elemosinaque quoque Sabathinia volo, ut omnino in singulis Dominiis continuentur, ut et Sacra Sabathina in omnibus Arcibus pro Familiae meae conservatione et Anima mea. Corpus porro meum exanime, sine Pompa portetur ad suprafatam Chriptam, seu Capellam Franciscanorum Kis-Martoniensium, et postmodum more solito trium dierum sint Exequiae cantatae, ubi etiam Elemosyna Pauperibus et Panis distribuatur singulis diebus, dum Exequiae praetactae durant; In superficie vero interiori Tumbae meae pingatur Imago Dei parae virginis cum Jesulo, ita ut immediate apposita sit faciei meae; Habui quoque Intentionem in honorem Sanctae Martiris et Virginis Apolloniae aliquam Capellam versus Kis Hefflein prope colliculum ancupariae Domus extrinendi, quae jam erecta, et extructa est, per Gratiam Dei. Porro columna Beatae Virginis a me jam pridem Papam destinata, etiam quantocius erigi debet, ut voto meo, in arduo negotio facto, satisfiat. Votum etiam feceram, me velle unam Columnam, in honorem Immaculatae Conceptae Beatae Virginis Mariae ante Arcem Fraknó erigere, quae etiam stat erecta suo loco per Divinam bonitatem; hoc autem omnino dignum judicavi, in gratiarum Actionem, in cujus Sacratissimo Feste, factus sum S.R.I. Principis. Habeo quoque Calvaria montem instituendi propositum a regione Arcis Fraknó, in monte illo, quo tres cruces apponi curavi, cum monasterio et sepulchro, quod infra Arcem Frakno penes Ecclesiani Parochiae (qua etiam detur monasterio), defacto ejusdem Dei para virginis in honorem aedificandum suscepi, in cujus Templi latere debebit Sacrum Sepulchrum constitui, et unde stationes fieri, usque ad summitatem monticuli, ibique Capella Sanctissima Crucifixionis, prout in Polonia quoque simile quid habetur ad Arcem Lancz Corona, hicque idem modus servari deberet. Ad latus autem sinistrum montis Calvariae Templum cum titulo Beatae virginis ad praescepe Bethlehemiticum, cum inferiori Capella, juxta Delineationem erigi. Item Capella Beatae Virginis Sepulchri juxta Delineationem factam, qua omnia (si Deus vitam meam protraxerit) ipse perficere sum intentionatus. Nec dubito, quod videntes multi Catholici Devotionem hanc; suam quoque navabunt operam, et facient foundationes. Haec itaque voluntas mea est, quoad pia legata, ea vero quae singulariter, pro refrigerio animae meae legavi, volo, imo adjuro successores meos, Legatarios, Testamenti mei Executores, ut ea absque ulla mora executioni demandent, et per suos mondari curent, et si quidem effectuaverint altissime Deus sit eorum remunerator aeternus; sin vero (quod tamen nequiquam spero) moras necterent in praedictis Legatis meis, Deus justus oneret Conscientiam eorum coram, cum non mihi solum, sed ipsi Deo et multis fidelibus animabus

manifestum faciant praepudicium, et injuriam. His ergo finitis volo ad alteram Testamenti mei partem transire, et de meorum Acquisitorum Bonorum successione disponere; Primo notandum est, me alia quoque vota facisse, qua tamen cum Dei adjutorio jam magna ex parte finita sunt, et aliqua adhuc restant, prouti etiam Altare Beatae Virginis Cellensis ex Argento jam factum est et stat erectum in illo loco, ubi miraculosa statua Beatae Virginis est; Reliqua vero vota mea suprascripta et pia legata exequatur Major natu filius meus, cui etiam in hunc finem, plus, quam aliis lego. Debet quoque in Pago Fraknó hospitale unum erigi, pro duodecim mendicis, pro quorum sustentatione lego Capitaalem summam decem millium florenorum, ut ex illis Interesse vivant, orentque pro anima mea et Familiae meae singulis diebus; Sacrum in Templo coram miraculosa Imagine Beatae Virginis audientes. His peractis de omnium Bonorum meorum acquisite quanta, talem, quae sequitur, facio Dispositionem.

Primo: Si filli mei non curatis Aviticis Bonis, contenti sunt, ut circa illa etiam Dispositionem meam Paternam recipiant, et illi firmiter inhaereant, tunc in eo casu, et non alias facio et constituo ex universis Bonis meis, tam Paternis quam Maternis et Paterno ac Materno Aviticis tres Majoratus, uti etiam ex propriis meis acquisitis; Ad quod servandum si alii fratres minores consernerint, adstringo et obligo filium meum ex saecularibus majorem natu, sub poena amissionis sibi legandae Portionis, et proximiori, seu secundo genito fratri assignandae. Quos quidem tres Majoratus sic constituo inter filios meos saeculares, cum de Ecclesiasticis specialem faciam mentionem. Primogenitus itaque filius meus saecularis habeat Arces in Dominia Fraknó, Kismartony, Lansér, Lakenbach, Leuka, Keresztúr, Kőszegh, Kapuvár, Feketevár, seu Schwarzenbach, Köpcsén, Hortenstein, Szarvkeő, seu Hornstein; Item Domus et Hortos Viennenses, Posenienses, Sopronienses; Item Castella Thábor, Gálosháza; Curiasque inter praefata Dominia existentes. Et haec quidem praefata, cum omnibus suis pertinentiis, ac utilitatibus quovis nominis vocabulo vocitatis; Cum autem pro Majoratu assignentur Bona praedecarata, idem Primogenitus hac servet, velut Fideicommissa, et nihil ex his abalienare possit, solvatque ipse Debita universa et non Fratres ejus. Jam secundogenitus qui nunc est filius meus Gabriel habeat Arces, et Dominia AlsóLendva, Nempthi, Csobancz, Hegyesd, Thamassi, Simonitornya, Ozora, Koppány, Kaposvár, Keszthely, Tadika, Resy, Dombó, Sásd et Döbrököcz, cum domibus Budensi, Pestensi, Albae Regalensi, Item Curiam et vineas in monte Strigo existentes, a insula Muraköz situatas in quorum omniam actuali sum Dominio et haec praefata Dominia, una cum universis suis Pertinentiis ac Utilitatibus. Haec tamen omnia intelligantur cum Majoratus, et Fidei commissi onere; sic tertio genitus, qui modo est filius meus Josephus, habeat Arces et Dominia Arva, Letava, Eleskeő, Léva, Végles, Szádvára, Sztrecsen cum universis suis Pertinentiis, absque tamen Exolutionis ullius Debiti succedant; tam supranominatus Gabriel, quam vero ipse Josephus filii mei in sibi ipsis modo praevio legatis Bonis, haec tamen omnia similiter sub fide commissione intelligantur; Quae si praetactus filius meus Josephus bene custodierit, et bonam exercuerit oeconomiam, ac a Familia Csakiana impignorata Bona redemerit, sane optime subsistet, cum eadem Dominia fructuosa sint; Itaque tali pacto universa Bona mea et Dominia distribui poterunt inter filios meos tres, id est Michaellem, Gabrielem et Josephum; Ita tamen ut deficiente in sexu masculino uno, immediate alter, ex ejus linea directa succedat, qua deficiente tertia subsequatur, et alia consequenter ad reliquos, prout fusius inferius declarabitur, ubi de successione totius familiae Eszterháziánae agetur, prouti et Majoritas, seu Majoratus in his omnibus adamussim observari debet, tam quoad suprascripta primogenituram Michaelis; quam alterius, ac tertii filii, ita ut deficiente Michaeli, et ejus linea mascula, Gabriel, ejusque Linea Mascula, eidem vero in defectu masculino, Josephus succedat, ejusque linea mascula, cui in simili defectu, alii mei filii eodem modo prorsus et ordine fors Dei beneficio nascendi succedant. Jam posset oriri Quaestio, quod si quis filiorum meorum secundo, vel tertio genitorum prius deficerent in linea sua mascula, quisnam in tali casu succedere debeat? an Primogenitus et ejus Linea, vel vero secundo, aut tertio genitus? ad quod sic me resolvo, quod prima Linea semper alias praecedat, atque adeo, si verbi gratia Josephus decedat, et ejus linea deficiat, Michael et ejus linea succedat, iisque omnino Conditionibus Majoratus, et Priogeniturae, et sic consequenter de reliquis intelligendum erit, ita ut Majoratus, seu Primogenitura semper strictissime sumatur, nec ullo modo Bona dividantur, verum in una massa semper maneant, Quod si vero filius meus Josephus post mortem meam minorennis maneret, tum Bona illa eidem relicta filius meus Major natu saecularis administret, usque ad legitimam ejusdem aetatem, cum onere reddenda Rationis, ac postea obligatus sit Bona dicto filio meo Josepho, et ejus successoribus masculis resignare. Quod si autem filii mei contenti non esset, hac triplici Majoritate, tum eo in casu tota substantia mea mobilis, et immobilis, quam nimirum ego

acquisivi, maneat prae manibus Primogeniti, prout de his fusius inferius tractabitur etiam sub Fideicommissio. Non observantem vero praemissa, tenebitur idem Primogenitus bis mille florenis exolvere. Et siquidem propter quamlibet Acquisitionem onerosum esset novum condere semper Testamentum, tres illos saepius repetitos Majoratus, clarius explico modo sequenti. Quid quid Deo auspice acquisivero extra Hungariam in Austria, aliisque Provinciis, aut in Comitatibus Soproniensi, Mosoniensi, Castriferrei, Jauriensi, una cum Domibus Psoniensibus, id totum cedat Filio meo Michaeli, ejusque Primogenitis masculis in perpetuum; Quid quid vero acquisivero in Comitatibus Szaladiensi, Simegiensi, Vesprimiensi, Tolnensi, Albensi, Baranyiensi, Pest, Pilis et Sold, ac aliis inferioribus Comitatibus, id cedat Filio meo Gabrieli, ejusque Primogenitis in perpetuum; Demum quidquid Cis-Danubium acquisivero, id est Comitatibus Psoniensi, praeter tamen Domos Psoniense Michaeli legatas, Nitriensi, Trenchiniensi, Bars, Honth, Zolyom ac superiore Hungaria, id cedat Filio meo Josepho similiter ejus primogenitis, servata semper modalitate majoratus, et fidei commissi. Et hoc taliter intelligendum, si nimirum manserint praedicti Filii mei penes modo praevio factam Bonorum Dispositionem; Si vero nollent hanc servare Dispositionem, tum in eo casu et illa omnia, qua posthaec ubicunque acquisiturus sum, cedat simul cum praedeclaratis propriis acquisitis meis, cujuscunque speciei, aut generis, pro parte Primogeniti, Michaelis videlicet filii mei fidei commissi, cum successione Majoratus. Porro quo ad Ecclesiasticos Filios meos, illi siquidem successionem, seu proles sperandas non habeant, et alioquin etiam Nicolaus filius meus Episcopus Tinniniensis satis promotus sit, nihilominus dentur ei posthac mille quingenti floreni, vita ejus durante, per Primogenitum saecularem, et si ad maiorem interim Dignitatem non promoveretur, ex tum post fata mea lego eidem possidenda Bona Sztrecseniensia, cum oppido Zolna, ne tamen exinde quidpiam abalienari possit; Qua Bona post ejusdem Nicolai filii mei mortem cedent modo praemisso ad rationem filii mei Josephi. Spero tamen eundem Nicolaum brevi promovendum et nec Familia suae molestiam irrogaturum. Hoc etiam declarato, quod si ipsa per infortunium ad incita redigeretur; Filius meus Major natu teneatur eidem de honesta sustentatione providere, maneatque contractus cum eodem Filio meo Nicolao Viennae initus. Quod concernit filium meum Adamum clericum et praepositum Beatae Mariae Virginis de Rator, cum omnimoda intentio mea sit, ut (si Deo ita videbitur) ordinem servorum Beatae Mariae virginis in supramentionato illo Monasterio, quod defacto, uti praemissum est, ejusdem Dei parae virginis in honorem aedificandum suscepi, habitet in perpetuum, ex salarii mei Palatinalis Restantiis cedo pro universis ejusdem, si quas habere posset, Praetensionibus, ac successione, quinque – millium florenorum summam, qua ipsi statim, post factam Professionem, assignari debent, appliceturque summa illa ad foundationem ejusdem Monasterii in perpetuum. Quod si vero a Camera dicta summa non posset statim exigi, cum alias etiam foundationem ejusdem monasterii, ex iisdem Restantiis meis fecerim, quindecim videlicet millium florenorum, sic interim filius meus Michael solvat Interesse horum viginti millium florenorum, usque dum inclyta Camera hoc debitum liquidissimum exolverit, vel in Bonis, vel in Parata Pecunia, volveque ut praedicta utraque summa nullo pacto a dicto Monasterio avellatur. Advertendum vero est, me duodecim solummodo millia florenorum Titulo Foundationis Sacro Ordini Servorum Beatissimae Virginis promississe, et sic utraque summa non excedit septemdecim mille florenos; sed ter mille florenos applicatos esse volo ad Sacram Capellam Montis Oliveti Sepulchri Domini et Sepulchri Beatae Virginis, ac Sanctae Rosaliae, volveque ut singulis septimanis in Sepulchris Christi Domini, et Beatae Virginis, ac singulis Mensibus in Capellis Montis Oliveti et Sanctae Rosaliae, nec non Area Majori Templi apud miraculosam Dei para Virginis Imaginem, Sacra pro me nunc vivo, postmodum vero mortuo in perpetuum celebrentur, quibus, si ex infinita Dei misericordia non indigerem serviant Sacra illa pro proximioribus Consangvineis meis. Haec Sacra efficiunt per Annum, numerum centum, et quadraginta Sacrorum, itaque ex Interesse trium millium florenorum tam Sacra celebrari, quam Candelae et alia necessaria facile procurari poterunt, quibus addantur Sacra in Arcis Fraknó Capella, singulis Sabathinis diebus celebranda in eam, quam supradeclaravi Intentionem. Interim autem usque dum filius meus Adamus, memoratam Religionem intraret, lego ipsi annuatim mille florenos, ut illis fruatur et hos mille florenos pendat eidem primogenitus Michael, ejusque successores semper Primogeniti. Siquidem vero haec omnia Deo adjuvante, in vivis adhuc effectuare, et persolvere intendo, quibus solutis, cessabit annua pensio Adamo filio meo fienda; Attamen usque ad Professionem ejusdem dentur eidem annuatim Centum et quinquaginta floreni pro Victu et amictu. Filiabus vero meis Religiosis Sancti Augustini Canonicis Regularibus, Christinae, Ursulae, Julianae lego annuatim singulis quinquaginta florenos, usque dum vixerint, similiter per Primogenitum solvendos, ut pro usu et necessitate sua quotidiana

aliquid etiam habeant, cum alias jam ipsas totaliter contentaverim, nec illis quidquam teneam. Spero autem, uti superius attigi, quod Filius meus Ecclesiasticus Nicolaus Episcopus Tinniniensis si Deo juvante ad majores Dignitate Ecclesiasticas evehctus fuerit, non molestabit fratrem suum de simili solutione pendenda, quin potius eum, ac totum Domum Eszterházianam juvabit omni meliori modo. Prout sic quoque fecerunt, magni olim viri Ecclesiastici, ut fuit Cardinalis Szécsény, Cardinalis Erdődy, Cardinalis Draskovich, Ladislaus Kanisay, Nicolaus Olahus, Archi Episcopi Strigonienses, ac passim alii, quorum subsidio multae in Honora Familia evehctae fuerunt, qua defacto quoque vigerit. Unde Arces etiam Lansér et Lakenbach a Nicolao Olaho suprafato Archi Eppo Strigoniensi, ad Familiam Eszterházianam devoluta sunt, sic confido successores quoque meos per Statum Ecclesiasticum, non solum conservandos, verum evehctos etiam fore. Haec itaque Dispositio mea, in eo casu, uti antea dictum est, locum suum habeat, si filii mei contenti fuerint, hoc consilio meo Paterno, cum Leges habeamus de Aviticis Bonis, nullam nos disponendi habere facultatem. Ideoque Proles meae nolint hanc acceptare dispositionem, quae quidem ipsis sane salutaris et proficua est, velintque avitica bona aequaliter distribui facere, sciant in illis quoque Majoratum esse constitutum, a pia memoriae Domino Parente meo Nicolao Esterház Regni Hungariae Palatino, utpote in Arcibus et Bonis Fraknó et Kismartonii. Itaque non restant alia Dominia avitica inter Proles dividenda, quam Lansér et Lakenbach cum reliqua omnia sint per infinitos meos labores et expensas, sudoresque sane magnos acquisita. Sed et in Arcibus dictis et Bonis habeo trecenta millia florenorum, praeter Pagos ab aliis eliberatos, quae siquidem summa etiam libera meae Dispositioni subjacet; atque adeo parum valde unus quisque acquirat, si praetacta duo Dominia diviserint, et quod pejus est, tricis et contentionibus fratres inter se non carebunt. Itaque si acquieverint huic meae Dispositioni, sint benedicti a Deo, sin minus, tum eo in casu facio aliam dispositionem, et de solis meis acquisitis, sepositis aviticis, in quibus liberam habeo disponendi facultatem, a conjuge quoque defuncta concessam, modo sequenti dispono: Primo lego totam substantiam meam, per me acquisitam quocumque nominis vocabulo vocitatum, Filio meo Michaeli, veluti inter saeculares natu maximo, sub conditionibus infradeclarandis, et non secus, ita ut ipse omnia illa, veluti fidei-commissa possideat ad mortem, quo mortuo rursus filius ejus natu maior sit Haeres, et consequenter semper proximioris Lineae, maiores natu sint universales Haeredes, quibus deficientibus, sequatur secunda Linea, eodem omnino ordine, quo prima, qua etiam deficiente tertia, et si consequenter reliquae lineae Facio autem Majoratum ex omnibus acquisitis sic: ut si verbi Gratia Filius Meus Michael, duos, aut plures habeat filios, nonnisi Primogenitus accedat, in Bonis universis, fratribus autem suis regnans, singulis det annuatim pro suo intertenimento bis mille florenos, quod idem et de sororibus intelligendum nisi quod illis mille solummodo floreni pendi debeant, usque ad nuptum; Quod si nupserint, dentur ipsis semel pro semper quinque millia florenorum et honesta emaritatio, id est Vestes et Expensa nuptiales. Similiter et viris, si Religionem aliquam ingrediantur, aut fiant sacerdotes saeculares, quorum Posterioribus, id est saecularibus Presbiteris, vita durante dentur mille quingenti floreni, nihilque aliud. Volo autem hoc fideicommissum et hanc Majoritatem de solis filiis masculis saecularibus intelligi; unde si filius meus saecularis major natu, in semine masculino deficiat, non ipsius filiae verum, filius meus alter Gabriel in omnibus succedat et ipsius Linea mascula, quo etiam deficiente, Tertius simili modo et ordine: quo etiam in sexu masculino deficiente, succedant filii fratris mei Francisci, eodem plane modo juxta Majoratum, et proximitatem Linearum, ipsius Majoratus. Quod si et hi in semine masculino deficerent, succedant Domini Comitum Joannis Eszterházy Filii, ac post illos Sigismundi Esterház filii, post hos vero Michaeli Esterház filii quidem etiam in semine masculino deficientibus Alexandri Esterház filii, ac demum Emerici Esterház filii succedant, servata semper Majoritate Linearum, eo plane ordine, quo supra scriptum est. Volo autem praeterea, ut hoc fideicommissum, seu Majoratus, filios solummodo haereditarie et quidem saeculares concernat, non vero Personas Ecclesiasticas aut Religiosas, quae successoribus carent: Secundo volo et obligo universos successores meos, ne sub ullo praetextu, aut colore possint Bona a me sibi legata, dividere, et abalienare aut etiam oppignorare, nisi plane summum aliquod lucrum et emolumentum inde emergeret; sed nec hoc facere praesumant, nisi cum consensu omnium Interessatorum, sub poena amissionis Majoratus, pro sua duntaxat Persona, non autem Prolibus intelligenda: quod si explico, si V.G. Michael filius meus abalienaret, seu oppignoraret de substantia sibi legata, sine magno suo emolumento, perdat eo facto Jus Majoratum usque dum ipse vivit et succedat frater suus Gabriel, sub simili onere: quo mortuo Michaelis Filii velut Paternae malitiae minime conscii succedant sub simili onere etiam servata semper Linearum Majoritate et Primogeniturae ordine: Tertio sollemniter inhihero omnes et singulos, ne super

haec Bona successoribus meis legata, quispiam Pecuniam mutuet, sub Poena amissionis Summae suae pecuniariae, eoque praesentium per vigorem facultatem Fisci Suae Serenissimae Majestatis, ut si talem Pecuniam confiscandi habeat auctoritatem: Quarto: Haec Majoritas intelligenda est, de Persona habili; verbi gratia, quod si major natu esset mente captus, aut totaliter ad gubernandum inhabilis, in eo casu immediate proximius Filius, si ad legitimam pervenerit aetatem, aut si is Pupillus sit, frater proximior Bona universa gubernet, usque ad restitutionem, aut melorationem talis inepti et inhabilis natu maioris, vel vero ad legitimam aetatem Primogeniti filii talis defectuosi, cui in his Casibus Bona resignare debet, absque ulteriori ipsis irroganda molestia. Quinto: quamvis ille qui inhabilis est maiore et gubernaculo gaudere non possit, per hoc tamen filii ipsius, si habiles sint, a Majoritate excludi, neutiquam possint; sed adveniente aetate maturiore gubernent universa Bona supradeclarata, eo modo, quo superius jam saepius repetitum est; sexto Quod si aliquis successorum meorum, non curata hac dispositione mea, contrarium faceret, eo facto, declaro eundem incapacem cujuscunque successionis tribusque facultatem vigore praesentium Suae Sacrae, Caesareae, Regiaeque Majestati, ac futuris Serenissimis Hungariae Regibus, ut tales Regia sua Authoritate, ab omni gubernio Bonorum amovere valeant, assignentque Parti hanc Dispositionem meam observanti, tam ipsa Bona legata, quam eorum administrationem. Septimo: successor itaque meus et haeredum meorum scire debet, se in his legatis Bonis usufructuarium solummodo, et non absolutum Dominium esse, hoc enim fidei commissio et Primogenitura secumfert, quam per distractionem et abalienationem infallibiliter perdet, attendat itaque ne in hoc Puncto quovis modo impingat; cum gravissimo, et unquam reparabili damno suo. Octavo: ut vero a tantis oneribus Bona mea acquisita eliberari valeant; Primogenitus, seu regnans ponat ex Proventibus, praeter Interesse pendendum decem milla florenorum ad partem singulis annis ad Capitales Summas paulatim exolvendas, quam summam eo quo-convertat, ita, ut minoratis Debitis, Bona quoque cum bona Oeconomia, a jugo Debitorum successive liberentur. Nono: aedificia in Arcibus et Castellis, quantum possibile est, conserventur, ne ex earundem ruina, damnum irreparabile emergat; hinc ex singulis Dominiis certa Quotta, rationabilis tamen illuc deputari debet, ut adminus sarta, tecta conserventur. Decimo: Archivium Familiae cum optimum in Arce hac Fraknó habeat locum, maneat pro manibus ejusdem Primogeniti, prout et reliqua substantia, similiter alia mea, mobilia. Undecimo: Res mobiles in Arcibus existentes, uti sunt Auleae, Scamna, Imagines et Specula, aliaque ornamenta Domus, maneant in locis suis, nec distrahantur, quin potius, quantum fieri poterit, augeantur, cum illa sint in Arcibus necessaria. Duodecimo: Pulchram etiam Artolleriam in Arcem Fraknó acquisivi, quae se cum aliis vexillis, Armis, Cathafracturis, variisque curiositatibus bellicis, ad multa florenorum millia extendit, dignum itaque, ut ea hic maneant, nec distrahantur, velut pro tempore belli summe necessaria. Decimo tertio: Bibliothecam quoque habeo sat pulchram et non parvo labora conquistam, quam intendo cum certa Fundatione apud PP. Franciscanos Kismartonii deponere, ut quivis doctorum Virorum eo profectus, Librorum illorum lectione frui possit, ita tamen, ut exinde nullo modo asportentur, quin potius ex illa a me fienda fundatione, dicta bibliotheca augeatur, et conservetur. Quod si hoc propositum meum differetur; successor meus id effectui mandet, et ipse supremam habeat super illam Inspectionem et habeat Authoritatem Bibliothecarium constituendi, et Libros ad legendum, cum restitutione tamen infallibili, accipiendi. Decimo quarto: Habeo etiam aliquas Raritates, uti dicitur Cabinetum seu Kunst Kammer, in quo diversae res continentur et Imagines pretiosae, illud quoque maneat penes Primogenitum, cui, ut bene invigiletur, sane dignum est. Decimo quinto: cum dilectissimam meam primam Conjugem Ursulam Esterház, morte eandem praeveniens, amiserim, aliamque uxorem, id est Evam Tököly modernam charissimam consortem meam Matrimonio mihi copulaverim, dignum esse censeo, ut ejus quoque hoc in Testamento meo faciam mentionem. Et imprimis sciendum est, quod post decessum Comitis Stephani Tököly, Parentis videlicet et immobilis, Fiscus Suae Serenissimae Majestatis occupavit unde duas filias orphanas in Arce Arva reliquit, quae etiam universis Bonis suis per eundem Fiscum Regium privatae existentes et prorsus nihil habentes, ad me sint haviam venere; quarum ultimae afflictionis insertus, easdem ad meam accepi protectionem Mariam utpote, et Evam Domincellas Tökölianas, quas non secus, ac proprias filias meas, meo aere educavi et ad fidem Catholicam, cum Divina Gratia converti. Tandem natu majorem Mariam videlicet Magnifico Domino Ladislao Petheó Cis – Danubiano Vice Generali elocavi, honestis eidem celebratis nuptiis, quae post obitum ejusdem Maritum sui, nupsit postmodum Comiti Stephano Nádasdi, cujus nunc est relicta vidua, cum suo Pupillo. Alteram vero minorem natu Domincellam Evam Tököli, ulterius quoque intertenens, tandem post fata conjugis meae pie memoriae Matrimonio mihi, velut orphanam copulavi; Sicque a parentibus nullam prorsus substantiam

acquirens, mihi quoque afferre nihil potuit. Secundo: Clarum etiam est, quid Leges Regni Dotalistis tribuant post fata Maritorum suorum, qua sane exigua sunt, ex quibus vix aliquam habere posset subsistentiam mea conjunx charissima. Tertio: Uxor mea pie defuncta magnam sane habuit substantiam, quam cum universis praetensionibus suis quocunque nomine vocitatis, mihi totaliter cessit et sic merito quoque reflexionem facere debeo ad Proles meas, ab eadem susceptas, ita, ut Filii mei nunc viventes Praerogativa Primogeniturae gaudeant, quamvis et Proles a moderna Consorte mea susceptas exclusas esse nolim, verum per omnia ejusdem Conditionis esse velim, prout priores meae Proles sunt, prout, et hoc jam superius satis declaravi; Si enim Deo dante, filium ex moderna Conjuge susciperem, volo, ut in defectu priorum similem habeant Majoratum, ideoque nullam inter Proles meas facio distinctionem, sunt enim omnes meae legitimae Proles et successores. Nihilominus tamen, ut sinceram meam erga hanc conjugem quoque charissimam Evam Tököli demonstrarem cordialitatem, si me, ipsa prius contingat mori, lego ipsi pro omnibus Paraphernis, Dote, Residentia, aliisque quibusvis excogitabilibus Praetensionibus, Arcem et Bona Köpcsény, absque ullo onere, ut illa possideat, absque ulla cujuspiam molestia, ne successores ipsam ullo pacto impediunt, sed in casu mortis ejusdem, aut si se ad alia vota transferat, statum et eo facto redeant ad Primogenituram praetacta Arx et Bona, sicque habeat honestam Residentiam, et etiam Bona. Item habet illa viginti duo millia et quingentos florenos summae Capitalis apud me, quam etiam super dictum Dominium Köpcsén eidem inscribo, ita quidem, ut si dictam summam Capitaalem medio tempore non exolverem, eadem ex dicto Dominio, sibi ad valorem praescriptae summae excindere certam Portionem valeat, et tam diu possideat Titulo Pignoris, usque dum a successoribus meis praedeclarata summa de toto deposita non fuerit, sicque habeat post fata mea Possessionem dictae Arcis et Bonorum Köpcsén, tam pro Dote, ac Residentia, quam Debito, illorum viginti duorum millium et quingentorum florenorum, ac universarum suarum, si quas habere posset, Praetensioni. Volo autem, ut ex iisdem Bonis Köpcsén, nullum solvatur Interesse usque dum ipsa fuerit in Possessione eorundem, et nec ullis similibus oneribus graventur, quatenus pacifice possit illorum Proventibus frui, videant autem filii mei, et successores, ne eam quoquo modo consistent, quin potius omni obsequio erga eandem se gerant, ac in necessariis assistant, et debitum dent respectum. Et si belli necessitas urserit, in Arcibus quoque meis dent receptaculum, honestam ac condignam etiam Intertentionem, recordenturque eandem, quamvis orphanam, attamen ex post meam Charissimam conjugem fuisse. Praeterea donavi Conjugi meae res aliquas mobiles, clenodia, ultra triginta mille florenorum circiter valentes, uti et vestes pretiosas, quae maneant, penes illam, cum successione Prolium suarum ex lumbis meis descendentium, sunt autem in speciali signatura appositae, ex qua videre est, quatenam sint. Aliam quoque signaturam et Inventarium, de rebus meis mobilibus feci, ut distinctio sciatur inter utraque, nec sit aliqua de iis Literis aut Contentio. His igitur contenta reddi potest consors mea charissima, verum tamen cum praedeclarata Arx et Bona Köpcsén fidei commissa, et consequenter inalienabilia sint, sic neque conjugum meae licitum erit illa abalienare, aut quoquo modo impignorare, sed erit solummodo usufructuaria, ut honesti exinde vivere possit. Haec tamen intelligatur ad tempora viduitatis suae duntaxat, nam si ad alia vota transiret, tum non aliud quam Portionem solummodo illam pro supraspecificatis viginti duobus millibus quingentis florenis excissam Titulo Pignoris possideat, reliqua vero pars ad Primogenituram redeat eo facto. Et quia de rebus meis pretiosis mobilibus, et Jocularibus, ac Clenodiis superius generalem fecerim solummodo mentionem, necessarium esse duxi, de illis magis specificam facere dispositionem, ne inter illa quoque, aliqua oriatur discordia et contentio; Imprimus pro Majoratu, et Fidei commisso, seu Haus klenod relinquuntur omnia Clenodia, seu Raritates in Thesauro Fraknensi positae, quae in speciali Cathalogo specificatae, ac per me subscriptae et sigillatae sunt, eo fine, ut sciatur quidnam ad Primum Majoratum spectet, illa enim mobilia in Fraknó existentia, omnia pro decore Familiae, ad primum Majoratum applicata, et fideicommissa esse volo, quaecunque post fatam sibi reperientur; Intellego tamen solummodo illa, quae in Thesauriis Cubiculis asservantur. Praeterea indumenta mea, et vestes viriles, ac alia utensilia argenteria, Arma, Carpenta, Currus, Equi, ac denique universa mobilia extra Thesaurum, ac Archivum Fraknense, existentia; Item extra Auleae, ac imagines in Arcibus Affixas, quae etiam suo loco manere debent, in tres aequales Partes dividantur inter Filios meos, Michaelem, Gabrielem et Josephum, Carpentum tamen pro mea pie defuncta conjugum factum, auratum Michael habeat, teneatque pro Familiae decore, et honore. Habeo me intentionem ut filiam Theresiam ad Monasterium Monialium transferam, quae etiam ad fiendam suam Professionem centum et quinquaginta florenos annuatim habeat et postmodum assignentur ipsi tria millia florenorum semel pro semper, pro totali sua Dote, ac

Praetensione, verum tamen Nuptiae eidem honestae teneri, et vestes etiam nuptiales assignari debebunt, quae tamen omnia ipse cum Dei adiutorio praestare conabor; Quod si vero misericordissimus Deus me ex hoc saeculo ad se vocare dignatus fuerit, tum filius meus Michael, aut ejus Primogenitus, successor nempe meus in primo Majoratu, praedeclarata exequatur; Quibus ita peractis, spero hanc Dispositionem meam, satis esse claram, et tam fideicommissum, quam Majoratum satis esse expressum; Cui addere volui, quod in totali defectu masculini sexus Filiae meae Esterházianae, Linea quoque mea foeminea simili prorsus modo in praetactis Bonis succedat, juxta prioritatem et proximioritatem Linearum et Majoratus, hoc tamen declarato, quod post totalem defectum sexus masculini Familiae totius Esterház, Sua Serenissima Majestas, ac Ejusdem successores Hungariae Reges in trecentis millibus florenis statim, et eo facto succedant, in reliquis vero maneat successio praescripta, et Majoratus in sexu foemineo. Interim vero cum duo filii mei Michael et Gabriel Uxores duxerint, Pacta illa Matrimonialia a me quoque subscripta, hic quoque loci confirmo, maneatque in suo vigore, et valore in omnibus suis Punctis et Clausulis. Debita vero servitorum, Mercatorum, et aliorum quorumcunque exolvat Filius meus Michael, si interea contentati non fuerint; Intelligo autem per Debita illa solummodo, quae minorennia sunt, nam quoad Capitales summas sufficientem superius feci declarationem. Unde dico vigore praesentium in summum sub Coelo Tutorem successorum meorum modernam suam Serenissimam Caesaream, Regiamque Majestatem, Dominum meum clementissimum, ac Ejusdem filium dilectissimum, Sacratissimum Regem nostrum Josephum, Ejusdemque successores, Sacratissimos futuros Hungariae Reges, supplicando quam humillime, dignetur ex magna gratia et clementia sua, meorum Prolium Protectionem in se assumere decedente me ex hac caduca vita, habeant Posteritates quoque meae calcar. ad fidelia servitia sua praestanda et majorum suorum vestigia immitanda; Constabit haud dubie sua quoque Serenissima Majestati totam Domum meam utilia praestitisse servitia Augustissimae Domui Austriacae, etiam cum vitae ac Bonorum suorum jactura, illibatamque semper servasse fidelitatem, et contra Augustissimae Domus hostes strenne dimicasse, adeo quidem, ut jam diversis occasionibus, novem omnino Eszterházy sub Regimine Augustae Domus vitam suam gloriose disposuerint. Sed et ego a quadraginta et uno annis omni diligentia, et sinceritate fideliter inservio, nullis laboribus, et expensis parcens spero igitur, quod Clementissimus meus Dominus, sit successores meos orphanos humillimos subditos, sub aulas gratiae suae Caesariae et Regiae accepturus; Et si quis impetitorum eos aggredere, eos despensurus clementissime. Ideoque in signum perpetuae gratitudinis, praescriptam Trecentorum millium florenorum summam, modo et in casu supraderclarato, lego Suae Majestati Serenissimae et ejusdem Augustis successoribus, post Serenissimos Hungariae Reges, constituo duos Augustae Suae Serenissimae Majestatis Ministros, et hos ipsamet Sua Serenissima Majestas clementissime denominare dignabitur, ut tam de Educatione Prolium, quam etiam conservatione Bonorum dexteritate, Consilio et Patrocinio, eorundem providere dignentur, nomine Suae Serenissimae Majestatis constituo praeterea Tutores et Curatores futuros Dominos Palatinos Hungariae et Locumtenentes, rogando ne graventur destitutorum fors orphanorum meorum Patrocinium in se asumere. Ac denique meae Esterházianae, si qui post decessum meum supervixerint, rogando omnes et singulos, velint partes meorum successorum agere, quibus etiam singulis centum aureos lego, iterum obtestando, quod si fors Lites, difficultates aut discordiae inter Proles meas, aut alios emergerent, illas prudenti consilio suo sopire, et complanare velint, accepturi longam ab omni potente Deo commendo animam meam, corpus et omnem substantiam, a Divina Majestate Sua mihi indigno Peccatori concreditam, quin et omnes successores meos, ac totam Familiam Esterházianam, Facto tremenda Majestas, ut omnes in Vera et Apostolica Fide vivamus et moramur, sicque exhaeredito omnes illos, qui relicta Fide Sancta Romana, ad aliam transiret, nec sit capax ullius successionis acquiritor Bonorum meorum. Post haec vero o altissima et sanctissima ac individua Trinitas, unus Deus. Jesu in dulcissime et vileme. ac svavissime, in sanctissimas manus tuas, commendo spiritum meum, corpus peccatis oppressum, ac omnia mea: dignare Domine per merita amantissimae Passionis tuae, ac gloriosissimam Virginem Matrem Tuam, haereditariam Reginam meam purissimam, et admirabilem, ac omnes Sanctos Patronos meos et Patronas meas, ac unversos Sanctos tuos, totamque coelestem curiam, me miserum Peccatorem protegere, defendere contra omnes Sathanae insultus, tentationes et malignitates, insidias, dolores et anxietates, afflictiones et desperationes; ut semper quid ac singulariter in hora mortis meae dulcedo amoris Tui cordi meo infundatur, omnesque contrariae Potestates repellantur a me, ne ullo errore aut ignorantia pervertatur, et in perditionem seducatur Anima mea. Tibique o augustissima Coelorum Terraque Imperatrix Mater Deo et Virgo purissima, ac Domina mea

Maria, humillima cum submissione prostratus supplico esto Animae meae consolatrix, ut dum post hanc vitam de singulis factis meis rationem sum redditurus, perpetuae damnationis sententiam per Te pia Mater et Virgo valeam evadere, ac cum electis Dei ad aeterna gaudia pervenire. Vos quoque o universi coelestis vitae spiritus supplex oro, dignemini pro me maximo Peccatore, misericordissimum Deum precari, ut me in Articulo mortis laetum dignetur piissimis Jesus ex hoc ergastulo corporis ad aeternam beatitudinem educere, amen. Hoc autem Testamentum meum propriae manus meae subscriptione, sigilloque authentico Palatinali, pro majori firmitate roboravi, et confirmavi, reservando facultatem mihi omnimodam, quo ad Testamentum addendi, demendi, vel aliud (si ita libuerit) Testamentum condendi, quod si omitteretur, eo in casu praesens Testamentum meum ultimum, plenariam habeat firmitatem. Datum in Libera ac Regia Civitate Tyrnaviensi, die 2a mensis Martii, Anno Dni. 1695. Paulus Esterházy. m.p. (P.H)

Nos quoque Filii suae Celsitudinis Palatinalis, hoc Testamentum Paternam, in omnibus suis Punctis et Clausulis confirmamus et ratificamus, obligamusque sub introscripta poena, Nos omnia hujus Testamenti Puncta fideliter servaturos. Datum Tyrnaviae, die et Anno ut supra. Comes Nicolaus Antonius Esterházy Episcopus Tinniniensis m.p. (P.H.). Comes Michael Esterházy m.p. (P.H.). Comes Gabriel Esterházy m.p. (P.H.). coram me Paulo Balassa de Gyarmath, vicario Strigoniense, Episcopo Poseniensis m.p. (P.H.). coram me Stephano Dolny Episcopo Noviensi m.p. (P.H.). Coram me Comite Nicolao Illésházy m.p. (P.H.). Coram me Joannem Mahalány Personalis Praesentiae Sacrae Caesariae Regiaeque Majestatis in Judiciis Locumtenente et consiliario m.p. (P.H.). Coram me Barone Walenthino Szenthe, vice-palatino m.p. (P.H.). Coram me Barone Joanne Pumici Suae Majestatis Consiliario m.p. (P.H.). Coram me Magistro Stephano Nagy, Sacrae Caesariae Regiaeque Majestatis Personalis Praesentiae in Judicis Locumtenente et Consiliario Prothonotario m.p. (P.H.).

Herceg Esterházy Pál 1695. évi végrendeletének első codicillusa.⁵⁸³

Secundarum vero, seu Codicilli series sequitur hunc in Modum: In nomine Sanctissimae et Individuae Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti, Amen. Jesus Maria, Joseph; quamvis jam antecederet Testamentum condiderim, quod etiam hic confirmo, exceptis infradeclarandis tamen, siquidem aliquae circumstantiae interea mutatae sunt; et alioquin etiam fors aliqua in Testamento ambigua viderentur esse, ut itaque in omnibus clarius me declarem, ne ansa detur inter Conjugem meam Charissimam, ac Proles meas disceptandi, prout post fata aliorum etiam virorum magnorum (qui tamen Testamentum satis clarum condiderunt) videre mihi contigit, et ne etiam inter Proles disceptationes aliquae oriantur, declaro me modo sequenti. Et imprimis, siquidem filius meus Primogenitus, Nicolaus Episcopus Tinniniensis, pie in Domino, post Conditum meum Testamentum obdorminaverit, sic ipsi legata Bona illa Sztrecseniensia, et alia trans Danubiana, ipso facto redeant, post fata mea, ad Filium meum Josephum, ita, ut immediate post mortem meam universa Bona eidem Filio meo Josepho legata, major natu Filius meus, qui tunc superstes fuerit, ex saecularibus, apprehendat illa, et administretque, eo usque, dum idem filius meus adoleverit, ac postmodum eidem tradat, sitque postea Josephus filius meus Possessor omnium Bonorum eidem Testamentaliter relictorum, ita tamen, quod si interea non exolverem Debita illa a Venerabili Capitulo Strigoniensi florenorum septem mille item aliorum duorum mille in redemptionem Rakova Pagi mutuatorum, ipse obligatus sit idem Debitum decem scilicet mille florenorum una cum Interesse annuatim pendendo exolvere. Jam quoad charissimam meam conjugem, talem facio dispositionem: Quod cum in Testamento eidem legaverim pro Dote et honesta Residentia et sustentatione, ac denique universis, quocumque tandem sub colore, aut praetextu excogitabilibus Praetensionibus Arcem et Bona Köpcsén, sic idem de facto quoque confirmo, tali cum declaratione, ut quid quid ibi repertum fuerit, de grano, vino, foeno, animalibus, seminatura, aliisque cunctis allodialibus, tempori mortis meae, hoc totum eidem charissimae meae conjugi cedat; Proventusque omnes ab illo dato ad eandem omnimode et imperturbate spectent, ad liberam ejus dispositionem. Porro mobilia in Arce existentia, uti sunt Aulaea, Imagines, Lecti, Lectisternia, Mensae, Scamna, aliaque Arcis ornamenta, et res ibi necessariae maneant; pro usu duntaxat mea charissimae conjugis, nec abalienentur, verum maneant in Arce, post fata autem, aut mutationem Voti ejusdem Conjugis meae, ad filium meum Michaellem, ejusque successores, juxta Testamentum. Unde quo, ad alia etiam universa Bona mea mobilia, talem facio declarationem. Quod omnia grana, foenum,

⁵⁸³MOL Esterházy Repos. 4. Fasc. G. Nr. 69. 74, 76,79 .

animalia, vinum, seminata, ad unum quoavis Dominium, spectantia, uti et animalia una cum universis allodialibus et proventibus cedant ei, cui ipsa Dominia sunt legata testamentaliter, praeter Köpcséniensia charissimae conjugii meae legata. Praeter haec cum tres filias habeam in Monasterio Kismartoniensi Moniales S. Augustini Canoniarum Regularum, quas quid jam contentavi, nihil ominis ex superabundanti paterno affectu erga illas motus, lego singulis ter mille florenos, id est in toto novem mille florenos, pro totali earundem Contentatione, orent igitur pro mea Anima, curentque singulis annis septimanatim unum Sacrum legi, pro anima mea peccatrice, hoc autem salvat filius meus Michael, Posset quoque contingere, quod filia mea Theresia fors nuberet: quod si ita fiat, det ipsi filius meus Michael Tria millia florenorum, et unum mille pro ornamentis et vestibus mulieribus, Nuptiasque honestas eidem interteneat, sicque fiat totalis Contentatio filiae meae Theresiae, quo ad Paterna, ac Paternoque Avitica. Hoc etiam necessarium esse duxi declarare, quod quamvis universorum Debitorum meorum Exolutionem Michaeli filio meo imposuerim, hoc tamen intelligatur solum de praeteritis Debitis, non vero de futuris. Itaque si a praesenti dato aliqua Debita me contrahere oporteat, illa exolvantur ab illo filio meo, in cujus emolumentum eadem contracta erunt; Et cujus Bona similia Debita respiciant, quo ad praeterita vero maneat Testamentum suo loco, excepto Debito Rakovano, ad Dominium Sztrcsen spectante et a filio meo Josepho (ut supra insinuari) exolvi debente feci etiam recenter aliquam Fundationem, in Crypta mea Kis Martoniensi, ut singulis septimanis, in quantum fieri potest, die Veneris Sacrum, pro defuncta Familia Esterházyana, et singulariter pro ibidem jacentibus celebrentur, usque dum vixero, postmodum vero pro me mortuo, eadem in perpetuum celebrentur. Pecuniam quoque assignavi florenorum Quingentorum, quae ad certum locum semper assignari et elocari debet, ut Interesse sex pro cento PP. Franciscanis, semper in novo Anno per Triginta florenos exolvatur, requiritur autem, ut in dicto Sacro semper Aliquis ex officialibus Arcensibus Kismartonensibus sit praesens quamvis quatuor florenis, plus veniat ex Interesse, quam sint quinquaginta duo Sacra, totidem septimanis per annum celebranda, nihilominus praetacti quatuor floreni, possunt applicari ad candelas, aliaque necessaria, unde in Anniversario obitus mei die singulis annis duo Sacra pro anima mea legenda erunt, unde in superiori Capella, alterum in Crypta ad Altare Beatae Virginis a me antea erecta, quo ad Sabathina Sacra ante miraculosam Imaginem Beatissimae virginis in Templo PP Franciscanorum Kismartoniensium celebranda, quae in singulis sabathinis diebus continuari debent, similiter assignentur annuatim floreni triginta, quae defacto quoque solvuntur, quamvis DEO adjuvante incumbam omnimodi in eo, ut etiam Capitale Quingentorum florenorum, ad aliquem locum certum elocetur, sic etiam intelligendum de Sacris Menstrualibus apud eosdem PP. Franciscanos, in Capella Sancti Antonii Paduani. Igitur cum jam Quingentos florenos pro Crypta mea ad Sacra Legenda assignaverim, sic ducenti illi floreni ad eandem Cryptam legati cessant, quorum in Testamento feci mentionem, siquidem tam Monasterii Forchenavien. fundationis quam filiarum mearum Monialium, uti et Adami filii mei, ac Theresiae filiae meae exolutio, sic etiam piorum legatorum contentatio Michaeli filio meo incumbat, pro facilitate supraderatorum Debitorum et fundationem, lego Eidem Michaeli filio meo universas Restantias Salarii mei Palatinalis, apud inclytam Cameram Hungaricam restantes, et haerentes quaecumque tempore mortis meae fuerint inventae, quas urgere etiam debet, et ulterius quoque Legata pia exolvi, et ipse a Debitis liberari valeat; Verum tamen si Divina bonitas dignata fuerit protrahere vitam meam, adintar hac omnia in effectum deducere, uti et alia proposita mea, quae sane hactenus majori ex parte perfecissem, nisi haec miserabilis Belli praesentis moles, ac vix non extrema afflicti Regni Hungariae Calamitas etiam bonas alias Intentiones praepediret. Quibus ita se habentibus, universa Bona mea mobilia et immobilia, juxta jam factam Testamentariam Dispositionem, inter filios meos Michaellem, Gabrielem et Josephum dividantur, eo prorsus modo, quo in dicta Dispositione mea, facta est declaratio, ita ut in his omnibus nullam prorsus vendicet sibi partem Conjux mea, sed sit contenta, tam per Testamentum, quam per codicillum hunc eidem legatis, utpote Arce et Bonis Köpcsén, ac universis ejusdem Allodiaturis, ac eidem diversis Vicibus donatis, quam etiam propriis sumptibus et magnis laboribus juvi ut de Paternis et Maternis Bonis, tam in Hungaria, quam Transylvania aliquid acquireret, adeo ipsa me adjuvatore fere centum millia florenorum substantiam acquisiverit, nec in his acquisitis meis Coacquisitrix dici potest, qua eme prorsus nihil juvare potuit in meis acquisitionibus; Interim tamen siquidem ego eandem velut Charissimam Conjugem amo, ideo providi de honestissimo ejusdem statu et sustentatione, cum ex praedicto Dominio Köpcsén, facile singulis annis duodecim millia florenorum annua habere poterit, cum bona oeconomia. Unde et defacto moneo, et paterne iubeo filiis meis, ut eandem Charissimam Conjugem meam venerentur, nec illam quoquo modo disgustent, sed omni filiali reverentia eandem

prosequantur, et in omnibus occurrentiis assistant, juxta posse suum, habeantque etiam post fata reflexionem Paternae meae admonitionis. Post haec autem finito codicillo hoc meo, rursus tuae me misericordiae infinitae commendo o altissima, et sanctissima Trinitas unus Deus, Redemptor meus, dignare me miserum Peccatorem pretiosissimo sanguine Tuo redemptum benignissimis oculis tuis intueri; Novi Domine peccata mea multa, et gravia, sed in inexplicabili misericordia confidens, accedo prostratus ad suam clementiam humillime, obtestando, digneris me quidem, ast vel maxime in hora exitus mei contra omnia adversa Corporis et Animae meae protegere, et defendere, ut Te adjuvante in gaudiis aeternis Te adorare, et glorificare valeam. Tibi quoque o Augustissima Caelorum, Terraque Imperatrix unica mea post Deum spes Maria humillime supplico, dignare me nunc, et semper singulariter vero in hora mortis me adjuvare, contra omnes malignitates, afflictiones, tentationes, immicorum meorum visibilibus et invisibilibus, ut sub Tua Sancta Protectione, superatis omnibus Carnalibus desideriis, Te Duce ad aeterna gaudia perveniam. Vos quoque omnes Sancti et Sanctae Dei humillime obtestor, cum omnibus coelestis vitae spiritibus, dignemini miserrimo Peccatori potissimum in hora exitus animae meae optulari contra inimicorum meorum universorum Insidias, ut post hanc Vitam Vobiscum Deum meum collandem in omnes aeternitates. Hunc igitur Codicillum meum, propria manu subscriptum et scriptum, ac authentico sigillo Palatinali, pro majori firmitate roboravi, facultatem nihilominus reservando plenariam, tam Testamentum mutandi, quam Codicillum (si tamen ita libuerit) quod si vero id non fieret, tum Testamentum et Codicillum, plenarium haberet vigorem et firmitatem. Datum Kismartonii die 8a Mensis Decembris Anno Dni. 1696. Paulus Esterházy.

Nos itaque hujusmodi supplicatione pro parte et in Persona praefati Principis Palatini, nostrae modo quo supra facta Majestati Regia benignitate clementer exaudita, ac Illustrium quoque et antiquarum, nobisque fidelium Familiarum, quae decus, et ornamentum Sacrae Coronae censerentur, Conservatione, prout et hujus, alias per eundem Principem Palatinum Nostrae, ac successionem Nostrorum Regiae Protectioni, in scripto Testamento quoque impensae comendatae, Paterno affectu et Regia quoque ope nostra provisum et consultum iri cupientes, intuitu etiam salutarium ipsius piorum Legatorum, nec non Legum etiam Regni, cuilibet Nobilium, de, et super acquisitis Bonis suis liberam disponendi, ac uti praefertur, Majoratus quoque et fideicommissa instituendi, facultatem concessa esse, innuentium clementer admissa, praescriptas Ejusdem Principis Palatini Testamentariae Dispositionis et Codicilli Literas, non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspitione carentes, Praesentibus Literis Nostris, de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas, in casu porro praefatae Testamentariae Dispositionis, quocumque tandem verbo per eundem subsequaturae innovationis et legitime fiendae mutationis, pro se, modo praevisio, reservatae, ac si praesentibus series ejusdem inserta haberetur, quo ad omnes earundem quoque continentias, clausulas et articulos eatenus, quatenus eadem omnino rite et legitime existunt, vel existent emanatae, viribusque earundem veritas suffragatur, ac suffragabitur, quo ad universa nimirum ejusdem Principis Testatoris Bona per ipsum acquisita, occasione quorum, ad mentem praecitarum etiam Legum Regni, liberam disponendi haberet facultatem, ratas, gratas et accepta habentes, Autoritate Nostra Regia approbavimus, roboravimus et ratificavimus ac pro saepefati dicti Principi Testatoris, Consorte et Prolibus, eorundemque successionibus et Posteris universis, perpetuo valituras, gratiose confirmavimus praedeclaratos vero Majoratus, per eundem Principem Palatinum praevisio modo institutos, velut in Lege Regni fundatos, in omnibus Punctis, juxta Tenorem praeinserti Testamenti, et Codicilli, nos manutenturos, ac per successores quoque nostros Hungariae Reges observandos et manutenendos obtulimos, assecuravimus et affidavimus; Imo approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, offerimusque assecuramus et affidamus. Nostro, quo ut Rex Hungariae utimur impendenti, communitarum Vigore et Testimonio Literarum. Datum per Manus fidelis nostri nobis dilecti Reverendissimi Ladislai Mattyasovszky, Episcopi Nitriensis, Locique et Comitatus ejusdem supremi, ac perpetui Comitatus, Consiliiarii nostri ac per Hungariam Aulae Nostrae Cancellarii, in Civitate nostra Vienna Austriae die 2ae Mensis Januarii Anno Dni 1699. Regnorum rrorum Romani 41o, Hungariae et reliquorum 44o. Bohemiae vero Anno 43o. Leopoldus. Ladislaus Mattyasovszky Eppus Nitriensis m.p. (P.H.) Joannes Domaniczky. m.p. (P.H.)

Herceg Esterházy Pál 1695. évi végrendeletének második codicillusa.⁵⁸⁴

⁵⁸⁴MOL Esterházy Repos. 4. Fasc. G. Nr. 69. 74, 76,79 .

In nomine Sanctissimae et Individuae Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti, Amen. Testamentum quidem condivi, a filiis meis, et aliis authenticis viris subscriptum, uti etiam a pie defuncta Caesarea ac Regia Majestate Leopoldo primo confirmatum, quod etiam per hunc Codicillum meum in aliis confirmo, ac siquidem interea aliae Circumstantiae mutatae sint, consequenter etiam aliqua ex parte Testamentum quoque mutari, et in nonnullis magis dilucidari debuit, quam quidem mutationem et dilucidationem modo sequenti declaro. Et imprimis quidem, cum propter praegnantem Causam, qua per Divinam Misericordiam, conservatus sum, coactus sint a mensa et thoro conjugis meae, me separare, unde postea ad magnorum virorum mediationem, certum Contractum inivi cum eadem, ut nimirum pro omnibus qualitercunque excogitabilibus Praetensionibus suis, tenear. eidem in paratis solvere quinquaginta millium florenorum summam, item vita ejusdem durante octuaginta millium florenorum summa Interesse annuative sex pro cento solvere: hoc per expressum declarato, quod praedicta summa post ejusdem fata, ad filium meum Josephum ipso facto devolvatur, tali igitur pacto Conjunx mea, totaliter absoluta est, nec ullam, seu contra me, seu Posterios et successores meos habere poterit Praetensionem. Unde rebus sic stantibus, illa ex testatis iis, quae nimirum Eidem legaveram, exclusa manet in perpetuum, hoc addito, quod de summa quinquaginta millium florenorum, totaliter contentata sit. Secundo: Duo etiam filii mei, id est, Nicolaus Episcopus Tinniniensis et Gabriel Colonellus, sine masculini sexus haerede mortui sunt, itaque quae Nicolao legaveram, sint ea filii mei Josephi uti etiam ea, quae Gabrieli legavi sint itidem Josephi, ita ut duorum filiorum meorum Michaelis nempe et Josephi Bona universa sint, cum reciproca successione inter eos in casu defectus seminis masculini fiendi, et sic jam non tres prout in Testamento feceram, vero duo tantum Majoratus erunt, duorum nempe filiorum meorum Michaelis et Josephi. Porro siquidem Arcem Fraknó pro Archivis servari volo, filium meum Michaelem, pro universali Haerede constituo, velut majorem natu, et sic tam Archivum, quam Thesaurum illibatam et velut fidei-commissum servet, uti et ejusdem Posterius masculini sexus, si quos Deus eidem elargiri dignabitur, servata semper Majoritate; Cum alioquin etiam Arcis Fraknó et Kismartonii Majoratum respiciant; Igitur, ut breviter, inter duos filios meos saeculares Michaelem nempe et Josephum Divisionem magis elucidem, sic voluntatem meam ultimariam declaro. Ut quid quid in Comitibus Regni Hungariae, Mosoniensi, Soproniensi et Castriferrei, una cum Pago Szentmihályi in Comitatu Jauriensi existente. Item quid quid extra Hungaria possideo, cum Domibus et Hortis Poseniensibus, Bonorum mobilium et immobilium, in totum cedat Michaeli filio meo, et Prolibus ejusdem sexus masculini duntaxat, cum Majoratu semper servato; quid quid vero (praeter praedicta) in aliis omnibus Comitibus possideo, id totum cedat filio meo Josepho, similiter servato Majoratu sexus masculini, cum reciproca tamen successione, ita, ut si Michael in sexu masculino deficiat, ipso facto Josephus et ejus masculina linea succedat et e contra si Josephus deficiat, tunc Michael et ejus masculina Linea succedat, servato semper Majoratu proximioris Lineae. Quia autem in praesinuata Testamentaria Dispositione mea, antelatum Majoratum, totam Familiam Esterházyanam meam masculini sexus concernentem, in casu illo (ubi quod tamen Deus in omne tempus clementer averter dignetur) memoratorum Michaelis et Josephi filiorum in sexu masculino totalis defectus seminis intercederet, pro Haeredibus et successoribus meis, substitui Fratruales meos, ex Comite condam Francisco Esterházy Fratre meo descendentes, et illis quoque fors in sexu masculino deficientibus, in eadem praedecarata Testamentaria Dispositione mea specificatos Familiae Esterházyanae masculinos successores, observata semper Majoratus Linea. Quam successionem vi hujus Codicilli quoque mei observari volo: Eandem nihilominus ita intellectam, et explicatam esse ordino, ut nullus ex hujusmodi substitutis Haeredibus et Successoribus meis, ad Majoratum per me in praeattacto Testamento institutum venire possit, nisi, qui Romano – Catholicus fuerit, et constans permanserit; Item quod pro adeptione hujusmodi Majoratus mei, nullum quempiam alium Haerodem et successorem fieri posse intelligam, quam illum, qui incontaminata fide et fidelitate, erga legitimum Hungariae Regem permanserit. Ita, quod Deus benigne avertat, si ex Familia Esterházyana, in Testamento meo suo ordine specificata, quispiam notam infidelitatis incurrisset, vel incurreret, ille per me, pro Haerede, et successore, ad Majoratum meum substitutus non intelligatur et per me intellectus non est, verum ille, qui talem notorium, linea et aetate, sequitur immediate, et Romano – Catholicus fuerit, succedat. Praeter haec habeo duas filias in Monasterio Kismartoinens. Christinam Abatissam, et alteram Ursulam Monialem S. Augustini Canonicarum Regularium, quas siquidem jam totaliter contentavi, sic filii mei cum iisdem nihil habebunt ad agendum, praeterquam quod contractus cum iisdem factus, in suo vigore permanere debeat. Jam quod concernit filiam meam Theresiam, cum ipsa certum feci contractum, cedendo eidem Bona mea

Sztrecseniens qui contractus etiam in suo vigore maneat. Hoc etiam necessarium esse duxi declarare: quod cum Michaeli filio meo, tanquam nunc majori natu omnia Capitalia cum Interesse exolvenda sint, consequenter etiam major ei substantia tributa est, quam filio meo Josepho, nihilominus tamen idem Filius meus Josephus Exolutionem Legatariorum Mattyasovszkianorum, et Dominae Lehoczkianae pro oppido Báltth in se assumere debebit, relique vero omnia filius meus Michael exolvat: quod si interea temporis ex praeactis Debitis ego vita mea durante aliqua exolvere non possem, quamvis sperem per Dei gratiam, magnam eorundem Debitorum partem me exoluturum. Porro pro filio meo Adamo Ordinis servitorum Beatae Mariae virginis jam etiam totaliter accordavi, itaque contractus ille; cum eadem Religione factus, etiam in suo vigore maneat. Quod alia pia Legata, quae feci, jam majori ex parte, cum Divina gratia perfeci, restant adhuc duo, quae exequi unice desiderarem. Monasterium nempe Patrum Camaldulensium, in honorem Sancti Michaelis Archangeli extructum, sed nondum finitum, ac Hospitale pro duodecim Mendicis Kismartonii versus S. Apoloniam erigendum, quod actu jam est in opere, et jam fuisset perfectum, nisi haec maligna tempora praepedivissent; Quod si Deus vitam meam protrahere dignabitur, opus hoc finire non intermittam cum Foundatione, ex qua Mendici ibi, ad normam Viennensis Klogbaum dicti Nosochonii vivae et Deum pro Anima mea, aliorumque orare valeant. Habeo quidem et alias pias Intentiones, sed siquidem illarum aliqua conditionatae sunt, sic ad pacatiora tempora ea transferenda esse arbitror; De reliquo Testamentum meum in omnibus suis Punctis et Clausulis exceptis hoc in Codicillo declaratis, confirmo et ratifico. Meminerint filii mei, et successores mei, ut in Testamento quoque declaravi fusius, me a Patre meo, et Matre mea, nihil aliud acquisivisse, quam solas Arces et Dominia Fraknó et Kismartony, imo a pie defuncta Matre, prorsus nihil cum illa omnia sororibus meis sint assignata. Arces Lansér et Lakenbach, ac octavam partem Bonorum Alsó Lendva, ac aliqua exigua mobilia, quae majori ex parte distracta, adhuc, eorum sunt ad Ecclesias etiam donata. E converso reliquum totum est acquisitum meum, tam quo ad mobilia, quam quo ad immobilia, quae siquidem non tam accurate specificari poterunt in Testamento, et post Testamentum conditum, etiam plura acquisita Bona obtinui, quae in speciali Cathalogo contenta uberius patebunt. Nec hoc praetermittere possum, quod juxta Contractum, cum Filia mea Theresia initum, totum et omne Jus suum, tam Paterno, quam Materno – Aviticum cesserit, illud igitur ego quoque similiter filio meo Josepho, post fata mea lego, cum omni Jure successionis, ita tamen, ut si quo casu eandem filiam meam plenarie contentare non possem, idem filius meus Josephus, eandem juxta Contractum contentare deberet per cessionem nihil ominis Domini mei Sztrecsen, jam contentata est. Itaque quatenus sint propria acquisita mea praeter avitica, et per pie defunctam Uxorem Ursulam Esterház mihi relicta in speciali (ut praemittitur) Cathalogo comprehenduntur. Quo in Cathalogo, velut in speculo videre possunt filii mei et successores mei, quod his etiam difficillimis et calamitosis temporibus nullis laboribus, ac Expensis perpeceim, ut me et Familiam meam conservarem cum auxilio Divino. Considerent enim successores, quantas Expensas et quantos labores ab Anno Dni. 1660 mihi subire necessum fuerit, cujus quidem in enumeratione hic longus esse nolo, cum haec in Testamento quoque fusius annotaverim; Sed ecce proh dolor dum postquam in Bello primo Turcico, plusquam medii millionis damna passus fuisset, rursus Anno 1683 omnibus Bonis spoliatus, Passavii exulasset, et ultra duos millones damni perpeti coactus fuisset, super omnia haec exeunte in Hungariam Francisco Rákoczy, in Anno 1703. ab ejusmodi Assedis, universa Bona confiscata, ruinata, incinerata et totaliter devastata esse, non sine latrociniiis cernere debui, adeoque, ut a sex Annis ne obellum quidem, ex omnibus Proventibus meis mihi percipere fas sit, et quod adhuc pejus, oculis meis ex Arce mea Fraknó omnem hanc desolationem et Tyrannicam miserorum subditorum meorum oppressionem intueri debui; Adeo ut nulla Justitiae et Legum Consideratione habita, sub praetextu fictae Libertatis, omnia susque Lege vertant, et hoc prout palam dicere non erubescunt, ideo faciunt, quod contra meum Legitimum Regem et Dominum Arma non capiam, ipsisque non adhaeream, ex quibus clare patet, sub libertatis pallio, praedas et latrocinia quaeri, Fideliumque oppressionem urgeri, quae tamen, quamvis gravissimo animi sensu, cordisque intimo dolore experior, per hoc tamen a debita fidelitate, nullatenus recedam, sed imperterritus ad mortem usque perseverare non intermittam. Unde et si ad mendicitatem plane essem redactus, mirum sane non esset, quod et haud dubio procul jam factum fuisset, in manus Dei excelsa, ad preces et intercessionem suae Sanctissimae Genitricis Mariae, in qua summa post Deum spes mea collocata est, aliorumque Sanctorum Patronorum meorum, ac Patronarum mearum me miserum et immeritum, clementissime conservasset, conservaretque in praesens, Hinc sane soli Divinae misericordiae adscribendum est, quod in his extremitatibus constitutus, adhuc tamen subsistam: confidens in

misericordissimi Dei mei adjutorio, quod post tot, ac tantas Calamitates, Consolationem suam Divinam, mihi clementissime elargiri dignabitur: Ultimatum autem constituo Protectores et Executores, tam Testamenti mei, quam etiam hujus Codicilli modernam Augustissimam Caesaream, Regiamque Catholicam Majestatem Carolum Sextum, uti in hujus Regni sui Hungariae Regem, Dominum Dominum meum clementissimum, humillime supplicando, dignetur ex innata sua gratia et clementia, intuitu fidelium etiam servitorum meorum (qua jam a temporibus Divorum condam Hungariae Regum Ferdinandi Secundi, Tertii, Quarti, Leopoldi, Josephi et suae etiam modernae Majestati in omnibus casibus constanter inservio) Protectionem successorum meorum, in se benigne suscipere, eosque contra quosvis impeditores, Caesarea ac Regia Autoritate defendere. Constituo similiter etiam futuros Sacratissimos Hungariae Reges, Legitimos Augustissimae Suae Majestatis Successores, ac post suas Majestates, futuros Regni Palatinos, quibus libeat etiam suis Majestatibus e gremio Intimorum suorum Consiliariorum adjungere, qui Protectores sint Familiae meae Esterházyanae. Post haec autem, rursus tuae misericordiae infinitae commendo, o Augustissima et Sanctissima Trinitas, unus Deus, Redemptor meus, recognoscere servum et mancipium Tuum in finitum, et quamvis sim Peccator, tua tamen misericordia major est, quam iniquitas mea, plus Tu Domine donare potest, quam ego peccare. Ideo humillime ad Sacros Pedes Tuos prostratus, invoco Te, digneris nunc, et semper et vel maxime in hora mortis meae, contra omnia adversa corporis, et Animae meae protegere, et defendere, ut in coelesti Gloria, Te cum sanctis tuis aeternum adorare valeam. Tibi quoque o Augustissima Caelorum, Terraeque Imperatrix, unica post Deum Spes mea Maria, humillime supplico, dignare defendere me et protegere, contra omnes Inimicos meos, visibiles et invisibiles et contra omnia adversa Corporis et Animae, ac protege me et Familiam meam, ut omnes in tua perpetua Clientela maneamus illos. Vos quoque o Sancti et Sanctae humillime obtestor, dignemini nunc et semper, singulariter in hora mortis meae, contra omnia adversa Corporis et Animae meae opitulari, ut una Vobiscum, post hanc vitam Christum Jesum benedicam in aeternum. Hunc Codicillum propria manu subscriptum, sigillo Palatinali authentico pro majori firmitate roboravi; facultatem mihi tamen reservando, tam Testamentum, quam hunc Codicillum (si ita mihi visum fuerit) mutandi, quod si vero id non fieret, et Testamentum et hic Codicillus, plenarium habeat vigorem, et firmitatem. Datum in Arce Nostra Kismartoniensi, die 24o Mensis Februarii, Anno Dni 1713. Paulus Esterházy m.p. (P.H)

Nos infrascripti ad hoc specialiter convocati et rogati pro subscriptione, subscripsimus qua Testes. Coram me Andrea Ugrinovich praepositode utroque Hefflein m.p. (P.H.). Coram me Sigismundo Haller Liber Baro de Hallerkeo m.p. (P.H.). Coram me Stephano Nagy Vice Comite Comitatus Soproniens m.p. (P.H.). Coram me Adamo Mesko, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliario Aulico m.p. (P.H.). Coram me Stephano Zeke Comitatus Soproniensis Jurato Notario m.p. (P.H.). Coram me Matthia Trimel Libera Regiaeque Civitatis Soproniensis Judicem m.p. (P.H.). Coram me Georgius Mottesicky m.p. (P.H.).

*Idősebb gróf Zichy István végrendelete.*⁵⁸⁵

Atyának, Fiúnak és Szent Lélek Istennek nevében Teremtőnek másolhatatlan rendelése, hogy minnyájan meghalunk, és valamely bizonyos, hogy meghalunk, oly bizonytalan annak üdeje, helye és órája. Tudván azért Én Istenem hogy Én is Te bűnös szolgád ezen bizonytalanság alá vagyok vettve, most megh jó voltodból egészségben és eszemen vagyok. Kérlek alázatosan, Sz. Atyai gondviseléséből úgy vezérellye gyarló elmémet hogy ez utolsó rendelésem feleségem és gyermekeim közt legyenek neved tiszteletére lelkünk üdvösségére és egymás közt való egységre. Elsőben is ajánlom lelkemet az eget alkotó Istenemnek, hogy az eő Sz. Fiának keserves Kin szenvedésére, az Boldogságos Szűz és minden Szentek érdemére, gyarló és bűnös voltomra nézve Irgalmát töllem megh nem vonnya, hogy eszemen üdvösséges kimulást engedvén juthasson az eörök üdvösségre Sz. Szina látására, testem, ha közel lesz ki mulásom temetessék az oroszvári Parochialis Sz. Egyházban, mellyet fundamentumból építtettem, mivel pedig az mostani Török háborúban a Tatárok el égették, ha élttemben fel nem építhetném, vigye véghez Restauratióját Feleségem Ádám fiával, pro dote hagyok

⁵⁸⁵MOL Zichy Arma 135. Fasc. 175. pp. 162-164

reá ezer forintot, megh azon summa bizonyos helyre Interesse le nem tétetik, addig az ki az oroszári eörökös Curiát birja, tartozzék esztendőnként quinque per centumot fizetni, fele ugy mint huszon eöt forint aplicáltassék az Parochusnak, ki tartozik minden héten esztendő által egy misét mondani, az Zichy Familiából való halottakért, Az huszon eöt forintya aplicáltassék az Sz. Egyház szükségére Pozsonyi, Györi, és Boldog Asszonyi Franciscanusokk száz száz forintot, kiért miséket tartozzanak lellemért mondani, házi és kolduló szegények közé osszanak florenos 200. Azok is imádkozzanak lellemért. Istennek elnyugott első kedves Feleségemtől Baranyai Máriától kivel kevés napok héján tiz ezstendeig laktam Isten áldásából maradtak üdvözült Klára leányom és Páll fiam, István élő fiamnak mostani élő és mindennembü kedvemet kereső Amade Magdolnától kivel Istennek hála szép egyességben már harmincnégy esztendőt töltöttem, maradt fiam Ádám; szükség penig tudni, hogy Istennek áldásából mind az első, s mind a mostani Feleségemmel nem csak üdvözült születéimtől maradt feles adósságokat fizettem, de értékemet is fáradságoss és munkás kegyelmes királyomhoz eö Felségéhez való hü és igaz szolgálattal úgy fáradságos gazdálkodással (Hiszem Istent mások sérelme nélkül) szaporéttam, üdvözült szüleimtől maradt reám az Sz. Miklósi jószág, mely volt adva tizen nyolcz ezer forintba az komáromi hét falu zálogból tizenhét ezer forintba az gesztesi jószág kilencz ezer forintba zálogul. Sz. Miklósrá ujjab donációt szereztem, hét ezer forintot adván auctiót reá, az komáromi jószágot is Szönnnyel és feles hódultt falukkal megh szaporétván szerzettem megh eörökbe eötvenhét ezer forintra augeálván az rajta levő summát, ahoz az ott lévő eöreg szabad házat, serfözö házzal, és igen nagy kertel az nevezet summán felül, az oroszári eörök Curiát is, mellyet szüleim zálogosítottak el, váltottam ki Delin maradékítul, úgy hogy az sok adósságom megh fizetésére nézve épületekre zálogok ki váltására, és auctiókra, kivel jobban stabiliáltam maradékimat a jószágokból szüleimtől maradt értékemet csak nem magam keresményének mondhatnám kire nézve ha megh nevezett gyermekim az én keresményemben részesek akarnak lenni, kívánom, hogy ezen utolsó rendelkezésemet megh tartsák és soha kérdésben se végyék, hogy első, és második feleségemnek mit kerestem. Istenben el nyúgodtt első Feleségem Baranyai Mária, Én hozzám kevés arannyal mivel köntös, és fejr ruhán kívül semmit nem hozott, azokat penig üdvözült Klára leányom ki házasséttáskor mind kezéhez adtam, semmit azokból két fiam számára megh nem tartván, az vásóni vásárlásra adott volt az Apja ezer aranyat, Koháry Péter restantiájának vettem megh kész pénzen Révay Andrásútul, felét engedte nékem ingyen Koháry Magdolna, mellyet Kamara praefectusságom alkalmatosságával eö Felségétul Loco gratiae szereztem ki másként eörökbe veszett volna oda, ezen kívül a mi Javai maradtak első Feleségem szüleitől unokai Baranyai Ipamnak, magok osztoztak véle. Mostani élő kedves Feleségemnek édes Anyja halála után a mi Jószág kész pénz, ezüst mivet gyűjtött, mindenestül fordéttam Levél Falunak ki váltására, mely Mosony vármegyében van, és üdvözült Gróff Forgách Ádámtul birjuk zálogba, azért minden kérdés nélkül azon falu mostani élő feleségemre, annak jövedelme egyeledik, az több jövedelmim közé, úgy ez eöreg Praczai szőlő termése is ki van annyátul maradt reá, ezekre nézve a mi Gyermekreinkre szüleitül maradt arra nem kell semmi rendelés, hanem a mi az én eleimtül maradt, és az mit Isten áldásából hozzá kerestem, azokrül teszek ily Intézést: Elsöbben az én Kedves és engem soha megh nem szomoréto üdvözült Klára leányom árváinak hagyok száz ezer forintokat ily okkal: hogy az én élő feleségemen és fiaimon se unokáimon magok se maradékjok soha semmit többet ne kereshessenek melyik megh fizetésére rendeltem Bezenyei Falumon lévő summát ily móddal, hogy azon Falunak birásában maradjon per partes az kis martonyi apácza részét úgymint kétezer eöt száz forintot többire megh adtuk. Másodsor fiaimat úgy igyekeztem rendelni hogy egy más közt történendő egyenetlenségre okok lehessen, s mivel mindenik az Én Fiam, egyikkel annyi jót, mint az másikkal Istennek áldását egy más közt igaz Atyafiúi szeretetett Atyai szivel kívánok, annak okáért kérem az édes magzatimat, valamint Istennek áldását kívánnyák és böcsületihez szeretik, úgy egy mást szeressék, és egyességben éllyenek. Üdvözült Páll fiamnak adtam az vásónyi és palotai eörökös jószágimat az györi czabi háza felével, Somogyba és Légrádnak lévő eörökös jószággal együtt az Jánosdari zálogos Portiókkal, mellyet gróff Kéry Ferencz Úrtul irok assignálván házasságokor minden azon Jószágokrül való leveleket is, ki meszsze földrül hozván társat, á mint értékem engedte költöttem reá Arany és Ezüst mi, és más mindenféle szükségét megh szerevén, kit éltében maga is megh vallott, és tudva van másoknál is. István fiamnak is házasságokor adtam az komáromi eörökös jószágot, ott lévő szabad keö házamnak serfözö házzal és mellette lévő nagy kertel, Györött Révay Páll háza felett, Pozsonyban birok ezer nyolcszáz forintból assignálván azon jószágrül való leveleket is, házasságokor költöttem eö reája is mint üdvözült Páll fiamra, hagyom néki Kocz névö falumat is holtom után, kit zálogban birok három ezer forintban.

Ádám fiainak hagyom Sz Miklóst, Libenyest és Meszerel Draspurgot, Ereputtán lévő falummal, mellyeket örökben bírok, hozzá a Ruszti, Vitnyedi szöleje felét és Czogordolffot melyet Palatinus Urtúl eö nagyságátul bírok tíz ezer forintban zálogul, mivel eddig velünk túrtt ha meg házasodik is, maradgyon tovább is Édes Anyja mellet, kit soha meg ne szomorétson, ha Isten áldását akarja fejére várni. István Fiamat is intem Unokáimmal együtt igaz Atyai Szeretetemből gondollyák meg, hogy Édes Anyyoktól igen aprón maradtak és mostani Feleségem édes Anyyok gyanánt nevelte, s minden jóval vólt hozzájuk, meg emlékezzenek arról is, hogy tanulságokra, országok járására, úgy házasulások üdején mely jó kedvel költött reájok semmibül meg ne busítsák, hanem az én emlékezetemért, ki érettek sok fáradtságot és nyughatatlanságot vettem fel, meg becsülyék, el hívén azt, ha ezt el követik Isten áldása szál reájok, feleségem is minden Anyai jóval lesz hozzájuk és édes Gyermeki gyanánt tartya eöket, nincs is kétségem, hogy ezen Anyai Intésemet ne kövessék maradékim. Mostani kedves és mindenben engedelmes édes Feleségemnek Amadé Magdolnának hagyom az oroszvári örökös curiámat minden ott lévő zálogos Portiókkal, Német Jándorffal, Belseö Kemlénnyel, és az Lajtán lévő örökös Malmomat Pozsonyi házamat, ott való pusztá kertemmel és minden némö Ingó marhámmal, mely igen szép kevés, el hívén, hogy Ádám fiam úgy fogja édes Anyjának kedvét keresni, hogy ezeket mind neki haggya holta után. Ha mi oly adósságim lesznek, Pium Legatumok szolgálk béri és ha kikk mit hagyok azt mind Feleségem tartozzék Ádám fiával meg fizetni mivel holtom után eök maradnak azokban a mit mást bírok, az több gyermekeim és unokáim azt akarom, hogy az illetén füzetésbül mentek legyenek, mivel penig az mostani Török háborúban nékem minden lakó helyeim, majorim, faluim, Sándorffi malmommal együtt el égtének mindenféle Majorságom el veszett, úgy hogy sehol csak egy barom fiam sem maradt, házaim és majorim, melyeknek építésére hagyom Czundorff nevö falumot Feleségemnek Ádám Fiával, noha ez is éppem töből ki égvén, immár negyedik esztendő, hogy semmi adót nem vehettek tölök. Eö Fölsége a mi kegyelmes Királyunk látván számlálhatatlan kárait, mellyet hüségemért a mostani háborukban vallottam kegyelmessen adott, Három Fiammal együtt a Divényi Jószágból harmincz eöt ezer forintig, úgy hogy quinque per centum jövedelme lehessen melynél már két esztendeje, hogy bírásában vagyok, de közel sem hozza meg a nevezett Interessét, ezen Divényi jószágot is hagyom Feleségemnek Fiával Ádámjával ily okkal: hogy Zichy Pál maradékinak tíz ezer forintot, úgy Zichy István fiainak is tíz ezeret tartozzanak letenni, mellyet holtom után ha hamar le nem tehetnének, quinque per centum Interessével tartozzanak a summa le tételég meg elégedni. Mivel penig ily nagy szükségemben kénszeréttetem azon Divényi Jószágnak perennálitássát tizen nyolcz ezer forinton meg venni, kivel most is többire adós vagyok, hozzá kölvén azt is tennünk ki aranyai maradnak Feleségemnek üdvözültt Annyátul maradgyon azon Divényi Jószág feleségemnél Ádám Fiával oly okkal mág Fiú lesz birja az eöregbik Majoratus név alatt, ha penig Fia nem maradna Ádámnak, a ki eöregebb lesz Familiánkban Fi Ág, arra szálllyon, és így consequenter a reciproca successio fent maradgyon a több örökös jószágokban is, a leány ág elégedgyen meg szokott Törvényes Dossával deficiálván penig a Fiú ág in tali casu succedállyon a Leány ág, azt tartván Donatiónk is. Ha valamellyik Gyermekeim vagy Unokáim közül ezen Rendelésemmel meg nem elégednék, kedves Feleségemet meg nem böcsülné, és néki hagyott Jókban háborgatná, az ollyatén Gyermekeim vagy unokám admoneáltassék egy országos bíró által azoktól, kik ezen utolsó Rendelésemet kívánnyák meg tartani, ha meg nem jobbétya magát, és Rendelésemet nem akarja meg tartani akár mely Részében az ollyatin akaratom ellen rugódózó maradékom az maga Legátumát az Én Acquisitumimra nézve el vessesse, mivel a több engedelmes Gyermekeim osztozzanak az üdvözültt Anyámtól maradtt jóból adgyák ki részét proportionaliter mely igen szép kevésre mégyen a mint Testamentumom elein világossan declaráltam, mi maradtt légyen reám üdvözültt Anyámtól, mivel az Anyai úgymint Czabi rész jószágot mégh éltekben el zálogosétották szüléim, Szeczer Györgynek ezer aranyban. Ezen Executiót azon Bíró vigye véghez, ki az admonitiót peragállya, mely extremitásra hogy maradékim ne jussanak Töredelmes Szivel könyörgök Istenemnek kinek Irgalmasságába ajánlom bünös lelkemet, oltalmába az édes Amadé Magdolna Feleségemet, két élő Fiammal és huszonegy élő unokáimmal, fent tartván ha Isten halálatom halasztya, ha ezekben mit változtatni akarok szabadságomat, de ha ezen kívül más írásbéli Rendelésem nem lenne, ezen utolsó Dispositióm maradgyon minden részeiben helyibe. Melynek nagyobb bizonyására és erősségére subscribálok, és pécsétlem szokott pécsétemmel. Oroszvárrott midön hetven egyedik esztendömet töltöm 7. Január 1687 (P.H.) Zichy István m.p. Ezen Testamentumomat mellyet 7. Január 1687 esztendőben magam kezemmel íram, minden részében confirmálok most is, s mivel Istennek jó voltábül az üdö alatt is javaimat szaporéttottam Rajkára

bizonyos summát adván hagyok abbúl kedves feleségemnek kivel már negyven esztendőöt éltem eöt ezer forintot, kivel Groff Forgách Simon Ur tartozik, a kivel penig Groff Forgách Ádám Ur úgy mint tizen egy ezer forinttal felét annak hagyom Páll fiam fiai árváinak. Felét István Fiamnak mely summát ha Feleségem kész pénzül le teheti nekik tartozzanak fel venni. Irtam Oroszvároott betegségembe 5. Febr. 1692. Pogán Ferencznek, Horváth Ferencznek és Zichy Ferkónak hagyok száz száz forintot az háromnak három száz forintot. Zichy István m.p. (P.H.)

*Gróf Szirmay István végrendelete.*⁵⁸⁶

Illustrissimi condam comitis domini Stephani Szirmay Posonii 14. Április anno 1711. testamenti verum par.

Ego Stephanus Szirmay recordatus etc. Cum Deus sapienti indicio suo prolibus matrimonium meum non benedixerit, sed uxoris meae perillustris Susannae Eödönffy, filii Adami Dersóffy, et uxoris eius Margarithae Butkay, cuius matri condam Sarae Szirmay sangoine junctus eram, filium Thomam per consensum etiam regium in filium meum adoptaverim, penes quem consensum in comitatu Borsodiensi existentis pagi Szirma nuncupati tertialitatem, quam tertialitatem quondam Georgius Szirmay cognatus in redemptio nem capitís (erat enim captivus Tureae Agriensis) domino Stephano Pap, pro tunc capitaneo Diós-Győriensi tribus millibus aureorum in perpetuum abalienaverat, ego vero a successore eius, non adeo pridem eodem perpetuo jure emi, qui ex post, uti et successores eius Szirmay nomine gaudebant, specificato filio meo Thomae in perpetuum lego, in qua etiam pure statutus est. Cui adoptivo filio meo Thomae, et illius masculini sexus successoribus tali modalitate infra specificanda bona lego, ut nunquam vinum, vinacium a fortiori crematum, lino verba nullum haustum de vite originem suam trahentem ille et successores filii eius bibant, et masculini sexus successores filii omnes nomine. Thomae, vel Jobi vocentur, tametsi decem, aut plures idem parens genuerit, huc spectat, omnes in religione catholica enutrientur. stb.

Ideo si quis successorum meorum, vel successor filii mei Thomae, vel Jobi nomini renunciaret, et si ipse etiam in declarata a vino abstinentia non perseveraret, et filiis suis in baptisate praeter Thomae et Jobi aliud nomen imponeret, de violata abstinentia bis in comitatu in quo successor abstemius, vel abstinens residet, praemittat protestationem, quod si vero ultra etiam compertum fuerit, quod aliquis non observet circa dictam abstinentiam meam factam dispositionem, statim sive propria autoritate, sive medio iudicis, pro libitu eligendi, nullis obstantibus et suffragantibus excogitabilibus remediis in perpetuum ex omnibus bonis hic dispositis excludatur. Quod si vero legata bona ab illis vel in toto, vel in parte redimerentur, igitur ex debita contravenienti summa eumque concernenti satisfactionem sibi impendere possit ac valeat; similis qui Thomae vel Jobi nomine non gaudebit absolute sub nulla pratetextu sit legati mei particeps stb.

Praeattacto filio meo Thomae Szirmay et descendentibus per lineam masculinam filiis Thomae et Jobi nomen gerentibus, modalitate praevia observanda relinquo hic in comitatu Sárossiensi in Pago Szt. Mihály jure perpetuo aquisitam domum lapideam, penes etiam jure redemptibili aquisitam Szent Mihályiensem portionem, quae in summa excedit juxta tenorem adquisitionalium litterarum 25.000 fl.; habeo in Orkut, Osztopataka, Takoristis quasi 10.000 adaequantia aquisita bona, ea etiam antelato filio meo et praecribentibus eius fracto et permitto, pariformiter etiam Tolt, Selymes, quod est oppignorum in tribus millibus tallerorum, ubi etiam erexi aedificia multa lapidea, utpote horreum et braxatorum et unam parvam molam, etiam homines ex aliis bonis sat copiosos eadem introduxi, etiam hominem Bodolyahiensem, quem 260 florenis emeram, illi et praescriptis relinquo Szebenyiensem domum etiam, uti et ex Hethárs omnium proventuum medietatem eadem modalitate, cujus inferius faciam mentionem, permitto. Item ratione Semviszt, Bajoroczod et Gyürkő haec veniunt consideranda, quod post meam liberationem e captivitate dum cum eam privigno domino Adamo Dersóffy et uxore mea perillustri Susanna Eödönffy transactionem inivissem, Semvicziensium bonorum medietas pro manibus mansit meis, medietas vero post obitum uxoris meae cedat Domino Adamo Dersóffy et sic

⁵⁸⁶Országos Levéltár, N. R. A. fasc. 384. num. 45. Avégrendeletet közli Erdélyi Aladár a „Régi magyar hitbizományok története és joga 1542-1852” c. munkájában. (Budapest, 1912) pp. 223-228. A végrendelet magyar nyelvű változatának jelzete: MOL Szirmay 2. csomó, 10. tétel, Nr. 58. A két végrendeletet összevetve, közöttük tartalombéli eltérést nem találtam, a dolgozatban a magyar változatot idéztem szó szerint.

tantum in medietatem habeam liberam dispositionem stb.

Ribnik et Matisova filio meo et eius praescriptis lego, quorum praetium sunt 7000 florenorum, quos duos pagos occasione Glacziensis captivitatis redemerat domina Palocsaiana, precium hoc distractum erat usque ad liberationem mei, iterum ego jura deponendo 7000 fl. reacquisivi.

Hic in comitatu Sarosiensi Szecső, in comitatu Scepusiensi Gelniz Oppidum et Kois cum libera domo Lubnyensi et appertinentiis, simul praementionato filio meo lego ac permitto. Pariformiter in comitatu Borsodiensi Szirma Bessnyő, Szt-Péter, Sajó-Keresztur, Pálfalva, Arnoldt, cum praediis Kis-Falu et Felső-Szalcsa, et ad haec bona acquisitas et applicatas vineas; item permitto illi antiquam meam Sirmaianam portionem. Supra Miscolcensem liberam domum 2000 fl. attingentem summam stb.

In comitatu Zempliniensi Laszon, Laszko, Ublya, Kolonicza, cum portionibus Banocz et Morva ita et Tokajensem et Tarcaiensem domum. Tóféli vineam stb.

Hoc etiam supperadito, si casu quo absque successore decedere contingeret adoptivum filium meum Thomam, jam dixi, si Deus prolem masculam dederit donimo privigno meo Adamo Dersőffy a domina Margaretha Buttkay, illum etiam nomine Thomae vel Jobi curet baptisari et in casu obitus Thomae primogeniti, ille sit successor, illius sopra quem confirmatio sollicitanda a sua majestate respectu praedicati Szirma, alias habens facultatem iuxta leges erga liberam dispositionem, etiam absque obtento per me libera regio consensu; adeoque sine difficultate et scrupulo possidere posset et succedere etiam secundus futurus Thomas, vel Jobus nihilominus tamen pro conservando cognomine, id est Thomas Szirmay de Szirma et Cserneg, impetranda est. Si vero etiam ille secundus Thomas defecerit, vel deus jam prolem masculam non tribueret domino Adamo Dersőffy ab hac uxore, igitur excepta Szenvisziensium bonorum dispositio ne super medietatem, in qua jus meum integrum, in illo casu in dominum filium Adamum Dersőffy et uxorem Margaretham Buttkay et Claram filiam transfero. stb. Reliqua autem omnia pertineant ad dominum Thomam Szirmay, vel Jobum a villa abstemium cognatum, qui sit maximus natu. Si quidem mejorenem per praesentes constituo in omnibus Bonis. Quae aquisititia iterum si domini fratris junioris Nicolai Szirmay filius Thomas vel Jobus deficeret, nec alter Thomas, vel Jobus abstemius filius superesset, igitur bona illi legata ita et domini Adami Dersőffy proprio filio meo vero adoptivo Thomae attributa taliter in alias Thomae vel Jobi nomine gaudentes a villa abstinentes successores delvolvantur. Si vero (quod Deus avertat dominus Adamus Dersőffy, vel Dominus Nicolaus Szirmay filio Thoma, vel Jobo a villa abstimente privarentur, pariter si Petrus junior frater, vel dominus Andreas, aut eorundem successores non haberent filium Thomam vel Jobum a villa abstinentem, in tali casu genitae ex condam dominae majoris natu sororis Sarae filia Buttkay Anna, qua uxore domini Francisci Dersőffy proles masculae Thomae, vel Jobi nomen praeferentes et a vino abstinentes succedant et praedicatum Szirmay impetrent.

Si vero nemo cognatorum meorum nomine Thomae, vel Jobi vocari vellet neque abstinentiam a vino sectaretur, omnia haec bona, vel si haec redimerentur a proprietariis etiam illam summam ubicunque reperiri poterit, inclutus comitatus Saárossiensis per quemunque iudicem, quin imo propria autoritate exquirat, et apprehendat et possideat omni illo iure prouti illi, quibus legaveram, possidebant et possidere potuissent, impendendo tertialitatem proventuum ex bonis in redemptionem christianorum Hungarorum captivorum, reliquum proventum in necessitatem incluti comitatus. Item cum successionem inter successores modalitate declarata continuerim, ideo legati mei bona non tantum in hoc testamento specificè sciantur, verum dum post obitum meum succedere incipiant haeredes, tunc inveniatur meum legatum, per capitularem et cui quid permisi, literae in paribus cuiqueextradentur, originales vero literae conserventur sub sigillo successorum in cista una apud maximum natu, eo deficiente apud alium senoiem, Si vero redemerint aliquid ex legatis bonis a quocunque quidcunque tandem, illam pecuniam obligatur cum scitu fratrum condvisionalium in alia aequè utilia bona investire, et adquisitionales rursum ad communem cistam reponere, ibique conservare et in eo casu ex his legatis non licet quidquam cuivis oppignorare, eo magis non liceat iure perpetuo abalienare, quicunque vero huic dispositioni contraveniet, et refragabitur, tunc pars non contravenientes de super parte contraveniente eius pretium, quod vendiderat desumere possit, vel autoritate propria eadem oppignorata bona reoccupare possit, et possideat absque teruntio, et praeter hanc poenam anathemate divino feriatur stb.

Laudabilem ordinem ex pluribus causis constare iudico, quod in pluribus christianis regnis majorenatum admiserint, hinc est antiquarum familiarum flos et perseverantia et id quod plurimum est, ut minorennis bello gerendo, studiis et aliarum virtutum exercitio cogantur se addicere et impendere, volens et ego in meis aquisitis simile quid instituere, ideo talem facio dispositionem.

Si filio Thomae, vel eius successoribus plures filii fuerint cum meis bonis nemo divisionem ineat, verum ea intacta per maiorem natu possideantur, ex proventu eorum fratri minori natu per florenos hungaricales 33. obligatur semel pro semper solvere, sed non prius, nisi dum vigesimum primum aetatis annum attigerit. Si maioris natu haeredes orphani permanerent, supra matrem vel alium ne vineat eorundem bonorum cura, verum quem Szirmay nomine gaudentem sanguine iunctum inclitus Sarossiensis magis idoneum denominabit, ille sit tutor et proventuum decimalitas pro fideli administratione eidem cedat, ille curet educari orphanos, si comitatus sic iudicaverit.

Melius considerans contingentes casus, videlicet successoribus et haeredibus plures filii nasci possunt inter quos major natu sciens, se futurum secundum meam testamentariam dispositionem successorem in bonis, quare nec parentum gratiam quaereret, nec intenderet se vitruosum et qualificatum reddere, ideoque posteriorem spontaneam voluntatem meam limito et redintegro priorum dispositionum, siti n potestate parentis, quem magis qualificatum iudicaverit, dummodo in sacerdos, vel religiosus non sit, maioris natu privilegio possessione et dignitate donare, quod si vero parens ante adultam filiorum aetatem sine denominatione mortem oppteret, in eo casu inclitus comitatus de Saáros, quem magis idoneum iudicaverit, denominet. Posit contingere etiam quod ex secunda uxore progeneraret filios, quod frequenter contingit, maioris facit viventem, prae mortua, in cuius gratiam prioris defuctae uxoris filium cum iniuria, vel non curabit sic instrui, prout deceret, vel vero uno verbo propter amorem viventis uxoris ex filiis illius vellet denominare Majorennum; hoc non suffragetur, quin imo pro tam perversa intentione maledictum De isit super eum, stb.

Haec testamentaria dispositio eo usque siti n vigore, usque dum aliam condam, super quem reserve facultatem. Posonii 14. Ápr. A. 1711. comes Stephanus Szirmay L.S. Coram me Paulo Faber canonico et plebano regiae ac liberae civitatis Posoniensis, L. S. Coram me Josepho Moholányi de Pongrocz Szelepcsény L.S. Coram me Paulo Okolocsányi incliti comitatus Thurocz appellationum iudice. L. S. Coram me Josepho Segner consule Posoniensi. L. S. Coram me Andrea Rezler. L. S. Coram me Francisco Dersóffy. L. S. Coram me. Samuele Hueber. L. S.

Forrásjegyzék

Haus- Hof und Staatsarchiv – Bécs – Familienarchiv Pálffy (HHStA F.A. Pálffy)

<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 4.c</i>	Szentmáriai Benedek és Zsámbokréthi Péter által Thurzó Elek részére kiállított átvételi elismervény 18.000 aranyforint megfizetéséről Vöröskőért.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 5.</i>	Mária királyné adománylevele bethlenfalvi Thurzó Eleknek Vöröskő váráról.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 1.</i>	Thurzó Elek átengedi Vöröskő birtokát 107.401 forint ellenében Rajmund, Antonius és Hyeronimus Fuggernek. (1535)
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 2.</i>	Thurzó Elek örökbevallja Vöröskő várát Rajmund, Antonis és Hyeronimus Fuggernek és örökösüknek a pozsonyi káptalan előtt.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr.3.</i>	Ferdinánd magyar király adománylevelében megerősíti és királyi beleegyezéssel látja el a Thurzó Elek és Rajmund, Antonius és Hyeronimus Fugger között létrejött szerződést.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 5.</i>	Ferdinánd pallosjogot adományoz a három fent említett Fugger-testvér számára a vöröskői vár és a hozzátartozó birtokok illetékességi területén.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 6.</i>	II. Miksa megerősíti a Fuggereknek Vöröskő várára és a hozzátartozó birtokokra kiadott pallosjogot Anotnius Fugger fiai, Johann, Jakob és Marc és leszármazóik számára.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 4.</i>	A pozsonyi káptalan 1551-ben átírja Antonius, Joannes, Jakob, Georgius, Udalricus, Christophorus és Rajmund Fugger számára a vöröskői várba és a hozzá tartozó birtokokba való beiktatásról szóló oklevelet.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 8.</i>	Rajmund Fugger 9.000 forintért eladja az örökrészét a vöröskői várban és birtokokban Johann Jakob Fuggernek.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 9.</i>	Johann Jakob Fugger eladja örökrészét a vöröskői várban és birtokokban Christophorus és Marc Fuggernek.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 10.</i>	Johann Jakob Fugger örökbevallja a vöröskői várban és a hozzá tartozó birtokokban lévő 10-ed részét Christophorus, Marc és Johann Fuggernek és örökösüknek.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 11.</i>	21.333 forintról szóló számla, amelyet Christophorus, Marc és Johann Fugger teljhatalmú megbízottja állított ki Johann Jakob Fugger számára.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 12.</i>	Johann Jakob Fugger örökvallását Christophorus, Marc és Johann Fugger számára II. Miksa megerősíti 1570. október 20-án.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 14.</i>	Christophorus, Marc, Johann és Jakob Fugger,

	Antonius és Georgius Fugger fiai 100.000 tallér ellenében eladják Vörösköt és a hozzá tartozó birtokokat Thököly Sebestyénnek, aki a királyhoz fordul beleegyezésért.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 15.</i>	II. Rudolf 1579-ben megerősíti az I. Ferdinánd és II. Miksa által adományozott pallosjogot Christophorus, Udalricus, Marc, Johann és Jakob Fugger számára.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 16.</i>	II. Rudolf átírja II. Miksa privilégiumlevelét a vöröskői vár birtok adómentességéről.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 17.</i>	Christophorus Fugger halálát követően a vöröskői várban és a hozzá tartozó birtokokban lévő hagyatéki rész törvényes öröklés címén Victor Augustus Fuggerre szállt.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 18.</i>	Az augsburgi Szent Mauritius káptalan biznyságlevele arról, hogy Christophorus Fugger fiait, Marc, Johann és Jakob Fuggert illeti apjuk hagyatéka a vöröskői várban és a hozzá tartozó birtokokban.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 21.</i>	II. Rudolf oklevelében jóváhagyja Phillipus, Eduardus, Octavianus Secundus, Rajmund és Johann Georg Fugger osztályos egyezségét a vöröskői várban és a hozzá tartozó birtokokban lévő hagyatéki részre vonatkozóan 1580. október 5-én.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 22.</i>	Az augsburgi consulok és senátorok testülete által 1580. március 14-én kiadott oklevél arra vonatkozóan, hogy a felmenők és lemenők hiányában elhunyt Christophorus Fugger hagyatéka testvére, Udalricus Fuggerra, illetve másik testvére, Johann Jakob Fugger fiaira: Sigismundus Fridericus, Carolus, Alexandrus Secundus, Victor August, Maximilianus, Severinus, Ferdinandus, Alexis, Joachim, Albert, Constantinus, Traianus és Matthias Fuggerre, valamint szintén testvére, Georgius Fugger örökösire: Philippus Eduardus, Octavianus Secundus, Antonius, Rajmundus és Johann Georgius Fuggerre szállt.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 23.</i>	II. Rudolf 1582. május 25-én kiadott oklevele, amelyben elismeri Viktor Augustus Fugger öröklését a vöröskői várban és a hozzá tartozó birtokokban.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 25.</i>	Philippus, Eduardus, Octavianus Secundus, Rajmundus és Johann Georgius Fugger 15.000 forint ellenében örökbe vallják a vöröskői várban és a hozzá tartozó birtokokban lévő örökségi részüket Marc Fuggernek.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 24.</i>	II. Rudolf 1582. november 20-án kiadott oklevelében jóváhagyja azt az örökvallást, amelyben Johann és Jakob Fugger 40.000 forint ellenében eladták örökrészüket a vöröskői várban és a hozzá tartozó birtokokban Marc Fuggernek.
<i>Arma IV. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 4d.</i>	I. Ferdinánd magyar király 1535-ben Rajmund,

	Antonius és Hyeronimus Fuggert a magyar nemesek körébe emeli és felruházza a magyar nemeseket megillető jogokkal és szabadságokkal.
<i>Arma II. Lad. 1. Fasc. I. Nr. 5b.</i>	III. Ferdinánd 1651. március 12-i adománylevelének átirata 1766. február 12-éről, amelyben Pálffy Pált és Pálffy István fiát, ifjabb Pálffy Miklóst megerősíti a pozsonyi vár és birtok adományban, valamint a vármegyei örökös főispáni és várkapitányi tisztségben.
<i>Arma II. Lad. 1. Fasc. I. Nr. 6b.</i>	A pozsonyi káptalan jelentőlevele Pálffy Pál és ifjabb Pálffy Miklós a pozsonyi vár és birtok adományba való bevezetéséről.
<i>Arma II. Lad. 1. Fasc. I. Nr. 2b.</i>	1598. május 14. II. Rudolf megerősíti erdődi Pálffy Miklóst a Pozsony várban és a várkapitányi tisztségben.
<i>Arma II. Lad. 1. Fasc. I. Nr. 3b.</i>	1599. július 24. II. Rudolf adománylevele, melyben megerősíti erdődi Pálffy Miklóst a pozsonyi vár adományban.
<i>Arma II. Lad. 1. Fasc. I. Nr. 1b.</i>	1580. október 23. II. Rudolf Julius Salmis et Newburg halálát követően a pozsonyi örökös főispáni és várkapitányi tisztséget a pozsonyi várral és a hozzá tartozó birtokokkal erdődi Pálffy Miklósnak adományozza.
<i>Arma II. Lad. 1. Fasc. I. Nr. 4b.</i>	1647. június 18. III. Ferdinánd Pálffy Pált kinevezi pozsonyi örökös főispánná és várkapitánnyá.
<i>Arma II. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 35.</i>	1650. július 22. III. Ferdinánd monyorókeréki Erdődy Gábor halálát követően ifjabb Pálffy Miklóst királyi ajtónállómesterré nevezi ki.
<i>Arma I. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 38.</i>	1653. december 13. III. Ferdinánd Pálffy Pál nádor halálát követően ifjabb Pálffy Miklóst kinevezi pozsonyi örökös főispánná és várkapitánnyá.
<i>Arma I. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 40.</i>	1654. január 25. Átirat, melyben III. Ferdinánd Pálffy Pál nádor halálát követően ifjabb Pálffy Miklóst kinevezi pozsonyi örökös főispánná és várkapitánnyá.
<i>Arma I. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 41.</i>	III. Ferdinánd elrendeli ifjabb Pálffy Miklós beiktatását a pozsonyi örökös főispáni és várkapitányi tisztségbe.
<i>Arma I. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 45.</i>	1662-ben I. Lipót ifjabb Pálffy Miklóst monyorókeréki Erdődy György halálát követően tárnokmesterré nevezi ki.
<i>Arma I. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 48.</i>	1679-ben I. Lipót ifjabb Pálffy Miklós halálát követően Pálffy János Antalt nevezi ki a pozsonyi örökös főispáni és várkapitányi tisztségbe.
<i>Arma II. Lad. 10. Fasc. I. Nr. 7.</i>	1648. február 9. Pálffy Pál nádor és ifjabb Pálffy Miklós megosztóznak a vöröskői ősi jószágban.
<i>Arma I. Lad. 9. Fasc. 3. Nr. 4.</i>	1600. június 6. II. Rudolf megerősíti erdődi Pálffy Miklós végrendeletét.
<i>Arma I. Lad. 9. Fasc. 3. Nr. 3.</i>	1592. április 3. II. Rudolf szabad rendelkezési jogot

	ad erdődi Pálffy Miklós számára minden, élete során szerzett és ezután megszerzendő ingó és ingatlan jószágára nézve.
<i>Arma I. Lad. 10. Fasc. 1. Nr. 9.</i>	1673. június 12. Szerződés a vöröskői jószágra vonatkozóan erdődi Pálffy Ferdinánd csanádi püspök és Pálffy Pál fiai, János Antal és János Károly között.
<i>Arma I. Lad. 10. Fasc. 1. Nr. 11.</i>	1682. március 6. Osztályos egyezség Vöröskőre és Szuhára vonatkozóan Pálffy János Antal, János Károly és Harrach Eleonóra, Pálffy Miklós Ferenc és ifjabb Pálffy János gyámja között.
<i>Arma I. Lad. 10. Fasc. 1. Nr. 12.</i>	Jelentőlevél az osztályos atyafiaknak a fenti osztályos egyezség alapján a vöröskői és szuhai ősi jószágban őket megillető portióba való bevezetéséről.
<i>Arma IV. Lad. 5. Fasc. 1. Nr. 9.</i>	Pálffy Rudolf felelete Pálffy Károlynak a vöröskői vár felújításáról szóló jogvitában, 1754-ből.
<i>Arma I. Lad. 9. Fasc. 3. Nr. 21.</i>	Pálffy Pál nádor végrendeletének codicillusa, amelyet a pozsonyi káptalan előtt tett 1653. december 4-én
<i>Arma IV. Lad. 4. Fasc. 2. Nr. 13.</i>	1598. november 23. Kutassi János, az esztergomi érsek és főkancellár legátusa által kiadott oklevél, melyben erdődi Pálffy Miklós és örökösei számára bérbé adja a vöröskői jószágban lévő 1400 forint értékű tizedjogot, erdődi Pálffy Miklósnak az esztergomi vár visszafoglalásában szerzett érdemeire tekintettel.
<i>Arma I. Lad. 10. Fasc. 1. Nr. 14.</i>	1718. június 29. Az 1688. május 20-i osztályos egyezség átírata ifjabb Pálffy Miklós fiai, Pálffy János és Miklós között a vöröskői és királyfalvi jószágokat illetően.
<i>Arma VIII. Lad. 4. Fasc. 1. Nr. 23.b.</i>	Az 1610. jan. 14-i adománylevél 1648. június 29-én kelt átírata, melyben II. Mátyás Illésházy Gáspárt Trencsén és Liptó vármegyék főispánjává, valamint a trencsényi és a lykawai vár főkapitányává nevezi ki.
<i>Arma VIII. Lad. 4. Fasc. 1. Nr. 23a.</i>	1600. szeptember 16. Illésházy István nádor végrendelete.
<i>Arma VIII. Lad. 4. Fasc. 1. Nr. 24.d.</i>	Oklevél, amely összefoglalja II. Rudolf 1600. évi, II. Mátyás 1610. jan. 14-i adománylevele, valamint Illésházy István nádor 1600. szeptember 16-i végrendelete alapján a trencsényi és liptói főispáni tisztséggel kapcsolatos legfontosabb momentumokat.
<i>Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 22.</i>	Illésházy Istvánné Pálffy Katalin végrendelete 1612-ből, magyar nyelven.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 2.b.</i>	Kivonat Illésházy Istvánné Pálffy Katalin végrendeletéből, latin nyelven.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 6.b.</i>	1623. január 13. Szerződés Pálffy István, János és Pál között a bazini és szent györgyi jószágra vonatkozóan.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 3b.</i>	1622. augusztus 6. A Pálffy-testvérek, István, János

	és Pál 200.000 magyar forintot ígérek II. Ferdinándnak Szent Györgyért és Bazinért.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc.2. Nr. 9b.</i>	1625. október 12. II. Ferdinánd 200.000 magyar forint ellenében zálogkölcsönbe adja Szent Györgyöt és Bazint a Pálffy-testvéreknek.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 10.</i>	1625. október 19. A magyar kamara jelentése arról, hogy a fent említett Pálffy-testvérek gazdasági nehézségeikre való tekintettel visszalépnek a zálogkölcsön szerződéstől.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 12b.</i>	1686. június 19. Átirat II. Ferdinánd 1626. április 24-i okleveléről, melyben átengedi Szent György és Bazin birtokát Pálffy Istvánnak.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 13b.</i>	Pálffy István írásbeli nyilatkozata Szent György és Bazin átengedéséről.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 14b.</i>	1626. június 18. A Szent Györgyre és Bazinra szóló zálogkölcsön-szerződés meghosszabbítása további 6 évre Pálffy István számára.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 15b.</i>	1626. augusztus 20. Ebeczki Imre elismervénye arról, hogy Pálffy István a kezeihez 30.000 rhénes forintot lefizetett Szent Györgyért és Bazinért.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 18b.</i>	1635. március 13. II. Ferdinánd 50.000 forint ellenében meghosszabbítja a zálogkölcsön-szerződést Pálffy Istvánnak Szent Györgyre és Bazinra.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 14a.</i>	1606. július 4. Illésházy István nádor és neje, Pálffy Katalin, valamint örököseik 250.000 magyar forint ellenében további 10 évre zálogkölcsönbe kapják Szent Györgyöt és Bazint.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 15a.</i>	1609. február 17. 326.000 forint ellenében a zálogkölcsön szerződést II. Mátyás 10-ről 20 évre hosszabbítja Illésházy István és Pálffy Katalin számára a szentgyörgyi és bazini birtokra.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 8.</i>	1575. január 29. II. Miksa Krussith Jánosnak zálogba adja Szent Györgyöt és Bazint 6 év időtartamra 132.000 tallér ellenében.
<i>Arma IV. Lad. 5. Fasc. 2. Nr. 2.</i>	1593. augusztus 20. II. Rudolf engedélye erdői Pálffy Miklós számára, hogy Szent István, Szent János és Szent Joachim falvak kilencedét a Csesztén létesítendő szegényházra és iskolára fordítsa.
<i>Arma VI. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 2a</i>	1583. augusztus 6. II. Rudolf zálogkölcsönbe adja Borostyánkő várát Julius Salmis et Newburg-nak.
<i>Arma VI. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 3b.</i>	1592. július 29. Feiérkövi István nyitrai püspök oklevele arról, hogy erdői Pálffy Miklós 84.156 forint ellenében kiváltja Borostyánkő várát Julius Salmis et Newburgtól.
<i>Arma VI. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 2b.</i>	1592. április 16. Erdői Pálffy Miklós 30 évre zálogba kapja Borostyánkő várát II. Rudolftól további 10.000 tallér ellenében azzal a kikötéssel, hogy a határidő lejártát követően ő vagy örökösei nem tartoznak azt visszaadni.

<i>Arma VI. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 4b.</i>	1592. augusztus 4. Erdődi Pálffy Miklós kilenc évre elzálogosítja Borostyánköt Illésházy Istvánnak és nejének, Pálffy Katalinnak 10.000 forint ellenében.
<i>Arma VI. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 7b.</i>	1603. július 7. II. Rudolf lemond erdődi Pálffy Miklós örökösei javára Borostyánkő váráról és az abban rejlő minden királyi jogáról 180.000 forint ellenében.
<i>Arma VI. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 10b.</i>	1603. november 7. Fugger Mária lemond Borostyánkőről a fiai javára.
<i>Arma VI. Lad. 1. Fasc. 1. Nr. 11b.</i>	1646. november 16-án kiadott oklevél, amely átírja a pozsonyi káptalan 1604. június 13-i jelentőlevelét arról, hogy Erdődi Pálffy Miklós fiait, Istvánt, Jánost, Pált, Miklóst és leányait, Zsófiát, Magdolnát és Katalint Fugger Máriával együtt bevezették Borostyánkő várába és a hozzátartozó birtokokba.
<i>Arma II. Lad. 21. Cap.2. Fasc. 1. Nr.1.</i>	1619. július 16. Osztyalos egyezség Pálffy István, János, Pál és Miklós között Vörösköre és Borostyánköre, valamint anyjuk, Fugger Mária özvegyi haszonélvezeti jogának megváltása.
<i>Arma III. Lad. 1. Fasc. 1. Nr.9.</i>	1575. Krussith Jánost nejével, Pálffy Katalinnal és lányukkal, Helénnel együtt bevezetik a szentgyörgyi és bazini birtokokba.
<i>Arma I. Lad. 9. Fasc.2. Nr. 1.</i>	1653. november 24. Pálffy Pál zálogba adja a bajmóczi és detrekői várat a marcheggi kúriával és tartozékaival együtt feleségének, Francisca Khueninnek.
<i>Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 36.</i>	1681. Harrach Eleonóra kérésére Szelepcsényi György esztergomi érsek átírja Pálffy Ferdinánd 1680. szeptember 30-i végrendeletét.
<i>Arma I. Lad. 9. Fasc. 2. Nr. 4.</i>	1649. január 17. Ifjabb Pálffy Miklós hitbérkötelezése Harrach Eleonórának.
<i>Arma I. Lad. 9. Fasc. 2. Nr. 30.</i>	1679. január. 14. Ifjabb Pálffy Miklós végrendelete.
<i>Arma I. Lad. 1. Fasc. 2. Nr. 39.</i>	1653. december 13. III. Ferdinánd Francisca Khuenint gyermekei gyámjává nevezi.
<i>Arma I. Lad. 10. Fasc. 1. Nr. 17.</i>	1694. július 1. A bazini és szentgyörgyi jószágok megosztása Pálffy János és Miklós, ifjabb Pálffy Miklós fiai között.
<i>Arma I. Lad. 9. Fasc. 3. Nr. 21.</i>	1653. november 26. Pálffy Pál nádor végrendelete.
<i>Arma I. Lad. 1. Fasc. 3. Nr. 108.</i>	1726. augusztus 22. A Pálffy Pál által alapított hitbizomány kihirdetése.
<i>Arma I. Lad. 2. Fasc. 2. Nr. 8.- 9.</i>	1749. augusztus 15. Gróf Pálffy János végrendelete és annak codicillusa.
<i>Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 68.</i>	1751. augusztus 19. Gróf Malabayla Canale Jeromos felesége, Pálffy Mária Anna és fiuk, Pálffy János nevében tiltakozik Pálffy János 1749. augusztus 15-i végrendelete ellen, mivel az ő águkat kirekesztette a hitbizományban való öröklésből.
<i>Arma I. Lad. 2. Fasc. 2. Nr. 8-9.</i>	A fenti végrendelethez csatoltan, azonos jelzet alatt található Pálffy János nyilatkozata 1751. december 20-i dátummal a végrendelet végrehajtásával

	kapcsolatban.
<i>Arma I. Lad. 2. Fasc. 6. Nr. 1.</i>	1751. december 20. Pálffy Károly és Pálffy János megosztózik a Pálffy János után maradt jószágokon.
<i>Arma I. Lad. 2. Fasc. 6. Nr. 8.</i>	1763. április 2. Stubenberg Mária Julianna bevallása arról a 4.000 forint értékű drágakövekkel díszített gyűrűről, amelyet férjétől kapott, és amelyet a Pálffy Jánostól származó örökösök kihalását követően Pálffy Miklós nádor ága örökljön a majorátus öröklési rendje szerint.

Haus- Hof- und Staatsarchiv – Bécs – Sammlung KOS (HHStA – KOS)

<i>1634. II. 13¹</i>	1634. február 13. II. Ferdinánd levele a pozsonyi káptalanhoz, hogy Pálffy Pált a detrekői adományba vezessék be.
<i>1634. II. 13.²</i>	1634. február 13. II. Ferdinánd adománylevele Pálffy Pál számára Detrekőről és a hozzá tartozó birtokokról.
<i>1602. VII. 23.</i>	1602. július 23. II. Rudolf oklevele, melyben átírja azt az 1600. január 17-én kelt szerződést, melynek értelmében Báthori István országbíró a dévényi várhoz tartozó négy szőlőjét eladta erdődi Pálffy Miklósnak.
<i>1625. XII. 2.</i>	1625. december 2. II. Ferdinánd oklevele, melyben megerősíti Keglevich Ferencet és testvérét monyorókeréki Erdődy Zsigmondné, Keglevich Anna Máriát a dévényi vár és hozzá tartozó jószágok birtokában.
<i>1647. VI.15.</i>	1647. június 15. Pálffy Pál adományba kapja III. Ferdinándtól a pozsonyváraljai birtokot.
<i>1682. III. 2.</i>	1682. március 2. II. Rudolf oklevele a pozsonyi káptalanhoz, amelyben Harrach Eleonóra részére megerősíti a korábbi zálogkölesön-szerződésekről szóló okleveleket, amelyek Pálffy István és testvére, Pál között jöttek létre.
<i>1654. II. 3.</i>	1654. február 3. A zágrábi káptalan két kanonok, Millich György és Jantolkovith János eskü alatt tett bevallása alapján írásba foglalja Keglevich Ferenc örökvallását.
<i>1553. IV. 28.</i>	1553. április 28. A bécsi Szent Dorothea konvent nevében János prépost Ecchius Julius Salmis és Nicolai Salmis részére átírja I. Ferdinánd 1552. július 10-i adománylevelét

Haus- Hof- und Staatsarchiv – Bécs – Ungarische Akten (HHStA – Hungarica)

<i>Hungarica, Fasc. 109. Konv. C. (1576. VII.) Fol. 5-6.</i>	1576. július 5. Károly főherceg levele testvéréhez, II. Rudolfhoz Árva vármegye és az árvai vár helyzetét illetően.
<i>Hungarica, Fasc. 109. Konv. D.</i>	Árva vármegye közgyűlésének, ghymeszi Forgách

<i>(1576. VIII.) Fol. 45-60.</i>	Imrének, Zrínyi Katalinnak és Thurzó Szaniszlónak folyamodása II. Rudolffhoz, az árva vármegyei főispáni tisztség és a kiskorú Thurzó György gyámsága ügyében.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 28.</i>	1582. március 9. II. Rudolf oklevele arról, hogy Thurzó György gyámságának ügyét tanácsosai révén kivizsgáltatja.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 44.</i>	1522. március 22. Az egri püspök véleménye Thurzó György gyámsági ügyét illetően.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 45.</i>	Zrínyi Katalin folyamodása az uralkodóhoz.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 48.</i>	1582. március 30. Az egri püspök (Radéczi István) levele II. Rudolffhoz.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 139-140</i>	1582. november 6. Az egri püspök (Radéczi István) levele II. Rudolffhoz.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 142-144.</i>	1582. november 12. Az egri püspök (Radéczi István) levele II. Rudolffhoz.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 146-147.</i>	1582. október 29. A kiskorú Thurzó György folyamodása II. Rudolffhoz saját gyámsági ügyében.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 162.</i>	1582. december 22. Thurzó Szaniszló folyamodványa II. Rudolffhoz Thurzó György gyámságának ügyében.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 166-179.</i>	1582. június 11. A hrychoi várról és a bicsei kastélyról kiállított osztálylevél Perényi Györgyné bethlenfalvi Thurzó Anna részére.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 181-189.</i>	1582. június 11. A lethawai várról kiállított osztálylevél Perényi Györgyné bethlenfalvi Thurzó Anna részére.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 191-197.</i>	Konzílium az árvai vár ügyében.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 204.</i>	Zrínyi Katalin és gyermekei, Thurzó György, Anna, Orsolya és Katalin folyamodványa II. Rudolffhoz.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 207-210.</i>	1582. május 8. Thurzó Szaniszló folyamodványa Thurzó György gyámsági ügyében II. Rudolffhoz.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 211-212.</i>	Thurzó Szaniszló folyamodványa Thurzó György gyámsági ügyében II. Rudolffhoz.
<i>Hungarica, Fasc. 114. (1582-1583) Fol. 220-221.</i>	Zrínyi Katalin folyamodványa II. Rudolffhoz.
<i>Hungarica, Fasc. 114. Konv. B. (1583. I-XII) Fol. 18-21.</i>	1583. február 11. Az egri püspök (Radéczi István) levele a királyhoz Thurzó György ügyében.
<i>Hungarica, Fasc. 114. Konv. B. (1583. I-XII) Fol. 134-135.</i>	Ghymeszi Forgách Imre levele II. Rudolffhoz.
<i>Hungarica, Fasc. 176. Konv. A. (1648-1652) Fol. 62.</i>	1651. április 24. III. Ferdinánd oklevele, amelyben felszólítja a Thurzó-örökösöket, hogy az árvai vár és a hozzá tartozó birtokok ügyében válasszanak jószágigazgatót, mert amennyiben azt nem teszik meg, a jószág felosztásra kerül az örökösök között.
<i>Hungarica, Fasc. 181. (1670-1699) Specialia Nr. 18. 1/3</i>	1687. december 7. Útmutatás a Magyar Kamarának Eszterházy Pál birodalmi hercegi

	címadományozásával összefüggésben.
<i>Ungarn 402 Comitalia Fasc. 402. Konv. C. 1687/88</i>	Az 1687/88. évi pozsonyi országgyűlés anyaggyűjteménye.
<i>Hungarica, Allgemeine Akten, 1717-1722 Fasc. 200, Konv. A.,C.</i>	Az 1723. évi pozsonyi országgyűlés anyagai.
<i>HHStA Wien, Staatskanzlei, Patente Kt.nr. 14 (Alt 11)</i>	1674. november 2-án I. Lipót által kiadott pátenst, amelyben az örökös tartományokban élő nemesek számára lehetővé teszi, hogy jószágaikra hitbizományt alapíthassanak.

Magyar Országos Levéltár – Királyi könyvek (MOL – Királyi Könyvek)

<i>Királyi könyvek 7. kötet, pp. 266-267.</i>	1622. augusztus 4. II. Ferdinánd Eszterházy Miklóst Hommonai Drugeth György halálát követően országbíróvá nevezi ki.

Magyar Országos Levéltár – Zichy család oklevéltára P707 (MOL – Zichy család)

<i>Arma 27. Fasc. 34. pp. 121-124</i>	Jószágigazgató választása az árvai közbirtokosság élére.
<i>Arma 27. Fasc. 34. pp. 125-131</i>	Jószágigazgató választása az árvai közbirtokosság élére.
<i>Arma 27. Fasc. 34. pp. 133-137</i>	Jószágigazgató választása az árvai közbirtokosság élére.
<i>Arma 27. Fasc. 34. pp. 138-141.</i>	Jószágigazgató választása az árvai közbirtokosság élére.
<i>Arma 27. Fasc. 34. pp. 143-152.</i>	Jószágigazgató választása az árvai közbirtokosság élére.
<i>Arma 27. Fasc. 34. Nr. 13.</i>	Széchenyi Ferenc levele 1795. szeptember 25-i keltezéssel gróf Zichy Jánosnénak.
<i>Arma 27. Fasc. 34. pp. 114-117</i>	1782. november 24. Jószágigazgató választása az árvai közbirtokosság élére.
<i>Arma 135. Fasc. 175. p. 5.</i>	1684. október 24. Jelentőlevél arról, hogy Zichy István a kamarától 35.000 forintért a visszaváltás jogának kikötésével zálogba veszi Divényt.
<i>Arma 135. Fasc. 175. pp. 6-9.</i>	1684. október 20. Lipót inscriptiója Divényre vonatkozóan Zichy István és fiai számára.
<i>Arma 135. Fasc. 175. pp. 14-17.</i>	1685. március 22. A magyar kamara számára készült oklevélátirat, mely tartalmazza a besztercebányai kamara 1685. február 24-i jelentőlevelét a divényi jószágok leírásáról.
<i>Arma 135. Fasc. 175. p. 48.</i>	1685. november 13. I Lipót adománylevele a divényi jószágokra vonatkozóan.
<i>Arma 135. Fasc. 175. pp. 46-47</i>	1686. július 16. I. Lipót adománylevelének egyszerű átirata, melyben Zichy Istvánnak, feleségének, Amadé Magdolnának és kettejük fiági leszármazóinak a divényi jószágokat adományba adja.
<i>Arma 135. Fasc. 175. pp. 63-66.</i>	1686. augusztus 2. Az esztergomi Szent Benedek

	rend konventjének jelentőlevele a Zichyek bevezetéséről a divényi uradalomba.
<i>Arma 135 Fasc. 175, pp. 162-164</i>	1687. január 7. Zichy István végrendelete.
<i>Arma 135. Fasc. 175. pp. 121-124</i>	Folyamodvány az uralkodóhoz a Zichy-család nevében, név és dátum nélkül.
<i>Arma 137 Fasc. 177. pp. 1-82</i>	Az 1747.évi Zichy seniorátusi per anyaga.

Magyar Országos Levéltár – Eszterházy család iratai P 108 (MOL – Eszterházy)

<i>Repositorium 4. Fasc. G. Nr. 66,67,68,70</i>	1695. március 2. Eszterházy Pál nádor végrendelete.
<i>Repositorium 8. Fasc. A. Nr.1.</i>	1620. április 11. II. Ferdinánd elzálogosította Kismarton és Fraknó jövedelmét Czobor Imrének.
<i>Repositorium 8. Fasc. A. Nr. 1, 3</i>	1622. január 24. II. Ferdinánd Fraknót és Kismartont 500.000 forint ellenében elzálogosította Eszterházy Miklósnak.
<i>Repositorium. 8. Fasc. A. Nr. 2.</i>	1626. október 20. Eszterházy Miklós zálogkölcön biztosítékként megkapja Kismartont 284.704 forint ellenében élete végéig. Oklevél eredeti német nyelven.
<i>Repositorium 8. Fasc. A. Nr. 3.</i>	1626. október 20. A kismartoni adománylevelél kivonata magyar nyelven.
<i>Repositorium 8. Fasc. A. Nr. 4</i>	1622. május 2. Eszterházy Miklós nádor írásbeli nyilatkozata arról, hogy a fent leírt Fraknót és Kismartont neki átengedték.
<i>Repositorium 8. Fasc. A. Nr. 5.</i>	1626. szeptember 25. Eszterházy Miklós adományba kapja férfi leszármazóira is kiterjedő hatállyal Kismartont és Fraknót, míg a nők azt továbbra is zálogbiztosítékként bírhatják. Oklevél latin nyelven.
<i>Repositorium 8. Fasc. A. Nr. 6.</i>	1626. október 29. A Vas megyei káptalan jelentőlevele a királynak Eszterházy Miklós nádornak a fraknói birtokadományba való bevezetéséről.
<i>Repositorium 8. Fasc. A. Nr. 9.</i>	Fraknó vára eredetének levezetése.
<i>Repositorium 8. Fasc. A. Nr. 26</i>	Eszterházy Miklós ingatlanjainak összeírása.
<i>Repositorium 4. Fasc. E. Nr. 37.</i>	1641. augusztus 14. Eszterházy Miklós nádor végrendelete.
<i>Repositorium 9. Fasc. A. Nr. 8.</i>	1645. december 5. III. Ferdinánd adománylevele Nádasdy Ferenc számára Kismartonról.
<i>Repositorium 9. Fasc. A. Nr. 9.</i>	1646. január 6. Eszterházy László folyamodványa III. Ferdinándhoz az atyjáról reájuk maradt jószágok tárgyában.
<i>Repositorium 9. Fasc. A. Nr. 17.</i>	Eszterházy László folyamodványa III. Ferdinándhoz a kismartoni jószág tárgyában.
<i>Repositorium 9. Fasc. A. Nr. 24.</i>	1648. szeptember 30. III. Ferdinánd Eszterházy Lászlónak, Pálnak és Ferencnek adományba adja Kismartont a hozzá tartozó birtokokkal együtt.
<i>Repositorium 9. Fasc. A. Nr. 28.</i>	1649. február 11. A pozsonyi káptalan jelentőlevele arról, hogy Eszterházy Lászlót, Pált és Ferencet a

	kismartoni adományba bevezették.
Repositorium 8. Fasc. A. Nr. 37.	A hitbizományhoz tartozó ingóságokról Eszterházy Pál nádor által készített inventárium.
Repositorium 8. Fasc. A. Nr. 38.	A fraknói jószágban található festmények inventáriuma.
Repositorium 6. Fasc. C. Nr. 32 A	1718. december 19. A Pálffy Miklós nádor előtt lefolytatott per eredményeképpen létrejött megállapodás Eszterházy Mihály és József között.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 3.	1714. Prileszky Pál véleménye és magyarázata Esterházy Pál végrendeletét és codicillusait illetően.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 5.	Emlékeztető és összefoglaló az uralkodó részére az Esterházy Mihály és József között, az atyjuk végrendelete és codicillusai okán támadt nehézségeket és vitás kérdéseket illetően.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 6.	1715 január. Esterházy Mihály válasza Esterházy Józsefnek.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 7.	Esterházy József sürgetése az uralkodóhoz a testvére, Mihály elleni ügyben, pontonként elválasztva azt a nőág követeléseitől.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 8.	1715. december 23. Felszólítás a kancellária részéről Esterházy Józsefnek, hogy az atyja végrendeletével kapcsolatban a megjelölt helyen és időben a miniszteri bizottság előtt jelenjen meg, és a vonatkozó oklevelek bemutatásával compareáljon.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 9.	1715. május 23. Felszólítás a kancellária részéről Esterházy Mihálynak, hogy az atyja végrendeletével kapcsolatban a megjelölt helyen és időben a miniszteri bizottság előtt jelenjen meg, és a vonatkozó oklevelek bemutatásával compareáljon.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 10.	1715 és 1716. Felszólítások az udvari kancellária részéről Esterházy Mihálynak és Józsefnek, hogy az ügyükben compareáljanak. Ehhez csatolják Esterházy József posztulátumait.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 12.	1715. Esterházy Józsefnek az ügyben lefolytatott személyes meghallgatásáról felvett emlékeztető.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 16.	1716. június 12. VI. Károly felszólítja Esterházy Józsefet, hogy 1716. augusztus 21-én a miniszteri bizottság előtt Bécsben compareáljon.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 18.	1716. november 9. Esterházy József folyamodványa az uralkodóhoz, hogy ügyük kivizsgálását a nádor elnöklete alatti bizottságra bizza, amelynek tagjai a magyar királyi kancelláriáról, kettő pedig az osztrák miniszterek közül legyen kijelölve.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 20.	1716. Esterházy József posztulátumai Esterházy Pál végrendeletét és codicillusait illetően a testvére és közötté folyó perben.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 21.	1716. Esterházy József posztulátumainak tisztázata az uralkodó részére.
Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 22.	Az ügy tényeinek és érveinek összefoglalása az Esterházy József és Mihály közötti örökösödési

	perben.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 23.</i>	Esterházy József követeléseit Esterházy Mihállyal szemben atyjuk végrendeletét és codicillusait illetően.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 24.</i>	Esterházy Mihály a miniszteri bizottságnak adott válasza Esterházy József posztulátumaira az Esterházy Pál által végrendeletében alapított majorátust illetően.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 25</i>	Esterházy Józsefnek az uralkodóhoz előterjesztett sérelmei.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 27.</i>	1717. március 5. VI. Károly utasítása arra vonatkozóan, hogy a miniszteri bizottság elnökségét Trautson herceg helyett Pálffy Miklós nádorra bizza.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 30.</i>	1718. január 14. Esterházy József emlékeztetője Pálffy Miklós nádor részére a majorátus és a nőági örökösök követeléseinek ügyében.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 35.</i>	1718. február 3. Helyzetjelentés az Esterházy József és Mihály közötti perrel.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 38.</i>	1718. február 12. Esterházy Mihálynak a testvére posztulátumaira adott válaszában másolata.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 42.</i>	1718. március 10. Az albizottság helyzetjelentése Esterházy József számára.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 46.</i>	1718. március 18. Esterházy József által készített feljegyzés a bizottság számára, amely tartalmazza az ügy tényeinek leírását a megjegyzéseivel és állásfoglalásaival együtt.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 48.</i>	1718. március 26. Esterházy József feljegyzései a bizottság számára, amely tartalmazza a sérelmeit az ügygel kapcsolatban.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 50.</i>	Összefoglalás a zágrábi püspök állásfoglalásáról az Esterházy József és Mihály közti majorátus perrel illetően.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 51.</i>	Helyzetjelentés az Esterházy József és Mihály közötti barátságos megegyezésről.
<i>Repositorium 6. Fasc. A. Nr. 52.</i>	A barátságos egyezség végrehajtásának terve tekintettel Esterházy Pál végrendeletének épségére.
<i>Repositorium 6. Fasc. C. Nr. 32 A.</i>	Az Esterházy József és Mihály közötti majorátus per tartalmi kivonata.
<i>Repositorium 6. Fasc. 3. Nr. 125.</i>	1722. március 21. Átadási szerződés Anna Margit Desanna et Rhodi márkinő, Esterházy Mihály özvegye, Maria Octavia von Gileis, Esterházy József özvegye, Pálffy Anna Eleonóra között a majorátusra vonatkozóan.
<i>Repositorium 3. Fasc. E. Nr. 43.</i>	1693. október 5. Házassági szerződés Esterházy Mihály és Anna Margit Desanna et Rhodi márkinő és udvarhölgy között.
<i>Repositorium 3. Fasc. G. Nr. 55.</i>	1693. október 17. Esterházy Gábor és Margit Krisztina Abensperg et Traun grófnő közötti házassági szerződés.

Magyar Országos Levéltár – Szirmay család iratai (MOL – Szirmay) P 640

<i>1.csomó 1. tétel Fol. 1-5</i>	1707. április 23. I. József grófi címadományozó oklevele Szirmay István számára.
<i>1.csomó 1. tétel Fol. 31-33.</i>	1696. szeptember 9. I. Lipót megerősíti a Szirmay-testvérek, István, Miklós, Péter és András közötti osztályos egyezséget.
<i>1.csomó 1. tétel Fol. 35.- 37.</i>	1807. szept. 13. Magyar Királyi Kamarához címzett dokumentum, melynek célja a Szirmay József Tamás és a fiscus közötti per körülményeinek tisztázása.
<i>1.csomó 2.tétel Fol. 36 – 41.</i>	1850. Ernestus Volkenstein és Szirmay Istvánné Volkenstein Mária grófnő királyi táblán indított perének anyaga Erdődy Györgyné Aspermonth Anna Mária ellen.
<i>1.csomó 3. tétel Fol. 3-8.</i>	1868. Nyomtatott összefoglalás a gróf Szirmay-féle állítólagos hitbizományról.
<i>1.csomó 3.tétel Fol. 9.-10.</i>	1794. szeptember 15. Szirmay Tamás Jób János Nepomuk nyilvános tiltakozása a Borsod vármegyei közgyűlés előtt a Szirmay majorátus javainak elidegenítése ellen.
<i>1.csomó 3. tétel Fol. 11- 13.</i>	1809. augusztus 9. Szirmay László és Szirmay Tamás András özvegye közötti ajándékozási szerződés a Borkút nevű szőlőre vonatkozóan.
<i>1.csomó 4.tétel Fol. 1-2.</i>	1711. augusztus 10. Dessewffy Ádám és Szirmay-Dessewffy Tamás, Szirmay István örökösársai közötti hagyatéki egyezés.
<i>1.csomó 4.tétel Fol. 5.-10.</i>	1761. június 25. Szirmay Tamás, Károly és József megosztóznak az atyjuktól, Szirmay Tamástól maradt jószágokon, és intézkednek édesanyjuk, Barkóczy Klára és nőtestvéreik, Franciska, Kata és Anna hajadoni jogáról és hozományáról.
<i>1.csomó 4. tétel Fol. 11. – 12.</i>	1805. február 5. A makoviczai és tarczai jószág megosztása Szirmay Ádám és Szirmay Tamás között, atyjuk halálát követően.
<i>1.csomó 4.tétel Fol. 13.-14.</i>	Szirmay Tamás János folyamodványa a majorátus ügyeit vizsgáló, király által kiküldött bizottsághoz. – Dátum nélkül.
<i>1.csomó 4. tétel Fol. 15- 17.</i>	1805. március 9. Szirmay Antal és János Tamás osztályos egyezsége.
<i>1.csomó 4. tétel Fol. 17.-18.</i>	1805. február 6. Szirmay Tamás és Szirmay Antal közötti osztályos egyezés.
<i>1.csomó 4. tétel Fol. 19.-20.</i>	1805. január 29. Szirmay János Tamás nyilatkozata a sajszentpéteri jószág és a Szirmay István által alapított majorátus ügyében.

<i>1.csomó 4. tétel Fol. 21.</i>	1806. szeptember 9. Szirmay János Tamás, Antal és Tamás megosztóznak a családi szőlőkön.
<i>1.csomó 4. tétel Fol. 23-24.</i>	1806. szeptember 18. Szirmay János Tamás, Antal és Tamás osztályos egyezségének folytatása.
<i>1.csomó 4.tétel Fol. 30-36.</i>	1829. január 23. Szirmay János Tamás végrendelete.
<i>1.csomó 4. tétel Fol. 37.-38.</i>	Szirmay János Tamás végrendeletének végrehajtását igazoló oklevél. – Dátum nélkül.
<i>2. csomó 10. tétel Fol. 13-15.</i>	1690. május 2. I. Lipót jóváhagyja Szirmay István örökbefogadási kérelmét.
<i>2.csomó 10. tétel Fol. 16.</i>	1691. február 15. I. Lipót oklevele, amelyben rehabilitálja Szirmay Istvánt az ellene felhozott vádak alól.
<i>2. csomó 10. tétel Fol. 57.- 61.</i>	1693. október 5-i oklevél 1707-es átírata, amelyben Szirmay István grófi rangot kapott az uralkodótól.
<i>2.csomó 10.tétel Fol. 67-68.</i>	1694. október 24. A szendrői közgyűlés három évre mentesítette Szirmay Istvánt Szirmabessenyőre vonatkozóan az adó, fuvarozás és beszállás alól.
<i>2.csomó 10.tétel Fol. 72.- 74..</i>	1695. január 2. I. Lipót megerősíti Szirmay István adómentességét Szirmabessenyőre vonatkozóan.
<i>2.csomó 10. tétel Fol. 116-122.</i>	1703. május 9. Eödönffy Zsuzsanna folyamodványa az udvari kamarához, hogy férje, Szirmay István németújvári fogságából 100.000 forint ellenében engedtesék szabadon.
<i>2.csomó 10.tétel Fol. 142.-163.</i>	1711. április 14. Szirmay István végrendelete.
<i>2.csomó 10. tétel Fol. 163-180.</i>	Szirmay István 1711. évi végrendeletének és codicillusának kivonata.

Irodalomjegyzék

- Aczél, 1937* = Aczél Béla: A hitbizomány története, bírálati és megreformálása, Szerzői kiadás, Pusztaföldvár, 1937
- Ágoston, 1905* = Ágoston Péter: A magyar zálogjog története, Budapest, 1905
- Ágoston, 1913* = Ágoston Péter: A magyar világi nagybirtok története. Budapest, 1913
- Ágoston – Oborni, 2000* = Ágoston Gábor – Oborni Teréz: A tizenhetedik század története. Budapest, 2000
- Bakács, 1965* = Bakács István: A magyar nagybirtokos családok hitelügyletei a XVII- XVIII században. Történelmi statisztikai kötetek. Budapest, 1965
- Baranyai, 1937* = Baranyai Béla: Az örökös királyság eszméje 1655-1687. és Esterházy Pál. In: Emlékkönyv Domanovszky Sándor születése hatvanadik fordulójának ünnepére : 1937. május 27. / (szerk: Bakács István János, Baráth Tibor) Bp. 1937, pp. 84-110
- Baranyai, 1942* = Baranyai Béla: Hogyan történt az 1687/88. évi 1-4 törvénycikk szerinti törvényszöveg becikkelyezése, Budapest, 1942, 16-17. p.
- Bárányné, 1938* = Bárányné Oberschall Magda: Pálffy Miklós aranyserlege a Magyar Történelmi Múzeumban. In: Magyar Művészet XIV., 1938., pp. 282-285
- Bardi, 2005* = Bardi Terézia: A mecénás Esterházyak In: Arisztokrácia, Művészetek, Mecenatúra – Kastélykonferenciák 3. Az Esterházy –család, A 2004. április 22-23-án megtartott konferencia előadásai. Keszthely, 2005. (szerk. Czoma László) pp. 102-112.
- Bariska, 1999* = Bariska István: Történelmi kérdések a 16. századi Nyugat – Magyarországon. In: Nadasdy Tamás (1498-1562) Tudományos emlékülés, Sárvár, 1998. szeptember 10-11. (szerk: Söptei István) Sárvár 1999, pp. 67-87
- Bariska, 2007* = Bariska István: A szent-koronáért elzálogosított Nyugat – Magyarország. 1447-1647. Szombathely, 2007
- Barkóczi, 2005* = Barkóczi István: Az Esterházy képtár. In: Arisztokrácia, Művészetek, Mecenatúra – Kastélykonferenciák 3. Az Esterházy –család, A 2004. április 22-23-án megtartott konferencia előadásai. Keszthely, 2005. (szerk. Czoma László) pp. 171-186.
- Barrio y Angulo – Diaz de la Carrera, 1640* = Catalina de Barrio y Angulo y Diego Diaz de la Carrera, Recopilacion de las leyes destos reynos hecha por mandado de las Magestad Catolica del Rey don Felipe Segundo nuestro señor; que se ha

- mandado imprimir, con las leyes que despues de la ultima impression se han publicado, por la Magestad Catolica del Rey don Felipe Quarto el Grandenuestro señor. Madrid, 1640
- Barta, 2005** = Barta János: Fényes Esterházy Miklós herceg, a művészetek pártolója. In: Arisztokrácia, Művészetek, Mecénatúra – Kastélykonferenciák 3. Az Esterházy –család, A 2004. április 22-23-án megtartott konferencia előadásai. Keszthely, 2005. (szerk. Czoma László) pp. 117-131.
- Bartoniek, 1939** = Bartoniek Emma: A magyar királykoronázások története; A magyar Történelmi Társulat könyvei IV., Budapest, 1939
- Béli, 1995** = Béli Gábor: Az új adomány eredete és önálló intézménnyé válása. In: Degré Alajos emlékkönyv. (szerk: Máthé Gábor – Zlinszky János) Budapest, 1995 pp. 59-66
- Benda, 1975** = Benda Kálmán: Habsburg abszolutizmus és rendi ellenállás a XVI-XVII. században. In: Történelemtudomány – Történelemtanítás 6. Budapest, 1975
- Benda, 2007** = Benda Borbála: Az Erdődy család 17. századi genealógiája. In: Turul 2007/(80 évf.) 4. sz. pp. 109-125
- Bérenger – Kecskeméti, 2008** = Bérenger, Jean– Kecskeméti Károly: Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608-1918. Budapest, 2008
- Besta, 1961** = Besta, Enrico: Le successioni nella storia del diritto italiano. Milano, 1961
- Bianchini, 1859** = Bianchini, Lodovico: Della storia delle finanze del Regno di Napoli. Napoli, 1859.
- Bónis, 1945** = Bónis György: Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban. Kolozsvár, 1945
- Bónis, 1969** = Bónis György: Die ungarischen Stände in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts. In: Ständische Vertretungen in Europa im 17. und 18. Jahrhundert (hrsg von Dietrich Gerhard), Göttingen, 1969, pp. 286 – 309
- Both, 1984** = Both Ödön: A magyar feudális tulajdon fő vonásai a kései feudalizmus idején. In: Jogtudományi Közlöny (1984) XXXIX. évf. 6. szám. pp. 328-333.
- Brentano, 1911** = Brentano, Lujo: Familienfideikommiss und ihre Wirkungen. Berlin, 1911
- Bubryák, 2005¹** = Bubryák Orsolya: Az ősök tisztelete az Erdődy grófok mecénási programjában. In: Idővel paloták ... Magyar udvari kultúra a 16-17. században. (szerk: G. Etényi Nóra – Horn Ildikó) Budapest, 2005. pp. 549-581.
- Bubryák, 2005²** = Bubryák Orsolya: Egy 17. századi nemesasszony

- inventáriumai. Adatok Rákóczy Erzsébet tárházához. In: Művészettörténeti Értesítő (2005) LIV. /1-2. pp. 41-71.
- Buzási, 2005²** = Buzási Enikő: Gondolatok Nádasdy Ferenc mecenatúrájáról, avagy mikor készült az árpási főoltárkép? In: Idővel paloták ... Magyar udvari kultúra a 16-17. században. (szerk: G. Etényi Nóra – Horn Ildikó) Budapest, 2005. pp. 582-625.
- Buzási, 2005¹** = Buzási Enikő: Képmás és mintakép. Az Esterházy-ösgaléria képi forrásai. In: Arisztokrácia, Művészetek, Mecenatúra – Kastélykonferenciák 3. Az Esterházy –család, A 2004. április 22-23-án megtartott konferencia előadásai. Keszthely, 2005. (szerk. Czoma László) pp. 159-171
- Ciccaglione, 1892** = Ciccaglione, Federico: Le istituzioni politiche e sociali dei ducati Napolitani. Napoli, 1892
- Clavero, 1974** = Clavero, Bartolome: Mayorazgo. Propriedad feudal en Castilla 1369 – 1836. Madrid, 1974
- Códigos Antiguos de España** = Códigos Antiguos de España : Colección completa de todos los códigos de España, desde el Fuero Juzgo hasta la novísima recopilación / (compilados por Marcelo Martínez Alcubilla – José. López Camacho) Madrid, 1885
- Coing, 1985** = Coing, Helmut: Europäisches Privatrecht. München, 1985
- Czettler, 1927** = Czettler Jenő: A hitbizomány In: Társadalomtudomány (1927) pp. 183-193
- Czövek, 1822** = Czövek István: Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások mellyeket néhai Kelemen Imre, császári és apostoli királyi felség' tanátsosának és közönségesen negyvennégy esztendőig törvényt tanító professornak minden ditséreteket felül haladó halhatatlan munkája szerint, a magyar hazafijak és a törvény tanuló nemes ifjúság számára magyar nyelven készített és kiadott Czövek István. Pest, 1822
- Családi hitbizományok 1936** = A családi hitbizományról és a hitbizományi kisbirtokról szóló törvény tárgyalására vonatkozó képviselőházi és felsőházi összes kiadványok, Budapest, 1936
- Csekey István, 1917** = Csekey István: A magyar trónöröklési jog. Jogtörténelmi és közjogi tanulmány oklevélmellékletekkel. Budapest, 1917. pp. 107-162
- Eckhart, 2000** = Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet (szerk: Mezey Barna), Bp. 2000
- Elfggen, 1962** = Elfggen, Anno: Die mejora. Gechichte und Dogmatik im Spanischen und Südamerikanischen Recht. In: Neue Kölner Rechtswissenschaftliche Abhandlungen. (hrsg. von Der

- Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität zu Köln) Heft 21. Berlin, 1962
- Erdélyi, 1912** = Erdélyi Aladár: Régi magyar családi hitbizományok története és joga (1542-1852), Budapest, 1912
- Esterházy, 1901** = Esterházy János: Az Esterházy család és oldalágainak leírása. Bp. 1901.
- Fazekas, 2005** = Fazekas István: Oláh Miklós esztergomi érsek udvara (1553-1568) In: Idővel paloták...Magyar udvari kultúra a 16-17.században. szerk.: G. Etényi Nóra – Horn Ildikó, Budapest, 2005, pp. 343-361
- F. Vattai, 1966** = F. Vattai Erzsébet: Pálffy Miklós győzelmi serlege, In. : Művészet, 1966. VII. évf. 5 szám
- Flämützer, 1687** = Flämützer, Johann Nicholas: Das durch die Österreichische Clemenz wiederum Erquickte Königreich Ungarn. Das ist Ausführlicher Anzeig wie das Königreich Ungarn die erfreulicher inthronisierung Königs Josephi aus dem glorwürdigsten Erzhauß Oesterreich/Nicht allein aus dem Ubel verinnerlichen Spaltungen in eine heilwärtige Einmuthigkeit erhoben/sondern auch in seinen Privilegiis, Juribus, Libertatibus und Gerechtigkeiten fest geseßet und restabilliret worden., 1687
- Fleischhacker, 1795** = Fleischhacker János: Institutiones Juris Hungarici, praemissis Ejusdem Historia, ac Prolegomenis Tres in Libros divisae. Posonii, 1795.
- Floßmann, 2001⁴** = Floßmann, Ursula: Österreichische Privatrechtsgeschichte. Vierte, aktualisierte Auflage. Wien, 2001
- Fogarasi, 1839** = Alsóviszti Fogarasi János: Magyarhoni magános törvéntudomán elemei Kövy Sándor után újabb törvencikkelek 's felső ítéletekkel és más bővítésekkel, Pest, 1839
- Fraknói, 1921** = Fraknói Vilmos: A magyar királyválasztások története, Budapest, 1921
- Frank, 1829** = Frank Ignác: Principia Juris Civilis Hungarici, Tomus I-II., Pestini 1829
- Frank, 1845** = Frank Ignác: A közigazság törvény Magyarhonban. Buda, 1845
- Fraydenegg und Monzello, 1979** = Fraydenegg und Monzello, Otto: Zur geschichte des österreichischen Fideikommißrechtes. In: Reformen des Rechts. Festschrift zur 200 – Jahr – Feier des Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Graz. (hrsg. von Richard Novak – Gunter Wesener – Horst Wunsch) Graz, 1979, pp. 777-808
- Noack, 1911** = Noack, Frithjof C.L.: Zur Entstehung des Familienfideikommisses in Unteritalien. Eine sozialgeschichtliche untersuchung. In: Münchener

- Volkswirtschaftliche Studien (hrsg. von. Lujo Brentano – Walther Lotz) Stuttgart und Berlin, 1911
- Gabriel, 2005** = Gabriel, Theresia: Egy mozgalmas múlt tanúja – a herceg Esterházy – könyvtár In: Arisztokrácia, Művészetek, Mecenatúra – Kastélykonferenciák 3. Az Esterházy –család, A 2004. április 22-23-án megtartott konferencia előadásai. Keszthely, 2005. (szerk. Czoma László) pp. 76-91.
- Galavics, 1986** = Galavics Géza: Kössünk kardot az pogány ellen (török háborúk és képzőművészet), Budapest, 1986
- Galavics, 1988** = Galavics Géza: A Mecénás Esterházy Pál (vázlat egy pályaképhez) In: Művészettörténeti Értesítő (1988) 3/4, pp. 136-161
- Galavics, 1998** = Galavics Géza: Die Frühen Porträts der Familie Esterházy. Typen, Funktion, Bedeutung – eine Auswahl (Ein Forschungsbericht) In: Adelige Hofhaltung im österreichisch – ungarischen Grenzraum. Vom Ende des 16. bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts. (hrsg. von. Rudolf Kropf-Gerald Schlag), Eisenstadt, 1998 pp. 105-125
- Garas, 1990** = Garas Klára: Die Geschichte der Gemäldegalerie Esterházy In: Von Bildern und anderen Schätzen. Die Sammlungen der Fürsten Esterházy (szerk: Galavics Géza – Gerda Mraz) Wien 1990. pp. 101 – 175.
- Gazdalexikon, 1927** = Gyakorlati Gazdalexikon (szerk: Mille Géza), Sylveszter Nyomda, Budapest, 1927
- Gibert, 1968** = Gibert, Rafael: Esplendor y ruina del mayorazgo español. In: Atlántida. Revista del pensamiento actual. 1968 (34.)
- Gibert, 1975** = Gibert, Rafael: Historia General del Derecho Español. Madrid, 1975
- Gierke, 1909** = Gierke, Otto von: *Fideikommiss*. In: Handwörterbuch der Staatswissenschaften IV. Fischer, Jena, 1909.
- Goldschmied, 1914** = Goldschmied Kálmán: A trónörökösödés kérdése az 1687-88.-i országgyűlésen. Budapest, 1914
- Grotius, 1999** = Grotius, Hugo: A háború és a béke jogáról. Budapest, 1999
- Hager, 1897** = Hager, Paul: Familienfideikommiss. In: Staatswissenschaftliche Studien (hrsg. von Ludvig Elster) Bd. 6. Heft 5. Jena, 1897
- Hahn – Hudák – Técsy, 1998** = Hahn György – Hudák Éva – Técsy Zoltán: A Thurzó – Fugger vállalkozás hatása a magyar történelemre. In: A Felvidék történeti földrajza (A Nyíregyházán 1998. április 1-3-án megtartott tudományos konferencia előadásai) (szerk: Frisnyák Sándor) Nyíregyháza, 1998 pp. 307-321

- Hajnal, 1913* = Hajnal Hugó: A családi hitbizomány (Fideicommissum familiae), Bp. 1913.
- Harrer, 1951* = Harrer, Paul: Wien seine Häuser, Menschen und Kultur, I-VIII Wien 1951 – kézirat Bécs város levéltárában
- Héjjné Détári, 1975* = Héjjné Détári Angéla: A fraknoi Esterházy-kincstár a történeti források tükrében. In: Magyarországi reneszánsz és barokk (művészettörténeti tanulmányok) (szerk: Galavics Géza), Budapest, 1975. pp. 473 - 549
- Hofmeister, 1990* = Hofmeister, Herbert: Pro conservanda familiae et agnationis dignitate. Das lichtensteinische Familien-Fideikommiß als Rechtgrundlage der Familien- und Vermögenseinheit. In: Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Lichtenstein in der frühen Neuzeit. (hrsg. von Evelin Oberhammer) München, 1990, pp. 46 - 63
- Holub, 1933* = Holub József: A vásárolt fekvő jószág jogi természete régi jogunkban. In: Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére. Budapest, 1933 pp. 246-255.
- Homoki – Nagy, 2001* = Homoki – Nagy Mária: A magyar magánjog történetének vázlata 1848-ig, Szeged, 2001
- Homoki-Nagy, 2001²* = Homoki – Nagy Mária: Az adományrendszer reformjára tett kísérletek az 1795. és az 1830. évi magánjogi tervezetekben. In: Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica Tomus LIX. Fasc.6 Szeged 2001
- Homoki – Nagy, 2004* = Homoki – Nagy Mária: Az 1795. évi magánjogi tervezetek, Szeged, 2004
- Huszty, 1758* = Huszty, Stephanus: Jurisprudentia Practica seu commentarius Novus in Jus Hungaricum Agrariae, Typis Francisci Antonii Royer, Episcopalis Typographi Anno 1758
- Ipolyi, 1856* = Ipolyi Arnold: A Pálffy család díszserlege. In: Családi Lapok (1856) 9. szám pp. 389 - 395
- Ipolyi, 1876* = Ipolyi Arnold: Magyar Mű- és Történeti Emlékek kiállítása. In: Századok szerk.: Szilágyi Sándor Budapest, 1876, pp. 486-561
- Istvánffy, 1724* = Istvánffy Miklós: Regni Hungarici Historia, post obitum gloriosissimum Matthiae Corvini regis, a quo apostolicum hoc Regnum Turcarum potissimum armis barbarae invasum, libris XXXIV. Rerum in Pannonia, Dalmatia, Transylvania, Moldavia, Bosnia, Illyrico, caeterisque confiniis ultra seculum, ab 1490 gestarum locupletissimis exactae descripta a Nicolao Istvanfio., Coloniae Agrippinae 1724
- Iványi, 1989* = Iványi Emma: Esterházy Pál Mars Hungaricus

- (Sajtó alá rendezte és a Mars Hungaricus latin szövegét magyarra fordította, a visszaemlékezés, valamint a levelek jegyzeteit és az Esterházy Pál című kísérőtanulmányt írta Iványi Emma) (szerk: Hausner Gábor), Budapest, Zrínyi Kiadó, 1989
- Iványi, 1991** = Iványi Emma: Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681-1713). Budapest, 1991.
- Jedlicska 1882** = Jedlicska Pál: Kiskárpáti emlékek : Vöröskötől Szomolányig Hely- s művelődéstörténeti tanulmány, Budapest, 1882
- Jedlicska, 1869** = Jedlicska Pál: Kalászat a vöröskői levéltárból. In: Századok (1869) 7. sz. pp. 447-465
- Jedlicska, 1897** = Jedlicska Pál: Adatok Erdődi Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552-1600., Eger, 1897.
- Jedlicska, 1910** = Jedlicska Pál: Eredeti részletek Gróf Pálffy – család okmánytárához 1401-1653 s gróf Pálffyak életrajzi vázlatai, Budapest, 1910
- Kállay, 1979** = Kállay István: A családi hitbizományok Magyarországon. In: Levéltári Szemle (1979) L. évf. 1. szám pp. 69-91. illetve német nyelven Fideikommiss in Ungarn 1542-1945. In: Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae, Budaepst, 1982, pp. 55-69.
- Kállay, 1981** = Kállay István: A nemesi tulajdon kötöttségei. In: Jogtudományi Közlöny (1981) XXXVI. évf. 8. szám. pp. 702-706
- Kállay, 1993** = Kállay István: A tulajdonviszonyok ciklikus újrarendezése Magyarországon 1686-1945. In: Jogtudományi Közlöny (1993) XLVIII. évf. 4. szám. pp. 159-162
- Kassics, 1841** = Kassics, Ignatio: Praxis Politica Civilis et Stylare Politicorum Latino Hungaricum, complectens in se normam peragendarum diversarum functionum politicarum, conficiendorumque desuper litteralium Instrumentorum ad praescriptum Patriae Legum, altiorumque Ordinationum Regiarum vigentis item usus et consvetudinis. Posonii, 1841.
- Katona, 1894** = Katona Mór: A magyar családi hitbizomány. Bp. 1894
- Katona, 1980** = Katona Imre: A fraknoi kincstár 1725-ös leltára. In: Művészettörténeti Értesítő (1980) 2. pp. 131-147
- Katona, 1983/84** = Katona Imre: A fraknoi kincstár 1685. évi leltára. In: Savaria. A Vas megyei múzeumok értesítője. (1983/84) 17/18 pp. 461-502
- Kaufman, 1925** = Kaufman, Johannes II: Die Erhaltung des Schaffgotschen Stammgutes durch Fideikommiss.

- Kelemen, 1818* = Leipzig, 1925
Kelemen, Emericus: Institutiones Juris Hungarici Privati, Buda, 1818
- Kiss, 1978* = Kiss Mária: Az Erdődy család öröklési rendje az 1873. évi hitbizomány létesítése előtt. In: Magyar Tudományos Akadémia pécsi és veszprémi akadémiai bizottságának értesítője. A Dunántúl településtörténete. III. 1848-1867. A székesfehérvári településtörténeti konferencián elhangzott előadások, korreferátumok szövege. (1978. május 24-25.) Székesfehérvár, 1978, pp. 320-325
- Kiss, 1982* = Kiss Mária: Változások az Erdődy család kötött és szabad birtok öröklésében. In: Magyar Tudományos Akadémia pécsi és veszprémi akadémiai bizottságának értesítője. A Dunántúl településtörténete. V. (1900-1944) A veszprémi településtörténeti konferencián elhangzott előadások, korreferátumok szövege. (1982. november 10-11) Veszprém, 1982, pp. 423-431
- Knipschildt, 1750* = Knipschildt, Philippus: Tractatus de fideicommissis familiarum nobilium von Stammgütern. Augustae Vindelicorum, 1750
- Kovács, 1998* = Josef Ladislaus Kovács: Adelige Höfe, Hochadelige Hofhaltungen Nikolaus Esterházy Hofhaltung. pp. 125-137. In: Adelige Hofhaltung im österreichisch – ungarischen Grenzraum. Vom Ende des 16. bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts. (szerk. Rudolf Kropf- Gerald Schlag), Eisenstadt, 1998
- Kozics, 1891* = Kozics László: Győr vára 1594-98-ig. In: Hadtörténelmi Közlemények 1891, 489-508, 683-702 pp. 495-496.pp.
- Kövy, 1823* = Kövy, Alexandrus: Elementa Jurisprudentiae Hungaricae S. Patakini, Impressa per Andream Nádaskay, 1823
- Králik, 1909* = Králik Lajos: Hitbizományi jogunkról – Pálffy János gróf végrendelete, Bp. 1909.
- Las Siete Partidas* = Las Siete Partidas del Rey Don Alfonso el Sabio, cotejadas con las varios codices antiguos por la Real Academia de la Historia. Madrid, 1807
- László, 1990* = László Emőke: Die Textiliensammlung der Esterházy-Schatzkammer. In: Von Bildern und anderen Schätzen. Die Sammlungen der Fürsten Esterházy (szerk: Galavics Géza – Gerda Mraz) Wien 1990. pp. 45-61.
- Lasarte Cordero, 1955* = Lasarte Cordero, M.: Mayorazgos y últimos descendentes de la nobleza estepeña. In: Archivo hispalense. 1955 (XXII) pp. 253-278
- Lénárt – Rémiás, 2000* = Fejezetek Szirmabessenyő történetéből. (szerk.

- Lénárt Béla – Rémiás Tibor), Szirmabessenyő 2000
- Lengyel Tünde, 2003* = Lengyel Tünde: Thurzó György családi konfliktusai. In: Nők és férfiak...avagy a nemek története (szerk: Láczy Magdolna) Nyíregyháza, 2003 pp. 234-243
- Lengyel, 1959* = Lengyel Alfréd: Győr eleste és visszavétele a valóság tükrében. In: Hadtörténelmi Közlemények 1959./2/167-221.p
- Leonhard, 1909* = Leonhard, Rudolf: Agrarpolitik und Agrarreform in Spanien unter Carl III. Berlin, 1909
- Lernet, 2004* = Lernet, Brigitte: Maximilian von Trauttmansdorff, Hofmann und Patron im 17. Jahrhundert. Wien, 2004
- Lewis, 1868* = Lewis, William: Das Recht der Familienfideicommisses. Berlin, 1868
- Litewski, 1987* = Litewski, Wiesław: Landrecht des Herzogtums Preussen von 1620. vol. V. (Privatrecht), Kraków, 1987
- Lőw, 1933* = Lőw Lóránt: Magyar nemzetközi hitbizományi jog, Bp. 1933
- Luig, 1998* = Luig, Klaus: Philippus Knipschildt und das Familienfideikommiß im Zeitalter des Usus modernus. In: Itinera fiducia Trust und Treuhand in Historical Perspective Bd. 19. (ed.: Richard Heimholz – Reinhard Zimmermann) Berlin, 1998, pp. 361-387
- Lynch, 1981²* = Lynch, John: Spain under the Habsburgs, Oxford, 1981²
- Lynch, 1992³* = Lynch, John: The Hispanic World in Crisis and Change 1598-1700, Oxford, 1992³
- Magiorotti – Ban, 1932* = Magiorotti Leone Andrea és Dr. Florio Ban: Győr vára In: Hadtörténelmi Közlemények, Bp. 1932. I-II 1-45p.
- Málnási, 1933* = Málnási Ödön: A herceg és gróf Pálffy család levéltárai. Homok, 1933
- Máriássy, 1887* = Máriássy Béla: A magyar törvényhozás és Magyarország történelme, 3. kötet I. Miksától – III. Károlyig, Győr 1887
- Markovics, 1822* = Markovics, Ioannis Nep.: Epitome Institutionum Iuris Hungarici Privati, Budaë, 1822.
- Marton, 1958* = Marton Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve. Tankönyvkiadó. Budapest, 1958
- Meller, 1915* = Meller Simon: Az Esterházy képtár története, Budapest, 1915
- Merényi, 1896* = Merényi Lajos: Oláh Miklós végrendelete. In: Történelmi Tár 1896. pp. 136-160
- Merényi, 1897* = Merényi Lajos: Illésházy István és Pálffy Kata végrendelete. In: Történelmi Tár, 1897, pp. 749-767.

- Merényi, 1911¹* = Merényi Lajos: Gróf Esterházy Pál 1664. évi végrendelete In: Történelmi Tár (1911) Budapest pp. 151-157
- Merényi, 1911²* = Merényi Lajos: Gróf Esterházy Pál 1678. évi végrendelete In: Történelmi Tár (1911) Budapest pp. 599-619
- Mesa Fernández, 1968* = Mesa Fernández, Angel: Mayorazgos y vinculaciones en la España de los siglos XVI a XIX. In: Hidalguía. La revista de genealogía, nobleza, armas. 1968 (72) pp. 657-688, 801-816
- Meyer, 1914* = Meyer, Herbert: Die Anfänge des Familienfideikommisses in Deutschland. In: Festgabe für Rudolf Sohm dargebracht zum doktor jubiläum von Freunden Schülern und Verehren.. München, 1914, pp. 227-272
- Miguel y Romero,* = Miguel y Romero, Mauro: Enciclopedia jurídica española, 22. kötet, Barcelona, 1911
- Molina, 1601* = Molina, Ludovicus: De Hispanorum primogeniorum origine ac natura libri quatuore. Nuc 2. ac postrema ed. ab ipso authore correcti, aucti et emmendati. Köln, 1601
- Moneva y Puyol, 1925* = Moneva y Puyol, Juan: Introducción al Derecho Hispánico Barcelona – Buenos Aires, 1925
- Monok, 2005* = Monok István: Esterházy Pál könyvtára és olvasmányai. In: Arisztokrácia, Művészetek, Mecenatúra – Kastélykonferenciák 3. Az Esterházy –család, A 2004. április 22-23-án megtartott konferencia előadásai. Keszthely, 2005. (szerk. Czoma László) pp. 91-102.
- Nagy Iván, 1865* = Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal, Pest 1865
- Nolasco de Llano, 1785* = Nolasco de Llano, D. Pedro: Compendio de los Comentarios Extendidos por el Maestro Antonio Gomez, a las Ochenta y Tres Leyes de Toro (Editorial Lex Nova, Madrid MDCCLXXXV)
- Ökröss, 1872* = Ökröss Bálint: Általános magyar polgári magánjog az 1848. évi törvényhozás és az országbírói tanácskozmány nyomán., Pest, 1872
- Pandur-Szilágyi, 1994* = Pandur Ildikó – Szilágyi András: Ékszerek, érmek, rendjelek – válogatás az Esterházy gyűjteményből, Budapest, 1994 (Iparművészeti Múzeum, katalógus)
- Pásztor, 1990* = Pásztor Emese: Die osmanisch – türkischen Objekte in der Esterházy – Schatzkammer. In: Von Bildern und anderen Schätzen. Die Sammlungen der Fürsten Esterházy (hrsg. von Galavics Géza – Gerda Mraz) Wien 1990. pp. 83-99.
- Patachich, 1687* = Patachich, Balthasar: Diarium et Acta Comitiorum S. Regni Hungaria, Anno 1687 Posonii celebratorum

- Peres, 2004*** = Peres Zsuzsanna: A „toroi törvények” hitbizományokra vonatkozó szabályai; In: Jogtörténeti Szemle, 2004., 4. szám, p. 41-50.
- Peres, 2005*** = Peres Zsuzsanna: A hitbizományokra vonatkozó jogi szabályozás Spanyolországban; In: PhD tanulmányok 3. Pécs, 2005. p. 273-301
- Peres, 2008*** = Peres Zsuzsanna: "Sei es ihm ein Pokal für seine Heldentat gegeben..." (Die Belohnung von Miklós Pálffy während des Türkenkriegs) In: Recht ohne Grenzen. Festschrift zum 15. Jubileum der Zusammenarbeit der Grazer und Pécsi Rechtshistoriker, A Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének kiadványai 10, (hrsg. von dr. Herger Csabáné, dr. Korsósné dr. Delacasse Krisztina, dr. Szekeres Róbert), Pécs 2008. pp.83-108
- Pérez y Lopez, 1797*** = Pérez y López, António Xavier: Teatro de la legislación universal de España y Indias. Madrid 1797.
- Perger – Mraz – Gecsényi, 1994*** = Perger, Richard – Mraz, Gottfried – Gecsényi Lajos Gecsényi: Das Ungarische Palais in Wien. Wien, 1994
- Pertile, 1893²*** = Pertile, Antonio: Storia del Diritto Italiano dalla caduta dell'imperio romano alla codificazione. Vol. IV. Storia del Diritto Privato. Torino, 1893²
- Pfaff - Hoffmann, 1884*** = Pfaff, Leopold - Franz Hoffmann: Zur geschichte der Fideikommiss. In: Separat Abdruck aus den Excursen über österreichisches allgemeines bürgerliches Recht II 3. Wien, 1884, pp. 277-319
- Pietschmann, 1982*** = Pietschmann, Horst: Reichseinheit und Erbfolge in den Spanischen Königreichen. In: Der Dynastische Fürstenstaat. Zur Bedeutung von Sukzessionsordnungen für die Entstehung des Frühmodernen Staates. Berlin, 1982, pp. 199-246
- Porro, 1962*** = Porro, Nelly R, Concesiones regias en la institución de mayorazgo, Revista de archivos, bibliotecas y museo, (1962) No. LXX., pp. 79-99
- Pulszky – Radisics, 1884*** = Pulszky Károly-Radisics Jenő: Az ötvösség remekei a magyar történeti ötvöskiállításon, Budapest, 1884
- Radvánszky, 1879*** = Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. I-III. Budapest, 1879
- Ramón – de Morato, 1877*** = D. Domingo Ramón - Domingo de Morato: El derecho civil español con las correspondencias del romano, tomadas de los códigos de Justiniano y de las doctrinas de sus interpretes, en especial de las instituciones y el digesto romano hispano de D. Juan Sala, Valladolid 1877
- Schönherr, 1888*** = Schönherr Gyula: Nádasdy Ferencz országbíró végrendelete. In: Történelmi Tár, 1888, pp. 176-

- 187; 369-382; 580-587
- Schulze, 1982* = Schulze, Winfried: Hausgesetzgebung und Verstaatlichung im Hause Österreich vom Tode Maximilians I. bis zur Pragmatischen Sanktion. In: Der Dynastische Fürstenstaat. Zur Bedeutung von Sukzessionsordnungen für die Entstehung des Frühmodernen Staates. Berlin, 1982, pp. 253-271
- Sempere y Guarinos, 1847²* = Sempere y Guarinos, D. Juan: Historia de los vínculos y mayorazgos. Estudio preliminar de Juan Rico Giménez. Madrid, 1847²
- Simon, 1933* = Simon Mihály Pál: A középeurópai hitbizományok reformja. Budapest, 1933
- Somogyi, 1937* = Somogyi Ferenc: Végrendelkezés nemesi magánjogunk szerint 1000-1715. Pécs, 1937
- Söllner, 1976* = Söllner, Alfred: Zur Rechtsgeschichte des Familienfideikommisses. In: Festschrift für Max Kaser zum 70. Geburtstag. (hrsg. von Dieter Medicus – Hans Hermann Seiler) München, 1976, pp. 659-669
- Szijártó, 2005* = Szijártó M. István: A Diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708-1792. Budapest, 2005
- Szilágyi, 1990* = András Szilágyi: Die Goldschmiedarbeiten der Esterházy-Schatzkammer In: Von Bildern und anderen Schätzen. Die Sammlungen der Fürsten Esterházy (szerk: Galavics Géza – Gerda Mraz) Wien 1990. pp. 17-45.
- Szilágyi, 1999* = Szilágyi András: Die Esterházy Schatzkammer, Bp. 1999.
- Szilágyi, 2006-2007* = Esterházy – kincsek. Öt évszázad műalkotásai a hercegi gyűjteményekből (szerk: Szilágyi András) Budapest, 2006-2007 (Iparművészeti Múzeum, katalógus)
- Szirácsik, 2005* = Szirácsik Éva: A divényi uradalom gazdálkodása a Zichy hitbizomány első száz évében. (1687-1787). Salgótarján, 2005
- Szirmay, 2005* = Szirmay Gábor: A szirmai és szirmabessenyői Szirmay család története. In: Régi magyar családok 4. (szerk: Pozsonyi József) Debrecen 2005
- Szirmay, 2007* = Szirmay Gábor: Az ugoctai Szirmay család története c. munkájában, In: Régi magyar családok 7. (szerk. Pozsonyi József) Debrecen 2007
- Szita, 1995* = Szita János: Magyarország és a Habsburg – tartományok kapcsolata 1526 és 1847 között. In: Degré Alajos emlékkönyv. (szerk: Máthé Gábor – Zlinszky János) Budapest, 1995 pp. 313-333
- Szlemenics, 1819* = Szlemenics Pál: Elementa Juris Hungarici Civilis Privati, Posonii, 1819.
- Szlemenics, 1823* = Szlemenics Pál: Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény, Pozsony, 1823.

- Takáts, 2007** = Takáts Sándor: Régi magyar nagyasszonyok. Budapest, 2007.
- Thaly, 1883** = Thaly Kálmán: Gr. Eszterházy Miklós nádor kincstára (1645) In: Történelmi Tár, 1883, pp. 755-767
- Tobler, 2005** = Tobler, Felix: Az Esterházy-család birodalmi hercegi méltósága. In: Arisztokrácia, Művészetek, Mecenatúra – Kastélykonferenciák 3. Az Esterházy –család, A 2004. április 22-23-án megtartott konferencia előadásai. Keszthely, 2005. (szerk. Czoma László) pp. 38-53
- Toma, 2005** = Toma Katalin: Nádasdy István európai tanulmányútja: a Kavalierstour alkalmazása a magyar főúri nevelési gyakorlatban. In: Idővel paloták ... Magyar udvari kultúra a 16-17. században. (szerk: G. Etényi Nóra – Horn Ildikó) Budapest, 2005. pp. 192-214
- Tomás y Valiente, 2003** = Tomás y Valiente, Francisco: Manual de Historia del Derecho Español. Madrid 2003
- Torrent, 1973** = Armando Torrent: Fideicommissum Familiae Relictum. Oviedo, 1973.
- Tóth Péter, 2004** = Tóth Péter: A Szirmayak Szirma történetében In: Két tanulmány és válogatott források Szirma történetéhez. (Borsod – Abaúj – Zemplén megyei levéltári füzetek 43. (szerk: Dobrossy István)) 2004, pp.24-25
- Történelmi Tár, 1902** = Szirmay Péter végrendelete. In: Történelmi Tár, 1902, Vegyes közlések név nélkül, pp. 146-157
- Trifone, 1914** = Trifone, Romualdo: Il fedecomesso. Storia dell’Istituto in Italia (dal diritto romano agli inizi del sec. XVI). Roma, 1914
- Tripartitum** = Werbőczy István Hármaskönyve – Corpus Juris Hungarici, Magyar Törvénytár 1000-1895 milleniumi emlékkiadás (Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen), Budapest, 1897
- Turba, 1903** = Turba, Gustav: Geschichte des Thronfolgerechtes in allen Habsburgischen Ländern bis zur Pragmatischen Sanktion Kaiser Karls VI. 1156 bis 1732, Wien und Leipzig, 1903
- Turba, 1911** = Turba, Gustav: Die Grundlagen der Pragmatischen Sanktion. I. Ungarn. Leipzig –Wien, 1911
- Turba, 1913** = Turba, Gustav: Die Pragmatische Sanction. Kaiserlichen und Königlichen Schulbücher Verlage, Wien, 1913
- Voglhuber, 1808** = Voglhuber, Joseph: Versuch über die Fideikommiss in dem Österreichisch – Deutschen Erbländern. Wien, 1808
- Völgyesi, 2002** = Völgyesi Orsolya: Politikai – közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor elején. A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830-1832.

- Wenzel, 1885* = Gyula, 2002
Wenzel Gusztáv: Az 1848 előtti magánjog tekintettel újabb átalakítására. Budapest, 1885.
- Zalán, 1931* = Zalán Kornél: A régi magyar zálogbirtok és mai jogunk. Pécs, 1931.
- Zichy, 1934* = Zichy István: Adatok a XVII. századi magyar nemesség történetéhez. Különlenyomat a Berzeviczy – emlékkönyvből. Budapest, 1934.
- Zimányi, 1990* = Zimányi Vera: Die Hofhaltung und Lebensweise der Esterházy im 17. Jahrhundert. In: Von Bildern und anderen Schätzen. Die Sammlungen der Fürsten Esterházy (szerk: Galavics Géza – Gerda Mraz) Wien 1990. pp. 257-276
- Zlinszky, 1877* = Zlinszky Imre: A magyar örökösödési jog és az európai jogfejlődés. Budapest, 1877.
- Zlinszky, 1897* = Zlinszky Imre: A magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire, Budapest, 1897
- Zlinszky, 2004* = Zlinszky János: A rendi Magyarország magánjoga. In: Magyar jogtörténet. Szerk.: Mezey Barna. Budapest, 2004